СТУДИЈА ЗАШТИТЕ ГРАДИТЕЉСКОГ НАСЛЕЂА

ВЛАСОТИНЦЕ

ЗАШТИТА И ОЧУВАЊЕ СТАРЕ ЧАРШИЈЕ

Ивана Цветковић
Ђорђе Стошић

Ана Момчиловић Петронијевић
Мирко Станимировић

Република Србија
Министарство културе

ВЛАСОТИНЦЕ

СТУДИЈА ЗАШТИТЕ НЕПОКРЕТНОГ КУЛТУРНОГ НАСЛЕЂА
ЗАШТИТА СТАРЕ ЧАРШИЈЕ

ЗАВОД ЗА ЗАШТИТУ СПОМЕНИКА КУЛТУРЕ НИШ

Ниш, 2024

Власотинце - Студија заштите градитељског наслеђа
Заштита старе чаршије
Покровитељ
Министарство културе и информисања Републике Србије
Издавач
Завод за заштиту споменика културе Ниш
www.zzsknis.rs
За издавача
Душан Андрејевић
Аутори
Ивана Цветковић, Ана Момчиловић Петронијевић
Ђорђе Стошић, Мирко Станимировић
Рецензенти
др Тијана Зебић
др Леда Шилинг
др Дарко Полић
Порекло илустрација
Завод за заштиту споменика културе Ниш
Народна библиотека "Десанка Максимовић" Власотинце
Културни центар Власотинце
Дизајн, прелом и припрема за штампу
Ивана Цветковић
Штампарија
Завод за заштиту споменика културе Ниш
Тираж
20 примерака на CD-у

Студија је урађена у сарадњи са Грађевинско-архитектонским факултетом, Универзитета у Нишу, декан Славиша Трајковић, на основу Меморандума о сарадњи бр. 1832/1-01 од 24. октобра 2023. године и Споразума бр. 1980/1-01 од 14. новембра 2023. године

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

719:725/728(497.11)(0.34.2)
72/75.03(497.11)(0.034.2)

ВЛАСОТИНЦЕ [Електронски извор] : студија заштите градитељског наслеђа : заштита старе чаршије / [аутори Ивана Цветковић... [и др.]]. - Ниш : Завод за заштиту споменика културе, 2024 (Ниш : Завод за заштиту споменика културе). - 1 електронски оптички диск (CD-ROM) ; 12 cm

Системски захтеви: Нису наведени. - Насл. са насловне стране документа. - Тираж 20. - Напомене и библиографске референце уз текст. - Библиографија.

ISBN 978-86-82346-04-3

1. Цветковић, Ивана, 1983- [аутор]
а) Споменици културе -- Заштита -- Власотинце б) Културна добра -- Заштита -- Власотинце

COBISS.SR-ID 149634313

Република Србија
Министарство културе

Аутори ЗЗСК Ниш:
Ивана Цветковић
дипл.инж.арх. - виши конзерватор
Ђорђе Стошић
дипл. историчар - виши документатор

Фотограметрија:
ЗЗСК Ниш, Александар Никшић
Техничка документација:
ЗЗСК Ниш
Лазар Динић
Соња Станковић
Ивана Цветковић
Данијела Радовановић
Фотодокументација:
ЗЗСК Ниш
Ивана Цветковић
Соња Станковић
Александар Никшић
Сарадници:
Небојша Босанац
Никола Миловановић

Аутори ГАФ Ниш:
проф. др Ана Момчиловић Петронијевић
историја и теорија архитектуре и уметности
проф. др Мирко Станимировић
архитектонско пројектовање

Историјске податке о Власотинчанима употпунили су:
Срба Такић, директор Народне библиотеке “Десанка Максимовић” Власотинце
Саша Станковић, професор књижевности

Дизајн корице:
Ивана Цветковић
Насловна слика (фотограметрија):
Александар Никшић

Документација:
Завод за заштиту споменика културе Ниш
Народна библиотека “Десанка Максимовић” Власотинце
Културни центар Власотинце
Архив Југославије
Историјски архив Лесковац
Грађевинско-архитектонски факултет, Универзитета у Нишу

Ниш, 2024.

Пројекат је финансијски подржан од стране Министарства културе Републике Србије на Конкурсу за финансирање или суфинансирање пројеката из области заштите и дигитализације културног наслеђа у Републици Србији у 2023. години.
Решење о додели средстава за финансирање или суфинансирање пројеката у области откривања, прикупљања, истраживања, документовања, проучавања, вредновања, заштите, очувања, представљања, интерпретације, управљања и коришћења непокретног културног наслеђа у 2023. години бр. 401-01-281/2023-02 од 28.04.2023. године.

Студија заштите градитељског наслеђа Власотинца – заштита и очување старе чаршије, је изузетно вредан подухват урађен у партнерству више релевантних институције. Стручњаци Завода за заштиту споменика културе Ниш и Грађевинско – архитектонски факултет Универзитета у Нишу су у партнерској сарадњи произвели изузетно обимно дело посвећено старој чаршији у Власотинцу чији је основни циљ био да се кроз анализу завичајне грађе, у изузетно аналитичном процесу обраде наслеђеног културног, историјског и урбанистичко-архитектонског контекста укаже на потенцијале који могу и јесу база и за будући развој ове важне вароши југоистока Србије.

Анализа развоја урбаног ткива, у контексту успона модерне Србије, са посебним фокусом на период од краја 19. века до Другог светског рата, резултирало је обимном прикупљеном грађом која је квалитетно структурисана у истовремено, и научно и стручно дело. Научни сегмент студије који се сагледава применом метода, пре свега анализе садржаја, је добро структурисао сегменте историјског и просторног контекста развој Власотинца, са детаљним приказом урбанистичких и архитектонских елемената у изабраном просторном контексту старе чаршије. Стручним сегментом студије доминира прикупљена грађа, пре свега појединачних највреднијих објеката, кроз њихове текстуалне описе и графичке приказе – историјских фотографија и техничких цртежа постојећих фасада. Посебност ове студије су и извесни сегменти нематеријалне баштине који је на добар начин допуњују.

Циљ ове студије је био да се сакупе, уреде и технички обраде сви карактеристични елементи простора старе чаршије у Власотинцу како би се формирао елаборат за предлог њене заштите као просторне културно – историјске целине. Из методолошки јасно сагледивог и стручно добро структурисане анализиране прикупљене грађе, ова студија је одличан пример не само за успешан завршетак процеса заштите, него и врло добро припремљени материјал за израду урбанистичко – планске документација којом ће се вредном наслеђу дати правни и плански основ за њену обнову, ревитализацију, примерену пренамену како би се обезбедио квалитетан и аутентичан ресурс за савремени социо – економски развој Власотинца у 21. веку. Такође, студија је указала на потребу стручног проучавања центара и других вароши, не само овог дела Србије, како би се боље разумело и правилно валоризовало културно-историјско и урбанистичко-архитектонско наслеђе које неће само обезбедити његово очување него дати подстицај локалној средини да га више вреднује као посебан ресурс за профилисање свог савременог идентитета.

Др Дарко Полић, дипл.инж.арх.

Рад на *Студији* подразумевао је свеобухватну истраживачку делатност на градитељском наслеђу Власотинца, комплетну евиденцију и валоризацију фонда, израду техничке и фото документације грађевина од посебне вредности и вредности, сагледавање потребних интервенција и стања, као и одговарајућих мера заштите. *Студија* детаљно мапира проблеме и сагледава шири контекст у коме се објекти налазе.

Структура *Студије* заштите градитељског наслеђа Власотинце која за циљ има заштиту и очување старе чаршије добро је осмишљена, јасна и прегледна. Методологија коју на самом почетку аутори децидирано износе испоштована је у сваком сегменту студије и на свим обрађеним примерима, док историјски осврт пружа разумевање ширег контекста у којима наведени објекти настају. Аутори пре свега истичу да чаршију треба посматрати интегрално, тежити ревитализацији основних садржаја и намена, као и рестаурацији изворних елемената архитектонског израза што ће довести до унапређења читавог простора.

Студија је конципирана тако да се прикаже развој насеља и његова историјска трансформација, односно укаже на утицај европских и светских трендова на развој урбанистичке праксе у Србији пре свега крајем XIX и почетком XX века. Живот вароши је условљен развојем трговине у XIX веку за шта је заслужан повољан географски положај у оквирима Османског царства. Кроз Власотинце су пролазили значајни попречни каравански путеви: један који је спајао Лесковац и Пирот, односно попречна комуникација која спаја Нишавску и Јужноморавску област; и други који је преко Заплања спајао Нишку котлину и Лужницу, односно најкраћи пут који је повезивао Моравско-Вардарски са Цариградским друмом. Власотиначка чаршија формирала се у специфичним социјално - економским условима са традиционалним обичајним и културним животом Власотинчана. На фреквентном путу развија се живот пре свега око старих механа и ханова који су били у вези с трговачким прометом и караванским саобраћајем, који је током XVIII и XIX века овде био веома интензиван. Међутим, праћењем *Студије* постаје јасно да је просперитет и развој физиономије данашње чаршије нарочито изражен у периоду између два светска рата.

Као што је и наведено у поглављу *Методологија* примарни циљ истраживања јесте да идентификује, прикаже и приближи јавности значајно градитељско наслеђе ове варошице, односно понуди смернице за његову заштиту, очување, унапређење стања и укључивање у развојне токове, што је у оквиру ове студије успешно изведено. Аутори једнаку пажњу посвећују архитектонско-стилским, културно-историјским и амбијенталним вредностима дефинисаних објеката. Једна од најважнијих ставки ове студије јесте и идеја да је неопходно да предложене мере буду за унапређење стања наслеђа, као и укључивање у развојне планове, односно да је потребно створити услове да наслеђе буде покретач одрживог развоја. На овај начин студија, која осим што пружа обавезан историјски контекст, извештај са терена и детаљно стање објеката кроз

анализу усмерена је и ка будућности са конкретним предлозима на који начин је потребно поступати надаље. Предлози нису изоловани и не односе се само на конкретне објекте, већ су осмишљени у складу са размишљањима у односу на целокупан изглед Старе чаршије. *Студија* је изузетно прегледна и једноставна за праћење, а детаљним мапирањем објеката и значајним визуалима којима *Студија* обилује стиче се утисак доживљеног простора чак и за оне који никада нису посетили Власотинце.

Кроз реализацију пројекта који је као резултат изнедрио писану студију спроведено је истраживање, прикупљена је техничка, фото и друга документација и извршена је валоризација градитељског наслеђа. Осим тога, сва прикупљена документација је систематизована. Извршена су обимна фотографска снимања и обрада прикупљеног материјала методом фотограметрије, чиме је направљена база података реалистичних 3д модела грађевина и целих амбијенталних целина, као и дигитализација постојећег стања непокретних културних добара и појединачних вредних грађевина.

Аутори су у представљању културне историје развоја града, као и у економском погледу препознали значај истакнутих чланова друштва - хаџија који су неретко запостављени у анализама друштвеног живота у оквирима Османског царства. Они су као имућни и истакнути чланови друштва крчили пут бољем животним условима и просперитету.

Након ослобођења Власотинца од Османлија и присаједињења са Србијом наступа европеизација као државни пројекат који настоји да варош обуче у ново рухо. Свест о важности очувања наслеђа из претходних времена није постојала, већ се створила јака потреба да се градска језгра трансформишу у складу са новим начелима архитектонског обликовања и урбанизације. Ову судбину доживели су сви важни топоси Османског царства на територији Србије. Архитектуру првих деценија XX века одликује масивност, симетрија, репрезентативност и академско обликовање. Осим тога, приметна је и употреба сецесионистичких елемената у архитектури што директно указује на праћење европских трендова готово истовремено са дешавањима у *Европи.* Власотинце је данас на маргини, на известан начин скрајнуто у углу Србије, а увидом у *Студију* је очигледно да је некада било добро позиционирано и веома повезано са актуелностима. Пример употребе сецесије у обликовању фасадних елемената представља спремност за новине, указује да су становници вароши тог доба образовани, модерни људи који прате трендове и иду у корак са временом и апсолутно са правом оповргавају супрематистичке ставове у јавном дискурсу према југу као заосталом и мање вредном.

Године 1977. године, осмишљена је комплетна реконструкција вароши Власотинца, у складу са урбанистичким тенденцијама тога времена. Планови регулације нису препознавали затечене вредности и очувано градитељско наслеђе, већ су објекте у тим деловима града

третирали као зграде лошег бонитета са неодговарајућим приступним путевима. Граде се *социјалистичке* стамбене зграде у центру града, као супротност старој чаршији. Оправдање за овако насилно уметање зграда колективног становања, као и за планирану, а делимично спроведену реконструкцију већих размера у Власотинцу, просторни планери су правдали очекиваним повећањем густине насељености, што се није десило, као и великим степеном интензитета, фреквенције и комуникације.

Неразумевањем споменичких и других вредности, и неодговарајућим односом према наслеђу, Власотинце је у ризику да у потпуности изгуби свој идентитет. Ниво угрожености градитељског наслеђа указује на неопходност дефинисања јасне стратегије заштите и очувања ове урбане целине. Спровођење *тоталне реконструкције* градских језгара имало је велике негативне ефекте на већ створене вредности и постојеће окружење, при чему су читави блокови наслеђених зграда порушени, како би се уступило место за вишеспратнице. Елаборат заштите старе чаршије Власотинца представља почетак процеса заштите, очувања и унапређења ове вредне просторне културно-историјске целине, на чијој је заштити и унапређењу потребно радити у предстојећим деценијама. Могућности за побољшање тренутног стања, и спречавање даљег нарушавања градитељског фонда и амбијенталне целине, пре свега се односе на израду, усвајање и имплементацију адекватних просторно - планских и урбанистичко - техничких докумената, и израду озбиљне стратегије очувања и заштите градитељског наслеђа, али упоредо и физичке заштите, рестаурације, ревитализације и рехабилитације истог. Неопходно је укључивање локалне самоуправе на првом месту, и свих осталих заинтересованих страна. Аутори студије су кроз трагање за равнотежом између традиционалног начина живота и данашњих потенцијала, кроз размишљање о будућим генерацијама и природном окружењу, посебну пажњу посветили могућности унапређења стања у историјском језгру Власотинца.

Грађевинска активност је, последњих неколико година, постала веома изражена у централним зонама Власотинца, односно као да је долазак XXI века допринео да се сви делови чаршије убрзано девастирају непромишљеним интерполацијама неусклађених нових зграда, одређеним нелогичним грађевинским интервенцијама, променама на фасадама, доградњама, рушењем старих структура и градњом нових зграда. Чаршија је нажалост препуштена *инвеститорском урбанизму* којим се не доприноси складу у уређењу. Нови инвеститори и пројектанти израдили су пројекте и извели неколико зграда, које се ни на који начин не усклађују са окружењем и затеченим градитељским наслеђем. Током прве деценије XXI века, у Власотинцу је била појачана грађевинска активност када је изграђен већи број зграда у улицама Немањина, Душанова и 12. бригаде, а дисхармонија са амбијентом је евидентна. У простору амбијентално вредних целина свака промена на појединачним фасадама (објеката са споменичким

вредностима, а и објеката који су без вредности или у нескладу са амбијентом) утиче на изглед целине, па је неопходно све радове изводити према јасним смерницама, уз претходно прибављање услова и сагласности од стране службе заштите. *Студија* која је резултат опсежних истраживања даје наду да ће промишљени предлози загледани у будућност бити спроведени у дело уз одговорно поступање према наслеђу свих заинтересованих страна.

др Тијана Зебић-Бјелица

Студија заштите градитељског наслеђа Власотинца – Заштита и очување Старе чаршије, дело аутора Иване Цветковић и Ђорђа Стошића из Завода за заштиту споменика културе Ниш, и Ане Момчиловић Петронијевић и Мирка Станимировића, са Грађевинско архитектонског факултета Универзитета у Нишу, са сарадницима представља дело у коме се на прегледан и свеобухватан начин презентује стање градитељског наслеђа истраживаног подручја. Студија је урађена по стручним и научним стандардима. Спада у групу научних радова чија актуелност произилази из потребе презентације градитељског наслеђа Србије. Обиман рад садржи укупно 427 страна текста у оквиру кога се налази велики број прилога – карти, фотографија, фотограметријских модела, техничких цртежа, копија планских докумената, старих новинских чланака и друго. Структуирана је у осам поглавља. Студија описује на почетку процес истраживања, намере и циљеве рада. Намењена је широј публици, зато детаљно представља правни основ за израду документа, такође образлаже методолошки приступ. Важан детаљ код израда оваквих докумената је историјско истраживање, које су аутори студије образложили у поглављу *Кратак приказ историјских прилика*. Новина је детаљно приказивање урбане структуре, као и на модеран начин мапирање градитељског наслеђа. Валоризација објеката са графичким приказом на простору насељеног места Власотинца управо представља пример добре праксе. Релевантним образлагањем питања у главном делу Студије, Градитељско наслеђе - вредновање, аутори су вешто повезали уводни део, процес истраживања и закључна разматрања. Садржај је по структури делова рада усаглашен са насловом Студије. Указује се на неопходност очувања градитељског наслеђа Власотинца и предлажу конкретна решења и мере заштите. Уједно, Студија представља правилан пример промоције градитељског наслеђа као материјалног доказа развоја на одређеном простору. Текст је добро и логично организован, хронолошки изложен, са јасним узрочнопоследичним везама. Садржај рада је лак за читање и разумевање, такође разумљив просечном читаоцу, укључујући и оног који није у уској области тематике рада и постиже изузетан ефекат својом сликовитошћу и експресивношћу. Представљено је дуго постојање и „старост“ Старе чаршије у Власотинцу и њен историјски значај у најширем смислу, које сведочи, и које је повезано са историјски значајним догађајима, особама или местима Власотинца и околине. Указано је на амбијентални значај, односно велики степен атрактивности градитељског наслеђа Власотинца и уклопљености у окружење, и посебно на урбанистички значај, који сведочи о постојању организованог живота у насељу и доприноси схватању концепта настанка и развоја насеља и његовог значаја за будући развој. Вредновање градитељског наслеђа Власотинца је систематски и свеобухватно спроведено. Урађен је приметан напор да се у процесу вредновања дефинише шта је аутентично, који се све стилови налазе на зградама, и шта је током трајања на њима промењено. Указано је на потребу адекватне заштите градитељског наслеђа, али и на његово

не/правилно коришћење у датом временском тренутку. Власотинце је након ослобођења од Турака некада било „загледано у свет, али укорењено у баштину“, препознатљиво, и прави сведок свог времена. Очигледно је временом дошло до кидања везе између наслеђа и савремене градње. Студија заправо сведочи и о девастацији наслеђа. Први облик те девастације јесте занемаривање објеката и препуштање пропадању. Историјске грађевине имају за Власотинце немерљиве вредности и јасно је образложена неопходност увођења механизама који ће помоћи њиховом очувању. Напомиње се да градитељско наслеђе прво треба да се чува са урбанистичког аспекта, и то не само оно које је законом заштићено. Потребно је чувати и поштовати постојећу урбану матрицу насеља, логику историјског развоја старе чаршије, јер је она настала под мноштвом утицаја, са једне стране под утицајем климе и географије, а са друге из друштвеног контекста и начина живота. Вредност и значај структуре старе власотиначке чаршије утврђени су Студијом. Обавеза очувања заштићених објекта важи за све делове чаршије. Ово архитектонско заштићено подручје је од велике важности, група објеката и део градског пејзажа који је од посебног архитектонског, историјског, археолошког, уметничког, културног, научног, друштвеног или техничког интереса. Валоризовано је на начин да подразумева и појединачну зграду или било коју групу зграда које заједно дају посебан карактер подручју Старе чаршије у Власотинцу.

Аутори студије су размишљали изван класичних модела економске валоризације наслеђа, као што је то туризам. Фокусирали су се и на повезивање културног наслеђа и креативних индустрија. Људе и локалну заједницу постављају у центар, а наслеђе се третира као неодвојив део те заједнице. Аутори студије су се такође при изради Студије држали принципа одрживог коришћења наслеђа, указавши да креирањем динамичних планова и стратегија управљања културним наслеђем треба обезбедити одрживе обрасце употребе простора, необновљивих и обновљивих ресурса и ширу економску оправданост инвестирања у наслеђе. Уједно је сагледана свеукупност значења једног добра, Старе чаршије у Власотинцу, и тај значај је објашњен и приближен јединици локалне самоуправе, локалној заједници у Власотинцу и целокупној заинтересованој стручној и широј јавности.

др Леда Шилинг

САДРЖАЈ:

УВОДНЕ НАПОМЕНЕ....19
ПРАВНИ ОСНОВ ЗА ИЗРАДУ СТУДИЈЕ....22
ПРИСТУП И МЕТОДОЛОГИЈА ИСТРАЖИВАЊА....25
ПОЛОЖАЈ ВЛАСОТИНЦА....29
КРАТАК ПРИКАЗ ИСТОРИЈСКИХ ПРИЛИКА....34
Археолошка прошлост Власотинца и околине....34
Предања и легенде о насељавању Власотинца....37
Писани трагови о Власотинцу....37
Власотиначке буне....38
Трговина....39
Ослобођење Власотинца....40
Развој и креирање урбане физиономије Власотинца....47
Први светски рат....50
Међуратни период....53
Поплава 1988. године....55
УРБАНА СТРУКТУРА ВЛАСОТИНЦА....60
Грађевине настале током 18. и 19. века и развој варошице....62
Прелазни период (из 19. у 20. век)....64
Архитектонска активност до Првог светског рата....64
Архитектонска активност у међуратном периоду....66
Урбане трансформације након Другог светског рата....69
Деградирање споменичких вредности....75
Типологија насталих промена (интервенција) на грађевинама и предлози за отклањање деградација....82
РАЗВОЈ ИНДУСТРИЈЕ И ИНФРАСТРУКТУРЕ....86
МАПИРАЊЕ ГРАДИТЕЉСКОГ НАСЛЕЂА....96
МЕРЕ ЗАШТИТЕ....102
ГРАДИТЕЉСКО НАСЛЕЂЕ - ВРЕДНОВАЊЕ....105
ЦРКВА СВ. ДУХА У ВЛАСОТИНЦУ....106
СПОМЕН ЧЕСМА ПАЛИМА ЗА ОТАЏБИНУ НА ТРГУ ОСЛОБОЂЕЊА....114
СТАРО ГРОБЉЕ - СПОМЕН ПАРК, СВЕТИЛИШТЕ ПАЛИМ БОРЦИМА ЗА СЛОБОДУ....121
ПРОСТОРНА ЦЕЛИНА „СТАРА ЧАРШИЈА У ВЛАСОТИНЦУ”....129
СТАРА ТРГОВАЧКО-ЗАНАТСКА ЧАРШИЈА....134
ПРЕДЛОГ ГРАНИЦА ЗАШТИТЕ ПРОСТОРНЕ КУЛТУРНО-ИСТОРИЈСКЕ ЦЕЛИНЕ:....138
ЗНАЧАЈ И ВРЕДНОСТ ГРАДИТЕЉСКЕ ЦЕЛИНЕ:....139
ГРАЂЕВИНЕ ОД ВРЕДНОСТИ НА ПРОСТОРУ ЦЕЛИНЕ:....140
МЕРЕ ЗАШТИТЕ И ПРЕДЛОЗИ ЗА УНАПРЕЂЕЊЕ СТАЊА ПРОСТОРНЕ ЦЕЛИНЕ....144
КАТАЛОГ ВАЛОРИЗОВАНИХ ГРАЂЕВИНА У ОКВИРУ ПРОСТОРНЕ КУЛТУРНО-ИСТОРИЈСКЕ ЦЕЛИНЕ....152
Трг Драгољуба Петковића и Улица 12. бригаде....153
Кућа свештеника Чедомира Поповића на Тргу Драгољуба Петковића....159
Кућа Живојина Цветановића Американца, у Ул. 12. бригаде бр. 31-33....162
Кућа Спиридона Бошковића, у Ул. 12. бригаде бр. 29....165

Кућа и локал породице Јанковић Желеце, у Ул. 12. бригаде бр. 62..... 171
Спратна кућа Мучибабиних, у Ул. 12. бригаде бр. 11-11а..... 175
Кућа Миливоја Шелића, у Ул. 12. бригаде бр. 46..... 177
Кућа браће Сеизовић, у Ул. 12. бригаде бр. 26-28..... 181
Кућа Милана Валчића, у Ул. 12. бригаде бр. 12-12а..... 185
Кућа Душана С. Валчића, у Ул. 12. бригаде бр. 10-10а..... 188
Улица Душанова..... 193
Радња Параскеве Бојковић, у Душановој улици бр. 32..... 198
Кућа Данила Ђорђевића, у Душановој улици бр. 30..... 200
Кућа Захарија Хаџи Стаменковића, у Душановој улици бр. 6..... 203
Кућа Тасе С. Валчића, у Душановој улици бр. 4..... 206
Трг ослобођења..... 211
Стара општина, Турска кула, Завичајни музеј, у Улици АВНОЈ-а бр. 1..... 218
Палата Милана Валчића, на Тргу ослобођења бр. 9..... 226
Кућа Тасе Валчића на Тргу ослобођења бр. 7-9..... 233
Куће Прикића и фотографске радње Мирковић, на Тргу ослобођења 2-6..... 238
Гигина кућа - Зграда Народне библиотеке “Десанка Максимовић”..... 240
Улица Марка Орешковића..... 247
Зграда Народног (Соколског) дома у Улици Марка Орешковића бр. 4..... 250
Куће Миладина Ђорђевића у Улици Марка Орешковића бр. 10 и 10а..... 257
Кућа Глигорија Паруновића у Улици Марка Орешковића бр. 25..... 263
Улица Немањина..... 270
Спратна кућа Сотира Валчића у Немањиној улици бр. 1..... 281
Спратна кућа Војислава С. Поповића у Немањиној улици бр. 3..... 284
Приземни локал Благоја Каруовића у Немањиној улици бр. 5..... 287
Зграда Кристе Бошковића у Немањиној улици бр. 7-11..... 290
Кућа Голуба Аранђеловића Беље у Немањиној улици бр. 13-17..... 293
Кућа Илије Краинчанића у Немањиној улици бр. 19-23..... 297
Кафана Илије Краинчанића у Немањиној улици бр. 14б..... 302
Локали породице Краинчанић у Немањиној улици бр. 18-22..... 305
Спаскина кућа - кућа Спасе Краинчанића у Улици Николе Тесле бр. 3..... 308
Спратна зграда Ђорђа Поповића Крчимирца, у Немањиној улици бр. 38..... 314
Кућа Уроша Валчића, у Немањиној улици бр. 72..... 320
Локали Гаврила Поповића, у Немањиној улици бр. 74..... 324
Спратна зграда Влајка С. Такића, у Немањиној улици бр. 75..... 327
Зграда апотеке Душана Т. Милошевића, у Немањиној улици бр. 78..... 330
Локал часовничара Цокановића, у Немањиној улици бр. 82..... 333
Улице Димитрија Стојановића и Његошева..... 338
Породична кућа Милошевића, у улици учитеља Петра бр. 1..... 345
Кућа Милошевића, у улици Димитрија Стојановића бр. 4..... 347
Кућа Петра Горуновића, у улици Димитрија Стојановића бр. 8..... 349
Кућа у којој је живео Христифор Црниловић, у улици Димитрија Стојановића бр. 17..... 353
Кућа Петра Тихомира Поповића, у улици Димитрија Стојановића бр. 23-25..... 356
Кућа Петра Г. Поповића, у улици Димитрија Стојановића бр. 14..... 358
Кућа Стаменка Милошевића, у улици Вука Караџића бр. 1..... 365

Кућа Александра Поповића, у Његошевој улици бр. 3.....371
Кућа Тихомира Поповића, у Његошевој улици бр. 7..... 376
Стари млин Поповића, у Његошевој улици бр. 1.....380
ПРОСТОРНА ЦЕЛИНА „СТАМБЕНО-ПОРОДИЧНИ КВАРТ У ВЛАСОТИНЦУ”.....391
ГРАЂЕВИНЕ КОЈЕ ПОСЕДУЈУ СПОМЕНИЧКА СВОЈСТВА:..... 392
МЕРЕ ЗАШТИТЕ И ПРЕДЛОЗИ ЗА УНАПРЕЂЕЊЕ СТАЊА ПРОСТОРНЕ ЦЕЛИНЕ:..... 392
КАТАЛОГ ВАЛОРИЗОВАНИХ ГРАЂЕВИНА У ОКВИРУ ИДЕНТИФИКОВАНЕ ПРОСТОРНЕ КУЛТУРНО-ИСТОРИЈСКЕ ЦЕЛИНЕ.....394
Кућа Димитрија Он. Поповића, у Улици Вука Караџића бр. 50 и 50а..... 395
Кућа Сретена Филиповића , у Улици Вука Караџића бр. 41.....399
Кућа Радула Велашевића у Ул. Иве Лоле Рибара бр. 29..... 400
Кућа Јована П. Јовића - Вила Милче, у Ул Иве Лоле Рибара бр. 38..... 402
Кућа браће Паруновић, у Ул Иве Лоле Рибара бр. 40..... 404
Кућа Гаврила Т. Манића, у Ул. првомајској бр. 21.....406
Кућа Јована Димитријевића, Американца у Ул. првомајска бр. 17..... 408
Кућа породице Коцића - Пурјака у Ул. Синише Јанића бр. 4.....410
Кућа Проке Мијајловића у Ул. Михајла Михајловића бр. 16..... 413
Кућа Јована Јовића у Ул. Ивана Милутиновића бр. 22..... 415
ЗАКЉУЧАК.....417
ЛИТЕРАТУРА..... 422

УВОДНЕ НАПОМЕНЕ

Завод за заштиту споменика културе Ниш је под покровитељством Министарства културе Републике Србије током 2023. године реализовао пројекат „Увид у стање непокретних културних добара у општинама Власотинце и Бабушница и израда Елабората заштите старе чаршије Власотинца“.[1] Реализацијом пројекта сагледан је фонд непокретних културних добара на предметној територији, и извршен увид у стање за споменике културе: Гигину кућу[2] - зграду Народне библиотеке „Десанка Максимовић” у Власотинцу, цркву Успења Свете Богородице[3] у селу Конопница, археолошка налазишта „Трап”[4] и „Градац”[5] у селу Конопница у општини Власотинце, а у општини Бабушница за Зграду Омладинског дома у Раковом Долу,[6] цркву Свете Петке[7] у селу Горчинци, и за Српско војно утврђење са шанчевима и магацинима код Стрижевца.[8] Такође је извршено ажурирање техничке и фотодокументације, а израђени су 3D фотограметријски модели за наведене споменике културе. Спроведено је истраживање доступне литературе, архивске

[1] Пројекат је финансијски подржан од стране Министарства културе Републике Србије на Конкурсу за финансирање или суфинансирање пројеката из области заштите и дигитализације културног наслеђа у Републици Србији у 2023. години, Решење о додели средстава за финансирање или суфинансирање пројеката у области откривања, прикупљања, истраживања, документовања, проучавања, вредновања, заштите, очувања, представљања, интерпретације, управљања и коришћења непокретног културног наслеђа у 2023. години бр. 401-01-281/2023-02 од 28.04.2023. године

[2] Гигина кућа - споменик културе (СК 318), ул. Иве Лоле Рибара, бр. 2, на к.п. бр. 2464/2 КО Власотинце - варош, на основу одлуке о проглашењу за културно добро СО Власотинце, Бр. 06-73/79 од 24. јуна 1979. године

[3] Црква Успења Богородице - споменик културе (СК 306), село Конопница, на к.п. бр. 3239 и 3238 КО Конопница Решење Завода за заштиту споменика културе у Нишу број 91/1 од 16.02.1971. године

[4] Трап - археолошко налазиште (АН 51), село Конопница, на к.п. бр к.п. бр. 3236/1, 3241, 3238 КО Конопница, Општина Власотинце Решење Републичког завода за заштиту споменика културе број 264/50 од 14.03.1950. године

[5] Градац - Археолошко налазиште (АН 50), село Конопница, на к.п. бр. 3236/1, 3236/2, 3238, 3239, 3240 и 3241 КО Конопница, Решење Завода за заштиту и научно проучавање споменика културе НРС број 263/50 од 14.03.1950. године

[6] Зграда омладинског дома - споменик културе (СК 2181), село Раков Дол, на к.п. бр. 1839 КО Раков Дол, Одлука Скупштине општине Бабушница број 631-1/82-01 од 4. фебруара 1982. године

[7] Црква Св. Петке - споменик културе (СК 1913), село Горчинце, на к.п. бр. 940 КО Горчинце, Одлука Владе Републике Србије број 633-15038/2002 од 31.10.2002. године

[8] Српско војно утврђење са шанчевима и магацинима - споменик културе (СК 678), атар села Стрижевац, на к.п. бр. 5259, 5256 и 5257 КО Стрижевац, Одлука СО Бабушница број 633-1/80-01 од 12.05.1980. године

грађе и сачињен је преглед до сада изведених конзерваторско-рестаураторских и других радова.

У склопу реализације пројекта, у делу израде „Елабората заштите старе чаршије Власотинца" урађена је историјско-архитектонска, урбанистичка и уметничка, као и компаративна анализа постојећег стања, и старих фотографија изгледа појединачних грађевина и делова старе чаршије. Истраживања су обухватила и идентификовање и мапирање градитељског наслеђа у варошици Власотинце, а извршено је архитектонско мерење и техничко снимање више десетина грађевина. Прикупљена је доступна архивска и друга документација, а разрађена је и техничка документација за десетак дрвених излога, портала и прозора насталих у првој половини 20. века.

Истовремено је спроведена валоризација за израду „Елабората заштите Старе власотиначке чаршије" што, између осталог, представља неопходан део у процесу правне заштите јединственог и аутентичног градитељског наслеђа урбаног језгра Власотинца. Остварена је основна заштита кроз документацију, а све у циљу покретања целокупног поступка правне заштите. Израдом дигиталних 3D фотограметријских модела створена је дигитална база података - дигитална документација у форми тродимензионалног приказа, а у циљу увида у тренутно стање, ажурирања и прикупљања података и формирања дигиталне документације непокретних културних добара и градитељског наслеђа у општинама Власотинце и Бабушница.

Истраживање које је Завод спровео у Власотинцу представља иницијални корак у осигурању одрживог коришћења и обнове градитељског (архитектонског) наслеђа и очувања просторног идентитета овог краја, имајући у виду да Власотинце, заједно са другим дестинацијама на југу Србије настоји да постане значајно туристичко подручје.

Утврђено је да се Стара чаршија у Власотинцу убрзано деградира неодговарајућим грађевинским интервенцијама и интерполацијама, што утиче на губитак споменичких вредности и идентитета читаве варошице. Ове промене посебно су изражене на простору Немањине улице, али се могу уочити и на Тргу ослобођења, улицама 12. бригаде, Душанове, Марка Орешковића, Синише Јанића, Иве Лоле Рибара, Димитрија Стојановића, Вука Караџића, Његошеве, Првомајске, 22. дивизије, и др.

Због изражених споменичких карактеристика које одликују градитељско наслеђе у центру Власотинца, где се и налази главнина сагледаних објеката изграђених у 19. и 20. веку, углавном стамбено-трговачке намене, након спроведеног вредновања и сагледавања сачуваног градитељског наслеђа, кроз обједињавање и органско повезивање обрађених објеката и „мањих" просторних целина, препозната је просторна културно-историјска целина, у складу са савременом праксом везаном за заштиту и презентацију градитељског, архитектонског наслеђа, како би појединачни објекат или целина сачували свој просторни, амбијентални и културно-историјски значај.

ПРАВНИ ОСНОВ ЗА ИЗРАДУ СТУДИЈЕ

Планирање и пројектовање у историјским урбаним целинама мора бити процес који доноси и ствара промене које је потребно реализовати на одговарајући начин како би се сачувао карактер целине. Пројектовање у старој урбаној матрици и већ формираном историјском амбијенту требало би да буде поступак очувања у пуном смислу конзервације и рестаурације оригиналних објеката од посебног значаја, за које је идентификовано да поседују културно - историјске вредности.

Пројектовање нове архитектуре између препознатих објеката од посебног значаја, представља софистицирану интерполацију у историјској средини, којом се мора постићи сво уважавање градитељског наслеђа.

Форме и облици архитектуре требало би да представљају пример очувања и ненарушавања амбијенталних вредности споменичке целине, прилагођавањем савремених функција амбијенту у коме се пројектује.

Чување наслеђа препознато је и уграђено је у највиши правни акт Републике Србије - УСТАВ РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ („Сл. гласник РС”, бр. 98/2006, 115/2021 - Амандмани и 16/2022), у члану 89: *Свако је дужан да чува природне реткости и научно, културно и историјско наслеђе, као добра од општег интереса, у складу са законом.* ***Посебна одговорност за очување наслеђа је на Републици Србији, аутономним покрајинама и јединицама локалне самоуправе.***

Културно наслеђе је скуп ресурса, материјалних и нематеријалних, наслеђених из прошлости, препознатих као одраз и израз непрекидно еволуирајућих вредности, уверења, знања и традиција, насталих интеракцијом човека и простора током времена (члан 4, Закона о културном наслеђу[9]). Као вишеслојна историјска и културна баштина, непокретно културно наслеђе се уграђује у развојне перспективе посебним третманом у просторно-планској документацији.

Према члановима 14, 15, 16, 17, 18 и 19 Закона о културном наслеђу („Службени гласник РС”, број 129/21) у групу непокретних културних добара спадају: **културни предели, споменици културе, просторне културно - историјске целине, археолошка налазишта и знаменита места**. Набројана културна добра утврђују се и проглашавају **Одлукама** надлежних органа и штите се одредбама поменутог Закона. Добра под претходном заштитом и добра која уживају претходну заштиту штите се истим Законом. Заштићена околина непокретних културних добара, добара под претходном заштитом и добара која уживају претходну заштиту, у погледу предузимања мера заштите и свих других интервенција, има исти третман као и заштићена непокретна културна добра.

На основу члана 32 Закона о културном наслеђу РС („Службени гласник РС”, број 129/21) простор у земљи или води који садржи трагове човековог трајања кроз време, укључујући и места на којима нема видљивих трагова на површини земље, а није утврђен за археолошко налазиште препознаје се као **археолошки локалитет**. Више међусобно повезаних овако дефинисаних

[9] Закон о културном наслеђу („Службени гласник РС“,број 129/2021): https://www.propisi.net/zakon-o-kulturnom-nasledju/ (приступљено: 09.03.2024.)

археолошких локалитета представља **археолошко подручје**.

Претходна заштита археолошких локалитета (евидентираних и неевидентираних), односно археолошког подручја је трајна.

Ратни меморијали посвећени ослободилачким ратовима Србије уживају заштиту у складу са Законом о ратним меморијалима („Службени гласник РС", број 50/2018),[10] а мере техничке заштите за очување ратних меморијала прописују се од стране Завода за заштиту споменика културе Ниш за ратне меморијале за које је територијално надлежан овај Завод. Законом о ратним меморијалима уређују се питања од значаја за заштиту, редовно одржавање, инвестиционо одржавање, уређење, уклањање и финансирање одржавања и уређења ратних меморијала, успостављање и вођење прописаних евиденција.

Добра која уживају претходну заштиту су ствари и творевине за које се претпоставља да поседују културне вредности, која се утврђује се на основу чињеница о својствима и особеностима наслеђа, значаја за очување идентитета и културе, као и историјских, уметничких, архитектонских, археолошких, антрополошких, етнолошких, духовних, природњачких, техничких, научних, друштвених, економских и других вредности. Добра која уживају претходну заштиту представљају културно наслеђе и уживају заштиту. Културно добро, добро које ужива претходну заштиту и добро под претходном заштитом, археолошки локалитет и ратни меморијала **не сме се оштетити, уништити,** нити се без сагласности надлежне установе заштите може мењати његов изглед, својство или намена, у складу са Законом о културном наслеђу („Службени гласник РС", број 129/21), Законом о културним добрима („Службени гласник РС", број 71/94, 52/2011 – др. закон, 99/2011 – др. закон, 6/2020 – др. закон, 35/2021 – др. закон и 129/2021 – др. закон)[11] и Законом о ратним меморијалима („Службени гласник РС", број 50/2018).

Градитељско наслеђе представља важну компоненту просторног и културног идентитета, и као такво је препознато у највишем планском документу Републике Србије - **Просторном плану Републике Србије**.[12] Просторни план РС, као и **Стратегија одрживог урбаног развоја Републике Србије**[13] дали су јасне смернице да се планским решењима усмери развој урбаних предела у правцу креирања позитивног архитектонског идентитета градова и насеља кроз усклађивње градње са природним и културним, регионалним и локалним специфичностима.

Такође, према **Националној архитектонској стратегији од 2023-2035. године** („Службени гласник РС", број 48/2023):

Градитељско (архитектонско) наслеђе представља једну од најзначајнијих категорија културног наслеђа, самим тим и просторног и културног идентитета државе. Просторни и културни идентитет градитељског наслеђа РС условљен је географским, историјским, економским и другим чиниоцима захваљујући којима је настало културно разнолико и специфично наслеђе. Многи наслеђени објекти јавне и стамбене намене и данас су у употреби а неки од њих представљају препознатљива обележја идентитета појединих средина или градских зона. Одрживо коришћење и обнова градитељског (архитектонског) наслеђа не представља само културни ресурс, већ и економски потенцијал који

[10] Закон о ратним меморијалима („Службени гласник РС", број 50/2018): https://www.paragraf.rs/propisi/zakon-o-ratnim-memorijalima.html (приступљено: 09.03.2024.)

[11] Закон о културним добрима („Службени гласник РС", број 71/94, 52/2011 – др. закон, 99/2011 – др. закон, 6/2020 – др. закон, 35/2021 – др. закон и 129/2021 – др. закон): https://www.paragraf.rs/propisi/zakon_o_kulturnim_dobrima.html (приступљено: 09.03.2024.)

[12] Просторни план Републике Србије од 2021-2035. год: https://www.mgsi.gov.rs/sites/default/files/PPRS%20Nacrt.pdf

[13] Стратегија одрживог урбаног развоја Републике Србије до 2030. године: 47/2019-4: https://www.pravno-informacioni-sistem.rs/SlGlasnikPortal/eli/rep/sgrs/vlada/strategija/2019/47/1/reg (приступљено: 09.03.2024.)

значајно утиче на просторни развој и очување просторног идентитета.

С обзиром да се градитељско наслеђе не огледа само у појединачним објектима који су, у организованој правној и техничкој заштити, стекли статус непокретног културног добра (споменички статус), већ да савремена конзерваторска делатност управо препознаје предности заштите већих подручја која су дефинисана ратификованим конвенцијама и Унеско документима, на првом месту Конвенцијом о заштити Светске културне и природне баштине (1972), пре свега би било потребно израдити преглед свих облика наслеђа.

Осавремењивање и унапређење целина са концентрацијом градитељског наслеђа мора се заснивати на проучавању карактеристика сваког од посматраних облика наслеђа, уз њихово пуно поштовање и осмишљавање нових садржаја који неће нарушити основне вредности заштићеног наслеђа, односно просторних културно-историјских целина.

Све надлежне установе, институције и органи власти требало би да раде на препознавању вредности које су наслеђене из прошлости, с обзиром да многа међународна документа, повеље, резолуције и принципи који потичу од Унеско иницијативе за „интегративну заштиту културних и природних ресурса" не дефинишу само поједине облике ових целина (културни пејзаж/предео, историјски урбани пејзаж, рурално наслеђе, индустријско наслеђе и др.) већ и пружају врло јасне и директне смернице за њихово очување и одрживо управљање.

Планирање и уређење простора има кључну улогу за стварање услова за одрживи развој грађене средине и успостављање оквира за квалитетну архитектуру, па је стога, у оквиру побољшања методологије планирања потребно подстицати и израду студија и претходних анализа, као што су: студијске основе за унапређење квалитета архитектуре, контекста и идентитета места за урбана насеља на нивоу јединица локалне самоуправе (амбијенталне целине, јавни простори, урбани и рурални предели и др.); претходне анализе и студије, и примена управљачких инструмената и планских алата за потребе урбане и руралне обнове и реконструкције (подручја нарушеног просторног идентитета, браунфилд локације, централне урбане зоне, јавне просторе и амбијенталне целине, подручја са културним и градитељским наслеђем и туристичким потенцијалом…[14]

Одредбама члана 2, став 78) и члана 46 Закона о планирању и изградњи („Службени глацник РС", бр. 72/09, 81/09, 21/11, 121/2012, 40/2013 - УС, 50/2013 - УС, 98/2013 - УС, 132/2014, 145/2014, 83/18, 31/19, 37/19 - др, Закон, 9/2020, 52/21 и бр. 62/23) и Закона о изменама и допунама закона о планирању и изградњи („Сл. гласник РС", бр. 62/23) предвиђено је да се пре доношења одлуке о изради планског документа прибавља мишљење организације за послове заштите непокретних културних добара о потреби израде Студије заштите непокретних културних добара, и да се студија израђује за заштићене просторне културно-историјске целине и друге просторне целине за које је утврђен статус непокретног културног добра, односно просторе на којима се налазе непокретна културна добра.[15]

[14] Националана архитектонска стратегија за период од 2023. до 2035. године - https://www.mgsi.gov.rs/cir/aktuelnosti/javni-poziv-za-uchestshe-u-javnoj-raspravi-o-predlogu-nacionalne-arhitektonske (приступљено: 23.05.2023.)

[15] Закон о планирању и изградњи ("Сл. гласник РС", бр. 72/2009, 81/2009 - испр., 64/2010 - одлука УС, 24/2011, 121/2012, 42/2013 - одлука УС, 50/2013 - одлука УС, 98/2013 - одлука УС, 132/2014, 145/2014, 83/2018, 31/2019, 37/2019 - др. закон, 9/2020 и 52/2021) - https://www.paragraf.rs/propisi/zakon_o_planiranju_i_izgradnji.html (приступљено: 23.05.2023.)

ПРИСТУП И МЕТОДОЛОГИЈА ИСТРАЖИВАЊА

Основни мотив за истраживање старе власотиначке чаршије је веома лоше стање, недовољно познавање, слаба презентација и интерпретација градитељског наслеђа Власотинца и његово неадекватно третирање у савременим процесима планирања. Нека питања, која произилазе из мотива истраживања су:

1. Који су главни утицаји и како теку процеси урбаних трансформација у овој варошици?
2. На који начин су материјални остаци наслеђа уткани у урбану матрицу Власотинца данас?
3. Који су могући начини за очување наслеђа и његово укључивање у савремене токове?

Примарни циљ истраживања јесте да идентификује, прикаже и приближи јавности значајно градитељско наслеђе ове варошице, односно понуде смернице за његову заштиту, очување, унапређење стања и укључивање у развојне токове. Истраживање, покренуто да се валоризује градитељско наслеђе Власотинца, следило је основне смернице очувања и афирмације наслеђа са следећим задацима:

1. Анализирати главне утицаје на развој Власотинца и дати преглед историјских прилика и урбаних трансформација.
2. Извршити мапирање градитељског наслеђа.
3. Спровести валоризацију сачуваног градитељског наслеђа, појединачних грађевина и амбијенталних целина.
4. Анализирати стање и третман наслеђа данас.
5. Предложити мере за унапређење стања наслеђа, као и укључивање у развојне планове.
6. Упознати заједницу на локалу и ширу јавност са наслеђем Власотинца, у циљу повећања свести о његовом значају.

Сходно наведеном, Студија заштите градитељског наслеђа Власотинца, кроз систематичан и холистички приступ, сачувани споменички и градитељски фонд вреднује као необновљив и јединствени ресурс, при чему се потенцира на наслеђу као покретачу одрживог развоја.

Смернице за отклањање непримерених промена на градитељском наслеђу, односно у оквирима амбијенталних целина могу бити подстицај доносиоцима одлука у општини Власотинце за даљи развој интегративне заштите и управљање наслеђем, а свакако су обавеза власника објеката у оквиру просторних културно-историјских целина, имајући у виду да је за простор Старе чаршије Власотинца по завршетку истраживања, а паралелно са израдом ове студије, покренут процес правне заштите за непокретно културно добро.

Студија се базира на принципима одрживог развоја зацртаним у европским и светским повељама и документима. Приказује историјске и историографске прилике циљаног подручја, као и стање наслеђа данас, његово место у урбаном ткиву и третман у просторно - планској документацији.

Посебан део Студије представљају графичке и друге анализе и валоризације сачуваног наслеђа, у контексту у коме се налази данас са мерама заштите и предлозима за

успостављање процеса који би могли да промовишу рестаурацију наслеђа (укључивање становника у процесе рестаурације, развијање локалне економије, оснаживање локалног идентитета, и др).
Студија је конципирана на начин да се прикаже развој насеља и његова историјска трансформација, односно укаже на утицај европских и светских трендова на развој урбанистичке праксе у Србији крајем 19. и почетком 20. века.

Кроз реализацију пројекта спроведено је истраживање, прикупљена је техничка, фото и друга документација, извршена је валоризација градитељског наслеђа. Затим је сва прикупљена документација систематизована. Извршена су обимна фотографска снимања и обрада прикупљеног материјала методом фотограметрије, чиме је направљена база података реалистичних 3D модела грађевина и целих амбијенталних целина, као и дигитализација постојећег стања непокретних културних добара и појединачних вредних грађевина.
Поменута база дигиталних 3D модела грађевина у Власотинцу, доступна је на следећем линку:

https://sketchfab.com/HeritagePhotogrammetry/collections/9640eb1fb6cd4120908815fa4ff634e3-6719d177c1ad44cdb547bbf8aff04c1d

Извршена су обимна архитектонска мерења и снимања на терену, а затим је сва документација систематизована и дигитализована. Такође, разрађена је техничка документација за више десетина грађевина, са класификацијом од посебне вредности или од вредности на територији Власотинца.

Концепт на коме почива Студија је препознавање вредности и потенцијала непокретних културних добара и градитељског наслеђа, подизање свести о значају његовог очувања, изналажење начина за укључивање у развојне стратегије подручја и обогаћивање туристичке понуде Власотинца.[16]
Рад на Студији подразумевао је свеобухватну истраживачку делатност на градитељском наслеђу Власотинца, комплетну евиденцију и валоризацију фонда, израду техничке и фото документације грађевина од посебне вредности и вредности, сагледавање потребних интервенција и стања, и одговарајућих мера заштите, односно следеће активности:

- Анализа историјских извора, писаних трагова, доступних и објављених археолошких извештаја и чланака, извештаја са рекогносцирања терена, путописа, стручних и научних радова.
- Анализа референтне домаће и иностране литературе.
- Анализа архивске грађе, старе техничке и фото документације, хемеротечке грађе (новински чланци).
- Компаративна анализа старих карата и урбанистичких планова, старих фотографија и цртежа.
- Теренска истраживања и анкетирања мештана са прикупљањем историјских података.
- Израда 3D фотограметријских модела.
- Прикупљање фотодокументације.
- Архитектонска снимања и мерења грађевина и прукупљање теренске документације постојећег стања грађевина.
- Разрада техничке документације.
- Интервјуи са власницима објеката, прикупљање породичних докумената, фотодокументације и пројектне документације власника.
- Вредновање на основу историјских, архитектонско - уметничких, пејзажно-урбаних и амбијенталних вредности, значаја за локалну заједницу, и др.
- Спроведена је класификација извора (фактографски приступ)
- Анализа (тумачење) извора

[16] Momčilović-Petronijević, A. Cvetković, I. & Stošić, Đ. (2022): Protection of Buildings Heritage -Case Study of Greek Buildings in Dimitrovgrad, Facta Universitatis, Architecture and Civil Engineering, University of Niš,

- Анализирање утицаја заступљених дрштвених, културних и социјалних фактора на формирање одређених градитељских програма.
- Синтеза свих података.
- Сагледавање тренутног стања.
- Анализа и давање смерница за унапређење стања.

Поред основног циља пројекта, да се комплетира и изради/допуни техничка документација тренутног стања грађевина, ажурирају постојећи подаци, допуне досијеи непокретних културних добара, прикупи потребна документација о градитељском наслеђу, и припреми *Елаборат заштите Старе власотиначке чаршије*, Завод за заштиту споменика културе Ниш успоставио је сарадњу са Грађевинско - архитектонским факултетом у Нишу, са циљем да се заштита градитељског наслеђа и његова вредност приближи студентима архитектуре, имајући у виду да ће се генерације нових архитеката сусретати са изазовима планирања и пројектовања у заштићеним или амбијенталним целинама, или пројектовати радове на реконструкцији и рестаурацији непокретних културних добара.
Сарадња са Грађевинско-архитектонским факултетом Универзитета у Нишу, остварена је кроз заједнички рад на сагледавању и вредновању градитељског фонда, а један од резултата ове сарадње је и *Студија заштите градитељског наслеђа Власотинца, Заштита старе власотиначке чаршије*.

Битан сегмент сарадње ове две институције, за промовисање градитељског наслеђа Власотинца, али и подизање свести о важности очувања наслеђа уопште, је организација студентске архитектонске радионице „Очување градитељског наслеђа - Стара чаршија Власотинца",[17] где су студенти архитектуре на вежбама, односно конкретном раду на планирању и предлагању уређења делова целине Старе чаршије у Власотинцу, усвојили нове вештине и знања о вредности, значају и важности заштите градитељског наслеђа.

1. Предавање стручних сарадника ЗЗСК Ниш на ГАФ-у (фото: М. Станимировић, 2023)

2. Вежбе у оквиру радионице, 5. децембар 2023. (фото: М. Станимировић, 2023)

Резултати ове сарадње, биће представљени у оквиру изложбе студентских радова са ове радионице уз пратећи електронски каталог.
Резултат сарадње струке и науке у циљу очувања градитељског (архитектонског) наслеђа и просторног идентитета Власотинца, кроз чување старих и стварање нових вредности презентован је у *Студији заштите градитељског наслеђа Власотинца*

[17] Станимировић, М. Момчиловић-Петронијевић, А. Цветковић, И. и Стошић, Ђ. (2024): *Архитектонска радионица - очување градитељског наслеђа: Стара чаршија Власотинца*, Наука+пракса бр. 27/2024, стр. 77-85

ПОЛОЖАЈ ВЛАСОТИНЦА

Власотинце се налази у југоисточној Србији и простире на подручју доњег и средњег слива реке Власине и на обронцима Суве планине. Јасно су издвојена два дела општине Власотинце: равничарски и брдско - планински рејон.

Административно, Власотинце припада Јабланичком округу, чије је седиште у Лесковцу. Граничи се на северу са општином Гаџин Хан, на североистоку са Бабушницом, на југоистоку са Црном Травом, и на југозападу и западу територијом Града Лесковца. Власотинце је релативно мала општина, где највеће удаљеност од центра општине не премашује 25 километара. Централна тачка - насељно место Власотинце је урбанизовано насеље градског карактера и спада у категорију општинских центара. Ка Власотинцу, као општинском центру, гравитира свих 47 насеља општине, с обзиром да се у Власотинцу налазе све значајне и потребне институције.

Западни део општине је повољнијих природних карактеристика са већим насељима и бољим везама, и углавном солидно услужен садржајима општинског центра. Источни део општине је због удаљености и изолованости релативно зависнији и усредсређенији на општински центар.

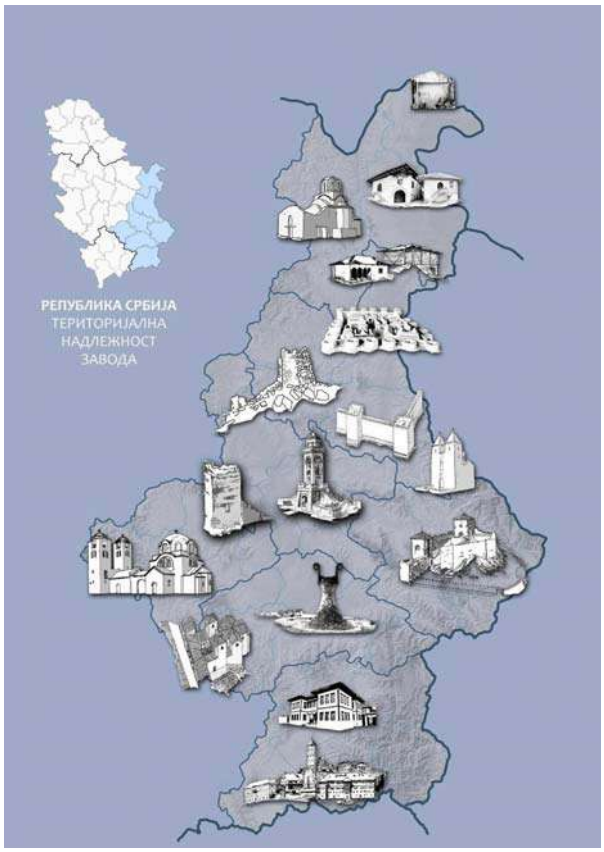
Може се говорити и о руралном заостајању и неразвијености дела подручја, али за све становнике општине, насељено место Власотинце, остаје централна тачка свих активности везаних за управу, администрацију, средње школство, културу и рекреацију, социјалну заштиту, здраствену заштиту, трговину и друге услуге.

Варошица Власотинце, смештена је на месту где Власина избија из планинских теснаца и улази у широко Лесковачко поље. Овде и река Власина из брзе планинске реке полако постаје мирна и спора.

Простор на коме се формирало Власотинце се налази се на раскрсници путева Лесковац -

Пирот, односно Лесковац - Црна Трава - Сурдулица - Врање.

3. Територија у надлежности Завода за заштиту споменика култуе Ниш (обрада: Г. Радосављевић)

4. Јабланички округ (извор: https://sh.wikipedia.org/wiki/Jablani%C4%8Dki_okrug (приступљено: 09.03.2024.))

У Власотинцу су смештене све оне активности и сервиси који су битни за живот становника и привредни развој, а којих нема у мањим/руралним местима општине. Општински центар доминира бројем, концентрацијом и различитостима основних функција, бројем становника, изграђеношћу саобраћаја, енергетске и комуналне инфраструктуре и системом веза.

Развој Власотинца може се пратити од прве половине 19. века, када се упоредо са развојем трговине изграђује урбано језгро. Проспаритет и развој Власотинца нарочито је изражен у периоду између два светска рата, када су саграђене најрепрезентативније чаршијске зграде и коначно формирана власотиначка чаршија какву данас познајемо.

5. Панорама Власотинца с почетка 20. века (извор: Албум Христифора Црниловића, ttps://bibliotekavlasotince.org.rs)

Власотинце је пример моноцентричног развоја једног градског центра, које током послератног периода бележи непрекидан раст, углавном на рачун осталих делова општине. У Власотинцу је 1981. године, према попису, живела трећина становништва општине, а раст бележе и насеља у непосредној близини Власотинца.

Кроз Власотинце пролази магистрални правац Лесковац - Власотинце - Бабушница - Пирот који представља попречну везу између главних праваца Е-75 и Е-80. Такође, регионални пут Власотинце - Црна Трава - Власинско језеро (Власина) - Сурдулица - Врање је од изузетног значаја за развој туризма и региона. У котлини су путеви већином у добром стању, док су у брдско-планинским деловима углавном незадовољавајући. Занимљиво је да је достигнути ниво моторизације у самом месту Власотинце изнад републичког просека, а може се очекивати пораст броја аутомобила у наредним годинама, што је условљено даљим развојем привреде овог краја. Стање путне мреже у општинском центру је такво да је извршено повезивање свих важнијих локација на којима постоје одређене намене - становање, радне зоне, трговински центри, образовање, спорт, и сл.[18]

[18] Власотинце: Детаљни урбанистички план, Југословенски институт за урбанизам и становање, Београд [1977]

КРАТАК ПРИКАЗ ИСТОРИЈСКИХ ПРИЛИКА

„Шта ћеш, господине, сас радњу полако пропадам, ал' даће Бог добру летину и онда се ич не бојим. Главно је да платим порез и прирез, и да напуним с кукуруз кош, а за остало што си даде Бог."

(Правда, 18. 8. 1934., страна 6)

Археолошка прошлост Власотинца и околине

Први урбани елементи на подручју општине Власотинце свакако се јављају још у праисторији. Трагова праисторијских насеља има на више места у близини Власотинца.
У месту званом *Вр̄таче*, пронађен је гроб из касног бронзаног доба (1500—1000. године пре наше ере) — први археолошки налаз те врсте у овом крају.[19] Пронађени предмети указују на везе између Јужног Поморавља и југа Балканског Полуострва. У гробу су пронађене три земљане урне. У једној од њих налазио се пепео, а претпоставља се да су то остаци покојника, док су у друге две урне пронађени остаци животињских костију.

Код села Бољара откривено је насеље из касног бронзаног доба, прво насеље ове врсте у непосредној близини Власотинца.[20]

Археолози су открили трагове живота још из неолита, односно млађег каменог доба, а власотинчани се у првом званичном сачуваном попису помињу већ 1516. године. Он је, каже легенда, једном уморан застао крај реке Власине на путу од Царичиног града према Константинопољу, и у подножју брда Ровина подигао шаторе. Кад је зором хтео да настави путовање, његов верни слуга Онуфрије га обавести да свита још не може да крене, јер царица Теодора пере веш у реци. Збуњени (и помало сумњичави) Јустинијан нареди Онуфрију да ту остане и открије шта је то тако посебно у Власини, и овај тако постаде први житељ будућег

[19] Борба, 21. 6. 1954, страна 4

[20] Борба, 21. 6. 1954, страна 4

средњовековног пољопривредног и културног средишта тог дела Србије.[21]

На период римско-византијске владавине указују остаци некадашњих утврђења код села Конопнице - *Градац* и *Трāи*. На археолошком налазишту Градац, које заузима позицију на уздигнутом и стратешки важном истуреном гребену, мања истраживања спроведена су 1972. године, када су уочени остаци античког и средњовековног утврђења.[22]

Поред ових локалитета, у близини Конопнице, убицирани су и археолошки локалитети у селима Скрапеж и Шишава.

Аустроугарски путописац Феликс Каниц обишао је локалитет Градац и том приликом забележио да сматра да се ради о римском кастелу. Међу првим истраживачима овог простора, био је Милутин Гарашанин, који је, у својим белешкама, највише података дао за уже подручје Лесковачке котлине, за простор који гравитира Јужној Морави, и идентификовао је велики број римских и рановизантијских локалитета које је обишао, забележио и ископавао.

У селу Конопница, у непосредној близини и изнад школе и цркве, на доминантном платоу, на брду Градац, налазе се остаци мањег утврђеног насеља, грађеног у средњовековном периоду.

Брдо (брег) Градац представља археолошко налазиште, а на простор овог налазишта надовезује се и археолошко налазиште Трап и споменик културе црква Успења Пресвете Богородице са старим гробљем у порти.

Утврђење Градац неправилне је основе са слабо видљивим бедемским платнима. Истраживања локалитета, мањег обима, обављена су 1972. године на позицијама где су били видљиви остаци античког и средњовековног утврђења.

Наредна истраживања спроведена су 1976. године у склопу рекогноцирања ширег подручја. Археолози С. Ерцеговић-Павловић и Д. Костић констатовали су да је локалитет обрастао растињем, а обиласком терена забележени су многобројни трагови нелегалних ископавања.

Нарочито је страдала источна страна утврђења где је потпуно огољен и оштећен масивни зид који је на овом месту био фундиран на стени. Приликом истраживања пронађени су фрагменти средњовековне керамике. Претпоставља се да је брег због погодног, истуреног положаја за осматрање, био насељаван кроз дужи временски период, од праисторије до средњег века.[23] Истраживачи претпостављају да је овај део утврђења најстарији и да потиче из палеовизантијске епохе.

Оближње археолошко налазиште Трап налази се на заравњеном терену северно од локалитета Градац, у продужетку старог и новог гробља. Приликом лимитираних сондажних истраживања која су спроведена 1976. године. откривен је масивни зид са испустима правца север-југ, зидан од опека са дебљим слојем малтера беличасте боје до 6 цм дебљине. Сматра се да се овде налазе остаци мањег римског утврђења.[24]

Брдо на коме је позиционирано налазиште Градац је у време спровођења правне заштите и археолошких сондирања било потпуно огољено, односно без вегетације, тако да су се лакше уочавале архитектонске структуре. Временом је брдо обрасло шумом и растињем.

[21]https://www.politika.rs/scc/clanak/51959/Snena-varosica-kraj-Vlasine

[22]https://nasledje.gov.rs/index.cfm/spomenici/pregled_spomenika?spomenik_id=44108

[23] Из документације ЗЗСК Ниш

[24]https://nasledje.gov.rs/index.cfm/spomenici/pregled_spomenika?spomenik_id=44109

6. Узвишење на коме се налази археолошко налазиште Градац (извор: Народна библиотека Власотинце)

Заравњени плато на коме се налази археолошко налазиште Трап налази се у подножју археолошког налазишта Градац, а простор читавог налазишта недовољно је истражен.

На северној падини утврђења, ка заравњеном платоу, лоцирано је археолошко налазиште Трап, на чијем делу је, још увек активно, сеоско гробље.

7. Археолошка налазишта Градац и Трап, Конопница (фото: ЗЗСК Ниш, А. Никшић, 2023.)

8. Археолошко налазиште Трап у Конопници (фото: ЗЗСК Ниш, А. Никшић, 2023)

На овом месту, 1976. године, у склопу рекогноцирања подручја, археолози С. Ерцеговић-Павловић и Д. Костић отворили су неколико сонди мањих димензија на средишњем делу платоа. Том приликом откривен је масивни зид са испустима у дужини од 5,35m, а његова ширина износи 0,92m. У северном делу сонде пронађени су остаци људских костију. Слој се састојао од

грађевинског шута са доста гарежи, нарочито у источном делу сонде.

Археолошко налазиште Трап посредно се користи у оквиру других намена коришћења и управљања простором. Археолошки налази и архитектонске структуре нису видљиве, односно налазе се испод земље. Сондажним архитектонским истраживањима већ су констатовани остаци архитектонских структура, и може се претпоставити да се на читавом простору могу очекивати непокретни налази под земљом.

Проблеми заштите археолошког налазишта Трап огледају се кроз слабу истраженост, непостојање документације, картирања, вредновања, непостојање мера заштите археолошког налазишта и заштићене околине. Приметан је изостанак сарадње између музејског, конзерваторског и планерског сектора, као и непрепознавање археолошког наслеђа као развојног ресурса, нити разумевање од стране локалне заједнице.

Предања и легенде о насељавању Власотинца

Предања и легенде о насељавању власотиначког краја од старешином Властом, по коме и Власотинце носи име, о подизању седам кућа у засеоку „Властина махала", сврдоче о времену „када се цео народ селио", а претпоставља се да то може да се односи на сеобе Срба са Косова крајем 17. века, односно средином 18. века.[25]

Писани трагови о Власотинцу

У житију „Живот Св. Симеона" – биографији Стефана Немање из 13. века се предео Власотинца помиње под именом Уска, као крај око реке Власине. Село Конопница се затим помиње у летопису из 15. века, а Власотинце као насеље-село забележено је у турским пописима 1516. године под називом Влашотинац (Власотинац), у саставу Софијског санџака, и имало је 33 хришћанска и 22 муслиманска домаћинства. Први писани трагови о Власотинцу јављају се почетком 16. века, у сачуваном попису из 1516. године.[26]

Постоје тврдње да се старо насеље налазило у непосредној близини садашњег и да се простирало од градског парка до Смрданског Потока, на месту званом Селиште.[27]

Насеље Власотинце на данашњем месту, вероватно је основано у другој половини 18. века, а стална миграција становништва из разних крајева и досељавање из околних села учинило је да Власотинце одржи непрекинути ниво развоја. Новија генерација истраживача ове области сматра да је Власотинце насељено директно становништвом из власинско - црнотравско - заплањско - лужничко - знепољске (трнске) области, имајући у виду да се овај тип миграција и данас одвија на простору ових области.[28]

Власотиначани су у националној историји забележени у записима као непокорени и слободоумни народ, који се увек борио за своју националну слободу и социјалну правду, нарочито у борби против Турака све

[25] Мирослав Б. Младеновић, Мирац, Легенда о Властином насељу (https://www.poreklo.rs/2012/12/29/poreklo-prezimena-selo-i-varo%C5%A1ica-vlasotince/comment-page-3/?script=lat&lang=cir)

[26] Карић, В. (1997): *Србија (опис државе, земље и становништва)*, Београд – Нови Сад, стр. 748.

[27] Костић, М. (1953): стр 119

[28] Мирослав Б. Младеновић, Мирац, https://www.poreklo.rs/2012/12/29/poreklo-prezimena-selo-i-varo%C5%A1ica-vlasotince/

до коначног националног ослобођења 1878. године.[29]

ИЗЈАВА
ВЛАСОТИНЧАНА

СРПСКЕ НОВИНЕ

Када се 2016. буде обележавало 500 година првог званичног помињања Власотинца (Крушевачки дефтер из 1516) и када се тим поводом буду правиле анализе, спискови и табеле најзначајнијих догађаја, места и појединаца идр. засигурно ће као његов најзначајнији акт бити проглашена Изјава Власотинчана из 1878. године, упућена учесницима Берлинског конгреса (овде смо намерно поменули полумиленијумско званично трајање нашег Власотинца, не бисмо ли већ сада упозорили на ту, за нас, значајну чињеницу, и да бисмо у подсвест оних који су задужени за то уденули обавезу да се достојно обележи тај датум, а да би имали времена да размисле о начинима и могућностима за обележавање.

Да подсетимо, Берлински конгрес (1/13. јун – 30. јун/13. јул 1878. године) сазван је ради ревидирања руско-османског СанСтефанског уговора (19.2/3.3. 1878), и решавања "Источног питања". За нас је он важан јер је Србији тада призната независност, те је тако она постала 27. независна држава. Берлински конгрес представља победу српске дипломатије али је био и потврда резултата борбе за ослобођење и осамостаљивање од турског јарма.

Ове године пада 135 година од тог важног догађаја, а та чињеница није прошире публикована, нити достојно обележена, а још мање да је икоме пало на памет да се на било који начин обележи Дан независности или установи празник са таквим или сличним називом.

Оно што је за нас овде битно је да су Берлинским конгресом четири округа данашње јужне Србије припојени матици (Прокупачки, Врањски, Лесковачки и Пиротски). То је остварено великом муком јер је Русија тада била наклоњенија Бугарској, сматрајући је својом продуженом руком и желећи да јој обезбеди што веће територије. Србија је у том дипломатском надмудривању осложњавала морала да тражи у Аустроугарској, која је за узврат своје заступање условљавала многобројним концесијама. Маша је Трн са Знеполем иначе припао Бугарској, иако та је наша делегација тражила као територију где је српски живаљ настањен у доминантној већини, Србија је иначе успела да се прошири са четири округа, која су после петовековног ропства скинули османлијске окове и прикључили се српској браћи, да у новоробљованом националном заносу изграде своју државу.

Предмет нашег интересовања овде је Изјава Власотинчана, текст објављен на насловној страни Српских новина, званичном гласилу Кнежевине Србије, 30.3/12.4.1878. године. Изјава је израз народне жеље да се изузме вишевековни сан, да се скине стега турске власти, да се живи у слободној, самосталној, својој држави, али "сједињени са нашом браћом Србима, у загрљају наше мајке Србије". Изјава је израз разочарења одлукама СанСтефанског мировног уговора, којим је Србија требала од остане без Пирота, Врања, Власотинца и других места која им гравитирају. У својој књизи "Историја Власотинца и околине" (стр. 67-68) Радивоје Прикић то објашњава овако: "Уживајући прозорну игру великих сила, у прном реду Русије, као и да се заобилази стварна жеља и интерес народа власотиначког краја, старешине породичних задруга и најимућнији људи власотиначког краја онога доба (углавном сеоски домаћини и газде) упутили су великим силама на Берлинском конгресу, ради упознавања са стварним хтењима и жељама народа овога краја, једну изјаву. Изјаву је потписало 266 Власотинчанина и 77 виђенијих сеоских прака. Међу њима је било 3 учитеља, 5 свештеника и председник власотиначке општине".

Аутор Изјаве, по тврдњама Станислава Горуновића (Власотиначки зборник 1, Петар Спирић, стр. 125) био је учитељ Петар Спирић: "По ослобођењу, дубоко га је потресла вест да је, СанСтефанским миром 1878. године, одлучено да овај део Србије, па и власотиначки крај, буду припојени Бугарској. Међу прхима је устао против тога, 30. марта / 11. априла 1878. године, саставио је буктошу изјаву која је изашла у "Српским новинама". Овде морамо да направимо неопходну дигресију и да истакнемо лик учитеља Петра Спирића, који је у данашњој власотиначкој јавности, на велику жалост, готово непознат. Читаво 52 године он је учитељевао у Власотинцу, међу прима је устао децембра 1877. у борбу против Турака, за коначно ослобођење, тројица од четворице његових синова погинули су у Другом балканском и у Првом светском рату, оснивач је власотиначке књижнице и читаонице. У Власотинцу данас тек једна слепа уличица са пар бројева носи његово име, а требало би размислити да се управо општинској библиотеци да име свог значајног човека.

Изјава Власотинчана је плод херојског бунта, јуначког полокора, доказаног учешћем у устанцима увек када их је било у Србији. Сав етски и национални занос сведочен оснивањем школа са 'српским писменима', претплатом на српске књиге, све оно буно које су Власотинчани дизали, када их је било у Србији или преко тога, скупили су се у тој Изјави. Када су видели светло слободе после дуге гунгла робијања под страним зулумом Власотинчани нису хтели да дозволе да им ту причику упропасти игра мољчића већ храбро изјављују: "... да смо ми од вајкада чисти и овејани Срби, па да смо и до данас такви били и да ћемо такви и остати. Ако ко хоће држава за ово, нађи ће га у нашим обичајима, у нашој ношњи, старим и новим задужбинама а по најпре у језику којим говоримо..." (преузето из Историја Власотинца и околине, Културни центар Власотинца, Власотинце 2012, страна 68).

Осим одлучности у исказивању ставова и јунаштва да се у томе истрају (при стварању Изјаве и доношењу одлуке о њеном објављивању требало је размишљати о последицима бугарске репресије уколико се дели мичко или у потпуности остане при одредбама СанСтефанског уговора). Последице су могле бити далекосежне и за становништво а нарочито за потписнике. Изјава је пример искреног родољубља и свести о националној припадности: "За сад оним путем и овако, изјављујемо пред целим светом: да ми хоћемо да живимо као Срби, сједињени с нашом браћом Србима, у загрљају наше мајке Србије, и да пружену нам братску руку помоћи коју смо тако дуго и тако жељно једва дочекали и крепко прихватили, нећемо лако испустити и забораавити" (исти извор, страна 69).

Оно што је најмање привукло нашу пажњу у тексту Изјаве то је њено чојство, њено веровање у божју правду, уздање у провиђење да неће дозволити да буде онако како не треба и не би ваљало да буде: "Нека се дакле зна, да смо ми најпре људи па Срби". Шта може сиротиња раја но да призива Бога, те да очекује да им он буде главни аргумент пред силницима, који су у својој охолости спремни и да га се одрекну. Дакле: "... ми смо најпре људи..." а не бројеви, статистика, празне речи у извештајима – "најпре људи" а не ситници за поткусирање, не прашина која се може без мере газити, "људи" који очекују да и са друге стране има људи, који ће просуђивати једино по правди Бога једнога.

У већ поменутој књизи (страна 72) Радивоје Прикић сматра да је Изјава имала утицаја на делегације великих сила: "Да је ова изјава имала великог утицаја на велике силе говори податак да је британски посланик у Београду Х. Хенеџеж 13. јуна обавестио свог министра спољних послова Роберта Солзберија – да ће српска влада на конгресу користити и изјаве које је примила од народа неослобођених крајева. Ту се свакако имала у виду и изјава Власотинчана. Као што се види та изјава није била ни наивна ни безначајна. Јер као што је видљиво даљи развој догађаја је показао да је жеља народа овога краја ипак морала да се испоштује".

Срба Такић

9. „Наше Власотинце“ – Часопис власотиначке библиотеке, број 2

Власотиначке буне

Власотинце је током 19. века неколико пута страдало. Тешки и нерешиви односи са турском управом често су изазивали устанке и буне, тако да су Власотинце и околна села више пута спаљивани.

Турци су запалили Власотинце 1809. године, у време Првог српског устанка,[30] затим већ 1821. године,[31] трећи пут 1841. године, током тзв. Бојаџијске буне, и 1860. у време тзв. Садразамске пљачке. Власотинчани, предвођени Цветком Куцулом тужили су Порти у Цариграду, лесковачког Латиф-бега, који је покушао да се наметне као господар Власотинца, и добили спор. Око 1860. године Власотинчани су опет покушали да подигну устанак и ослободе се турског зулума. О овоме устанку забележио је г. Коста Стојановић следеће:

Ђока Стојилковић, Пой Станоје Јанковић и Ранђел Горуновић, сви из Власоштинца, доїоворили су се да йодиїну народ на Турке. Да би били и од Србије йоштомоїнути намисле јавиши кнезу Милошу за зла која им се чине. Найишу му жалбу, у којој изложе мноїе зулуме: убисшва, одвођење и силовање женскиња, шурчење и ш.д.

Пошшо су све изложили, исйошшисују се на жалби, йробуше један шшай као свиралу, и у шшайу смесше жалбу, шшай одозїо заїворе да се не йознаје. Извесни људи йод изїовором да ће у йечалбу, узму шшай са жалбом и дођу у Србију, служећи се оним шшайом као и обичним шшайом од йошребе. Овако су молбу йренели да је Турци не би моїли нађи баш и кад би их йрешресли. Кад је кнез Милош йримио жалбу Власошинчана и видео шша је у њој, йошље је цару у Сшамбол, с молбом, да закраши Турцима насиље. Пошшо цар йрими жалбу йошље Садразама, коме даде неоїраничену власш, да сшвар исйиша, и да нейравде казни и сузбије. Чим Садразам дође у Ниш, одмах йозове оне људе, који су били на жалби йошшисани, да йред њим докажу зулуме и нейравде. Пошшисници намисле да и сад, кад је

[29] Мирослав Б. Младеновић, Мирац, https://www.poreklo.rs/2012/12/29/poreklo-prezimena-selo-i-varo%C5%A1ica-vlasotince/

[30] Стојанчевић, В. (2006): Власотиначки крај у Првом српском устанку, Власотиначки зборник 2, Власотинце стр. 7-12

[31] Каниц, 1986: стр. 281

Садразам ту, приреде једно дело које би та још више уверило о неправдама, које се народу чине, те удесе једно убиство. Нађу неколицину Срба и то: Јову Петровића, Петра Ђуркића, Петра Динкића, Милоша Шелића и Петра Планинца, све из Власотинца и наговоре их да убију некоћ Крсту из села Ломнице, који је дотле шпијунирао Србе и издавао их Турцима, подводио им српске девојке и т. д. та да се кривица за ово убиство баци на зулумћаре Турке. Петар Планинац и Петар Динкић нападну на Крсту и ножевима га исеку, а они који су за ово убиство знали стану јадиковати, како им арамије Турци убише најбољег човека, како је то грех и т. д. само да би Садразаму ствар што горе представили. Садразам нареди строгу истрагу, убице буду похватане та на суду и кривицу признаду, и приређиваче целе ствари: Ђоку Стојилковића, поп Станоја и Ранђела Горуновића издаду, позвавши се и на сведока Хаџи Стаменка Валчића из Власотинаца, коме је Садразам обећао, да ће га пустити кући и дати му награду, ако праву истину каже, те овај све призна. И тако Садразам сазна, да су она тројица коловође, да су платили људе да они Крсту посеку, с намером, да Турке пред пашом окаљају и т. д. Кад је Хаџија све ово овако посведочио, онда му паша рекне: „Е синко, кад ти то све тако лепо умеш казивати, и ти си њихов друг, та ћеш и ти с њима на вешала."

И тако коловође: Ђока Стојилковић, поп Станоје и Ранђел Горуновић, заједно са Хаџи Стаменком Валчићем буду обешени 1. септембра 1860. године. Петар Планинац и Петар Динкић буду посечени. Поред ових буду осуђени на смрт: Миљко Видосављевић и Пешко Џуџа, ну буду од смрти помиловани и отерани на робију. Јова Петровић побегне у Србију. Петар Ђуркић и Милош Шелић отерани су у Анадол на по двадесет година робије. Поред ових осуђени су на робију: Стојан Буђа, Мита Вујић, Цветко Куцула, Хаџи Анђелко, Хаџи Коца и три сељака из Орашја. - Стојан Буђа, Милош Шелић и она тројица из Орашја, тамо су и помрли, а остали су се вратили кућама, али са великом материјалном штетом.

Као ехо ове буне, која је угушена 1861. године због које су повешани у Нишу многи Срби, а међу њима и седам српских свештеника, а у склопу ширих догађаја коју су предстојали, бугарски агитатори послали су расписе по целој Старој Србији и Македонији, и препоручивали народу, да се нипошто не називају Србима, говорећи да ће Турци сваког на колац набити, ко се Србином назове. Те исте године Седразим је јавно говорио народу, да се не називају Србима већ Бугарима.Тако је свршен и овај покушај Власотинчана, који је познат под именом Садразамска џаачка или Садразамско време.[32]

Карактеристично је да у Власотинцу никада није доминирао турски етички елемент. Контрола турских власти била је сведена на једног буљубашу (капетана) са неколико сејмена (редара, полицајаца, чувара реда), а средиште је било у Кули за коју се сматра да је изграђена у другој половини 18. века, и која по свом облику подсећа на тврђаву.

Трговина

Од краја 16. века трговина се, поред правца из Цариграда и Софије ка Београду, кретала према Будиму и Темишвару. Роба којом се трговало остаје иста кроз све периоде - жива стока, коже, тканине и „турске ствари".[33]

[32] Тихомир. р. Ђорђевић, Белешка о Власотинцу, https://www.kodkicosa.com/beleska_o_vlasotincu.htm

[33] Поповић, А. (2023): *Улога православних трговаца у интеграцији српског народа током 18. века, Лесковачки зборник 63*, стр. 65-78

Трговински уговор између Хабзбуршке Монархије и Османског царства 1615. године омогућио је стварање повољних услова за трговину и повезивање трговаца у обе царевине. Управо тада почиње да јача српски трговац, мада су они тада називани „грчким“ или „турским“ трговцима или „турским поданицима“.[34]

Трговинска конвенција, која је склопљена 27. јула 1718. године поштовала је начела слободне трговине, а одредила је царину, путарине, и друге детаље. Увозна такса од 3% се плаћала једино на државној граници. Управо су српски трговци, првенствено трговци стоком, који су у 18. веку већ имали значај, располажући трговачком мрежом и уходаним путевима до произвођача - сточара, утицали да се створи српски грађански слој у Хабзбуршкој монархији, који је, уз цркву, постао важан чинилац етничког јединства, што се, нарочито, огледало у другој половини 18. и првој половини 19. века. Овакве прилике утицале су да је крај 18. века српски народ дочекао територијално подељен, али културно - политички обједињен.[35]

Српско грађанство је тада већ имало формиране циљеве и свест, а како би бранило своје интересе, почела је да се формира српска интелигенција, у чему је велику улогу имала Карловачка митрополија.[36]

Иако дубоко у унутрашњости, Власотинце је већ почетком 19. века имало донекле развијену трговину, што је у великој мери утицало на историјске догађаје веезане за развој овог поднебља.

Управо због развоја трговине у времену између 1847. године и 1878. године раст Власотинаца је био најинтезивнији. Период између 1850-1890. године био је испуњен живом и уносном трговином, развојем занатства и виноградарства. У овом периоду зачет је и део града где се одвијала највећа привредна активност - садашња „стара чаршија”. Остали делови насеља развијали су се у виду мала - махала (Каменица, Пешкина мала, Црквена мала, Доња мала, Циганска мала, Бојаџијска мала, Земун мала и др.) и формирали око градског језгра.

Ослобођење Власотинца

Власотинце је ослобођено од Турака 1878. године, када је одлукама Берлинског конгреса заједно са четири нова округа прикључено Србији. Власотинце је проглашено за варошицу и центар власотиначког среза, док је по административној подели од 1879. године припало лесковачком, а затим нишком округу. Варошица је 1878. године имала 2.622 становника.[37] По попису од 1879 године, Власотинце је имало 519 кућа, 2626 душа (1304 мушке и 1322 женске), 432 мушко и 22 женско које чита и пише, и 622 пореске главе. У срезу власотиначком има 1 варош, 51 село, 4150 кућа, 13948 мушкиња, 13815 женскиња, 27763 душе, 555 муш. и 22 жен. које чита и пише и 6040 пореских глава.[38]

Након ослобођења од Турака 1878. године и нарочито након Првог светског рата формира се физиномија насеља Власотинца какву данас познајемо, односно оно се састојало из два дела: део насеља са трговинама и становањем, администативним и културно - просветним зградама на левој обали Власине, где је због малих и неправилних

(https://leskovackizbornik.rs/index.php/zbornik/article/view/147/163)

[34] исто

[35] исто

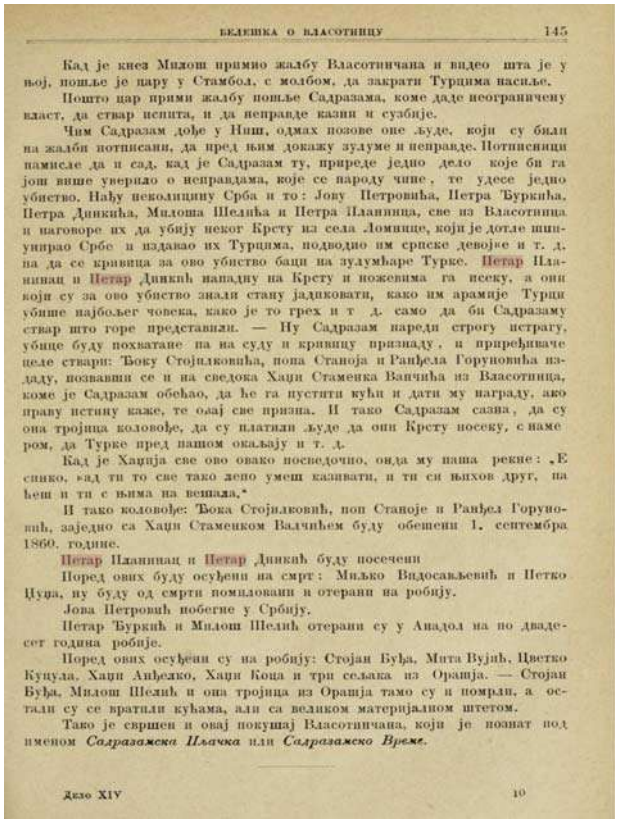
[36] Медаковић, Д.: *Историјска свест код Срба у време царице Марије Терезије*, *Барок код Срба*, стр. 585-606

[37] Бишевац С. и Светозаровић, М. (2018): *Власотиначка мушка основна школа 1878-1903. године*, Годишњак Педагошког факултета у Врању, књига IX, стр. 181-194 https://scindeks-clanci.ceon.rs/data/pdf/2466-3905/2018/2466-39051801181B.pdf

[38] Ракић, М. (1880): Отаџбина, 1. 7. 1880, страна 599

парцела постигнута велика густина становања, и разуђенији део насеља на десној обали Власине, такође са стамбено-трговачким карактером.

Први истраживачи ослобођених крајева после 1878. године, Ракић, Карић, и Тихомир Ђорђевић обавештавају нас о Власотинцу, и остављају писане белешке.

БЕЛЕШКА О ВЛАСОТИНЦУ 145

Кад је кнез Милош примио жалбу Власотинчана и видео шта је у њој, пошље је цару у Стамбол, с молбом, да закрати Турцима насиље.

Пошто цар прими жалбу пошље Садразама, коме даде неограничену власт, да ствар испита, и да неправде казни и сузбије.

Чим Садразам дође у Ниш, одмах позове оне људе, који су били на жалби потписани, да пред њим докажу зулуме и неправде. Потписници памисле да и сад, кад је Садразам ту, приреде једно дело које би га још више уверило о неправдама, које се народу чине, те удесе једно убиство. Нађу неколицину Срба и то: Јову Петровића, Петра Ђуркића, Петра Динкића, Милоша Шелића и Петра Планинца, све из Власотинца и наговоре их да убију неког Кресту из села Ломнице, који је дотле шпијунирао Србе и издавао их Турцима, подводио им српске девојке и т. д. па да се кривица за ово убиство баци на зулумћаре Турке. Петар Планинац и Петар Динкић нападну на Кресту и ножевима га посеку, а они који су за ово убиство знали стану јадиковати, како им арамије Турци убише најбољег човека, како је то грех и т. д. само да би Садразаму ствар што горе представили. — Ну Садразам нареди строгу истрагу, убице буду похватане па на суду и кривицу признаду, и приређиваче целе ствари: Ђоку Стојилковића, попа Станоја и Рањела Горуновића издаду, позвавши се и на сведока Хаџи Стаменка Вапчића из Власотинца, коме је Садразам обећао, да ће га пустити кући и дати му награду, ако праву истину каже, те овај све призна. И тако Садразам сазна, да су она тројица коловође, да су платили људе да они Кресту посеку, с наме ром, да Турке пред пашом окаљају и т. д.

Кад је Хаџија све ово овако посведочио, онда му паша рекне: „Е сиико, кад ти то све тако лепо умеш казивати, и ти си њихов друг, па ћеш и ти с њима на вешала."

И тако коловође: Ђока Стојилковић, поп Станоје и Рањел Горуновић, заједно са Хаџи Стаменком Вапчићем буду обешени 1. септембра 1860. године.

Петар Планинац и Петар Динкић буду посечени

Поред ових буду осуђени на смрт: Миљко Видосављевић и Петко Цуца, ну буду од смрти помиловани и отерани на робију.

Јова Петровић побегне у Србију.

Петар Ђуркић и Милош Шелић отерани су у Анадол на по двадесет година робије.

Поред ових осуђени су на робију: Стојан Буђа, Мита Вујић, Цветко Куцула, Хаџи Анђелко, Хаџи Коца и три сељака из Орашја. — Стојан Буђа, Милош Шелић и она тројица из Орашја тамо су и помрли, а остали су се вратили кућама, али са великом материјалном штетом.

Тако је свршен и овај покушај Власотинчана, који је познат под именом *Садразамска Илачка* или *Садразамско Време*.

Део XIV 10

10. Опис Власотинца Мите Ракића у листу "Отаџбина - из нових крајева"

Градић на југу Србије описао је **Мита Ракић**, који је у часопису „Отаџбина - из нових крајева" за 1880. и 1881. годину, на странама 593-594, записао следеће:

Ја сам мислио да је Власотинце село, или, ако не то, а оно каква мала и јадна касабица. Али, како сам се изненадио када сам ушао у варош, која је тако чиста, бела, уљудна и уређена, као да је тридесет година под Србијом била. Овде нема турских зидова него су куће на улици, лепе и чисте; многе су на два боја, изгледају као какве виле. Као варош, Власотинце су лепше од Прокупља и Врања; као место, од Лесковца, а од Пирота и као варош и као место.[39]

Готово истим речима као Мита Ракић, и на сличан начин и **Владимир Карић** описује Власотинце:

Варош се сама одликује лепим и чистим кућама… Поглавито пак што у очи пада јесу широке улице, доста велика реткост по варошима Нових Крајева.[40]

11. Куће османско-балканске архитектуре у Власотинцу (извор: Власотинце које не бледи)

Тихомир Ђорђевић такође објављује своје белешке о Власотинцу, и пише: *Власотинце је изгледом интересантно, јер је задржало стари облик који и за време Турака имађаше. Све друге вароши, што их придружисмо домовини, изменише свој облик приближивши га облику, што га имају и друге вароши у Србији, а Власотинце оста исто, старо Власотинце са лавиринтом кривих, уских улица, неравног тла, ниским дућанима и ћепенцима, склоњеним кућама које су ограђене високим и слабим зидом, иза кога се често налази најпре дишер-авлија - спољна авлија, у којој су: кошеви, кола, стока и други домазлук, арем авлија, где је кућа и поред куће дивна башта испуњена красним*

[39] Димитрије Мита Ракић (Мионица, 15/27. октобар 1846 — Београд, 5/17. март 1890) био је српски књижевник, преводилац, политичар и економиста.

[40] Карић, Владимир (1997): Србија (опис државе, земље и становништва), Београд – Нови Сад

цвећем и османлуцима… Неколико кафана по плану, нешто незнатно нових дућана и кућа сва је измена… Средину вароши захвата пространа пијаца која је и пре ослобођења била толика. Око пијаце је нешто нових грађевина, а около тога све је старинско.[41]

Значајни су записи **Војводе Мишића** из ратних година српско-бугарског рата (приликом боравка у Власотинцу) у његовим „Успоменама на српско-бугарски рат 1885. године":

Пук се доцније настанио у Власотинцима, малој, врло симпатичној варошици у којој смо, поред осталог, имали и доста одличног вина. Становништво необично љубазно и гостопримљиви људи. Неко суво месо на жару и кајмак им беху најомиљеније мезе… само се веселило и пило… Али и Власотинчани су веома духовит народ. Увек су и у најгорим приликама знали да се нашале на свој и туђи рачун. То их је у прошлост, а и данас одржавало да буду ментално здрави људи, било у граду или у брдско-планинском делу."[42]

Феликс Каниц је посетио варошицу 1889. године, записао је да је Кула *једини историјски споменик* из времена турске владавине грађена вероватно на *темељима римског каштела*.[43]

Власотинце се на крају 19. века убрзано развијало у складу са западноевропским узорима. Увелико су се градиле зграде по узору на архитектуру европских градова, а власотинчани су се школовали у градовима западне Европе - у Паризу, Бечу, и др.

12. Изглед Старе чаршије (извор: Албум Христифора Црниловића, ttps://bibliotekavlasotince.org.rs)

БРОЈ 10. и 11. У БЕОГРАДУ, СУБОТА 24. МАРТА 1901. ГОДИНА V.

ПОЛИЦИЈСКИ ГЛАСНИК

СТРУЧНИ ЛИСТ ЗА СВЕ ПОЛИЦИЈСКЕ РАДЊЕ

АДМИНИСТРАТИВНА ПОДЕЛА КРАЉЕВИНЕ СРБИЈЕ

13. Административна подела Краљевине Србије у листу "Полицијски гласник", 24. март 1901. године

За напредак Власотинца нарочито су значајне породице власотиначких трговаца, индустријалаца и предузимача. Породице које су значајно утицале на развој вароши су Стоилковић, Валчић, Краинчанић, Поповић, Илић, Милошевић, Коцић, Прикић, Паруновић, Горуновић, Цокановић, Куцуловић, Аранђеловић, Каруовић, Бошковић, Ђорђевић, Динкић, Мирковић, Стаменковић, Сеизовић, Шелић, Живковић, Јанковић, Велашевић, Филиповић, Јовић, Манић, Мијајловић, Биџић, и др.

[41] Ђорђевић, Тихомир (1897): *Белешка о Власотинцу*, Београд, стр. 6

[42] Мишић, Ж. (1970): *Моје успомене*, Војноиздавачки завод, Београд

[43] *Каниц, Ф. (1987): Србија – земља и становништво од римског доба до краја XIX века,* књига 2, Српска књижевна задруга. Београд, Србија

Бројне су породице које су утицале на развој овог градиња, али и Србије, а још је већи број оних које су је бранили у свим ратним годинама.

Коста Илић Мумџија био је власотиначки трговац и индустријалац, а Феликс Каниц га је у свом путопису назвао „власотиначки кнез". Припадао је првој генерацији трговаца у варошици у време Османског царства, шездесетих и седамдесетих година 19. века

Рођен је 1828. године у породици терзије Илије (1800-1890), који су у Власотинце дошли из Призрена. Као дечак преживео је Бојаџијску буну 1841. године, када је Власотинце спаљено заједно са њиховом радњом, због чега се породица преселила у Црну Бару. Косту је тада отац послао да учи воскарски занат у Лесковац. Након изученог заната Коста Илић је отворио прву воскарску радњу у Власотинцу заједно са Ђорђем Стојилковићем, стрицем своје супруге Костадине Јовић.[44]

Поред воскарског заната, скупљања и продаје лоја, Коста се бавио и трговином стоке и вина. Није сасвим разјашњено како је дошао до великог богатства, али је након ослобођења од Турака био један од најбогатијих људи овог краја. Своје богатство уложио је у куповину турских поседа, нарочито воденица. Познато је да је купио воденице на Копашничкој (Слатинској) реци, као и на Козарачкој (Рупској) реци, где је касније осново другу Фабрику гајтана у Лесковцу.

Према Радошу Требјешанину поседовао је читлук у Горњем Буниброду са 75 кућа. После ослобођења Коста Илић је био одборник Општинског суда у Власотинцу и међу највећим акционарима Удеоничарске штедионице у Лесковцу, која је основна 1888. године. Помиње се и у списковима пореских обвезника у Власотинцу 1885. године и земљишњим књигама из 1899. године, на основу којих се види да је имао 7 локала у главној власотиначкој чаршији, али и имања у Лопушњи и Батуловцу.

Коста Илић (1828-1911) је са супругом Костадином (1835/40-1935) имао шест синова: Михајло (1864-1929), Петар (1866-1927), Благоје (1868-1916), Сотир (1873-1935), Милан (1875-1957) и Влада (1882-1952) и две кћери - Јевросима (1874-1939) и Василија (1876-1890).[45]

14. Коста Илић Мумџија и његова супруга Костадина (рођена Јовић) (извор: Драгутин М. Стојановић (1983): *Хроника Стојилковчанског рода*, Београд)

Сви они су допринели развоју друштва и индустрије лесковачког краја, али и читаве земље.

На простору села Козара, на погодним местима уз реку, још за време Турака било је изграђено више воденица (Кукавичка и Орашачка - односно Мумџијске воденице, затим Ладовачка, Власотиначка, Црквена, Јанковска и Јовинска воденица[46]), које су биле видљиве и сачуване до пред крај 20. века. Није познато да ли су данас сачувани ови објекти. Воденице су до 1878. године биле својина истакнутих турских ага и бегова, који су после ослобођења имали прилику да се

[44] Станковић, С. (2018): Први модерни градоначелник Београда, Монографија о Влади Илићу, Власотинце, стр. 34

[45] Станковић, С. (2018): стр. 30

[46] Ранчић, Д. (1966): *Козаре, Лесковачки зборник VI*, Народни музеј Лесковац, стр. 127

врате на своја имања или да их продају Србима, што су они и урадили. Тако је Коста Илић Мумџија од турског спахије Хусеина откупио најјачу воденицу и ливаду подвадницу у Старом Козару. Ова воденица је имала четири витла и веома погодан прилаз за одржавање ваде. Мумџија је на месту откупљене ливаде направио још једну воденицу. Остале воденице су откупиле породице или удружени сељаци из околних села, па су зато и добиле називе по околним селима.[47]

Године 1888, друга група лесковачких трговаца ужаријом и гајтаном, на иницијативу Глигорија Горче Петровића и Косте Илића Мумџије, а у договору са Мануелом Илијевим из Калофера, подиже другу фабрику гајтана у селу Козаре, која је, као и прва комбинована са локаланом радиношћу, уз примитивну воденицу и ваљавицу. Фабрика је радила под фирмом Фабрика гајтана Коста Илић и компанија",[48] а основале су је поменуте власотиначке и лесковачке породице. Најстарији чланови били су Коста Илић - Мумџија, Глигорије Горча Петровић, Мануел Илијев и Мика Јанковић, зет Косте Илића, који је из фирме иступио већ након годину дана.

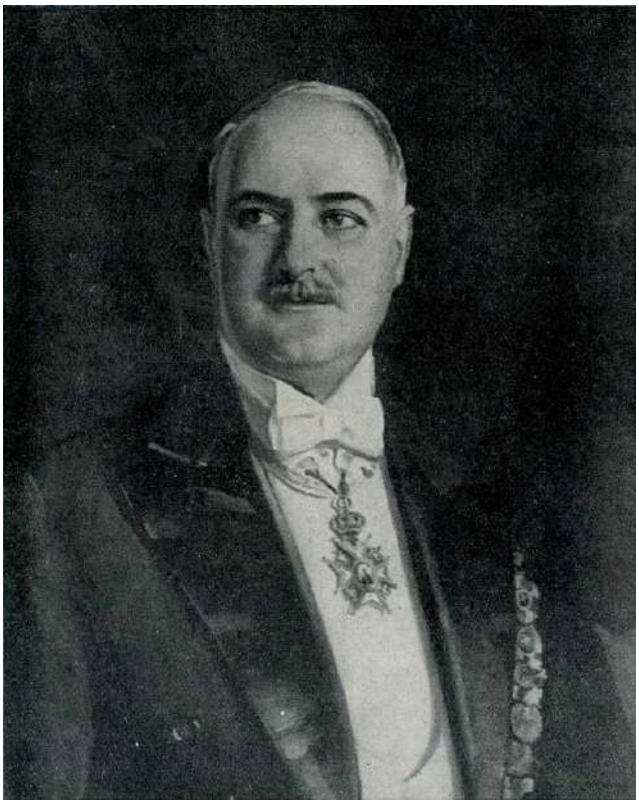
Чланови фабрике обратили су се 2. јуна 1890. године молбом Министарству привреде којом су тражили законом гарантоване повластице за право увоза неопходних делова и сировина и ослобађање од плаћања царина приликом извоза готових производа.[49] Овом приликом они се обавезују да ће на имању Косте Илића Мумџије у селу Козаре отворити фабрику. Половину укупне суме коју су сви партнери уложили за покретање фабрике, дао је Коста Илић.[50] Главну фабричку машинерију - чаркове за фабрику и друге машинске делове, укупно 72 чарка од кованог гвожђа, успели су да пренесу из Бугарске, преко једног од партнера, Мануела Илијева. Читаву машинску конструкцију за фабрику пребацили су у пакетима, на товарним коњима, преко Трна, Дашченог Кладенца, Калне, Тегошнице, Свођа и Власотинца у Козаре.[51] Све пренете машине инсталирали су у тзв. „Мумџијску воденицу" и новонаправљене гајтанаре. Стара Мумџијска воденица налазила се на месту где река савија у правцу севера скоро под правим углом, а подигнута је паралелно са реком. Ова воденица је правоугаоне основе, зидана речним и делимично ломљеним каменом. Са горње стране је вада са великом количином воде и врло јаким падом, којом се могло покретати четири витла. Како је испод воденице подигнута гајтанара, воденици су остављена три витла, а један је употребљаван за фабрику, која се састојала од више зградица правоугаоног облика у основи, које су подизане над вадом и називане су чаркачиницама (по чарку).[52] Познато је да је на Мумџијском имању поред воденице било пет гајтанара са по 16 инсталираних машиница, при чему је свака од њих имала по једну машинску главу за вртење гајтана. Машинице су биле распоређене по осам у реду, по дужој страни бараке, са једне и друге стране. Свака машина је имала вретено које је пролазило кроз под до воде, на чијем крају се налазио точак са перајима које је окретала вода.[53]

Влада Илић је најмлађи од шесторице синова, Костадине Илић, рођене Јовић и

[47] Ранчић, Д. (1966): стр. 127
[48] И ово предузеће је уживало повластице на основу специјалног закона (Трајковић, Д. (1940): стр. 55)
[49] Димитријевић, С. (1952): стр. 86
[50] Станковић, С. (2018): стр. 298
[51] Ранчић, Д. (1966): стр. 127
[52] Ранчић, Д. (1966): стр. 128
[53] Ранчић, Д. (1966): стр. 128

Косте Илића Мумџије.[54] Влада је завршио текстилне школе у Немачкој. Био је индустријалац, политичар, поседник ергеле, а 1928. године је живео на адреси - Раденичка бр. 24, у Београду.[55]

Настављајући очеве послове у оквиру текстилне индустрије Влада Илић је имао 17 фабрика, већином из текстилне бранше (штофаре), Електрично предузеће Србија и бројне некретнине. Овај српски индустријалац и политичар остао је запамћен као председник београдске Индустријске коморе и Централне индустријске корпорације Југославије, и градоначелник Београда, од 10. јануара 1935. до 13. септембра 1939. године.

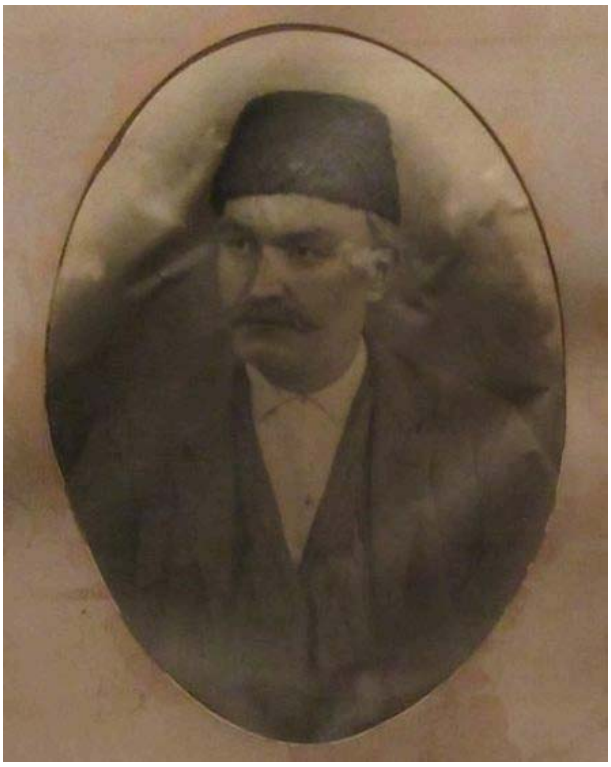
15. Влада Илић, 1938.г (извор: Београдске општинске новине бр. 12, децембар 1938. год, стр. 30. http://istorijskenovine.unilib.rs/view/index.html#panel:pi%7Cissue:UB_00005_19381201)

16.

Влада се оженио Олгом, унуком чувеног велепоседника из Бачке, Лазе Дунђерског, а венчани кум им је био краљ Александар I Карађорђевић.

Друга значајна власотиначка породица, породица Гаврила Поповића, оставила је граду на Власини Стари млин и неколико прелепих кућа које чине амбијенталну микро-целину и наслеђе Власотинца.

Гаврило Поповић, родоначелник породице Поповића из Власотинца, пореклом је из крушевичког засеока Било (село Крушевица, махала Било, у општини Власотинце).

17. Гаврило Поповић (извор: Завичајни музеј Власотинце, поклон Миодрага Поповића)

Гаврило је био угледни власотиначки трговац и индустријалац, и познати вође власотиначких либерала. Обогатио се тргујући стоком, вином и мешовитом робом коју је извозио у Једрене, Солун и Цариград.[56] Поседовао је имања у селу Дејан, воденицу са пет витлова на речици Рђавици, Монопол дувана у Врањском округу, и локале

[54] Станковић Саша (2017): *Косѿа Илић Мумџија у исѿорији и йредању*, *Наше Власоѿинце*, рубрика Отргнуто од заборава, бр. 7, март 2017, стр. 8-9

[55] Ко је ко у Југославији (1928): Издање Југословенског годишњака (Београд) и Нове Европе (Загреб) стр. 62

[56] Алихоџић Далиборка (2017): *Млин на власини ѿек је један од симбола Власоѿинца које је йородица Пойовић осѿавила за собом, Наше Власоѿинце*, рубрика Да подсетимо, бр. 7, март 2017, стр.18

колонијално - мануфактруне робе у Лесковцу и Власотинцу.[57]

Фирма Гаврила Поповића и синова из Власотинца је 1908. године добила Одобрење на просто право истраживања руда и копова у атару села Своћа, које је потписао Министар Народне привреде.[58] Гаврило је имао два сина - Петра и Сотира.

Уочи одржавања Берлинског конгреса Власотинчани и мештани околних села су 31. марта 1878. године упутили писану изјаву, тзв. Изјава Власотичана, која је објављена на насловној страни Српских новина, званичном гласилу Кнежевине Србије, 30.3./12.4.1878. године. Упућена је великим силама, са циљем упознавања са стварним хтењима и жељама народа овога краја. Ову изјаву међу осталим потписали су Гаврило Поповић и његов син Петар Поповић.

Гаврило Поповић је преминуо 1891. године.

Петар Г. Поповић (1860-1931) је био власотиначки трговац, индустријалац и народни посланик. Рођен је 1860. године у Власотинцу као најстарији син Гаврила Поповића. Петар је био ожењен Настасијом Сиком, девојачко Борнодолац, ћерком Стојилка Борнодолца, вође власотиначких напредњака. Са њом је имао четрнаесторо деце. Позната су имена деветоро деце, док је остало пет умрло у раној младости: Владимир, Коста, Борко, Војислав, Тихомир, Радивоје, Лазар, Ружа и Бранка.

Петар је новац улагао у образовање своје деце, тако да су се сва његова деца школовала у иностранству, у складу са пословима којима су се бавили. Најстарији Петров син, Владимир студирао је електротехнику у Грацу у Аустрији.

18. Петар Г. Поповић (извор: Завичајни музеј Власотинце)

19. Синови Петра и Настасије Поповић, с лева на десно - Тихомир, Владимир, Борко, Коста, Војислав и Радивоје (извор: Завичајни музеј Власотинце)

Војислав је завршио Трговачку академију у Бечу, Коста, као и Владимир, био је електромашински инжењер, док је Борко био грађевински инжењер. Петрови синови су се из иностранства вратили у свој родни крај и имали великог учешћа у развоју и креирању културно-просветног живота Власотинца.

Петар Г. Поповић преминуо је 26. 11. 1931. године у 71. години живота, у Власотинцу, где је и сахрањен.

---

[57] Марковић, С. (1993): *Новија истраживања грађанске архитектуре у Власотинцу, Лесковачки зборник бр. 33*, стр. 203-205

[58] Одобрење на просто право ископавања руда и копова, Српско краљевско Министарство народне привреде, Одељење за рударство, бр. 546 од 16. марта 1908. године

Развој и креирање урбане физиономије Власотинца

Градитељски фонд Власотинца постепено се формирао крајем 18. века, односно током 19. века, а интезивни развој доживео је у 20. веку, када је сагрђен највећи број објеката, градитељског наслеђа које и данас постоји у урбаној структури овог градића.

Једна од најстаријих зграда у Власотинцу је тзв. „Турска кула" - стара општина. О турској кули писао је М. Костић, описујући насељавање Власотинца: *У другој половини 18. века, Турци су сатрадили камену Кулу са пушкарницама. Градили су је кулуком Власотинчани, Грделичани и становништво околних села. У њој је становао буљубаша са неколико сејмена, а боравиле су и харачлије у доба збирања десетка.*[59]

20. Кула у Власотинцу (извор: Н. Пешић-Максимовић, *Стара општина - турска кула у Власотинцу*, Саопштења X, 1974)

Костић сматра да је ова кула подигнута од стране Турака за потребе осигурања путева који се укрштају у Власотинцу. Овде треба истаћи да су кроз Власотинце пролазили значајни попречни каравански путеви: један који је спајао Лесковац и Пирот, односно попречна комуникација која спаја Нишавску и Јужноморавску област; и други који је преко Заплања спајао Нишку котлину и Лужницу, односно најкраћи пут који је повезивао Моравско-Вардарскии са Цариградским друмом.[60] Поред куле у самом Власотинцу, Костић наводи да су постојале две куле у околини, на вису Стражи и долини Власине, и на Градцу под Царином.

Архитектонско урбана физиономија Власотинца спонтано се развијала као друмско насеље током 19. века, када је и зачета урбана физиономија Власотинца. Развој чаршије се од 1847. године интензивира и поприма облик издужене линеарне агломерације са трговачко - занатском физиономијом, која се сачувала до данас. Крајем 19. века и нарочито након ослобођења, чаршија наставља да се формира упливом европских стилова. Тада се граде значајне грађевине, којима је креиран нови идентитет градића.

Насупрот Старе општине, северозападно од трга, на месту данашње зграде полиције, налазила се зграда Среског поглаварства или Среске финансијске управе.

21. Зграда Среског поглаварства или Среска кућа на Тргу ослобођења (извор: Народна библиотека "Десанка Максимовић" Власотинце)

Среска зграда, богате архитектонске композиције је имала репрезентативни изглед. Није сачуван податак о години изградње зграде, а према архитектонским

[59] М. Костић (1953): *Власотинце, Антропогеографска проучавања*, Гласник Српског географског друштва, св. XXXIII, Београд, стр. 143

[60] М. Костић (1953): стр. 119

елементима, и историјским приликама, може се претпоставити да је грађена првих година после ослобођења од Турака. Састојала се из приземља и спрата, са академском обрадом троугластих и лучних тимпанона над прозорима. Према доступним подацима сачуван је податак да су на њој вршене „оправке" 1906. године.[61]

У ноћи између 22. и 23. фебруара 1929. године у Власотинцу, изгорела је зграда Среског поглаварства и Среске финансијске управе. У помоћ гашењу пожара полицији притекли су и мештани уз чију помоћ је целокупна архива поглаварства спашена пре него што је пожар прогутао целу зграду.[62]

Велики пожар у Власотинцима

Изгорела је зграда финансијске управе и среског поглаварства

22. Среска зграда после пожара (извор: Време, 26.фебруар 1929. године)

У наредним годинама уследила је изградња нове зграде, која још увек није била потпуно завршена 1932. године, судећи по фотографијама приликом свечаности откривања Спомен чесме родољубима палим у ослободилачким ратовима од 1809. до 1918. године у Власотинцу. Прво је изграђена приземна угаона зграда, једноставног изгледа, са наглашеном угаоном улазном партијом. Доградњама у хоризонталном и вертикалном погледу, зграда је затим проширена до Палате Милана Валчића. Том приликом подигнут је још један спрат, којим је зграда добила данашњи изглед.

23. Изградња нове зграда на месту старе Среске зграде (извор: Народна библиотека "Десанка Максимовић" Власотинце)

24. Нова зграда на месту старе Среске зграде (извор: Народна библиотека "Десанка Максимовић" Власотинце)

[61] Српски технички лист, 16. 7. 1906. године, страна 5

[62] Време, Велики пожар у Власотинцима, 26.2.1929. године

25. Зграда полиције (лево) и Стара општина (десно) (извор: Народна библиотека "Десанка Максимовић" Власотинце)

26. Зграда полиције (лево) и Стара општина (десно) (фото: ЗЗСК Ниш, И. Цветковић, 2023)

Тада је изграђена зграда млина Петра Г. Поповића, на имању Христифора Црниловића, затим кућа Стаменка Милошевића у његовој непосредној близини, кућа Ђорђа Поповића Крчимирца у главној чаршији, кућа Глигорија Паруновића, у близини Старе општине - Турске куле, и друге. Васотинце је 1901. године по административној подели Краљевине Србије центар власотиначког среза, у врањском округу.

Иако први истраживачи ослобођених крајева после 1878. године, Ракић, Карић, и Тихомир Ђорђевић остављају важне писане, веома позитивне белешке о Власотинцу, постоје и записи који указују на другу страну изгледа вароши:

Варошица Власотинце 1908. године још није била довољно привлачна. Била је општирично неуредна, неуређена и прљава. Куће су углавном биле здепасте, четвртасте, са зидовима од прућа, олепљене блатом и некречене. Код угледнијих кућа кровови су били од ћерамиде, а код сиромашнијих од сламе. Ипак, наилазило је ново време, и повољније прилике да Власотинце убрзо постане лепше и удобније место.

Интезивни развој приметан је почетком 20. века, када су се стекли услови за архитектонско-урбани преображај, односно у периоду између два светска рата, када се испољила изразита градитељска активност. Тада долази до изражаја и већа стилска разноликост. Поред академизма развијају се још два потпуно различита стилска правца - српско-византијски односно национални стил и сецесија.[63]

Породичне стамбене и пословне зграде, грађене у првој деценији 20. века у Власотинцу, одликује масивност, симетрија, репрезентативност и академско обликовање.

[63] Ђурђевић, Марина (1995): Поглед на новије градитељско наслеђе југоисточне Србије до Првог светског рата, Лесковачки зборник бр. 35, стр. 61-68

Први светски рат

Током Првог светског рата 1914-1918. године у српској војсци било је много храбрих војника и виших официра из Власотинца и околине. Власотиначки крај може се подичити са 14 витеза - јунака српске војске: дивизијским генералом Александром Станковићем из Грделице, генералом Глигоријем Јовановићем,[64] потпуковником Владимиром Ђекићем, редовом Рафајлом Филиповићем, наредником Јаковом Миловановићем, поднаредником Миланом Митићем, затим капетаном Василијем Стојановићем, редовом Игњатом Стаменковићем из Бричевља, редовом Глигоријем Стаменковићем из Предејана, потом поднаредником Петром Милићем из Дадинца, наредником Јорданом Спасићем, поднаредником Влајком Величковићем из Дедине баре, поднаредником Драгутином Вељковићем из Гара и капларом Драгутином Коцићем из Свођа.[65]

27. Александар Станковић из Гределице, дивизијски генерал и командант краљеве гарде

28. Глигорије Хаџи Јовановић[66]

29. Пуковник Владимир Ђекић и Милан Митић (извор: https://www.nokesoft.com/fdv/Radovi_PDF_2015/Veliki%20rat%20vlasotincani-.pdf)

[64] Поповић, Боривоје (2006): *Глиīорије С. Хаџи Јовановић, īечадијски бриīадни ђенерал*, Власотиначки зборник бр. 2, Културни центар, Власоотинце, стр. 421-424

[65] https://www.nokesoft.com/fdv/Radovi_PDF_2015/Veliki%20rat%20vlasotincani-.pdf

[66] Поповић, Боривоје (2006): наведено дело

30. Урош П. Црниловић из Власотинца, потпуковник

31. Драгутин К. Горуновић из Власотинца, регрут (извор: https://www.nokesoft.com/fdv/Radovi_PDF_2015/Veliki%20rat%20vlasotincani-.pdf)

Димитрије Пешић, резервни пешадијски поручник, мајстор-абаџија из Власотинца је као редов Првог пешадијског пука учествовао у борбама код Куманова 1912. године, где је добио поднаредднички чин и прва одликовања. Већ 1913. године, на Овчем пољу борио се прса у прса са непријатељима, а учинио је прави подухват изневши митраљез на погодан положај (узвишење) и митраљеским рафалима нанео велике губитке Бугарима. За овакве подвиге унапређен је у наредника, а затим у потпоручника. Током Првог светског рата неустрашиво се борио на Церу, и добио орден Карађорђеве звезде са мачевима и чин поручника. Прешао је Албанију, преживео догађаје на Крфу и острву Видо. Херој, поручник Димитрије Пешић јуначки је погинуо приликом заузећа Битоља новембра 1916. године. За собом је оставио супругу, двоје деце, Синишу и Савку, и абаџијски дућан у Власотинцу.[67]

Један од заборављених јунака је и потпуковник Урош Црниловић, који је погинуо 11. априла 1941. приликом одбране Крагујевца од Немаца. Нешто опширније податке о Урошу, дађемо у поглављима која следе.

Важан податак из ратног времена је и да је Црвени Крст Србије преко Правде 25. јануара 1917. године обавештавао суд општине власотиначке да су здрави и то Влајко Н. Коцић. Душан Милошевић, Др. Јова Краиничић, Криста Црниловић, Днмитрије О. Поповић, Урош Краиничић, Петар Илић, Тихомир Краинчанић, Божа Андрејевић, Криста Живковић, Глигорије Ђекић, Милан Т. Валчић са братом, Живко П. Ђурковић, Криста Јов. Прокић. Владимир Т. Станојевић, Влајко Даскаловић, Ђока К. Валчић, Урош Р. Валчић, Благоје Г. Поповић, Милан П. Јовић, Криста Т. Јовић, Љубомир Јовић са братом, Бора А.

[67] Правда, 27. 7. 1938., страна 8

Станковић, Мика Анђић, Тодор Стевановић, Глигорије Хрниловић, Прока Пузић, Прока Ђуркић, Благоје Црниловић, Урош Црниловић, Зарије Поп Арсић, Милутин Краинчанић, Никодије Голубовић, Лука Андрејевић, Димитрије Ј. Живковић, Живан Сејанчевић, Драгутин Јањић, Драгутин Т. Станојевић, Добросав Томе Станојевић, Криста Д. Николић, Драгутин К. Цонић, Благоје К. Цонић, Цака К. Шушуловић, Јаков Поп Симоновић, Божа Кованџић, Никола Крчимирац, Аранђел Ђекић са братом, Јордан Краинчанић, Јован Великић, Радивоје Катић, Милан Х. Марковић, Тихомир К. Коцић, Драгутин Н. Коцић, Тодор Цветановић, Благоје Х. Ђокић, Благоје В. Цекић, Риста Крстић, Тодор Црнобарац, Криста Г. Видосављевић, Душан Н. Видосављевић, Мика Шушуловић, Љубомир Ј. Поповић, Душан О. Поповић, Душан Ђелић, Милутин Ђелић, Воја Г. Поповић, Урош Сабљић, Милутин Мршић, Урош Ф. Ставковић, Бора Ф. Станковић, Петар Шишавац и Криста Јов. Мирковић, Глигорије Поповић свештеник из Сејанице са сином, Лазар Ћирковић из Козара, Сотир Ћирковић, Анастас Ћирковић, Никола Цекић, Криста Станојевић, Светозар Ранчић, Тодор Станковић, Милан Станковић, Буце Ћикић и Јосиф Цојић.[68]

Затим Влада Станојевић обв. пошта 999 извештава суд општине власотиначке да су здрави и то: др. Јован Краинчанић, Урош, Милутин, Тихомир и Јордан Краинчанић, Влајко и Драгутин Коцић, Душан и Љубомир Милошевић, Крста, Глигорије, Благоје и Урош Црниловић, Димитрије и Душан Поповић, Божа и Лука Андрејевић, Влада, Благоје, Сретко, Зарије, Воја и Драгољуб Поповић, Криста, Јордан, Михаило и Димитрије Живковић, Влајко и Александар Даскаловић, Милан, Јоца, Ђока, Урош, Драгутин и Урош Сп. Валчић, Живко, Прока, Драгутин и Милорад Ђуркић, Владимир, Јосиф и Драгутин Станојевић, Милан Захарија, Крста и Љубомир Јовић са братом, Урош и Бора Станковић, Цака и Мика Шушуловић, Криста и Душан Видосављевић, Тодор Димитријевиић са браћом, Душан, Милутин, Петар и Горча Ђелић, Петар, Арса и Чеда Шишавац, Сотир и Милутин Џуџић, Мика и Прока Марјановић, Јанићије, Гаврило и Влада Ђекић, Прока и Добривоје Ћукаловић, Божа и Милутин Кованџић, Живојин и Драгутин Ђокић, Аранђел Мрвић, Криста Р. Матић, Никодије Голубовић, Глигорије Ђекић, Криста Јов. Прикић, Мика Анђић, Тодор Стефановић, Прока Пузић, Зарије поп Арсић, Живан Сејаничић, Драгутин Јанић, Криста Д. Николић, Благоје К. Цонић, Аранђел Ђакић и брат, Јован Великић, Радивоје Коцић, Милан Х. Марковић, Тихомир К. Коцић, Тодор Цветановић, Благоје Т. Хаџи Ђокић, Благоје В. Цекић, Риста Крстић, Тодор Црнобарац, Урош Сабљић, Милутин Миршић, Нађа Здравковић, Благоје Пешкић, Стојан Богосављевић, Арса Вујић, Живан Давинић, Мика Пејчић, Крста Цветковић, Гаврило Паруновић, Лука П. Спирић, Влајко Ј. Цакић, Милан Цветковић, Душан П. Михаиловић, Урош Горуновић, Живојин Бицаћ, Владимир Ђ. Пешић, Аврам Јовановић, Јаков Божановић, Јован Коцић, Криста сарач и Живојин Бошковић, сви из Власотинца.[69]

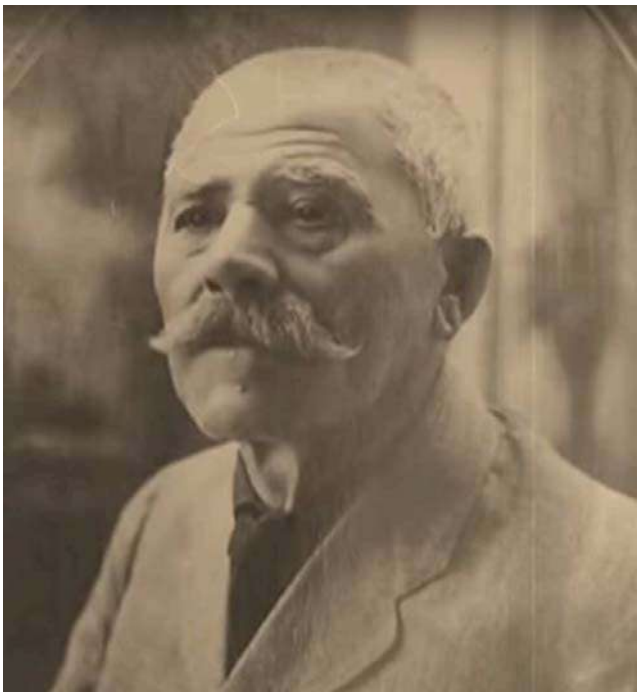
Запажено је да је Власотинце имало велики број поклоника - хаџија,а да је хаџилук као појава био је тесно везан са патриотизмом Власотинчана. У разним документима у Власотинцу се помињу следеће хаџије:

- Хаџи Стаменко Валчић, обешен у Нишу 1860. године,
- Поп Станоје Хаџи-Јанковић, обешен у Нишу 1860. године,
- Хаџи Антанас Тодоровић, 1860. године,
- Хаџи Ђока Николић,

[68] Правда, 25. 1. 1917., страна 2

[69] Правда, 18. 2. 1917., страна 1

- Хаџи Стојан, 1837. године,
- Хаџи Коста Стојановић
- Хаџи Пеша,
- Хаџи Јован, 1862. (сахрањен иза олтарске апсиде власотиначке цркве),
- Хаџи Тодор Стојановић,
- Хаџи Стаменко Илић,
- Хаџи Марко Јовановић (један од потписника жалбе кнезу Михаилу 1861. г,
- Хаџи Ђока Каруовић, 1878. године,
- Хаџи Анђелко, отеран на робију 1860. године,
- Хаџи Коца, отеран на робију 1860. године,
- Хаџи Коста Милошевић, 1878. године,
- Хаџи Станика Боњинска, 1893. године (дародавац једне од фресака у власотиначкој цркви),
- Протојерej Хаџи Василије Иванов (руски емигрант, служио при власотиначкој цркви 1922-1924. године,
- Хаџи Тома Манић (царински службеник, између два светска рата два пута посетио Свету земљу, манастир Хиландар и Ватопед на Светој Гори).

32. Учитељ Петар Спирић
(извор: Власотинце које не бледи)

33. Војни логор у Власотинцу где су се одржавале обуке за војне питомце 1927. године (извор: Народна библиотека "Десанка Максимовић" Власотинце)

Међуратни период

Иако је Стационар у Власотинцу формиран 1921. године, претпоставља се, на основу писања путописаца, да је већ у првој половини 19. века у Власотинцу постојао неки вид организоване основне здраствене заштите, који је временом проистекао у власотиначку болницу. У „Српским новинама" од 8. јануара 1886. г. постоји списак Власотинчана који су поклонили вино пододбору друштва „Црвеног крста" за рањенике у власотиначкој болници, који су се опорављали од рана задобијених у српско-турском рату из 1885. године. Највеће количине су поклонили најбогатији, Гаврило Поповић (120 л) и Коста Мумџија (75 л). Остали су давали колико су могли, али у ратним условима свака помоћ била је драгоцена. Списак је сачинила канцеларија Дринске активне дивизије.

Стационар у Власотинцу формиран је 1921. године, а здравствена служба функционисала је и током окупације у Другом светском рату. Носиоци здравствене службе у Власотинцу били су доктор Радул Велашевић и доктор Живојин Поповић.

У Власотинцу је након Првог светског рата, већ 1919. године приметан препород културног живота, односно обновљена је „Читаоница и Библиотека за срез власотиначки“. У тадашњу управу су ушли: председник, учитељ Јован Јовић, благајник Војислав С. Баљозовић, полиц. писар, књижничар Живојин Краинчанић, трговац по струци, секретар Захарија Паштракуљић срески званичник, а остали чланови: Милан Т. Валчић рентијер, Димитрије Грујичић полиц. писар и Синиша Краинчанић трговац. Управа читаонице и библиотеке поимајући културни и просветни утицај ове установе, чини апел на све Србе, Хрвате и Словенце, да је потпомогну поклонима у књигама, јер је библиотека сва упропашћена, а поклон ће примити с највећом благодарношћу.[70]

На иницијативу доктора Радула Велашевића, угледног лекара у Власотинцу тога времена, Соколско друштво је 27. априла 1926. године упутило предлог Певачкој дружини „Његош”, читаоници и другим еснафским удружењима позив за изградњу Народног (Соколског) дома. Зграда под називом Народни дом саграђена је 1929. године, средствима Власотиначког еснафа, Соколског друштва, Трговачког удружења, Певачке групе „Његош” и Народне књижнице и читаонице и имала је јавну намену. Освећена је 19. октобра 1929. године. Из историјских новина сазнајемо да је краљ Петар II Карађорђевић посетио Власотинце 1940. године, да је том приликом био дочекан од стране представника власти, и да је обавио разговор са тадашњим председником општине Александром Поповићем.[71]

Други светски рат

Немачки окупатори заузели су Власотинце 1. априла 1941. године, а на подручју Власотинца у периоду 1941-1944. године дејствовало је више војних групација и формација: четнички одреди, партизанске чете, недићевске и љотићевске јединице, немачки и бугарски окупациони батаљони.

Двадесет друга српска дивизија је водила борбе за ослобођење Власотинца 29. септембра, а одбрамбеним борбама у рејону Власотинца од 4. до 9. октобра спречила је непријатеља да разбије 12. пешадијску дивизију бугарске армије, и да поново заузме положаје на планини Крушевици.

У Другом светском рату, са територије власотиначке општине, учествовало је око 3.600 људи, погинуло је 313 бораца и 290 цивила. Власотиначки срез претрпео је велика разарања, а Власотинце је дало и народне хероје - Милоша Диманића и Петра Станковића Љубу, али и Синишу Јањића и Драгољуба Петковића Столета.

Власотинце је ослобођено је 10. октобра 1944. године уласком Прве власотиначке партизанске бригаде. У многим селима је на ратним меморијалима остао траг борбе против фашизма и сећање на пале борце и жртве окупаторског терора. Ослобођење Власотинца уједно представља почетак периода социјалистичке обнове и изградње земље.

Социјалистички период након Другог светског рата

Народноослободилачки одбор Власотинца је првих 15 година након ослобођења, као револуционарни орган народне власти, играо одлучујућу улогу у власти, мењајући друштвене односе, и посредно одређујући начин изградње Власотинца у оквиру ФНРЈ.

Радничко самоуправља, друштвена својина, Закон о национализацији најамних зграда и грађевинског земљишта из 1958. године, који је спроводила комисија за национализацију

[70] Застава, 19. 11. 1919., страна 3
[71] Време 10. фебруар 1940. године, стр.7

при општинском народном одбору, и други слични закони, знатно су утицали на „будућност“, односно судбину старе чаршије у Власотинцу, али и на саме друштвене односе у Власотинцу.

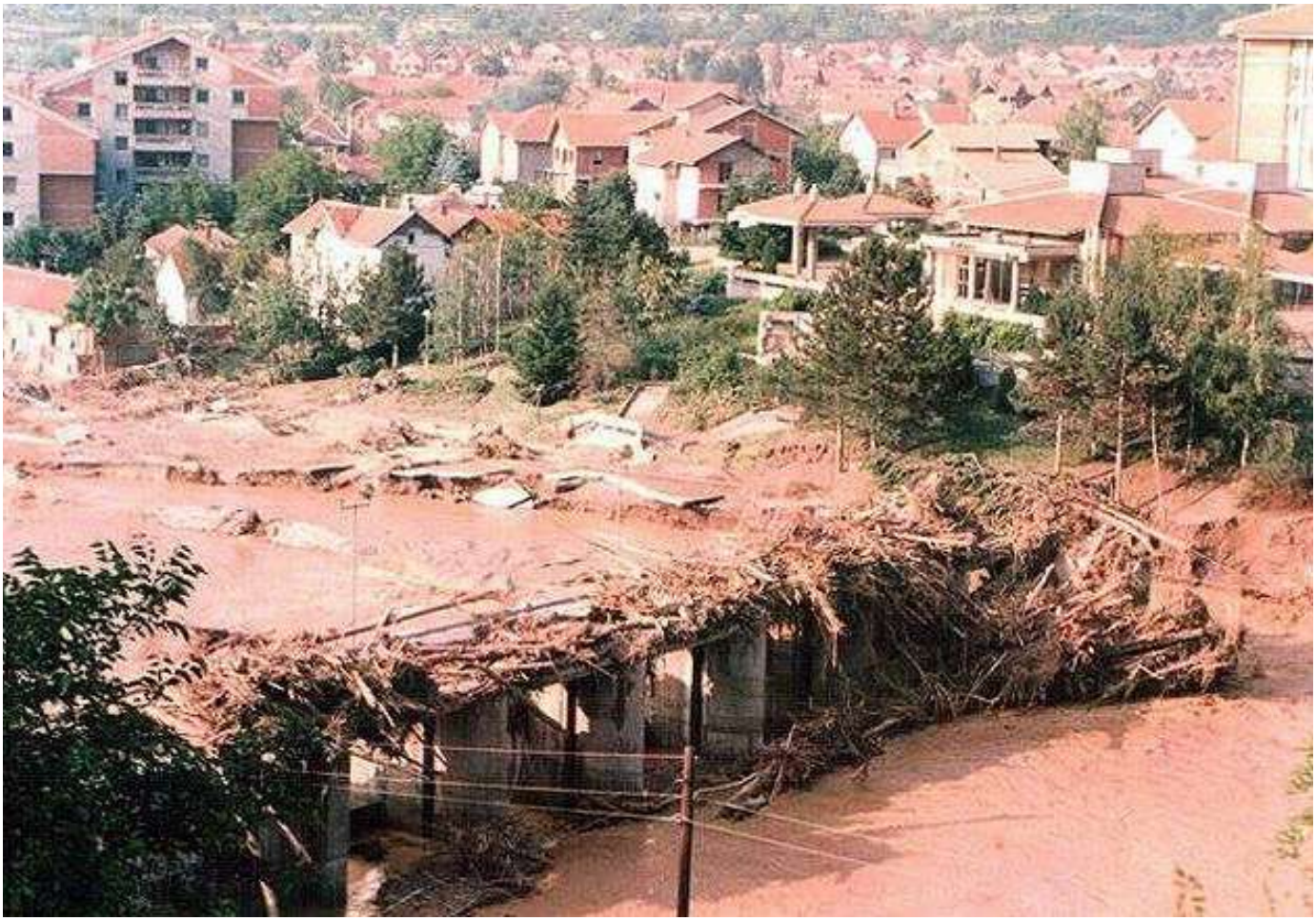
Циљеви револуционарних органа народне власти били су следећи:

- бржи развитак нових друштвених односа
- индустријализација
- електрификација власотиначке комуне.

У том период су спроведене конфискације имовине и национализације зграда и имовине предратних виђенијих власотинчана. Конфискована је имовина Петра Поповића, Косте Илића - Мумџије, затим Милана Валчића, Јована Димитријевића, Николе Поповића - Крчимирца, Ставре Краинчанића, и других. Одузети породични и трговинско занатски објекти добили су нову намену. Палата Милана Валчића је до изградње нове наменске зграде служила као општинска зграда, док је зграда Петра Поповића постала дом за ратну сирочад, интернат, данас Центар за социјални рад.

Поплава 1988. године

Једна од најопаснијих бујичарских река на југу Србије, Власина, десна притока Јужне Мораве, дигла је 26. јуна 1988. године Власотинце на ноге.

34. Брана на реци Васини непосредно након поплаве 1988. године (извор: Власотинце које не бледи)

Порушено је најмање 15 кућа, а под водом је било 1.800 стамбених и других зграда, од тога око 300 у селима Тегошинце, Горњи Орах, Своће, Крушевица, Бољаре, Манастириште, Конопница, Батуловце и Стајковце.

Страдале су и комуналне РО „Напредак“, индустрија монтажних зграда „Беско“ и друге радне организације. Градски водовод је оштећен а напрсла је и трафостаница. Уништени су бунари и водоводне инсталације, страдала је и канализациона мрежа, телефонске, електро и друге инсталације у Власотинцу.

Поред Власотинца поплавом је била погођена и општина Црна Трава, која је и била прва на удару.

Пут Власотинце – Црна Трава оштећен је на 36 места и затворен.

Угроженом подручју међу првима притекли су припадници ЈНА, гарнизона Лесковац, Прокупље и Ниш. Генерал-потпуковник Иван Радановић, командант нишке армијске области, и војници су читаву ноћ спасавали грађане из водом поплављених кућа, а многи су провели ноћ на крововима поплављених домова. У Власотинцу је било проглашено ванредно стање. Мобилисане су јединице цивилне заштите у радним организацијама и месним заједницама, на разчишчавању муља и речног наноса. Више од 250 породица из поплављеног дела Власотинца евакуисано је, а смештај им је обезбеђен у просторијама Друштва за телесно васпитање „Партизан“ и хотелу „Грозд“ у Власотинцу.[72]

Током поплаве 1988. године у општинама Власотинце и Црна Трава срушено је 14 и оштећено 3 моста на Власини, однешен је део бране у центру Власотинца, нестало је 120 кућа, нестало је комплетно приобаље, уништен је водовод, и километри путева су били однешени и потпуно непроходни.

35. Брана на реци Васини непосредно након поплаве 1988. године (извор: Власотинце које не бледи)

36. Брана на реци Васини непосредно након поплаве 1988. године (извор: Власотинце које не бледи)

37. Кафана “Земун” непосредно након поплаве 1988. год. (извор: Власотинце које не бледи)

Поплава која је 26. јуна 1988. године погодила Власотинце, утицала је на промену изгледа ове Варошице. Тада је, под

[72] Борба, 28. 6. 1988., страна 12

изговором оштећености поплавом, поред других зграда, срушена позната кафана „Земун” по чијем називу је читава махала добила име.

Кафана је срушена до темеља, а на њеном месту изграђен је нови хотел са истим називом, који је функционисао до 2002. године.

38. Кафана „Земун” рушење (извор: Власотинце које не бледи)

39. Хотел „Нови Земун” (https://www.facebook.com/Turistickiklub)

40. Хотел „Нови Земун” (https://www.facebook.com/Turistickiklub)

Након поплаве изграђена је и нова аутобуска станица.

Крај 20. и почетак 21. века

Једна од малобројних зграда изграђена током 1990-тих, је зграда тржно-пословног центра на самом улазу из правца Лесковца, који је свечано отворен 1995. године.

41. Први тржни центар у Власотинцу (извор: googlemaps.rs)

Последњи већи градитељски подухват у Власотинцу, крајем 20. века, била је изградња спортске хале са капацитетом од 1500 места на трибинама, и пратећим локалима за потебе мале привреде.

42. Спортска хала у Власотинцу (извор: https://www.facebook.com/MojeVlasotince)

Хала је грађена у дужем временском периоду, градило је ГП „Црна Трава”. Градња хале започета је 1995. године. Груби радови завршени су 1997. године, па је уследила пауза у радовима и парцијално извођење радова.

Било је потребно више од 10 година да хала буде делимично завршена до мере да може да се њени делови ставе у функцију, 2008. године, али ни тада радови нису приведени крају у потпуности. Парцијално и фазно извођени су радови који су омогућили коришћење - довршавање инсталација, завршних облога подова, а грејање и климатизација су завршавани деценију касније.

43. Спортска хала у Власотинцу (извор: https://jugmedia.rs/sportski-centar-najvece-i-najlepse-mesto-u-kome-vri-kao-u-kosnici/)

Чинотрево

УРБАНА СТРУКТУРА ВЛАСОТИНЦА

Специфичност облика власотиначког урбаног насеља произилази из особености природног окружења, и историјских прилика које су утицале на развој града.

Власотиначка чаршија формирала се у специфичним социјално - економским условима са традиционалним обичајним и културним животом Власотинчана. Зачела се око старих механа и ханова који су били у вези с трговачким прометом и каравански саобраћајем, који је током 18. и 19. века овде био веома интензиван. У непосредној близини ханова, оснивале су се занатске радње које чине основу чаршије.

Урбана агломерација Власотинца расла је и мењала се у више наврата. Други талас досељавања одиграо се почетком 19. века. Место се интензивније развијало у периоду 1847 - 1878. године, а Власотинце је за варошицу проглашено 1878. године, након ослобођења југа Србије од Турака.

У периоду између два светска рата забележено је досељавање становништва из околних села.

Упечатљив је податак да је од свих градова нове Србије, В. Карић издвојио Власотинце на основу његове правилне урбане структуре, широких улица и лепих зграда.[73]

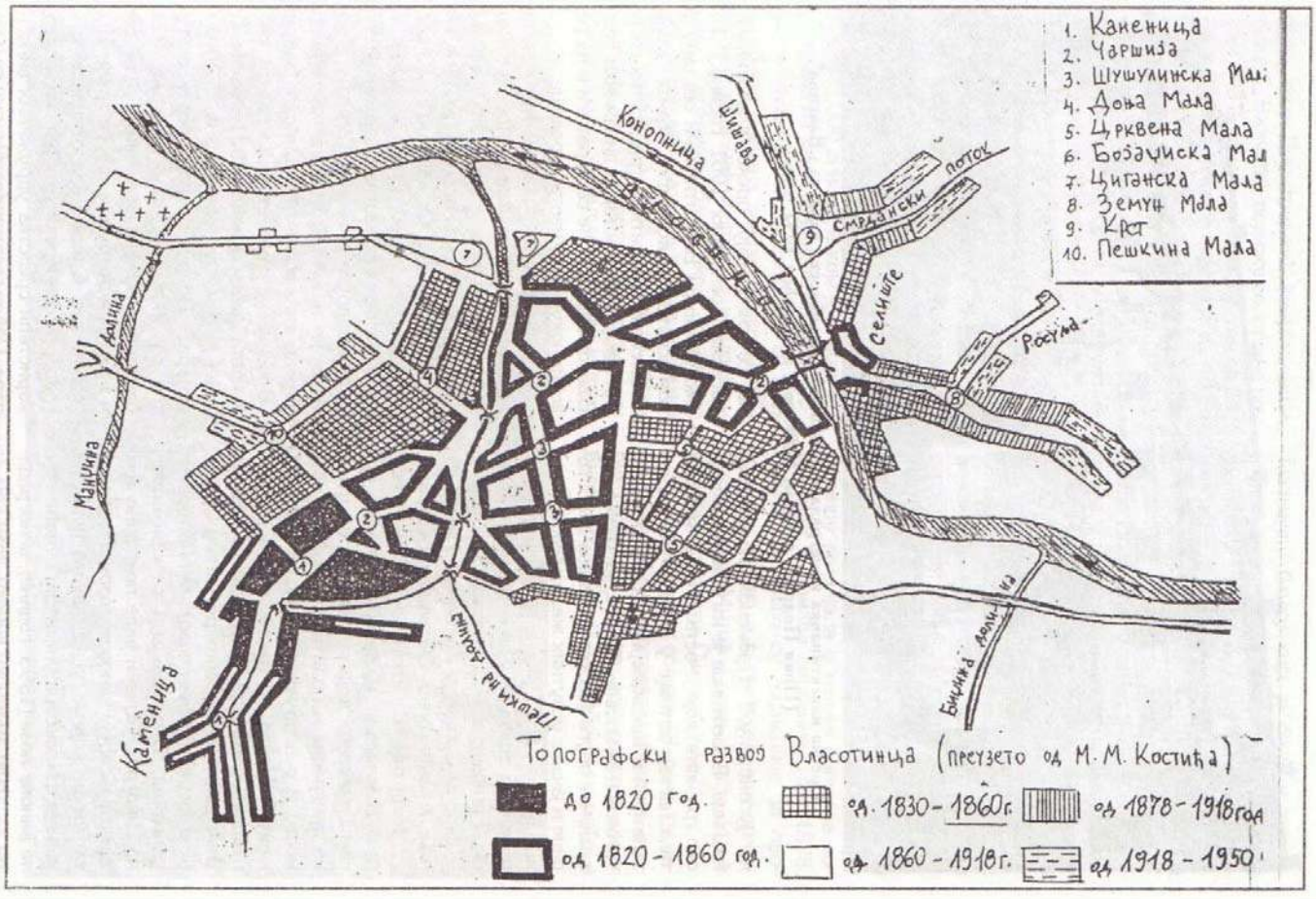
44. Голема пијаца у Влсотинцу (извор: Народна библиотека "Десанка Максимовић" Власотинце)

Насељавањем новопридошлог становништва у Власотинцу настајале су мале урбане целине - махале. Пратећи ширење махала отварале су се занатске радње и дућани.

Најстарија махала у Власотинцу формирала се на простору власотиначке *Каменице* и звала се *Завидинска махала*. Касније је подигнут Таћин хан, у близини прелаза преко Власине, а у данашњем центру вароши налазила се механа Станка Атанацковића Бојаџије.[74]

[73] Карић, В. (1997): *Србија (опис државе, земље и становништва)*, Београд – Нови Сад, стр. 748.

[74] Михајло М. Костић (1954): *Власотинце (антропогеографска проучавања),* Гласник српског географског друштва св. 33, бр. 2, Београд-Нови Сад

45. Топографски развој Власортинца (Махале у Власотинцу), преузето од Михајло М. Костић (извор: Валчић, Д. (2018): *Градитељско наслеђе Власотинца,* Власина, Власотинце, стр. 13)

Развој чаршије се од 1847. године интензивира и поприма облик издужене линеарне агломерације са трговачко-занатском физиономијом. Чаршија је захватала потез данашњих улица М. Величковића у Каменици, 12. бригаде и Душанове улице, затим Трг Ослобођења, улицу Немањину, део Виноградарске улице и област преко реке Власине у Земун-мали.[75]

Власотинце се развијало првовремено у правцу југозапад–североисток, дуж коридора државног пута и уз реку Власину, и према брдовитом терену на југу, потом и према северу, на десној обали реке Власине, формирајући компактну форму насеља. Знатно касније јасно се диференцирала производно радна зона на улазном правцу из Лесковца.

46. Власотиначки Роми из Циган-мале (извор: документација Народна библиотека Власотинце)

Упоредо са ширењем насеља, и Стара власотиначка чаршија постепено се развијала и спонтано је прерастала у динамично, развијено урбани и месни трговачки центар. Главне пословне активности у Власотинцу за време Турака и после ослобођења биле су у рукама власотиначких трговаца.

[75] Валчић, Д. (1995): *Градитељско наслеђе Власотинца*, Власина, Власотинце, стр. 52.

Грађевине настале током 18. и 19. века и развој варошице

Малобројне су грађевине сачуване из периода пре ослобођења од Турске власти, на шта је вероватно утицала и чињеница да је Власотинце током 19. века четири пута паљено и уништавано, након свих буна.

Најстарија сачувана грађевина у Власотинцу је тзв. Турска кула, за коју се сматра да је саграђена крајем 18. века.

47. Изглед Старе чаршије (извор: Албум Христифора Црниловића, ttps://bibliotekavlasotince.org.rs)

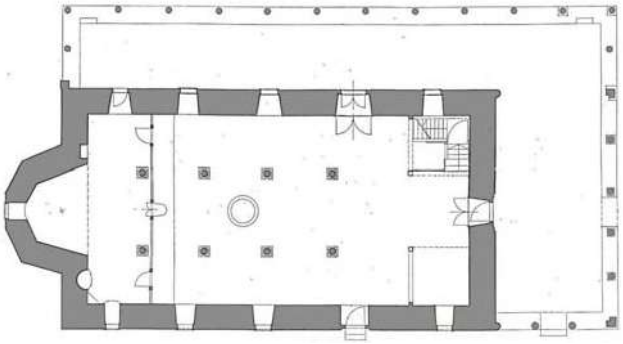

48. Гигина кућа након првих конзерваторских радова 1979-1984. године (извор: ЗЗСК Ниш)

О периоду пре ослобођења од Турака сведочи и кућа Стојана Стоилковића – Гигина кућа, која је подигнута средином 19. века, и представља једну од ретких сачуваних кућа балканско-османске архитектуре у Власотинцу.[76]

У периоду од 1855 – 1858. године, грађена је црква Сетог Духа на јужном ободу града, која је освештана од стране нишког епископа Јанићија. Овај споменик културе саграђен је заслугом, познате породице и градитељске тајфе Дамјановића.

Црква је конципирана је као тробродна псеудо базилика са полигоналном апсидом на истоку и отвореним тремом са западне и јужне стране.

49. Црква Сошествија Светог Духа у Власотинцу, основа (документација: ЗЗСКНиш, 2000.)

Значајна је и Спаскина кућа, балканско-османског изгледа са изразитим карактеристикама народног градитељства, настала вероватно непосредно по ослобођењу од Турака. Власник и градитељ куће био је Ставра Краинчанић, који је био први председник власотиначке општине.

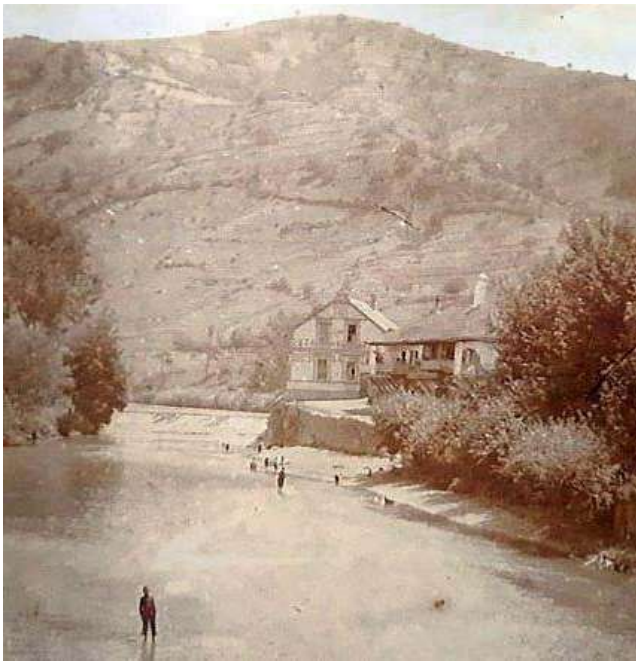
50. Спаскина кућа у Власотинцу (извор: Албум Христифора Црниловића, ttps://bibliotekavlasotince.org.rs)

[76] Гигина кућа је заштићена као непокретно културно добро и представља један од ретких сачуваних примера балканских градских кућа из прве половине 19. века у јужној Србији.

Обимни санациони и конзерваторско-рестаураторски радови обављени су у времену од 1979–1984, као и након пожара 2008. године

51. Зграда Ђорђа Поповића (извор: приватна архива Николе Поповића)

52. Стари млин пре доградње (извор: документација Народна библиотека Власотинце)

Данас су се делимично сачували локали у Немањиној улици, Гаврила Поповића и Косте Илића Мумџије (грађени вероватно половином 19. века), затим кућа Стаменка Милошевића, Ђорђа Поповића Крчимирца и Глигорија Паруновића (настајале последње деценије 19. века), као и можда најрепрезентативнија зграда у овој варооши - Стари млин Петра Поповића, подигнут на поседу Прокопија Црниловића, чији је камен темељац постављен 1893. године.

Полазећи од писаних докумената путописца Феликса Каница из 1889. године, види се да је Власотинце у то време припадало типу друмског насеља, у коме су са обе стране друма били поређани дућани и радње, због чега је и варошица добила свој издужен облик. Каниц је забележио да варошица има 4500 становника „све сами винарски и сточарски трговци".[77]

Централни простор варошице заузимала је пространа пијаца око које су били изграђени дућани и кафане, а дуж главних комуникационих токова занатске и трговачке радње.

Убрзо после 1878. године и нарочито након Првог светског рата формира се физиномија насеља Власотинца, односно оно се састојало се из три дела:

- део насеља са трговинама и становањем, администативним и културно-просветним зградама који се формирао дуж главне чаршије, линијски уз главни путни правац према Пироту;
- стамбени део насеља, формиран у бочним улицама, ка брду Китка, школи и цркви.
- стамбени део насеља који се формирао на десној обали Власине, на коме преовлађује систем индивидуалне изградње са већим парцелама.

Године 1893. урађен је први урбанистички план Власотинца.[78]

[77] Каниц, Ф. (1982): *Србија земља и становништво*, Београд, стр. 281

[78] Валчић, Д. (1995): *Градитељско наслеђе Власотинца*, Власина, Власотинце

Претпоставља се да га је израдио окружни инжењер Франц Бартош. Према подацима које Даница Валчић објављује у својој књизи „Градитељско наслеђе Власотица", реализација овог плана почела је тек 1912. године, али је до 1923. године план реализован у целости.

Урбанистички план Власотинца подразумевао је нови изглед власотиначке чаршије, рушење старих дућана са ћепенцима и изградњу зграда од чвршћег материјала, са двојном наменом становања и пословања у истом објекту.

Прелазни период (из 19. у 20. век)

53. Душанова улица, почетком 20. века, кућа Тасе С. Валчића, скроз лево, кафана и кућа Јосифа Т. Валчића, скроз десно (извор: документација "Власотинце које не бледи")

Крајем 19. и почетком 20. века настаје неколико вредних зграда грађених у маниру академизма са устаљеним архитектонским елементима, масивне градње.

54. Хотел „Призрен" касније „Палас" Проке Црниловића (3), кућа Јосифа Т. Валчића (2) и палата Милана Т. Валчића (1)
(извор: Збирка Радивоја Прикића, https://www.facebook.com/IstorijaVlasotinca, приступљено 11. фебруара 2024. год)

Две зграде Тасе Валчића, на Тргу ослобођења, и у Душановој улици, представљају примере значајног градитељског наслеђа, и поседују дискретне особености, по којима се издвајају од других зграда у окружењу.

Архитектонска активност до Првог светског рата

Породичне стамбено-пословне зграде, грађене у првој деценији 20. века у Власотинцу, одликује масивност, симетрија, репрезентативност и академско обликовање. Најзначајнији примери овог периода су кућа Петра Г. Поповића у Улици Димитрија Стојановића која поседује 14 соба за чланове његове породице, као и куће Илије

Краинчанића и Голуба Аранђеловића у главној чаршији - Немањиној улици.

Кућа Петра Г. Поповића је позиционирана на углу улица, док су куће у Немањиној и Душановој улици постављене у низу, и код њих се издваја декоративна улична фасадна раван.

55. Кућа Петра Г. Поповића, након реконструкције (фото: И. Цветковић, 2023)

56. Немањина улица - куће Кристе Бошковића, Голуба Аранђеловића и Илије Краинчанића, локали Косте Илића Мумџије (извор: Фото Мирковић, Власотинце)

57. Изглед Власотинца (извор: старе разгледнице, Народна библиотека Власотинце)

Почетком 20. века почеле су да се граде зграде са сецесионистичким мотивима у Србији, а овај стилски правац убрзо је стигао и до југа Србије. Репрезентативни примери овог правца у Власотинцу су спратна зграда Влајка С. Такића, на почетку Немањине улице и угаона зграда браће Сеизовић у Улици 12. бригаде, обе грађене 1900. године.

58. Кућа Захарија Хаџи Стаменковића (фото: И. Цветковић, 2023)

Најпотпунији стилски израз сецесије у Власотинцу остварен је на згради Захарија Хаџи Стаменковића из 1912. године, у Душановој улици. Она представља аутентично сведочанство свога времена високих архитектонских вредности. Изражена је декоративност фасаде, прецизног извођења, складних пропорција и односа. Представља значајан допринос историјском градитељском наслеђу Власотинца.

Иако су се сецесионистичке одлике архитектуре у Власотинцу појавиле истовремено када и у већем делу Србије, на овим просторима су примењене бојажљиво и никад потпуно.[79] Већина зграда на којима је примењена сецесионистичка декорација, задржале су стару академску структуру зграда, односно имају класично архитектонско обликовање и примену облика архитектонске пластике, у чијим оквирима је уметнута сецесионистичка декорација.

[79] Ђурђевић, Марина (1995): Поглед на новије градитељско наслеђе југоисточне Србије до Првог светског рата, Лесковачки зборник бр. 35, стр. 61-68.

Архитектонска активност у међуратном периоду

59. Панорама Власотинца у међуратном периоду (извор: Народна библиотека Власотинце)

Након Првог светског рата Власотинце се убрзано опоравља од ратних дешавања и наставља свој развој. Овај период био је изузетно просперитетан и веома значајан за Власотинце у сваком погледу, па самим тим и у погледу градитељске активности и архитектонског обликовања градића.

Крајем двадесетих и почетком тридесетих година 20. века, Власотинце је доживело динамичан развој.

У настојању да Власотинце постане развијена и напредна варош, имућнији Власотинчани шаљу своје синове на школовање у иностранство. Они се тамо упознају с европским начином живота, али и са европском архитектуром. Новим схватањима и сазнањима, по повратку у Власотинце, подстакли су архитектонски преображај варошице у модеран град.

Варошицом су доминирали споменик ослободиоцима и Валчићева палата, саграђена 1934. године, а посебност је чинила линијски формирана стара чаршија.

Власотиначки споменик подигнут је на главном градском тргу 1932. године, у част палим борцима за слободу и уједињење у националним покретима и ратовима од 1809. до 1918. године.

60. Центар Власотинца са спомен-чесмом (извор: Народна библиотека Власотинце)

Зграде које су чиниле стару чаршију најчешће су имале двојаку намену – приземље јавног карактера (трговина, занати, угоститељство) и спрат намењен становању. Посебност у архитектонском обликовању чинила су унутрашња дворишта, формирана по дубини парцеле, оивичена помоћним зградама, чиме се добијао утисак полуатријумског дворишта. Дворишни простор је задржао карактер сеоских домаћинстава, пошто су у њему били организовани простори намењени свакодневним активностима, раду, као и узгајању баште, воћа и сл.

61. Изглед Старе чаршије (извор: Албум Христифора Црниловића, ttps://bibliotekavlasotince.org.rs)

Архитектонска разноликост зграда у старој чаршији изражена је кроз просторну разноврсност власотиначке урбане форме са релативно произвољним облицима и величинама кућа.

Опис Власотинца из 1937. године даје одређене податке о изгледу ове вароши: *Власотинце је 1937. године имало преко 4000 житеља, на улазу у варошицу од стране Лесковца прво се наилазило на стари камени мост, око кога су са леве и десне стране биле поређане старе оронуле и чађаве куће, пред кућама су седеле жене са кудељом и плетивом у рукама. Ширу околину насеља карактерисало је хаотична изградња без плана, кривудаве улице, мале парцеле без реда, и велики број трошних и слабих зграда постављених без икаквог система. Дубље у варошици слика се мењала: куће су биле лепше и удобније, улице калдрмисане.*

Земљорадничку задругу је у то време водио искусни Адам Илић, а мештани су прекраћивали време седећи у парку, или по кафанама и задимљеним механама где се служио ракијлук и вода, играјући карте или билијар.

Граде се бројне стамбено-пословне зграде у склопу старе чаршије, као и породичне стамбене куће у близини главне чаршије, у попречним улицама, на пространим неправилним плачевима, са лепо уређеним и зеленим двориштима. Споредне улице, нарочито оне постаљене јужно од чаршије биле су калдрмисане и лепо уређене, а породичне куће које су грађене у њима биле су репрезентативне и складне виле.

62. Кућа Спиридона Бошковића, дворишни изглед помоћних објеката и главне зграде и простор на коме се налазила првобитна, стара кућа (фотограметрија: А. Никшић, 2023)

63. Кућа Проке Мијајловића у Ул. Михајла Михајловића бр. 16, сграђена 1935. год (фото: С. Станковић, 2023)

64. Кућа Димитрија Он. Поповића, саграђена 1928. године (фото: И. Цветковић, 2023)

65. Кућа Гаврила Т. Манића у Ул. првомајској бр. 21, изграђена 1928. године (фото: И. Цветковић, 2023)

66. Палата Милана Валчића грађена 1933-1934. године (извор: https://bibliotekavlasotince.org.rs/, приступљено 18. новембра 2023. године)

У трећој деценији 20. века допринос архитектонском обликовању дају и руски архитекти, који су иза себе оставили дубок траг саградивши неке од најквалитетнијих објеката у маниру руског академизма.[80]

Целокупни јавни живот овог градића одвијао се на чаршији, у коју се уливају остале споредне улице и сокаци, која пак излази на реку Власину, најзначајнији природни елемент и обележје градића. Власина извире испод Власинског језера, а због планинског окружења кроз које пролази рачуна се у једну од најчистијих река Србије.

У централном градском језгру опстао је највећи број грађевина које су настале крајем 19. и почетком 20. века, у време највећег процвата и развоја ове вароши када је власотиначка чаршија већ формирана у облику какав и данас називамо. Чаршија се протеже дуж главних путних праваца у улицама 12. бригаде, Душановој, Тргу ослобођења, Немањиној, Виноградарској и улици 22. дивизије, али се на њих надовезују и бочне улице Ђуре Ђаковића, Светозара Марковића, Бранка Радичевића, Александра Пушкина, Стевана Синђелића, Синише Јанића, Иве Лоле Рибара, Марка Орешковића, Гаврила Принципа, Димитрија Стојановића, Његошеве, и др.

Од Трга ослобођења уз Душанову и улицу 12. бригаде, према изласку за Лесковац примећује се временски период реализације Бартошевог Регулационог плана насеља с краја 19 века. Иако са пуно отпора, План је спроведен тек двадесетих година двадесетог века. На овом потезу куће су грађене махом након 1920-те године. Постављене су на улици, односно на регулационој линији, згуснуте и на њима доминирају уски улични фронтови, а уочава се рационализација простора.

[80] Несторовић, Б. (2006): *Архитектура Србије у XIX веку*, Art Press, Београд

Урбане трансформације након Другог светског рата

Након Другог светског рата наступа промена државног уређења, система власти и начина функционисања локалне самоуправе., а прокламовани циљеви социјалистичког напретка одређују и утичу на правац просторног развоја градића.

67. Трг ослобођења, пре Другог светског рата (извор: https://www.facebook.com/MojeVlasotince)

Наслеђено стање, у том тренутку, је згуснута стара чаршија са приземним или спратним зградама, и улицама које се од централног градског трга зракасто шире. Густо изграђени делови дуж чаршије, у великој мери су сачували наслеђене одлике са својим специфичностима.

Наслеђене вредности Власотинца одликују се традиционалним изгледом кућа са окућницом, која је требала да помири функцију породичног становања са трговачким садржајима у истом дворишту, или чак у истој згради. Овакве зграде најчешће се јављају у оквиру старе чаршије, и карактеришу их узани улични фронтови на регулационој линији старе чаршије и веома дубоке и узане грађевинске парцеле код којих се садржаји развијају по дубини парцеле.

68. Позиција куће Душана Валчића у Ул. 12. бригаде, у односу на парцелу (обрада: ЗЗСК Ниш, 2024)

Други вид веома заступљених грађевина јесу раскошне породичне куће варошких домаћинстава. Овај тип кућа позициониран је у бочним улицама првенствено стамбеног карактера, које се одликују већим дворишним просторима, са породичним стамбеним кућама ушушканим у зелена и цветна дворишта.

69. Позиција куће Проке Мијајловића у Улици Михајла Михајловића, у односу на парцелу (обрада: ЗЗСК Ниш, 2024)

„Нужне промене" у изгледу старе чаршије спроведене су у првим деценијама након Другог светског рата, када је велики број старих грађевина порушен, како би се ослободио простор за градњу нових зграда, које су требало да буду манифестација новог устројства и напретка државе.

Планирање и урбанизам у Власотинцу већ су крајем 50 - тих година 20. века, у складу са оновременим „тенденцијама", добили револуционарно деструктивни карактер, односно све што није било у духу социјално-рационалистичких схватања тог тренутка могло је бити сравњено са земљом.

Овакве тенденције ипак су резултирале изградњом неколико вишеспратница које сада чине стамбено језгро града на Тргу ослобођења и у Душановој улици, и које „некако покушавају" да комуницира са наслеђеним вредностима.

70. Трг ослобођења, пре Другог светског рата (извор: Народна библиотека Власотинце)

71. Трг ослобођења након изградње зграде општине, а пре изградње стамбене вишеспратнице (извор: старе разгледнице)

72. Трг ослобођења, изглед 2014. године (извор: googlemaps)

Развојем насељеног места Власотинца након Другог светског рата, а посебно током 1970-тих година, у централном делу Власотинца је дошло до одређеног „разорног" утицаја на наслеђену урбану матрицу, изградњом нових стамбених објеката породичног или вишепородичног становања, односно објеката мале привреде, који су планирани под утицајем урбанистичке доктрине тоталних реконструкција градских језгара.

Спровођење тзв. „тоталне реконструкције" градског језгра имало је велике негативне ефекте на већ створене вредности и постојеће окружење, при чему су читави блокови наслеђених зграда порушени, како би се уступило место за вишеспратнице. Највеће промене десиле су се у Душановој улици, на Тргу ослобођења, и у Немањиној улици.

73. Трг ослобођења, поглед ка улици Иве Лоле Рибара након Другог светског рата(извор: https://www.facebook.com/MojeVlasotince)

У наредним деценијама подиже се још неколико стамбених зграда, које пресецају стару чаршију, ремећећи њен склад.
Грађевинско предузеће „Црна Трава" из Власотинца подигло је 1964. године у центру града прву четвороспратну зграду са 14 комфорних станова за своје раднике и службенике.[81]

Подигнут је нови Дом народног здравља у Власотинцу 1962/1963. године, односно завршени су радови на изградњи модерног стационара са 70 постеља у Власотинцу.[82]

„Велике", шематске урбанистичке замисли, реконструкције већих размера се ипак нису остварале у свом пуном замаху – да

[81] Борба, 6. 8. 1964., страна 5
[82] Борба, 21. 1. 1963., страна 5

Власотинце постане у потпуности „безличан" раднички град без укуса, иако је неупитност социјалистичког развоја Власотинца, изражен кроз благо повећани интезитет, густину, и фрекенцију контаката и комуникација у централном делу ипак „условио" појаву колективног становања, односно потребу за већом густином насељености у центру града.

Већина тих зграда је део реконструкције градског језгра већих размера који је планиран током 70-тих година 20. века. Детаљни урбанистички план Власотинца израђен у Југословенском институту за урбанизам и становање, Београд 1977. године, подразумевао је тоталну реконструкцију вароши Власотинца, у складу са урбанистичким тенденцијама тога времена.

Изглед централног градског трга измењен је уклањањем старих дућана и занатских радионица, које су га окруживале, изградњом стамбено пословних зграде и зграде Скупштина општине Власотинце.

На источној страни Трга ослобођења и у Немањиној улици изграђено је укупно седам вишеспратних стамбених зграда за колективно становање.
На углу Улице АВНОЈ-а, Трга ослобођења и Немањине улице, на к.п. бр. 1285/1 КО Власотинце Варош, изграђене су две модернистичке зграде, спратности П+2. Зграде су промишљене и пројектоване на начин да се волуменски уклопе са окружењем, чиме је био остварен архитектонски и урбанистички склад, који је нарушен непримереном надградњом током 90-тих година 20. века.

74. Две стамбене зграде на источном ободу Трга ослобођења, у току изградње (извор: https://toovlasotince.rs/)

75. Две стамбене зграде на источном ободу Трга ослобођења, након изградње (извор: https://toovlasotince.rs/)

76. Стамбене зграде на источном делу Трга ослобођења, у току и након надградње 90-тих година 20. века (извор: https://toovlasotince.rs/)

77. Две стамбене зграде на источном ободу Трга ослобођења, изглед данас
(извор: https://toovlasotince.rs/)

Зграда које је у великој мери утицала на промену визуелног идентитета, и деградацију старе чаршије, јесте Зграда скупштине општине. Подигнута је на главном градском тргу, због чега су морале бити срушене бројне трговачке радње које су чиниле југоисточни обод градског трга.

Својим положајем зграда општине у великој мери деградирала је непосредно окружење и визуелно заклонила непокретно културно добро – Гигине куће, која је 70-тих година 20. века утврђена за споменик културе од великог значаја (категоризација непокретних културних добара) за Републику Србију.

78. Зграда општине, изглед 1980-тих
(извор: https://toovlasotince.rs/)

79. Зграда општине, изглед пре доградње
(извор: https://www.facebook.com/MojeVlasotince)

80. Зграда општине, након доградње крајем 20. века
(извор: https://www.facebook.com/MojeVlasotince)

Ипак, у склопу главног градског трга, очуване су и даље се истичу Зграда завичајног музеја (Стара општина или „Турска кула"), објекти поређани дуж непарне стране улице Марка Орешковића, затим палата М. Валчића и спратне куће Тасе Валчића, фото Мирковића и Прикића, и надовезују на сачувано градитељско наслеђе у Немањиној и Душановој улици.

81. Гигина кућа, поглед из зграде општине
(фото: ЗЗСК Ниш, З. Радосављевић, 2018)

Већ почетком шесте деценије 20. века зграда Старе општине или Турске куле препозната је као изузетно значајна историјска грађевина. У ГУП-у из 1972. године *предвиђено је уклањање школске зграде и стварање слободне зоне око саме зграде, чиме би овај историјски споменик дошао до виднијег изражаја*.[83]

До интервенција којима би се унапредио изглед непосредне околине Старе општине, није дошло. Зграда школе и даље је на истој позицији, само је "порасла" за још једна спрат.

Планиране интервенције мањег обима, којима је требало да се афирмише градитељско наслеђе Власотинца, нису реализоване.

Одлуке просторних планера и општинске управе да занемаре наслеђене вредности, утрле су пут лаганом нестајању идентитета старе чаршије која је била позната по својим градитељским вредностима. Последице оваквих одлука су несагледиве.

Планови регулације нису препознавали затечене вредности и очувано градитељско наслеђе, већ су објекте у тим деловима града третирали као зграде лошег бонитета са неодговарајућим приступним путевима.

Планом из 1977. године закључено је да су потребне додатне интервенције како би се постигла *захтевана структура модерног града са свим одликама урбаног индустријског друштва,*[84] што је подразумевало трансформацију (рушење старих дућана и изградњу вишеспратница) на простору старог језгра – старе чаршије. Нарочито се предвиђало уклањање слепих улица и лавиринта сокака, као и уситњених парцела у централном градском језгру, око Немањине улице.

Планом генералне регулације из 1977. године предвиђено је потпуно рушење градитељског наслеђа на парној и непарној страни Немањине улице и изградња вишеспратница колективног становања.

82. Стамбене зграде на углу улице Иве Лоле Рибара и Трга ослобођења (извор: https://www.facebook.com/MojeVlasotince)

83. Стамбене зграде на углу улице Иве Лоле Рибара и Трга ослобођења (фото: А. Никшић, 2023)

У Немањиној улици, у другој половини 20. века, изграђено је укупно пет вишеспратница. На самом почетку улице, на њеној непарној страни, на к.п. бр. 2461 КО Власотинце Варош, изграђен је блок стамбено-пословних зграда. Ове зграде модернистичког изгледа и начина пројектовања, грађене су спратности П+2 до П+4, и обликоване на начин да је угаони тракт који се отвара ка Тргу ослобођења веће спратности и габарита, док се тракт оријентисаном дуж Немањине улице, смањује на П+2. Овакво волуменско

[83] Власотинце - Детаљни урбанистички план, Југословенски институт за урбанизам и становање, Београд 1977, стр. 14

[84] Власотинце - Детаљни урбанистички план, Југословенски институт за урбанизам и становање, Београд 1977

обликовање могло је да представља добар начин повезивања новог (модернистичког) архитектонског концепта, са класичним и ниским грађевинама у старој чаршији. Данас то није могуће сагледати јер је тракт зграде дуж Немањине улице надграђен и еркерно проширен, чиме су поништени основни постулати и изворна архитектонска замисао саме зграде. Нове интервенције су, поред саме стамебене зграде, деградирале непосредно окружење и саму стару чаршију.

Ка реци Власини саграђена је стамбена зграда, на броју 11а, на на к.п. бр. 1320 КО Власотинце – Варош, уметнута између Улице Гаврила Принципа, где се налази угаона зграда Кристе Бошковића и спратне зграде Голуба Аранђеловића. Изградањом ове стамбене зграде кубистичне форме, која се састоји од приземља и три спрата, умањене су амбијенталне вредности целине, услед прекинутости низа. Поред већ описаних, у Немањиној улици, насилно су уметнуте још две четвороспратне стамбене зграде на бројевима 60-64, на к.п. бр. 2414 и на бројевима 77-89, на к.п. бр. 1351/1 КО Власотинце – Варош.

Ипак, старе зграде из 19. и почетка 20. века, у Немањиној улици и у њеном непосредном окружењу, очувале су се у великој мери у свом аутентичном изгледу и волумену, јер плански документ који се односио на овај део града није спроведен до краја. Тако да стара власотиначка чаршија и даље егзистира на овом простору.

Немањина улица у данашњем градском ткиву има улогу корзоа, односно кроз њу је забрањен саобраћај у периоду од 18 до 22 сата. Конципирана пешачка магистрала (која није у потпуности реализована) је требало да представља средство оживљавања и стимулисања урбанитета, и обједини традиционалне форме просторног понашања: корзо, чаршија, променада, шеталиште.[85] Затварање ове улице за саобраћај и њено претварање у пешачку зону иако предвиђено још 1977. године, до данас није реализовано.

Вишеспратнице планиране поменутим Детаљним урбанистичким планом Власотинца, на делу Душанове улице, изграђене су у свом пуном габариту.

84. Власотинце - Детаљни урбанистички план, Југословенски институт за урбанизам и становање, Београд, 1977. године

Старе зграде на непарној страни Душанове улице и читав блок зграда на југоисточној страни Трга ослобођења, порушени су, како би се на том потезу направио простор за изградњу блока са стамбено-пословним вишеспратницама.

Нова социјалистичка архитектура умањила је аутентичност амбијентално – архитектонске целине, а градитељска активност по завршетку Другог светског рата представља одраз нових схватања и новог начина живота. Граде се „социјалистичке" стамбене зграде у центру града, као сушта супротност старој чаршији. Оправдање за овако насилно

[85] Власотинце - Детаљни урбанистички план, Југословенски институт за урбанизам и становање, Београд 1977, стр. 14

уметање зграда колективног становања, као и за планирану, а делимично спроведену реконструкцију већих размера у Власотинцу, просторни планери су правдали очекиваним повећањем густине насељености, што се није десило, као и великим степеном интензитета, густине и фреквенције контаката и комуникације.[86]

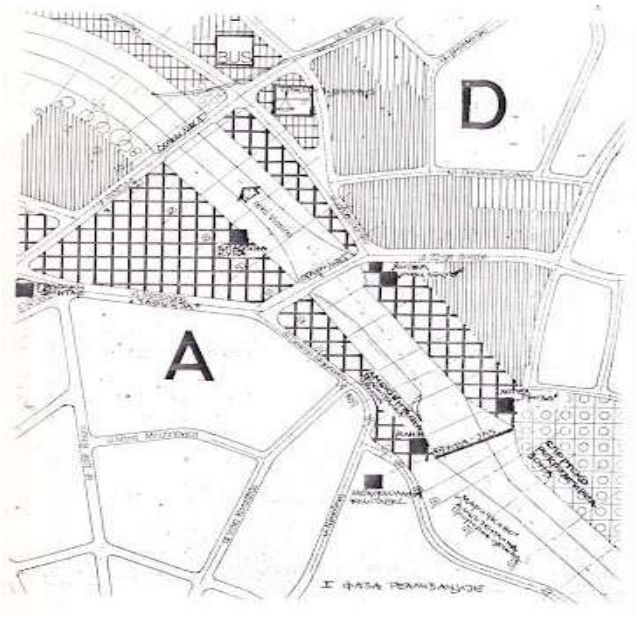
85. Душанова улица
(извор: google maps, приступљено 22.4.2024.)

Плански документ из 1977. године препознао је простор приобаља реке Власине од бране (јаза) до доњег моста, као простор интензивног коришћења, са потенцијалом за развој туризма, спорта и рекреације.
Овај простор такође, садржи објекте од општег градског значаја и већу коцентрацију градитељског наслеђа, односно уткан је у идентитет Власотинца.

86. Простор приобаља реке Власине
(фото: А. Никшић, 2023)

[86] Власотинце - Детаљни урбанистички план, Југословенски институт за урбанизам и становање, Београд 1977, стр. 10

87. Простор који се интезивно користи у Власотинцу, део Старе чаршије и приобаља реке Власине од бране (јаза) до доњег моста[87]

Израдом Студије заштите непокретног културног наслеђа Власотинца, препознавањем и валоризацијом просторне културно-историјске целине Старе чаршије, отвара се могућност унапређења стања и изгледа варошице, уз очување културних, историјских, уметничких, архитектонских и урбанистичких и других споменичких вредности делова градића, односно очување идентитета града и истицање његове јединствености.

Деградирање споменичких вредности

Иако дубоко погођена непримереним грађевинским интервенцијама, Стара чаршија у Власотинцу је, са својим приземним или спратним зградама најчешће двојаке намене (пословање и становање), и дубоким блоковима и двориштима, којима се прилази серијом ћорсокака – слепих улица, опстала у одређеној мери.

[87] Власотинце - Детаљни урбанистички план, Југословенски институт за урбанизам и становање, Београд 1977.

Мора се имати у виду да је Чаршија стварана постепено, да је развијала је своју „малу" урбану матрицу кроз разноврсност материје и облика, и да се са својим кућама, локалима, улицама и трговима, сачувала као важан део града, односно пејзажа. Овај пејзаж последњих деценија нарушили су појединци који су покварили архитектонски израз чаршије. Последњих неколико деценија, изостало је паметно и одмерено уздржавање и прилагођавање месној архитектонској ситуацији, типологији наслеђене структуре, већ наслеђеној грађеној средини и постојећем стању.

Пројектовање у амбијенталним целинама, са наслеђеном градитељском структуром, захтева одређени вид софистицираности, како би се нове зграде градиле на начин да се не наруше вредности амбијенталне целине, и да се допринесе свеукупном изгледу целине. Грађевинска активност је, последњих неколико година, постала веома изражена у централним зонама Власотинца, односно као да је долазак 21. века допринео да се сви делови чаршије убрзано девастирају бесмисленим интерполацијама неусклађених нових зграда, одређеним непромишљеним грађевинским интервенцијама, променама на фасадама, доградњама, рушењем старих структура и градњом нових зграда.

Чаршија је препуштена беспризорном „инвеститорском урбанизму", којим се ни на који начин не доприноси складу и уређењу.

Нови инвеститори и пројектанти израдили су пројекте и извели неколико зграда, које се ни на који начин не усклађују са окружењем и затеченим градитељским наслеђем.

Такав пример је зграда у Душановој улици број 8, која је заједно са веома вредном зградом Захарија Хаџи Стаменковића из 1912. и приземном зградом Тасе Валчића из 1901. године, чинила носиоце вредности микроамбијенталне целине Душанове улице.

88. Душанова улица са кућама Валчића и Захарија Хаџи Стаменковића у првом плану (извор: документација Народна библиотека Власотинце)

89. Душанова улица, исти поглед са новом зградом (фото: ЗЗСК Ниш, И. Цветковић, 2023)

Зграда на броју 8 у Душановој улицим, нестала је „преко ноћи", а на њеном месту саграђен је нови објекат, сличног габарита, у потпуном нескладу са амбијентом, без било каквог повезивања са непосредним окружењем.

Други пример непримерене градње може се видети на простору старе власотиначке чаршије, у Немањиној улици.

Инвеститор је започео процедуру изградње стамбене зграде, на простору некадашње кафане „Црнатовац" подигнуте у 19. веку, у згради коју је користило Јавно предузеће Водовод, а која се наслања на зграду Ђорђа Поповића (саграђену 1880. године и једну од вреднијих зграда у овом делу целине).

90. Зграда Ђорђа Поповића Крчимирца и кафана Црнатовац (извор: Народна библиотека Власотинце)

92. Новопројектована зграда - пројекат (извор: документација "Ciba Architects")

91. Зграда Ђорђа Поповића Крчимирца (фото: ЗЗСК Ниш, И. Цветковић, 2023)

93. Новопројектована зграда која се наслања на Зграду Ђорђа Поповића Крчимирца - изведено стање (фото: ЗЗСК Ниш, И. Цветковић, 2022)

Нову стамбену зграда у Немањиној улици на броју 36, пројектовао је локални архитектонски студио „Ciba Architects". Након давања смерница и извршених корекција Идејног решења, пројектантски студио понудио је прихватљиво архитектонско решење, којим би се поштовали основни постулати градње у амбијенталним целинама (поштовање висина суседних објеката, положаја кровних венаца, ритма отвора, декоративних елемената и др.).

Међутим, изведено стање у потпуности је измењено и нема никакве повезаности са понуђеним идејним решењем.

У том тренутку, простор Немањине улице, није био заштићен у смислу Закона о културним добрима, па служба заштите није могла да реагује. Још један пример неодговарајућег односа према наслеђеној урбаној структури је зграда која је подигнута на самој обали реке Власине, у непосредној близини моста који води ка тзв. „Земун махали". на месту приземног локала са очуваним старим дрвеним излогом, у Немањиној улици бр. 96. Нова зграда пројектована је на начин да потпуно занемарује окружење, типологију простора

на коме се гради, као и наслеђени градитељски фонд.

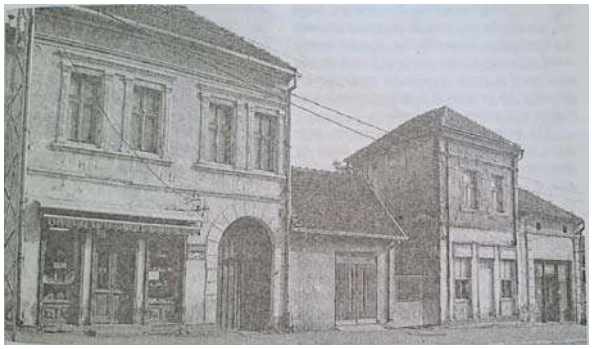
94. Изглед локала у Немањиној улици, пре рушења и изградње новог објекта (извор: googlemaps, 22.4.2024.)

95. Пројекат објекта на месту локала у Немањиној улици, (извор: googlemaps, 22.4.2024.)

Ови примери неодговарајуће изградње, нису једини, већ представљају новије и можда најизраженије примере погрешне ахритектонске концепције.

Током прве деценије 21. века, у Власотинцу је била појачана грађевинска активност, и тада је изграђен већи број зграда у улицама Немањина, Душанова и 12. бригаде, чија неусклађеност са амбијентом је евидентна.

96. Некадашњи изглед кућа на имању породице Јанковић у Ул. 12. бригаде (извор: Јанић, Д. (2018): стр. 47)

97. Данашњи изглед истог потеза у Ул. 12. бригаде (фото: И. Цветковић, 2023)

У простору амбијентално вредних целина свака промена на појединачним фасадама (објеката са споменичким вредностима, а и објеката који су без вредности или у нескладу са амбијентом) утиче на изглед целине, па је неопходно све радове изводити према јасним смерницама, уз претходно прибављање услова и сагласности од стране службе заштите.

98. Изглед локала у непосредној близини грађевине од посебне вредности у Улици 12. бригаде (извор: googlemaps, 22.4.2024.)

Овако груба и убрзана деградација старе чаршије, којом се евидентно умањује вредност старог језгра варошице, допринела је да Министарство културе Републике Србије, 2023. године, подржи реализацију теренских истраживања и израде Елабората Старе чаршије Власотинца у склопу процедуре заштите простора за непокретно културно добро, односно просторну

културно–историјску целину, а у циљу заустављања даље девастације простора.

99. Потез у Ул. 12. бригаде
(извор: googlemaps, проступљено 22.4.2024.)

100. Непримерени изглед зграда у Немањиној улици, саграђених 2009. године
(извор: googlemaps, проступљено 22.4.2024.)

101. Душанова улица (фото: А. Никшић, 2023)

Поред приказаних обимних радова и замене читавих објеката, бројни су примери примене неодговарајућих грађевинских интервенција мањег обима. Ти радови се обично изводе у склопу текућег или инвестиционог одржавања, при чему се врши замена старе дрвене профилисане столарије, новом пластичном; врши се бојење фасадних равни или се додаје нова облога на фасади од материјала који нису примерени за ову врсту објеката; придодају се непримерени елементи (спољне јединице клима уређаја, рекламе неодговарајуће величине и изгледа, надстрешнице, и др).

102. Данашњи изглед портала и обраде дела фасаде зграде у 12. бригаде 31-33
(фотограметрија: А. Никшић, 2023)

103. Данашњи изглед зграде Шелића из 1912. године (десно) и суседног непримереног објекта (лево)(фото: ЗЗСК Ниш, И. Цветковић, 2023)

Неразумевањем споменичких и других вредности, и неодговарајућим односом према наслеђу, Власотинце је у ризику да у потпуности изгуби свој идентитет.

104. Непримерени рекламни елементи и портали на кућама на Тргу ослобођења (фото: И. Цветковић, 2023)

Сачувано градитељско наслеђе Власотинца постепено се крњи и уништава, а интензивније промене догодиле су се последњих деценија 20 века и почетком 21. века. Драгоцене грађевине власотиначке старе чаршије нестају, бивају порушене или до непрепознатљивости измењене не-одговарајућим интервенцијама. Уклањање малтерне пластике, замена дрвених профилисаних портала, облагањем фасаде материјалима који нису примерени за зграде овог стила и периода градње, промена облика отвора, и друге интервенције у великој мери су деградирале изглед целине. Значајним архитектонским грађевинама, остацима старе балканске урбане матрице Власотинца, али и зградама међуратног градитељског наслеђа, запретило је нестајање. Непланском градњом угрожена је читава стара градска чаршија, уметањем и изградњом нових објеката који нису усклађени са амбијентом, односно неодговарајућим реконструкцијама и доградњама постојећих грађевина. Власници и корисници (најчешће нови власници) старих кућа и локала својим односом и поступцима не показују поштовање и разумевање градитељског наслеђа.

105. Немањина улица (фото: А. Никшић, 2023)

Евидентно је да стара трговачка целина полако нестаје, препуштајући првенство новокомпонованим објектима који стилски, волуменски и обликовно нису у сагласности са очуваним градитељским наслеђем. У најстаријем делу града на местима старих дућана или кућа препознатљиве архитектуре изграђене су или се подижу нове зграде од бетона и блокова. Парадокс је да новосаграђени објекти, грађени у 21. веку, иако невеликих димензија, својим архитектонским обликовањем уносе несклад и дисхармонију, и деградирају простор читаве целине.

Приметно је континуирано пропадање старих објеката – јер се о њима нико не стара.

Ниво угрожености градитељског наслеђа указује на неопходност дефинисања јасне стратегије заштите и очувања ове урбане целине.

Укупна слика споменичког наслеђа старе чаршије је незадовољавајућа, у неким аспектима чак са неповратно изгубљеним вредностима.

Служба заштите до сада није спровела правну заштиту целине, што јој је онемогућавало реаговање.

Однос градских власти према свом градитељском наслеђу је континуирано дуги низ година негативан.

Овакво стање довело је до тога да је целокупан споменички фонд чаршије доведен до критичног стања.

Завод за заштиту споменика културе Ниш више пута је упозоравао на „недомаћински" однос према власотиначкој чаршији и очуваној аутентичној архитектури, али није имао могућности за друге начине реаговања.

Министарство културе Републике Србије препознало је значај очувања наслеђа варошице и финансирало истраживачке радове на терену 2023. године. Препознајући ургентност, услед рапидне девастације старе чаршије, у складу са смерницама Националне архитектонске стратегије, Завод је под покровитељством Министарства културе Републике Србије спровео истраживање карактеристика наслеђа Власотинца, извршио препознавање и вредновање наслеђа, израдио Елаборат заштите и започео процедуру утврђивања за непокретно културно добро.

Израдом Студије заштите, којом су дате смернице заштите, очувања и унапређења стања целине, односно појединачних грађевина од посебне вредности или вредности, док су за грађевине без споменичких вредности и оне грађевине које су у нескладу са амбијентом, прецизирани услови могуће градње и обликовања, односно усаглашавања са вредностима окружења.

Сем тога, како би се могућности уређења делова просторних целина приближиле и презентовале јавности, Завод за заштиту споменика културе Ниш је у сарадњи са Грађевинско-архитектонским факултетом, Универзитета у Нишу организовао студентску радионицу „Очување градитељског наслеђа Власотинца", чије су тема и задатак биле да понуде нека решења и одговоре на деликатно питање изградње у заштићеним целинама, као и да дају предлоге за унапређење стања ове просторне културно-историјске целине.

Градитељско наслеђе се не огледа само кроз правну и техничку заштиту на појединачним објектима који су стекли статус непокретног културног добра (споменички статус). Савремена конзерваторска делатност управо препознаје предности заштите већих подручја која су дефинисана ратификованим конвенцијама и Унеско документима, на првом месту Конвенцијом о заштити Светске културне и природне баштине (1972).

Типологија насталих промена (интервенција) на грађевинама и предлози за отклањање деградација

Пажљивим истраживањем, проучавањем, вредновањем и разумевањем, и предузимањем активне заштите културног наслеђа, утиче се на очување и истицање идентитета једног кварта, вароши или града, односно предела или региона. Архитектура представља значајну компоненту идентитета једног простора, који почива на материјалном и нематеријалном наслеђу, и животном окружењу

У градском језгру, мерено савременим принципима заштите, требало је бити сачувано много више објеката и целина него што је садашње стање. Нешто ратним догађајима, али знатно више агресивном или индиферентном урбаном политиком, срушено је поприлично значајних објеката (или читавих блокова), који би данас представљали градско културно наслеђе. Досадашње урбано планирање се у највећој мери ограђивало од наслеђа и постојеће матрице, а изградњом мегаломанских структура утицало се да градско језгро не представља уравнотежену средину.

Сагледавајући целокупно стање градитељског наслеђа Власотинца и интервенције којима се угрожава очување споменичких вредности појединачних грађевина и читавих амбијенталних целина, може се закључити да је тренутно стање простора старе власотиначке чаршије, у стилском и обликовном погледу поражавајуће. Већини објеката је услед парцијалних промена насталих нестручним третирањем фасада, умањена естетска вредност.

Можемо посматрати неколико степена деградација:

1. Фасаде су очуване готово без оштећења или је оштећење настало услед пропадања, промењеног колорита деградација мањег степена као што су запрљане површине / графити / биолошка деградација.

Потребно је извршити конзерваторске радове мањег обима и спроводити редовно одржавање.

2. Фасаде су очуване и незнатно измењене (измењен колорит и сл.), али су им неодговарајућим (парцијалним) интервенцијама, и начином истицања рекламних паноа и придодатих елемената, знатно умањене споменичке вредности.

Декоративни изворни елементи су присутни, али су поменутим итервенцијама заклоњени и не долазе до изражаја.

Умерена девастација подручја захтева „мањи труд” који подразумева уклањање придодатих елемената (рекламне фолије, рекламни панели, спољне јединице клима уређаја, привремене надстрешнице, тенде, и сл.).

Предвиђа се уклањање придодатих елемената и враћање изворног колорита.

3. Са фасада је делимично уклоњена фасадна пластика, а фасаде су затим додатно оптерећене горепоменутим придодатим елементима.

Прописује се уклањање придодатих елемената, уз стручну обнову фасада појединачних објеката, враћање првобитног изгледа уз рестаурацију малтерне декорације.

4. Потпуно су уклоњени елементи малтерне пластике са фасада и исте су завршно обрађене без декорација, употребом малтера или обрадом типа „демит” фасада.

Потребно је уклањање непримерених интервенција, а затим и рестаурација декоративне обраде, по угледу на оригиналну, а на основу историјских података и аналогија из непосредног окружења.

5. Промењена материјализација и изворни изглед портала, излога и прозора, уз задржани изворни облик и димензије.

Потребно је враћање изворног изгледа и материјализације портала/излога/прозора по угледу на оригиналне, а на основу очуваних елеманата уколико постоје, историјских података и аналогија из непосредног окружења.

6. Промењен облик и величина отвора, као и материјализација и изворни изглед.

Враћање облика, величине отвора, као и њиховог изгледа и материјализације, по угледу на оригиналне, а на основу очуваних елеманата уколико постоје, историјских података и аналогија из непосредног окружења.

7. Промене врсте кровног покривача и/или додавање неодговарајућих кровних прозора (баџа).

Прилагођавање врсте кровног покривача, и изгледа и величине кровних прозора и баџа, уз усклађивање са архитектуром самог објекта и објектима из непосредног окружења.

8. Доградња/надградња објеката, промена габарита у хоризонталном и вертикалном смислу.

Архитектонско стилско усаглашавање дограђених елемената са обликовним карактеристикама и материјализацијом самог објекта и објеката из непосредног окружења, уз уклањање делова који се не могу прилагодити.

9. Комплетна замена објеката новим непримерене архитектонске обраде, сличних габарита.

Прилагођавање новог објекта обликовним карактеристикама грађевинама од посебне вредности у непосредном окружењу. Односи се на усаглашавање архитектонског обликовања, облика и нагиба кровних равни и врсте кровног покривача, висине венаца и ритма отвора, затим материјализације фасадне облоге, колорита, изгледа портала, излога и прозора, ограда, и др.

10. Изградња нових објеката неодговарајућег габарита.

На новим објектима приликом реконструкција предвиђа се стилско надовезивање на очуване објекте од посебне

вредности и вредности, у виду уклапајуће форме, габарита, архитектонске обраде, материјализације, колорита, и др.

Рекламе је потребно визуелно усагласити и ограничити на што мању површину. Циљ је добити естетски усклађену целину.

Неопходно је прописати одговарајуће детаљне услове за сваки конкретни случај за све наведене нивое деградација и врсте радова.

Најисправнији правац за уређивање Власотинца је чување аутентичних делова чаршије, и предвиђање усаглашавања грађевина које су у нескладу са амбијентом, односно уређење и улепшавање старе чаршије.

Деградације јавних површина

Јавне површине и саобраћајнице представљају интегрални део просторне целине и битно утичу на очување и изглед читаве целине.
Сем деградација на појединачним зградама у оквиру целине, присутно је нарушавање амбијента интервенцијама у јавном простору. Неодговарајући положај и постојање штетних садржаја и елемената у простору просторне културно-историјске целине (билборди, рекламни панои и други садржаји комерцијалног карактера, контејнери за одлагање смећа и друге сличне структуре) у великој мери нарушавају амбијенталне вредности.

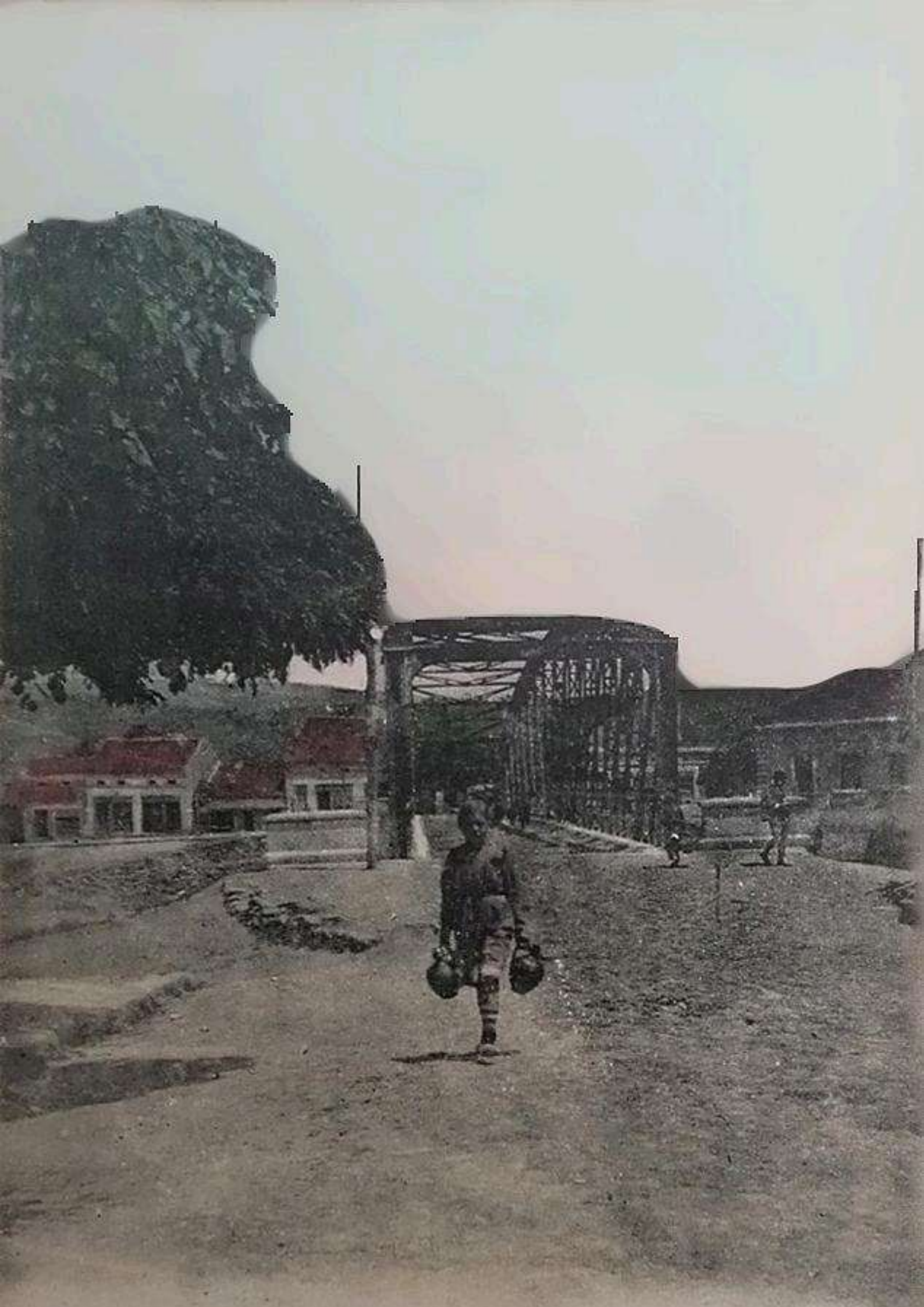
Потребно је предвидети обавезну елиминацију штетних садржаја и елемената (билборди, рекламни панои и други садржаји комерцијалног карактера, контејнери за одлагање смећа и друге сличне структуре).

Предвидети постављање мобилијара који треба ускладити са вредностима окружења (клупе, канте за отпатке, расвета, и сл.), па се препоручује употреба историјских модела урбаног мобилијара.

Визуелни доживљај целине умањен је активном саобраћајницом и паркираним аутомобилима дуж целе Немањине улице, која у поподневним часовима има режим пешачке променаде. Површине испред локала у Немањиној улици су малих ширина, што на одређен начин умањује могућност за њен даљи развој у правцу угоститељско трговачке целине. Остале улице у оквиру целине користе се као необележена паркиралишта.

У циљу ефикасног интегрисања предметног подручја у друштвени живот града, односно његовог позиционирања као ново, живахно и атрактивно друштвено стециште, потребно је урбанистички уредити амбијенталну целину и минимизати саобраћајни промет.

Препоручујемо израду урбанистичког пројекта који би обухватио централни градски трг, заједно са Немањином и улицама Димитрија Стојановића и Његошева, којим би се уредио читав простор, партерна обрада и повећало зеленило, у сарадњи са пејзажним архитектама, а на начин да се прате историјски подаци и одговарајући модели уређења старих улица. Потребно је анализирати могућност формирања пешачких или интегрисаних улица на читавом споменутом простору и делимично измештање паркирања са овог потеза. Крајњи циљ и исход био би креирање естетски складне и функционалне просторне целине.

РАЗВОЈ ИНДУСТРИЈЕ И ИНФРАСТРУКТУРЕ

Први примери индустријализације у власотиначком крају били су у аграрном сектору.

Индустријска производња обухватала је и брање и обраду дрвета које је било доброг квалитета и којим је Србија у то време обиловала. Такође, у индустријске сврхе искоришћавани су лој, кожа, вуна и козја длака. Коста Илић Мумџија, један од првих индустријалаца ових крајева, започео је свој успон бавећи се воскарским занатом. Поред воскарског заната, скупљања и продаје лоја, Коста се бавио и трговином стоке и вина.[88]
Своје богатство уложио је у куповину турских поседа, нарочито воденица. Познато је да је од турског спахије Хусеина откупио најјачу воденицу и ливаду подвадницу у Старом Козару, где је касније осново другу Фабрику гајтана у Лесковцу. [89] Купио је и воденице на Копашничкој (Слатинској) реци, као и на Козарачкој (Рупској) реци.[90]
Производња пољопривредних производа и масовна трговина њима на отвореним пијацама, током пијачних дана, као и организована каравански трговина, која је већ почетком 19. века била донекле развијена, у великој мери је утицала на раст и развој Власотинаца. Период између 1850-1890. године био је испуњен живом и уносном трговином, развојем занатства и виноградарства.
Касније, Власотинце није имало јаку индустријску производњу, као Лесковац, али је ово поднебље било познато по производњи вина и ракије. Било је заступљено црепарство, односно производња цигле, црепа и керамике, млинови за млевење брашна, али и производња електричне енергије.

Млинска индустрија:

Воденице су до 1878. године биле својина истакнутих турских ага и бегова, који су после ослобођења имали прилику да се врате на своја имања или да их продају Србима, што су они и урадили.
Након ослбођења, жито се млело у воденицама, које су биле у власништву појединаца, или целог села.

106.Воденица у близини Власотинца (извор: https://www.facebook.com/MojeVlasotince)

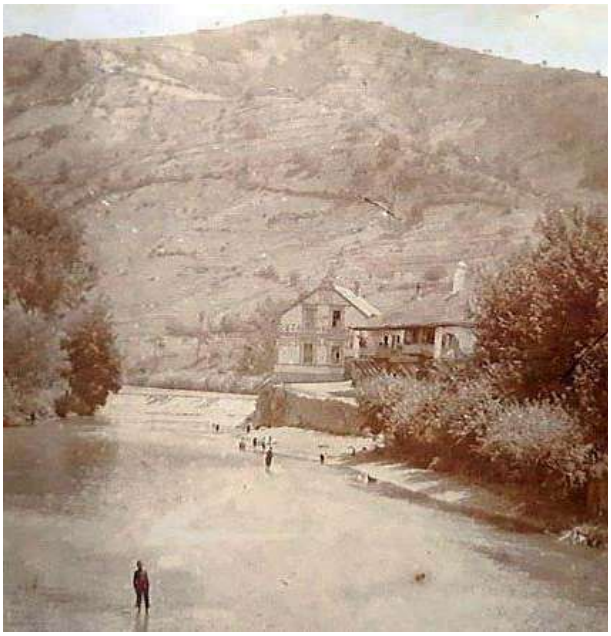

107.Воденице на Лужници (извор: Народна библиотека Власотинце)

[88] Цветковић, И, Стошић, Ђ. и Никшић, А. (2022): *Истраживање индустријског наслеђа Лесковца*, Зборник радова са конференције Индустријско и техничко наслеђе, значај, стање и могућности, Панчево, стр. 65-89
[89] Ранчић, Д. (1966): стр. 127
[90] Цветковић, И. и Стошић, Ђ. (2023): *Очување културног и природног наслеђа Вучја у 21. веку, искуства из праксе*, Зборник радова са XII конференције, Заштита градитељског наслеђа у 21. веку, Београд, стр. 145-158

Млинарска индустрија Власотинца обављала се у воденицама, које су биле мањег капацитета, све до изградње великог млина, који је преузео примат у овој грани индустрије. Стари млин на Власини саграђен је убрзо након ослобођења од Турака, када су се стекли услови за несметан развој индустрије. Грађен је у више фаза, камен темељац поставили су Прокопије Ђ. Црниловић и Петар Г. Поповић, 12. јула 1893. године. Петар Поповић је одкупио воденицу Прокопа Црниловића како би на том месту саградио млин, а до 1895. године завршена је градња његове прве верзије, која је представљала млин скромнијег типа.

Преписка између Петра Поповића и Прокопија Црниловића, која је остала сачувана, говори о заједничком раду на подизању млина, при чему је Прокопије и физички био присутан приликом изградње млина, надгледао је радове и водио рачуна да се све гради како ваља, у складу са инжењерским пројектом.

108.Стари млин пре доградње (извор: документација Народна библиотека “Десанка Максимовић” Власотинце)

109.Стари млин Поповића (извор: https://jugmedia.rs/wp-content/uploads /2020/08/VLASOTINCE-MILN-STARI-1248x785.jpg,)

Касније се приступило доградњи првог спрата, који је завршен 1906. године. Четири године касније приступило се подизању другог спрата, док је првобитни капацитет са шест повећан на 15 тона жита дневно. Након изградње је опремљен савременим уређајима и по нивоу техничке опремљености могао је да конкурише млиновима у знатно развијенијим земљама. Постројења за млин власник је купио у Немачкој и Аустрији, а ваљне столице су у Власотинце допремљене из Дрездена.

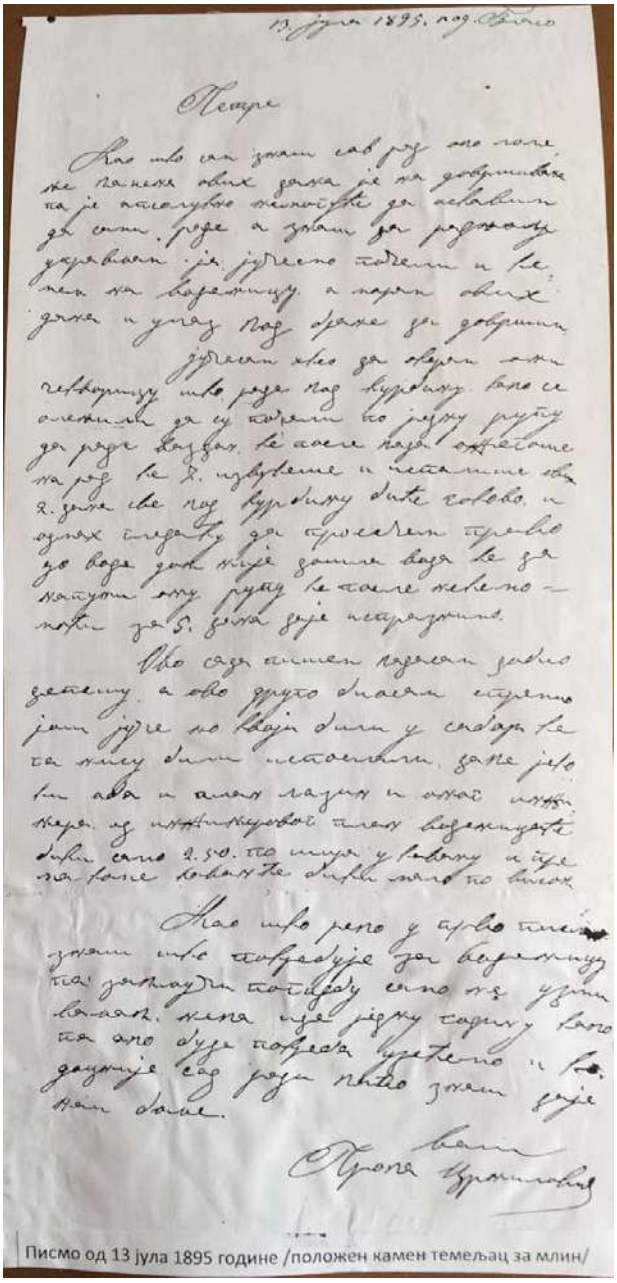
110.Стари млин Петра Поповића (извор: https://bibliotekavlasotince.org.rs/, приступљено 18. новембра 2023. године)

111.Стари млин (извор: документација Народна библиотека "Десанка Максимовић" Власотинце)

Петров син, Владимир, је студирао у Грацу у Аустрији, где је завршио Електротехнички факултет, а када се вратио кући након завршетка студија, као електротехнички инжењер 1912. године уградио је у млин електро-генератор од 20кW, који је покретала снага воде реке Власине. Власотинце је тада добило прво електрично осветљење. Овим градњама и унапређењима млин је постао модеран индустријски објекат каквих је било мало у тадашњој држави.

У помоћним просторијама млина, у кратком периоду, била је смештена фабрика текстила „Лабуд", власништво лесковачких индустријалаца Јоргачевић-Стојановић.[91]

Писмо од 13 јула 1895 године /положен камен темељац за млин/

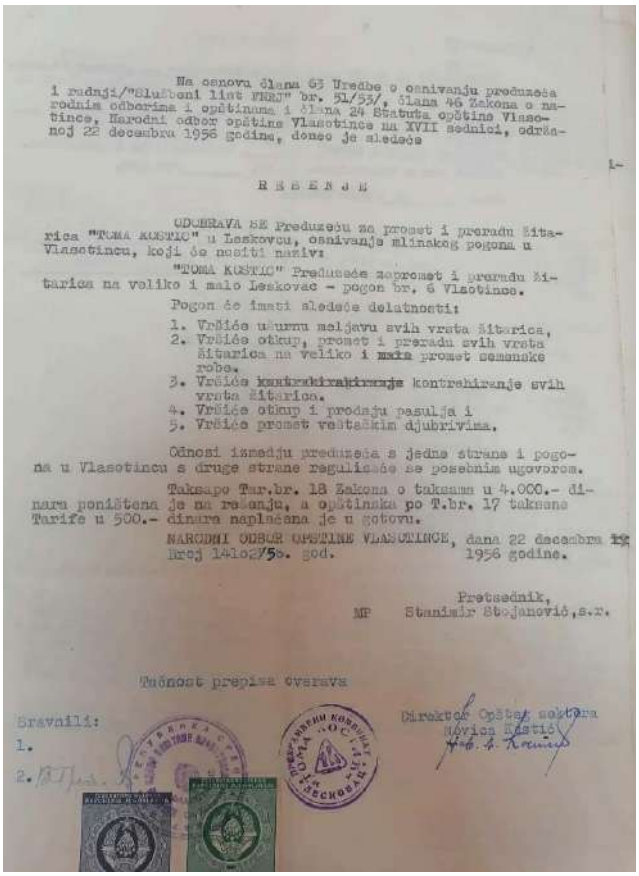
112.Писмо Прокопија Црниловића Петру Поповићу, о радовима на изградњи темеља за млин (извор: https://www.facebook.com/IstorijaVlasotinca, приступљено 11. фебруара 2024.)

Млин су Поповићи 1924. године продали Кредитној банци и тада је добио назив „Аутоматски млин Кредитне банке". Млин је

[91] Валчић, Д. (2018): стр. 16

под овим називом радио до Другог светског рата. Након рата Млин је наставио са радом, а 1956. године одобрено је Предузећу за промет и прераду житарица „Тома Костић” у Лесковцу да оснује прераду у овом млину.

Народни одбор општине Власотонце је 1956. године донео решење којим се одобрава промет и прерада жита и оснивање млинског погона под називом „Тома Костић”, Лесковац, са погоном бр. 6 у Власотинцу. У наредним деценијама млин је био друштвена имовина и предат је на газдовање предузећу „Умипек” из Лесковца.

На основу члана 63 Уредбе о оснивању предузећа и радњи/"Службени лист ФНРЈ" бр. 51/53/, члана 46 Закона о народним одборима и општинама и члана 24 Статута општине Власотинце, Народни одбор општине Власотинце на XVII седници, одржаној 22 децембра 1956 године, донео је следеће

Р Е Ш Е Њ Е

ОДОБРАВА СЕ Предузећу за промет и прераду житарица "ТОМА КОСТИЋ" у Лесковцу, оснивање млинског погона у Власотинцу, који ће носити назив:

"ТОМА КОСТИЋ" Предузеће за промет и прераду житарица на велико и мало Лесковац - погон бр. 6 Власотинце.

Погон ће имати следеће делатности:

1. Вршиће ускрну мељаву свих врста житарица,
2. Вршиће откуп, промет и прераду свих врста житарица на велико и мало промет семенске робе.
3. Вршиће ~~контрахирање~~ контрахирање свих врста житарица.
4. Вршиће откуп и продају пасуља и
5. Вршиће промет вештачким дубривима.

Односи између предузећа с једне стране и погона у Власотинцу с друге стране регулисаће се посебним уговором.

Такса по Тар.бр. 18 Закона о таксама у 4.000.- динара поништена је на решењу, а општинска по Т.бр. 17 таксене Тарифе у 500.- динара наплаћена је у готову.

НАРОДНИ ОДБОР ОПШТИНЕ ВЛАСОТИНЦЕ, дана 22 децембра ~~19~~ 1956 године.
Број 1410-2/56. год.

Председник,
МП Станимир Стојановић,с.р.

Тачност преписа оверава

Достављено:
1.
2.

Директор Општег секретара
Новица Костић

113. Решење о одобрењу рада предузећа “Тома Костић” (извор: Историјски архив Лесковац)

114.Стари млин (извор: Валчић, Д. (2018): стр. 67)

У ери приватизације 2009. године продат је „у пакету” заједно са осталим млиновима који су били у поседу овог пропалог предузећа. Нови власник Старог млина у Власотинцу је Марија Коцић, која је дуго година била у пекарском послу, па је млин купила са идејом да заокружи производни процес, од млевења жита, до производње готових пекарских производа. Нови власници су репарирали оригиналне машине у млину и успели да врате у погон читав процес производње. Ипак после кратког периода поновнг рада, нови власници ју зауставили производњу, услед великих трошкова одржавања и опслуживања машина. Иако у функцији, млин се данас не користи, услед застареле технологије и великих трошкова, што га чини економски неисплативи.

Архитектонска анализа зграде млина ће бити обрађена у оквиру каталога валоризованих грађевина.

Производња електричне енергије

Производња електричне енергије у Србији повезана је са градњом прве хидроелектрана која је пуштена у рад 1900. године, на реци Ђетини код Ужица.

На територији на којој је надлежан Завод за заштиту споменика културе Ниш, налази се више малих хидроелектрана грађених и пуштених у рад на почетку 20. века. За споменике културе проглашене су „Света Петка” 1997. године и „Гамзиград” 2018. године, затим мала идроелектрана „Вучје” у варошици Вучје код Лесковца (почетак рада 1903. године) и „Сићево”, у селу Сићево код Ниша (1931), проглашене 2023. године за непокретна културна добра. Поред заштићених поменутих МХЕ на територији која је у надлежности овог Завода евидентиране су као добра са споменичким својствима и у току је поступак за њихово проглашење за културна добра мини

хидроелектране „Света Петка”, у селу Островица код Ниша (1908), „Гамзиград” у Гамзиградској бањи код Зајечара (1909), „Јелашница” у селу Јелашница код Сурдулице (1928), „Темац”, у селу Темска код Пирота (1940), „Соколовица”, и мини хидроелектрана у близини села Чокоњар код Зајечара (1948).

У Власотинцу је производња електричне енергије повезана са постављањем електрогенератора у згради Старог млина 1912. године, када је у млин уграђен електро-генератор од 20кW, који је покретала снага воде реке Власине. Касније је изграђена хидроцентрала на левој обали Власине у селу Манастиришту, 1937. године.

115.Изглед мале хидроелектране на реци Власини у Манастиришту (фото: И. Цветковић, 2022)

Била је у власништву Тихомира и Владе Илића, и носила је назив „Електрична централа Косте Илића и Синова”.[92]

Хидроелектрана у близини Власотинца, показује пропспаритет Власотинца у међуратном периоду.

Хидроелектрана није у функцији већ дужи низ година, и представља погодну локацију за одговарајућу пренамену и ревитализацију.

Виноградарство:

Историја Власотинца и околине уско је везана за гајење грожђа и виноградарство.

Гајење винове лозе у Власотинцу и околини било је широко распрострањено у дужем временском периоду, и пре ослобођења од Турака. О овоме сведоче и пространи вински подруми које је свака власотиначка кућа имала.

У Власотинцу се 1901. године отвара срески расадник за задатком да доприноси развоју земљорадње, а 1922. године формирана је нова Винарско-виноградарска задруга у Власотинцу. Прва Скупштина оснивача задруге одржана је 29. октобра 1922. године. Ова задруга је 14. октобра 1924. године примљена у Савез Српских земљорадничких задруга, и зато се овај датум узима за дан оснивања задруге.[93]

116.Подрум виноградарске задруге у Власотинцу (извор: istorijske novine)

Одлучујући период за власотиначке виноградаре и задругу трајао је од 24. маја 1926. године до 1930. године, када је изграђен први прерађивачки капацитет од 30 вагона грожђа.[94]

117.Берба грожђа у Власотинцу (извор: https://www.facebook.com/MojeVlasotince)

[92] Валчић, Д. (2018): стр. 16

[93] Валчић, Д. (2018): стр. 14

[94] https://bibliotekavlasotince.org.rs/zadrugarstvo

Прерађивачки погон „Власотиначке земљорадничке виноградарске задруге“ се подиже 1930. године, а 1937. године оснива се и Среска винарско-виноградарска и воћарска задруга „Власина“ са 2000 чланова.

118.Винарско воћарска задруга у Власотинцу 1940. године (извор: Народна библиотека Власотинце)

Винарство постаје уносан посао, тако да се у међуратном периоду, поред ових задруга отварају још три приватна подрума. „Задруга за индустрију грожђа и вина“ је окупљала око 3000 чланова. На иницијативу школског надзорника Јована П. Јовића и инжењера агроекономије Милутина Стојановића, 1929. године је у Власотинцу основан подрум винарско-виноградарске задруге, изграђен 1932. године.[95] Задруга је имала две продавнице вина у Београду.

119.Најцењеније власотиначко вино (извор: https://www.facebook.com/MojeVlasotince)

120.Вински бал у Власотинцу (извор: Народна библиотека Власотинце)

После Другог светског рата Власотиначка виноградарска задруга била је међу највећим у бившој Југославији, а рекордна производња власотиначких виноградара била је 1968. године и износила је 1200 вагона грожђа.

Цигларство

Производња керамичког материјала - цигле и црепа, развијала се са повећањем градитељске активности услед досељавања становника. Тада се утемељила и развила индустрија керамичких производа. Прва циглана била је у власништву Кузмана Стојановића. Нова циглана у власништву Анђелковићам Стојановића и Стаменковића, подигнута је 1937. године.[96]

121.Производња цигала у Власотинцу (извор: https://www.facebook.com/MojeVlasotince)

[95] Михајло М. Костић (1954): *Привредно-географске прилике и гравитационе сфере Власотинца*, Гласник српског географског друштва, свеска 34, број 1, Београд, стр: 34

[96] Валчић, Д. (2018): стр. 16

Овај период карактерише и отварање грађевинско-предузимачких предузећа. Најуспешнији међу њима су предузећа Данила и Миладина Ђорђевића, и Ставре Краинчанића.[97]

122.Производња цигала (извор: https://www.facebook.com/MojeVlasotince)

Саобраћајна инфраструктура:

Развој Власотинца огледа се и кроз развој саобраћајне инфраструктуре, који је био подржан и од стране државе, о чему сведочи Указ Њ. К. Величанства Краља Петра Првог Карађорђевића од 6. септембра 1911. године, одакле добијамо драгоцене податке о напредовању изградње саобраћајне инфраструктуре. Овим Указом су следећи путеви оглашени за среске:

- Нови пут који је требало да се гради од Јастрепца на среском путу Власотинце-Црна Трава, преко Дадинаца, уз Козарску реку, поред три Баре, Стрешаковаца и Бучја и Рупља, везе са среским путем Предејане-Рупље-Црна Трава.
- Нови пут који је трабало да се сагради од Бољара, на путу Власотинце-Своће, преко Равног Дела, Дејана, Горњег Ораха, Доњег и Горњег Гара и Доброг Поља до Падалишта и везе са среским путем Власотинце - Црна Трава;
- На истом важном путу Власотинце - Своће - бугарска граница, у самој варошици Власотинце предвиђен је нови мост преко Власине, дужине 60 метара по пројекту инж. Светозара Јовановића, шефа грађевинског одељења округа врањског.[98]

Река Власина дели територију општине, као и самог градића на два дела, тако да заузима централно место у урбаној физиономији Власотинца. Око Власине се одувек одвијао читав живот власотинчана и она је дубоко урезана у животе свих становника овог подручја.

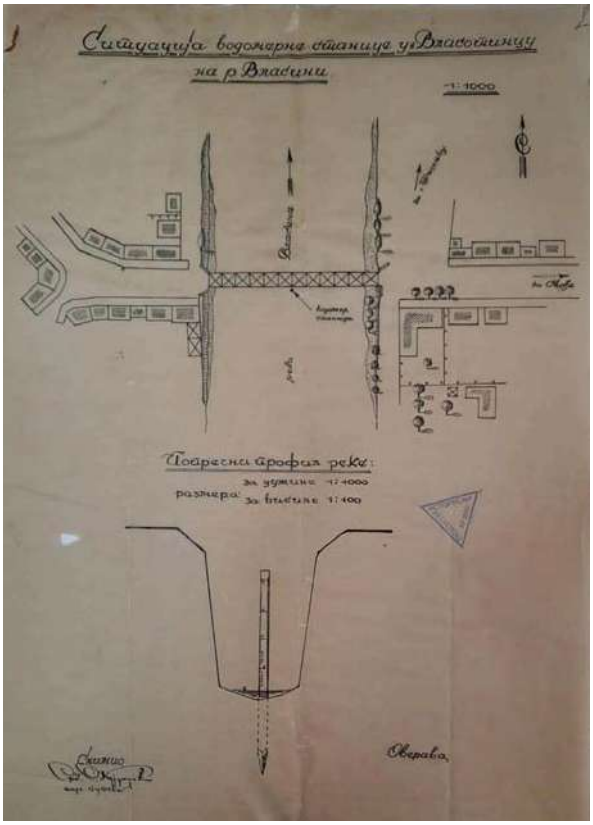
[97] Стојановић, Драгутин М. (1983): *Хроника Стојилковчинског рода, период с краја 18. века до 1979. године, прилог историји ослобођења Власотинца од Турака*, Београд

[98] Српски технички лист бр. 34, од 21. августа 1911. год http://istorijskenovine.unilib.rs/view/index.html#panel:pp|issue:UB_00158_19110821|page:1

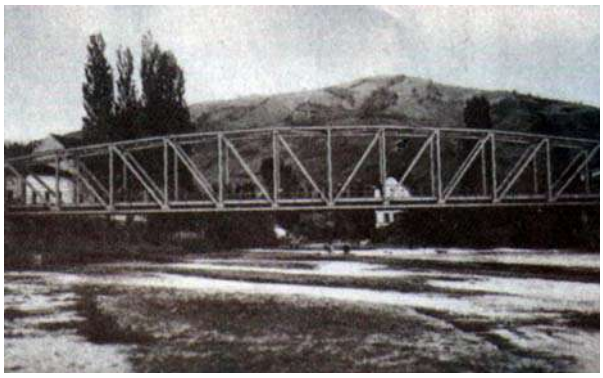
Изградња железничког моста на реци Власини, код кафане „Земун” била је велики подухват свог времена.

Пројекат за изградњу моста израдио је архитекта Светозар Јовановић.

Гвоздени мост на Власини изграђен је 1910. године, а радове је изводио Сузано Малдини.[99]

123.Гвоздени мост на Власини, део Немањине улице на левој обали и кафана „Земун” на десној обали Власине (извор: Историјски архив у Лесковцу, збирка Вариа)

124.Гвоздени мост на Власини (извор: старе разгледнице, Народна библиотека Власотинце)

125.Гвоздени мост на Власини (извор: старе разгледнице, Народна библиотека Власотинце)

126.Стари млин и гвоздени мост (извор: “Фото Даскал”, снимљено између два светска рата)

127.Гвоздени мост на Власини и кафана “Земун” (извор: Народна библиотека Власотинце)

Гвоздени мост на Власини дуго времена је представљао симбол Власотинца, а замењен је новим у другој половини 20. века.

[99] Марковић, С. (1993): *Новија истраживања грађанске архитектуре у Власотинцу, Лесковачки зборник бр. 33*, стр. 203-205

128.Мост на Власини (фото: И. Цветковић, 2023)

Октобра 1968. године постављени су темељи за нови мост без стубова по систему „Газеле”, отприлике 100 метара низводно од старог моста, дугачког 64 метара, а широког 7 метара, са пешачким стазама са обе стране коловоза.[100]

129.Мост на Власини (извор: https://www.facebook.com/MojeVlasotince)

130.Мостови и брана на Власини (фото: vlasotince.rs)

Индустрија после Другог светског рата

Конституисање индустрије као једне од носећих привредних грана на територији општине и повећање запослености у индустрији сматрало се као основни предуслов запошљавања и задржавања становништа. Почетком 60 тих година 20. века. следећи индустријски погони лоцирани су у граду на Власини:

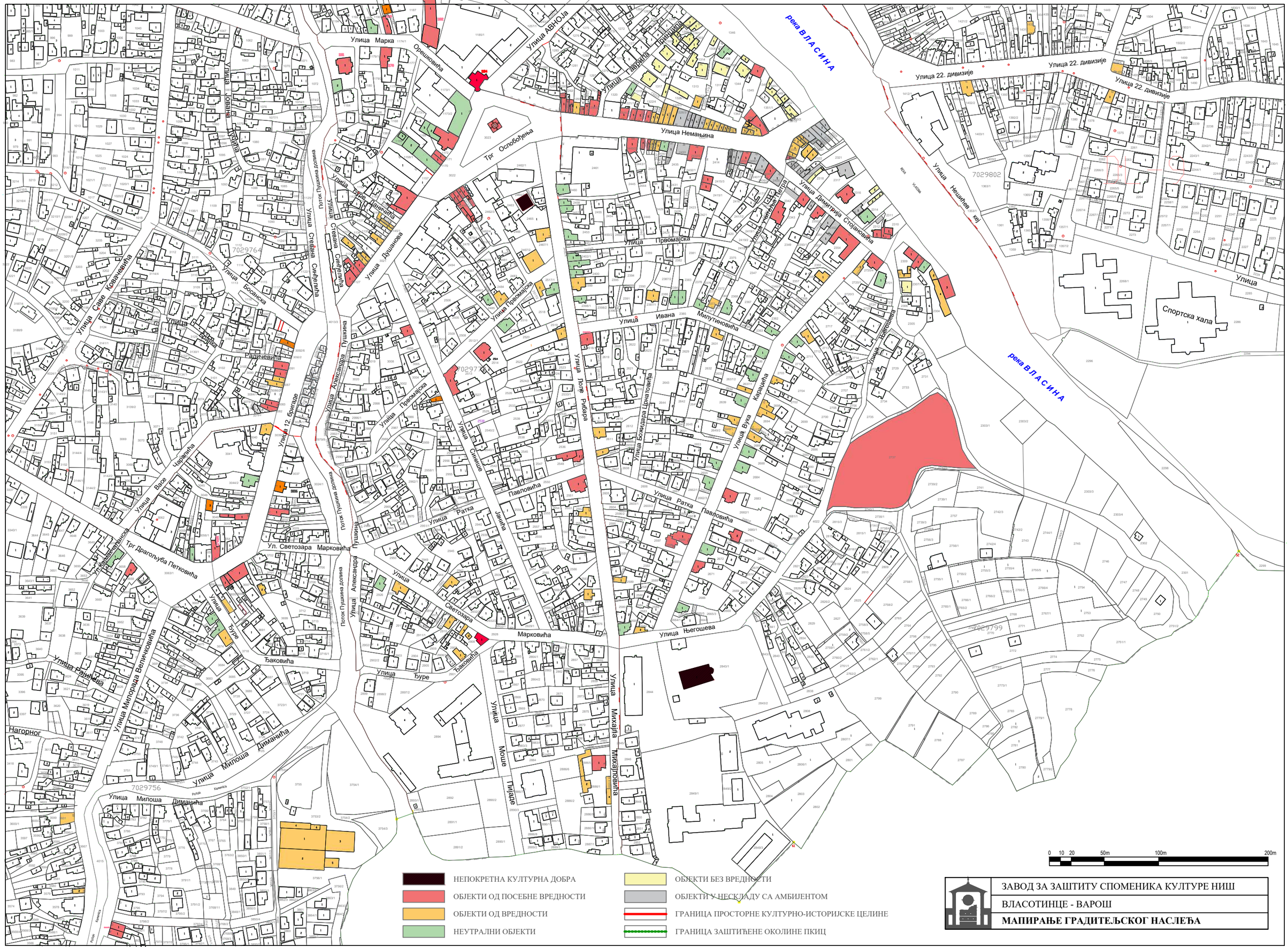
- Предузеће за промет и прераду житарица на велико и мало – Лесковац, погон број 6 у Власотинцу (Прехрамбени комбинат Тома Костић),
- Текстилно предузеће „Милка”,
- Занатско прехрамбено предузеће „Чобанац”,
- Текстилно предузеће „Власинка”,
- Индустрија монтажних зграда и намештаја „Беско” (првобитно индустрија савременог намештаја),
- Грађевинско предузеће „Црна Трава” са Пројектанским бироом,
- Фабрика чарапа „Синтекс”,
- Комунално предузеће „Власотинце”,
- Метална индустрија „Милош Диманић”.

Почетком 70-тих година 20. века Текстилна индустрија „Власинка” је постала крупни произвођач мушке, женске и дечије трикотаже. Фабрика је комплетно реконструисана, набављене су нове трикотажне машине, а са новим квалитетним тикотажним програмом постала је један од највећих произвођача текстилне позамантерије. Власотиначки „Беско” је почетком осамдесетих година проширио и повећао своју прозводњу лаких монтажних зграда и објеката од челика и сипорекса, као и грађевинске столарије. Након подмиривања сопствених потреба, столарија се испоручивала ООУР-у „Оперативa” грађевинског предузећа „Црна Трава”, али и осталим купцима.[101]

[100] Борба, 14.10.1968., страна 6 http://istorijskenovine.unilib.rs/view/index.html#panel:pp|issue:UB_00064_19681014|page:6

[101] Борба, 4. 3. 1981., страна 10

МАПИРАЊЕ ГРАДИТЕЉСКОГ НАСЛЕЂА

ЗАВОД ЗА ЗАШТИТУ СПОМЕНИКА КУЛТУРЕ НИШ

ВЛАСОТИНЦЕ - ВАРОШ

МАПИРАЊЕ ГРАДИТЕЉСКОГ НАСЛЕЂА

ГРАЂЕВИНЕ СА СПОМЕНИЧКИМ СВОЈСТВИМА У ВЛАСОТИНЦУ:

НЕПОКРЕТНА КУЛТУРНА ДОБРА

1. **Црква Светог Духа у Власотинцу,** у Улици Његошевој бр. 71, на к.п. бр. 2843/1 КО Власотинце Варош, Заштићена на основу Одлуке Владе Републике Србије 05 број 633-15049/2002 у Београду, 31. октобра 2002. године, објављено у "Службеном гласнику Републике Србије" број 73 од 05.11.2002. године
2. **Зграда Старе општине, тзв. „Кула",** улица АВНОЈ-а бр.1, на к.п. бр. 1184 КО Власотинце-варош (Службени гласник Јужноморавског региона 37/86)

ВРЕДНОВАНЕ ГРАЂЕВИНЕ У ОКВИРУ СТАРЕ ЧАРШИЈЕ

Објекти од посебне вредности или вредности у оквиру ПКИЦ:

1. бр. 7, на Тргу Драгољуба Петковића, на к.п. бр. 3659, **кућа свештеника Чедомира Поповића**

Објекти у Улици 12. Бригаде, КО Власотинце-варош
Читава страна улице са парним бројевима, са групом објеката:

2. бр. 10-10а, на к.п. бр. 3091, **кућа Душана С. Валчића**
3. бр. 12-12а, на к.п. бр. 3089, **кућа Милана Валчић**а
4. бр. 26, на к.п. бр. 3083, **кућа браће Сеизовић**, објекат чини јединствену целину са објектом на к. п. бр. 3082 у Улици Васе Чарапића, бр. 2,
5. бр. 30 и бр. 32, на к.п. бр. 3040, **кућа Душана Валчића**,
6. бр. 46, на к.п. бр. 3048 - **кућа Миливоја Шелића**
7. бр. 62-62а, на к.п. бр. 3056/2 - **Кућа породице Јанковић „Желеце"**

Непарни бројеви зграда у горњем делу улице, према излазу ка Лесковцу:

8. бр. 11, на к.п. бр. 3033, **кућа Љубомира Живковића „Мучибабиног"**
9. бр. 27, на к.п. бр. 3697, **кућа Спиридона Б. Бошковића**
10. бр. 29 и бр.31, на к.п. бр.3696 и бр.3695, **кућа Живојина Цветановића „Американца"**

Објекти у Улици Душановој, КО Власотинце-варош, читава страна улице са парним бројевима представља релативно сачувану стару трговачку чаршију делимично нарушену новијом градњом, са групом објеката:

11. бр. 2-4, на к.п. бр. 1156**, кућа Тасе Ст. Влачића**
12. бр. 6, на к.п. бр. 1154, **кућа Захарија Хаџи Стаменковића**
13. бр. 10а, на к.п. бр. 1145/2
14. бр. 10б, на к.п. бр. 1145/1
15. бр. 28а-28б, на к.п. бр.1129
16. бр. 30, на к.п. бр. 1128, **кућа Данила Ђорђевића**
17. бр. 32, на к.п. бр. 1127, **радња Параскеве Бојковић**

На **Тргу Ослобођења у Власотинцу** (КО Власотинце-варош) издваја се амбијентална целина у чији састав улазе следеће грађевине:

18. **Централни градски сквер са спомен-чесмом палим родољубима у ослободилачким ратовима србије (1809-1918),** на Тргу Ослобођења, на к.п. бр. 3023 КО Власотинце-варош (Службени гласник Јужноморавског региона 37/86)
19. бр. 2 и бр. 4, на к.п. бр. 2476 и к.п. бр. 2474/1, **зграда фото-радње Мирковић**
20. бр. 6 и бр. 8, на к.п. бр. 2473/1 и к.п. бр. 2472, **кућа Властимира Прикића**
21. бр. 5 и бр. 7, на к.п. бр. 1170 и бр. 1171, **кућа Тасе Ст. Влачића**

22. бр. 9, на к.п. бр. 1172, **кућа Милана Т. Валчића, касније тзв. Црнотравско**
23. бр. 11, на к.п. бр. 1173/2, **зграда некадашњег среског начелства, данас МУП-а**
24. Зграда Старе општине, тзв. „Кула“, улица АВНОЈ-а бр.1, на к.п. бр. 1184 КО Власотинце-варош (Службени гласник Јужноморавског региона 37/86)

Објекти у Улици Марка Орешковића, КО Власотинце-варош
25. бр. 4, на к.п. бр. 1182, **зграда Народног дома**
26. бр. 10 и 10а, на к.п. бр. 1189, **кућа Миладина Ђорђевића**
27. бр. 11, на к.п. бр. 1178, **кућа Д. Динкића**
28. бр. 25, на к.п. бр. 1181, **кућа Глигорија Паруновића**

Објекти у Улици Немањиној, КО Власотинце-варош
Непарна страна улице са бројевима, односно групама објеката:
I група објеката
29. бр. 1, **кућа Сотира Валчића** на к.п. бр. 1291
30. бр. 3, бр. 3а и бр. 3б, **кућа Војислава С. Поповића** на к.п. бр. 1292/1, бр. 1929/3 и бр. 1292/2
31. бр. 5, **кућа Благоја Каруовића,** на к.п. бр. 1293
32. бр. 7-11, на к.п. бр. 1294/2, 1295/2 и 1296/2, **кућа Кристе Б. Бошковића**
II група објеката
33. бр. 13,17, на к.п. бр.1321/1,1321/2,1321/3, **кућа Голуба Аранђеловића – „Беље“**
34. бр. 19,21,23,на к.п. бр.1322/2,1322/3,1322/4, **кућа Илије З. Крајинчанића – „Ицка“**
III група објеката
35. бр. 25-33, на к.п. бр. 1324, 1325, 1326/1, **Мумџијски дућани**
36. бр. 47-59, на к.п. бр. 1331, 1332, 1333, 1334, 1335 и 1336, 1337, **остаци старих дућана са балканском архитектуром у Крњином сокачету**
IV група објеката
37. бр.69, на к.п. бр.1338
38. бр.71, на к.п. бр.1339
39. br. 71а, на к.п. бр.1339
40. бр.73, на к.п. бр.1340
41. бр.75, на к.п. бр.1341, **кућа Влајка С. Такића**
Парна страна улице са бројевима, односно групама објеката:
V група објеката
42. бр. 14в, на к.п. бр. 2443/2, **кафана Илије Краинчанић**
43. бр. 18, на к.п. бр. 2441 и бр. 20, на к.п. бр. 2440 – **локали браће Краинчанић**
44. бр. 22, на к.п. бр. 2439
45. бр. 24, на к.п. бр. 2438
46. бр. 26, на к.п. бр. 2437
47. бр. 32, на к.п. бр. 2434
48. бр. 38, на к.п. бр. 2432/2, **зграда Ђорђа Поповића „Крчимирца“**
VI група објеката
49. бр. 52 и бр.54а, на к.п.бр. 2415/1 и бр. 2415/3
VII група објеката
50. бр. 72, на к.п. бр. 2409/1, **кућа Уроша Валчића**
51. бр. 78, на к.п. бр. 2406/1, **зграда прве апотеке Душана Милошевића**
52. Спаскина кућа у Улици Николе Тесле бр. 3, на к.п. бр. 1345 КО Власотинце-варош

У близини Старог млина, са деловима Улица Његошева, Димитрија Стојановића и Вука Караџића
53. Стари Млин, Млин Гаврила Поповића, изграђен 1895. године на реци Власини, на к.п. бр. 2304, КО Власотинце-варош

54. Објекти у Улици Његошевој, КО Власотинце-варош
55. бр.1, на к.п. бр. 2304, **пратећи објекти Млина**
56. бр. 3, на к.п. бр. 2309, **кућа Александра Поповић**
57. бр. 7, на к.п. бр. 2307/1, **кућа Тихомира Поповића**

Улица Димитрија Стојановића, КО Власотинце – варош представља стару варошку улицу у којој доминирају слободностојећи објекати са некадашњом функцијом породичног становања. На почетку улице налази се спратни објекат трговачко-стамбеног карактера, с почетка XX века, прва апотека Душана Милошевића, док се на другом крају целина завршава Старим млином Гаврила Поповића из 1895. године.
Објекти у Улици Димитрија Стојановића, КО Власотинце – варош, читава страна улице са парним бројевима, са групом објеката:
58. бр. 4, на к.п. бр. 2343, **кућа породице Милошевић**
59. бр. 8, на к.п. бр. 2350/2, **кућа Петра Горуновића**
60. бр. 14, на к.п. бр. 2354 – **кућа Петра Гаврила Поповића**, касније Интернат - дом ученика, данас Центар за социјални рад Власотинце
Непарна страна улице, са групом објеката:
61. бр. 17, на к.п. бр. 2316, **кућа у којој је боравио Христифор Црниловић**
62. бр. 17-23, на к.п. бр. 2312, 2311, 2310 **кућа Петра Тихомира Поповић**

Објекти у Улици 22. дивизије, КО Власотинце-варош
63. бр. 16, на к.п. бр. 1402/2, **кућа Чедомира Црнобарца**
64. бр. 52, на к.п. бр. 1376/1, **локали Илије Цветановића „Бољарца“**
65. бр. 69, на к.п. бр. 1497, **кућа Петра Ћукаловића**

ВРЕДНОВАНЕ ГРАЂЕВИНЕ У ОКВИРУ СТАМБЕНО-ПОРОДИЧНОГ КВАРТА

Објекти од посебне вредности или вредности на остатку града:
Објекти у Улици Вука Караџића, КО Власотинце-варош
66. бр. 1 и бр 3, на к.п. бр. 2720/4 и 2720/2, **кућа Стаменка Милошевића**
67. бр. 6, на к.п. бр. 2356
68. бр. 11, на к.п. бр. 2712
69. бр. 23 и 25, на к.п. бр.2698 и бр. 2694
70. бр. 35, на к.п. бр. 2682/1
71. бр. 37, на к.п. бр. 2678/1
72. бр. 41, на к.п. бр. 2671, **кућа Сретена Филиповића**
73. бр. 50а, на к.п. бр. 2599, **кућа Димитрија Он. Поповића**
Објекти у Улици Првомајској, КО Власотинце-варош
74. бр. 17, на к.п. бр. 2514, **кућа Јована Димитријевића – Американца**, сада зграда Електропривреде Србије
75. бр. 21, на к.п. бр. 2513, **кућа Гаврила Т. Манића**
76. бр. 22, на к.п. бр. 2484
Објекти у Улици Иве Лоле Рибара, КО Власотинце-варош
Парна страна:
77. бр.6, на к.п. бр. 2467/1, **кућа Јосифа И. Краинчанића (Душана Ј. Краинчића)**
78. бр. 12, на к.п. бр. 2519,
79. бр. 38, на к.п. бр. 2549, који чини јединствену целину са објектом на к.п. бр. 2548, **Вила “Милче” кућа Јована П. Јовића**
80. бр. 40, на к.п. бр. 2551, **кућа браће Паруновић**
81. бр. 54, на к.п. бр. 2567- **староварошка кућа грађена у моравском стилу**

Непарна страна:

82. бр. 1, на к.п. бр. 2460
83. бр. 9, на к.п. бр. 2458
84. бр. 11, на к.п. бр. 2457
85. бр. 15, на к.п. бр. 2453, **кућа породице Илић Мумџија**
86. бр. 29, на к.п. бр. 2618/1, **кућа Радула Велашевића**
87. бр. 37, на к.п. бр. 2611
88. бр. 39, на к.п. бр. 2609/1

Објекат у Улици Синише Јањића

89. бр. 4, на к.п. бр. 3007/1, **кућа Влајка Коцића Пурјака**

ВРЕДНОВАНЕ ГРАЂЕВИНЕ ВАН ОБРАЂЕНИХ ПРОСТОРНИХ ЦЕЛИНА

Објекат у Улици Ратка Павловића,

90. бр. 29, на к.п. бр. 2548, који чини јединствену целину са објектом бр. 38, на к.п. бр. 2549

Објекат у Улици Ђуре Ђаковића

91. бр. 27. на к.п. бр. 2908, КО Власотинце-варош
92. бр. 25. на к.п. бр. 2932/2, КО Власотинце-варош

Објекат у Улици Светозара Марковића

93. бр. 12 на к.п. бр. 2927, КО Власотинце-варош, **кућа Љубомира Шушулића**

Објекат у Улици Михајла Михајловића,

94. бр. 16, на к.п. бр. 2886/5, КО Власотинце-варош, **кућа Проке Ц. Мијаиловића**

Објекти у Улици Милорада Величковића, КО Власотинце-варош

95. бр. 53 и бр 55, на к.п. бр. 3802 и бр. 3804, **кућа браће Нешић**
96. бр. 68, на к.п. бр. 3579

97. Зграда старе Власотиначке виноградарско-винарске задруге, изграђена 1937. године) на к.п. бр. 3753/2, КО Власотинце-варош

98. Објекат у Улици 29. новембра, бр. 17, кућа Владимира Филиповића, на к.п. бр. 3335, КО Власотинце-варош

99. Светилиште палим борцима за слободу, Старо гробље

100. Стара електрана из 1908. године на путу ка Манастириште, са леве стране Власине, на катастарским парцелама број 5511, 5512 и 5486 КО Власотинце - ван варош. Хидроцентрала је изграђена 1908. године, а у њеној изградњи учествује и Ђорђе Станојевић.
Ђорђе М. Станојевић (Неготин, 7. април 1858 — Париз, 24. децембар 1921) је био српски физичар, професор Велике школе, професор и ректор Београдског универзитета. Заслужан је за увођење првог електричног осветљења и изградњу првих хидроелектрана у Србији.

МЕРЕ ЗАШТИТЕ

ОПШТЕ МЕРЕ ЗАШТИТЕ

На продручју градске структуре Власотинца препоручује се примена мере заштите чувања, одржавања и коришћења објеката и простора у складу са методама конзерваторске праксе и применом интегративне заштите са циљем очувања и унапређења културно-историјских, архитектонско - урбанистичких, стилских и амбијенталних вредности простора.

- Планирати интервенције у простору које неће угрозити непокретна културна добра и добра која уживају претходну заштиту или су под претходном заштитом, већ допринети њиховој трајној заштити и пуној афирмацији њихових споменичких вредности;
- Планирање и пројектовање у историјским урбаним целинама мора бити процес који доноси и ствара промене које је потребно реализовати на одговарајући начин како би се сачувао карактер целине. Пројектовање у старој урбаној матрици и већ формираном историјском амбијенту требало би да буде поступак очувања у пуном смислу конзервације и рестауације оригиналних објеката од посебног значаја, који су препознати овим документом, а пројектовање нове архитектуре између препознатих објеката од посебног значаја, представља софистицирану интерполацију у историјској средини;
- Форме и облици архитектуре требало би да представљају пример очувања и ненарушавања амбијенталних вредности споменичких целина, прилагођавањем савремених функција амбијенту у коме се пројектује;
- Очување затечене историјске урбане матрице, карактера простора и амбијента;
- Прилагођавање урбанистичких параметара типологији препознатих целина, уз ограничења спратности и дефинисања примерене градње;
- предвидети и створити услове за потпуну и трајну заштиту непокретних културних добара ревитализацијом и презентацијом, конзерваторско-рестаураторским радовима и другим одговарајућим методама, а пре свега укључивањем у даље развојне токове;
- У оквиру ове зоне планирати заштиту и очување вреднованог градитељског фонда у циљу очување архитекронско-урбанистичких и естетских вредности амбијента, висинске регулације и трговачког карактера простора;
- Дозвољена је изградња нових објеката на парцелама на којима се налазе објекати без вредности или у нескладу са амбијентом, као и на празним парцелама. Нова градња је потребно да стилски и волуменски буде усклађена са валоризованим грађевинама од посебне вредности;

- Спроводити очување, унапређење и редовно одржавање зеленила у оквиру јавних и приватних површина. На погодним локацијама планирати формирање платоа, мањих скверова или тргова, паркова или дрвореда;
- Препоручује се очување и унапређење зеленила у оквиру приватних дворишта. Унутрашња дворишта решавати у зависности од намене и функције главног објекта. Дозвољено је партерно и хортикултурално уређење;
- Препоручује се очување и садња нових дрвореда дуж улица на начин да се ускладе са грађевинама од посебне вредности и створе одговарајуће визуре према њима;
- Партерно уређење и унапређење простора. Дозвољене интервенције су озелењавање, поплочавање и опремање елементима урбаног мобилијара са циљем побољшања естетских и функционалних вредности простора у складу са архитектонским карактеристикама и вредностима амбијента;
- Приликом интерполације нових објеката исте је потребно стилскии и волуменски ускладити са висинском регулацијом и типологијом вреднованих објеката у непосредном окружењу;
- Нису дозвољене парцијалне интервенције на грађевинама од посебне вредности и вредности;

У циљу заштите и чувања могућих археолошких налаза потребно је поштовати следеће мере заштите:

- Уколико се приликом извођења земљаних радова наиђе на археолошке остатке или друге покретне налазе, обавеза инвеститора и извођача радова је да одмах, без одлагања прекине радове и обавести надлежни завод за заштиту споменика културе и да предузме мере да се налаз не уништи, не оштети и сачува на месту и у положају у коме је откривен.
- Инвеститор је дужан да по чл. 110. Закона о културним добрима обезбеди финансијска средства за истраживање, заштиту, чување, публиковање и излагање добра које ужива претходну заштиту до предаје добра на чување овлашћеној установи заштите.

ГРАДИТЕЉСКО НАСЛЕЂЕ - ВРЕДНОВАЊЕ

ЦРКВА СВ. ДУХА У ВЛАСОТИНЦУ

Црква Сошествије Светог Духа у Власотинцу заједно са старим гробљем у црквеној порти и масивним звоником, као и са покретним стварима у њој које су од посебног културног и историјског значаја, утврђује се за споменик културе. Црквени комплекс, у релацији са старим гробљем у непосредној близини, представља веома значајно материјално сведочанство о настанку и развоју ове варошице.

131.Црква Сошествија Светог Духа у Власотинцу (фото: ЗЗСК Ниш, Ђ. Стошић, 2022)

Одлука о заштити

Црква Сошествија Светог Духа у Власотинцу са својом околином и покретним добрима, заштићена је као непокретно културно добро – споменик културе, на основу Одлуке Владе Републике Србије 05 број 633-15049/2002 у Београду, 31. октобра 2002. године, објављено у „Службеном гласнику Републике Србије" број 73 од 05.11.2002. године.

Границе заштите и заштићене околине

Граница заштите непокретног културног добра обухвата катастарске парцеле број 2843/1, 2843/2 КО Власотинце-Варош, док заштићена околина споменика културе обухвата следеће катастарске парцеле: бр. 2802, 2843/2, 2843/3, 2843/4, 2844, 2849/1 и 4022, КО Власотинце-град, у државној својини и катастарске парцеле: бр. 2838,

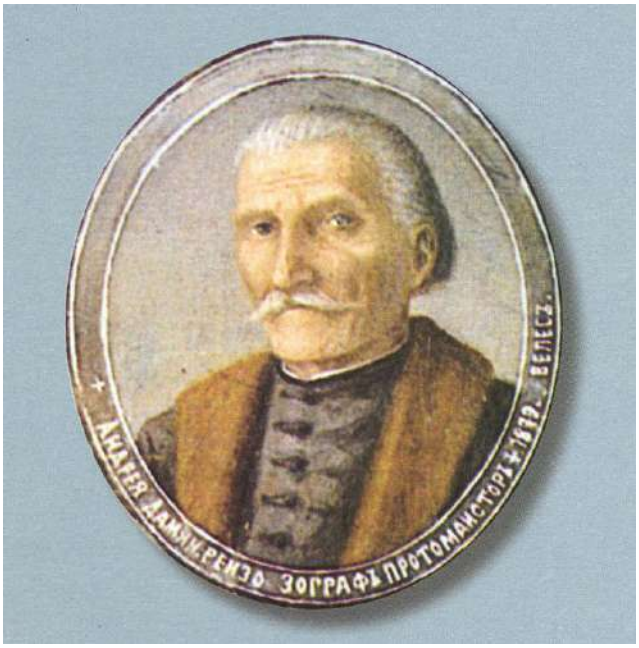
2840, 2841,2842,2843/1 и 2843/5, КО Власотинце-град, у приватној својини.

Опис и историјски подаци

Овај споменик културе саграђен је у периоду од 1855. до 1858. године, заслугом, познате породице, градитељске тајфе Дамјановића.

Један од истакнутих балканских архитеката позноосманског доба био је Андреја Дамјанов или Дамјановић, како се између осталог потписује у уговору за нишку Саборну цркву.[102] Сматра се да је Андреја Дамјанов рођен 1813. године у селу Папрадиште у Македонији, а да је умро 1878. године, где је и сахрањен.[103]

Богати градитељски опус Андреје Дамјанова није у потпуности познат, а највећи део чине православни храмови подигнути широм балканског простора.

132.Андреја Дамјанов (1813-1878) истакнути балкански градитељ 19. века, слика Ђорђа Зографског на којој је Андреја означен као протомајстор (извор: https://www.maticasrpska.org.rs/stariSajt/casopisi/likovna_38.pdf)

Дамјанов и његова тајфа су, између осталог, подигли цркве Свете Богородице у Скопљу (1835), Светог Јована у Кратову (1836), Светог Пантелејмона у Велесу (1840), Светог Илије у Печењевцима код Лесковца (1844), цркву Сабор Светих Апостола у Турековцу код Лесковца (1845), Светог Никола у Новом селу код Штипа (1850), Светог Николе у Куманову (1851), Светог Георгија у Смедереву (1851-1854), Свете Тројице у Врању (1858-1859), Свете Тројице у Сарајеву (1863-1868), као и храм у манастиру Светог Јоакима Осоговског (1847-1851), храм у Горном Чичеву (1861), Свете Тројице у Мостару (1873), и друге.[104] Претпоставља се да су градили и цркву Сошествија Светог Духа у Власотинцу. Разлог више за ову претпоставку је плитко уклесана представа змаја у камени блок на северном зиду цркве, за коју се предспоставља да представља потпис ове тајфе.

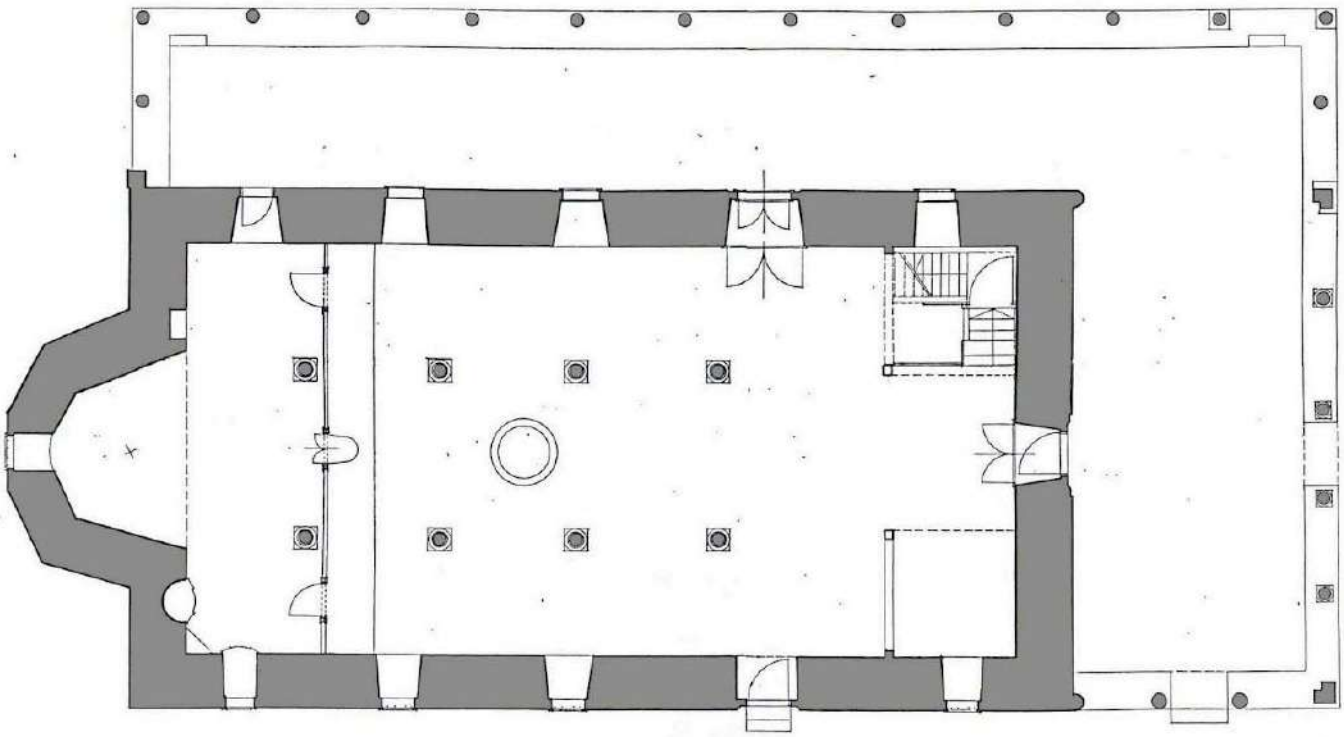
Не треба занемарити значај мање репрезентативних црквених грађевина насталих убрзо по доласку тајфе у Србију. Црква Светог Илије у Печењевцу, црква Сетих. Апостола у Турековцу и Светог Духа у Власотинцу, спадају у ред раних радова Дамјанове тајфе. У архитектури ових цркава осећа се утицај грчке и поствизантијске традиције. То су најчешће вишебродне базилике кубичног волумена, окружене тремовима. Иако су мањих габарита ове цркве садрже базиликалну основу, тремове са спратним галеријама, апсиде од фино клесаног камена са декоративним елементима, садрже слепе калоте, а неке од њих и минијатурне псеудо-куполе на угловима.[105]

[102] Макуљевић, Ненад (2010). *Андреја Дамјанов: архитекта позноосманског Балкана*, Зборник Матице српске за ликовне уметности 38. Нови Сад: Матица српска. стр. 137—150.

[103] Исто

[104] Макуљевић, Ненад (2010): *Андреја Дамјанов: архитекта позноосманског Балкана*, Зборник Матице српске за ликовне уметности 38. Нови Сад: Матица српска. стр. 137—150.

[105] Панић-Тасић, Б. (1998): *Црква Светог Илије у Печењевцу*, Лесковачки зборник (38): стр. 165-176.

133.Црква Сошествија Светог Духа у Власотинцу, основа (документација: ЗЗСКНиш, 2000)

Црква је конципирана је као тробродна псеудо базилика са полигоналном апсидом на истоку и отвореним тремом са западне и јужне стране.

Изнад западног трема је галерија на коју се пење из наоса. Бочни бродови су одвојени од средишњег колонадом стубова. Средишњи брод је засведен полуобличастим сводом, а бочни равном дрвеном таваницом.

Кров је на две воде, са ћерамидом као кровним покривачем.

У храм се улази са западне, северне и јужне стране. Храм је са западне и јужне стране окружен пространим тремом, који је оригинално био поплочан опеком римског формата.

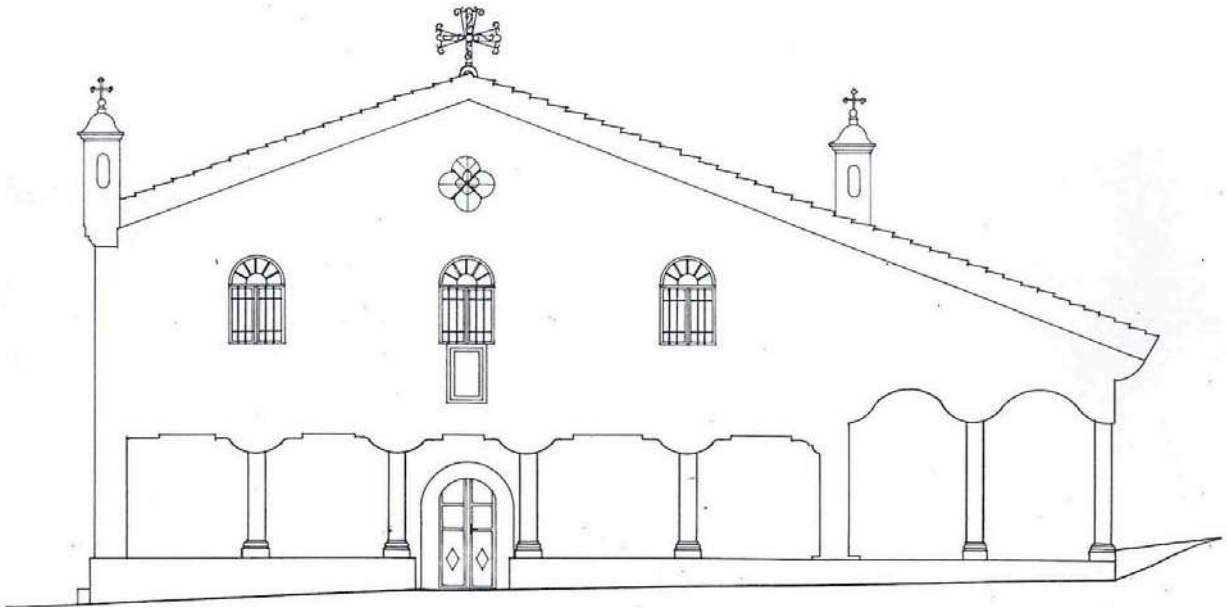
На источном и западном забату налазе се розете у облику четворолиста.[106]

Споменик културе је значајан пример сакралне архитектуре у поствизантијској ери са препознатљивим рукописом дебарске копаничарске школе на дуборезу иконостаса и епископских престола и иконама израђеним у светогорском маниру са упливом барока.

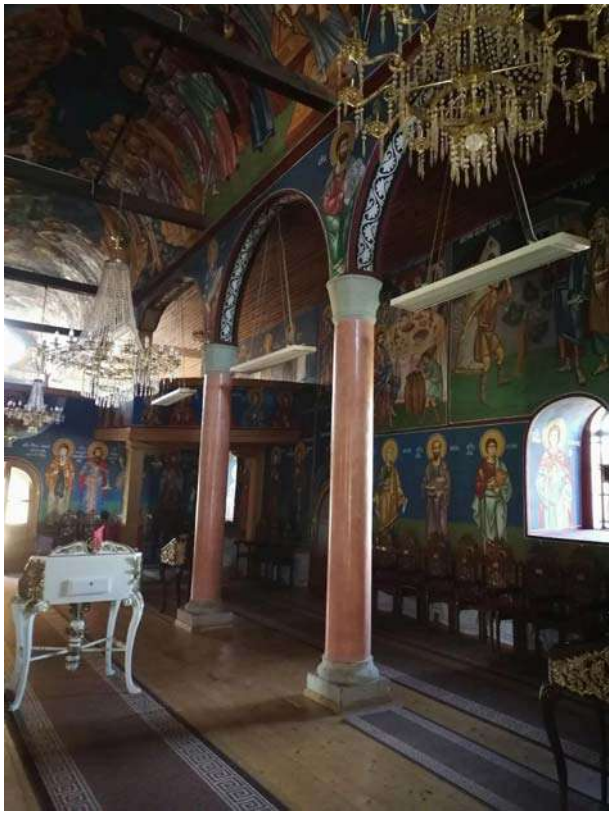
134.Црква Сошествија Светог Духа у Власотинцу, западна и источна фасада (фото: ЗЗСК Ниш, Ђ. Стошић, 2022)

[106] Марковић, Ј. (2018): Владарски тронови у цркви Рођења Пресвете Богородице у Лесковцу и Силаска светог духа на апостоле у Власотинцу, Лесковачки зборник 58, Лесковац, стр. 291-306

135.Црква Сошествија Светог Духа у Власотинцу, западни изглед (документација: ЗЗСКНиш, 2000)

Зидно сликарство је изведено 1894. године, а одређени истраживачи сматрали су да је без веће уметничке вредности. Зидно сликарство значајно је у домену визуелене културе, као и за културну историју, посебно за локалну историју о старим власотиначким породицама трговаца и занатлија, као дародавцима појединачних представа.

136.Црква Сошествија Светог Духа у Власотинцу, унутрашњост цркве (фото: ЗЗСК Ниш, Ђ. Стошић, 2022)

Оригинални живопис је потпуно уништен након 2012. године, када је у већем делу цркве урађен нови живопис.

Сликана целина иконостаса је рад непознате дружине зографа из друге половине 19. века. У позлаћеном дуборезу с флоралним мотивима урађене су царске двери и врата проскомидије и ђаконикона. У истом маниру, занатски вешто и уметнички надахнуто, урађена су три епископска престола, украшена животињским главама, двоглавим орловима и биљним преплетима.

137.Црква Сошествија Светог Духа у Власотинцу, иконостасна преграда (фото: ЗЗСК Ниш, Ђ. Стошић, 2022)

Познато је да се у власотиначкој цркви налази налазе два владарска трона која од

давнина привлаче пажњу путописаца и истраживача црквених и занатских уметничких предмета. Тронове су запазили и о њима оставили забелешке Милан Ђ. Милићевић и Феликс Каниц, на свом пропутовању кроз Власотинце, а нешто детаљније је анализирао Драгутин Ђорђевић, који као њиховог аутора наводи зографа Зашу Димитријевића.[107]

138.Владарски тронови, црква Светог Духа у Власотинцу, око 1882. (Фотодокументација Етнографског музеја у Београду, Етнографска спомен збирка Христифора Црниловића бр. 88/10-11)

Звоник из 1899. године је изведен у духу еклектике са наглашеним класицистичким елементима.

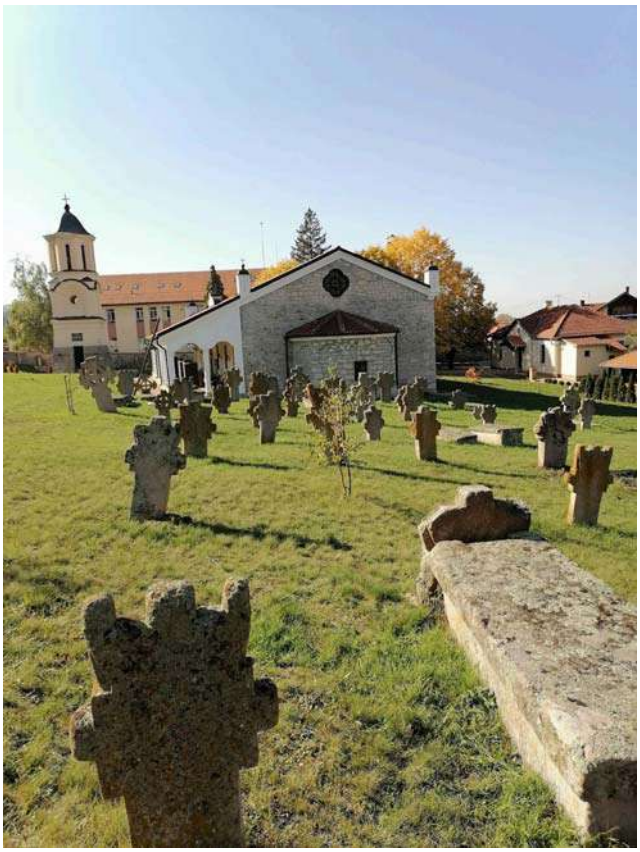

139.Звоник у порти цркве Светог Духа у Власотинцу (фото: ЗЗСК Ниш, Ђ. Стошић, 2022)

Источно и југоисточно од цркве простире се старо гробље са преко седамдесет сачуваних камених надгробних споменика из 19. века. Надгробни камени споменици су декоративно обрађени са иконографским појединостима које откривају културни и духовни континуитет народа овог краја. Занатски вешто и уметнички надахнуто, сваки од ових споменика представља мало ремек дело непознатог народног уметника.

Када се томе дода њихов документарни значај који се огледа у чињеници да обележавају гробна места бораца против турског окупатора, виђенијих Власотинчана, ктитора и градитеља цркве, онда има и довољно разлога да се они и сачувају.

[107] Марковић, Ј. (2018): *Владарски тронови у цркви Св. Богородице у Лесковцу и Силаска Светог Духа на Апостоле у Власотинцу*, Лесковачки зборник 58, стр. 291-306

140.Црква Сошествија Светог Духа у Власотинцу, старо гробље у порти цркве (фото: ЗЗСК Ниш, Ђ. Стошић, 2022)

Некада је простор југоисточно и источно од цркве био прекривен надгробним споменицима од којих се данас може избројати педесетак, неки старији и од цркве (1818). Током времена највећи део надгробних споменика је нестао остављајући велики празан простор између сачуваних споменика.

141.Црква Сошествија Светог Духа у Власотинцу, старо гробље у порти цркве (фото: ЗЗСК Ниш, Ђ. Стошић, 2022)

142.Црква Сошествија Светог Духа у Власотинцу, остаци надгробних споменика (фото: ЗЗСК Ниш, Ђ. Стошић, 2022)

Мере заштите

Утврђују се следеће мере заштите споменика културе:

1) очување изгледа спољашње архитектуре и ентеријера, хоризонталног и вертикалног габарита, облика и нагиба крова, свих конструктивних и декоративних елемената, оригиналних материјала и функционалних карактеристика;
2) редовно праћење стања и одржавање конструктивно-статичког система, кровног покривача, свих фасада, ентеријера и исправности инсталација у споменику културе;
3) постављање громобранских инсталација и уређаја за заштиту од пожара;
4) вођење електро и ТТ водова подземно;
5) замена портала и њихово осигурање савременим бравама;

6) санирање надгробних споменика и њихово груписање тако да се не изгуби изглед старог гробља.

Утврђују се следеће мере заштите заштићене околине споменика културе:

1) забрана градње објеката који својом архитектуром, габаритом или висином угрожавају споменик културе;

2) задржавање постојећих намена објеката у заштићеној околини;

3) забрана препарцелација грађевинских парцела;

4) забрана постављања ваздушних електро и ТТ водова;

5) забрана постављања покретних тезги, киоска и других привремених објеката на тротоарима унутар заштићене околине.

6. Списак покретних ствари од посебног културног и историјског значаја које се налазе у цркви Сошествије Св. Духа у Власотинцу чини саставни део ове одлуке и чува се у цркви Сошествије Св. Духа у Власотинцу

СПИСАК ПОКРЕТНИХ СТВАРИ ОД ПОСЕБНОГ КУЛТУРНОГ И ИСТОРИЈСКОГ ЗНАЧАЈА ЦРКВЕ СОШЕСТВИЈЕ СВ. ДУХА У ВЛАСОТИНЦУ

Иконе на иконостасу

Прва зона

Престоне иконе

1. Св. Никола, 110 х 60 цм,
2. Св. арханђел Михаило, 115 х 55 цм,
3. Св. арханђел Михаило, 110 х 70 цм,
4. Св. Тројица, 110 х 70 цм,
5. Св. Богородица Елеуса, 110 х 70цм.

Царске двери

1. Арханђел Гаврило, 32 х 17 цм,
2. Св. Григорије, Р = 12 цм,
3. Св. Јован, Р = 12 цм,
4. Св. Богородица, 32 х 17 цм,
5. Св. Никола, Р = 12 цм,
5. Св. Јован Златоуст, Р = 12 цм,
6. Христ Сведржитељ, 110 х 70 цм,
7. Св. Јован Претеча, 110 х 70 цм,
8. Вазнесење Св. Пророка Илије, 110 х 70 цм,
9. Св. Архиђакон Стефан, 129 х 52 цм,
10. Св. Спиридон, 110 х 50 цм.

Свака престона икона (8) има свој прототип у виду мање целивајуће иконе, димензија 25 х 19,5 цм, које су прикачене у њиховом подножју.

Друга зона

11. Непознат светитељ, 44 х 31 цм,
12. Св. Ватроломеј, 44 х 31 цм,
13. Непознат светитељ
14. Св. Харалампије, 44 х 31 цм,
15. Св. Димитрије, 44 х 31 цм,
16. Св. Сава Освећени, 44 х 31 цм,
17. Св. Јован, 44 х 31 цм,
18. Благовести, 44 х 31 цм,
19. Свете жене, 44 х 31 цм,
20. Св. Атанасије, 44 х 31 цм,
21. Ваведење, 44 х 31 цм,
22. Васкрсење, 44 х 31 цм,
23. Успење, 44 х 31 цм,
24. Св. Јован, 44 х 31 цм,
25. Три јерарха, 44 х 31 цм,
26. Сабор арханђела, 44 х 31 цм,
27. Св. Симеон, 44 х 31 цм,
28. Преображење, 44 х 31 цм,
29. Непознати светитељ, 44 х 31 цм,
30. Св. Алимпије, 44 х 31 цм,
31. Св. Марко, 44 х 31 цм,
32. Св. Димитрије, 44 х 31 цм,
33. Св. Ђорђе, 44 х 31 цм,
34. Мандилион, 55 х 30 цм,
35. Непознато, 44 х 31 цм,
36. Ваведење, 44 х 31 цм,
37. Успење, 44 х 31 цм,
38. Јеван Ђелисти, 44 х 31 цм,
39. Рођење Христово, 44 х 31 цм,
40. Непознат светитељ, 44 х 31 цм,
41. Непознат светитељ, 44 х 31 цм,
42. Непознат светитељ, 44 х 31 цм,
43. Непознато, 44 х 31 цм,
44. Непознато, 44 х 31 цм,
45. Непознато, 44 х 31 цм,
46. Св. Константин и Јелена, 44 х 31 цм,

47. Св. Ђорђе, 44 x 31 цм,
48. Непознат светитељ, 44 x 31 цм,
49. Непознат светитељ, 44 x 31 цм,
50. Непознат светитељ, 44 x 31 цм,
51. Улазак у Јерусалим, 44 x 31 цм,
52. Вазнесење, 44 x 31 цм,
52. Непознато, 44 x 31 цм,
53. Непознато, 44 x 31 цм,
54. Непознато, 44 x 31 цм,
55. Непознато, 44 x 31 цм,
56. Непознато, 44 x 31 цм,
57. Непознато, 44 x 31 цм.

Иконе ван иконостаса

1. Св. Јован Претеча, 3,5 x 31 цм,
2. Христ Сведржитељ, 47 x 34 цм,
3. Св. Богородица са Св. Јованом, 29 x 44 цм,
4. Св. Симеон Столпник, 55 x 95 цм,
5. Распеће са допојасним представама Христа, Св. Николе,
Св. Димитрија и Св. Ђорђа, 31 x 38 цм,
6. Улазак у Јерусалим, 32 x 39,5 цм,
7. Св. Катарина, Ана и Варвара, 78 x 53 цм

143.Црква Сошествија Светог Духа у Власотинцу са звоником (фото: ЗЗСК Ниш, Ј. Шурдиловић, 2000)

СПОМЕН ЧЕСМА ПАЛИМА ЗА ОТАЏБИНУ НА ТРГУ ОСЛОБОЂЕЊА

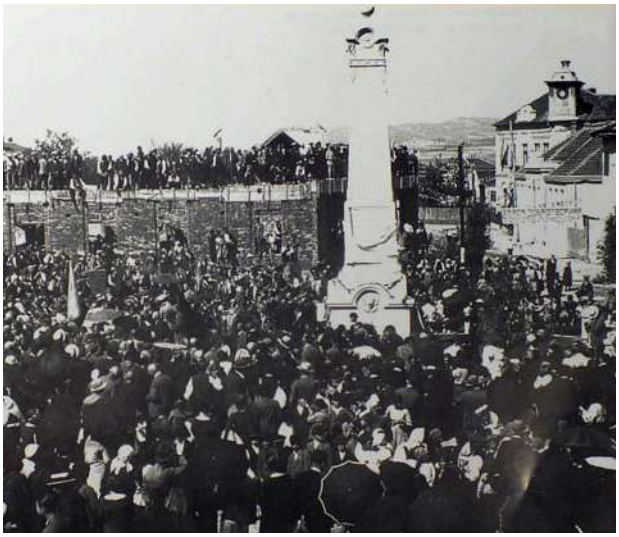

144.Спомен чесма у Власотинцу, поглед ка Немањиној улици (извор: Народна библиотека "Десанка Максимовић" Власотинце, фото Даскал, 1926. године)

Налази се на Тргу ослобођења, на к.п. бр. 3023 КО Власотинце – Варош, на централном градском тргу у Власотинцу. Подигнута је 1932. године, у част палим борцима у ослободилачким ратовима од 1809. до 1918. године у Власотинцу.

Историјски подаци:

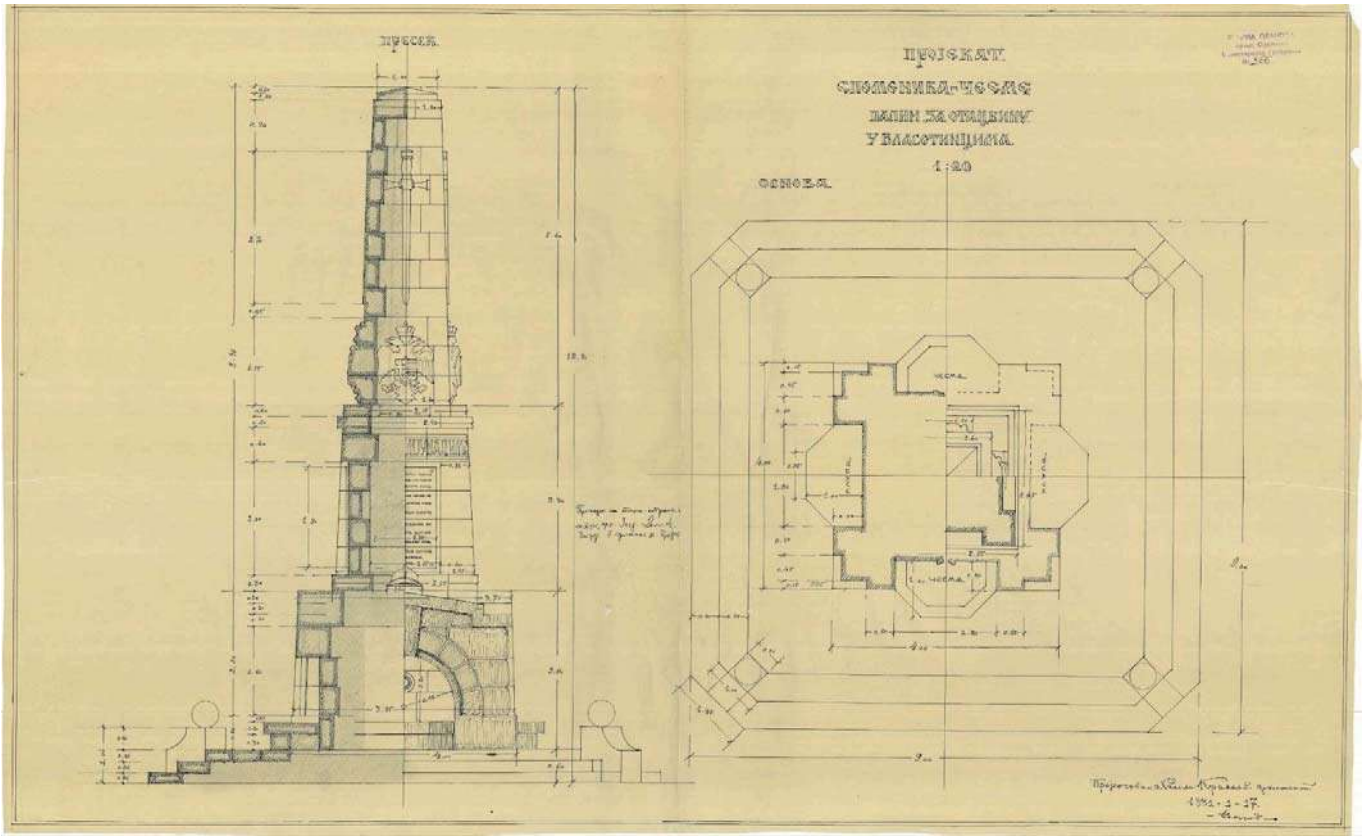
Дуго се сматрало да је спомен чесма родољубима палим у ослободилачким ратовима од 1809. до 1918. године у Власотинцу дело познатог архитекте руског порекла Николаја Краснова. На то је упућивао познати архивски пројекат израђен 1931. године, са његовим потписом.[108] Иако се пројекат у многоме разликовао од изведеног стања чесме, није било јасно да ли су се промене дешавале током извођења радова. Иако је историчарка уметности Зорица Шипка - Ергелешев још 1980. године навела да је Поповић заједно са архитектом Ђокићем урадио скицу спомен обележје у Власотинцу,[109] проф. др Александар Кадијевић је на основу поменутог архивског пројекта, извршио атрибуирање (приписао) овог дела руском архитекти Николају Краснову. Остали историографи који су се бавили овом темом прихватили су ово мишљење. Међутим, с обзиром на то да су разлике између пројекта Николаја Краснова и изведене верзије споменика очигледне, поново се преиспитао став о Красновљевом ауторству.

145.Спомен чесма у Власотинцу, поглед ка Улици Марка Орешковића (извор: Народна библиотека "Десанка Максимовић" Власотинце)

[108] Архив Југославије, Фонд 62-Министарство грађевина, збирка планова.

[109] З. Шипка-Ергелешев, „Петар Ј. Поповић - живот и делатност", ЗЛУ Матце српске 16, Нови Сад 1980, стр. 170.

146.Спомен чесма на Тргу ослобођења, пројекат архитекте Николаја Краснова, 1931. године (извор: Архив Југославије)

Детаљније се овом тематиком бавила Данијела М. Милошевић у оквиру своје докторске дисертације коју је одбранила 2019. године на Филозофском факултету Универзитета у Београду.

Кроз своја истраживања Данијела М. Милошевић дошла је до података да је за споменик израђено неколико скица и најмање два пројекта.[110]

Прву скицу (доле лево) нацртао је Петар Ј. Поповић крајем новембра 1929. године. Милошевић је уочила са је суштински ова скица најсличнија изведеном објекту, од кога се разликује само у размерама појединих елемената (висина обелиска, ширина истурених „посуда“ за одвод воде) и декоративној пластици (недостају стилизовани штитови на обелиску као и плоча са натписом).

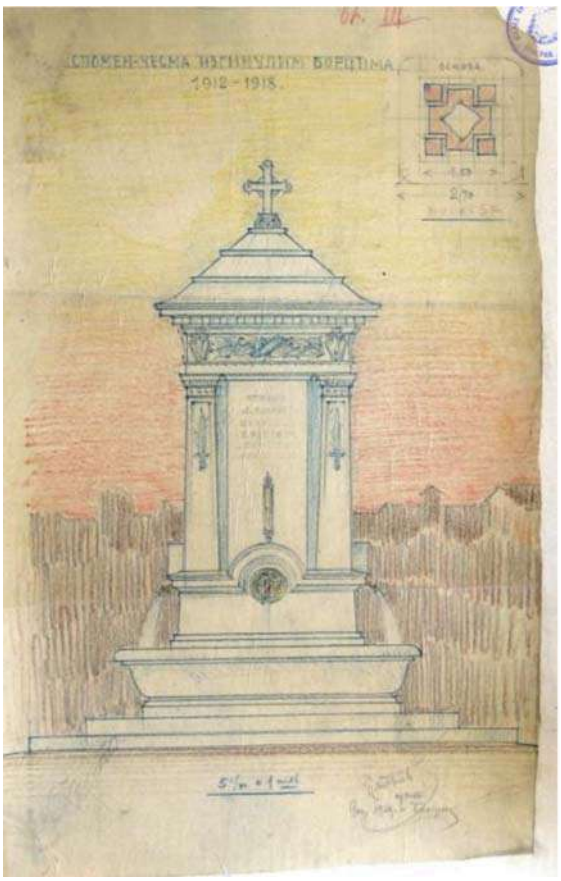
Другом скицом (доле десно) Поповић је предвидео концептуално сасвим другачији споменик од предходно понуђеног решења. На овој скици спомен чесма нема форму обелиска већ је замишљена као четвртасти монолит око кога је у доњем делу постављено истурено корито за прихват воде, а горе је завршен пирамидално, са крстом.

147.Спомен чесма у Власотинцу током 1980-тих година

[110] Данијела М. Милошевић (2019): *Архитекта Петар Ј. Поповић (1873-1945)*, докторска дисертација, Београд, 2019, Универзитет у Београду, Филозофски факултет, стр. 130-135

148.Спомен-чесма у Власотинцу, две скице, Петар Ј. Поповић (извор: Музеј СПЦ, Оставштина П.Ј.П.)

Трећа скица, из 1929. године, рад је архитекте Војислава Ђокића са спомеником постављеним на степенастом постољу, а састоји се из високе четвртасте базе која се наставља у витак осмострани стуб на чијем врху је замишљен орао раширених крила.

Спајањем првог Поповићевог и Ђокићевог предлога, настало је још један предлог за овај споменик (скица у средини горе) о чему сведочи и руком исписан текст који гласи: „Узето из скице, доњи део од Пере Поповића, архитекте; Горњи део узет из скице Ђокића, архитекте“.[111]

Осим наведених скица, доступна су још два пројекта урађена за Спомен-чесму палима за отаџбину у Власотинцу. Први је дело је архитекте Петра Ј. Поповића, израђен јануара 1930. године, који је и реализован. Други пројекат је дело архитекте Николаја Краснова из јануара 1931. године.

Остаје нам непознаница зашто је након Поповићевог решења тражена израда још једног, које очигледно није задовољило наручиоце те су се на крају ипак одлучили за реализацију Поповићевог пројекта.[112]

Историчар архитектуре Тадија Стефановић детаљно је анализирао сваки сегмент пројекта и упоређивао са изведеним стањем, при чему је дошао до закључка да или се током реализације из неког разлога толико одступило од пројекта да се основна идеја потпуно изгубила, или да је спомен-чесма рађена по другом нацрту.[113]

Меморијални споменик подигнут је на главном градском тргу 1932. године, у част палим борцима за слободу и уједињење у националним покретима и ратовима од 1809.

[111] Данијела М. Милошевић (2019): *Архитекта Петар Ј. Поповић (1873-1945)*, докторска дисертација, Београд, 2019, Универзитет у Београду, Филозофски факултет, стр. 130-135

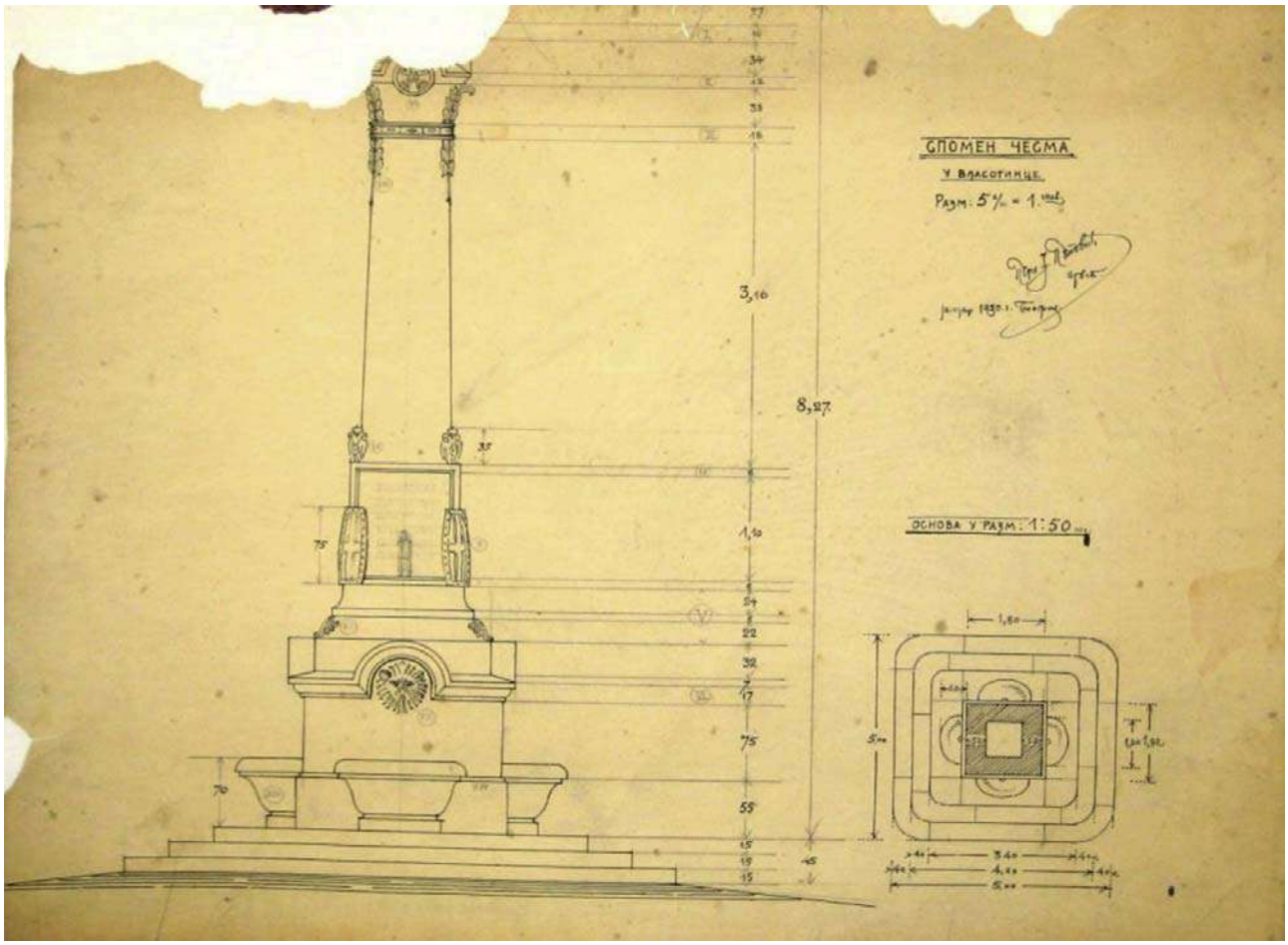
[112] Данијела М. Милошевић (2019): Архитекта Петар Ј. Поповић (1873-1945), докторска дисертација, Београд, 2019, Универзитет у Београду, Филозофски факултет, стр. 130-135

[113] Т. Стефановић (2007): *О архитектури спомен-чесме палим за отаџбину у Власотинцу*, Лесковачки зборник XLVII, Лесковац, стр. 130.

до 1918. године. Пригодне почасти одали су грађани Власотинца, представници државе и војске, а свештеници наше православне цркве одржали су опело. Посебну почаст својим погинулимм друговима одали су њихови преживели саборци из балканских и Првог светског рата. Забележено је да узвишеније свечаности није никада било у Власотинцу.

149.Спомен-чесма у Власотинцу, скица Војислава Ђокића (лево) скица споменика настала комбиновањем Поповићевог и Ђокићевог предлога (у средини), непотписана и недатована скица (десно) (извор: Музеј СПЦ, Оставштина П.Ј.П.)

150.Спомен-чесма у Власотинцу, изведени пројекат Петра Ј. Поповића (извор: Музеј СПЦ, Оставштина П.Ј.П.)

Архитекта Петар Ј. Поповић (1873-1945) био је професор на катедри за византијску архитектуру, и члан многих оцењивачких судова при подизању јавних грађевина.[114]
У Министарству грађевинарства се запослио 1897. године, где је радио наредне три деценије. Најпре је по доласку добио место ванредног подинжењера II класе, већ 1899. је добио место подинжињера II класе, након неколико месеци унапређен је у подинжињера I класе, а 1900. године је постављен за архитекту III класе. 1914. је постављен за начелника II класе, а 1919. године за начелника I класе Министарства грађевинарства Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца.

151.Архитекта Петар Ј. Поповић (извор: https://sr.wikipedia.org/)

Архитектонске карактеристике:

Споменик је обликован у виду високог зиданог обелиска, завршно обрађеног вештачким каменом. Састављен је из неколико повезаних делова, сраслих у једну органску целину. Постоље готово квадратне основе представља базу на коју се надовезује високо витко стабло завршено вишесегментном „капом“, рашчлањеном малим лучним нишама. На квадратном широком постољу постављене су четири чесме, на све четири стране, наглашене декоративном пластиком у виду главе лава. Испод њих су „шкољке“ за прихват воде. На академски осмишљен споменик у облику обелиска аплицирано је мноштво „националних“ украсних мотива, симболичног и хералдичког значења. Архитекта Поповић се определио за ненаметљиву, складну, уздржану форму, чиме је нагласио свечану меморијалну функцију и пијетет према жртвама.
За израду споменика употребљене су три врсте материјала, при чему је доњи сео постамента са чесмом изведен у пешчару, средњи део, такође четвртастог облика, који се према врху сужава завршно обрађен вештачким каменом, односно ситнозрним терацом, обрађен штоковањем. Плоче са натписима израђене су од мермера. На мермерним плочама које су постављене на стаблу споменика изнад базе исписан је следећи текст:

источна страна:
„Палим борцима за слободу и уједињење”
северна страна:
„У националним покретима и ратовима од 1809. до 1918. године” - у потпису је уклесан натпис: “С. Јанковић Желеце”
западна страна:
За време владавине Њ. В. Александра I Карађорђевића Краља Југославије”
јужна страна:
„Захвални грађени среза Власотиначког 1932. године”.

Спомен-чесма је данас окружена зеленилом и парковским растињем, у оквиру недовољно уређеног простора главног градског трга и готово неприметно стоји у амбијенту који га окружује.

[114] Ђурђевић, Марина (1995): Поглед на новије градитељско наслеђе југоисточне Србије до Првог светског рата, Лесковачки зборник бр. 35, стр. 61-68

152.Спомен чесма у Власотинцу (фото: И. Цветковић, 2023)

Усамљени пример архитектуре националног стила у граду на Власини подређен је зградама другачије стилске обраде подигнутим око њега. Иако се не може поредити са монументалнијим и репрезентативнијим српским меморијалним остварењима између два светска рата, у односу на споменике у форми обелиска изграђене у центрима већих градова, ово Поповићево дело може се сврстати у вреднија остварења.[115]

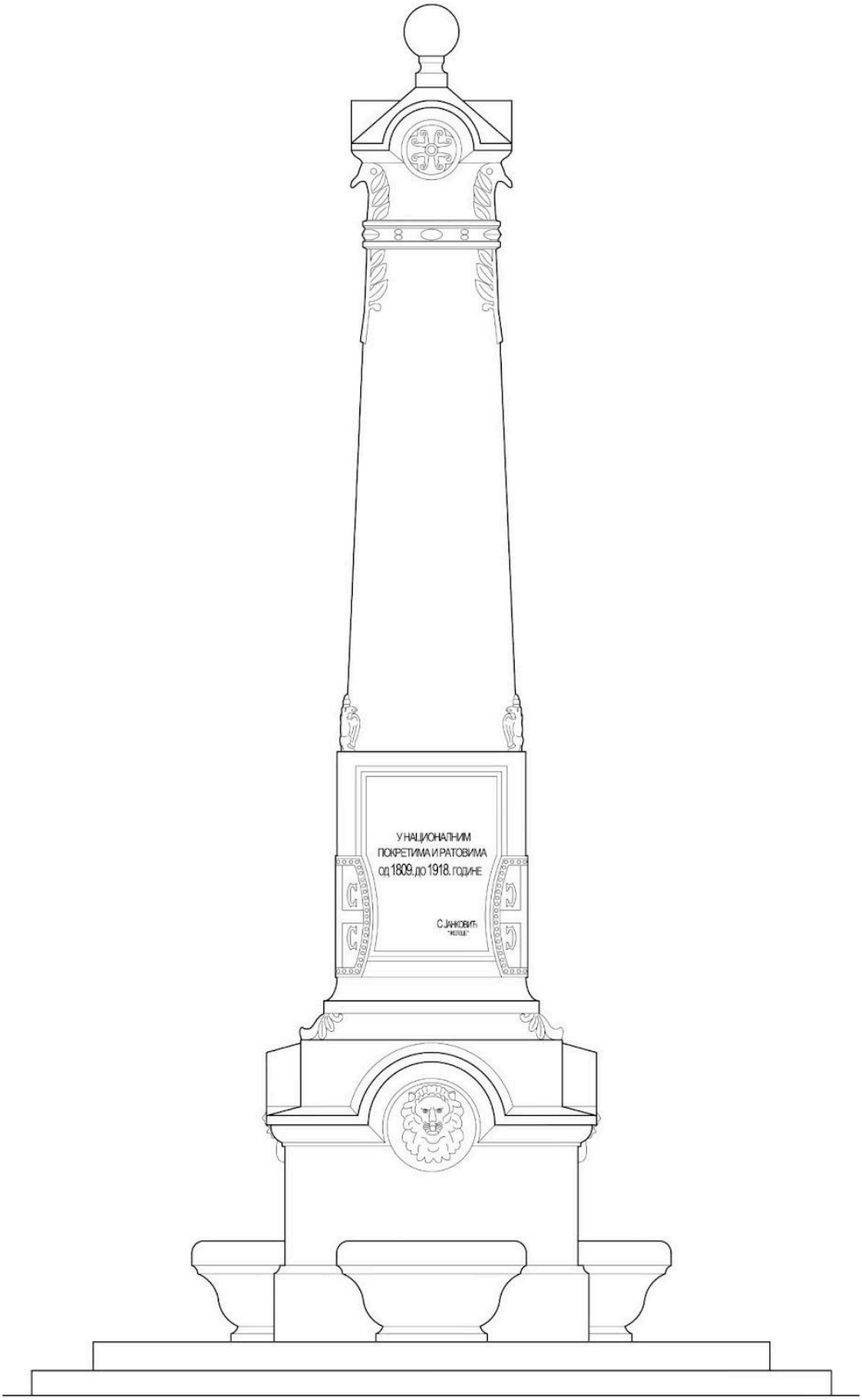
Досадашње конзерваторске/грађевинске активности и тренутно стање:

Спомен чесма на Тргу ослобођења у Власотинцу подигнута је 1932. године, и од тада су у више наврата спровођене одређене интервенције на обнови, санацији и другим конзерваторско - рестаураторским радовима. Последњи конзерваторско-рестаураторски радови реализовани су почетком 21. века, а радове је изводила С.З. Уметничка радионица „Стаменковић", под руководством вајара рестауратора Мирољуба Стаменковића. Том приликом извршена су конзерваторска испитивања узорака материјала и спроведене пробе конзерваторских третмана. Спроведено је чишћење и прање свих површина спомен-чесме водом под дозираним притиском, а одређене површине су пране ручно због боље контроле. Прање је настављено благим раствором дејонизованог детерџента и водом загрејаном на 60 степени целзијусових. Уклањање запрљања кварцним песком коришћено је само за уклањање делова графита.

Тренутно стање спомен чесме је незадовољавајуће. Инсталације водовода и канализације нису исправне и вода не отиче кроз канализацију, чиме се ствара лоша слика. Спомен-чесма је ишарана графитима, и оптерећена билошким деградацијама и другим запрљањима. Потребно је предвидети адекватне неинванзивне методе и третмане биолошких деградација и чишћења споменика. Делови декоративних елемената споменика су окрњени или отпали, и неопходно је спровести њихову рестаурацију. Завршна обрада споменика од вештачког камена има микро пукотине и

[115] Данијела М. Милошевић (2019): стр. 130-135

прслине које је потребно консолидовати и зауставити њихово даље ширење. Такође, неопходно је спровести хидрофобну заштиту свих површина споменика, као и антиграфитну заштиту доњих делова споменика.

153.Спомен-чесма у Власотинцу, постојеће стање (цртеж: Л. Динић, 2023)

СТАРО ГРОБЉЕ - СПОМЕН ПАРК, СВЕТИЛИШТЕ ПАЛИМ БОРЦИМА ЗА СЛОБОДУ

Спомен комплекс „Светилиште палим борцима за слободу у Власотинцу”, које се налази на месту некадашњег старог власотиначког гробља представља једно од најзначајнијих спомен-обележја ове вароши. Идејни творац спомен обележја је познати архитекта Богдан Богдановић, који је дао и идеолошко-уметничку концепцију изградње овог спомен комплекса.

Изграђен је у периоду од 1973. до 1975. године на месту на коме се налазило старо власотиначко гробље, на доминантној узвишици изнад града, надомак реке Власине.

154. Архитекта Богдан Богдановић (извор: https://www.spomenikdatabase.org/bogdan-bogdanovic)

155. Светилиште палим борцима у Власотинцу, спомен парк на Старом гробљу (фотограметрија: А. Никшић, 2023)

Историјске прилике

Спомен комплекс је посвећен палим борцима Револуције (1941-1945) у Власотиначком крају.

Сиромашни и опљачкани Власотиначки срез је током рата претрпео тешка разарања.

Уништено је пет села, позната је Гарска трагедија, спаљивање од стране бугара у селу Доње Гаре и стрељање недужних цивила у селу Јаковљеву, и присилни рад у Бугарској. Негде око 3.200 домова, штала, амбара, воденица и других зграда је уништено.

Многи људи су трпели гладни, живели у земуницама и колибама, неки нису преживели рат, дали су своје животе за слободу. Тако је после ослобођења у многим селима обележјем – на спомен плочама, остао траг жртвовања живота за слободу поколења.

Историјат настанка спомен комплекса

Почетком 1975. године, месна општина Власотинце је, у сарадњи са борачком групом СУБНОР-а, започела реализацију планова за изградњу спомен комплекса у Власотинцу у знак сећања на погинуле борце и цивиле страдале током Другог светског рата. Општински одбор СУБНОР-а је иницијатор изградње споменика. Финансијер је СО Власотинце уз свесрдно залагање тадашњег председника општине Лазара Тасића.

Према документацији која се чува у Архиву у Лесковцу,[116] Богдан Богдановић је простор спомен – комплекса замислио као светилиште револуционарне идеје, постављеног на атрактивној локацији, која привлачи људе и мотивише их да извесно време проведу на том простору. Он је планирао две врсте окупљања, организовано и спонтано. Богдан је планирао да се организовано на овом месту приређују *омладински и пионирски сусрети, пионирске ватре, пријем у Савез, војничка заклетва, манифестација општенародне одбране, и др. Спонтано свакодневно окупљање које не искључује игру најмлађих и песму средњих и виших омладинских узраста. Постоји чак могућност организовања сценских манифестација, као и могућност изузетног окупљања народа у судбоносним тренуцима.*[117]

156. Светилиште палим борцима за слободу у Власотинцу, скица Богдана Богдановића (извор: приватна документација аутора, Аустријски музеј архитектуре у Бечу, https://www.azw.at/)

За одабир локације новог спомен комплекса, као и само урбанистичко решење и пројектовања био је задужен чувени београдски архитекта Богдан Богдановић.

[116] Документација Архива у Лесковцу

[117] Богдановић, Б. Идеолошко уметничка концепција споменика у Власотинцу, Документација СУБНОР (Историјски архив Лесковац, кутија 29)

Место које је Богдановић изабрао за стварање овог великог меморијалног комплекса је старо гробље, постављено на узвишењу јужно изнад града, са погледом на реку Власину.

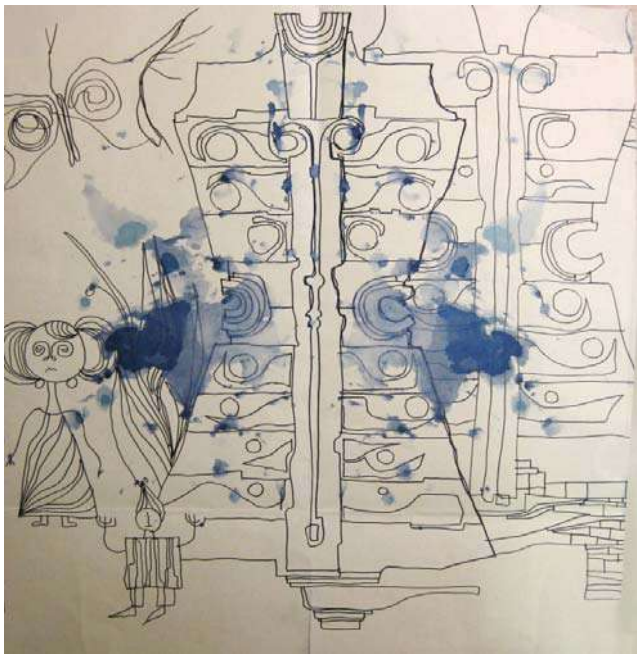
Просторна композиција спомен парка састоји се од пуног елипсоидног амфитеатра, алеје камених блокова укршених рељефима и централног пилона.
Централни елемент споменика је 12 метара висок пилон – монолит од камених блокова назван „чувар“, који бди над разбацаним великим аморфним громадама са уклесаним стилизованим облицима, које је аутор назвао „цветним лавиринтом” али и свакодневним манифестацијама животне радости.
Камене громаде цветног лавиринта украшене су стилизоованим украсима и пригодним стиховима које је, за ову прилику, написао наш чувени песник Васко Попа:

Звезда нас је наша наджи̏вела
И сӣалиħу свакоӣ ӣаликуħу
Мисӣрију заиӣрај ӣамо
Где је наше срце сӣало
Винова лозо ӣродужи
Песму наших дамара
Ако се зажелиӣе наших образа
Помилујӣе у ӣодне овај камен.

Испред пилона налази се и денивелисани амфитеатар елипсоидног облика, саграђен од грубо тесаних камених блокова са цветним орнаментима који симболишу живот, мир, слободу, договор, младост, будућност, срећу. А док вертикална фигура чувара подсећа на обавезу чувања слободе и животне радости.[118]

157. Светилиште палим борцима за слободу у Власотинцу, скица Богдана Богдановића (извор: приватна документација аутора, Аустријски музеј архитектуре у Бечу, https://www.azw.at/)

158. Светилиште палим борцима за слободу у Власотинцу, скица антропомофне стилизоване фигуре Чувара (извор: приватна документација аутора, Аустријски музеј архитектуре у Бечу, https://www.azw.at/)

Читав споменички комплекс саграђен је од врсте тврдог камена – гранита, Моминог камена који се вадио на оближњем каменолому око 21 км јужно од Власотинца у месту Грделица. Каменоклесарске и зидарске радове на овом локалитету организовао је и координирао Богдановић, а извели су их не само домаћи клесари, већ и чувени клесари из пиротског краја, из села Темска.

[118] Образложење Богдана Богдановића за изградњу овог спомен комплекса од 7. априла 1975. године (извор: документација Архива у Лесковцу)

159. Светилиште палим борцима за слободу у Власотинцу, приликом отварања (документација Архива у Лесковцу)

Масивну хоризонталну камену плочу са именима израдио је локални каменорезац Петар Петровић.[119]

160. Светилиште палим борцима за слободу у Власотинцу, приликом отварања (документација Архива у Лесковцу)

Свечана комеморативна церемонија поводом откривања завршеног спомен комплекс и представље јавности догодило се 8. октобра 1975. године. Овај датум изабран је као прослава 31. годишњице почетка битке за ослобођење Власотинца. Церемонији је председавао тадашњи председник СУБНОР-а Србије, генерал-потпуковник ЈНА Момчило Дугалић, а присуствовало је више од пет хиљада грађана.[120]

161. Свечана комеморативна церемонија поводом откривања спомен комплекса 1975. године, говори Момчило Дугалић (извор: документација Архива у Лесковцу)

162. Свечана комеморативна церемонија поводом откривања спомен комплекса 1975. године (извор: документација Архива у Лесковцу)

163. Свечана комеморативна церемонија поводом откривања спомен комплекса 1975. године (извор: документација Архива у Лесковцу)

[119] Стаменковић Валимир (2004): *Сīомениии и сīомен-обележја власоīиначкоī краја*, Власотинце

[120]

Сажет опис спомен комплекса

Светилиште палих бораца за слободу у Власотинцу, изграђено је 1973. до 1975. године на доминантној заравни изнад града, а његов аутор је архитекта Богдан Богдановић.

Меморијални комплекс саграђен је на месту на коме се налазило старо гробље, а данас су и даље видљиви монументални надгробни камени споменици из 19. века, који су препознатљиво дело народних каменорезаца овог краја.

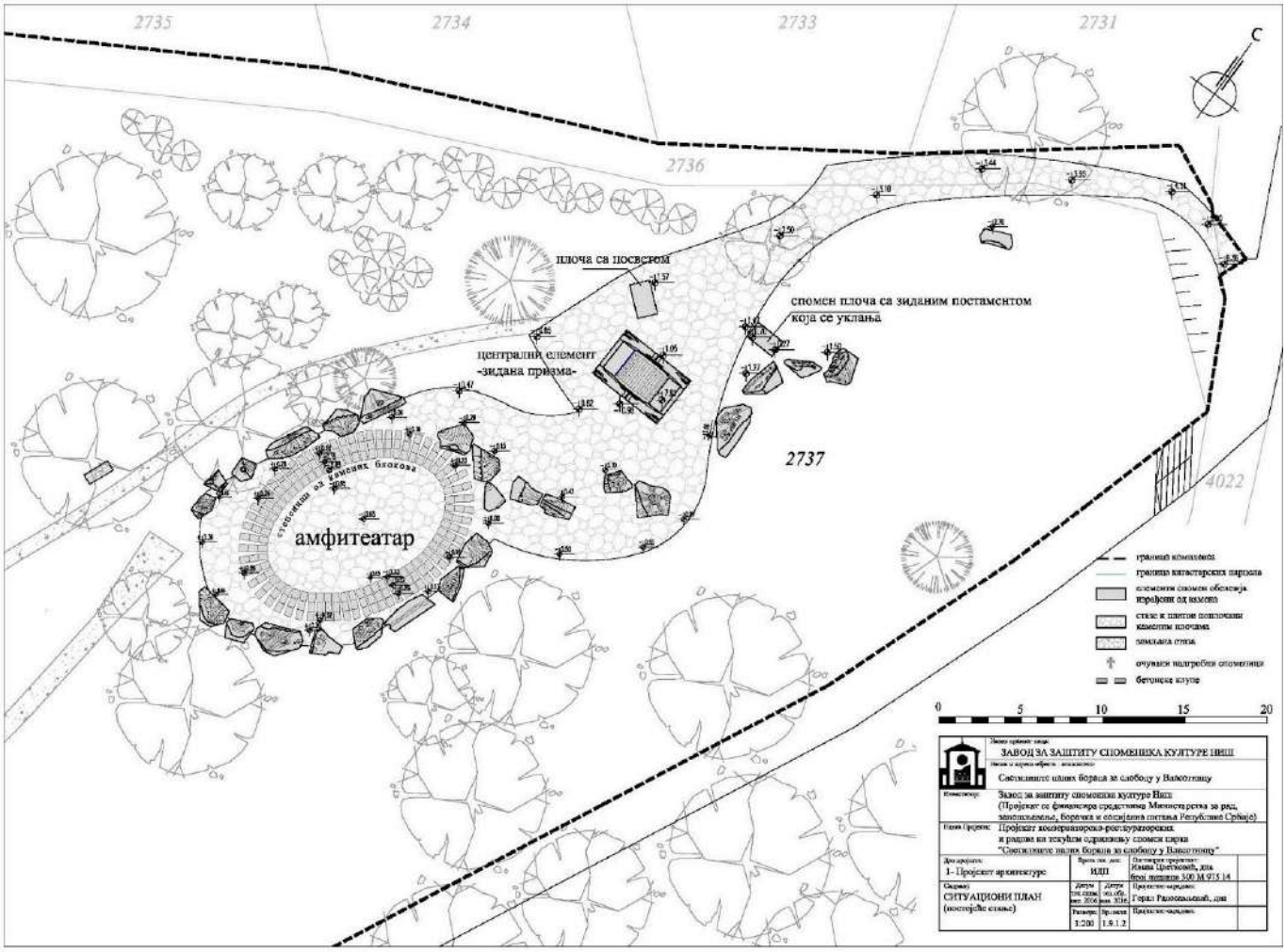

164. Светилиште палим борцима за слободу у Власотинцу (извор: https://www.spomenikdatabase.org/vlasotince)

Спомен комплекс у Власотинцу је изузетно зналачки позициониран, просторно је осмишљен да води посетиоца кроз историјски амбијент прожет пијететом за страдале у борби за ослобођење током Другог светског рата. Импозантно осмишљен и вешто просторно организован, тако да у њему посетилац није притиснут величином или неусклађеним односом изграђених структура и слободног простора. Добија се утисак да су елементи комплекса саставни и нераздвојив део природног окружења. Око амфитеатра су распоређени аморфни гранитни блокови у које су уклесани мотиви које је сам аутор назвао „неолитско цвеће“. Комбинација овог стилизованог флоралног мотива у плитком рељефу и кружног, архетипског облика амфитеатра ствара утисак културног места са намерном реминисценцијом на архитектуру неолита. Примена „фиктивне археологије“ резултат је ауторове жеље да обележју да универзални карактер, односно да укаже на заједничку прошлост кроз семиотички начин изражавања, читљив за различите културне кругове и временске периоде.

Комбинација стилизованог флоралног мотива у плитком рељефу на аморфним каменим громадама и кружног, архетипског облика амфитеатра ствара утисак културног места са намерном реминисценцијом на архитектуру неолита.[121]

[121] Вуковић, Владимир (2012): Архитектура сећања - меморијали Богдана Богдановића, Фолић, Љ: Архитектура Храма, Београд, стр. 391-421

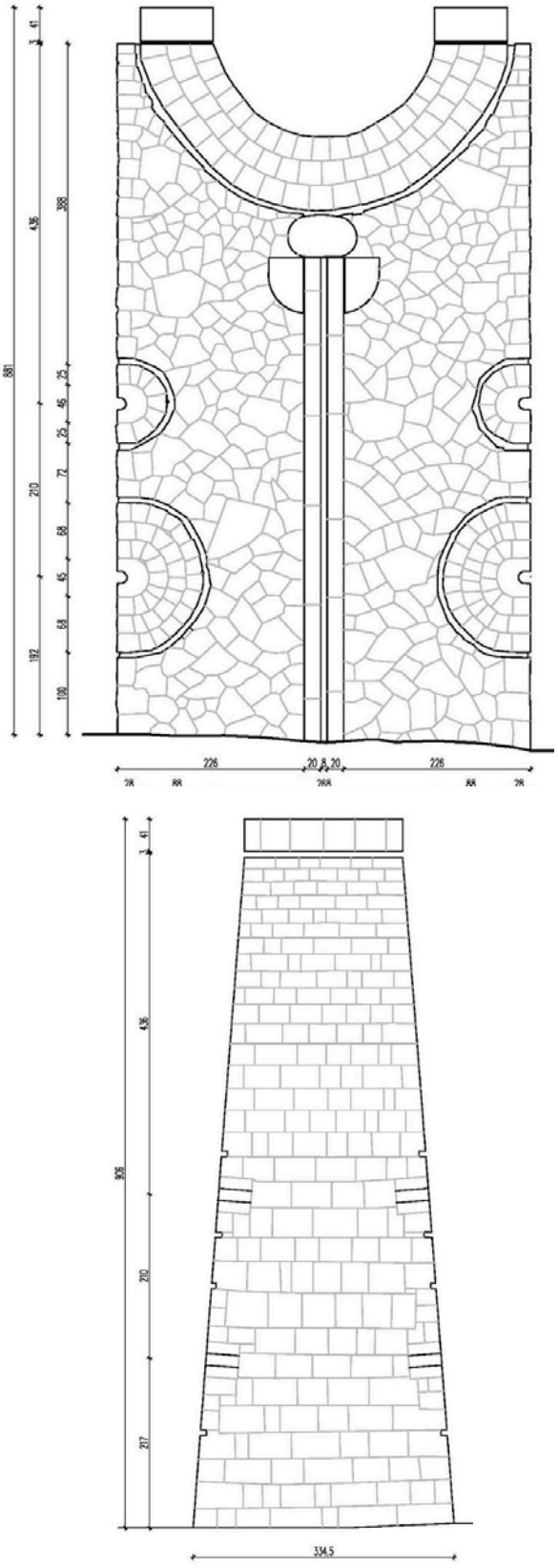
165. Светилиште палим борцима за слободу у Власотинцу, ситуациони план (документација: ЗЗСК Ниш, 2017)

Споменик у Власотинцу обједињује исконско, историјско са трансцедентним. Пилон висине дванаест метара, назван у време откривања споменика „Чуварем револуције“ је вишезначно скулптурално дело, које по својој симболици уздиже дух спомен места ка вишим нивоима, а по материјализацији се повезује са затеченим каменим споменицима, делима народних клесара.

Осмишљавање скулптуралних, архитектонских и урбанистичких елемената су другачија од преовлађујућих у то време, па с разлогом аутор сам за себе каже да је „епицентар недисциплине“.[122] Овакав меморијални комплекс превазилази границе уобичајеног сећања на жртве Другог светског рата, какве знамо у реалистичким представама бораца партизанског покрета или експлицитног приказа страдања жртава.

Аутор је добар познавалац ликовности, скулптуре, свега онога што чини уметничко дело, али и конструкције. Он брише границе између архитектуре, вајарства и пејзажне архитектуре, а уводи нове дисциплине као што је антропологија, археологија, етнологија, религија итд.

[122] Богдановић, Б. (2001): *Глиб и крв*, Београд

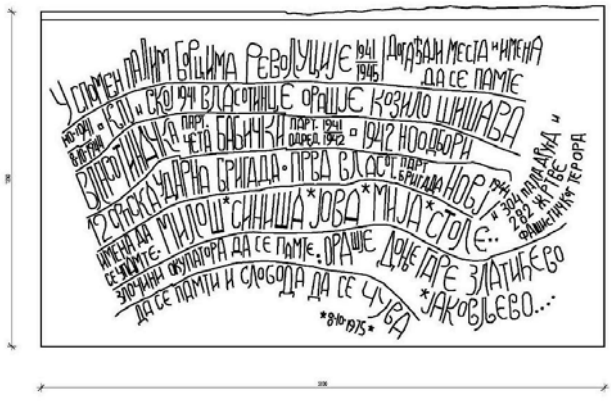
166. Светилиште палим борцима за слободу у Власотинцу, изглед пилона (документација: ЗЗСК Ниш, 2017)

Тренутно стање и мере заштите

Спомен-обележје, које је опште познато као „Старо гробље“, има умерене знакове деградација, запрљања, трагове графита и вандализма, али уопштено посматрано представља углавном и даље добро одржаван комплекс.

Локалитет редовно посећују и користе мештани, редовно се полажу венаца и организују друге сличне почасти. Такође, на овом месту се сваке године одржава неколико комеморативних церемонија. Све ове ствари говоре о томе да локална заједница још увек негује овај простор, сећања и идеје које су уткане у споменички комплекс.

Тако осмишљена амбијентална целина мора се у целости сачувати као и сви скулптурални елементи, архитектонски облици и урбана схема меморијалног комплекса у Власотинцу. Свако увођење нових елемената партерног уређења, мобилијара, сигнализације и расвете, који се визуелно могу довести у контекст спомен – обележја угрозило би његов идентитет.

167. Светилиште палим борцима за слободу у Власотинцу, изглед спомен плоче (документација: ЗЗСК Ниш, 2017)

ПРОСТОРНА ЦЕЛИНА „СТАРА ЧАРШИЈА У ВЛАСОТИНЦУ”

Просторна целина Стара чаршија у Власотинцу обухвата Трг Драгољуба Петковића, улице 12. бригаде и Душанове, затим Трг ослобођења и Улице Марка Орешковића, АВНОЈ-а, Иве Лоле Рибара, Немањине, Димитрија Стојановића, Његошеве и Вука Караџића.

Стара чаршија, иако у великој мери деградирана грађевинским интервенцијама, представља украс вароши. У Власотинцу још увек егзистира аутентична урбана целина настала с краја 19. и почетка 20. века, односно стара власотиначка трговачко – занатска чаршија као урбано и живо језгро насеља, са густо изграђеним зградама у низу и дубоким зеленим двориштима као наслеђеним специфичностима.

Стара чаршија је позиционирана линијски од Трга Драгољуба Петковића на улазу у Власотинце до реке Власине између бране и два постојеће моста. Обухвата централни део насеља, односно површине намењене општим градским функцијама, површине намењене становању, спортским и рекреативним садржајима и градском зеленилу. Река Власина свакако представља основни мотив градског насеља и главну атракцију са аспекта визуелног доживљаја. Објекти који представљају чаршију налазе се углавном на путном правцу Лесковац – Пирот (Црна Трава). Заједничка карактеристика је да се дуж главне градске саобраћајнице, односно главног градског потеза који се провлачи кроз урбано ткиво града простиру објекти разноврсни по форми и ритму просторног распореда, и то је типична просторно организована власотиначка урбана форма са уситњеним ритмом и релативно произвољним облицима и величинама кућа.

Градитељско наслеђе Власотинца већ раније је препознато од стране еминентних истраживача архитектуре и уметности. Срђан Марковић и Александар Кадијевић су се подробније бавили архитектонским наслеђем у Власотинцу. Срђан Марковић потцртава да Власотинце у односу на величину градиња поседује већи број кућа <u>које треба истражити</u>. Набраја куће Валчића, Стаменковића, Поповића, Стаменовића, Тополчевића, Паруновића, Горуновића, и других.[123] Свеобухватна и најзначајнија истраживања градитељског наслеђа Власотинца спровела је архитекта Даница Валчић, која је сазнања и изузетно драгоцене податке о грађевинама власотиначке чаршије изнела у књизи *Градитељско наслеђе Власотинца*, издатој 1995. године, у Власотинцу, чиме је успела да забележи бројне податке, који су непроцењиви за будуће истраживаче.

Ипак, систематско истраживање и проучавања за потребе заштите, као и покретање процедуре заштите старе власотиначке чаршије нису биле спроведене. Недовољна истраженост и изостанак валоризације целокупног градитељског наслеђа и потребне евиденције о укупном броју грађевина са споменичким својствима ограничавало је спровођење ваљане заштите. До отпочињања израде овог документа, у главној чаршијској, Немањиној улици, није било утврђених непокретних културних добара, а на простору целог Власотинцу заштиту државе на основу Решења/Одлуке о заштити уживала су само

[123] Марковић, С. (1993): *Новија истраживања грађанске архитектуре у Власотинцу, Лесковачки зборник бр. 33*, стр. 203-205

два непокретна културна добра - „Гигина кућа“ (СК 097) и црква Сошествије Светог Духа (СК 346). Зграда старе општине, тзв. „Кула“ и централни градски сквер са спомеником “стављени су под заштиту државе” на основу одлуке из Сл. Гл. Јужноморавског региона 37/86, али је формалноправно изостао упис у централни регистар непокретних културних добара. Значајан број објеката евидентиран је у службеној документацији Завода за заштиту споменика културе Ниш, Такође, део градитељског фонда, иако идентификован, још увек није био истражен и формално вреднован.

168.Амбијентална целина Његошеве улице са Старим млином и браном на Власини (фото: А. Никшић, 2023)

Објекти који представљају остатке чаршије налазе се углавном у Немањиној, Душановој и у улици 12. бригаде. Простор између бране и старог моста, тачније део око Старог млина, обухвата посебно вредну и важну градитељску подцелину старе чаршије, са карактеристичним микро амбијентом, уникатном архитектуром и специфичним положајем.[124] Доминантни објекат ове подцелине, и читаве варошице, јесте стари млин. Такође, истичу се монументалне грађевине које су и данас својеврсни градски симболи и репрезентативни примерци градитељске баштине Власотинца: садашња Зграда центра за социјални рад (кућа Петра (Гаврила) Поповића), садашња Вила Гуњетинац (кућа Стаменка Милошевића), куће Александра и Тихомира Поповића, Петра Горуновића, породице Милошевић, и др.

[124] Цветковић, И. и Стошић, Ђ. (2013): *Стара чаршија у Власотинцу - заштита грађанске архитектуре с почетка XX века и неопходност систематског истраживања*, Дигитални зборник IV конференције, Стара градска језгра и историјске урбане целине, проблеми и могућности очувања и управљања, Београд, стр. 172-183

Већина вредних грађевина, с ретким изузецима, претрпела је промене на фасади или столарији. Ипак, на одређеном броју објеката довољно су очувани елементи декоративне пластике који указују на некадашњи изглед појединачних грађевина и читаве чаршије, односно постојећи објекти старе чаршије остали су у одређеној мери аутентични и визуелно привлачни сведоци постојања заоставштине коју су створили варошки трговци и занатлије.

Дух места старе чаршије одликује посебан однос према улици и јавном простору, који се изражава кроз орјентацију крова и балкона, чиме је посебно наглашен фронт куће, максимизирање оног дела куће који јесте у вези са јавним простором Власотинца.

Затечено урбано ткиво одликује се кривудавим неправилним улицама и слепим сокацима, уситњеним и испрецесаним потезима.

169.Улице Вука Караџића, Димитрија Стојановића и Немање (фото: А. Никшић, 2023)

Оваква уситњеност пренела се из занатске чаршије и на стамбене четврти које се такође одликују сличним ритмом урбаног организовања.

170.Трг ослобођења (фото: А. Никшић, 2023)

Потребе послератног урбанизма уништиле су велики део градитељског наслеђа око данашњег Трга ослобођења, Немањине и Душанове улице. И поред архитектонског преображаја и јаке градитељске активности, власотиначка чаршија се уклопила у нове

токове живота и успела да задржи своје посебности, које се одликују уникатним фасадним украсима, дрвеним порталима, али и функционалност стамбено - пословних објеката с пословним простором (локалима) којима се приступа(ло) директно са улице, и стамбеним делом отвореним ка дворишту.

171.Изглед Душанове улице пре изградње вишеспратница (извор: Власотинце које не бледи)

172.Изглед Немањине улице (извор: Власотинце које не бледи)

Чињеница да се овој архитектонско - амбијенталној целини „разграђује" идентитет у 21. веку, упркос развијеном просторном и урбанистичком планирању и архитектонском пројектовању (и присутне свести о непроцењивом значају културног наслеђа), поражавајућа је за цео систем.

Дозвољавањем непланске доградње, надградње и адаптације старих објеката или пак њихове замене новим, „савременим", у последњих двадесетак година дошло је до убрзаног мењања изгледа и нарушавања вредности центра града. Визуелни и естетски имиџ власотиначке чаршије је у значајној мери измењен.

Огранак старе чаршије у тзв. „Земун мали" карактеришу дубоке парцеле са узаним фронтом, а овде су још приметни и присутни остаци старих заната.

Напомињемо да је овај део чаршије, који је лоциран на десној обали Власине у великој мери преоблкован (већ је претрпео велике трансформације), тако да није обухваћен предметним истраживањем.

Прилика да се коначно зауставе процеси деградације простора старе чаршије, указала се 2023. године, када је Министарство културе Републике Србије подржало Пројекат заштите старе власотиначке чаршије, Завода за заштиту споменика културе Ниш. Обезбеђени су услови за реализацију потребних истраживачких активности, у циљу започињања истраживања и процеса правне заштите на угроженом градитељском наслеђу Власотинца. Извршена су потребна теренска истраживања, архитектонска снимања и мерења, спроведено вредновање и урбанистичко-архитектонске анализе, урађен Елаборат заштите старе чаршије Власотинца.

Елаборат заштите старе чаршије Власотинца представља почетак процеса заштите, очувања и унапређења ове вредне просторне културно-историјске целине, на чијој је заштити и унапређењу потребно радити у предстојећим деценијама. Могућности за побољшање тренутног стања, и спречавање даљег нарушавања градитељског фонда и амбијенталне целине, пре свега се односе на израду, усвајање и имплементацију адекватних просторно – планских и урбанистичко – техничких докумената, и израду озбиљне стратегије очувања и заштите градитељског наслеђа, али упоредо и физичке заштите, рестаурације, ревитализације и рехабилитације истог. Неопходно је укључивање локалне

самоуправе на првом месту, и свих осталих заинтересованих страна.

173.Немањина улица (лево - Зграда Ђорђа Поповића Крчимирца; у средини - Зграда среског начелства; десно - кућа Илије Краинчанића и локали)

174.Немањина улица, сквер, изглед седамдесетих година 20. века (извор: документација Народне библиотеке Власотинце)

Историјски, архитектонски и урбани развој Власотинца, директно је повезан са трговином, која је условила формирање занатско-трговачке чаршије линеарног типа. Архитектонско – урбанистички комплекс чаршије настао је спонтаним развојем Власотинца, који се интензивирао током 19. века, а организована регулација варошице започета је 1912. године, на основу Плана регулације вароши Власотинца, који је израдио инжењер Бартош.[125] Сматра се да је Франц Бартош овај план регулације израдио у време док је био окружни инжењер, а као година израде плана, узима се 1893. година.[126] Према подацима из литературе сматра се да је овај план израђен уз уважавање наслеђене урбане структуре, у великој мери поштујући постојећу урбану матрицу, и инкорпорирајући већ изграђене зграде и формирану уличну мрежу, али је подразумевао и одређена рушења града ради формирања регулационих линија улица. Поменути план је спроведен у целости до 1926. године, чиме је Власотинце постала једна од лепших варошица југа Србије.

Срж старог, урбаног језгра Власотинца чини централни трг са парком, троугластог облика. Данашњи изглед трга последица је спонтаног формирања саобраћајница око некадашње пијаце, на чијем месту је 1932. године изграђен Споменик палим борцима за ослобођење од 1809-1918. године, а каснијим парцијалним интервенцијама формиран је парковски простор недовољно промишљеног изгледа. Изнад и испод трга се налазе трговачко-занатске радње, поређане једна до друге у низу, са карактеристичним уским уличним фронтовима и дубоким узаним парцелама. Бројне су пословно-стамбене и породичне куће, које су грађене на начин да задовоље функционалне потребе пословања и становања у исто време.

175.Немањина улица, лево - зграда Ђорђа Поповића Крчимирца; у средини - зграда Среског начелства (фото: А. Никшић, 2023)

[125] Инжењер Франц Бартош спомиње се у путописима Феликса Каница као његов водич кроз Ниш и околину. Иако нису откривени лични подаци о Бартошу попут године и места рођења и смрти, осим да потиче из угледне чешке породице и да је у Србију стигао како би радио на београдском пристаништу, праћењем и провером података које о Бартошу записао Каниц сачињена је листа пројеката на којима је Франц Бартош радио у периоду од 1883. до 1893. године. Франц Бартош је такође, 1893. године био уписан у списак чланова српских инжињера. Пројекти на којима радио Франц Бартош према времену и месту реализације разврстани су у три категорије: Пројекти од 1883. до пресељења у Ниш 1885. године. Пројекти од 1885. до 1889. – време боравка у Нишу. Пројекти након 1889. по пресељењу у Шабац. Одлуком Министарства за грађевину, Франц Бартош, инжењер 4. класе, упућен је у Ниш 1885. године да обавља послове окружног инжењера. На овој позицији Бартош је радио од 1885. до 1889. године. Франц Бартош и Феликс Каниц у септембру 1889. године путовалису заједно од Ниша према југу и југоистоку земље. Бартош је по препоруци начелника Арсеновића био Каницов пратилац. На основу Каницових белешки, Бартош је у Нишу пројектовао и изградио болницу, трасирао и изградио пут од Гаџиног Хана кроз Барбешку долину до Заплањске Топонице, радио на провери стабилности грађевинских конструкција и издавао налоге за њихову санацију или рушење, радио на изградњи улица у Нишу према регулационом плану инжењера Ивана Козлића. (https://gaf.ni.ac.rs/nip/dc1/Zbornik%20radova%20GAF%20Vol.%2030%20-%202015.pdf)

[126] Валчић, Д. (2018): Градитељско наслеђе Власотинца

Стара власотиначка чаршија одликује се приземним и спратним дућанима и спратним пословно-стамбеним зградама, стешњеним једне уз друге, дуж читаве чаршије. Стари ***дућани*** састоје се најчешће од једне основне просторије, са двоводним крововима покривеним ћерамидом. Каснијим повећањем густине насељености у централној зони граде се ***грађанске куће на спрат,*** покривене бибер црепом, у склопу старе чаршије. Зграде су релативно уског уличног фронта, а катастарске парцеле уске и дуге, у оквиру којих се по дубини развијају објекти. Задњи делови дубоких парцела, претварају се у дворишта за стамбене објекте којима се прилази узаним и кривудавим слепим улицама.

Чаршијска структура се развила као центар са занатским садржајима, односно садржајима уситњене трговине и занатске производње, а становање је организовано изнад трговачко-производних садржаја, углавном на првом спрату, или у посебним кућама позицион ираним дубоко у унутрашњости парцеле.

Оваква урбана поставка са јединством продајно – производно – стамбеним активностима на истој парцели и сачувано градитељско наслеђа, главне су одлике власотиначке старе чаршије, и заправо сведоче о урбаном развоју Власотинца, континуитету и специфичностима ове варошице. Посебну карактеристику чаршије чине и вински подруми, које по правилу има већина кућа, имајући у виду да је читав крај заправо виноградарски.

Данас је стара чаршија у великој мери девастирана новокомпонованим објектима, који су у нескладу са већ постојећим вредностима. У старој чаршији је урбанистички и архитектонски посматрано невешто измешано старо и ново градитељство. Дискутабилним потезима, грешкама и превидима планера и политичара нестала су многа здања која су имала историјску и архитектонску вредност.

176.Изглед винског подрума у Власотинцу (фото: И. Цветковић, 2023)

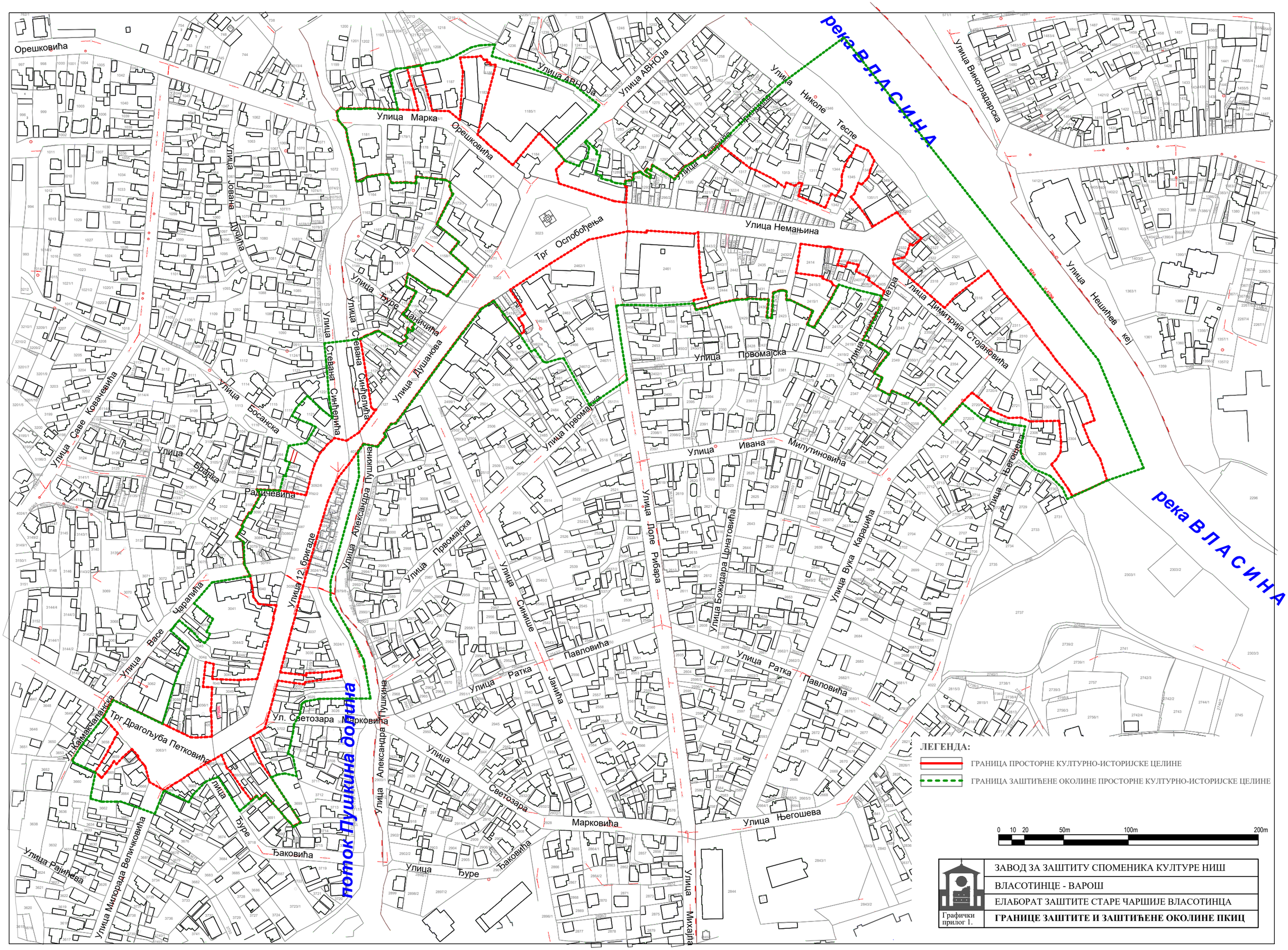
177.Немањина улица, лево - Зграда Ђорђа Поповића Крчимирца; у средини - Зграда среског начелства (фото: А. Никшић, 2023)

На великом броју старих здања које чине базу Старе чаршије приметна је велика угроженост аутентичног обликовања фасаде у смислу распореда и очуваности декоративних елемената, избора боја, функционалног распореда и облика. Такође, несразмера пропорција и величине отвора на фасадама и других елемената, али и угроженост профилисаних венаца, фасадне пластике и фасадне столарије, као и евидентно постојање неадекватних

интервенција, нарушавају аутентичност амбијента.[127]

Остаје основно, нерешено питање (које и даље лебди у ваздуху): Како сачувати и заштитити стару власотиначку чаршију, поприлично разбијену архитектонско урбанистичку целину, која још носи печат свога времена. У чаршији су некада живели трговци, занатлије, предузимачи и сл., али је после Другог светског рата тај слој социјално елеминисан, а нови станари, који заправо и нису били власници нису хтели да се брину или је одржавају.

[127] Cvetković, I. Stošić, Đ. Momčilović-Petronijević, A. & Stankovi', S. (2023): Preserving the Architectural Heritage of the City of Nis in the 21st Century: Challenges and Oopportunities (Obilićev Venac Case Study), Proceedings THE International Conference Synergy of Architecture & Civil Engineering SINARG 2023, 364-375

ЛЕГЕНДА:

ГРАНИЦА ПРОСТОРНЕ КУЛТУРНО-ИСТОРИЈСКЕ ЦЕЛИНЕ

ГРАНИЦА ЗАШТИЋЕНЕ ОКОЛИНЕ ПРОСТОРНЕ КУЛТУРНО-ИСТОРИЈСКЕ ЦЕЛИНЕ

0 10 20 50m 100m 200m

Графички прилог 1.	ЗАВОД ЗА ЗАШТИТУ СПОМЕНИКА КУЛТУРЕ НИШ
	ВЛАСОТИНЦЕ - ВАРОШ
	ЕЛАБОРАТ ЗАШТИТЕ СТАРЕ ЧАРШИЈЕ ВЛАСОТИНЦА
	ГРАНИЦЕ ЗАШТИТЕ И ЗАШТИЋЕНЕ ОКОЛИНЕ ПКИЦ

ПРЕДЛОГ ГРАНИЦА ЗАШТИТЕ ПРОСТОРНЕ КУЛТУРНО-ИСТОРИЈСКЕ ЦЕЛИНЕ:

Границе заштите Просторне културно-историјске целине Старе власотиначке чаршије, обухватају простор некадашње власотиначке чаршије, која се линеарно пружала од уласка у Власотинце из правца Лесковца, до тзв. сквера у Улици 22. дивизије, на излазку из Власотинца према путу за Пирот и Црну Траву. Целина коју је служба заштите непокретних културних добара, у оквиру пројекта заштите старе власотиначке чаршије, препознала и евидентирала, обухвата потез од Трга Драгољуба Петковића из правца Лесковца, до моста на реци Власини у правцу изласка ка Пироту и обухвата зграде које се пружају дуж улица 12. бригаде, Душанове, Трга ослобођења, затим делове улица Марка Орешковића, АВНОЈ-а и Иве Лоле Рибара, као и Немањине и Крњиног сокачета, Димитрија Стојановића, и делова улица Његошева и Вука Караџића.

ГРАНИЦЕ ЗАШТИТЕ обухвата следеће катастарске парцеле у КО Власотинце-Варош - 1127, 1128, 1129, 1130, 1131, 1132/1, 1132/2, 1133/1, 1133/2, 1134, 1135, део 1137, 1138, 1139, 1145/1, 1145/2, 1147, део улице Ђуре Даничића 1148, 1154, 1155, 1156, 1157, део 1159, 1169, 1170, 1171, 1172, 1173/1, 1173/2, 1173/3, 1176, 1177, 1178, 1179/1, 1179/2, 1180, 1181, 1182, 1184, 1186, 1188, 1189, део улице АВНОЈ-а 1257/1, 1291, 1292/1, 1292/2, 1292/3, 1293, 1294/1, 1294/2, 1295/1, 1295/2, 1296/1, 1296/2, део улице Гаврила Принципа 1298, 1317, 1318, 1319, 1320, 1321/1, 1321/2, 1321/3, 1322/2, 1322/3, 1322/4, 1322/5, 1323, 1324, 1325, 1326/1, 1327, 1328, 1329/1, 1329/2, 1330, 1331, 1332, 1333, 1334, 1335, 1336, 1337, 1338, 1339, 1340, 1341, 1342, 1345, 1348, део Немањине улице 1352/1, 1352/4, 1352/5, 2304, 2307/1, 2308/1, 2309, 2310, 2311, 2312, 2313, 2314, 2315, 2316, 2329, 2330, 2331, 2332, 2333, 2334, 2340 део улице Димитрија Стојановића (Његошеве), 2341, 2342, 2343, 2349, 2350/1, 2350/2, 2350/3, 2350/4, 2351, 2352, 2353, 2354, 2355, 2356, део улице Учитеља Петра 2404, 2405, 2406/1, 2407/2, 2408/1, 2409/1, 2415/1, 2431, 2432/1, 2432/2, 2433, 2434, 2435, 2436/1, 2436/2, 2436/3, 2437, 2438, 2439, 2440, 2441, 2442, 2443/1, 2443/2, 2444, 2445, 2472, 2473/1, 2473/2, 2474/1, 2474/2, 2476, 2663 део улице Вука Караџића, 2720/2, 2720/4, 2721, део улице Душанове 3021, 3022, Трг ослобођења 3023, 3033/1, 3033/2, део пута (12. бригаде) 3039/1, 3040, 3048, 3049, 3050, 3053, 3054, 3056/2, 3659, Трг Драгољуба Петковића 3063/1, део улице Васе Чарапића 3063/2, 3079/1, 3079/2, 3080/1, 3080/2, 3081/1, 3081/2, 3082/1, 8082/2, 3083, 3084/1, 3085,/1, 3086/2, 3086/3, 3086/4, 3087, 3088, 3089, 3090, 3091, део улице Бранка Радичевића 3131, 3695, 3696, 3697, део канала - Пешкине долине 4013/3.

ГРАНИЦЕ ЗАШТИЋЕНЕ ОКОЛИНЕ обухвата следеће катастарске парцеле у КО Власотинце-Варош - Део Босанске улице 1113, 1118, 1119, 1120, 1121, ДЕО УЛИЦЕ Стевана Синђелића 1125/1, део улице Стевана Синђелића 1126/3, 1185/1, 1185/2, 1187, 1190, 1191, део улице АВНОЈ-а 1257/1, 1285/1 1285/2, део улице Гаврила Принципа 1298, 1299, 1300, 1301, 1302, 1303, 1306, 1307, 1308, 1309, 1310, 1311, 1312, 1313, 1314, 1315, 1316, 1343, 1344, 1349/1, 1349/2, 1350/1, 1350/2, 1351/1, 1351/2, 1351/3, део Немањине улице 1352/1, 2305, 2306, 2317, 2318, 2319, 2320/1, 2320/2, 2321, 2322, 2323,

2324, 2325, 2326, 2327, 2328, 2335, 2336, 2337, 2338, 2339, део улице Димитрија Стојановића (Његошеве) 2340, 2406/2, 2407/1, 2409/2, 2410, 2411, 2412, 2413, 2414, 2460, 2461, 2462/4, 2462/5, 2462/6, 2463, 2464/2, 2464/3, 2464/4, 2465, 2466, 2467/1, 2467/2, 2473/5, део Првомајске улице 2512/4, 2512/5, 2720/1, 2722, део улице Светозара Марковића 3025, 3029, 3030, 3031, 3032, 3034, 3035/1, 3035/2, 3036, 3037, 3038 3041, 3044/1, 3044/2, 3045, 3046, 3047, 3055, 3056/1, 3057, 3058/1, 3058/2, 3059, 3092/2, 3092/3, 3092/4, 3092/5, 3092/6, 3093, 3657, 3658, 3663, 3664, 3665, 3666, део улице Милорада Вељковића Шпаје 3667, 3668, 3669, 3693, 3694, 3698, 3700, 3701, 3702, део улице Ђуре Ђаковића 3718, део реке Власине 4012, део канала – Пешкина долина 4013/3, део улице Иве Лоле Рибара 4021.

ЗНАЧАЈ И ВРЕДНОСТ ГРАДИТЕЉСКЕ ЦЕЛИНЕ:

Специфичност облика власотиначког урбаног насеља произилази из особености природног окружења, и историјских прилика које су утицале на развој града.

Стара власотиначка чаршија формирала се у специфичним социјално – економским условима са традиционалним обичајним и културним животом Власотинчана. Зачела се око старих механа и ханова који су били у вези с трговачким прометом и караванским саобраћајем, који је током 18. и 19. века био веома интензиван. У непосредној близини механа и ханова, оснивале су се занатске радње које су чиниле основу власотиначке чаршије. Тада настаје низ занатских и трговачких радњи са карактеристичним фасадним решењима која и данас подсећају на власотиначку трговачку четврт из прошлог столећа. Чаршијске зграде складних и једноставних узаних фасадних фронтова, са елементима од дрвета (прозори у низу, врата и излози), скупа са спратним грађанским кућама чине јединствену градску целину велике амбијенталне вредности. Урбанистички је уобличена крајем 19. и почетком 20. века изградњом спратних кућа квалитетне градње на којима је очувана аутентична, складно обликована столарија, профилација отвора и декоративна пластика.

Ова целина значајна је за сагледавање историјског и урбанистичког развоја вароши као спонтано формиране целине око старих механа и ханова. Чаршија је у данашњем облику несумњиво формирана крајем 19. и почетком 20. века.

Процес формирања и афирмације „старе чаршије“ као трговачког и привредног центра, старог језгра, урбане целине која има посебну културну и историјску важност, првенствено за Власотинце, али и за регион и Републику Србију, видан је и данас кроз њено очувано урбанистичко и архитектонско наслеђе из 19. и 20. века. Представља најречитији материјални доказ историјског развоја и трајања варошице. Архитектонске, урбанистичке и амбијенталне вредности преосталих објеката у целини старе чаршије, значаје су и као историјски сведоци настајања нових вароши у тек ослобођеној Србији. Најстарији регулациони план Власотинца, израђн је 1884. године, и претпоставља се да га је израдио окружни инжењер Франц Бартош.

Чаршију треба посматрати интегрално, тежити ревитализацији основних садржаја и намена, рестаурацији изворних елемената архитектонског израза и унапређењу читавог простора.

ГРАЂЕВИНЕ ОД ВРЕДНОСТИ НА ПРОСТОРУ ЦЕЛИНЕ:

Делимично сачувана стара трговачка чаршија у центру градиња, представља посебну архитектонску целину, урбано и живо језгро насеља, густо изграђено са очуваним наслеђеним специфичностима. Дуж главне улице ређају се занатске радње и дућани са узаним фронтовима и најчешће дубоким парцелама, као и спратне грађанске куће велике архитектонске и уметничке вредности и знаначке занатске обраде.

Услед бројних интервенција и деградација, чаршија је данас састављена од неколико мањих амбијенталних целина, односно групација вредних грађевина распоређених у улицама 12. Бригаде, Душанове, Трга ослобођења, Улице Марка Орешковића, Иве Лоле Рибара, Немањине, Улици Димитрија Стојановића са деловима улица Вука Караџића и Његошеве, у близини Старог млина.

Објекти од посебне вредности или вредности у оквиру ПКИЦ:

1. бр. 7, на Тргу Драгољуба Петковића, на к.п. бр. 3659, Кућа свештеника Чедомира Поповића

Објекти у **Улици 12. Бригаде**, КО Власотинце-варош
Читава страна улице са парним бројевима, са групом објеката:

2. бр. 10-10а, на к.п. бр. 3091- кућа Душана С. Валчића
3. бр. 12-12а, на к.п. бр. 3089 - кућа Милана Валчића
4. бр. 26, на к.п. бр. 3083, кућа браће Сеизовић, објекат чини јединствену целину са објектом на к. п. бр. 3082 у Улици Васе Чарапића, бр. 2,
5. бр. 30 и бр. 32, на к.п. бр. 3040, кућа Душана Валчића,
6. бр. 46, на к.п. бр. 3048 - кућа Миливоја Шелића
7. бр. 62-62а, на к.п. бр. 3056/2 - кућа породице Јанковић „Желеце"

Непарни бројеви зграда у горњем делу улице, према излазу ка Лесковцу:

8. бр. 11, на к.п. бр. 3033, кућа Љубомира Живковића „Мучибабиног"
9. бр. 27, на к.п. бр. 3697, Кућа Спиридона Б. Бошковића
10. бр. 29 и бр.31, на к.п. бр.3696 и бр.3695, Кућа Живојина Цветановића „Американца"

Објекти у **Улици Душановој**, КО Власотинце – варош, парна страна улице представља релативно сачувану стару трговачку чаршију делимично нарушену новијом градњом, са групом објеката:

11. бр. 2-4, на к.п. бр. 1156, кућа Тасе Ст. Влачића
12. бр. 6, на к.п. бр. 1154, кућа Захарија Хаџи Стаменковића
13. бр. 10а, на к.п. бр. 1145/2
14. бр. 10б, на к.п. бр. 1145/1
15. бр. 28а-28б, на к.п. бр.1129

16. бр. 30, на к.п. бр. 1128, кућа Данила Ђорђевића
17. бр. 32, на к.п. бр. 1127, радња Параскеве Бојковић

На **Тргу Ослобођења** у Власотинцу (КО Власотинце-варош) издваја се амбијентална целина у чији састав улазе следеће грађевине:

18. Централни градски сквер са спомен-чесмом палим родољубима у ослободилачким ратовима србије (1809-1918), на Тргу Ослобођења, на к.п. бр. 3023 КО Власотинце-варош (Службени гласник Јужноморавског региона 37/86)
19. бр. 2 и бр. 4, на к.п. бр. 2476 и к.п. бр. 2474/1, зграда фото-радње Мирковић
20. бр. 6 и бр. 8, на к.п. бр. 2473/1 и к.п. бр. 2472, кућа Властимира Прикића
21. бр. 5 и бр. 7, на к.п. бр. 1170 и бр. 1171, кућа Тасе Ст. Влачића
22. бр. 9, на к.п. бр. 1172, кућа Милана Т. Валчића, касније тзв. Црнотравско

23. бр. 11, на к.п. бр. 1173/2, зграда некадашњег среског начелства, данас МУП-а
24. Зграда Старе општине, тзв. „Кула“, улица АВНОЈ-а бр.1, на к.п. бр. 1184 КО Власотинце – варош (Службени гласник Јужноморавског региона 37/86)

Објекти у **Улици Марка Орешковића**, КО Власотинце-варош

25. бр. 4, на к.п. бр. 1182, зграда Народног дома
26. бр. 10 и 10а, на к.п. бр. 1189, куће Миладина Ђорђевића
27. бр. 11, на к.п. бр. 1178, кућа Д. Динкића
28. бр. 25, на к.п. бр. 1181, кућа Глигорија Паруновића

Објекти у **Улици Немањиној**, КО Власотинце-варош

Непарна страна улице са бројевима, односно групама објеката:

I група објеката

29. бр. 1, кућа Сотира Валчића на к.п. бр. 1291
30. бр. 3, бр. 3а и бр. 3б, кућа Војислава С. Поповића на к.п. бр. 1292/1, бр. 1929/3 и бр. 1292/2
31. бр. 5, кућа Благоја Каруовића, на к.п. бр. 1293
32. бр. 7-11, на к.п. бр. 1294/2, 1295/2 и 1296/2, кућа Кристе Б. Бошковића

II група објеката

33. бр. 13,17, на к.п. бр.1321/1,1321/2,1321/3, кућа Голуба Аранђеловића – „Беље“
34. бр. 19,21,23,на к.п. бр.1322/2,1322/3,1322/4, кућа Илије З. Крајинчанића – „Ицка“

III група објеката

35. бр. 25-33, на к.п. бр. 1324, 1325, 1326/1, Мумџијски дућани
36. бр. 47-59, на к.п. бр. 1331, 1332, 1333, 1334, 1335 и 1336, 1337, остаци старих дућана са балканском архитектуром у Крњином сокачету

IV група објеката

37. бр.69, на к.п. бр.1338
38. бр.71, на к.п. бр.1339
39. br. 71a, на к.п. бр.1339
40. бр.73, на к.п. бр.1340
41. бр.75, на к.п. бр.1341, кућа Влајка С. Такића

Парна страна улице са бројевима, односно групама објеката:

V група објеката

42. бр. 14в, на к.п. бр. 2443/2, кафана Илије Краинчанић
43. бр. 18, на к.п. бр. 2441 и бр. 20, на к.п. бр. 2440 – локали браће Краинчанић
44. бр. 22, на к.п. бр. 2439
45. бр. 24, на к.п. бр. 2438
46. бр. 26, на к.п. бр. 2437
47. бр. 32, на к.п. бр. 2434
48. бр. 38, на к.п. бр. 2432/2, зграда Ђорђа Поповића „Крчимирца“

VI група објеката

49. бр. 52 и бр.54а, на к.п.бр. 2415/1 и бр. 2415/3

VII група објеката

50. бр. 72, на к.п. бр. 2409/1, кућа Уроша Валчића
51. бр. 78, на к.п. бр. 2406/1, зграда прве апотеке Душана Милошевића
52. Спаскина кућа у Улици Николе Тесле бр. 3, на к.п. бр. 1345 КО Власотинце-варош

У близини Старог млина, са деловима **Улица Његошева, Димитрија Стојановића и Вука Караџића**

Објекти у **Улици Његошевој**, КО Власотинце-варош

53. Стари Млин, млин Гаврила Поповића, изграђен 1895. године на реци Власини, на к.п. бр. 2304, КО Власотинце-варош
54. бр.1, на к.п. бр. 2304, пратећи објекти Млина
55. бр. 3, на к.п. бр. 2309, кућа Александра Поповић
56. бр. 7, на к.п. бр. 2307/1, кућа Тихомира Поповића

Улица Димитрија Стојановића, КО Власотинце-варош представља стару варошку улицу у којој доминирају слободностојећи објекати са некадашњом функцијом породичног становања.

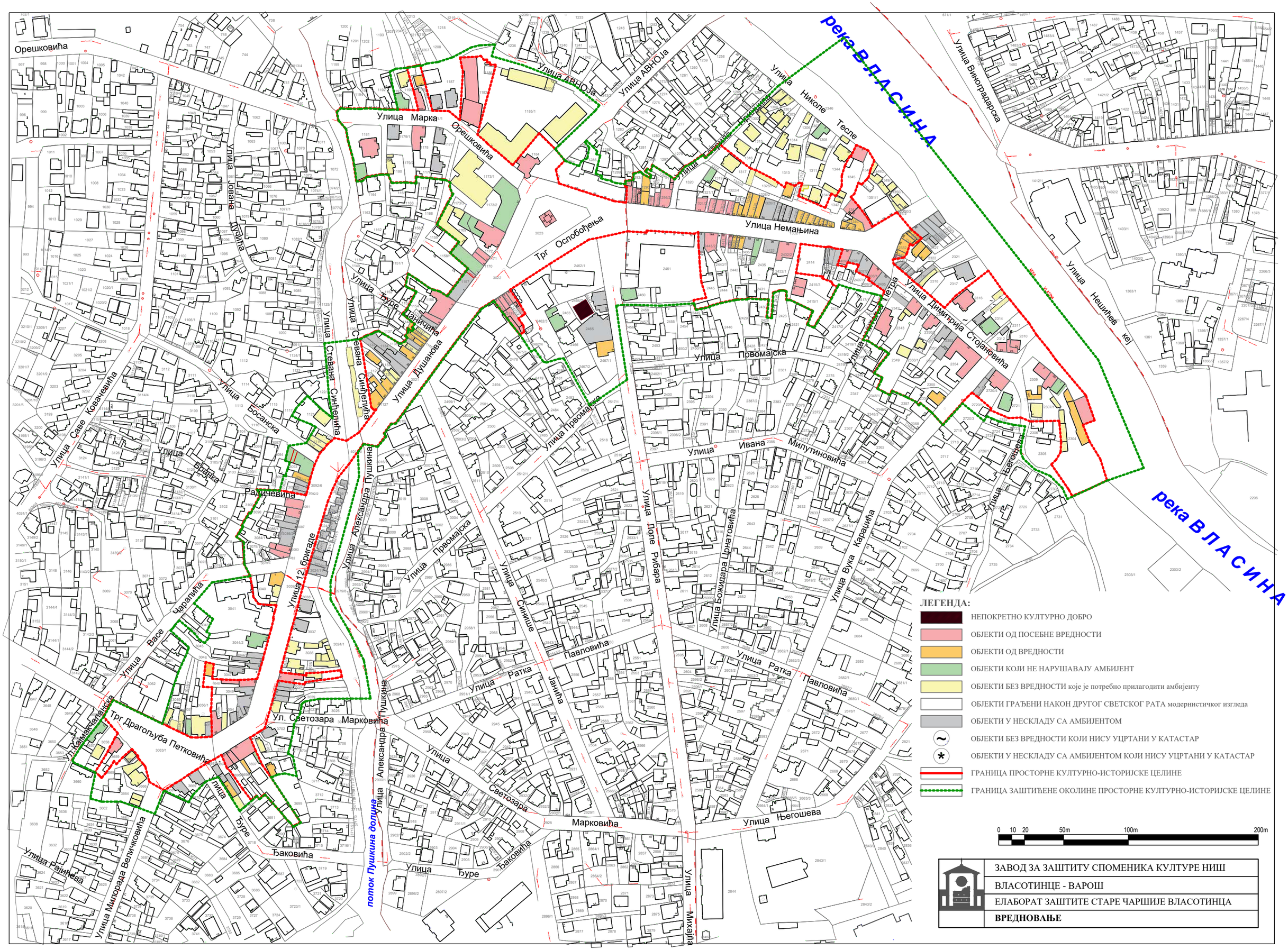
На почетку улице налази се спратни објекат трговачко-стамбеног карактера, с почетка XX века, прва апотека Душана Милошевића. Целина се завршава Старим млином Гаврила Поповића из 1895. године.

Објекти у Улици Димитрија Стојановића, КО Власотинце – варош, страна улице са парним бројевима, са групом објеката:

57. бр. 4, на к.п. бр. 2343, кућа породице Милошевић
58. бр. 8, на к.п. бр. 2350/2, кућа Петра Горуновића
59. бр. 14, на к.п. бр. 2354 – кућа Петра Гаврила Поповића, касније Интернат - дом ученика, данас Центар за социјални рад Власотинце

Непарна страна улице, са групом објеката:

60. бр. 17, на к.п. бр. 2316, кућа у којој је боравио Христифор Црниловић
61. бр. 17-23, на к.п. бр. 2312, 2311, 2310 кућа Петра Тихомира Поповића

река ВЛАСИНА
Орешковића
Улица Марка
Улица АВНОЈа
Улица Николе Тесле
Улица Немањина
Трг Ослобођења
Улица Виноградарска
Улица Нешићев кеј
Улица Димитрија Стојановића
Улица Првомајска
Улица Ивана Милутиновића
Улица Бегунска
Улица Саве Ковачевића
Улица Бранка Радичевића
Улица 12. бригаде
Улица Васе Чарапића
Трг Драгољуба Петковића
Ул. Светозара Марковића
Улица Ђуре Ђаковића
Улица Александра Пушкина
Улица Синиште
Улица Јоле Рибара
Улица Вука Караџића
Улица Божидара Црнатовића
Улица Ратка Павловића
Улица Његошева
Улица Михајла
поток Пушкина долина
ЛЕГЕНДА:
НЕПОКРЕТНО КУЛТУРНО ДОБРО
ОБЈЕКТИ ОД ПОСЕБНЕ ВРЕДНОСТИ
ОБЈЕКТИ ОД ВРЕДНОСТИ
ОБЈЕКТИ КОЈИ НЕ НАРУШАВАЈУ АМБИЈЕНТ
ОБЈЕКТИ БЕЗ ВРЕДНОСТИ које је потребно прилагодити амбијенту
ОБЈЕКТИ ГРАЂЕНИ НАКОН ДРУГОГ СВЕТСКОГ РАТА модернистичког изгледа
ОБЈЕКТИ У НЕСКЛАДУ СА АМБИЈЕНТОМ
ОБЈЕКТИ БЕЗ ВРЕДНОСТИ КОЈИ НИСУ УЦРТАНИ У КАТАСТАР
ОБЈЕКТИ У НЕСКЛАДУ СА АМБИЈЕНТОМ КОЈИ НИСУ УЦРТАНИ У КАТАСТАР
ГРАНИЦА ПРОСТОРНЕ КУЛТУРНО-ИСТОРИЈСКЕ ЦЕЛИНЕ
ГРАНИЦА ЗАШТИЋЕНЕ ОКОЛИНЕ ПРОСТОРНЕ КУЛТУРНО-ИСТОРИЈСКЕ ЦЕЛИНЕ
0 10 20 50m 100m 200m
ЗАВОД ЗА ЗАШТИТУ СПОМЕНИКА КУЛТУРЕ НИШ
ВЛАСОТИНЦЕ - ВАРОШ
ЕЛАБОРАТ ЗАШТИТЕ СТАРЕ ЧАРШИЈЕ ВЛАСОТИНЦА
ВРЕДНОВАЊЕ

МЕРЕ ЗАШТИТЕ И ПРЕДЛОЗИ ЗА УНАПРЕЂЕЊЕ СТАЊА ПРОСТОРНЕ ЦЕЛИНЕ

Валоризација старе чаршије у Власотинцу није базирана искључиво на вредностима појединачних објеката. Сагледана је вредност целокупног простора варошице и дефинисане су мера заштите за како би се зауставила даља општа деградација, односно унапредило стање и рестаурирале споменичке вредности.
Како би се зауставила деградација целине, неопходно је сагледати појединачне честице (грађевине, или помоћне објекте, капије, ограде и сл.) прописати и спровести мере заштите на појединачним зградама, у циљу истицања вредности целине, и унапређења њено стање.
Просторно планирање јесте прва од бројних активности којом се одлучује о току активне заштите у процесу заштите културног наслеђа. Планском заштитом, односно кроз планска решења, треба тежити ка целовитом органском повезивању како би сами објекти у оквиру целине, односно целина кроз израду детаљних урбанистичких планова добили одговарајући тертман, са циљем истицања вредности и значаја.
Први услов за даљи напредак је израда просторно - планске, урбанистичке и конзерваторско - рестаураторске и друге документације, која ће понудити одговоре на питање улоге старе власотиначке трговачке чаршије у оквирима савременог града.

Иза пројекта очувања старе чаршије првенствено треба да стане општинска управа, свакако уз помоћ државе.
Због историјског значаја ове амбијенталне целине за градић, општину и цео регион, а у оквиру развоја мањих градова, уз укључивање у развојне токове и туристичку понуду, јавно мњење такође мора постати велики савезник служби заштите, а како би се то постигло неопходно је радити на подизању свести о вредности културне баштине. Суштина је да се старо језгро идентификује се с градом, и коначно задобије поверење својих грађана, односно њихову спремност да се активно укључе у процес заштите. Важно је да локално становништво прошири знања о наслеђу с којим се сусреће свакодневно и развије свест о његовој вредности и значају.
Најбитније је константно подизати свест људи о баштини као покретачу локалног развоја, уверити људе да је баштина можда једини покретач развоја недовољно развијених (или чак девастираних) региона на југу Србије.

Заштита историјског језгра Власотинца мора добити потпуно нови третман у оквиру савременог развоја Власотинца, од научних анализа, валоризације, до радова на конзервирању и рестаурирању његових делова, а потом и адекватним садржајима који ће се дати појединим зградама.
Истраживачки рад, и уз њега свестрана и бескомпромисна сарадња са надлежном установом заштите, и безрезервна подршка Министарства културе, али и Министарства грађевинарства, без обзира на дневну политику, први је корак који доприноси развоју и подизању знања о нематеријалном, покретном и непокретном културном наслеђу. То је основ и за проналажење оптималних решења у очувању и заштити културног наслеђа старих градских језгара.

У просторној целини Стара власотиначка чаршија требало би примењивати мере заштите чувања, одржавања и коришћења објеката и простора у складу са методама конзерваторске праксе, уз примену интегративне заштите са циљем очувања и унапређења културно - историјских, архитектонско - урбанистичких, стилских и амбијенталних вредности простора. Услове за

предузимање ових мера прописује надлежна установа заштите.[128]

ОПШТЕ МЕРЕ ЗАШТИТЕ

У просторној целини Старе власотиначке чаршије примењују се мере заштите чувања, одржавања и коришћења објеката и простора у складу са методама конзерваторске праксе, применом интегративне заштите са циљем очувања и унапређења културно - историјских, архитектонско - урбанистичких, стилских и амбијенталних вредности простора:

1. Очување затечене историјске урбане матрице, карактера простора и амбијента;
2. Заштита и очување хоризонталне и вертикалне регулације, стилских и типолошких карактеристика вредног грађевинског фонда дуж уличних фронтова парне и непарне стране следећих улица - делова улица 12. бригаде, Душанове, Трга ослобођења, делова улица Марка Орешковића и Иве Лоле Рибара, Немањине, Димитрија Стојановића и Његошеве, односно у границама заштите и заштићене околине просторне културно-историјске целине;
3. Простор који обухвата објекте и део припадајућих парцела у границама заштите просторне културно-историјске целине планирати са строгим режимом заштите и очувања амбијенталних вредности, јер представља суштину „Старе власотиначке чаршије“ и идентитет Власотинца;
4. У оквиру ове зоне планирати заштиту и очување вреднованог градитељског фонда у циљу очување архитекронских, урбанистичких и естетских вредности амбијента, висинске регулације и трговачког карактера простора;
5. Планирати афирмацију чаршије адекватним садржајима и наменом. Строжи режим заштите се односи и спроводи на парцелама и објектима који су валоризовани као објекти посебних вредности.
6. Дозвољена је изградња нових објеката на парцелама на којима се налазе објекати без вредности или у нескладу са амбијентом, као и на празним парцелама. Нова градња је потребно да стилски и волуменски буде усклађена са валоризованим грађевинама од посебне вредности, а пројектовање мора бити у складу са посебним мерама заштите;
7. Приликом интерполације нових објеката исте ускладити са висинском регулацијом и типологијом вреднованих објеката у непосредном окружењу.
8. Дозвољене су интервенције на дворишним објектима поред валоризованих објеката. Степен интервенција зависи од њихове валоризације и валоризације главног објекта на парцели, а дефинисаће се мерама техничке заштите које пропише надлежна установа заштите непокретних културних добара за сваку појединачну интервенцију;
9. Дворишни објекти у оквиру границе Старе власотиначке чаршије, могу се уклонити, уколико чине независне грађевинске јединице и уколико немају посебне споменичке вредности;
10. Дозвољена је нова изградња дворишних објекта у дубини припадајућих парцела Старе чаршије, оптималне спратности П+2, уколико не угрожавају или деградирају изглед грађевина од посебне вредности. Тачна висина градње ће се дефинисати за сваки појединачни случај, на начин да се не сагледава са јавног простора улице, односно да не угрожава главни објекат, његов интегритет и начин коришћења;
11. На дворишним стамбеним објектима већег габарита могуће су интервенције којима се побољшавају естетске вредности простора и квалитет

[128] Momčilović-Petronijević, A. Cvetković, I. & Stajić, D. (2024): *Protection of Immovable Cultural Heritage, Current State and Challenges*, International Scientific Conference BASA'2023, Sofia, 59-69

коришћења, на начин да се не угрози окружење;

12. Очување, унапређење и редовно одржавање зеленила у оквиру јавних површина, а нарочито на простору Трга ослобођења и дуж улица Немањине, Димитрија Стојановића и Његошеве прилагодити локацији. Планирати формирање платоа, мањих скверова или тргова, парка или дрвореда, односно башти кафића, које се могу формирати на простору Немањине улице уколико се затвори за саобраћај, Крњиног сокачета, Трга ослобођења и Његошеве улице на простору око Старог млина. Очување јавних споменика, спомен обележја и спомен чесми, са уређењем њиховог непосредног окружења;
13. Партерно уређење и унапређење простора. Дозвољене интервенције су озелењавање, поплочавање и опремање елементима урбаног мобилијара са циљем побољшања естетских и функционалних вредности простора у складу са архитектонским карактеристикама и вредностима целине и према посебним условима;
14. Приликом интерполације нових објеката исте је потребно стилски и волуменски ускладити са висинском регулацијом и типологијом вреднованих објеката у непосредном окружењу, односно уличном фронту;
15. За сваку интервенцију у оквиру границе просторне целине Старе власотиначке чаршије, као и интервенције на вредним објектима који се налазе изван чаршије, а у оквиру границе плана, потребни су услови о предузимању мера техничке заштите од стране надлежног Завода.
16. Нису дозвољене парцијалне интервенције на грађевинама од посебне вредности и вредности;
17. Није дозвољено формирање „кровних капа“ и полуобличастих сводова;
18. Дозвољене су интервенције на просецању нових саобраћајница, ради обезбеђивања квалитетног, функционалног коришћења простора, на начин да се не угрози идентитет простора и вредан грађевински фонд, уз претходно прибављање услова о предузимању мера техничке заштите од стране надлежног Завода;
19. Са циљем очувања и сагледивости амбијента чаршије, препорука службе заштите је: планирати формирање интегрисане или пешачке улице и измештање паркинг места односно површина намењених паркирању дуж улице Немањине и југоисточног дела Трга ослобођења;
20. Дозвољене су интервенције којима се омогућава приступ лица са посебним потребама објектима, у складу са валоризацијом објекта;
21. Забрана градње објеката трајног или привременог карактера који својом наменом, габаритом, волуменом, обликом и изгледом могу угрозити вредноване објекте или нарушити аутентичност амбијента просторно културно-историјске целине.
22. Забрана радова који могу угрозити статичку стабилност и безбедност објеката;
23. У зависности од валоризације објекта, дефинисаће се могућност и начин постављања рекламних, информативних и сл. ознака, спомен табли и обележја, декоративног осветљења, као и клима уређаја. Постављање рекламних средстава могуће је само према посебним мерама заштите, и према историјским моделима;
24. Искључује се могућност постављања меш платна, односно рекламних средстава којима се заклања већи део фасаде објеката.
25. Препоручује се формирање пешачке зоне или интегрисане улице на делу Трга ослобођења и Немањине улице од Улице Душанове до улице Димитрија Стојановића и интегрисање са простором Трга ослобођења, чиме се омогућује посебан микроамбијент;
26. Препоручује се очување и унапређење зеленила у оквиру заштићених парцела и дубоких унутрашњих дворишта. Унутрашња дворишта решавати у

зависности од намене и функције главног објекта. Дозвољено је партерно и хортикултурално уређење;
27. Препоручује се очување и садња нових дрвореда дуж улица на начин да се ускладе са грађевинама од посебне вредности и створе одговарајуће визуре према њима;

У циљу заштите и чувања могућих **археолошких налаза** потребно је поштовати следеће мере заштите:

1. Уколико се приликом извођења земљаних радова у оквиру границе Плана наиђе на археолошке остатке или друге покретне налазе, обавеза инвеститора и извођача радова је да одмах, без одлагања прекине радове и обавести надлежни завод за заштиту споменика културе и да предузме мере да се налаз не уништи, не оштети и сачува на месту и у положају у коме је откривен.
2. Инвеститор је дужан по чл.110. Закона о културним добрима да обезбеди финансијска средства за истраживање, заштиту, чување, публиковање и излагање добра, до предаје добра на чување овлашћеној установи заштите.

ПОСЕБНЕ МЕРЕ ЗАШТИТЕ

У просторној целини Старе власотиначке чаршије за **грађевине од посебне вредности** на к.п. бр. 1154, 1156, 1170, 1171, 1172, 1178, 1181, 1182, 1184, 1189, 1292/1, 1292/2, 1292/3, 1294/2, 1295/2, 1296/2, 1321/1, 1321/2, 1321/3, 1322/2, 1322/3, 1322/4, 1341, 1345, 2304, 2307/1, 2309, 2316, 2334, 2342, 2343, 2350/2, 2354, 2406/1, 2409/1, 2415/1, 2415/3, 2432/2, 2443/2, 2463, 2464/1, 2464/2, 2472, 2473/1, 2474/2, 2476, 2720/4, 3023, 3033, 3048, 3056/2, 3082/1, 3083, 3089, 3091, 3659, 3695, 3696, 3697, , све КО Власотинце-Варош, утврђују се следеће мере заштите:

За утврђена непокретна културна добра поштовати мере заштите дефинисане Одлуком о утврђивању. Културнм добрима којима Решењем о утврђивању за непокретно културно добро нису дефинисане мере заштите, важе мере заштите дефинисане овим документом.

1. Очување изворног изгледа, аутентичности, хоризонталног и вертикалног габарита објеката, облика крова, карактеристичних детаља, конструктивног склопа и примењених материјала. Очување основних вредности функционалног склопа и оригиналних ентеријера, уколико је он основ за вредновање објекта. Очување и/или рестаурација и враћање оригиналних портала (улаза и излога), функционалних и стилизованих декоративних малтерних елемеата, елемената од кованог гвожђа (гитери и ограде на грађевинама и унутар објеката) и др;
2. Очување и/или рестаурација изгледа, стилских одлика, декоративних елемената и укупног ликовног израза. На објектима на којима је дошло до губитка или измена фасадне пластике, или других декоративних елемената потребно је предузети све мере и активности како би се изглед фасада и грађевине вратио у изворно стање на основу доступних историјских података, у складу са мерама заштите;
3. У случају да остали објекти на парцели не подлежу режиму заштите главног објекта, интервенције на њима дозвољавају се у складу са њиховом валоризацијом, под условом да не наруше вредности главног објекта, према условима надлежне службе заштите, за сваки објекат

понаособ. Дворишни простор у свему ускладити са наменом и функцијом, главним објектом и амбијенталним вредностима и комунално партерно и пејзажно га уредити.

У просторној целини Стара власотиначка чаршија за **грађевине од вредности** на к.п. бр. 1127, 1128, 1129, 1131, 1145/1, 1145/2, 1188, 1291, 1293, 1327, 1330, 1331, 1332, 1333, 1334, 1335, 1336, 1337, 1338, 1339, 1340, 2304, 2309, 2310, 2311, 2312, 2322, 2327, 2329, 2330, 2331, 2332, 2333, 2356, 2434, 2437, 2438, 2439, 2440, 2441, 2442, 2467/1, 3036, 3040, 3048, 3092/6, 3693, 3697, 3698, све КО Власотинце-Варош, утврђују се следеће мере заштите:

1. Очување и рестаурација објеката, њихових основних вредности стилских и типолошких карактеристика. Враћање изворног изгледа и оригиналних елемената, на основу доступних историјских података, у складу са посебним условима надлежне службе заштите;
2. Могуће су мање интервенције и доградње којима се не би угозиле и нарушиле суштинске вредности самог објекта или његовог непосредног окружења, односно интервенције које се не сагледавају са јавног простора или доприносе унапређењу изгледа објекта, и усклађивању са његовим непосредним окружењем;
3. Дворишни делови главног објекта могу бити дограђени, уколико не угрожавају главни објекат и према условима надлежне службе заштите, за сваки објекат понаособ;
4. Остали објекти на парцели објекта од вредности, не подлежу режиму заштите главног објекта и решавају се у складу са својом валоризацијом, али тако да не наруше вредности главног објекта. Помоћне, привремене објекте мањег габарита могуће је уклонити а дворишни простор у свему ускладити са главним објектом, комунално, партерно и пејзажно уредити;
5. Дозвољено је осавремењавање објеката у циљу њихове ревитализације и примерена адаптација поткровља;
6. Објекте у низу који имају мање споменичке вредности на к.п. бр. могуће је доградити, односно усагласити са висином венца објеката од посебне вредности у непосредној близини.

За неутралне објекте на катастарским парцелама бр. 1135, 1139, 1169, 1172, 1173/2, 1181, 1191, 1308, 1319, 2304, 2314, 2460, 2721, 3049, 3044/2, 3057, 3093, 3657, 3697, све КО Власотинце-варош, утврђују се следеће мере заштите:

1. Очување у затеченом облику или мања прилагођавања за боље усклађивање са амбијентом;
2. Дворишни делови главног објекта могу бити дограђени, само уколико не угрожавају главни објекат а према условима надлежне службе заштите, за сваки објекат понаособ;
3. Дворишни простор у свему ускладити са амбијентом, комунално, партерно и пејзажно уредити.

За објекте без споменичких вредности на катастарским парцелама бр. 1118, 1119, 1120, 1121, 1126/3, 1130, 1132, 1138, 1147, 1169, 1180, 1185/1, 1190, 1300, 1301, 1302, 1303, 1306, 1310, 1313, 1314, 1315, 1316, 1317,

1319, 1323, 1324, 1325, 1326/1, 1326/3, 1326/4, 1344, 1359/1, 1349/2, 1350/1, 2304, 2307/1, 2308/1, 2315, 2316, 2320/2, 2343, 2349, 2350/3, 2436/1, 3029, 3033, 3035/1, 3035/2, 3036, 3040, 3054, 3056/1, 3058/2, 3059, 3658, 3663, 3664, 3666, 3693, 3700, све КО Власотинце-варош, утврђују се следеће мере заштите:

1. Објекте без вредности могуће је уклонити и заменити новим. Висинска регулација новог објекта мора да буде усклађена са висином венца грађевине од посебне вредности у непосредној близини. Архитектонско композиционо, ликовно решење и обликовање новог објекта потребно је да се складно повеже са објектима у окружењу;
2. Нови објекти се морају ускладити са вреднованим архитектонским и урбаним наслеђем, односно са урбанистичким и типолошким одредницама целине (хоризонтална и вертикална регулација, карактер амбијента, диспозиција, пропорција, габарит, тип градње, обликовања, волумен, кров, материјализација, начин ограђивања, проценат зеленила);
3. У погледу материјализације, обликовања, конструкције и функције, нови објекти могу да буду остварења која носе печат свог времена, с тим да нова градња мора бити изграђена на начин да са објектима у окружењу која имају споменичка својства чине складну целину. Ово се постиже уклапањем са хоризонталном и вертикалном регулацијом, одговарајућом висином, односом, пропорцијама и ритмом отвора, затим применом одговарајућих материјала, као и колористичком обрадом фасада;
4. Објекте валоризоване као објекти без архитектонских вредности, могуће је задржати уз већи степен интервенција на објекту у смислу усклађивања са објектима од посебне вредности. Могуће је спровести интеревенције осавремењавања, ремоделације и модернизације, али на начин да се не наруше вредности амбијента. Уколико се укажу потребе, могућа је замена објекта новим уз усаглашавање габарита, хоризонталне и висинске регулације, истом котом венца и слемена, материјализацијом фасадних равни, оообликом/нагибом кровних равни, и другим елементима који ће бити обрађени кроз посебне мере заштите које ће се прописати за конкретну локацију;
5. На делу празних парцела (парцела непосредне близине грађевина са посебним вредностима), могућа је нова изградња уз поштовање интегритета валоризованих грађевина, амбијента и морфологије терена;
6. Висинску регулацију на уличном фронту Немањине улице у зони непосредне близине грађевина од посебне вредности у потпуности усагласити са висином венца ових грађевина, уз могуће степеновање висина од грађевина од посебне вредности ка реци Власини. Хоризонтална регулација и диспозиција објекта ка Немањиној улици мора бити усаглашена са грађевинском линијом споменика културе.

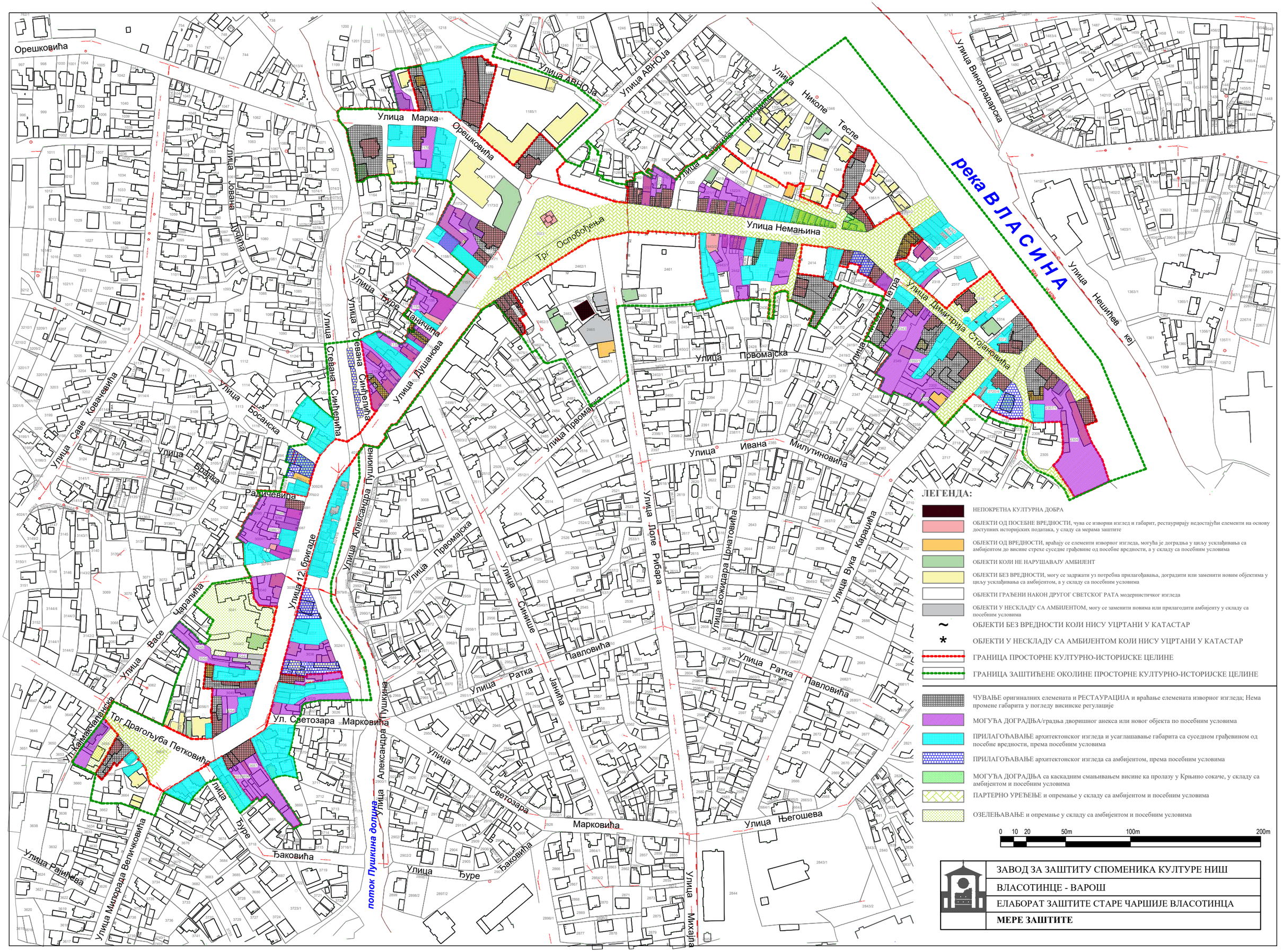
За објекте у нескладу са амбијентом на катастарским парцелама бр. 1133, 1134, 1137, 1155, 1157, 1176, 1177, 1179/1, 1187, 1326/3, 1328, 1329/1, 1329/2, 2312, 2315, 2317, 2319, 2323, 2324, 2324, 2325, 2326, 2327, 2328, 2336, 2337, 2338, 2339, 2341, 2351, 2352, 2353, 2405, 2407/2, 2408/1, 2410, 2411, 2412, 2413, 2433, 2445, 2465, 2720/4, 3024/3, 3024/4, 3024/5, 3024/6, 3024/7, 3024/8, 3024/9, 3024/11, 3024/12, 3024/13, 3024/14,

3024/15, 3024/16, 3024/17, 3024/18, 3024/23, 3024/24, 3024/25, 3024/26, 3024/27, 3024/28, 3024/29, 3030, 3031, 3032, 3037, 3038, 3044/1, 3045, 3046, 3047, 3054, 3055, 3086/2, 3087, 3088, 3092/2, 3092/5, 3092/6, 3668, 3669, 3693, 3694, 3702, све КО Власотинце-варош, утврђују се следеће мере заштите:

1. Објекте у нескладу са амбијентом (неусклађени стилски и волуменски, затим врстом употребљених материјала, колоритом, и др.) потребно је уклонити и заменити новим, или ускладити са непосредним окружењем;
2. Висинска регулација новог објекта мора да буде усклађена са висином венца грађевине од посебне вредности у непосредној близини.
3. Архитектонско композиционо, ликовно решење и обликовање новог објекта потребно је да се складно повеже са објектима у окружењу, односно стилски и волуменски ускладити са грађевинама од посебне вредности;
4. Нови објекти се морају ускладити са вреднованим архитектонским и урбаним наслеђем, односно са урбанистичким и типолошким одредницама целине (хоризонтална и вертикална регулација, диспозиција, пропорција, габарит, тип градње, истицање карактера амбијента, који се огледа у класичном архитектонском изразу, стилско и волуменско усаглашавање са грађевинама од посебне вредности и вредности, употреба класичних форми и детаља, нагиб кровних равни и врста кровног покривача, материјализација, колорит, начин ограђивања, проценат зеленила, и др.);
5. У погледу материјализације, обликовања, конструкције и функције, нови објекти могу да буду остварења која носе печат свог времена, с тим да са објектима у окружењу која имају споменичка својства чине складну целину. При обликовању посебну пажњу обратити на колористичку обраду фасада;

За објекте модернистичких карактеристика грађених након Другог светског рата, приликом реконструкције градског језгра Власотинца на катастарским парцелама бр. 1158/1, 1173/1, 1285/1, 1320, 1351/1, 2414, 2461, 2462/1, 2462/3, 3041, све КО Власотинце-варош, утврђују се следеће мере заштите:

1. Објекти модернистичке архитектуре се задржавају у постојећем стању изграђености;
2. Препоручује се обнова у складу са њиховим основним архитектонским каракатеристикама и кубистичком формом;
3. Прпоручује се усклађивање дограђених делова зграда изворном архитектонском концепту;
4. Уколико се укажу потребе, могућа је замена објекта новим уз задржавање постојећег габарита и висинске регулације као максималних параметара. Приликом анализа и израде пројектне докумензације за нову градњу, потребно је преиспитатити могућност градње класичније форме, која би више одговарала непосредном окружењу и амбијенталним и стилским вредностима целине.

Орешковића
Улица Марка Орешковића
Улица АВНОЈа
Улица Николе Тесле
Улица Немањина
Трг Ослобођења
Улица Виноградарска
река ВЛАСИНА
Улица Нешићев кеј
Улица Димитрија Стојановића
Улица Првомајска
Улица Ивана Милутиновића
Улица Јована Лучића
Улица Стевана Синђелића
Улица Бурета Данчића
Улица Душанова
Улица Саве Ковачевића
Улица Босанска
Улица Бранка Радичевића
Улица Александра Пушкина
Улица 12. бригаде
Улица Васе Чарапића
Трг Драгољуба Петковића
Ул. Светозара Марковића
Улица Светозара Марковића
Улица Ђуре Ђаковића
Улица Рајићева
Улица Милорада Величковића
поток Пушкина долина
Улица Синише Јанића
Улица Лоле Рибара
Улица Божидара Цртаповића
Улица Вука Караџића
Улица Његошева
Улица Михајла Аврамовића
ЛЕГЕНДА:
НЕПОКРЕТНА КУЛТУРНА ДОБРА
ОБЈЕКТИ ОД ПОСЕБНЕ ВРЕДНОСТИ, чува се изворни изглед и габарит, реставрирају недостајући елементи на основу доступних историјских података, у складу са мерама заштите
ОБЈЕКТИ ОД ВРЕДНОСТИ, врађају се елементи изворног изгледа, могућа је доградња у циљу усклађивања са амбијентом до висине стрехе суседне грађевине од посебне вредности, а у складу са посебним условима
ОБЈЕКТИ КОЈИ НЕ НАРУШАВАЈУ АМБИЈЕНТ
ОБЈЕКТИ БЕЗ ВРЕДНОСТИ, могу се задржати уз потребна прилагођавања, доградити или заменити новим објектима у циљу усклађивања са амбијентом, а у складу са посебним условима
ОБЈЕКТИ ГРАЂЕНИ НАКОН ДРУГОГ СВЕТСКОГ РАТА модернистичког изгледа
ОБЈЕКТИ У НЕСКЛАДУ СА АМБИЈЕНТОМ, могу се заменити новима или прилагодити амбијенту у складу са посебним условима
~ ОБЈЕКТИ БЕЗ ВРЕДНОСТИ КОЈИ НИСУ УЦРТАНИ У КАТАСТАР
* ОБЈЕКТИ У НЕСКЛАДУ СА АМБИЈЕНТОМ КОЈИ НИСУ УЦРТАНИ У КАТАСТАР
ГРАНИЦА ПРОСТОРНЕ КУЛТУРНО-ИСТОРИЈСКЕ ЦЕЛИНЕ
ГРАНИЦА ЗАШТИЋЕНЕ ОКОЛИНЕ ПРОСТОРНЕ КУЛТУРНО-ИСТОРИЈСКЕ ЦЕЛИНЕ
ЧУВАЊЕ оригиналних елемената и РЕСТАУРАЦИЈА и враћање елемената изворног изгледа; Нема промене габарита у погледу висинске регулације
МОГУЋА ДОГРАДЊА/градња дворишног анекса или новог објекта по посебним условима
ПРИЛАГОЂАВАЊЕ архитектонског изгледа и усаглашавање габарита са суседном грађевином од посебне вредности, према посебним условима
ПРИЛАГОЂАВАЊЕ архитектонског изгледа са амбијентом, према посебним условима
МОГУЋА ДОГРАДЊА са каскадним смањивањем висине ка пролазу у Крњино сокаче, у складу са амбијентом и посебним условима
ПАРТЕРНО УРЕЂЕЊЕ и опремање у складу са амбијентом и посебним условима
ОЗЕЛЕЊАВАЊЕ и опремање у складу са амбијентом и посебним условима
0 10 20 50m 100m 200m
ЗАВОД ЗА ЗАШТИТУ СПОМЕНИКА КУЛТУРЕ НИШ
ВЛАСОТИНЦЕ - ВАРОШ
ЕЛАБОРАТ ЗАШТИТЕ СТАРЕ ЧАРШИЈЕ ВЛАСОТИНЦА
МЕРЕ ЗАШТИТЕ

КАТАЛОГ ВАЛОРИЗОВАНИХ ГРАЂЕВИНА У ОКВИРУ ПРОСТОРНЕ КУЛТУРНО-ИСТОРИЈСКЕ ЦЕЛИНЕ

Улица 12. Бригаде

На почетку Просторне културно-историјске целине Старе чаршије у Власотинцу из правца Лесковца наилазимо на трг Драгољуба Петковића, лоцираног уз главни магистрални путни правац Лесковац – Власотинце. Простор трга није уређен на адекватан начин, већ практично представља проширење саобраћајнице, где се налазе невелика аутобуска стајалишта са обе стране пута, и "згодно место" за заустављање возила.

Зелена површина у оквиру Трга Драгољуба Петковића, постављена је у југо-западном делу трга, без интегралне повезаности са окружењем, а оивичена је фреквентном саобраћајницом са северне и источне стране, и тротоаром са југозападне стране. Ова површина је окружена жбунастим растињем, како би се онемогућио приступ средишњем зеленом делу. Интегралним сагледавањем нешто шире површине овог Трга, уз уважавање праваца пешачког кретања и главних путних праваца, уз формирање платоа могуће је стварање одвгоарајућег амбијента за задржавање и одмор. Садњом репрезентативног зеленила којим ће се остварити повољно засенчање, постављањем мобилијара, који је усклађен са стилским и архитектонским карактеристикама просторне културно-историјске целине, овај простор је могуће трансформисати у много пријатнији и пријемчивији простор.

Трг Драгољуба Петковића повезан је са Улицом 29. новембра према Лесковцу (на северозападу), Улицом Милорада Величковића, која води на југ, ка узвишењу Каменица, и Улицом 12. бригаде, која се пружа ка реци Власини, формирајући стару чаршију.

12. бригаде представља један од главних путних праваца, па није могуће у потпуности подредити дизајн моделима уређења старих градских језгара, али је неопходно анализирати могућности формирања мањег трга и интегрисањем са непосредним окружењем и постојећим зеленилом. Планирати дискретно озелењавање, одговарајућим врстама биљака дуж улице. На проширењима (на Тргу Драгољуба Петковића, на простору некадашње мале пијаце, дуж канала - Пешкине долине, и др.) планирати формирање малих скверова са зеленилом и просторима за одмор. За планирање високог зеленила потребно је водити рачуна о његовим позицијама, са циљем очувања отворених визура према грађевинама од посебне вредности.

ЛЕГЕНДА	
	Грађевине од посебне вредности
	Грађевине од вредности
	Грађевине које не нарушавају амбијент
	Грађевине без вредности
	Грађевине у нескладу са амбијентом
	Модернистички објекти грађени након Другог светског рата

<table>
<tr><td colspan="2"> </td><td colspan="2"> </td><td>
</td><td> </td><td> </td></tr>
<tr><td>21</td><td>25</td><td>29</td><td>31-33</td><td>35</td><td>1</td><td>7</td></tr>
<tr><td>Кућа на к.п. бр. 3702</td><td>Кућа на к.п. бр. 3700</td><td>Кућа Сотира Бошковића на к.п. бр. 3697</td><td>Кућа Живојина Цветановића на к.п. бр. 3695 и 3696</td><td>Кућа на к.п. бр. 3694</td><td>Кућа на к.п. бр. 3693</td><td>Кућа свештеника Чедомира Поповића на к.п. бр. 3659</td></tr>
<tr><td>Тип деградација: 10</td><td>Тип дегр: 10</td><td>Тип деградација: 1 и 7</td><td>Тип дегр: 2, 6 и 7</td><td>Тип деградација: 10</td><td>Тип деградација: 10</td><td>Тип деградација: 2</td></tr>
<tr><td colspan="4">12. бригаде представља један од главних путних праваца, па није могуће у потпуности подредити дизајн моделима уређења старих градских језгара, али је неопходно анализирати могућности формирања мањег трга и интегрисањем са непосредним окружењем и постојећим зеленилом. Планирати дискретно озелењавање, одговарајућим врстама биљака дуж улице. На проширењима (на Тргу Драгољуба Петковића, на простору некадашње мале пијаце, дуж канала - Пешкине долине, и др.) планирати формирање малих скверова са зеленилом и просторима за одмор. За планирање високог зеленила потребно је водити рачуна о његовим позицијама, са циљем очувања отворених визура према грађевинама од посебне вредности.</td><td>Улица Ђуре Ђаковића представља споредну стамбену улицу коју је могуће дизајнирати према моделима уређења старих градских језгара.</td><td>Трг Драгољуба Петковића Формирати мањи трг, уз очување и унапређење зеленила. Планирати ниско и жбунасто растиње и цветне аранжмане, како би се постигло визуелно озелењавање, у сарадњи са специјалистима за хортикултуру.</td></tr>
<tr><td>Објекте је потребно уклонити и заменити новим, или ускладити са непосредним окружењем и грађевинама од посебне вредности. Хоризонтална регулација објекта мора да буде у равни са регулационом линијом грађевине од посебне вредности у непосредној близини (Куће Спиридона Бошковића на бр. 29).
Архитектонско обликовање објекта потребно је ускладити у погледу обликовања и материјализације кровних равни, фасадних површина, ритма и облика отвора, колорита и сл.
У зависности од услова на парцели, могућа је доградња до висине венца или атике Куће Спиридона Бошковића на бр. 29 (на к.п. бр. 3697).
Уколико постоје уске катастарске парцеле за пролаз, каква је к.п. бр. 3698 и 3701, препорука је да се планира засведени зидани пролаз са капијом, или само капија, које је потребно обликовати у складу са архитектонским карактеристикама грађевина од посебне вредности у непосредном окружењу.</td><td colspan="2">Чува се изворни изглед и габарит, рестаурирају недостајући елементи на основу доступних историјских података, у складу са мерама заштите. Нема промене габарита у погледу висинске регулације главног објекта. Могућа је одређена градња у дворишту, као и рестаурација, реконструкција и доградња помоћних објеката у дворишту, према посебним условима. С обзиром на величину дворишта, могуће је испланирати различите садржаје и компатибилне намене.

Посебну вредност представља двориште са зеленилом и цветним аранжманима, што треба задржати и подстицати. Двориште уређивати на основу сачуваног изворног изгледа, а начин уређивања базирати на историјским моделима у погледу завршних застора и врсте биљака. Могућа је одређена градња у дубини катастарске парцеле, под посебним условима, при чему треба водити рачуна о каналу (вади) који је постојао док је радио млин у приземљу зграде.</td><td>Спровести враћање у изворно стање излога и улазних портала у погледу материјализације, начина обраде и детаља по узору на примере излога истог периода градње.
Уклонити камену облогу на делу фасаде, с обзиром да није аутентични елемент.
Уклонити све рекламне елементе, а постављање нових могуће је само према посебним мерама техничке заштите.</td><td>Објекат је потребно уклонити и заменити новим, или ускладити са непосредним окружењем, што подразумева уклањање еркера и испада на уличној фасади. Висинска регулација објекта мора да буде усклађена са висином венца грађевине од посебне вредности у непосредној близини (Куће Живојина Цветановића). Архитектонско обликовање објекта потребно је ускладити у погледу обликовања и материјализације кровних равни, фасадних површина, ритма и облика отвора, колорита и сл. У зависности од услова на парцели, могућа је доградња до висине венца Куће Живојина Цветановића (на к.п. бр. 3695 и 3696) , са двосливно решеним кровом, типичним за куће у низу.</td><td>Хоризонтална и вертикална диспозиција објекта је у потпуном нескладу са вредностима амбијенталне целине, као и намена.
Објекат је потребно уклонити и заменити новим, који је потребно да буде постављен на регулационој линији, у равни са Кућом Живојина Цветановића, без еркера или испада на уличној фасади.
Архитектонско обликовање објекта потребно је ускладити у погледу обликовања и материјализације кровних равни, фасадних површина, ритма и облика отвора, колорита, и сл.
У зависности од услова на парцели, могућа је доградња до висине венца Куће Живојина Цветановића (на к.п. бр. 3695 и 3696), са угаоно решеним обликовањем фасаде и крова.</td><td>Чува се изворни изглед и габарит, рестаурирају недостајући елементи на основу доступних историјских података, у сладу са мерама заштите. Нема промене габарита у погледу висинске регулације главног објекта. Могућа је одређена градња у дворишту, као и рестаурација, реконструкција и доградња помоћних објеката у дворишту, према посебним условима.
Уклонити металну надстрешницу у ЈИ делу парцеле.
Уклонити све рекламне елементе, а постављање нових могуће је само према посебним мерама техничке заштите.</td></tr>
</table>

				
9	**11-11a**	**13**	**17-15**	**19**
Кућа на к.п. бр. 3034	**Кућа Љубомира Живковића на к.п. бр. 3033/1**	**Кућа на к.п. бр. 3032**	**Кућа на к.п. бр. 3030 и 3031**	**Кућа на к.п. бр. 3029**
Тип деградација: 10	**Тип деградација: 5**	**Тип деградација: 9**	**Тип деградација: 9**	**Тип деградација: 10**
12. бригаде представља један од главних путних праваца, па није могуће у потпуности подредити дизајн моделима уређења старих градских језгара, али је неопходно анализирати могућности формирања мањег трга и интегрисањем са непосредним окружењем и постојећим зеленилом. Планирати дискретно озелењавање, одговарајућим врстама биљака дуж улице. На проширењима (на Тргу Драгољуба Петковића, на простору некадашње мале пијаце, дуж канала - Пешкине долине, и др.) планирати формирање малих скверова са зеленилом и просторима за одмор. За планирање високог зеленила потребно је водити рачуна о његовим позицијама, са циљем очувања отворених визура према грађевинама од посебне вредности.				
Објекат је потребно уклонити и заменити новим, или ускладити са непосредним окружењем. Хоризонтална регулација објекта мора да буде у равни са регулационом линијом грађевине од посебне вредности у непосредној близини (Куће Љубомира Живковића). Архитектонско обликовање објекта потребно је ускладити у погледу обликовања и материјализације кровних равни, фасадних површина, ритма и облика отвора, колорита и сл.	Чува се изворни изглед и габарит, рестаурирају недостајући елементи на основу доступних историјских података, у сладу са мерама заштите. Нема промене габарита у погледу висинске регулације главног објекта. Могућа је одређена градња у дворишту, као и рестаурација, реконструкција и доградња помоћних објеката у дворишту, према посебним условима. С обзиром на величину дворишта, могуће је испланирати рааличите садржаје и компатибилне намене.	Објекат је потребно уклонити и заменити новим, или ускладити са непосредним окружењем, што подразумева уклањање или преобликовање тераса и уклањање крова над терасама. Висинска регулација објекта треба да буде усклађена са висином венца грађевине од посебне вредности у непосредној близини, Куће Љубомира Живковића (на к.п. бр. 3033/1). Архитектонско обликовање објекта потребно је ускладити у погледу обликовања и материјализације кровних равни, фасадних површина, ритма и облика отвора, колорита и сл. Уклонити све рекламне и друге елементе са фасада, а постављање нових могуће је само према посебним мерама техничке заштите. У складу са обликовањем грађевине од посебне вредности Куће Љубомира Живковића, у непосредном окружењу, кров нема препуст (стреху) већ се завршава са кровним венцем, што треба вратити.	Објекат је могуће задржати или преобликовати, или уклонити и заменити новим. Висинска регулација новог објекта треба да буде усклађена са висином венца грађевине од посебне вредности у непосредној близини. Архитектонско композиционо, ликовно решење и обликовање новог објекта потребно је да се складно повеже са објектима у окружењу, а посебно водити рачуна о угаоној позицији парцеле. У зависности од услова на парцели, могућа је доградња до висине венца Куће Љубомира Живковића (на к.п. бр. 3033/1), а обликовањем фасаде и крова решити у складу са његовом угаоном позицијом.

				
62-62а	**50-58**	**48**	**46**	**38-44а**
Кућа породице Јанковић "Желеце" на к.п. бр. 3056/2	**Куће на к.п. бр. 3054, 3053, 3050, 3049**	**Кућа на к.п. бр. 3049**	**Кућа Миливоја Шелића на к.п. бр. 3048**	**Куће на к.п. бр. 3047, 3046, 3045, 3044/1**
Тип деградација: 1 и 7	**Тип деградација: 9**	**Тип деградација: 9**	**Тип деградација: 1, 5 и 7**	**Тип деградација: 10**
12. бригаде представља један од главних путних праваца, па није могуће у потпуности подредити дизајн моделима уређења старих градских језгара, али је неопходно анализирати могућности формирања мањег трга и интегрисањем са непосредним окружењем и постојећим зеленилом. Планирати дискретно озелењавање, одговарајућим врстама биљака дуж улице. На проширењима (на Тргу Драгољуба Петковића, на простору некадашње мале пијаце, дуж канала - Пешкине долине, и др.) планирати формирање малих скверова са зеленилом и просторима за одмор. За планирање високог зеленила потребно је водити рачуна о његовим позицијама, са циљем очувања отворених визура према грађевинама од посебне вредности.				
Чува се изворни изглед и габарит, рестаурирају недостајући елементи на основу доступних историјских података. Очување и/или рестаурација изгледа, стилских одлика, декоративних елемената и укупног ликовног израза. На објектима на којима је дошло до губитка или измена фасадне пластике, или других декоративних елемената потребно је предузети све мере и активности како би се изглед фасада и грађевине вратио у изворно стање на основу доступних историјских података, у складу са мерама заштите; Нема промене габарита у погледу висинске регулације главног објекта.	Објекте је потребно уклонити и заменити новим, или ускладити са непосредним окружењем, што подразумева преобликовање архитектонске композиције. Архитектонско обликовање објекта потребно је ускладити у погледу обликовања и материјализације кровних равни (уклонити кровне баље), фасадних површина, ритма и облика отвора, колорита и сл. Целокупну уличну фасаду преобликовати како би се стилски и волуменски ускладила са објектима од посебне вредности. Архитектонску обраду ускладити са вреднованим архитектонским и урбаним наслеђем, односно са урбанистичким и типолошким одредницама целине (хоризонтална и вертикална регулација, карактер амбијента, диспозиција, пропорција, габарит, тип градње, обликовања, волумен, кров, материјализација, начин ограђивања, проценат зеленила) Уклонити све рекламне и друге елементе са фасада, надстрешнице и сличне структуре, а постављање нових могуће је само према посебним мерама техничке заштите. Објекте код којих је дошло до губитка или измена фасадне пластике, или других декоративних елемената потребно је предузети све мере и активности како би се изглед фасада и грађевине вратио у изворно стање на основу доступних историјских података, у складу са мерама заштите. У зависности од услова на парцели, могуће је преобликовање уличних фасадних равни и њихово стилско и волуменско усклађивање са Кућама породице Јанковић "Желеце" (на к.п. бр. 3056/2) и Миливоја Шелића (на к.п. бр. 3048)		Чува се изворни изглед и габарит, рестаурирају недостајући елементи на основу доступних историјских података. Очување и/или рестаурација изгледа, стилских одлика, декоративних елемената и укупног ликовног израза. На објектима на којима је дошло до губитка или измена фасадне пластике, или других декоративних елемената потребно је предузети све мере и активности како би се изглед фасада и грађевине вратио у изворно стање на основу доступних историјских података, у складу са мерама заштите. Нема промене габарита у погледу висинске регулације главног објекта.	Двојни објкеат на к.п. бр. 3046 и 3045 потребно је уклонити и заменити новим, или ускладити са непосредним окружењем, што подразумева потпуно преобликовање архитектонске композиције. Архитектонско обликовање објекта потребно је ускладити у погледу обликовања и материјализације кровних равни (двоводни кров са слеменом управним на осу улице, није одговарајуће, већ је могуће планирати или слеме паралелно са улицом, или четвороводни кров), фасадних површина, ритма и облика отвора, колорита и сл. Уклонити терасе избачене у поље према улици. Локали на к.п. бр. 3047 и 3044/1 могу се посматрати као дућани главних зграда на овим парцелама, па је потребно решавати их у том духу.

							
	30	**26**	**18-24**	**16**	**14**	**12-12а**	**10-10а**
Локали на к.п. бр. 3040	**Кућа на к.п. бр. 3040**	**Кућа браће Сеизовић на к.п. бр. 3081/1, 3081/2 и 3083**	**Кућа на к.п. бр. 3086/2**	**Кућа на к.п. бр. 3087**	**Кућа на к.п. бр. 3088**	**Кућа Милана Валчића на к.п. бр. 3089**	**Кућа Душана Валчића на к.п. бр. 3091**
Тип деградација: 10	**Тип деградација: 8**	**Тип деградација: 1, 2, 4 и 7**	**Тип деградација: 10**	**Тип дегр: 10**	**Тип дегр: 10**	**Тип деградација: 4, 6 и 7**	**Тип дегр: 5 и 7**
12. бригаде представља један од главних путних праваца, па није могуће у потпуности подредити дизајн моделима уређења старих градских језгара, али је неопходно анализирати могућности формирања мањег трга и интегрисањем са непосредним окружењем и постојећим зеленилом. Планирати дискретно озелењавање, одговарајућим врстама биљака дуж улице. На проширењима (на Тргу Драгољуба Петковића, на простору некадашње мале пијаце, дуж канала - Пешкине долине, и др.) планирати формирање малих скверова са зеленилом и просторима за одмор. За планирање високог зеленила потребно је водити рачуна о његовим позицијама, са циљем очувања отворених визура према грађевинама од посебне вредности.							
Објекте је могуће задржати или преобликовати. Висинска регулација новог објекта потребно је да буде усклађена са висином венца грађевине од посебне вредности у непосредној близини, и грађевине од вредности на истој парцели. Архитектонско композиционо, ликовно решење и обликовање новог објекта потребно је да се складно повеже са објектима у окружењу.	Објекат је могуће задржати у овим габаритима, али је потребно враћање његовог изворног изгледа, односно преобликовање. Висинска регулација новог објекта потребно је да буде усклађена са висином венца грађевине од посебне вредности у непосредној близини, али с обзиром да није у директном контакту могућа су мања одступања. Архитектонско композиционо, ликовно решење и обликовање новог објекта потребно је да се складно повеже са објектима у окружењу, а посебно водити рачуна о угаоној позицији парцеле.	Чува се изворни изглед и габарит, рестаурирају недостајући елементи на основу доступних историјских података. Очување и/или рестаурација изгледа, стилских одлика, декоративних елемената и укупног ликовног израза. На објектима на којима је дошло до губитка или измена фасадне пластике, или других декоративних елемената потребно је предузети све мере и активности како би се изглед фасада и грађевине вратио у изворно стање на основу доступних историјских података, у складу са мерама заштите; Нема промене габарита у погледу висинске регулације главног објекта.	Објекте је потребно уклонити и заменити новим, или ускладити са непосредним окружењем, што подразумева преобликовање архитектонске композиције, уклањање или преобликовање тераса и уклањање крова над терасама. Архитектонско обликовање објекта потребно је ускладити у погледу обликовања и материјализације кровних равни, фасадних површина, ритма и облика отвора, колорита и сл. Уклонити све рекламне и друге елементе са фасада, надстрешнице и сличне структуре, а постављање нових могуће је само према посебним мерама техничке заштите. Објекте код којих је дошло до губитка или измена фасадне пластике, или других декоративних елемената потребно је предузети све мере и активности како би се изглед фасада и грађевине вратио у изворно стање на основу доступних историјских података, у складу са мерама заштите.			Чува се изворни изглед и габарит, рестаурирају недостајући елементи на основу доступних историјских података. Очување и/или рестаурација изгледа, стилских одлика, декоративних елемената и укупног ликовног израза. На објектима на којима је дошло до губитка или измена фасадне пластике, или других декоративних елемената потребно је предузети све мере и активности како би се изглед фасада и грађевине вратио у изворно стање на основу доступних историјских података, у складу са мерама заштите. Нема промене габарита у погледу висинске регулације главног објекта.	

Кућа свештеника Чедомира Поповића на Тргу Драгољуба Петковића

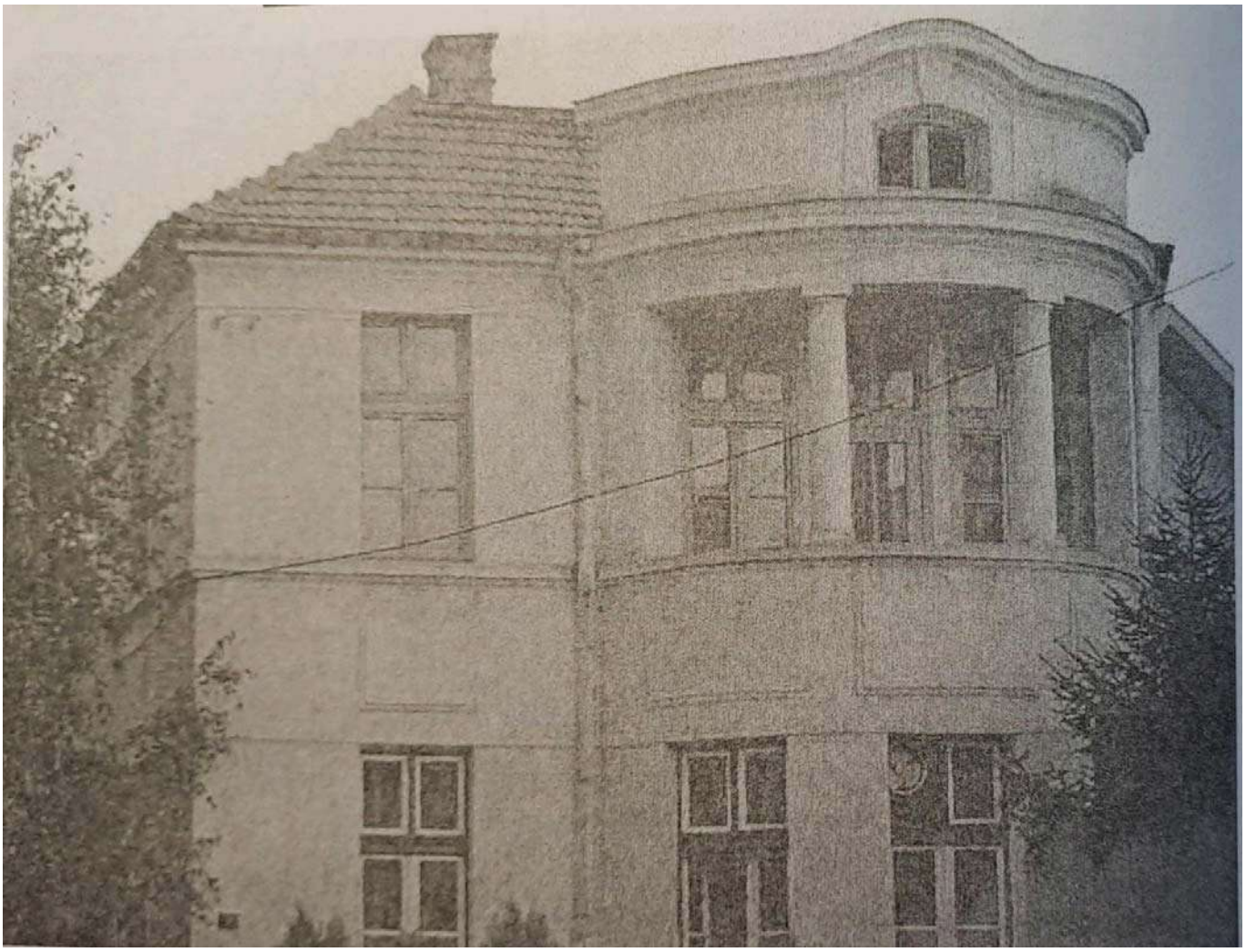

178.Кућа свештеника Чедомира Поповића (фото: И. Цветковић, 2023)

Кућа свештника Чедомира Поповића налази се на Тргу Драгољуба Петковића бр. 7, на к.п. бр. 3659 КО Власотинце-Варош.

Историјски подаци:

Спратна породична вила, смештена на улазу у варош, представља јединствен пример куће у врту, на самом почетку старе чаршије. Спољни изглед објекта очигледно није претрпео велике измене, и данас сведочи о оргиналном архитектонском решењу. Саграђена је међуратном периоду као репрезентативна грађевина у парковском окружењу са намером истицања статуса власника. Просторна организација је заснована на захтевима функционализма. Монументалног изгледа, са значајним конструктивним и архитектонским новинама, са великим прозорским платнима, уз минимум декоративне пластике, вила представља изузетан грађевински подухват непознатог аутора у Власотинцу. Грађена је 1934. године као породична вила за потребе породице свештеника Чедомира Поповића. Крајем 1990-тих година у њој је једно време био лоциран кафић.

179.Кућа свештеника Чедомира Поповића (извор: Валчић, Д. (2018): Градитељско наслеђе Власотинца, стр. 104)

Архитектонске карактеристике:

Кућа свештеника Поповића представља значајан пример међуратне архитектуре у Власотинцу. Вила је изведена у масивном конструктивном систему, развијене основе са јаким носећим зидовима. Објекат је увучен са регулационе линије и у просторном смислу одликује се лепо развијеним масама и кубусима врло складних пропорција. Фасаде објекта су уравнотежених, мирних површина, хармоничних пропорција са добрим ритмом распореда фасадних отвора. Хоризонтална подела извршена је високом соклом, наглашеним подеоним венцем и нешто сложенијим кровним венцем. На вили се истиче пространи полукружни истурени улични тракт, на коме преовладава незнатан модерни приступ у спољној обради. Полукружни улични тракт је са балконом на првом спрату и наткривеним полукружном атиком. Кратки тоскански стубови носе атику, а она прати линију балкона и сакрива четворосливни кров. Правоугаони прозорски отвори рашчлањују симетричну поделу главне и бочних фасада. Зидно платно је оживљено стилизованим парапетима и једноставним пластичним украсима над прозорима приземља, у правоугаоним пољима. Архитектура виле је заснована на варијацији пост академизма са приметним утицајем принципа ране модерне. Објекат има допадљиве контуре и складне пропорције. По својој репрезентативности превазилази локални значај. Плени пластичном обрадом волумена и изведен је занатски веома чисто и доследно. Приметна је жеља инвеститора да комбинује разна

архитектонска решења са којима се сусрео у иностранству. Експресионистичком контуром целине градитељ је унео елементе модерне архитектуре у градитељство Власотинца. Кућа нема сувишних мотива нити претерани декор, а складна композиција је остварена одмереним приступом при компоновању и комбиновању различитих форми. Објекат је оплемењен сензибилним градитељским рукописом којим је градитељ постигао допадљиво архитектонско решење. Једна од фасада је у потпуности без прозорских отвора и окренута је суседу, па објекат личи на кућу на углу. Заправо је објекат са те стране изграђен до границе суседне парцеле, те отварање према суседу није било могуће. Сасвим је другачија ситуација према дворишту са леве и задње стране, где је настављен ритам отвора са главне фасаде. Поред карактеристичних класицистичких стубова и модерног кружног дела куће, архитектонску композицију појачава прозорски отвор на атици. Венци и бордуре значајно наглашавају контуру куће, а висока камена сокла учвршћује ову складну форму. Ипак, не може се рећи да је градитељ у потпуности решио архитектонски задатак, јер повезивање атике и крова није до краја разрешено, већ тој композицији недостаје склад.

Тренутно стање и мере заштите:

Кућа је у великој мери сачувала аутентичност, оригинални архитектонски изглед, конструктивни склоп, а до скора и ентеријер. Зграда се користи као непримерени пословни простор - кинеска радња која ради у склопу овог објекта наружује и уништава архитектуру и визуру грађанске виле. Фасадне равни су у солидном стању, али бочним доградњама је оригинална форма и изглед куће значајно деградирана.

Чува се изворни изглед и габарит, рестаурирају недостајући елементи на основу доступних историјских података, у сладу са мерама заштите. Нема промене габарита у погледу висинске регулације главног објекта. Могућа је одређена градња у дворишту, као и рестаурација, реконструкција и доградња помоћних објеката у дворишту, према посебним условима.
Уклонити металну надстрешницу у ЈИ делу парцеле.
Уклонити све рекламне елементе, а постављање нових могуће је само према посебним мерама техничке заштите.

Кућа Живојина Цветановића Американца, у Ул. 12. бригаде бр. 31-33

180.Кућа Живојина Цветановића у Ул. 12. бригаде бр. 31 и 33 (фотограметрија: А. Никшић, 2023)

Кућа Живојина Цветановића Американца налази се у Улици 12. бригаде бр. 31-33, на к.п. бр. 3695 и 3696 КО Власотинце-Варош

Историјски подаци:
Кућа Живојина Цветановића Американца грађена је 1926. године као пословно-стамбена зграда. Кућа је убрзо након изградње, 1932. године продата браћи Кованџић.[129] Потомци Кованџића и данас су делимични власници куће. Убраја се међу градске куће виског стамбеног стандарда и јединственог архитектонског концепта у оквиру просторне целине. Својим архитектонским квалитетима представља значајан допринос целокупном ансамблу старочаршијских кућа пошто је у великој мери сачувала аутентичност, оригинални архитектонски изглед и конструктивни склоп. Релативно је задовољавајућег стања, одржава се и редовно користи.

Архитектонске карактеристике:
Кућа Живојина Цветановића је солидно грађена породична зграда са пословним простором у приземљу и просторијама стамбене намене на спрату.
Међусобни склад који постижу два значајна градитељска остварења, на самом почетку старе чаршије, куће Живојина Цветановића и Спиридона Бошковића, представља значајан варошки репер и чини западну окосницу целине старе чаршије. Склад нарушава

[129] Валчић, Д. (2018): стр. 109

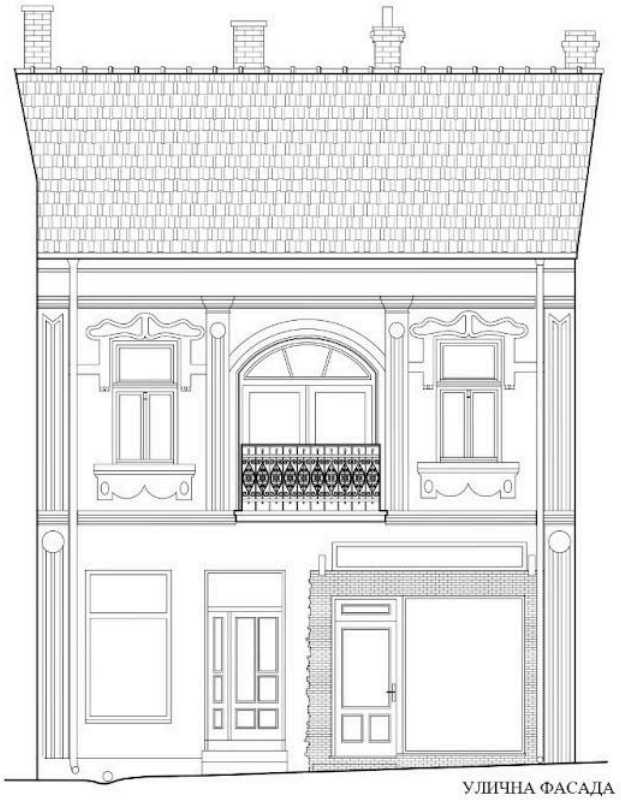
новија зграда на броју 35 у Улици 12. бригаде, која ни на који начин не кореспондира са окружењем, као и непримерена намена - аутомеханичарске радње, у приземној згради која се налази на углу улица 12. бригаде и Ђуре Ђаковића.

181.Кућа у Ул. 12. бригаде бр. 35 (i: А. Никшић, 2023)

Локалима у приземљу зграде Живојина Цветановића приступа се директно са улице, док је стамбеном делу зграде, улаз обезбеђен из дворишта, преко дрвеног степеништа. *Приземље* се састоји од независна два локала, са засебним улазима који су у директној вези са главном улицом. Два улаза у локале, и два излога, истих димензија, изворно су, ритмично били постављени у приземљу зграде. Кота пода локала изворно се налазила скоро у истој равни са тротоаром. Накнадним интервенцијама оригинални изглед излога и улазних врата у локале је занемарен, као и изворна малтерна обрада. Изглед, габарит и величина излога на десном делу зграде потпуно је промењена. Такође, занемарен је и материјал од кога су излози направљени, а уместо изворне малтерне обрада фасаде непосредно уз отвор, уграђена је завршна облога од камених плоча, која не представља изворни изглед и начин обраде. Локал на левој страни зграде задржао је изворну ширину и ритам отвора излога, али је овде промењена кота пода, самим тим и висина портала, као и материјализација и изглед. Оригинални дрвени портали су били веома фине столарске обраде.

Сӣратни стамбени део зграде је са нешто више украса него у приземљу. Декорација спратног дела нарочито наглашава витке дрвене прозоре који се налазе лево и десно од централно постављених засведених двокрилних врата излаза на балкон. Балкон је додатно наглашен декоративном оградом од кованог гвожђа. Прозоре украшава плитка псеудо-декорација у виду плитких равних украса парапетних плоча, као и горњег нивоа прозора.

182.Кућа у Ул. 12. бригаде бр. 35, улична фасада цртеж: екипа Завода, 2023, обрада: Л. Динић, 2024)

На угловима зграде изведени су канелирани пиластри, који се протежу дуж целе висине зграде до подеоног венца над спратним делом. Пиластри се у приземљу, испод подеоног венца завршавају кружним елементом, док су на спрату ови елементи изостали.

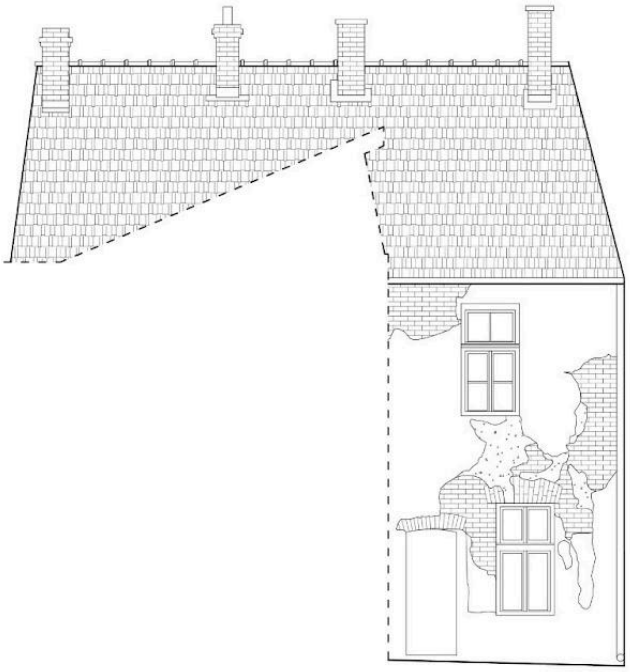
Централна балконска врата додатно су наглашена лучном малтерном декорацијом, која прати облик отвора, као и нешто мање ширине канелираним пиластрима, који се завршавају кружним елементом.

У нивоу таванске конструкције налази се још један профилисани венац, па затим мало масивнији плитко профилисани поткровни венац. Кров куће је двосливни, са слеменом које је паралелно са улицом, а кровни покривач изворно је био бибер цреп.

183.Оригинални и данашњи изглед портала (извор: Валчић, Д. (2002): *Сшара власошиначка шрїовачко-занашска чаршија, Лесковачки зборник 42*, Народни музеј Лесковац, стр. 211; фотограметрија: А. Никшић, 2023)

184.Кућа у Ул. 12. бригаде бр. 35, дворишна фасада (цртеж: екипа Завода, 2023, обрада: Л. Динић, 2024)

Мере заштите:

Чува се изворни изглед и габарит, рестаурирају недостајући елементи на основу доступних историјских података, у складу са мерама заштите. Нема промене габарита у погледу висинске регулације главног објекта. Могућа је одређена градња у дворишту, као и рестаурација, реконструкција и доградња помоћних објеката у дворишту, према посебним условима. С обзиром на величину дворишта, могуће је испланирати различите садржаје и компатибилне намене.

Спровести враћање у изворно стање излога и улазних портала у погледу материјализације, начина обраде и детаља по узору на примере излога истог периода градње.

Уклонити камену облогу на делу фасаде, с обзиром на то да није аутентични елемент.

Уклонити све рекламне елементе, а постављање нових могуће је само према посебним мерама техничке заштите.

Кућа Спиридона Бошковића, у Ул. 12. бригаде бр. 29

185.Кућа Спиридона Бошковића у Ул. 12. бригаде бр. 29 (фото: И. Цветковић, 2023)

Кућа Спиридона Бошковића налази се у Улици 12. бригаде бр. 29, на к.п. бр. 3697 КО Власотинце-Варош.

Историјски подаци:

Представља изузетан просторно-урбанистички изражај и један од препознатљивих симбола Власотинца.

Грађена је као монументална породична кућа власотиначког трговца и власника више локала у Власотинцу, **Спиридона Б. Бошковића**, у периоду од 1924. до 1926. године. Спиридон Бошковић, брат Кристе Бошковића, пореклом је из Црне Траве, а сматра се да се породица Бошковић, из црнотравског села, доселила у Власотинце пре ослобођења од Турака.

Куриозитет ове зграде је да се у просторијама лево од засведеног пасажа налазио млин. Млин је покретала вода из оближње речице зване Пешкина долина, а вода је доведена зиданим каналом (вадом). Канал је по затварању млина изгубио функцију, а затим је и затрпан. О постојању млина у овој кући данас сведочи воденични камен који и даље стоји у дворишту. У складу са некадашњом функцијом, део зграде где се налазио млин, имао је непосредну комуникацију са улицом преко портала и излога. Када је млин престао да ради, овај простор је променио намену, претворен је у стамбени простор, и тада су оригинални излози замењени прозорима. Власници су приликом свих интервенција водили рачуна о усклађивању са изворним архитектонским изразом зграде, тако да ове интервенције нису деградирале изглед.

186.Улица 12. Бригаде - кућа Спиридона Бошковића у средини фотографије (извор: Власотинце које не бледи)

Архитектонске карактеристике:

Кућа Спиридона Бошковића висока је спратна кућа са елементима националног стила у архитектури, и са неком врстом псеудосецесионистичким детаљима. Кућа има изразито широк улични фронт, наизглед симетрично организован тако да је у средишту полукружно засведен колски улаз, који заједно са полукружним балконом на првом спрату и оградом од кованог гвожђа доминира фасадом.

Организацијом простора, архитектонским обликовањем и сведеном обрадом фасаде, а посебно положајем у односу на оближњи трг, ова зграда се издваја својом репрезентативношћу, и представља успешан пример грађанске архитектуре са почетка 20. века.

Конструкција објекта је солидно грађена од масивног зиданог система, са гвозденим утегама као носећим конструктивним елементима.

Великом дрвеном лучном капијом, централно постављеном, и широким пасажом кроз који су могле да прођу кочије, приступа се пространом унутрашњем дворишту.

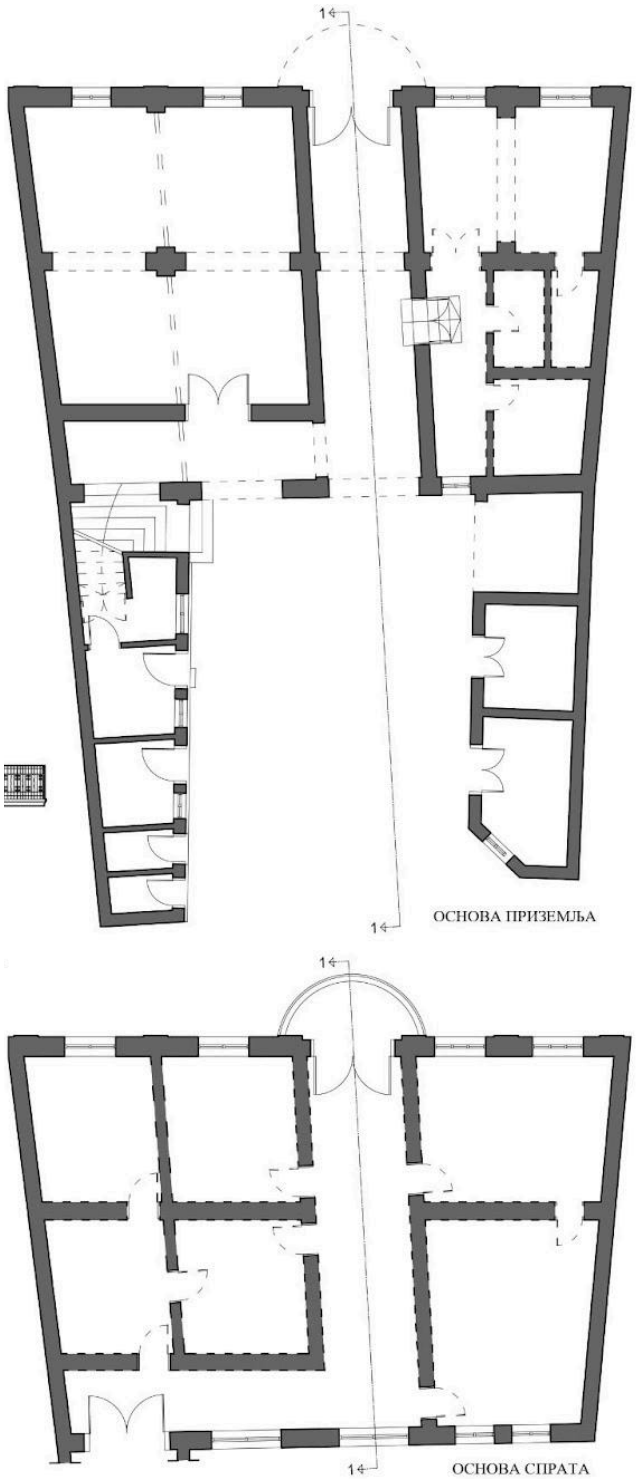
187.Куће Спиридона Бошковића (извор: Валчић, Д. (2022): *Сшара власошиначка шрговачко-занашска чаршија, Лесковачки зборник 42*, Народни музеј Лесковац, стр. 211)

Поред главне куће постављене на регулационој линији, у унутрашњости дубоког дворишта, уз југозападну и североисточну ивицу катастарске парцеле налазе се издужане помоћне зграде, док се на југоистоку, на половини дворишта налазила стара бондручна кућа. Издужена помоћна зграда на североистоку је приземна, а она на југозападу је грађена као спратна, функционално повезана са главном зградом.

Стара бондручара је данас порушена до темеља. На овај начин формирано је централно двориште које је попримило атријумски карактер. Двориште је било поплочано калдрмом од камена облутака, која се сачувала у једном делу. Простор јужно од бондручаре је био предвиђен за воћњак и башту, а ту је пролазио и зидани канал за напајање млина водом.

Приземље је колским пролазом подељено на два независна дела. Западно од пролаза, окренут према дворишту, налази се отворени трем са зиданим сводовима који држе затворени ходник на спрату, из ког се улази у подрум, са десне стране, и приступа степеништу за спрат нешто даље, са леве стране. Пространи вински подрум, који се заправо налази на коти тла, заузима читав десни део приземља, од пасажа до краја зграде. Вински подрум представља велику просторију, унутрашњих думензија 7.7x7.0m, у чијем централном делу се налази масивни зидани стуб у облику крста, са зиданим лучним носећим елементима у подужном правцу. У подужном правцу, управно на уличну фасаду, уграђене су масивне гвоздене утеге, које представљају носеће конструктивне елементе. На овај начин власник је успео да добије користан пространи и отворен простор, без већег броја ослонаца. Источно од пасажа, простор некадашњег млина претворен је у стамбену целину, којој се приступа из пасажа, преко шест степенка. Степеништем се стиже до невеликог ходника, одакле је лево, ка улици, постављена пространа дневна соба са кухињом и оставом. Право од улазног степеништа је купатило, а на десном крају, ка дворишту, налази се спаваћа соба.

*Спрат*ни део куће прати распоред носећих зидова приземља, тако да се над отвореним тремом у приземљу, налази застакљени ходник на спрату, који наставља да се протеже изнад пасажа у приземљу и излази на балкон. Над простором винског подрума у приземљу, на спрату је распоређено четири собе, две гледају на улицу, а две окренуте ка ходнику. У источном делу куће, над некадашњим млином, налазе се још две простране просторије, прозорима оријентисане ка улици, односно дворишту.

188.Кућа Спиридона Бошковића, основе приземља и спрата (цртеж: екипа Завода, 2023, обрада: Л. Динић, 2024)

189.Кућа Спиридона Бошковића, дворишни изглед помоћних објеката и главне зграде (фотограметрија: А. Никшић, 2023)

Улична фасада је вертикалним пиластрима подељена на пет поља. У приземљу, вертикални пиластри су нутовани и на њима је подражавано зидање крупним тесаницима. У централном пољу смештен је улаз, са рустичним лучним завршетком коме је наглашен сводни камен. Са обе стране улазног дела су по два прозора, уоквирена са доње и бочних страна малтерном пластиком правоугаоних форми.

190.Кућа Спиридона Бошковића, улична (северна) фасадна раван (цртеж: екипа Завода, 2023, обрада: Л. Динић, 2024)

Изнад прозорских отвора малтерна декорација прелази у плитки лук, са симболично интерпретираним сводаром. У нивоу међуспратне конструкције налази се профилисани кордон венац. На спрату се, над централним пролазом налази овални балкон са оградом од кованог гвожђа. Балконска врата су завршена лучно, попут улазног дела у приземљу. Пиластри којим је фасада спрата подељена на вертикална поља, на спрату су плитко канелирани. Положај прозорских отвора одговара положају отвора у приземљу, али су прозори спрата већих димензија. Уоквирени су малтерном пластиком са равним профилисаним натпрозорним делом. Простор између горњег кордон венца и кровног венца је испуњен малтерном декорацијом хексагоналних мотива. Изнад кровног венца, у осама пиластара налазе се ниски стубови са капителима, чиме је додатно потенцирана вертикална подела фасаде. Над средњим пољем је равно завршена атика, док је облик тимпанона над бочним пољима нешто специфичнији. Три конвексна елемента дају

изглед заталасане линије завршетку грађевине.

191.Кућа Спиридона Бошковића, дворишна (јужна) фасадна раван (цртеж: екипа Завода, 2023, обрада: Л. Динић, 2024)

Дворишна фасадна раван истог је начина обраде као и улична, са луковима над пасажом и отвореним тремом, додатно наглашеним малтерном обрадом у форми нутни чиме је подражавано зидање крупним тесаницима. Спрат је обрађен на исти начин као и код уличне фасаде.

192.Воденични камен из млина Спиридона Бошковића (фото: И. Цветковић, 2023)

Тренутно стање и мере заштите:

Зграда се не користи у целости, већ само приземни део, простор некадашњег млина. С обзиром на величину куће и велики број власника (који не живе у њој), као и на чињеницу да је за улагање у одржавање зграде потребно уложити велика средства, постоји оправдана бојазан да неће доћи до радова на обнови у скорије време и да ће се наставити пропадање зграде. Улична фасада објекта је у солидном стању, пошто су спроведени мањи радови на њеној обнови у првим деценијама 21. века, који нису изведени у потпуности складу са конзерваторским принципима.

Чува се изворни изглед и габарит, рестаурирају недостајући елементи на основу доступних историјских података, у складу са мерама заштите. Нема промене габарита у погледу висинске регулације главног објекта. Могућа је одређена градња у дворишту, као и рестаурација, реконструкција и доградња помоћних објеката у дворишту, према посебним условима. С обзиром на величину дворишта, могуће је испланирати различите садржаје и компатибилне намене.

Посебну вредност представља двориште са зеленилом и цветним аранжманима, што треба задржати и подстицати. Двориште уређивати на основу сачуваног изворног изгледа, а начин уређивања базирати на историјским моделима у погледу завршних застора и врсте биљака. Могућа је одређена градња у дубини катастарске парцеле, под посебним условима, при чему треба водити рачуна о каналу (вади) који је постојао док је радио млин у приземљу зграде.

193.Кућа Спиридона Бошковића, дворишни изглед помоћних објеката и главне зграде и простор на коме се налазила стара кућа (фотограметрија: А. Никшић, 2023)

194.Кућа Спиридона Бошковића, улична фасада (фотограметрија: А. Никшић, 2023)

Кућа и локал породице Јанковић Желеце, у Ул. 12. бригаде бр. 62

195.Кућа са локалом у Ул. 12. бригаде бр 62-62а (фото: И. Цветковић, 2023)

Спратна зграда породице Јанковић налази се на почетку старе чаршије, на адреси Улица 12. бригаде број 62, на к.п. бр. 3056/2 КО Власотинце-Варош.

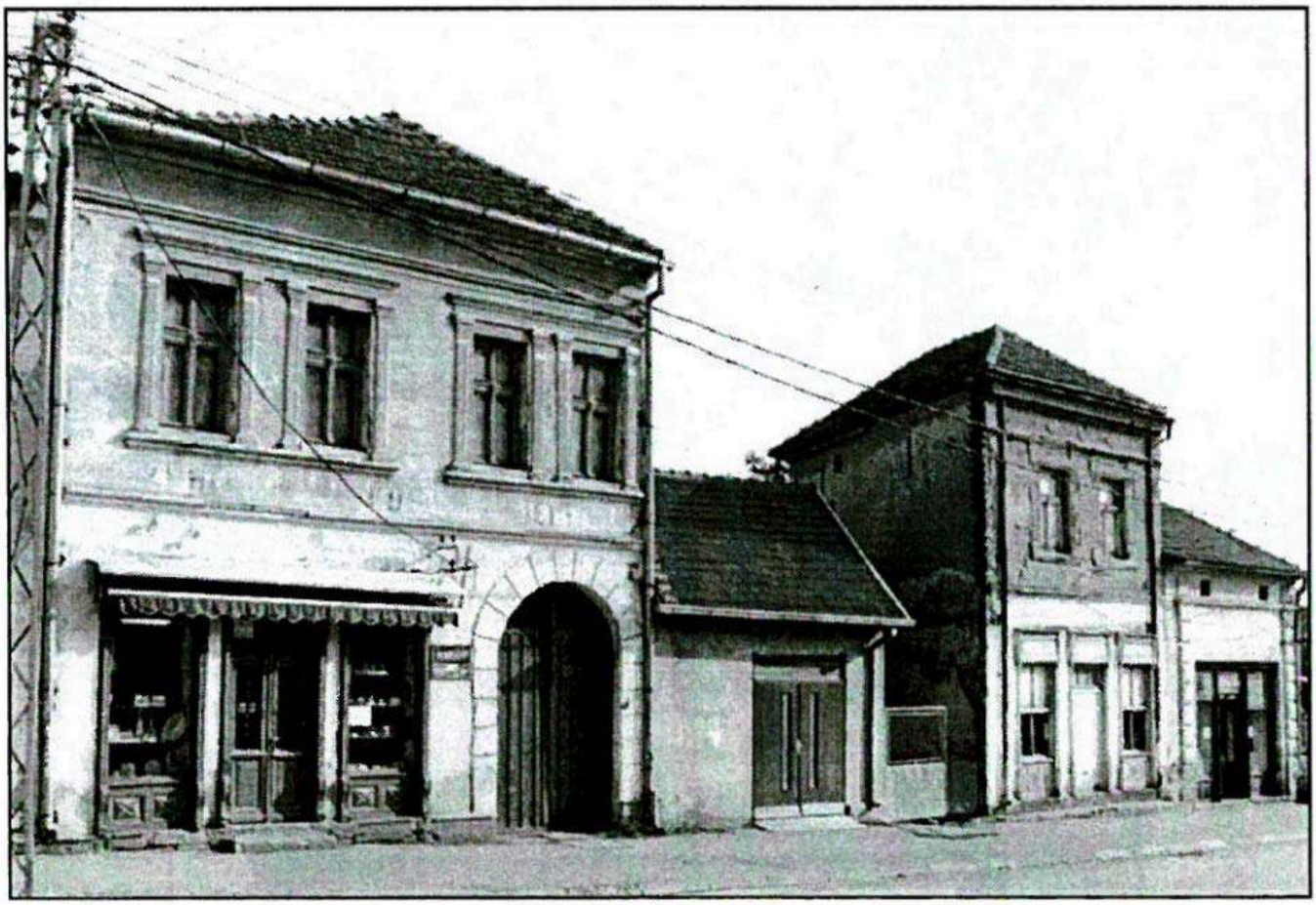
Историјски подаци:

Зграда заузима уочљив положај, и својом појавом представља материјално сведочанство урбаног развоја градског језгра Власотинца. Објекат није претрпео веће архитектонске измене и сачувао се у свом аутентичном изгледу. Својим стилским особеностима и декоративно обрађеном фасадом ненаметљиво представља украс овог дела града. На потезу од броја 56-62 налазило се имање које је било у власништву породице Јанковић, званих Желеце, а куће на овим катастарским парцелама подигли су браћа Криста, Сретен и Милутин.

Кућа припада породици Јанковић која је остала упамћена у историји Власотинца, између осталог, по томе што је **Сретен Јанковић „Желеце”** радио на извођењу Спомен-чесме родољубима палим у ослободилачким ратовима од 1809. до 1918. године на централном тргу у Власотинцу, и његово име стоји уклесано на једној од четири плоча са натписима постављеним на споменику.

(Криста, Сретен и Милутин), власотиначки трговци. Трговали су житом (па је на очуваном оригиналном порталу очувана декорација која симболизује кукуруз), колонијално-мануфактурном робом, мешовитом робом, а неки од чланова су се бавили и каменорезачким занатом.[130]

[130] Валчић, Д. (2018): стр. 45

196.Некадашњи изглед кућа на имању породице Јанковић у Ул. 12. бригаде (извор: Валчић, Д. (2018): стр. 47)

Архитектонске карактеристике:

Једноспратна грађевина је позиционирана на регулационој линији, у оквиру историјског језгра града, и одише једноставношћу и мирноћом. Грађена је као објекат пословно-стамбене намене, са пословним приземљем и стамбеним просторијама на спрату.

Изграђена је на регулационој линији, која је постављена под углом у односу на бочне ивице парцеле, што је условило да добије закошени облик у основи, како би се испратили постављени услови регулације и формирања уличних фронтова. Ову спратну грађевину карактерише релативно узак улични фронт, а објекат се развија у унутрашњости дворишта, по ободу западне и северне ивице парцеле, формирајући полуатријумски тип дворишта.

У приземном делу доминантни су лучни отвор и велика, дрвена, масивна колска капија. Над самом капијом је надсветло полукружног облика, са декоративном маском од кованог гвожђа и монограмом „М” у централном делу. Лево од улазних врата налази се изузетно вредан пример дрвеног излога/портала који се састоји из централни постављених улазних двокрилних врата и по једног портала са обе стране врата, а који је сачуван у изворном облику. Дрвени стубићи да обе стране портала су обрађену веома вештим резбарским умећем. Базе су закривљеног облика и висински се поклапају са доњим, дрвеним делом портала. Мотив који се јавља и на бази и на стаблу стуба је у виду зареза (или слова С). Стубићи се завршавају капителом са волутама стилизованим биљним мотивима. Надптозорник је обрађен у истом маниру, са стубићима са стране и хоризонталним завршним профилом. На дрвеном делу испод прозора се истичу две правоугаоне плоче са мотивима у виду четворокраке звезде.

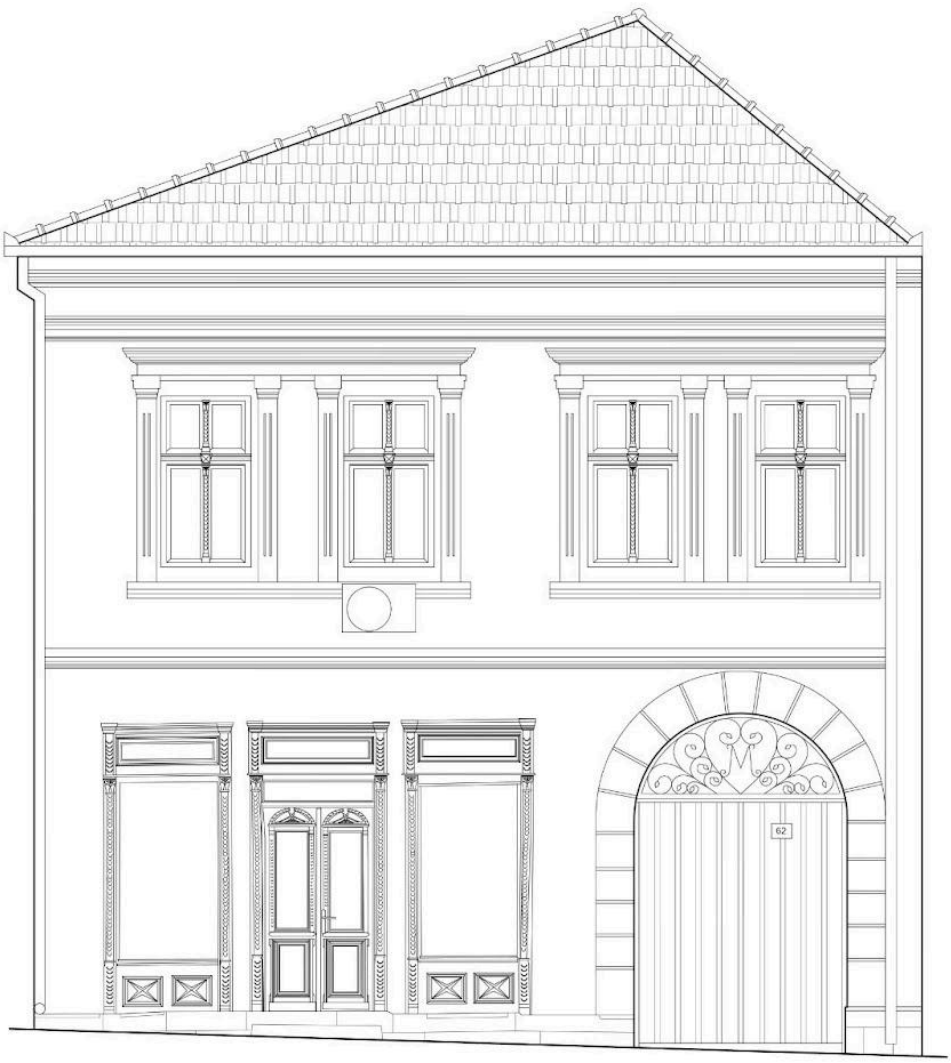

197.Излог у приземљу зграде породице Јанковић (цртеж: С. Станковић, фото: И. Цветковић, 2023)

Врата су обрађена у потпуно истом маниру, уз додатак полукружног дела изнад стаклених поља, у којима је у дуборезу изведен мотив класа кукуруза, сугеришући на делатност трговине житом која се у локалу обављала.
Спрат је одвојен равним профилисаним венцем од приземља. На спрату је приметна симетрија у распореду отвора. Четири правоугаоно прозорска отвора су груписана у паровима. Орнаментика је сведена. Сваки пар отвора има заједничку профилисану парапетну даску и заједнички профилисани равни фронтон. Прозори су уоквирени плитко канелираним пиластрима без базе, са геометријским капителима. Кровни венац је профилисан. Једноспратница се завршава кровом неправилног облика, на четири воде који је покривен фалцованим црепом.

Мере заштите:

Чува се изворни изглед и габарит, рестаурирају недостајући елементи на основу доступних историјских података. Очување и/или рестаурација изгледа, стилских одлика, декоративних елемената и укупног ликовног израза. На објектима на којима је дошло до губитка или измена фасадне пластике, или других декоративних елемената потребно је предузети све мере и активности како би се изглед фасада и грађевине вратио у изворно стање на основу доступних историјских података, у складу са мерама заштите; Нема промене габарита у погледу висинске регулације главног објекта.

198.Кућа породице Јанковић “Желеце”, улична (јужна) фасада (цртеж: екипа Завода, 2023, обрада: Л. Динић, 2024)

Спратна кућа Мучибабиних, у Ул. 12. бригаде бр. 11-11а

199.Кућа Љубомира Живковића у Ул. 12. бригаде 11 и 11а (фото: И. Цветковић, 2023)

Спратну зграду у горњем делу старе чаршије, у Улици 12. бригаде бр. 11, на к.п. бр. 3033/1 КО Власотинце-Варош.

Историјски подаци:

Зграду је 1926. године, градио Љубомир Живковић. Поседује изузетне архитектонске вредности, са карактеристичном и стилски добро укомпонованом фасадом, и има све одлике репрезентативне градске куће. Својим стилским особеностима сецесије, изразито декоративно обрађеном фасадом, представља украс овог дела града. Поред историјских вредности везаних за развој Власотинца објекат има изузетно значајну грађевинску структуру са оригиналном архитектуром, конструкционим и декоративним детаљима.

Љубомир Живковић од Мучибабиних, бавио се трговином колонијално - мануфактурне робе[131] у периоду просперитета и развоја ове варошице.

Архитектонске карактеристике:

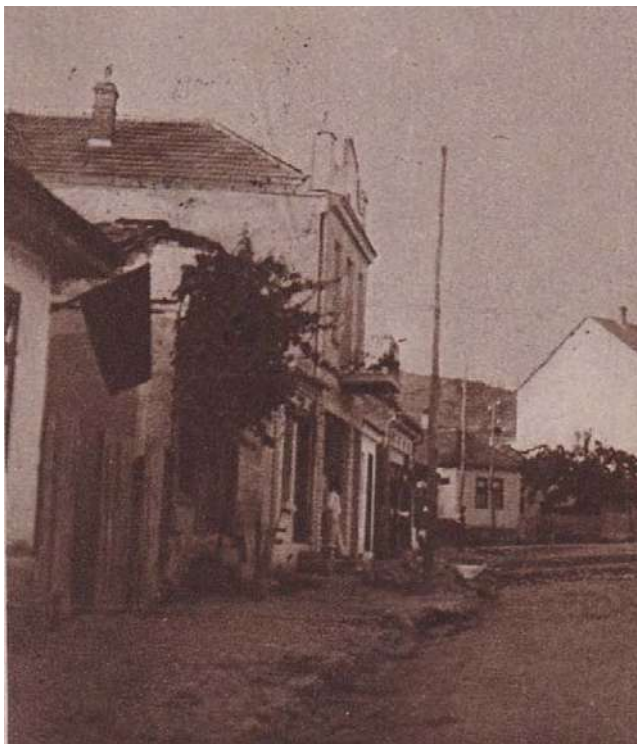
Грађена је у духу грађанске архитектуре са почетка XX века и представља значајан пример добро очуване грађанске куће. Зграда се налази на уличној регулацији и зидана је као објекат у низу. Репрезентативна грађевина се састоји из приземља, у коме је смештен магацинско-продајни простор и

[131] Валчић, Д. (2018): стр. 108

улазна партија стамбеног дела, невелике ширине, и спрата, са функционалним распоредом просторија. Сви отвори су правоугаоног облика. Врата су асиметрично постављена на десну страну и уоквирена имитацијом пиластара. Спрат се одликује богатом архитектонском и декоративном пластиком на уличној фасади, посебно се истиче богата декорација око отвора на спрату. На балкону средишњег дела спрата истичу се мајсторски направљена гвоздена ограда и масивна двокрилна врата од дрвета. Хоризонтална подела зграде извршена је благо израженим подеоним венцем, и јако наглашеним кровним венцем. Улична фасада надвишена је централно постављеном атиком, на којој је уписана година изградње куће и постављен упадљиво декорисан кружни вентилациони отвор за тавански простор.

Фасадно платно декорисано је украсним тракама постављеним хоризонтално и вертикално на фасади. У приземљу је пословна просторија већих димензија, а изнад ње је балкон са декоративном облогом од кованог гвожђа скромне занатске обраде. Двосливни кров је сакривен атиком са декоративним округлим прозорским отвором, а изнад њега је исписана у рељефу година градње.

Композицију уличне фасаде чине три целине: приземље, спрат и атика. Отвори у приземљу не одговарају у потпуности ритму отвора на спрату, што је вероватно огледало унутрашње организације, у којој су јасно одвојени бочни улаз и велики портал локала. Вертикале са стране, које оивичују отворе у форми стилизованих пиластра су неједнаке ширине. На спрату су бочни вертикални рељефи постављени по истом принципу, док је средња вертикала на приземљу шира од бочних. Разлика је наглашена и у обради вертикалних украса, па су они на спрату пуне висине, од доњег до горњег венца. Доњи су реализовани усецањем фуга, али до висине отвора. Такође, различита намена простора је наглашена бојом. На спрату су жуте нијансе, а у приземљу је цело фасадно платно беличасте боје, једино улазна врата се повезују са горњим присуством жуте. Сличан поредак је и на атици. Два стуба уоквирују сецесионистичку централну композицију кривих линија. Нијанса жуте је окренута у односу на први спрат: избачени елементи су тамнији на атици, а на спрату су светлији. Декорација није инспирисана закривљеним линијама сецесије, већ је подређена поједностављењу фасадних украса.

200.Кућа Љубомира Живковића у Ул. 12. бригаде 11 и 11а (извор: Власотинце које не бледи)

Мере заштите:

Чува се изворни изглед и габарит, рестаурирају недостајући елементи на основу доступних историјских података, у сладу са мерама заштите. Нема промене габарита у погледу висинске регулације главног објекта. Могућа је одређена градња у дворишту, као и рестаурација, реконструкција и доградња помоћних објеката у дворишту, према посебним условима. С обзиром на величину дворишта, могуће је испланирати рааличите садржаје и компатибилне намене.

Кућа Миливоја Шелића, у Ул. 12. бригаде бр. 46

201.Кућа Миливоја Шелића (фото: И. Цветковић, 2023)

Кућа Милана Шелића налази се у у горњем делу старе чаршије, у Улици 12. бригаде бр. 11, на к.п. бр. 3048 КО Власотинце-Варош, сграђена 1912. године

Историјски подаци:

Миливоје Шелић, градитељ ове зграде, припада породици старих Власотинчана. Његов предак Милош Шелић познат је у локалној историји, као један од учесника Садразамске пљачке.

Власотинчани, предвођени Цветком Куцулом тужили су лесковачког Латиф-бега Порти у Цариграду, који је покушао да се наметне као господар Власотинца, и добили спор. Око 1860. године Власотинчани су по трећи пут покушали да подигну устанак и ослободе се турског зулума. Садразамско Време: године 1860. покушали су Власотинчани такође да се од Турака ослободе.

О овоме устанку забележио је г. Коста Стојановић следеће:

Ђока Стојилковић, који Станоје Јанковић и Ранђел Горуновић, сви из Власотинца, договорили су се да подигну народ на Турке. Да би били и од Србије потпомогнути намисле јавити кнезу Милошу за зла која им се чине. Напишу му жалбу, у којој изложе многе зулуме: убиства, одвођење и силовање женскиња, турчење и т.д.

Кад је кнез Милош примио жалбу Власотинчана и видео шта је у њој, пошље је цару у Стамбол, с молбом, да закрати Турцима насиље. Пошто цар прими жалбу пошље Садразама, коме даде неограничену власт, да ствар испита, и да неправде казни

и сузбије. Чим Садразам дође у Ниш, одмах позове оне људе, који су били на жалби потписани, да пред њим докажу зулуме и неправде. Потписници намисле да и сад, кад је Садразам ту, приреде једно дело које би га још више уверило о неправдама, које се народу чине, те удесе једно убиство. Нађу неколицину Срба и то: Јову Петровића, Петра Ђуркића, Петра Динкића, Милоша Шелића и Петра Планинца, све из Власотинца и наговоре их да убију некога Крсту из села Ломнице, који је дотле шпијунирао Србе и издавао их Турцима, подводио им српске девојке и т. д. па да се кривица за ово убиство баци на зулумћаре Турке. Садразам нареди строгу истрагу, убице буду похваћане па на суду и кривицу признаду, и приређиваче целе ствари: Ђоку Стојилковића, попа Станоја и Ранђела Горуновића издаду, позвавши се и на сведока Хаџи Стаменка Валчића из Власотинаца, коме је Садразам обећао, да ће га пустити кући и дати му награду, ако праву истину каже, те овај све призна. И тако Садразам сазна, да су она тројица коловође, да су платили људе да они Крсту посеку, с намером, да Турке пред пашом окаљају и т. д. Кад је Хаџија све ово овако посведочио, онда му паша рекне: "Е синко, кад ти то све тако лепо умеш казивати, и ти си њихов друг, па ћеш и ти с њима на вешала."

И тако коловође: Ђока Стојилковић, поп Станоје и Ранђел Горуновић, заједно са Хаџи Стаменком Валчићем буду обешени 1. септембра 1860. године.Петар Планинац и Петар Динкић буду посечени. Поред ових буду осуђени на смрт: Миљко Видосављевић и Пешко Џуџа, ну буду од смрти помиловани и отерани на робију. Јова Петровић побегне у Србију. Петар Ђуркић и Милош Шелић отерани су у Анадол на по двадесет година робије. Поред ових осуђени су на робију: Стојан Буђа, Мита Вујић, Цветко Куцула, Хаџи Анђелко, Хаџи Коца и три сељака из Орашја. - Стојан Буђа, Милош Шелић и она тројица из Орашја, тамо су и погрли, а остали су се вратили кућама, али са великом материјалном штетом.

Као ехо ове буне, која је угушена 1861. године због које су повешани у Нишу многи Срби, а међу њима и седам српских свештеника, а у склопу ширих догађаја коју су предстојали, бугарски агитатори послали су расписе по целој Старој Србији и Македонији, и препоручивали народу, да се нипошто не називају Србима, говорећи да ће Турци сваког на колац набити, ко се Србином назове. Те исте године Седразим је јавно говорио народу, да се не називају Србима већ Бугарима. Тако је свршен и овај покушај Власотинчана, који је познат под именом Садразамска пљачка или Садразамско време.[132]

Архитектонске карактеристике:

Једноспратни објекат релативно уског уличног фронта са засведеним колским пролазом и пословним простором у приземљу, и стамбеним простором смештеним на спрату. Кућа је конципирана на начин да је има потпуно независан пословни простор, један пространи локал, издигнут у односу на коту тротоара за два степеника. Зграда је разуђене основе, са издуженом, четвороугаоном основом на делу који има спрат, и издуженом правоугаоном основом која се развија по дужини парцеле, постављена уз северну ивицу парцеле.

Улични фронт је закошен у односу на осу објекта. Орјентисан је у правцу исток-запад. Јужну половину приземља заузима колски улаз и пасаж којим се кроз лучни пролаз и масивну дрвену двокрилну капију приступа невеликом дворишту.

Двориште је издужено, а на крају се шири, формирајући облик ћириличног слова „Г". Поред спратне зграде оријентисане ка улици, у дворишту се налазе и издужена приземна зграда за становање, лоцирана у продужетку локала, затим стара бондручна кућа и помоћни објекти у дубини дворишта. Из пасажа се двокрилним вратима, која су остала оригинална, улази у степенишни простор, из кога се на коти приземља може приступити локалу, са уличне, и помоћној просторији, са дворишне стране. Облик спрата прати форму приземља. Из

[132] Тихомир. р. Ђорђевић, Белешка о Власотинцу, https://www.kodkicosa.com/beleska_o_vlasotincu.htm

централног степенишног простора приступа се трима стамбеним просторијама.

202.Кућа Спиридона Бошковића, у средини и кућа Миливоја Шелића - десно (извор: Власотинце које не бледи)

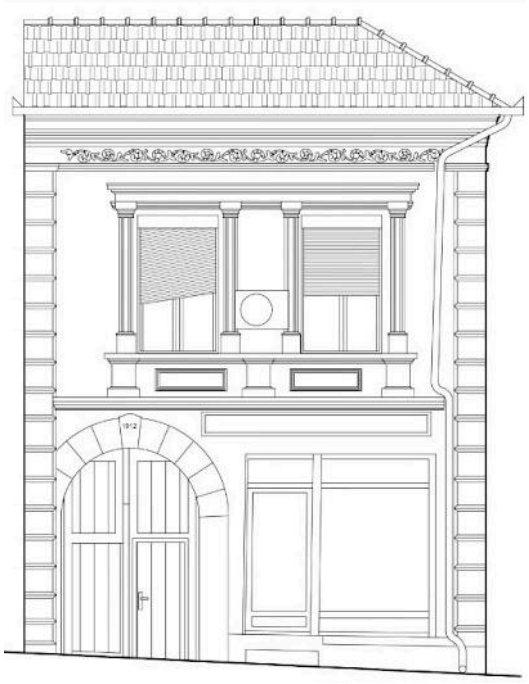
На фасади приземља доминантни елемент је рустични камени лучни отвор са наглашеним сводаром који садржи уписану годину изградње објекта – 1912. Са леве стране, ослонац лука се утапа у нутовани пиластар који се протеже кроз две спратне висине, до венца у нивоу таванске међуспратне конструкције.

У десном делу зграде, издигнути у односу на коту терена тротоара, смештени су улаз у локал и излог локала, нешто новијег датума. Нема података о изворном изгледу овог портала.

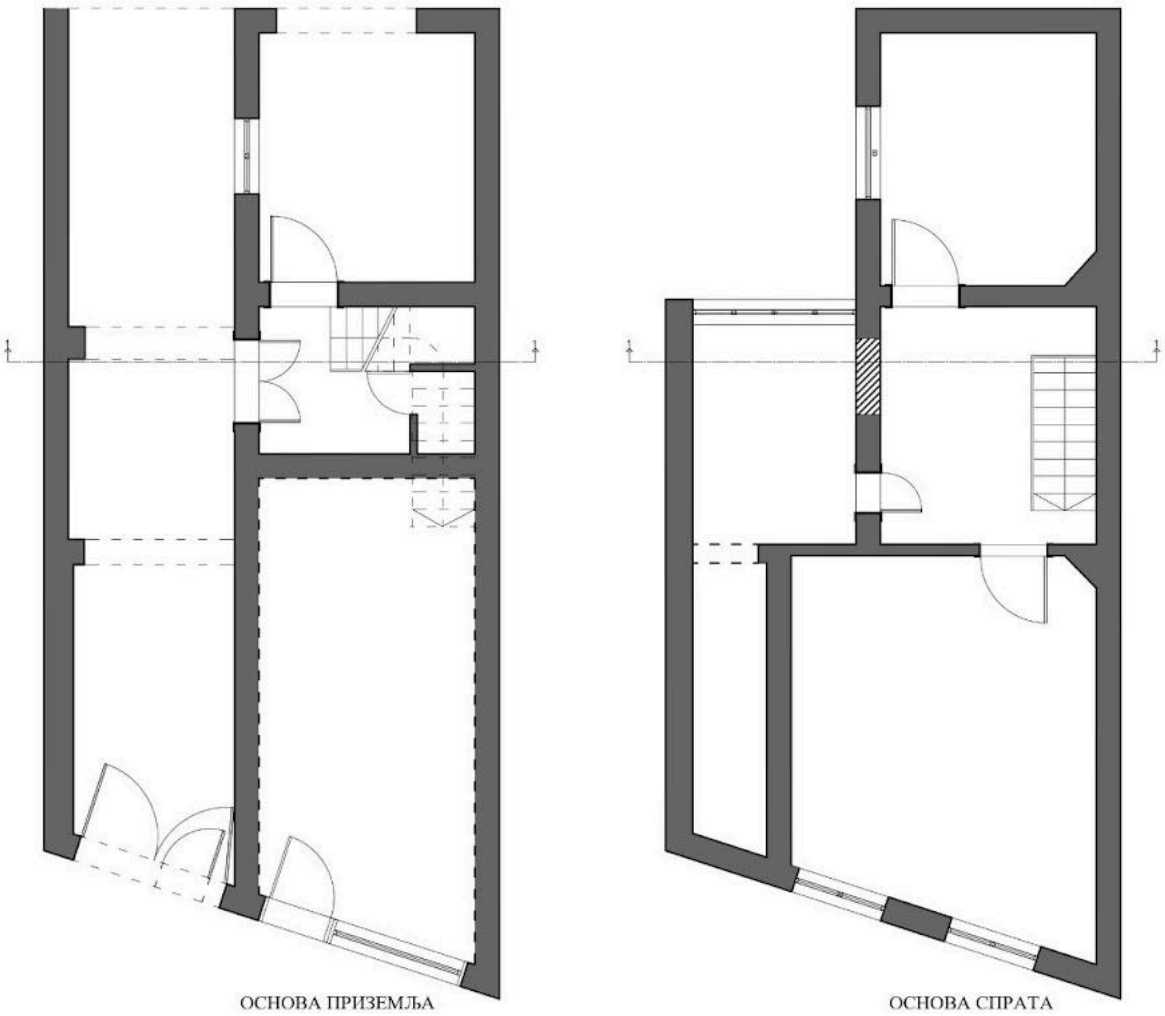
Десна страна фасаде је попут леве, завршена пиластром у две спратне висине.

Између приземља и спрата јасно је истакнут профилисани подеони венац. Главни елемент спрата су два централно постављена прозорска отвора. Сваки од прозора је уоквирен канелираним пиластрима на високим постаментима. Над капителима сва четири пиластра је равни фронтон. Парапетна даска је профилисана, а простор испод ње декорисан малтерном пластиком у виду три плинте на које се ослања, и правоугаоним пољима између. Други подеони венац у нивоу таванске међуспратне конструкције има исту профилацију као и први. Испод нешто дубљег, профилисаног кровног венца је фриз са флоралним (или биљним) мотивима.

Кровна конструкција је дрвена, а кров је покривен фалцованим црепом.

203.Кућа Миливоја Шелића, улична фасада (снимили: екипа Завода, 2023, обрада: Л. Динић, 2024)

204.Кућа Миливоја Шелића, основе (снимили: екипа Завода, 2023, обрада: Л. Динић, 2024)

Тренутно стање и мере заштите:

Кућа је у великој мери сачувала аутентичност, оригинални архитектонски изглед, конструктивни склоп, а делом и ентеријер. Зграда се користи и редовно одржава. Улична фасада објекта је у солидном стању, пошто су спроведени мањи радови на њеној обнови у првим деценијама 21. века. Разлике које се могу уочити у односу на изворни изглед куће јесте дрвени излог, који је замењен новим, такође дрвеним, али без детаља који су израз времена градње. Изворни изглед улазне капије и остале столарије сачуван је у свом изворном облику и карактерише их изванредна занатска обрада пуних деатаља.

Стара кућа бондручара, у дну дворишта је у веома лошем стању. Делимично је урушена и склона паду.

Чува се изворни изглед и габарит, рестаурирају недостајући елементи на основу доступних историјских података. Очување и/или рестаурација изгледа, стилских одлика, декоративних елемената и укупног ликовног израза. На објектима на којима је дошло до губитка или измена фасадне пластике, или других декоративних елемената потребно је предузети све мере и активности како би се изглед фасада и грађевине вратио у изворно стање на основу доступних историјских података, у складу са мерама заштите. Нема промене габарита у погледу висинске регулације главног објекта.

Кућа браће Сеизовић, у Ул. 12. бригаде бр. 26-28

205.Кућа браће Сеизовић (фото: И. Цветковић, 2023)

Кућа браће Сеизовић смештена је на углу улица 12. бригаде и Васе Чарапића, на бројевима у Улици 12. бригаде бр. 26 и 28 и Улици Васе Чарапића бр. 1, заузимајући катастарске парцеле бр. 3083 и 3082/1 КО Власотинце-Варош.

Историјски подаци:
Кућа браће Тодора и Захарија Сеизовића, изграђена на прелазу из 19. у 20. век. Пружа аутентично сведочанство свога времена високих архитектонских вредности, и једну од ретких зграда са сецесионистичким стилом. Иако знатно измењеног спољашњег изгледа, кућа је у основи задржала свој првобитни изглед и представља сведочанство и одраз насталих потреба и схватања нарастајућег српског грађанског слоја у Власотинцу са почетка 20. века. Грађена је као пословно-стамбена зграда, заједничким залагањем браће Сеизовић.

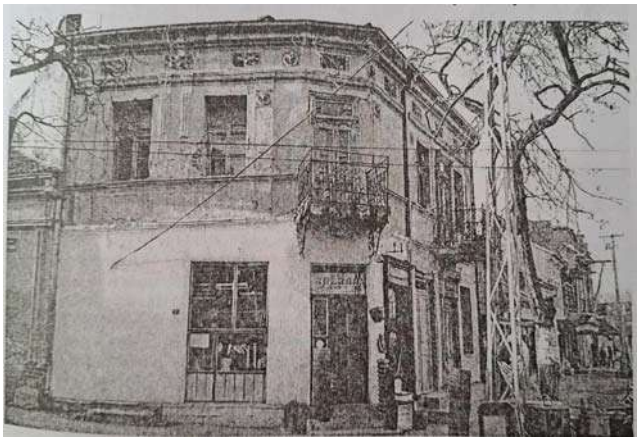
Породица Сеизовић потиче са Косова и доселила се у Власотинце за време владавине Турака.
Браћа Сеизовићи, Тодор и Захарије градили су ову кућу са елементима сецесије, функционално подељену на две засебне јединице, 1900. године.

Браћа Сеизовић су покушавајући да иду у корак са развојем архитектуре у Европи, саградили зграду и обрадили је под утицајем

новог архитектонског правца - сецесије. Ова зграда једна је од малобројних у Власотинцу настала под утицајем сецесије. Сецесија у Власотинцу није прихваћена у потпуности, већ се примењивала у декоративној обради на академски постављеним грађевинама. Својим изгледом, волуменом и стилским карактеристикама складно се уклапа у урбану матрицу блока коме припада. Део објекта који није претрпео преправке и који је у потпуности задржао првобитан изглед један је од најкарактеристичнијих изгледа зграда у оквиру старе чаршије Власотинца.

Архитектонске карактеристике:

Реч је о угаоном објекту полигоналне основе, која прати облик угла улица и засечена је на углу. Током поступка обнове и адаптације зграде, већи део је претрпео значајне измене. Комплетна малтерна пластика са реновираних делова зграде је скинута и замењена равном бавалит фасадом са денивелацијама једино у нивоу хоризонталних венаца. Улаз на углу, као и портали у приземљу, потпуно су промењени и у погледу димензија, али и материјализације. Чини се да су само балконска врата угаоног дела задржала свој изворни облик након интервенција. Део објекта на коме нису вршене интервенције је на броју 26. у Улици 12. бригаде.

206.Кућа браће Сеизовић (извор: Валчић, Д. (2018): стр. 83)

Кућа Тодора и Захарија Сеизовића грађена је са двојаком наменом, пословања у приземљу и стамбених просторија на спрату.

Високо ӣриземље уздигнуто је пар степеника од коте тротоара. Садржи два улаза из Улице 12. бригаде и један улаз на угаоном делу. Прва улазна врата на делу који није трпео накнадне интервенције су оригинална, масивна дрвена, са богатом профилацијом у дуборезу, обликована вештим резбарским умећем.

207.Кућа браће Сеизовић (извор: Валчић, Д. (2018): стр. 84)

Бочне стране врата су обрађене у виду полуколонета који имају високу правоугаону базу над којом су стабла полукружног профила. Капители су китњасти, рађени у дуборезу. Простор над вратима је обрађен у виду пиластара са стране, и континуалног профилисаног венца над целом ширином врата. Сама врата су двокрилна, подељена по висини на трећине. Доњу трећину чини пуни део врата, док су горње две застакљене. И застакљени делови крила врата су, попут целих врата, уоквирени бочно декоративним полуколонетама. Над стакленим делом је декоративно обрађена плоча са хоризонталним венцем, веома слична у обради са надвратником. Друга врата, којима се приступа стамбеном делу, нису изворна, већ су у неком моменту промењена. Она су дрвена, двокрилна, са надсветлом и без декоративне обраде. Врата на углу су потпуно нова, од пвц профила и са стакленом испуном. Портали орјентисани ка улици Васе Чарапића су комплетно промењени новим од савремених материјала, који изгледом,

димензијама и материјализацијом ни на који начин не подсећају на оригиналне.

208.Кућа браће Сеизовић (ортофото: ЗЗСК Ниш, А. Никшић, 2023)

Спрат је од приземља одвојен профилисаним венцем. Други подеони венац налази се у нивоу балконских ограда. Балкони спрата су позиционирани над улазним вратима приземља. Балкони имају китњасту ограду од кованог гвожђа. Врата која воде на балкон су још богатија у обради у односу на врата приземља. Парапетне плоче врата су обрађене у дуборезу, пиластри којим су врата оивичена су тордирани, а над стакленим делом крила врата је полукружни завршетак декорисан цветним мотивом. Са обе стране врата (ка улици 12 Бригаде) су широки, плитко канелирани пиластри. По један прозорски отвор се налази са обе стране врата. Прозори су масивни, дрвени, са декоративно обрађеним подеоним стубићима. Са спољне стране у односу на прозоре налази се по један пиластар који полази од профилисаног венца у нивоу међуспратне конструкције, и у себи садржи и профил венца у нивоу балконске ограде. Ови пиластри су без канелура, али се при врху њиховог стабла налази кружни украс - маскерон у виду женске главе смештене у медаљон. Капители пиластара се и висински и профилацијом утапају у други кордон венац. Простор између другог и кровног венца садржи три правоугаона отвора за проветравање крова са изузетно богато украшеним решеткама. Декорација решетки се састоји од централно постављеног мотива дечјег лица са крилима. На самом крају овог простора, на граници са суседним објектом, је квадратна плоча са украсом мотива лавље главе. Кровни венац је профилисан и масивнији. Спрат објекта према улици Васе Чарапић садржи два прозорска отвора, идентична у обради са осталим прозорима спрата. Овај део зграде није сачувао ништа од изворне малтерске декорације, пиластара са стране прозорских отвора, и осталих декоративних елементи. Последњи грађевински радови, када је сва малтерна декорација на делу зграде уништена, спроведени су током 2015-2016. године.
Кров је изворно био покривен бибер црепом, док је данас покривач фалцовани цреп.

Мере заштите:

Чува се изворни изглед и габарит, рестаурирају недостајући елементи на основу доступних историјских података. Очување и/или рестаурација изгледа, стилских одлика, декоративних елемената и укупног ликовног израза. На објектима на којима је дошло до губитка или измена фасадне пластике, или других декоративних елемената потребно је предузети све мере и активности како би се изглед фасада и грађевине вратио у изворно стање на основу доступних историјских података, у складу са мерама заштите; Нема промене габарита у погледу висинске регулације главног објекта.

209.Кућа браће Сеизовић, улична фасада (снимили: екипа Завода, 2023, обрада: Л. Динић, 2024)

Кућа Милана Валчића, у Ул. 12. бригаде бр. 12-12а

210.Кућа Милана Валчића у Ул. 12. бригаде бр. 12-12а (фото: И. Цветковић, 2023)

Кућа Милана Валчића налази се у Улици 12. бригаде, на броју бр. 12 и 12а заузимајући катастарске парцеле бр. 3089 КО Власотинце – Варош.

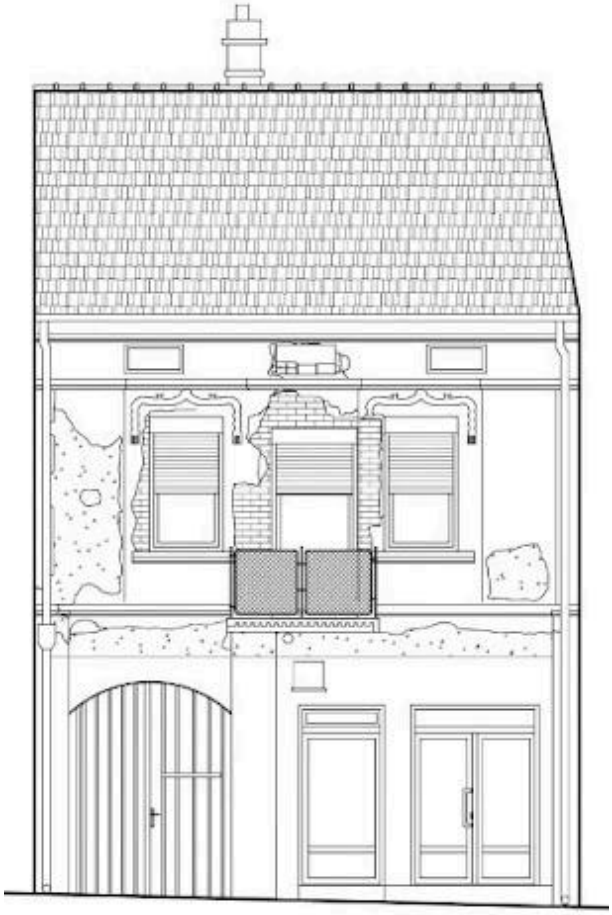
Историјски подаци:

Власник куће ове једноставне спратне куће је Милан Валчић, што је потврђено на основу изворног пројекта за изградњу куће који се чува у приватној архиви власника. На овом потезу породица Валчић, тачније три брата Стеван, Милан и Душан, имала су велико имање, где су градили пословно-стамбене куће, са трговачким локалима у приземљу, имајући у виду да су се сва тројица бавила трговином. Кућа стилски сведене архитектуре, скромног облика и декорације фасаде изграђена је са идејом да буде функционална, а промишљено је прилагођена амбијенту власотиначке чаршије. Ова спратна зграда формом, градњом и просторном шемом представља развијену градску кућу, и указује на правац развоја стамбене архитектуре Власотинца у времену изградње. Поседује културно – историјске и амбијенталне вредности.

Валчићи потичу из Гарињa у Грделичкој Клисури. Припадају старој трговачкој породици, за коју се претпостављања да је међу првима досељена у Власотинце. Истраживачи прошлости Власотинца наводе да се око 1770. године доселио оснивач рода Валчића, чије је име било Петко. После Другог светског рата фамилији Валчић је извршена конфискација имовине.
Милан Валчић

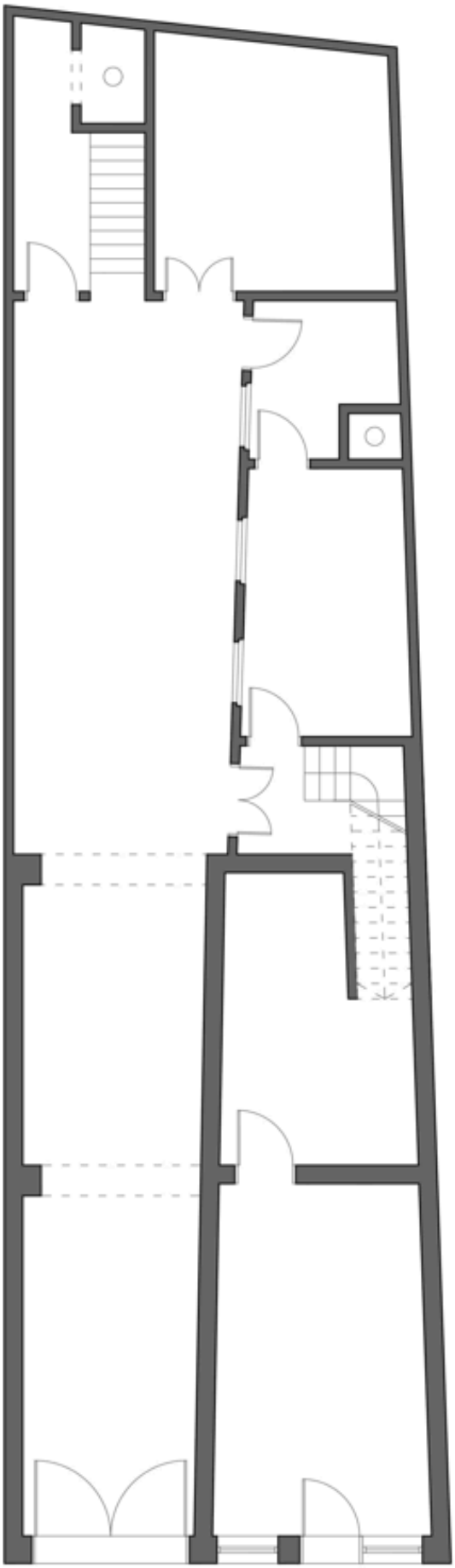
Архитектонске карактеристике:

Кућа је притешњена између спратних стамбених зграда Душана С. Валчића и Станка Митровића, сладно учествујући у формирању уличног низа на потезу од Улице Бранка Радичевића до Васе Чарапића, чија је лепота долазила до изражаја пре накарадних изградњи у непосредном суседству, које су реализоване махом крајем 1990-тих година и почетком двехиљадитих. Реч је о издуженом објекту уског фасадног фронта орјентисаног у правцу исток-запад, док се основа зграде развија по дубини дворишта, у правцу исток-запад.

211.Кућа Милана Валчића у Ул. 12. бригаде, улична фасада (снимили: екипа Завода, 2023, обрада: Л. Динић, 2024)

Приземни део зграде са леве стране садржи засведени отвор за колски пролаз који води до унутрашњег дворишта. На десној страни је подужни тракт који садржи просторију за дућан, са припадајућим магацинским простором позади.

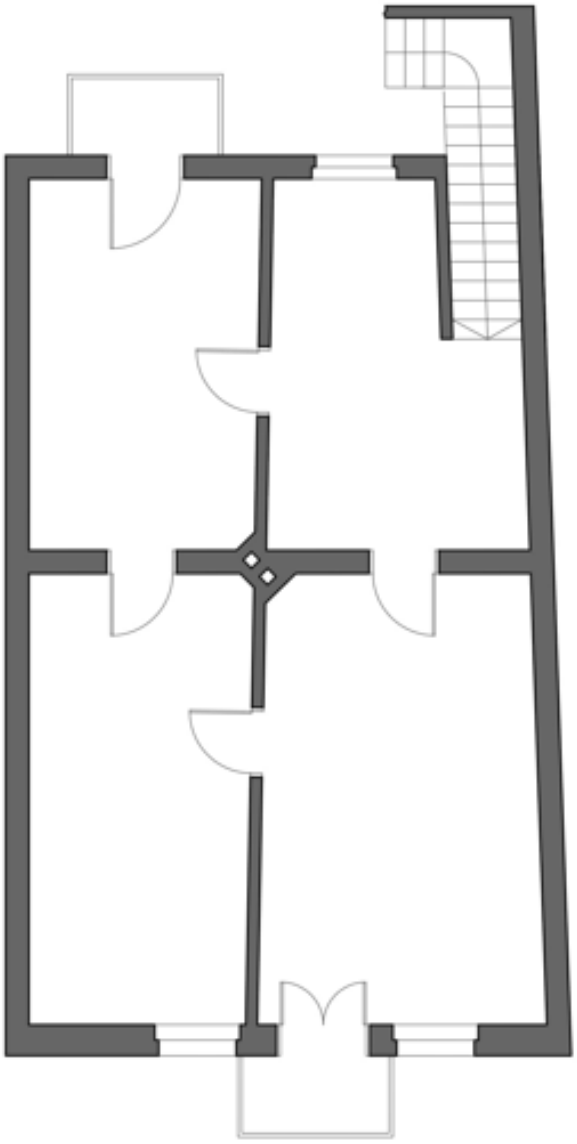
212.Кућа Милана Валчића у Ул. 12. бригаде, основа приземља (на основу пројекта из породичне архиве Милана Валчића, обрада: Л. Динић, 2024)

Следи двокрако степениште које води на спрат, а коме се приступа из унутрашњег дворишта. Кухиња и трпезарија су такође орјентисане ка унутрашњем дворишту, и међусобно повезане. У задњем делу објекта смештена је просторија намењена чувању вина (винском подруму).

Спрат се састоји из пространог предсобља и три собе. Из предсобља постоји директан приступ двема собама, док је у трећу могуће доћи једино проласком кроз једну од соба.
Улична фасада је сведена и мирна. У приземљу је са леве стране наглашен лучни пролаз са масивном дрвеном колском капијом, оивичен плитким пиластрима без декорације. У другом делу су смештени улаз у локал и излог локала, који су током времена претрпели неадекватне промене.
Спрат је од приземља одвојен дискретним подеоним венцем. Централни део спрата заузимају балконска врата и уски балкон. Балконска плоча је декорисана зупчастом геометријском шаром. Ограда је мрежастог узорка и промењена је у односу на ону која је била предвиђена оригиналним пројектом. Са обе стране врата смештен је по један прозор са профилисаном парапетном даском. Изнад прозора се јавља малтерна декорација у виду уских украсних трака. Између другог подеоног и профилисаног кровног венца су смештена три отвора – луфтира таванског простора. Кров је сложен, покривен медитеран црепом.

Мере заштите:

Чува се изворни изглед и габарит, рестаурирају недостајући елементи на основу доступних историјских података. Очување и/или рестаурација изгледа, стилских одлика, декоративних елемената и укупног ликовног израза. На објектима на којима је дошло до губитка или измена фасадне пластике, или других декоративних елемената потребно је предузети све мере и активности како би се изглед фасада и грађевине вратио у изворно стање на основу доступних историјских података, у складу са мерама заштите. Нема промене габарита у погледу висинске регулације главног објекта.

213.Кућа Милана Валчића у Ул. 12. бригаде, основа спрата (на основу пројекта из породичне архиве Милана Валчића, обрада: Л. Динић, 2024)

Кућа Душана С. Валчића, у Ул. 12. бригаде бр. 10-10а

214.Кућа Валчића у Ул. 12. бригаде (фото: И. Цветковић, 2023)

Кућа Душана С. Валчића налази се у близини мостова (грбави мостови) на Пешкиној долини, у Улици 12. бригаде бр. 10-10а, на к.п. бр. 3091 КО Власотинце-Варош

Историјски подаци:

Душан С. Валчић потиче из старе трговачке породице Валчића.
Душан С. Валчић био је трговац житом. Трговина житом и млинарска индустрија у то време биле су најважније гране привреде у Краљевини Југославији. Душан је куповао жито од локалних произвођача и продавао га извозном друштву. Душана Валчића су 1943. године заробили Немци и спровели у концентрациони логор Маутхаузен, у Аустрији, одакле се није вратио.

Душан Валчић је ову спратну стамбено-трговачку кућу изградио 1932. године, за потребе становања његове породице и обављања трговачке делатности.
Као угаоно постављени објекат има значајне просторно-урбанистичке вредности. Налази се на регулационим линијама две старе власотиначке улице.

Поред занимљивих историјских дешавања која се везују за ову кућу, позната је и по томе што је у једном од локала у приземљу, 1984. године, отворен први кафић у Власотицу, култни „Фокус", који је у непромењеном изгледу наставио да ради до краја 2022. године, пуних 38 година.

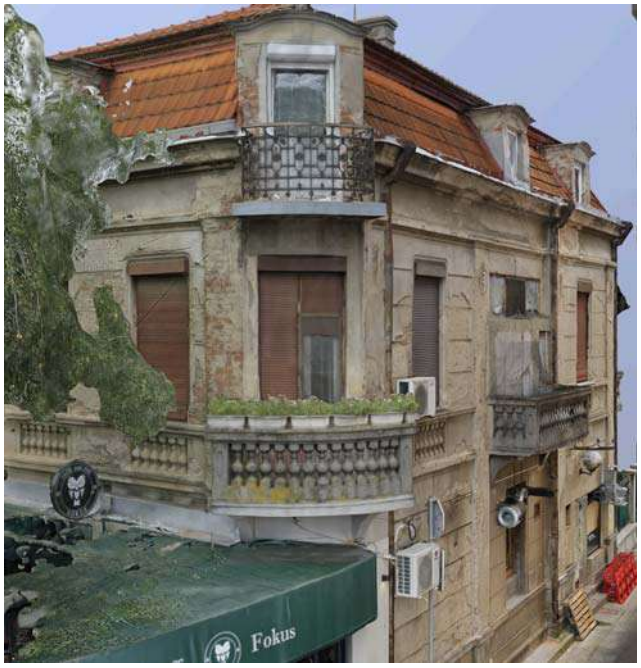

215. Кафе бара “Фокус” (извор: InfoDesk Vlasotince, https://www.vlasotince.info/kafe-bar-fokus-jedna-era-jedan-brend/)

Архитектонске карактеристике:

Здање својом архитектуром на најбољи могући начин репрезентује ниво развоја средине у годинама између два светска рата. Кућа Душана С. Валчића подигнута на угаоном положају улица Бранка Радичевића и 12. бригаде, са посебно обрађеном угаоном фасадом на којој је убележена година изградње зграде и иницијали власника. На самом углу високог приземља налази се улаз у локал, док је на спрату изнад полукружни балкон са балустрадом, и у поткровљу у истој вертикали балкон са оградом од кованог гвожђа.

По својој архитектури може се сврстати у примере еклектичког постакадемизма, који се у архитектури Србије издвајао по монументалностима волумена и доминантној улози у структури града. Објекат има приземље, спрат и три обрађене фасаде. Једана је окренута према улици, друга је на угаоном делу улице, а трећа је према дворишту. У приземљу су се налазиле пословне просторије, док се на спрату становало. У кућу се улази из дворишта, а изнад улаза, на спрату је у целој ширини куће постављен балкон са прапетом од балустрада. Највећу пажњу градитељ је посветио угаоном делу фасаде са истуреним балконом изнад приземља испод којег је утиснут монограм власника и година изградње. Уобичајеном декорацијом за академистичке објекте и мансардним кровом са избаченим прозорским отворима, оживљена је фасада ове куће, која се својом висином издваја од околних кућа у овом амбијенту. Академска симетрија и складност фасаде наглашена је вертикалношћу декорације и издуженошћу правоугаоних прозорских отвора, испод којих су парапети украшени балустерима. Овај кубичан академски волумен је покривен је мансардним четворосливним кровом. Слеме двосливног крова суседног објекта, који се лепи на четврту фасаду Валчићеве куће, налази се у висини мансардног крова. На уличној фасади, кровни венац те куће је мало нижи, али су висине спратова обеју кућа исте или веома сличне.

216.Кућа Душана Т. Валчића (фотограметрија: А. Никшић, 2023)

217.Кућа Душана С. Валчића у Ул. 12. бригаде, улична фасада (снимили: екипа Завода, 2023, обрада: Л. Динић, 2024)

Унутрашњост је једноставна и функционална. Грађена је од опеке, преко које је нанешен малтер. Прозори на мансарди су реализовани и ради истицања горње зоне архитектонске композиције у служби позивања на амбијент који одговара репрезентативним прочељима породичних кућа богатих трговаца. Ради симулације умерености у презентацији, која одговара укусу власника који жели да има отмену и монументалну кућу на углу улице, композиција је лишена претерано наметљивих мотива, чиме се постигло складно и симетрично архитектонско остварење.

Фасаде Валчићеве куће су рашчлањене према акедемистичким правилима на сокл, два корпуса која су одвојена појасом балустрада испод високих прозора, а на крају испод мансарде је завршетак. Фасаде приземља и спрата су додатно подељени нутнама на пет (на спрату) и шест (у приземљу) хоризонтала. Три улична балкона су конзолно препуштена према главној и споредној улици, а док се у њиховим оградама налазе балустраде, на последњем спрату је постављена метална ограда. Високом укусу наручиоца одговарају и високи прозорски отвори, постављени у умереном ритму, појачани вертикалним плитким пиластрима правоугаоног пресека који су постављени на сваком пољу око отвора, од сокле до завршетка. Посредством великих стаклених портара, пословно приземље је отвореније према главној улици и комуникативније од стамбеног спрата.

218.Некадашњи изглед куће Душана Валчића у Ул. 12. бригаде, сасвим лево на слици (извор: Црниловић)

219.(извор: Народна библиотека Власотинце)

Тренутно стање и мере заштите:

Осим замене изворних портала на главним фасадним равнима, при чему су стари дрвени лепо обрађени портали уклоњени, и мањих преграђивања у приземљу, није било обимнијих грађевинских интервенција и измена изворног изгледа зграде. Грађевински радови којима су портали уклоњени спроведени су током 2023. године, а тада је преуређен и ентеријер некадашњег кафића „Фокус".

Конзерваторско-рестаураторски радови у правом смислу те речи никада нису спровођени.

Чува се изворни изглед и габарит, рестаурирају недостајући елементи на основу доступних историјских података. Очување и/или рестаурација изгледа, стилских одлика, декоративних елемената и укупног ликовног израза. На објектима на којима је дошло до губитка или измена фасадне пластике, или других декоративних елемената потребно је предузети све мере и активности како би се изглед фасада и грађевине вратио у изворно стање на основу доступних историјских података, у складу са мерама заштите. Нема промене габарита у погледу висинске регулације главног објекта.

220.Улични низ кућа Милана и Душана Валчића у Ул. 12. бригаде (ортофото: А. Никшић, 2023)

Улица Душанова

221.Душанова улица са кућама Валчића и Захарија Хаџи Стаменковића у првом плану
(извор: документација Народна библиотека Власотинце)

Душанова улица представља средишњи део старе чаршије, а остаци градитељског наслеђа сачувани су само са парне стране улице, док су зграде на непарној страни улице у потпуности срушене приликом реализације планова тоталне реконструкције градског центра и изградње вишеспратница. Низ од седам четвороспратница и петоспратница саграђен је током седме и осме деценије 20. века на непарној страни Душанове улице, увучене у односу на стару регулациону линију.

222.Душанова улица, поглед са Трга ослобођења (фото: А. Никшић, 2023)

Куће на парној страни Душанове улице у овом делу старе чаршије скромнијег су изгледа су изгледа, приземних или спратних форми, постављених у склопу блока оивиченог Улицом Ђуре Даничића, која се пружа уз Пешкину долину. Низ кућа се наставља до Трга ослобођења, чинећи део блока оивиченог Пешкином долином, Улицом Марка Орешковића и Тргом ослобођења.

Композицију низа ове подцелине чине два дела Душанове улице, подељене продором улице Ђуре Даничића. Дисхарамонији низа доприносе објекти различите висине, спратности и обраде фасадних равни.
На самом почетку улице, у близини Пешкине долине, налази се кућа на углу, локал Параскеве Бојковић, са кровом решеним угаоно на начин да започиње низ приземних кућа. Суседна двоспратна кућа Данила Ђорђевића са сва нивоа и великим двоводним кровом искаче из овог концепта. Њен сусед покушава да се прилагоди низу, кроз редукцију спратних висина оба нивоа. У

наставку су два приземна локала која прате идеју низа, да би новија кућа са чак три нивоа значајно нарушила линију блока. До краја левог дела је слично висинско одударање од ниских кућа у низу, а приметни су и четворосливни кровови појединих објеката.

У десном делу низа, који се састоји од три објекта, ситуација је непромењена. Ни један од ових објеката не поштује висину кровног венца, као ни форму крова или спратност суседног објекта. Ипак, веза са левом страном је успостављена подударношћу куће Данила Ђорђевића и куће Захарија Хаџи Стаменковића.

Од кућа које чине низ, поменути објекти на два нивоа и два приземна локала су повезана висинама и артикулацијом фасадних платана.

Мере заштите

Улица Душанова представља један од главних путних праваца, па није могуће у потпуности подредити дизајн моделима уређења старих градских језгара. Део Душанове и заједно са Улицом Стевана Синђелића уз канал – Пешкина долина могуће је уредити и унапредити озелењавањем, одговарајућим врстама биљака дуж улице и канала. За планирање високог зеленила потребно је водити рачуна о његовим позицијама, са циљем очувања отворених визура према грађевинама од посебне вредности.

223.Душанова улица, скроз десно је кућа Тасе (касније Јосифа Т.) Валчића
(извор: документација “Власотинце које не бледи”)

224.Душанова улица, исти поглед - скроз десно је кућа Јосифа Т. Валчића (извор: googlemaps.rs)

ЛЕГЕНДА	
	Грађевине од посебне вредности
	Грађевине од вредности
	Грађевине које не нарушавају амбијент
	Грађевине без вредности
	Грађевине у нескладу са амбијентом
	Модернистички објекти грађени након Другог светског рата

32-32а	30	28-28а	26	24	22	20
Локал Параскеве Бојковић на к.п.бр. 1127	**Кућа Данила Ђорђевића на к.п. бр. 1128**	**Кућа Куцуловића на к.п. бр. 1129**	**Локал на к.п. бр. 1130**	**Локал на к.п. бр. 1132/1**	**Кућа на к.п. бр. 1133/2**	**Кућа на к.п. бр. 1134**
Тип деградација: 3, 6 и 7	Тип деградација: 2, 4, 5 и 7	Тип деградација: 2, 5 и 7	Тип дегр: 3, 5 и 7	Тип дегр: 3, 5 и 7	Тип деградација: 10	Тип деградација: 10
Улица Душанова представља један од главних путних праваца, па није могуће у потпуности подредити дизајн моделима уређења старих градских језгара. Део Душанове и заједно са Улицом Стевана Синђелића уз канал - Пешкина долина могуће је уредити и унапредити озелењавањем, одговарајућим врстама биљака дуж улице и канала. За планирање високог зеленила потребно је водити рачуна о његовим позицијама, са циљем очувања отворених визура према грађевинама од посебне вредности.						
Чува се изворни изглед и габарит, рестаурирају недостајући елементи на основу доступних историјских података, у складу са мерама заштите. Могућа је одређена доградња, у циљу унапређења изгледа овог дела целине, и искључиво према посебним условима надлежне службе заштите. Уклонити све рекламне елементе и друге елементе са главних фасадних равни (надстрешнице, спољне јединице клима уређаја, димњаке, и др.), а постављање нових могуће је само према посебним мерама техничке заштите.	Чува се изворни изглед и габарит, рестаурирају недостајући елементи на основу доступних историјских података, у складу са мерама заштите. Уклонити све рекламне и друге елементе са главне фасаде (надстрешнице, спољне јединице клима уређаја, димњаке, и др.), а постављање нових могуће је само према посебним мерама техничке заштите.	Чува се изворни изглед и габарит, рестаурирају недостајући елементи на основу доступних историјских података, у складу са мерама заштите. Могућа је одређена доградња, у циљу унапређења изгледа овог дела целине, и искључиво према посебним условима надлежне службе заштите. Уклонити све рекламне елементе, а постављање нових могуће је само према посебним мерама техничке заштите.	Објекат је могуће задржати и ускладити и премоделовати како би се ускладио са непосредним окружењем, или уклонити и заменити новим. Хоризонтална регулација објекта мора да буде у равни са регулационом линијом грађевине од вредности у непосредној околини. Архитектонско обликовање објекта потребно је ускладити у погледу обликовања и материјализације кровних равни, фасадних површина, ритма и облика отвора, колорита и сл. У зависности од услова на парцели, могућа је доградња до висине венца објеката од вредности на к.п. бр. 1128 или 1129.	Објекте је потребно уклонити и заменити новим, или ускладити са непосредним окружењем, што подразумева уклањање кровних баџа, еркера, тераса и испада на уличној фасади. Висинску регулацију објекта потребно је ускладити са висином венца грађевине од вредности у низу на к.п. бр. 1128, 1129 или 1145/1 1145/2. Архитектонско обликовање објекта потребно је ускладити у погледу обликовања и материјализације кровних равни, фасадних површина, ритма и облика отвора, колорита и сл.	

18	16	14	12	10a	10		8	6	4-2
Кућа на к.п.бр. 1135	**Локал на к.п. бр. 1138**	**Кућа на к.п. бр. 1137**	**Локал на к.п. бр. 1139**	**Кућа на к.п. бр. 1145/1 и 1145/2**	**Локла на к.п. бр. 1147**		**Кућа на к.п. бр. 1155**	**Захарије Хаџи Саменковић на к.п. бр. 1154**	**Кућа Тасе Валчића на к.п. бр. 1156**
Тип дегр: 3, 6 и 7	Тип дегр: 4, 5 и 7	Тип дегр: 9	Тип дегр: 3, 5 и 7	Тип дегр: 1	Тип дегр 4, 6 и 7		Тип дегр: 10	Тип дегр: 1 и 5	Тип дегр: 1 и 7
Улица Душанова представља један од главних путних праваца, па није могуће у потпуности подредити дизајн моделима уређења старих градских језгара. Део Душанове и заједно са Улицом Стевана Синђелића уз канал - Пешкина долина могуће је уредити и унапредити озелењавањем, одговарајућим врстама биљака дуж улице и канала.						**Улица Ђуре Даничића**	**Улица Душанова** један је од главних путних праваца, па није могуће у потпуности подредити дизајн моделима уређења старих градских језгара. За планирање високог зеленила потребно је водити рачуна о његовим позицијама, са циљем очувања отворених визура према грађевинама од посебне вредности.		
Чува се изворни изглед и габарит, рестаурирају недостајући елементи на основу доступних историјских података, у сладу са мерама заштите. Могућа је одређена доградња, у циљу унапређења изгледа овог дела целине, и искључиво према посебним условима надлежне службе заштите. Уклонити све рекламне елементе, а постављање нових могуће је само према посебним мерама техничке заштите.	Објекат је потребно уклонити и заменити новим, или ускладити са непосредним окружењем и његовом угаоном позицијом.	Објекат је потребно уклонити и заменити новим, или премоделовати како би се ускладио са непосредним окружењем. Уклонити све рекламне елементе, а постављање нових могуће је само према посебним мерама техничке заштите.	Чува се изворни изглед и габарит, рестаурирају недостајући елементи на основу доступних историјских података, у сладу са мерама заштите.		Објекат је потребно уклонити и заменити новим, или ускладити са непосредним окружењем и његовом угаоном позицијом.		Објекат је потребно уклонити и заменити новим, или ускладити врађањем изворног изгледа, према историјским изворима и сачуваним фотографијама, уз мање модификације. Уклонити све рекламне елементе, а постављање нових могуће је само према посебним мерама техничке заштите.	Чува се изворни изглед и габарит, рестаурирају недостајући елементи на основу доступних историјских података, у сладу са мерама заштите. Могућа је одређена градња у дворишту, као и рестаурација, реконструкција и доградња помоћних објеката у дворишту, према посебним условима. Спровести репарацију и враћање дрвених портала према историјским изворима и сачуваним фотографијама.	
			Могућа је одређена доградња, у циљу унапређења изгледа овог дела целине, и искључиво према посебним условима надлежне службе заштите.	Нема промене габарита у погледу висинске регулације главног објекта.				Нема промене габарита у погледу висинске регулације главног објекта. Уклонити клима уређаје, рекламне елементе, а постављање нових могуће је само према посебним мерама.	Могућа је одређено премоделовање поткровља и квалитетније усаглашавање са окружењем, и евентуална доградња спрата, до висине венца Зграде Захарија Хаџи Стаменковића на к.п. бр. 1154, а у циљу унапређења изгледа овог дела целине, и искључиво према посебним условима надлежне службе заштите. С обзиром на величину дворишта, могуће је испланирати рааличите садржаје и компатибилне намене.

Радња Параскеве Бојковић, у Душановој улици бр. 32

225.Радња Параскеве Бојковић у Душановој улици бр. 32 (фото: И. Цветковић, 2023)

Радња Параскеве Бојковић налази се у непосредној близини мостова на тзв. Пешкиној долини, у Душановој улици на броју 32, к.п. бр. 1127 КО Власотинце-Варош.

Историјски подаци:

Подигнута је као приземна зграда у духу грађанске архитектуре свога времена у старој чаршији и сведочи не само о урбанистичком и привредном развоју Власотинца током прве деценије 20. века, већ и о друштвеном и културном просперитету и осавремењавању варошице. Саставни је део градског амбијента, односно старе чаршије Власотинца, који се формирао крајем 19. и почетком 20. века градњом палата и репрезентативних објеката, као одраз средњег сталежа.

226.Душанова улица, радња Параскеве Бојковић, сасвим лево (извор: документација Народне библиотеке Власотинце)

Архитектонске карактеристике:

Угаони објекат мањих димензија израђен је у духу еклектицизма са елементима неоренесансе. Главни архитектонски елемент ове једноставне грађевине јесте угаони засек са наглашеном, нешто детаљније обрађеном атиком. Угаона атика наглашава улазну

партију и уједно даје и доминирајућу и смирену форму самом објекту.

Улична фасада објекта читавом површином решена је сасвим једноставно са великим продајним простором и великим излозима.

Кровна површина зграде је троводна, благог нагиба, са слеменом паралелним са Душановом улицом, и кровом решеним у складу са њеним угаоним положајем.

Упадљива грађевина задржала је аутентичан габарит и изглед, иако је приземље готово у целости девастирано накнадним парцијалним интервенцијама. Измене на уличној фасади изведене су на деградирајући начин и умањују вредност зграде и околног амбијента.

Мере заштите:

Чува се изворни изглед и габарит, рестаурирају недостајући елементи на основу доступних историјских података, у сладу са мерама заштите.

Могућа је одређена доградња, у циљу унапређења изгледа овог дела целине, и искључиво према посебним условима надлежне службе заштите.

Уклонити све рекламне елементе и друге елементе са главних фасадних равни (надстрешнице, спољне јединице клима уређаја, димњаке, и др.), а постављање нових могуће је само према посебним мерама техничке заштите.

227.Душанова улица, радња Параскеве Бојковић, у средини (извор: документација Народне библиотеке Власотинце)

228.Радња Параскеве Бојковић у Душановој улици бр. 32 (фото: И. Цветковић, 2023)

229.Радња Параскеве Бојковић, улична фасада (снимили: екипа Завода, 2023, обрада: С. Станковић, 2023)

Кућа Данила Ђорђевића, у Душановој улици бр. 30

230.Кућа Данила Ђорђевића у Душановој улици бр. 30 (фото: И. Цветковић, 2023)

Кућа Данила Ђорђевића у Душановој улици на броју 30, налази се на катастарској парцели бр. 1128 КО Власотинце - Варош.

Историјски подаци:

Кућа Данила Ђорђевића у Душановој улици на броју 30, постављена је на средини чаршије, на одличној локацији, у близини главног трга и некадашње пијаце.

Кућу је саградио Данило Ђорђевић, грађевински предузимач, 1935. године, након што је купио стару кућу и плац породице Куцуловић. Откупивши плац и кућу, Данило Ђорђевић је порушио стару кућу Куцуловића и истом месту саградио пословно-породичну спратну зграду, са локалом у приземљу и стамбеном наменом на спрату. Уз зграду Данила Ђорђевића били су стари локали породице Куцуловић, које је 1906. године одкупила породица Бабастојански, срушила их и већ 1908. године подигла нове.[133] Осим што је вредан примерак грађанске архитектуре, такође, непосредно сведочи о типској разноврсности кућа у Власотинцу.

Данило Ђорђевић, био је грађевински предузимач у периоду између два светска

[133] Валчић, Д. (2018): стр. 47

рата.

Архитектонске карактеристике:

Зграда се налази на уличној регулацији Душанове улице и зидана је као објекат у низу, при чему висинска регулација није у потпуности спроведена. Ова допадљива грађевина са изражајним карактеристикама функционалног решења, складно се уклапа у уобичајни тип међуратних објеката двојне намене, с пословном наменом простора у приземљу и станом на спрату. У приземљу је смештен трговачки локал, са високим порталом, који је издаван у закуп. На десној страни уличне фасаде налазе се главна улазна врата куће изнад којих је уписана година изградње 1935. година. Фасада је обрађена у духу модерних схватања, без украса, а надвишена је централно постављеном атиком, на којој су, у кружном медаљону уписани иницијали власника куће. Један од занимљивијих детаља на овом објекту чини озидани балкон на спрату, изнад улазе партије. Два велика прозорска отвора на спрату појачавају вертикални акценат фасаде.

231.Улична фасада Данила Ђорђевића у Душановој улици бр. 30 (ортофото: ЗЗСК Ниш, Л. Динић, 2024)

232.Део низа са кућом Данила Ђорђевића у Душановој улици бр. 30 (ортофото: А. Никшић, 2023)

Досадашње конзерваторске/грађевинске активности:

Временом је на згради дошло до измена које су у великој мери наружиле спољашњост. Приземље, у коме је смештен трговачки локал, наткривено је неком врстом тенде која је потпуно ван контекста.
Упркос непримереним интервенцијама, зграда је у основи задржала првобитни изглед и значајан је споменик градитељства прве половине XX века у Власотинцу.

Мере заштите:

Чува се изворни изглед и габарит, рестаурирају недостајући елементи на основу доступних историјских података, у сладу са мерама заштите.
Уклонити све рекламне и друге елементе са главне фасаде (надстрешнице, спољне јединице клима уређаја, димњаке, и др.), а постављање нових могуће је само према посебним мерама техничке заштите.

Кућа Захарија Хаџи Стаменковића, у Душановој улици бр. 6

233.Кућа Захарија Хаџи Стаменковића (фото: И. Цветковић, 2023)

Зграда Захарија Хаџи Стаменковића у Душановој улици на броју 6, налази се на катастарској парцели бр. 1154 КО Власотинце - Варош.

Историјски подаци:

Зграда Захарија Хаџи Стаменковића у Власотинцу, представља аутентично сведочанство свога времена високих архитектонских вредности и једна је од ретких зграда са сецесионистичким стилом. Кућу је 1912. године градио Захарије Хаџи Стаменковић.

Захарије Хаџи Стаменковић је из породице Валчић, али је пре 1912. године променио презиме у Стаменковић, узевши име свог претка, Хаџи Стаменка Валчића као своје презиме. **Хаџи Стаменко Валчић**, један од познатијих власотиначких хаџија, обешен је у Нишу 1860. године.

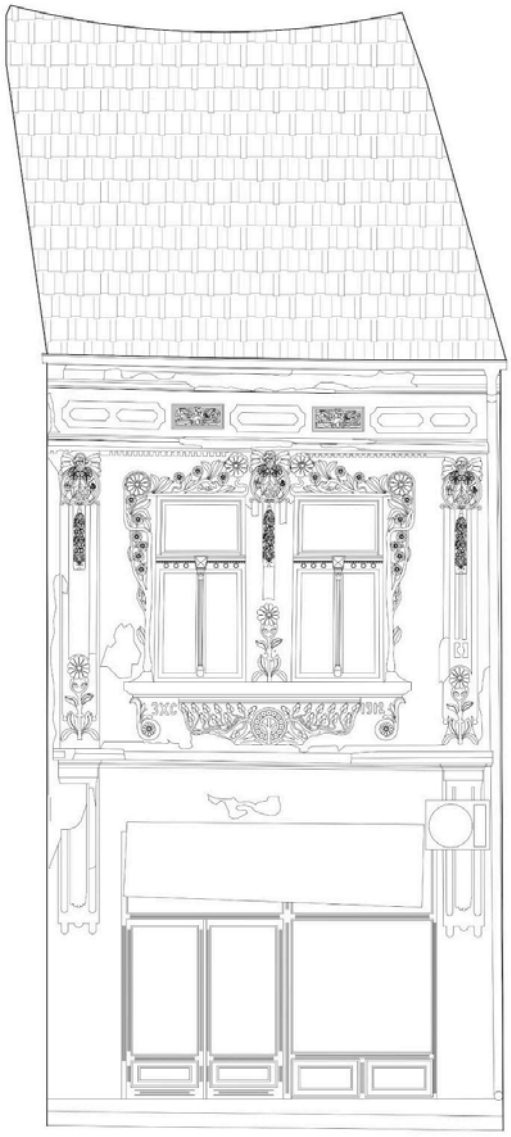
Улична фасада зграде, иако у веома лошем стању, сачувана је у аутентичном облику са малтерном пластиком и дрвенаријом. Изражена декоративност фасаде, прецизног извођења, складних пропорција и односа, представља значајан допринос историјском градитељском наслеђу. Како се у свом аутентичном облику сачувао до данас, овај објекат је веома значајан за проучавање архитектуре варошице.

234.Душанова улица са кућама Валчића и Захарија Хаџи Стаменковића у првом плану (извор: документација Народна библиотека Власотинце)

Нова зграда на суседној к.п. бр.1155 КО Власотинце – Варош буквално је залепљена/изграђена/ уз овај бисер архитектуре и значајно нарушава споменичке вредности целине.

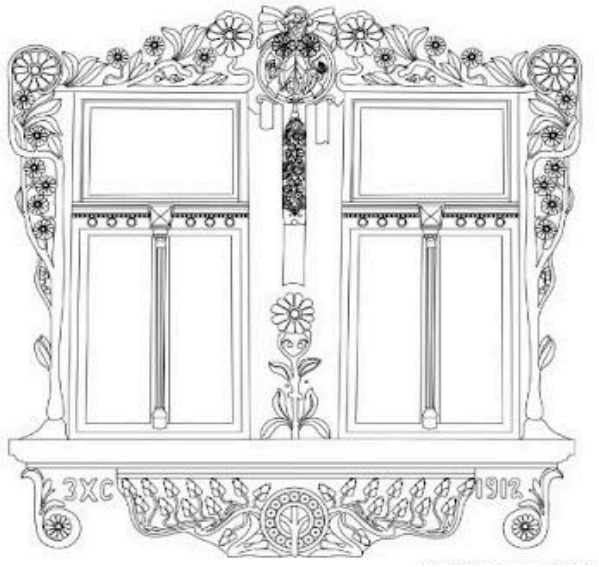
Архитектонске карактеристике:

235.Кућа Захарија Хаџи Стаменковића, улична фасада (снимили: екипа Завода, 2023, обрада: Л. Динић, И. Цветковић, 2024)

Улична фасадна раван је обликована у духу сецесије као јединствена површина на којој се развија декоративна пластика, односно фасада је веома живописна са изузетном мером за односе порпорција и маса. Фасада куће поседује богату флоралну пластику изведену у малтеру.

Приземље и спрат су издвојени кордонским венцем. Допадљивост и пластичност сецесијског израза наглашени су у обради спрата где су два прозорска окна украшена пластичном биљном декорацијом. Биљни орнаменти уоквирују прозорске отворе и састављају се у картушу, коју чини стилизовани цвет, а налази се у доњој зони. На бочним странама фасаде су стилизоване биљне траке које се при врху спајају, а изнад њих су антропоморфни сецесијски декори са женским лицем. Испод оба прозора је богата декорација у виду биљних преплета. Лево су иницијали власника „ЗХС”, а десно је година изградње, 1912. Овај посебно наглашен биљни украс унео је живост у изгледу композиције, која плени лепотом орнаментације.

236.Кућа Захарија Хаџи Стаменковића, декорација око прозора на спрату (снимили: екипа Завода, 2023, обрада: Л. Динић, И. Цветковић, 2023)

Док је спрат богато декорисан сецесијским флоралним мотивима, приземље има две бочне симулације пиластра, у горњој зони. Остали део уличног фронта је подређен великом излогу и улазним вратима. Излог је у доњој зони био обрађен дрвеном декорацијом, у зони ниског парапета. Изнад овог портала се налазио назив радње, реализован у форми провоугаоне дрвене плоче, која је покривала целу ширину портала. Цела структура портала је била постављена преко каменог степеника, у којем је остављен скроман отвор за вентилацију подрума. Облик двоводног крова се наставља на постављену матрицу низа, након ниског парапета, и којем се поред декоративних шестоугаоних бордура јављају и два

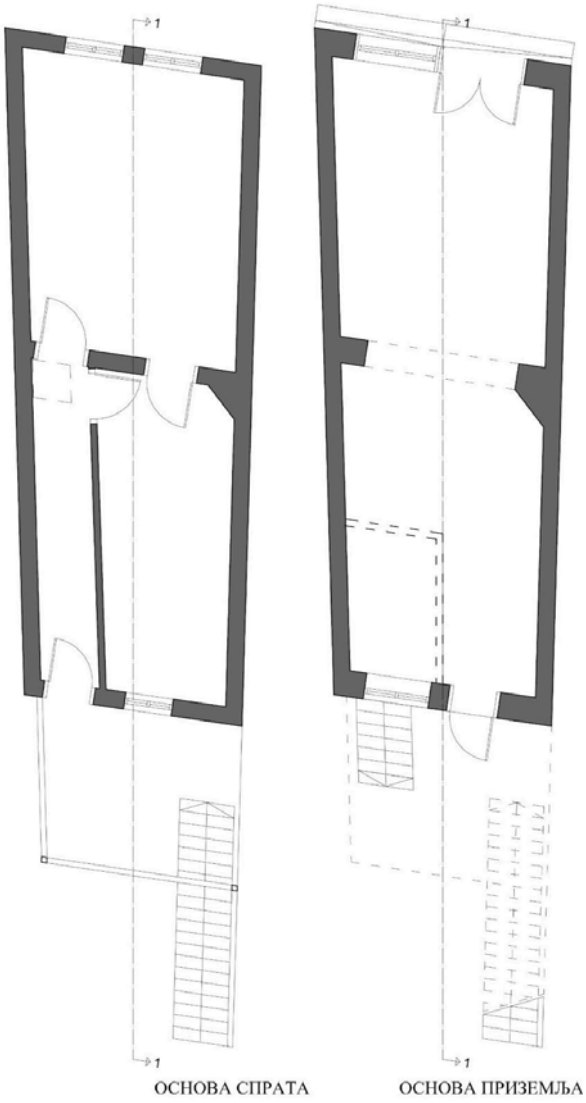
сецесијски правоугаона кровна луфтера у којима су фунцију вентилације имале шупљине између преплета и женског лика.

237.Биљни преплети на спрату куће Захарија Хаџи Стаменковића (ортофото: А. Никшић, 2023)

Локал у приземљу је подељен на две целине попречним зидом, у равни слемена крова. Већи део зида чини портал, којим се спајају предњи и задњи план приземља. У задњем, према дворишту, поред ходника којим се излази у двориште, налази се једна мања просторија, највероватније тоалет.

На спрату се наставља концепт поделе на простор који се налази према улици и према дворишту. Ипак, за разлику од приземља, попречни зид на спрату је изведен у потпуности. Са задње стране, из дворишта се приступало спрату спољашњим дрвеним степеницма. Улазни део из дворишта је дограђен терасом која је покривена лимом, мењајући нагиб оригиналног крова, који је покривен бибер црепом. Кровном простору се приступа кроз отвор на плафону првог спрата. Из ходника се може приступити у две просторије. Једна је скоро квадратне основе и гледа на улицу, кроз два прозорска отвора, чије линије прате ширину доњег стакленог излога. Друга је осветљена једним обичним прозором према дворишту и има правоугаону основу, мање површине. Додатним вратима су повезане ове две собе.

238.Кућа Захарија Хаџи СТаменковића, основе приземља и спрата (снимили: екипа Завода, 2023, обрада: Л. Динић, 2024)

Мере заштите:

Чува се изворни изглед и габарит, рестаурирају недостајући елементи на основу доступних историјских података, у сладу са мерама заштите. Могућа је одређена градња у дворишту, као и рестаурација, реконструкција и доградња помоћних објеката у дворишту, према посебним условима. Спровести репарацију и враћање дрвених портала према историјским изворима и сачуваним фотографијама.Нема промене габарита у погледу висинске регулације главног објекта.

Уклонити клима уређаје, рекламне елементе, а постављање нових могуће је само према посебним мерама.

Кућа Тасе С. Валчића, у Душановој улици бр. 4

239.Кућа Тасе С. Валчића (фото: И. Цветковић, 2023)

Кућа Тасе Ст. Валчића у Душановој улици на броју 4, налази се на катастарској парцели бр. 1156 КО Власотинце - Варош.

Историјски подаци:

Кућу је 1901. године изградио Таса Ст. Валчић, и првобитно је саграђена као приземни стамбено-пословни објекат, на регулационој линији улице.

Таса Ст. Валчић из породице Валчић, био је власотиначки трговац и банкар.

Поделом породичног имања кућа је припала млађем Тасином сину, Јосифу, који је био доктор и живео је у Нишу. Јосиф Валчић је кућу 1949. године продао лимару Бранку Валчићу. Данас се и даље у њој налази лимарска радња Александра Валчића[134]

240. Певачка дружина „Његош" испред локали Валчића у Душановој бр. 4 (извор: Народна библиотека Власотинце)

[134] Даница Валчић, 37 стр.

Кућа има изузетну документатрно-историјску вредност као један од ретких сачуваних објеката ове врсте који сведочи о развоју материјалне културе и привреде на подручју јужне Србије, и значајну амбијенталну битност и посебност као саставни део градитељског наслеђа овог дела града.

Позната је и по томе што су у њој биле просторије Власотиначке певачке дружине „Његош". Певачка дружина „Његош" је основана у Власотинцу 1897. године и трајала је до 1946. године. Њени оснивачи су били учитељ Милутин Здравковић, трговци Прока Црниловић и Коста Митић-Грчки, као и обућар Ђорђе Јовић. Убрзо након оснивања, друштво је имало 28 сталних чланова, који су великим делом били и чланови мушког хора, а у међурааатном периоду основан је и мешовити хор. Фердоф Вигеле, наставник музике, дошао је на место хоровође 1932. године и захваљујући његовом добром управљању, дружина је била једна од најбољих у Нишкој жупи.[135]

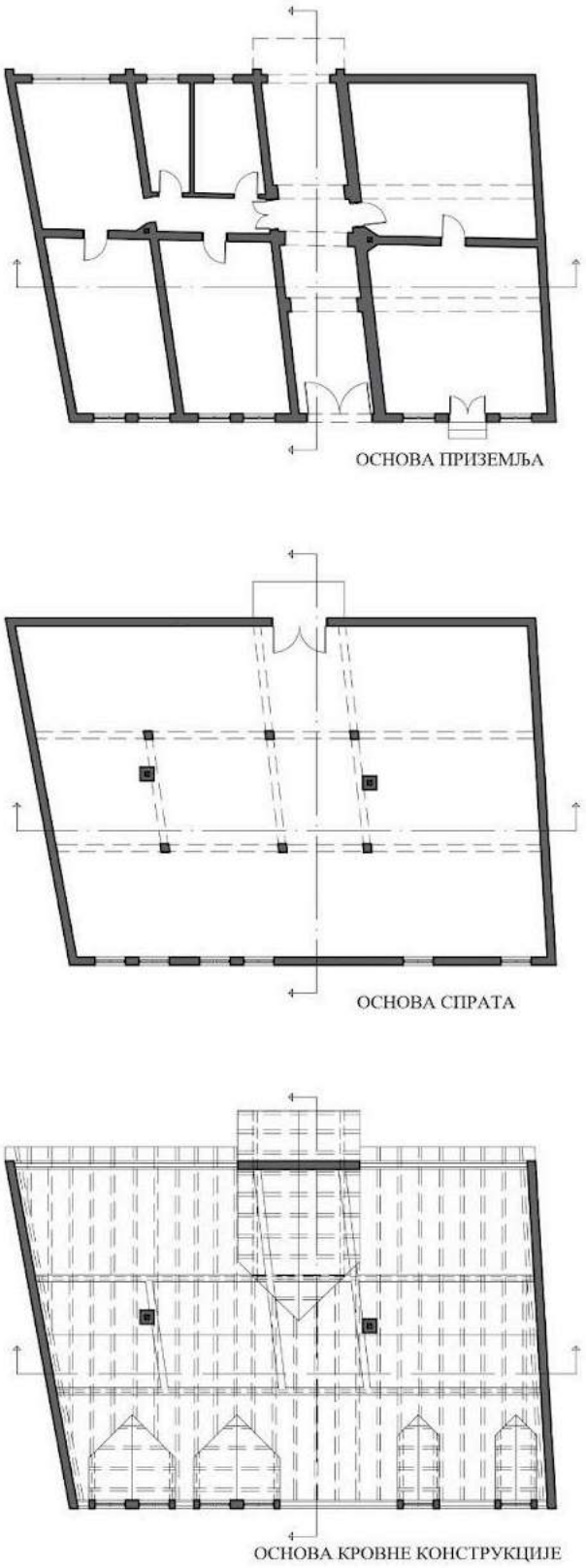
Архитектонске карактеристике:

Изворно је кућа била спратности П+0, али је након доградњи у првим деценијама 21. века, претварањем крова у мансардни, добила још једну стамбену етажу.

Четвороугаоне је основе, дужине 19м са дворишне, односно 17,5м са уличне стране, што представља неуобичано широк фасадни фронт у чаршији. Дубина објекта износи 12,5 м. Грађен је у масивном систему, зидан опеком и масивним тесаним каменим квадерима који су коришчени за соклу. Међуспратна - таванска конструкција била је дрвена. Кров је био двоводни, изворно покривен бибер црепом.

Приземни део објекта је централним колским пролазом подељен на две потпуно независне целине, које су и функционално биле потпуно независне. Наиме, део југозападно од пролаза грађен је са наменом становања и заузима већи део зграде, док је супротни (североисточни) део грађен са наменом пословања, у коме је формиран пространи локал.

Стамбени део је садржао улазни ходник коме се приступало из пасажа, дневну собу, кухињу, две спаваће собе и купатило, које је вероватно у каснијем периоду формирано.

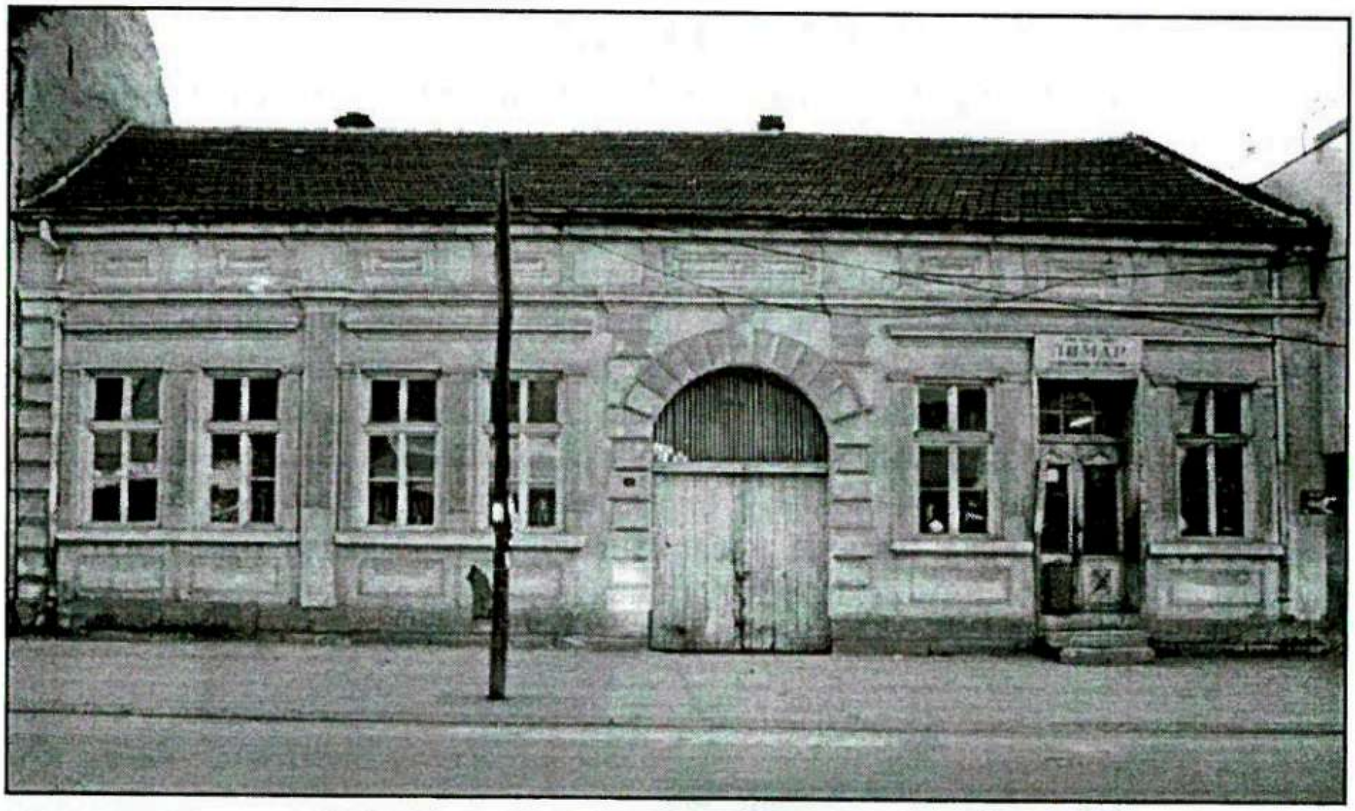
241.Кућа Тасе Валчића, основе (на основу пројектне документације из породичне архиве, обрада: Л. Динић, 2024)

[135] Културни центар Власотинце

Други део објекта замишљен је и изведен као локал за издавање. У овом локалу је у периоду пре Другог светског рата била смештена Власотиначка певачка дружина "Његош". Касније је зграда променила власнике, који су се бавили лимарским послом, па су овде отворили лимарску радионица са припадајућим магацинским простором.

Поменута лимарска радионица има континуитет на у овом простору више од пола века, па представља својеврсну временску капсулу са аутентичним ентеријером ове радионице, оригиналним патосом и алатима.

Зграда, иако приземна, делује тешко и масивно. Средишњи ризалит је посебно наглашен лучном улазном капијом, захваљујући профилацији и нутнама делује веома акцентовано. Лево од капије су смештена два пара прозорских отвора који су међусобно одвојени плитко канелираним пиластрима који се завршавају у горњој линији прозора, а испод којих су стилизоване парапетне плоче. Између два пара прозора је већи пиластар, истоветне обраде, који се завршава у нивоу венца на међуспратној конструкцији. Десно од лучног пролаза је улаз у радионицу, а са чије обе стране је по један прозор, са потпуно истим декоративним елементима као на стамбеном делу објекта. Улазна врата су од масивног дрвета, веома декоративно обрађених Стилизовани парапетни делови оба крила, затим троугаони тимпанони изнад стаклених делова оба крила врата делују веома монуентално. Простор између кордон венца у нивоу међуспратне конструкције и поткровног венца је декорисан целинама које чине по два кратка вертикално канелирана пиластра између којих је правоугаони стилизован простор. Овакав низ елемената се понавља изнад сваког отвора, укључујући и лучни пролаз. Поткровни венац има једноставну пластичну профилацију. Леви угао објекта је наглашен нутнама и одаје утисак зидања крупним тесаницима, доприносећи утиску масивности објекта. На десној страни се не појављује овакав мотив.

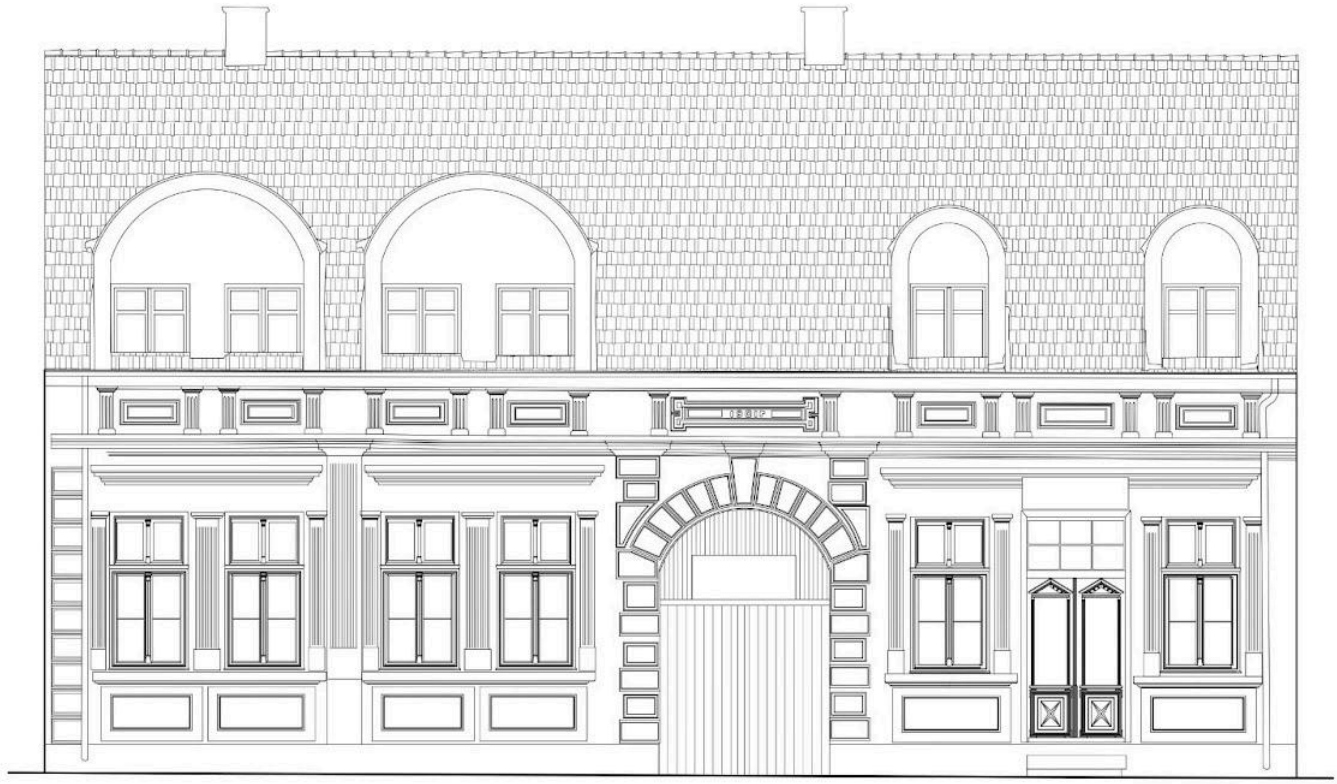
242.Куће Тасе Валчића (извор: Валчић, Д. (2002): *Стара власотиначка трговачко-занатска чаршија, Лесковачки зборник 42*, Народни музеј Лесковац, стр. 206)

Досадашње конзерваторске/грађевинске активности:

Реконструкцијом и доградњом у првим деценијама 21. века, дрвена таванска конструкција, замењена је савременим конструктивним решењем - међуспратном конструкцијом од бетона и опекарских блокова.
Кров је добио преломљени, мансардни облик, па је на овај начин остварена довољна висина да тавански простор буде трансформисан у стамбени.
Изведеним радовима, на уличној фасади се, у осама прозора приземља, појављују кровне баџе неадекватне геометрије (лучно завршене), архитектонског изгледа и архитектонске обраде.

Мере заштите:

Чува се изворни изглед и габарит, рестаурирају недостајући елементи на основу доступних историјских података, у сладу са мерама заштите. Могућа је одређена градња у дворишту, као и рестаурација, реконструкција и доградња помоћних објеката у дворишту, према посебним условима. Спровести репарацију и враћање дрвених портала према историјским изворима и сачуваним фотографијама.
Могућа је одређено премоделовање поткровља и квалитетније усаглашавање са окружењем, и евентуална доградња спрата, до висине венца Зграде Захарија Хаџи Стаменковића на к.п. бр. 1154, а у циљу унапређења изгледа овог дела целине, и искључиво према посебним условима надлежне службе заштите.
С обзиром на величину дворишта, могуће је испланирати различите садржаје компатибилне намене.

243.Кућа Тасе Валчића, улична фасада (снимили: екипа Завода, 2023; обрада: И. Цветковић, Л. Динић, 2024)

Трг ослобођења

Централни градски Трг Ослобођења, са деловима наслеђене чаршије, јесте спонтано формирани градски трг, првобитно у функцији главне пијаце. Око троугаоног простора пијаце спонтано се формирало градско језгро и централни градски трг. Временом су се око некадашње пијаце изградиле значајне јавне зграде, формирајући урбано језгро Власотинца. Поред јавних установа (Старе општине, Среског поглаварства, Народног дома, и сл.) простор градске пијаце окруживале су бројне приземне или спратне приватне зграде, са јавно - приватним наменама, угоститељских или трговачко - занатских делатности и становањем, које су формирале трговачко - занатску чаршију.

Развој Власотинца био је веома интензиван у времену 1847 – 1890. године. Овај период испуњен је живом и уносном трговином, развојем занатства и виноградарства, и формирана је власотиначка чаршија где се одвијала највећа привредна активност.

244.Зграда Среског поглаварства (лево) и Стара општина (десно) (извор: fb “Власотинце које не бледи”)

У непосредној вези са централним власотиначким тргом, на његовом северном ободу, налази се „Турска кула”, односно зграда Старе општине, подигнута у другој половини 18. века, као зграда административне управе из турског времена.

Зграда је масивно грађена са изузетно ојачаним зидним масама, облика који подсећа на тврђаву.

Својом особеношћу издваја се од свих других грађевина у Власотинцу, и сведочи о бурној прошлости овог краја. Као грађевина у језгру чаршије нераздвојив је део града.

Након Другог светског рата грађевине на североисточном, југоисточном и источном ободу трга срушен је већи број грађевина, како би се ослободио простор за спровођење тоталне реконструкције градског језгра, којом

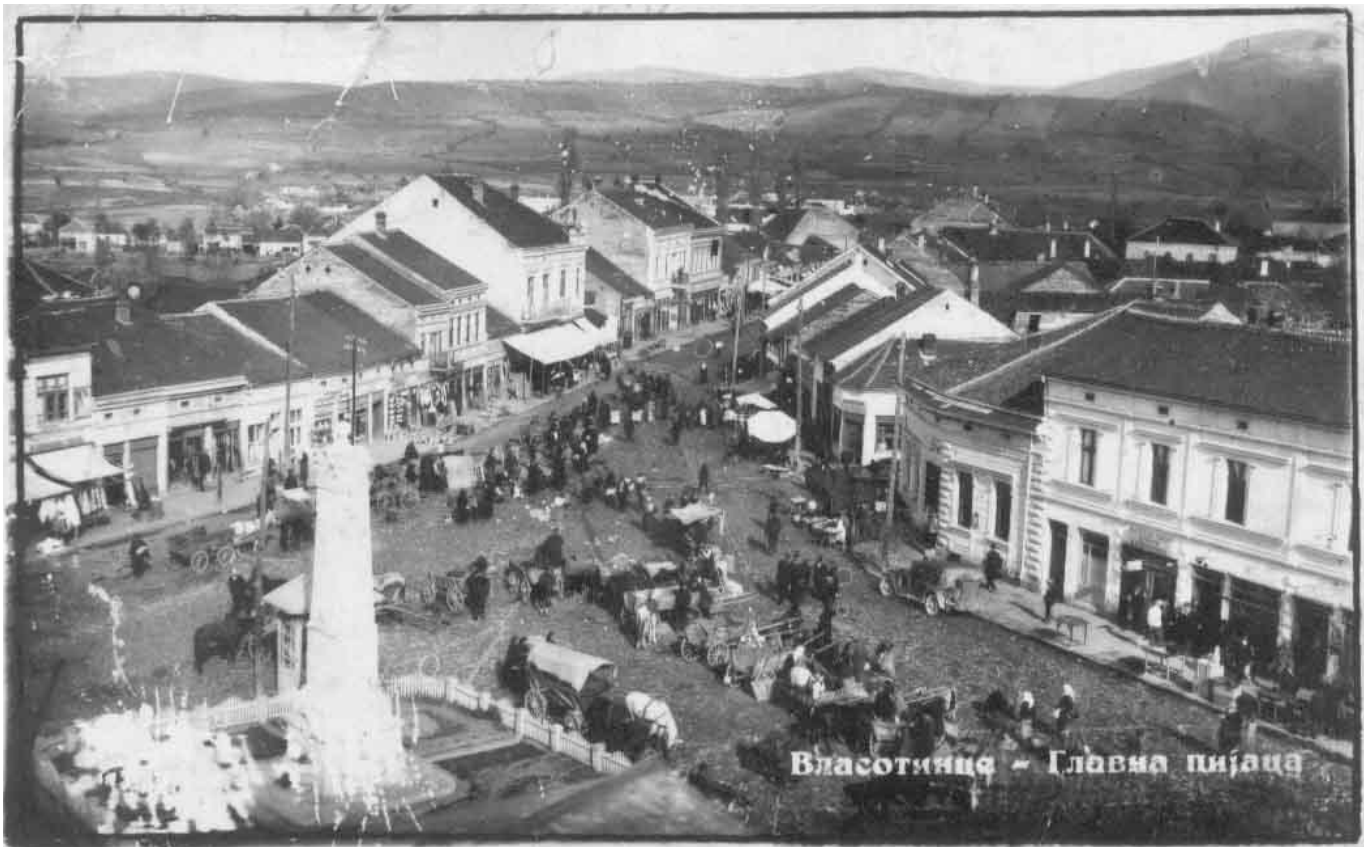
је наслеђену структуру требало да замени нови урбанизам прилагођен новим друштвеним односима ослобођене земље.
На североисточној страни трга, насупрот Старе општине, налазила се једноставна приземна зграда банке Милана Т. Валчића, угаоне позиције и архитектонске обраде.

245.Зграда банке Милана Валчића, на Тргу ослобођења (извор: Народна библиотека Влаотинце)

Према југу и Немањиној улици, низали су се бројни локали различите намене - пекаре, продавнице, бакалнице, приземне или спратне зграде, које су чиниле најзначајнији део чаршије. Приликом спровођења плана генералне регулације у другој половини 20. века, порушен је већи број зграда (преко 10 зграда) како бе се на њиховом месту саградиле вишеспратнице. На источном углу данашњих Улица Немањине, Иве Лоле Рибара и Трга ослобођења, налазио се чувени Хотел "Солун", који је био у власништву Гаврила Поповића.
Југоисточну страну трга чинили су бројни локали, стамбене куће или куће на спрат, али су порушене шездесетих година прошлог века, а на њиховом месту је подигнута нова зграда општинске управе и стамбена вишеспратна зграда.
Пар спратних кућа са локалима Властимира Прикића и фотографска радња Фото Мирковића, преживеле су процесе велике реконструкције централне зоне Власотинца.

Трг ослобођења уоквирен је на југу, кућом Јосифа Т. Валчића и палатом Милана Валчића са југозападне стране.

246.Трг ослобођења у Власотинцу (извор: Народна библиотека Власотинце)

247.Трг ослобођења након изградње Зграде општине, а пре изградње стамбене вишеспратнице западно од зграде општине (извор: старе разгледнице, Народна бибилоотека Власотинце)

248.Трг ослобођења, изглед 2014. године (извор: googlemaps)

Евидентно је да неколико вишеспратница, које окружују централни градски трг, а данас чине стамбено језгро Власотинца, некако покушавају да комуницирају са наслеђеним вредностима. Ове зграде су део реконструкције Власотинца већих размера која је планирана током седме деценије 20. века. Међутим, ни ове вишеспратнице нису сачуване у изворном изгледу, већ су временом претрпеле бројне преправке, неадекватне промене фасадних равни и

доградње, којима је наружен изглед зграда и занемарен њихов архитектонски израз.

249.Трг ослобођења и Немањина улица (извор: jugpress.com)

Двоспратна стамбена зграда на Тргу ослобођења бр. 21 – 29, дограђена је за још два спрата, при чему се није водило рачуна како ће ова доградња утицати на укупну слику вароши, и нарочито главног трга, нити се водило рачуна да се доградњом не наруши постојећи архитектонски израз. Спроведеном надградњом деградирана је сама зграда, нарочито постављањем косог крова који није карактеристични елемент овакве архитектуре. Такође, деградиран је простор градског трга и читаве вароши.

Још један пример веома неуспешне доградње у Власотинцу представља надградња општинске зграде, која је спроведена крајем 1990-тих или почеком 2000-тих. Занемарујући кубистичку форму, чисте линије, и раван кров, као главна одличја архитектонског израза који карактерише изворни изглед зграде, пројектант је за доградњу предвидео неку врсту мансардног крова, са осам кровних баџа, и једном наглашеном четвороугаоном кулом са засебним четвороводним кровом. Оваквом доградњом зграда је у потпуности изгубила свој архитектонски израз, а читав простор главног трга је деградиран. Архитектонски је потпуно нејасно како је пројектант дошао до оваквог решења, нарочито ако се има у виду да је овом доградњом зграда порасла само за један спрат.

Мере заштите:

Трг ослобођења уређивати према моделима уређења старих градских језгара. Препоручује се повезивање трга испред зграде Општине и парковског простора са Спомеником ослободиоцима у јединствену целину, уз формирање пешачке зоне коју треба наставити и Немањином улицом. Као застор користити гранитне коцке, или другу одговарајућу врсту застора (камене плоче, и сл.), чиме ће се и постићи смањење интензитета саобраћаја. Планирати формирање трга са зеленилом и просторима за одмор. Планирати озелењавање,

одговарајућим врстама биљака. могу се планирати ниско и жбунасто растиње, цветни аранжмани, у сарадњи са специјалистима за хортикултуру. За планирање високог зеленила потребно је водити рачуна о његовим позицијама, са циљем очувања отворених визура према грађевинама од посебне вредности.

250.Трг ослобођења, Спомен чесма и Зграда општине, поглед из правца Улице Марка Орешковића (фото: А. Никшић, 2023)

251.Зграда општине, изглед 1980-тих (извор: старе разгледнице, Народна библиотека Власотинце)

252.Зграда општине, након доградње (извор: ЗЗСК Ниш)

ЛЕГЕНДА	
	Грађевине од посебне вредности
	Грађевине од вредности
	Грађевине које не нарушавају амбијент
	Грађевине без вредности
	Грађевине у нескладу са амбијентом
	Модернистички објекти грађени након Другог светског рата

<table>
<tr>
<td> </td>
<td> </td>
<td> </td>
<td> </td>
<td></td>
<td> </td>
</tr>
<tr>
<td>3</td>
<td>5-7</td>
<td>9</td>
<td>11</td>
<td></td>
<td>1</td>
</tr>
<tr>
<td>Културни центар Власотинца на к.п. бр. 1159, нови објекат, грађен 2022.</td>
<td>Кућа Тасе С. Валчића (Јосифа Т. Валчића) на к.п. бр. 1170 и 1171</td>
<td>Палата Милана Валчића на к.п. бр. 1172</td>
<td>МУП-а на к.п. бр. 1173/2, новија зграда</td>
<td rowspan="3">Улица Марка Орешковића представља споредну стамбену улицу коју је могуће дизајнирати према моделима уређења старих градских језгара.</td>
<td>Завичајни музеј Власотинце (Стара општина) на к.п. бр. 1184</td>
</tr>
<tr>
<td>Тип деградације: 9</td>
<td>Тип деградација: 1, 2, 6 и 7</td>
<td>Тип деградација: 1</td>
<td>Тип деградација: 9</td>
<td>Тип деградација: 1</td>
</tr>
<tr>
<td colspan="4">Трг ослобођења уређивати према моделима уређења старих градских језгара. Препоручује се повезивање трга испред зграде Општине и парковског простора са Спомеником ослободиоцима у јединствену целину, уз формирање пешачке зоне коју треба наставити и Немањином улицом. Као застор користити гранитне коцке, или другу одговарајућу врсту застора (камене плоче, и сл.), чиме ће се и постићи смањење интензитета саобраћаја. Планирати формирање трга са зеленилом и просторима за одмор. Планирати озелењавање, одговарајућим врстама биљака. могу се планирати ниско и жбунасто растиње, цветни аранжмани, у сарадњи са специјалистима за хортикултуру. За планирање високог зеленила потребно је водити рачуна о његовим позицијама, са циљем очувања отворених визура према грађевинама од посебне вредности.</td>
<td>Улица АВНОЈ-а представља један од главних путних праваца, па није могуће у потпуности подредити дизајн моделима уређења старих градских језгара, али је неопходно тежити враћању калдрме од камена облутака непосредно уз зграду.</td>
</tr>
<tr>
<td>Објекат који у већој мери не нарушава амбијент. Могућа доградња / градња дворишног анекса или новог објекта, без промене габарита у погледу висинске регулације, по посебним условима.</td>
<td colspan="2">Чува се изворни изглед и габарит, рестаурирају недостајући елементи на основу изворних елемената и доступних историјских података, у складу са мерама заштите. Нема промене габарита у погледу висинске регулације главног објекта. Могућа је одређена градња у дворишту, као и рестаурација, реконструкција и доградња помоћних објеката у дворишту, према посебним условима. С обзиром на величину дворишта, могуће је испланирати раличите садржаје и компатибилне намене. Дворишни простор је променио изворни изглед након национализације и претворен је у неку врсту јавне површине, која је временом деградирана, запуштена и неуређена. Двориште уређивати на основу сачуваног изворног изгледа, а начин уређивања базирати на историјским моделима у погледу завршних застора и врсте биљака.

Спровести враћање у изворно стање излога и улазних портала у погледу димензија, габарита, материјализације, начина обраде и детаља, по узору на сачуване историјске фотографије и примере излога истог периода градње. Уклонити или прилагодити башту кафића и надстрешницу којом се заклања визура ка згради. Имајући у виду да постоји већа дворишна површина у непосредној близини, у кући Палате Милана Валчића, размислити о формирању баште у овом простору.
Уклонити све рекламне елементе, а постављање нових могуће је само према посебним мерама техничке заштите.</td>
<td>С обзиром на величину дворишта, могуће је анализирати могуће моделе уређења и коришћења простора, уз увођење различите садржаје и компатибилне намене.
Уредити непосредно окружење и дворишни простор Палате Милана Валчића, уз формирање пријатног амбијента за одмор, али и уз могућност одржавања различитих манифестација које могу организовати различите институције које се налазе у непосредном окружењу (Народна библиотека, Културни центар, и др.). Планирати озелењавање и уређење дворишног простора, у сарадњи са специјалистима за хортикултуру.</td>
<td>Објекат који у већој мери не нарушава амбијент. Могућа доградња / градња дворишног анекса или новог објекта, по посебним условима.</td>
<td>Чува се изворни изглед и габарит, рестаурирају недостајући елементи на основу изворних елемената и доступних историјских података, у складу са мерама заштите. Нема промене габарита у погледу висинске регулације главног објекта. Могућа је рестаурација и реконструкција помоћних објеката у дворишту, према посебним условима. С обзиром на величину дворишта, могуће је испланирати раличите садржаје и компатибилне намене. Изворни изглед непосредног окружења није сачуван, већ се одређени подаци могу пронаћи у неколико описа и на пар старих фотографија. Иако је РЗЗСК Београд валоризовао зграду и њено непосредно окружење и прописао уклањање елемената којима се деградира културно наслеђе (уклањање школске зграде на к.п. бр. 1185/1; надземне инфраструктуре електроенергетских инсталација, и сл.), интеренције на унапређењу непосредног окружења никада нису спроведене.
Двориште уређивати на основу сачуваног изворног изгледа, а начин уређивања базирати на историјским моделима у погледу завршних застора и врсте биљака.</td>
</tr>
</table>

Стара општина, Турска кула, Завичајни музеј, у Улици АВНОЈ-а бр. 1

253.Зграда старог Начелства (лево) и Стара општина (десно) (извор: "Власотинце које не бледи")

Стара општина – турска кула позиционирана на углу улица Марка Орешковића и АВНОЈ-а (некадашња Стрељина улица), на централном власотиначком тргу, где се од давнина налазила пространа пијаца. Данас се налази на катастарској парцели број 1184 КО Власотинце Варош. Својом особеношћу издваја се од свих других грађевина у Валостинцу, сведок је бурне прошлости овог краја и једна од најстаријих грађевина у вароши.

Историјски подаци:

Подигнута је у другој половини 18. века, као зграда административне управе из турског времена. Сматра се да је подигнута кулуком Власотинчана, Грделичана и становника околних села за време владавине турског спахије Латиф бега, који је заузео знатне површине земљишта и створио чифлук. Кулу су Власотинчани откупили после укидања спахиског десетка 1839. године за 125.000 гроша.[136]

Као грађевина у језгру вароши нераздвојив је део града, а симболика зграде својим просторним склопом, изгледом и отворима, изражава карактеристике тврђаве, што на неки начин говори и о локалној историји.

Историја зграде није у великој мери разјашњена, нити позната, а прве озбиљније истраживачке радове спровео је Републички завод за заштиту споменика културе Београд, етнолог Надежда Пешић-Максимовић и архитекта Добросав Ст. Павловић.

Занимљива је чињеница да српски истраживачи, обилазећи нове ослобођене крајеве, ни у једном опису нису забележили постојање ове јединствене грађевине, занемарујући постојање наслеђа које је подсећало на дуготрајну владавину непријатеља.

Први истраживач који је описао ову

[136] Мирослав Б. Младеновић, Мирац, https://www.poreklo.rs/2012/12/29/poreklo-prezimena-selo-i-varo%C5%A1ica-vlasotince/

грађевину је аустријски путописац Феликс Каниц, који ову грађевину назива „турском кулом" и чак јединим историјским спомеником у Власотинцу. О турској кули писао је М. Костић, описујући насељавање Власотинца: *Зна се да је око 1770. године, када се доселио Петко, оснивач рода Валчића, била под шумом сва површина од Падине Китке до реке Власине, данас насељена. Слободним заузимањем земље у 18. веку постао је најстарији део Власотинца, данашња махала Каменица.* Описујући даље развој чаршије, он наводи: *Језгро Власотинца поникло је у Каменици под подгорином Китке. Ширењем Каменице у њој се зачела чаршија, отварањем Завидке механе. Прву кафану у данашњој чаршији на месту Солун кафане, Бојаџијску механу, подигао је Станко Бојаџија. У то време, у другој половини 18. века, Турци су сатрадили камену Кулу са пушкарницама. Градили су је кулуком Власотинчани, Грделичани и становништво околних села. У њој је становао буљубаша са неколико сејмена, а боравиле су и харачлије у доба збирања десетка.*[137]

Костић сматра да је ова кула подигнута од стране Турака за потребе осигурања путева који се укрштају у Власотинцу. Овде треба истаћи да су кроз Власотинце пролазили значајни попречни каравански путеви: један који је спајао Лесковац и Пирот, односно попречна комуникација која спаја Нишавску и Јужноморавску област; и други који је спајао преко Заплања спајао Нишку котлину и Лужницу, односно најкраћи пут који је повезивао Моравско-Вардарскии са Цариградским друмом.[138] Поред куле у самом Власотинцу, Костић наводи да су постојале две куле у околини, на вису Стражи и долини Власине, и на Градцу под Царином. Након ослобођења Власотинца од Турака, „Кула" је служила као управа власотиначке општине, па зато носи назив "Стара кула".

254.Стара општина - турска кула у Власотинцу (извор: Народна библиотека Власотинце)

255.Стара општина (фото: И. Цветковић, 2021)

256.Стара општина, данас (фото: И. Цветковић, 2023)

Како би се зграда прилагодила новој намени управном центру (општинска зграда) вароши Власотинца, на позицијама оригиналних пушкарница у приземљу отворени су прозори, који су укинути, а згради је враћен изворни изглед приликом конзерватрорско - рестаураторских радова, који су спроведени 1974. године.

„Кула" је служила као управа власотиначке општине до укидања Власотиначког среза 1959. године, када је општина пресељена у

[137] М. Костић (1953): *Власотинце, Антропогеографска проучавања*, Гласник Српског географског друштва, св. XXXIII, Београд, стр. 143

[138] М. Костић (1953): стр. 119

нову зграду (кућу) Милана Валчића, у којој је била управа среза. Касније, 1962. године је саграђена нова општинска зграда, а после исељења општине из куће Милана Валчића, ту је усељена управа грађевинског предузећа „Црна Трава“.

Зграда Старе општине након пресељења општине једно време није коришћена, али је иницијатива за њену рестаурацију покренута 1963. године од стране тадашњег председника општине Власотинце, са идејом да се претвори у музејски објекат у коме би се изложила колекција етнографских предмета Христифора Црниловића (1886–1963). Збирка садржи археолошке и нумизматичке предмете, као и око 500 разгледница на којима су представљене народне ношње, орнаментика и народни плесови из свих крајева бивше Југославије. Касније је у згради планирана стална поставка графика Миодрага Нагорног.

До конкретних активности у правцу формирања Завичајног музеја у Власотинцу дошло је 1972. године, када је Републички завод за заштиту споменика културе Београд започео истраживачке радове на згради, а затим и израдио Пројекат. Тада су на северној страни дограђене помоћне зграде прилагођене потребама тадашњег Завичајног музеја. Музејска поставка је отворена 1974. године и састоји се од етнографске збирке, и бројних културних, правних и сличних докумената значајних за разумевање развоја и историјата Власотинца.

Архитектонске карактеристике:

Зграда старе општине тзв. „Турска кула” масивно је грађена са изузетно ојачаним зидним масама, велике дебљине и облика који подсећа на тврђаву. Слободно је грађена са свих страна, али је њено непосредно окружење било повезано одбрамбеним зидом и бедемом, стварајући добро брањено унутрашње двориште. Зграда је некада била опасана масивним зидом са пушкарницама, од кога се сачувао само мањи део са североисточне стране, а постојали су и камени бедеми са источне стране, који данас више нису видљиви, а према белешкама које су сачинили стручњаци Републичког завода за заштиуту споменика културе Београд, бедеми су уништени приликом изградње помоћних школских зграда. Све ово указује на могућа постојање утврђеног комплекса који је доминирао благом падином ка реци Власини.

По функцији, стилу и материјалу од којег је грађена, стара кула није личила на друге стамбене објекте у окружењу. Издвајала се и по томе што није имала искључиво стамбену функцију.

257.Турска кула у селу Клисура, северни изглед (извор: jugmedia.rs)

258.Порушена Турска кула у селу Клисура, поглед са севера (ЗЗСК Ниш. И. Цветковић, 2020)

По својој конструкцији и изгледу у многоме подсећа на Стару општину (Турску кулу) у Клисури, која се налазила на к.п. бр. 4441 КО Клисура, и била је једна од ретко сачуваних грађевина овог типа на територији југоисточне Србије. Овај објекат у центру Клисуре представљао је нераздвојиви део села и чинио га јединственим. Међутим, кула

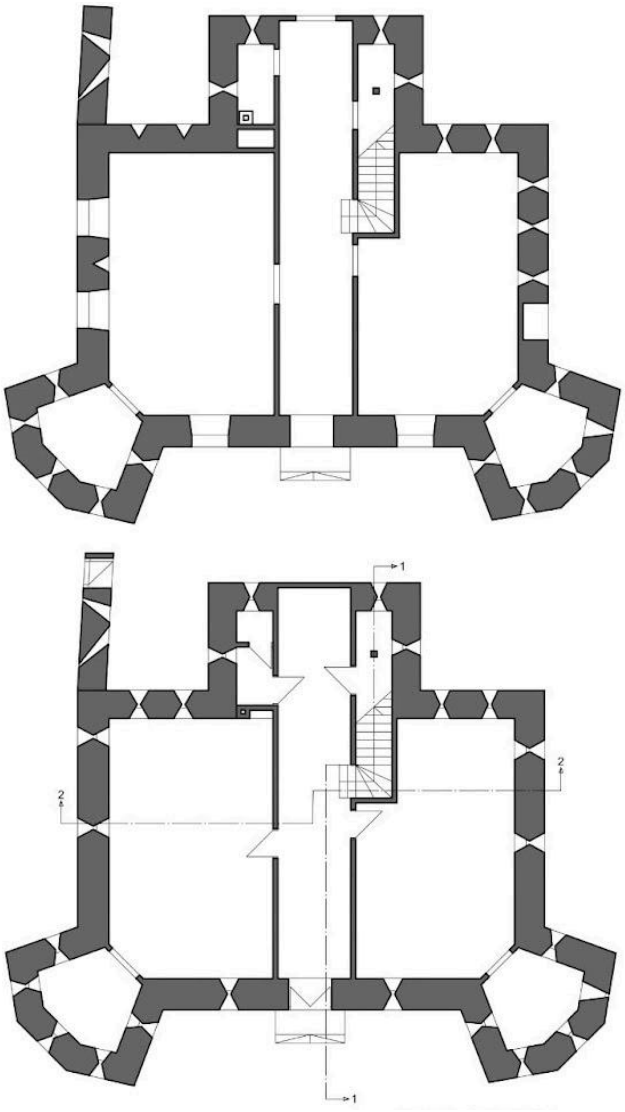
је до темеља порушена 2007. године, под изговором дестабилисаности и склоности паду, а остаци грађевинског материјала се и даље могу уочити на локацији. Вредност поменутих кула огледа/ла се управо у изузетности, јединствености и аутентичности.
Непосредно уз Стару општину, на одстојању од само око 0,50m, подигнута је 1956. године нова, приземна зграда за школске потребе, да би 1961. године у њеним габаритима био надограђен спрат. Године 2020-2022., по узору на постојећи изглед и у габаритима постојеће школске зграде, изграђена је нова школа. Услед измењене непосредне околине, главни улаз у кулу морао је бити пребачен са северне, на супротну, јужну фасадну раван.

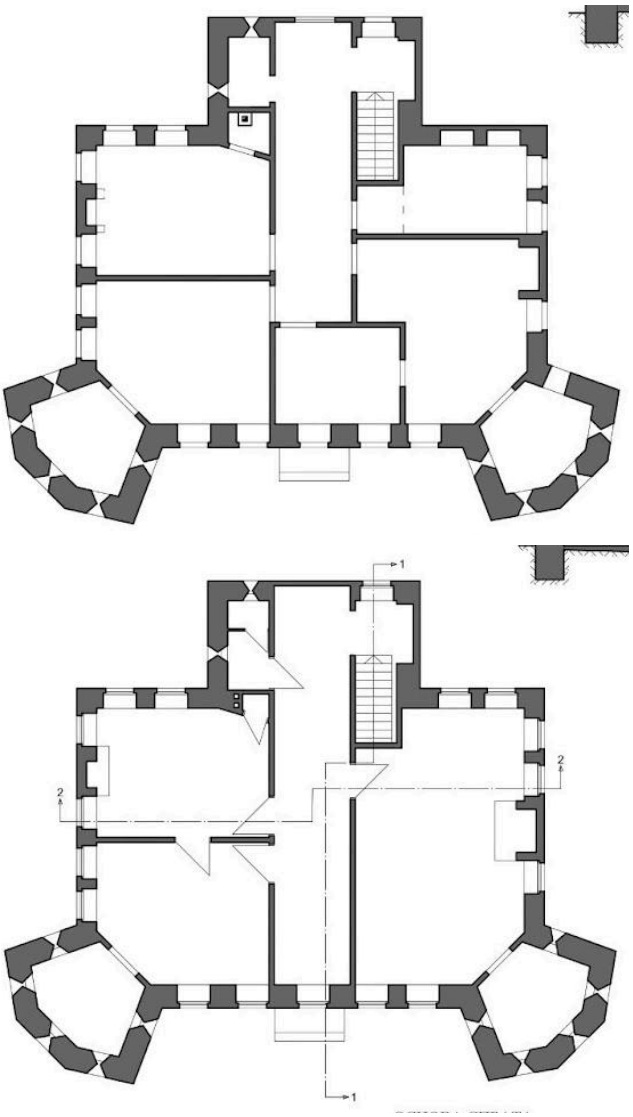
259.Кула у Власотинцу (извор: Н. Пешић-Максимовић, Стара општина - турска кула у Власотинцу, Саопштења X, 1974)

Куриозитет ове грађевине представљају две петоугаоне куле које фланкирају улаз, а постављене су на источним и западним угловима уличне фасадне равни, док се на њеној средини налази трећа кула правоугаоног облика кроз коју је био главни улаз у зграду. На петоугаоним кулама налазе се пушкарнице у виду уских вертикалних прореза, а на осталом делу зграде прозори и пушкарнице. Главна фасадна раван окренута је ка југоистоку према главном градском тргу.
Састоји се из приземља и спрата, без подрума, и грађена је као зграда симетричног типа. Темељи куле озидани су сухозидом, од ломљеног камена.

Приземље је издигнуто у односу на коту тла за око 70cm. По средини је дугачки ходник, а лево и десно су простране просторије из којих се приступа утврђеним кулама са пушкарницама. Степениште за спрат издвојено је из ходника и позиционирано са источне стране ходника, уз спољашњи зид. Степениште је грађено од храстове грађе, са мањим газиштима и већом висином степеника.

260.Стара општина, основа приземља пре и након рестаурације 1972. године (цртеж: РЗЗСК Београд, 1972; обрада Л. Динић, 2024)

261.Стара општина, основа спратапре и након рестаурације 1972. године (цртеж: РЗЗСК Београд, 1972; обрада Л. Динић, 2024)

Сӣрашӣ куле се састоји од централног пространог хола преко кога се приступа већем броју просторија. Код неких од њих сачувана су карактеристична зидана огњишта. Хол спрата накнадно је преграђен са источне стране, а велика северна просторија подељена је на две.

Међуспратна конструкција између приземља и спрата, као и таванска конструкција састоји се од густо постављених тесаних храстових греда, које су у приземљу видљиве, а на спрату заклоњене дрвеним плафоном од профилисаних дасака (шиндра или шашовац). Подна облога свих просторија у приземљу и у пушкарницама на спрату је од опеке старог формата, док је у осталим просторијама на спрату завршна подна облога патос од дасака.

Кровна конструкција је вишеводна, такође од храстовине и покривена ћерамидом.

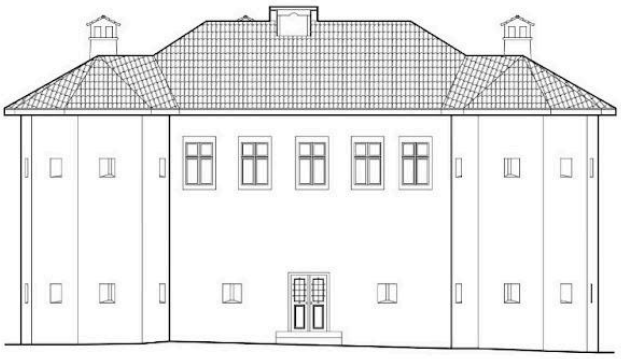
На кулама и у приземљу и на спрату отвори су грађени у облику пушкарница, уски и издужени споља, а шире се ка унутрашњости.

Данашњи улаз у зграду је новијег датума, истовремено када је пробијен још један помоћни северни улаз.

Постојећа столарија већ је била новијег датума, али је ипак на основу једног оригиналног прозора и неколико првобитних врата, израђена укупна столарија, по узору на стару.

Зграда је грађена у масивном систему од ломљеног и притесаног камена, са сантрачним дрвеним елементима у носећим зидовима. Углови грађевине дотеривани су прецизније клесаним каменим блоковима,

док су отвори дорађивани опеком старог формата. Унутрашњи преградни зидови грађени су у бондрук систему, са основним дрвеним костуром од храстових греда и стубова, са испуном од чатме, опеке или плетера у блату.
На тротоару око целе зграде, као и на простору дворишта, и даље се сачувала изворна калдрма од камена облутака.

262.Стара општина, главна фасада (цртеж: РЗЗСК Београд, 1972; обрада Л. Динић, 2024)

Досадашње конзерваторске/грађевинске активности:

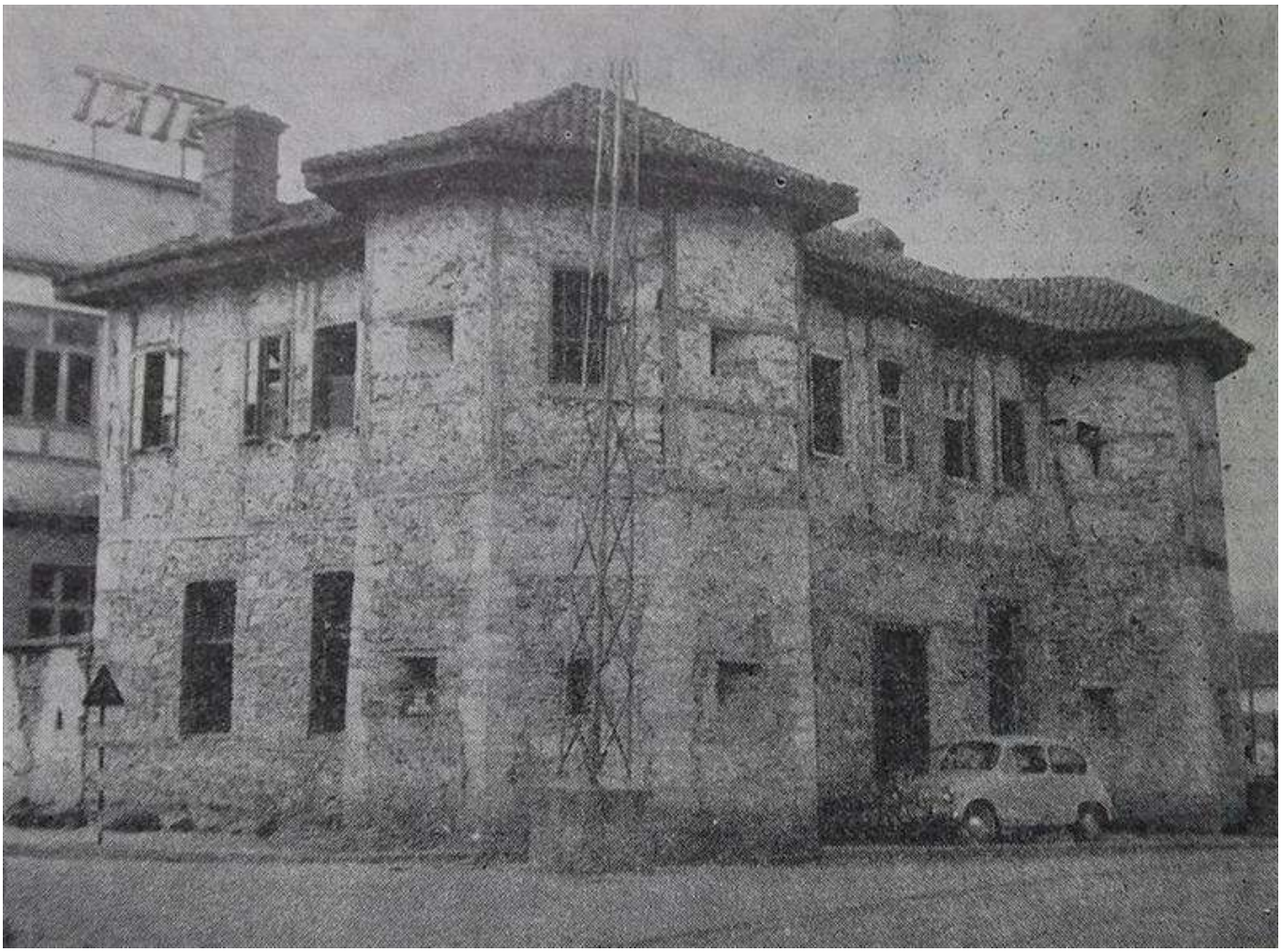
Првобитне идеје, након ослобођења од Турака, везане за ову грађевину биле су радикалне и планирало се њено потпуно рушење, како не би подсећала на време под турском управом. За период до Другог светског рата и непосредно након завршетка везује се рушење каменог бедема са источне стране, који данас више нису видљиви, а према белешкама које су сачинили стручњаци Републичког завода за заштиту споменика културе Београд, бедеми су уништени приликом изградње помоћних школских зграда 1954. године.
Након исељења општинске управе „Кула“ је остала без намене, па се започело са преговорима око одређивања нове намене зграде. Током 1963. године покренуте су прве иницијативе за заштиту и рестаурацију Старе куле,[139] са идејом да се претвори у музејски објекат у коме би се изложила колекција етнографских предмета Христифора Црниловића (1886–1963). Збирка која садржи археолошке и нумизматичке предмете, као и око 500 разгледница на којима су представљене народне ношње, орнаментика и народни плесови из свих крајева бивше Југославије и друге предмете, ипак није изложена у Власотинцу, већ је, предата граду Београду, који је за смештај Збирке обезбедио обновљено и рестаурирано старо здање, Манакову кућу, и обавезао Етнографски музеј да води бригу о њој. У згради Старе општине планирано је постављање сталне поставке старе српске графика 16. и 17. века, збирке коју је Миодраг Нагорни, академски сликар из Београда, пореклом из Власотинца, понудио на дар.
Први озбиљнији истраживачки радови на згради Старе општине започети су 1971. године, а спроведени су од стране Републичког завода за заштиту споменика културе Београд, на челу са архитектом Добросавом Ст. Павловићем и етнологом Надеждом Пешић-Максимовић. Том приликом спроведено је детаљно мерење и снимање куле и израђена је техничка документација постојећег стања. Паралелно са прикупљањем документације вршена су архитектонска истраживања, сондирани су делови конструкције, како би се утврдили тачни слојеви зидних маса, начин зидања и конструктивни склоп. Након састанка представника Општине Власотинце, Републичког завода за заштиту споменика културе Београд и Завода за заштиту споменика културе Ниш, 20. јула 1972. године, одлучено је да се предузму радови на обијању целокупног малтера са спољних и унутрашњих зидова и плафона.
За одговорног пројектанта Пројекта конзераторско-рестаураторских радова одређен је архитекта Добросав Ст. Павловић, а пројекат је завршен и предат општини 1972. године. Пројекат је предвидео радове на санацији оригиналног конструктивног склопа, уз минималне интервенције, као и враћање првобитног изгледа згради. Тада су зазидани прозори на чеоном делу у приземљу, а на њиховом месту поново су израђене пушкарнице у складу са изворним изгледом. Главна улазна врата, која такође нису постојала изворно на уличној фасадној равни,

[139] Пројекат конзераторско-рестаураторских радова Старе куле, Републички завод за заштиту споменика културе Београд, архитекта Добросав Ст. Павловић

нису могла бити зазидана, пошто позиција оригиналних врата није могла да се стави у функцију, имајући у виду да је школска зграда, изграђена толико близу ове зграде, да се није могао обезбедити приступ. Из ових разлога се одлучило да се врата сачувају на месту где су отворена за потребе општинске зграде. Тада је предвиђено и реализовано да се део дворишта, према улици, огради зидом какав је био за време турске управе.

У новије време спроведена је санација кровне конструкције и замена кровног покривача новим истог типа као и оригинални - ћерамида. Извршени су радови на изолацији од влаге са спољашње стране зграде и урађена је дренажа, са циљем да се смањи утицај влаге на објекат.

Спроведено је поновно малтерисање делова зидних површина са којих су обијени малтерни слојеви, као и бојење свих фасадних равни, и заштита свих дрвених елемената опшивке стрехе, и сл. Након завршетка земљаних радова и радова на изради дренаже, поново је израђена калдрма од камена облутака и спроведено уређење дворишног простора. Изведени су радови на поправци и обнови помоћних канцеларијских објеката у дворишту - поправљена је кровна конструкција и замењен је кровни покривач покривачем истог типа као и на главној згради.

263.Стара општина - турска кула у Власотинцу (извор: Народна библиотека Власотинце)

Тренутно стање:

Зграда је сачувала аутентичност, оригинални архитектонски изглед, конструктивни склоп и ентеријер.

Тренутно свеукупно стање зграде је задовољавајуће. На згради се последњих неколико година, ангажовањем представника

Културног центра Власотинца, а уз финансијску подршку Министарства културе Републике Србије, фазно спроводе конзерваторско-рестаураторски и други радови на оржавању зграде и уређењу њене непосредне околине.

Мере заштите:

Чува се изворни изглед и габарит, рестаурирају недостајући елементи на основу изворних елемената и доступних историјских података, у сладу са мерама заштите. Нема промене габарита у погледу висинске регулације главног објекта. Могућа је рестаурација и реконструкција помоћних објеката у дворишту, према посебним условима. С обзиром на величину дворишта, могуће је испланирати раличите садржаје и компатибилне намене. Изворни изглед непосредног окружења није сачуван, већ се одређени подаци могу пронаћи у неколико описа и на пар старих фотографија.

Иако је РЗЗСК Београд валоризовао зграду и њено непосредно окружење и прописао уклањање елемената којима се деградира културно наслеђе (уклањање школске зграде на к.п. бр. 1185/1; надземне инфраструктуре електроенергетских инсталација, и сл.), интеренције на унапређењу непосредног окружења никада нису спроведене.

Двориште уређивати на основу сачуваног изворног изгледа, а начин уређивања базирати на историјским моделима у погледу завршних застора и врсте биљака

264.Стара општина, данас (фото: И. Цветковић, 2023)

Палата Милана Валчића, на Тргу ослобођења бр. 9

265.Палата Милана Валчића (извор: https://bibliotekavlasotince.org.rs/, приступљено 18. новембра 2023. године)

Палата рентијера Милана Валчића саграђена је на Тргу ослобођења, на броју 7, на катастарској парцели број 1172 КО Власотинце-Варош.

Историјски подаци:

Није остао сачуван податак ко је пројектант палате, али се зна да је грађевинским пословима руководио предузимач Миладин Ђорђевић, из Црне Траве.
Освећење темеља догодило се 1933. године, а изградња зграде завршена је 1934. године.
Милан Т. Валчић потиче из старе трговачке породице, за коју се претпостављања да је међу првима досељена у Власотинце. Истраживачи прошлости Власотинца наводе да се око 1770. године доселио оснивач рода Валчића, чије је име било Петко. Деда Милана Валчића је, према подацима које нам доноси Д, Трајковић, Хаџи Стаменко Валчић. Хаџи Стаменко Валчић је обешен у Нишу од стране Турака, а отац Таса је био познати винарски трговац.
У књизи пореза на земљиште у Власотинцу за 1884/1885. годину пописана су осам домаћинства Влалчића што указује на бројност ове старе породице. Видосава Стојанчевић наводи да су чак седморица Валчића били потписници изјаве од 11. априла 1878. године којом су 268 виђенијих људи из Власотинца од европских сила захтевали присаједињење Србији.

266.Палата Милана Валчића, освећење темеља, 1933. године (извор: Народна библиотека Влаотинце)

Архитектонске карактеристике:

Грађена је као зграда за становање, репрезентативног карактера. Објекат је масивних димензија, има подрум, приземље и два спрата. Постављена је као угаона зграда са двориштем, оградом и металном капијом, при чему угао није на раскршћу две улице, већ према дворишном простору. У непосредној близини Палате Милана Валчића, делећи двориште, на западу, налази се нешто старија спратна кућа Тасе Валчића. Лепо уклопљена и дизајнирана ограда и капија, затварала је пространо двориште између кућа. Улаз у палату је из дворишта, преко заобљеног степеништа и истуреног отвореног улазног трема и терасе.

Зграда је са своје источне стране прилепљена уз суседни објекат, па је поседује три обрађене фасадне равни. Након Другог светског рата уз северну страну зграде дограђен је анекс, тако да су данас сачуване и видљиве две фасадне равни - према Тргу ослобођења и према дворишту, као и кратка угаона фасада.

Просторије у згради су повезане великим, централним холом, а спратови дрвеним степеништем са оградом зналачки одрађене декорације. Холови и плафони у приземљу обилију гипсаном декорацијом.

Подрум има два улаза и оба су из дворишта. Првим се улази у мању техничку просторију, која је одвојена од остатка куће. Други, главни улаз води у подрум који у потпуности подржава композицију и геометрију горњих нивоа. Састоји се од централне просторије са завршним степеништем и бочним одељцима који се налазе испод соба за становање. Ове бочне просторије, као и улазни хол подрумске етаже, имају сутеренске порзорске отворе, који прате вертикалност горњих отвора.

Приземље - Главни улаз се налази у дворишту и он монументалним степеницама уводи станаре и посетиоце у главни хол, који је развијен до северног краја куће, чинећи средњу осу куће. На крају тог централног хола

се налази монументално степениште. Са десне стране су три собе за становање, међусобно повезане једним порталом и једним комуникационим вратима. Са леве стране хола су две целине. Прву, најближу улазу, чини једна велика просторија која по величини одговара десним собама. Друга целина је са горње стране комуникације и њу чини неколико мањих и секундарних просторија, које су осветљене са северне стране. Спољашњи зид ових простриј је повучен у односу на зид десног стамбеног блока и централног хола, чиме је омогућено постављање секундарних прозорских отвора према северном суседу.

Први сӣрашӣ и другӣи сӣрашӣ

Унутрашња организација спратова, као и спољашња обрада фасадних равни одговарају концепту приземне етаже. На првом спрату су две просторије потпуно спојене у репрезентативни салон, који је осветљен са три стране (према дворишту, улици и преко угаоног дела куће). Салон и просторија поред отварају се двокрилним вратима према унутрашњем холу који се на овом нивоу наставља на лођу изнад дворишног улаза, ослоњену на његове стубове. Северни делови левог блока су идентични на првом и другом спрату и сажети у функцију два тоалета са претпросторима, од којих леви има две одељака, а десни само један. На другом спрату је салон подељен на две просторије, што одговара организацији приземља. Са друге стране, док је између салона на првом спрату и последње собе на северу укинута веза, на другом нивоу је враћена, у форми мањег портала, слично организацији приземља. Соба на углу добија на другом спрату излаз на лођу, а простор у равни улаза – отворену терасу.

267.Палата Милана Валчића, основе (цртеж: екипа Завода, 2023, обрада: Л. Динић, 2024)

268.Кућа Тасе Валчића и Палата Милана Валчића (фото: И. Цветковић, 2023)

Архитектура зграде је грађена на начин да се постигне монументалност, при чему се преплићу стилска обележија у духу неоренесансе, еклектицизма, класицизма и академизма. Фасаду карактеришу истурени делови-ризалити, угаони и средишњи, којима је заправо наглашено њено расчлањивање. Нарочито је изражен угаони ризалит према двориштy који започиње еркером на првом спрату и тремом на другом, а завршава се декоративном представом људских тела окружених стубићима. Улазни ризалит започиње лепим улазним степеништем са терасама на првом и другом спрату које се ослањају на стилски обрађене носаче или стубове. На фасади са улице карактеристична је ограда од гвожђа на балкону првог спрата, али истичу се и балустери са ограде прилазног степеништа.

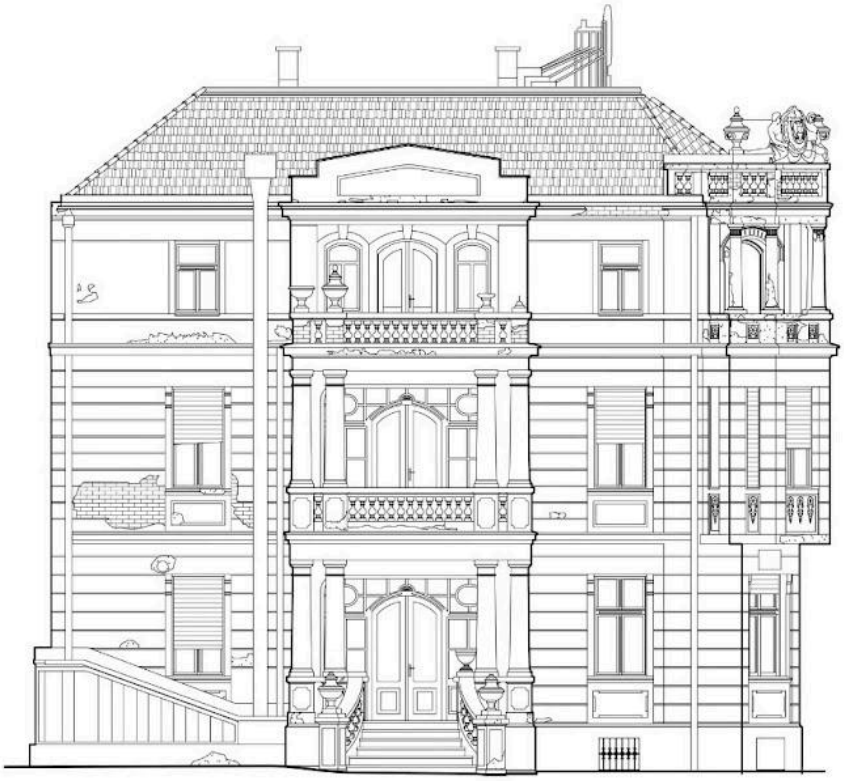
Систем академске рустике у приземљу није доследно спроведен, јер је приземље олакшано бројним прозорским отворима. Композиција трема наглашена је еклектичким стилизованим тосканским стубовима, који носе лођу првог спрата и терасу другог спрата. У композиционом смислу завршетак овог прочеља није довољно истакнут и завршава се упадљивим и једноставним забатом. У односу на димензије нижих спратова, висина последњег спрата је смањена према циљу наглашавања композиције угла на другом спрату, којој је градитељ посветио највише пажње.

Угаона фасада је еркерно рашчлањена истуреним трактом на првом и лођом на другом спрату. На врху ове угаоне фасаде је балустера са атиком у виду картуше. Њу носе две стилозоване људске фигуре у којој је вероватно био утиснут монограм власника.

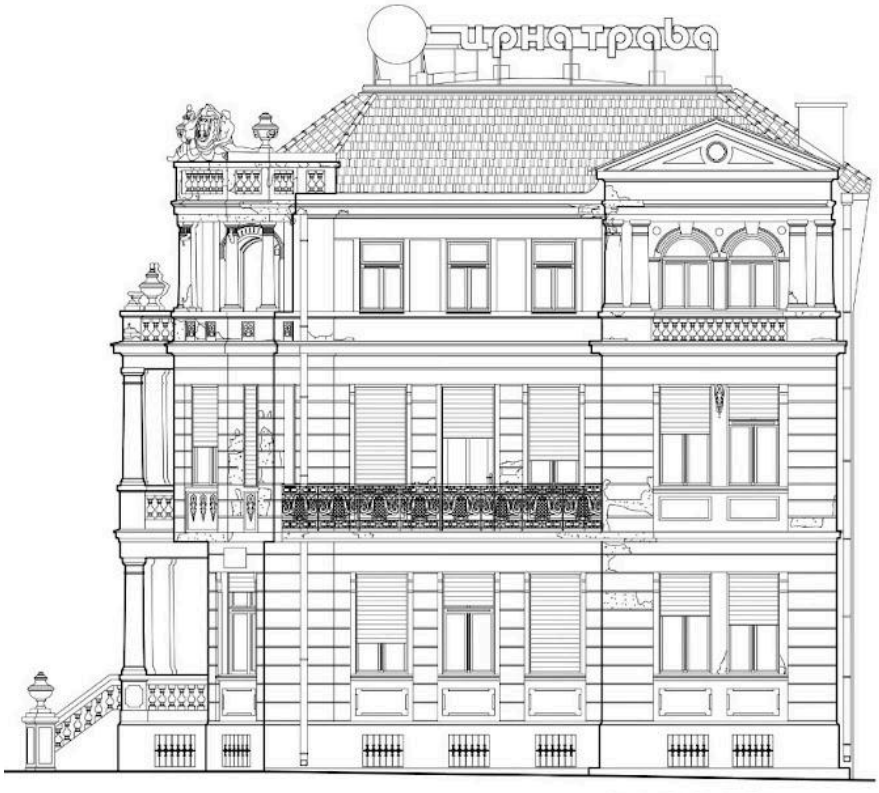
Уличну фасаду сачињавају две целине, са равномерно распоређеним правоугаоним прозорским отворима, и балконом на првом спрату, који има декоративну ограду од кованог гвожђа. Познато је да је ограду реализовао локални бравар школован у Бечу, Миле Санин. Други спрат се завршава надвишеним троугаоним забатом испод којег су два лучно засведена прозора, а испод њих је парапет украшен балустерима. Димензије и положај прозорских отвора, као и појавност пиластера на фасади, значајно истиче фигуру троугла у чијем тежишту се налази круг, што је највероватније пројектовано према

постакадемистикој идеји градске куће – да има монументалност античкког храма.

Улаз у унутрашњост палате води у пространи ентеријер, у којем су биле распоређене собе за становање. Дрвено степениште, са оградом од профилисаног дрвета, води на спрат. Плафони стамбених простора су украшени штуко декорацијом у концепту биљних орнамената. Целокупна столарија је аутентична.

ДВОРИШНА ФАСАДА

УЛИЧНА ФАСАДА

269.Палата Милана Валчића, изгледи (цртеж: екипа Завода, 2023, обрада: Л. Динић, 2024)

Мере заштите:

Чува се изворни изглед и габарит, рестаурирају недостајући елементи на основу изворних елемената и доступних историјских података, у сладу са мерама заштите. Нема промене габарита у погледу висинске регулације главног објекта. Могућа је одређена градња у дворишту, као и рестаурација, реконструкција и доградња помоћних објеката у дворишту, према посебним условима. С обзиром на величину дворишта, могуће је испланирати раличите садржаје и компатибилне намене. Дворишни простор је променио изворни изглед након национализације и претворен је у неку врсту јавне површине, која је временом деградирана, запуштена и неуређена. Двориште уређивати на основу сачуваног изворног изгледа, а начин уређивања базирати на историјским моделима у погледу завршних застора и врсте биљака. С обзиром на величину дворишта, могуће је анализирати могуће моделе уређења и коришћења простора, уз увођење различите садржаје и компатибилне намене.

Уредити непосредно окружење и дворишни простор Палате Милана Валчића, уз формирање пријатног амбијента за одмор, али и уз могућност одржавања различитих манифестација које могу организовати различите институције које се налазе у непосредном окружењу (Народна библиотека, Културни центар, и др.). Планирати озелењавање и уређење дворишног простора, у сарадњи са специјалистима за хортикултуру.

270.Палата Милана Валчића (извор: https://bibliotekavlasotince.org.rs/, приступљено 18. новембра 2023. године (лево), фото: С. Станковић, 2023 (десно))

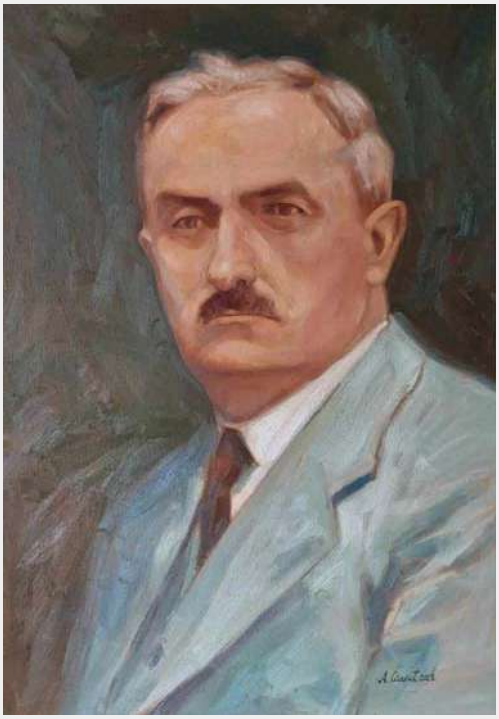
Милан Валчић (1880-1966) потиче из старе трговачке породице, за коју се претпоставља да је међу првима досељена у Власотинце. Деда Милана Валчића, по подацима Д. Трајковића, хаџи Стаменко Валчић, обешен је у Нишу од стране Турака. Миланов отац Таса био је познати винарски трговац. Истраживачи прошлости Власотинца наводе да се око 1770. године доселио "оснивач рода Валчића, Петко". У књизи пореза на земљиште у Власотинцу за 1884/1885. годину пописана су осам домаћинства Влачића што указује на бројност ове старе породице. Видосава Стојанчевић наводи да су чак седморица Валчића били потписници изјаве од 11. априла 1878. године којом су 268 виђенијих људи из Власотинца тражили од европских сила присаједињење Србији. Милан Валчић, био је чувени власотиначки банкар и извозник вина. У његовом власништву била је зграда некадашње поште и преко десет локала у Лесковцу у Улици Јужноморавских бригада (Нишка улица). Поседовао је и више локала и Власотинцу у којима су отворене прва Књижница и читаоница, као и прва штампарија.[140] Милан Валчић се бавио виноградарством, а од 1937. године у Власотинцу је поседовао вински подрум у коме је складиштио велике количине вина. У то време поред његовог подрума постојали су још само винарски подруми Јована Димитријевића Американца и Власотиначке задруге.[141] Његов отац Таса Валчић је основао Власотиначку трговачку банку као акционарско друштво. Милан је касније поседовао ⅔ акција банке.[142]

Милан Валчић био је солунац и капетан прве класе, ратовао у чувеном Гвозденом пуку, учествовао у оба балканска рата и Првом светском рату.[143]

Након Другог светског рата проглашен је за народног непријатеља и конфискована му је целокупна имовина, као и велелепна кућа у центру Власотинца, на Тргу ослобођења. Тада се цела породица преселила у Београд.[144] Милан се касније вратио у Власотинце, где је преминуо, и сахрањен је у породичној гробници на власотиначком гробљу.

271.Милан Валчић (извор: Саша Станковић, Животна прича унука чувеног власотиначког банкара, Југмедија, 11.6.2023. https://jugmedia.rs/zivotna-prica-unuka-cuvenog-vlasotinackog-bankara/)

272.Милан Валчић (слика Александра Спасића)

[140] Валчић, Д. (2018): стр.93

[141] ИАЛ, НОС Власотиначког – Власотинце, К153, год 1946-1947, фасцикла 153/1, Л1 Судска док: Милан Т. Валчић, Лазар М. Мршић, Петар Петковић, Решење о одбијању молбе Милана Т. Валчића од 7.3.1946. године.

[142] Михајло М. Костић, *Привредно-географске прилике гравитационе сфере Власотинца*, Гласник Српског географског друштва, свеска XXXIV – том XXXIV, број 1, Београд 1954, 39

[143] Валчић, Д. (2018): стр.93

[144] Саша Станковић, Животна прича унука чувеног власотиначког банкара, Југмедија, 11.6.2023. https://jugmedia.rs/zivotna-prica-unuka-cuvenog-vlasotinackog-bankara/

Кућа Тасе Валчића на Тргу ослобођења бр. 7-9

273.Кућа Тасе Валчића и палата Милана Т. Валчића (извор: Власотинце које не бледи)

Кућа Тасе Валчића саграђена је на Тргу ослобођења, у центру Власотинца, на великом имању породице Валчић, које се простирало око главне пијаце, и у Душановој улици. Налази се на броју 7, на к.п. бр. 1170 и 1171 КО Власотинце-Варош.

Историјски подаци:

Податак када је подигнута није познат, претпоставља се да је изграђена крајем 19. века као стамбено – трговачка кућа трговца Тасе С. Валчића. Наследио је његов син Јосиф Т. Валчић, оториноларинголог који је живео у Нишу.

У спољној архитектури сачувана је пластична декорација на фасади. Згради треба посматрати и као део уличног низа, који представља својеврстну просторно амбијенталну целине. Поседује изванредну локацију, и одликује се једноставним и функционалним просторним решењима и солидном архитектонском обрадом.

274.Изглед куће Тасе Валчића
(фото: И. Цветковић, 2023)

Архитектонске карактеристике:

Зграда се састоји из приземља, у коме су два дућана, и спрата са засебним улазом из некадашњег дворишта у оквиру кога је касније и Милан Валчић подигао своју палату. „Функционалном преправком", у приземљу је сада смештен један локал, а на спрату се налазе просторије Социјалистичке партије Србије и СУБНОР-а Власотинце.

Приземље се састоји од два независна локала, у предњем делу зграде, ка Тргу ослобођења, док је у северозападном делу зграде смештено трокрако степениште које води на спрат.

Спрат поред степеништог простора, има три просторије, две су оријентисане према Тргу ослобођења, а трећа са прозорима окренутим ка дворишту.

Главна, улична фасада је репрезентативна и одликује се широким фронтом са хармонично распоређеним прозорима у низу на спрату и пет масивних дрвених портала (излога) са дуборезним украсима у приземном делу. Између портала у приземљу смештена су двокрилна врата која воде у заједнички пролаз у приземљу, декорисана у истом маниру, са заштитним елементима од кованог гвожђа на стакленим површинама. Између приземља и спрата, у висини међуспратне конструкције, налази се дискретни профилисани подеони венац. Над њим су ритмично распоређени прозорски отвори спрата равног завршетка. Укупно шест отвора је уоквирено са сваке стране пиластрима наглашеног капитела, док су над капителима равни прозорски фронтони, стилизација архитравних греда. Испод парапетних дасака су правоугаоне, сведено декорисане парапетне плоче.

275.Хотел „Призрен" касније „Палас" Проке Црниловића (3), кућа Јосифа Т. Валчића (2) и палата Милана Т. Валчића (1) (извор: Збирка Радивоја Прикића, https://www.facebook.com/IstorijaVlasotinca, приступљено 11. фебруара 2024.)

Следи још један профилисани венац, у нивоу горње међуспратне конструкције, а затим масивнији профилисани поткровни венац. Таванski простор, између венаца, означен је декоративним стубићима и таванским отворима са правоугаони декорисани вентилациони поклопци уоквирени ниским, вертикално плитко канелираним пиластрима. Углове грађевине чине снажни, нутовани пиластри који се завршавају у нивоу другог кордон венца.

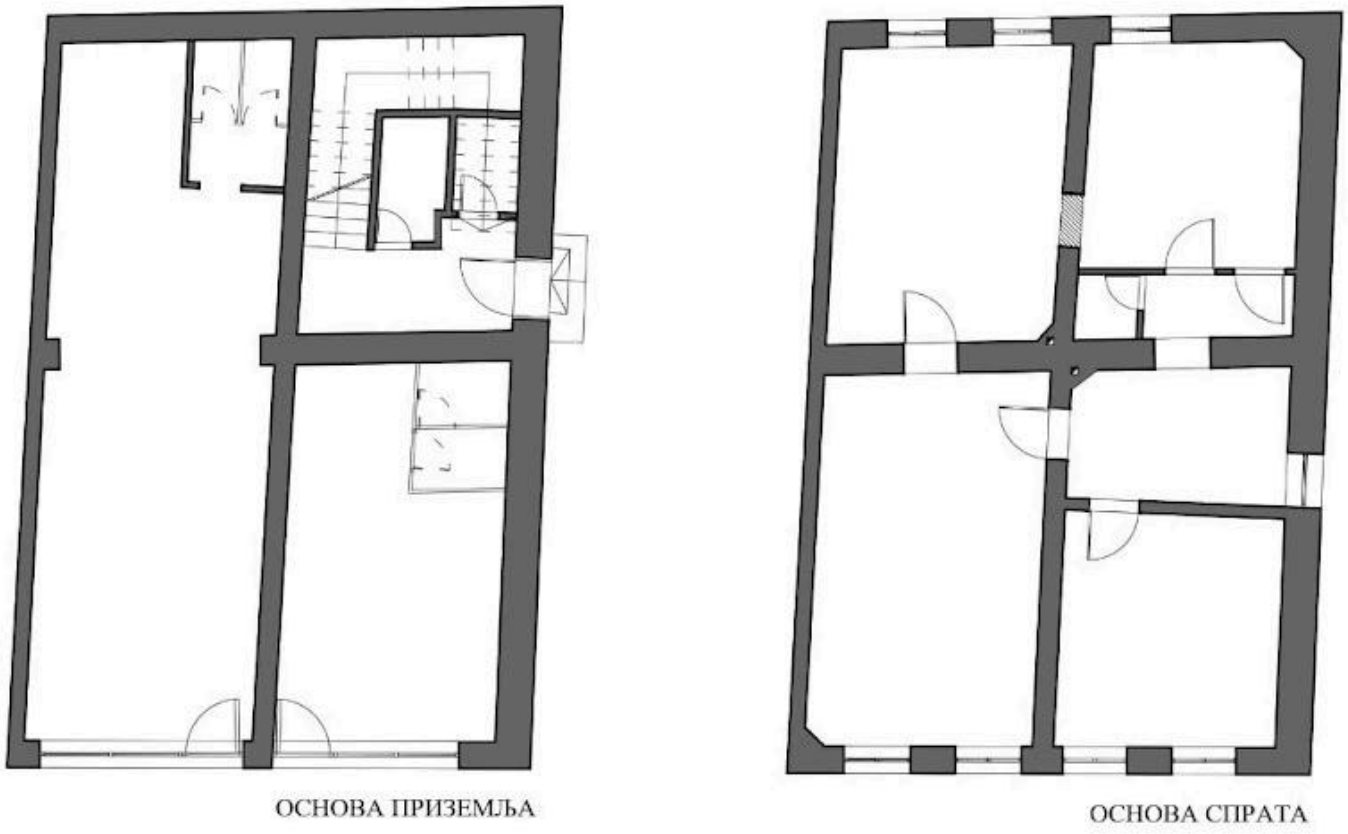
Спрат је од приземља одвојен профилисаним кордон венцем. На спрату су распоређена четири прозорска отвора над којима си равни фронтони. Између прозора су наговештени пиластри, чија тела су у нивоу фасадне равни, а једино се истичу капители. Испод профилисаног кровног венца је низ ниских, вертикално канелираних пиластара који подсећају на триглифе. На крајевима фасаде су равни пиластри једноставних капитела. Кров је двоводни, покривен фалцованим црепом (изворно бибер црепом).

276.Кућа Тасе Валчића и палата Милана Валчића (фото: И. Цветковић, 2023)

Тренутно стање, досадашње конзерваторске/грађевинске активности:

Спратна зграда Тасе С. Валчића претрпела је одређене измене у односу на изворни изглед. Измене се пре свега односе на пробијање и обједињавање отвора у приземљу, отварањем великих излога на месту неколико мањих отвора. Услед ових интервенција дошло је до прекорачења дозвољеног оптерећења на тло, до мрвљења материјала и стварања пукотина и прслина у приземним зонама.

277.Кућа Тасе Валчића, основе (цртеж: екипа Завода, 2023, обрада: С. Станковић, 2023)

Мере заштите:

Чува се изворни изглед и габарит, рестаурирају недостајући елементи на основу изворних елемената и доступних историјских података, у сладу са мерама заштите. Нема промене габарита у погледу висинске регулације главног објекта. Могућа је одређена градња у дворишту, као и рестаурација, реконструкција и доградња помоћних објеката у дворишту, према посебним условима. С обзиром на величину дворишта, могуће је испланирати раличите садржаје и компатибилне намене. Дворишни простор је променио изворни изглед након национализације и претворен је у неку врсту јавне површине, која је временом деградирана, запуштена и неуређена. Двориште уређивати на основу сачуваног изворног изгледа, а начин уређивања базирати на историјским моделима у погледу завршних застора и врсте биљака. Спровести враћање у изворно стање излога и улазних портала у погледу димензија, габарита, материјализације, начина обраде и детаља, по узору на сачуване историјске фотографије и примере излога истог периода градње.

Уклонити или прилагодити башту кафића и надстрешницу којом се заклања визура ка згради. Имајући у виду да постоји већа дворишна површина у непосредној близини, у палати Милана Валчића, размислити о формирању баште у овом простору.

Уклонити све рекламне елементе, а постављање нових могуће је само према посебним мерама техничке заштите.

278.Кућа Тасе Валчића, улична фасада (цртеж: екипа Завода, 2023, обрада: С. Станковић, 2023)

Куће Прикића и фотографске радње Мирковић, на Тргу ослобођења 2-6

279.Куће Властимира Прикића и зграда некадашње фотографске радње "Фото Мирковић" (фото: И. Цветковић, 2023)

Зграде су задржале архитектонске форме и изворну диспозицију у простору, део су сачуване старограде урбане целине, и типичан пример градске архитектуре Власотинца са почетка 20 века. Сачувале су елементе специфичне декорације, која сведочи у прилог архитектонским утицајима на ову средину у првим деценијама 20. века.

Лоциране су у строгом центру града, и грађене су као једноспратна здања пословно-стамбене намене, постављене на регулационој линији улице. Фасаде су мирне и једноставне, али веома складно и хармонично конципиране. Кућа Властимира Прикића се одликује солидном градњом и једноставношћу обраде без сувишних детаља, чиме свакако сведочи о историјским и архитектонским карактеристикама времена у коме је грађевина настала. Обрада фасада је једноставна, без украса. Први спрат је одвојен од приземља равним, профилисаним венцем. Једноставно решено фасадно платно украшавају плитко профилисани оквири два прозорска отвора. У приземљу се налазе два независна локала, од којих је у једном била смештена обућарска радња, а у другом пошта.[145]

Друга зграда је нешто класичнијег архитектонског изгледа. Састоји се из приземља и спрата одвојеним подеоним венцима, наглашеним нутованим имитацијама камених квадера.

Почетком 21. века, група власотиначких привредника је реализовала радове на обнови фасада градитељског наслеђа Власотинца и том приликом су фасаде ових зграда обновљене.

[145] Валчић, Д. (2002): *Сшара власошиначка шрговачко-занашска чаршија, Лесковачки зборник 42*, Народни музеј Лесковац, стр. 213

280.Куће Властимира Прикића и некадашње фотографске радње “Фото Мирковић” (извор: Валчић, Д. (2002): *Сшара власошиначка шрговачко-занашска чаршија, Лесковачки зборник 42*, Народни музеј Лесковац, стр. 205)

281.Куће Прикић и Мирковић, уличне фасаде (цртеж: екипа Завода, 2023, обрада: Л. Динић, 2024)

Гигина кућа - Зграда Народне библиотеке “Десанка Максимовић”

282.Гигина кућа на Тргу ослобођења бр. 14а (фото: И. Цветковић, 2023)

Гигина кућа на Тргу ослобођења на броју 14а, налази се на катастарској парцели бр. 2464/2, са заштићеном околином на к.п. бр. 2463 и 2464/1 КО Власотинце – Варош.

Историјски подаци:
Кућа је саграђена око 1850. године, као стамбени објекат за Стојана Стојилковића, трговца.

Стојан Стојилковић организатор и борац за ослобођење Власотинца, тада имућни трговац. За време ослобођења југа Србије 1877 и 1878. године, српска врховна команда убацивала је устанике у позадину турске војске. У рејону Лесковца убачен је Никола (Коле) Рашић, трговац из Ниша. Под његовим руководством у Поречју код Лесковца било је око 200 устаника, а у рејону Власотинца, под руководством Стојана Стоилковића, око 900 устаника.

Стојан и Јован Стојилковић погинули су у борби за ослобођење Власотинца 1877. године, која се одиграла на брду Косовица, између Власотинца и Грделице. Стојан и Јован Стојилковић били су наследници **Ђоке Стојилковића**, још једног власотиначког устаника који је обешен за време Садразамске пљачке 1860. године. Наследник Стојана Стојилковића је био Глигорије, Гига, усвојен након ослобођења Власотинца, те по њему овај објекат до данас носи назив Гигина кућа.[146]

[146] Милорад Војиновић (1984): *Гиīина кућа у Власоīинцу, конзерваīорске инīервенције и осīособљавање објекīа за īрезенīацију с новом наменом*, Заштита споменика народног градитељства, Зборник радова са саветовања о заштити споменика народног градитељства 27-30 септембар 1983, Титово Ужице, Сирогојно, Друштво конзерватора Србије. Београд, стр. 138-140.

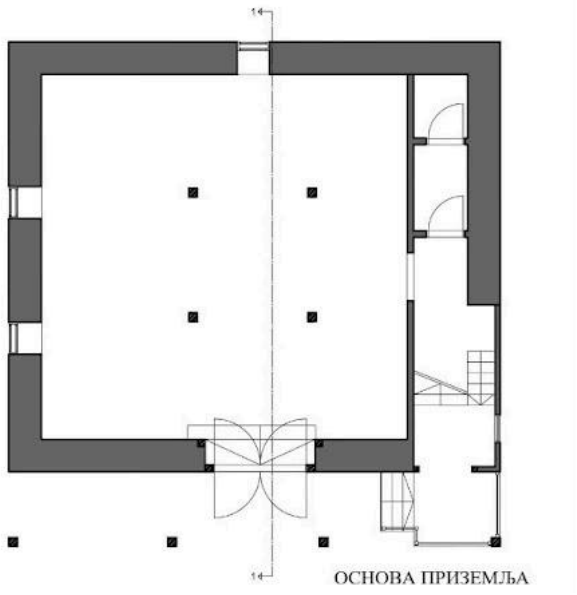
Кућа је проглашена за културно добро, споменик културе, Одлуком Скупштине општине Власотинца, број 06-73/79, дана 24.06.1979. године. Одлуком Скупштине СРС РС број 150 од 26.11.2987. категорисана је и утврђена за културно добро од великог значаја. До 1979. се налазила у приватном власништву, након чега прелази у државну својину. Од 1981. године објекат је дат на коришћење Народној библиотеци „Десанка Максимовић" Власотинце.

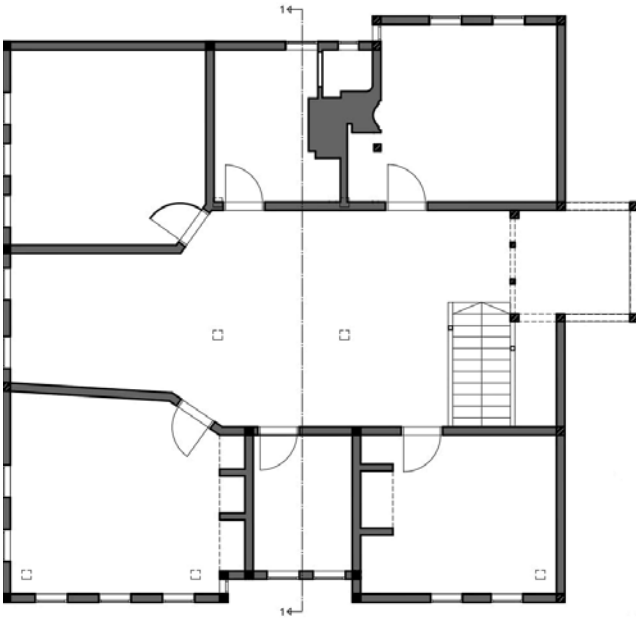
283.Гигина кућа пре извођења конзерваторско рестаураторских радова (извор: албум Христирфоора Црниловића, https://bibliotekavlasotince.org.rs/), приступљено 18. новембра 2023. године

Архитектонске карактеристике:

Објекат је спратности П+1. Приземни део, некада вински подрум, унутрашњих је димензија 8,5/9,8 метара и нижи је у односу на коту терена за оком 30 цм. Зидови доње етаже су зидани ломљеним каменом у дебљини 75 цм. Улаз у приземље је постављен централно, у северном зиду. Над улазним делом приземља спрат има већи габарит од доње етаже, те испред улазне партије постоји трем са четири стуба на која се ослања горњи део. Приземље је слободан простор светле висине 3,5 м, без унутрашњих зидова, и садржао је једино четири дрвена стуба на ћулсијама који подупиру таваницу.

284.Гигина кућа, основа приземља (документација Завода, 1978. године)

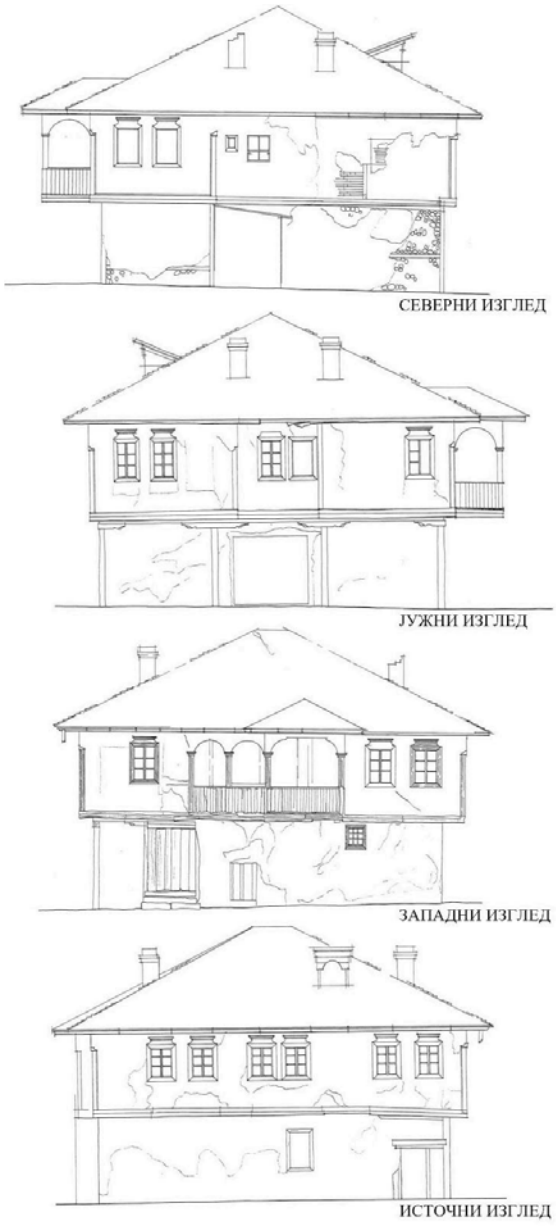
285.Гигина кућа, основа спрата
(документација Завода, 1978. године)

На спрат је водило дрвено степениште које је полазило споља, са нивоа терена, позиционирано уз западну фасаду приземља. Спрат је већег габарита од приземља, те је на северној страни избачен у поље у односу на габарит приземља. Истурени део се ослања на четири дрвена стуба која се налазе успред улаза у приземни део. Спрат је грађен у бондрук систему, са дрвеним стубовима и косницима као носећим елементима, и испуном од чатме, местимично од опеке и ћерпича. Светла висина спрата износи 2,60 метара. У функционалном смислу, централни део спрата заузимао је пространи хол који се ка јужној страни сужава, а са чије се северне и јужне стране нижу симетрично распоређене просторије. Са западне стране на хол се надовезивао отворен доксат са истуреном диванханом.

Дрвене таванице у собама и диванханма су биле различито украшене и резбарене. Сем таваница, резбаријом су били декорисани и собни долапи, врата и ограде. Највећа и најрепрезентативнија је била гостињска соба, смештена у североисточном делу куће. Сем изузетно декоративно изрезбарене таванице, у овој соби се налазио и долап и иконостас. У соби смештеној у југозападном делу је постојалалепо касетирана таванивца, као и камин повезан са са огњиштем суседне мале просторије.[147]

Доксат на спрату је у обликовном смислу најистакнутији елемент. Над дрвеним стубовима доксата су слепе аркаде, попут оних карактеристичних за моравски тип традиционалне куће. Између стубова је дрвена ограда која је била декоративно обрађена. Кров је четвороводни, покривен ћерамидом, са широком стрехом. Над доксатом на западној страни објекта кров излази ван четвороугаоног габарита.

Објекат представља репрезентативан пример османско-балканске архитектуре, варошке породичне куће средине 19. века.

286.Гигина кућа, изгледи и ситуациони план
(документација Завода, 1978. године)

[147] Даница Валчић (2018), стр 28

Досадашње конзерваторске/грађевинске активности:

Почетни радови на санацији и реконструкцији објекта су рађени у периоду 1979-1984. године, када је кућа већ била у изузетно запуштеном и пропалом стању. Како би се ова кућа сачувала од пропадања и уништења, Завод за заштиту споменика културе Ниш израдио је документацију постојећег стања и пројекат конзерваторско - рестаураторских радова, у циљу извођења потребних радова на заштити и рестаурацији. Одговорни пројектант на овом пројекту био је архитекта Милорад Војиновић, који је и вршио надзор над извођењем планираних радова.

287.Гигина кућа пре конзерваторских радова (извор: ЗЗСК Ниш)

288.Гигина кућа након првих конзерваторских радова 1979-1984. године (извор: ЗЗСК Ниш)

289.Гигина кућа пре конзерваторских радова (извор: ЗЗСК Ниш)

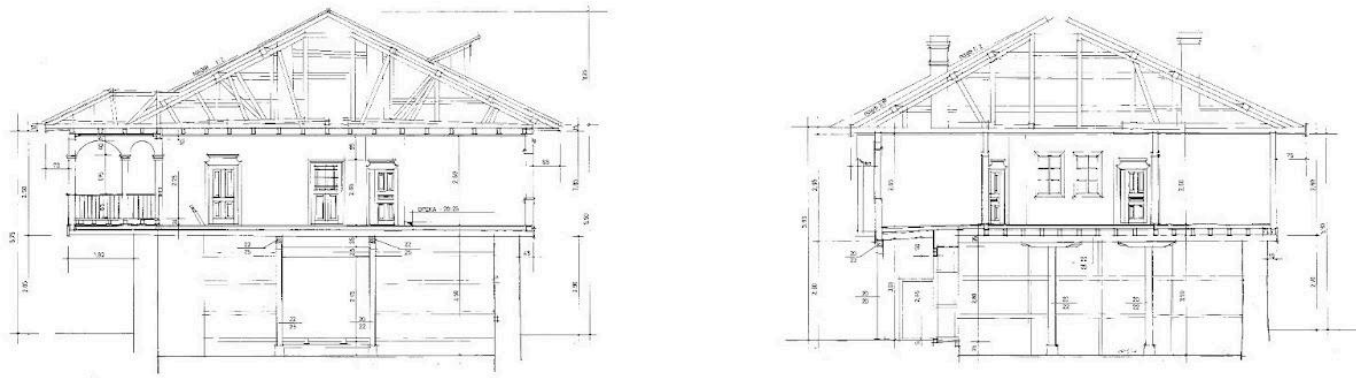

290.Гигина кућа након првих конзерваторских радова 1979-1984. године (извор: ЗЗСК Ниш)

У овој етапи радова вршена је статичка санација бондручних носећих зидова, замена пропале таванске и кровне конструкције, покривање крова ћерамидом, санација и обликовање димњака, санација делимично оштећене међуспратне конструкције.

Приликом реализације ових радова архитекта Милорад Војиновић није имао податке о аутентичном изгледу димњака, па је њихова реконструкција вршена на основу аналогија, према документација са цртежима старих лесковачких кућа овог периода.[148]

[148] Војиновић, М. (1984): стр. 139

291.Гигина кућа пројекат конзерваторских радова
(извор: Завод за заштиту споменика културе Ниш, обрадио Милорад Војиновић, 1979)

Такође, како би објекат био оспособљен за функционалну употребу, извршено је и увођење инсталација. Измештена је и целокупна улазна партија која води ка просторијама на спрату, и сада степениште полази са северне фасаде на којој је главни улаз. Како би простор приземља могао добити одговарајућу намену додат је санитарни чвор, а уједно је из овог простора омогућен приступ степеништу. Таваница подрума је подашчана, зидови малтерисани са унутрашње стране, али је део њихове површине остављен како би се показала структура и првобитни начин обраде ентеријера приземља (подрума). На спрату је извршено застакљивање доксата померљивим преградама. Сви столарски елементи су направљени по узору на оригиналне, према документацији или сачуваним фрагментима.

Априла 2008. године, у пожару који се догодио, сем књижног фонда изгорео је и добар део објекта, укључујући кровну конструкцију, међуспратну и плафонску конструкцију ка тавану, столарију на спрату и дрвену ограду на доксату. Дрвени елементи спрата, долап, украсне угаоне лајсне, опшиви стреха и первази око прозора, као и дрвено степениште које води ка спрату су били у великој мери оштећени ватром.

292.Гигина кућа након пожара 2008. године (фото:ЗЗСК Ниш, З. Радосављевић, 2008)

Стручна екипа Завода за заштиту споменика културе Ниш изашла је на лице места након пожара и започела активности на санацији куће и враћање у првобитно стање.

Уследили су послови прикупљања техничке документације постојећег стања и процењивања штете, у циљу израде пројекта санације и рестаурације угроженог културног добра.

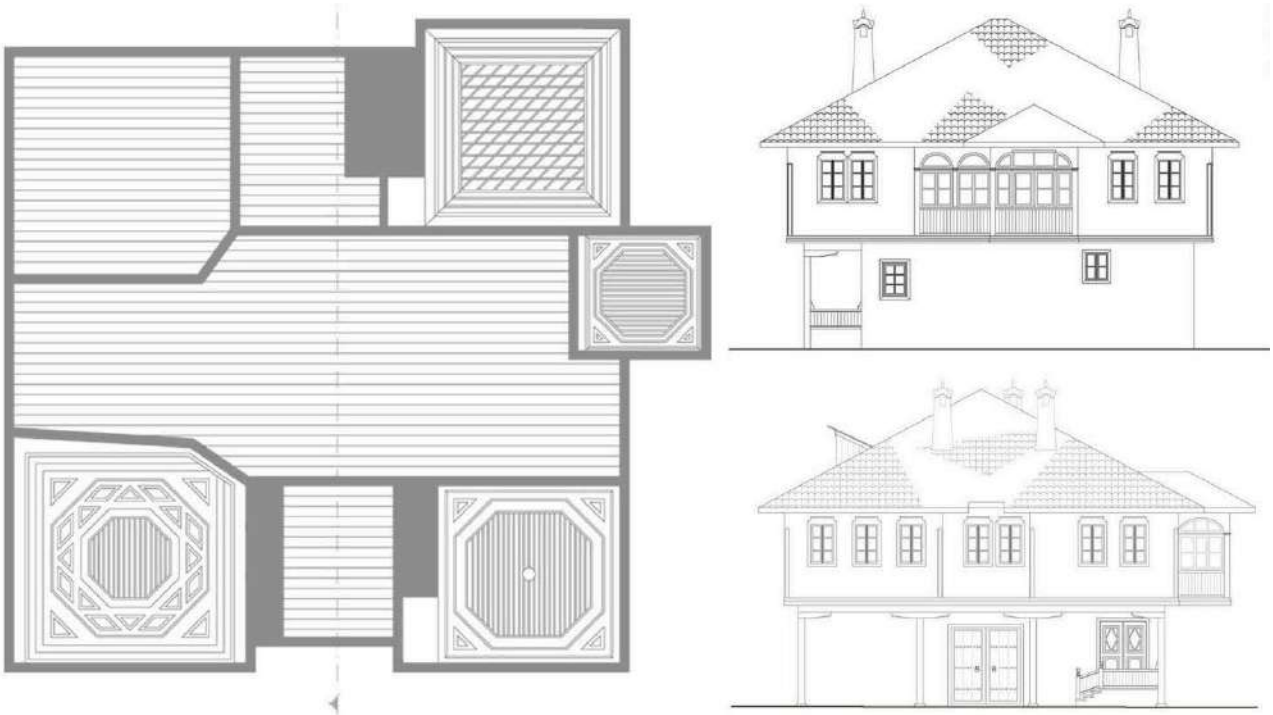
Реализација пројекта за санацију започета је исте године, а одговорни пројектанти архитектуре и конструкције били су архитекта Никола Милић и д.и.г. Небојша Босанац. Министарство надлежно за послове културе одвојило је средства за неопходне радове и до 2010. године су у више фаза, вршени конзерваторски и рестаураторски радови на објекту. Радови на санацији штете од пожара обухватили су следеће: замена кровног покривача, статичка консолидација кровне, таванске и међуспратне конструкције, санација зидова, замена столарије, замена подне, плафонске и зидне облоге, опшивање фасадних елемената, обнова доксата и степеништа, нова инсталација водовода, канализације и електроинсталација.

У неколико кампања, до 2010. године, оштећени делови куће санирани су и враћени у првобитно стање, а библиотека је наставила свој рад у истим просторијама.

293.Изглед Гигине куће у току радова након пожара 2008. године (фото:ЗЗСК Ниш, З. Радосављевић, 2008)

294.Гигина кућа, детаљ таваница и изгледи (документација Завода, 1978. године, обрада 2008)

Улица Марка Орешковића

Улица Марка Орешковића у извесној мери представља мали стамбени крак просторне културно – историјске целине Старе чаршија у Власотинцу, који је у непосредној вези са Тргом ослобођења са којим чини интегралну целину и надовезује се на постор чаршије.

Поред карактеристичних стамбених кућа, веома различите архитектонске обраде и изгледа, постављених у пространим двориштима са лепим баштама и пуно зеленила, на углу са Тргом ослобођења налазе се значајне јавне грађевине – Зграда МУП-а и Зграда завичајног музеја, затим комплекс зграда ОШ „8. октобар”, а у продужетку и Зграда некадашњег Народног (Соколског) дома.

Улица Марка Орешковића представља стамбену улицу, у чијем продужетку се надовезује индустријски комплекс и власотиначко гробље. Представља нешто фреквентнију саобраћајну комуникацију, и потребно је анализирати могућности уређења према моделима решавања већ постојећих старих градских језгара.

Мере заштите:

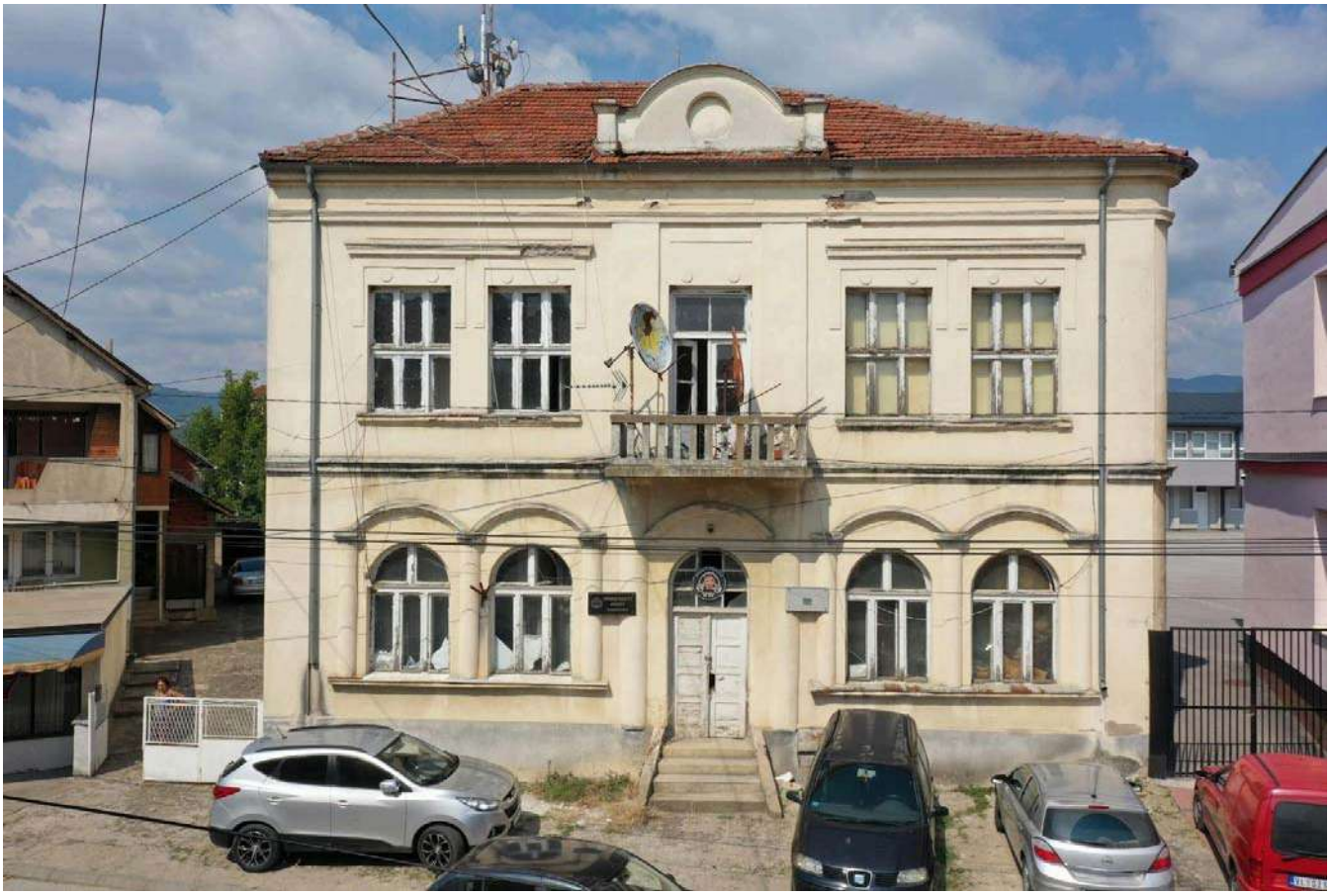
Улица Марка Орешковића тренутно је оптерећена неартикулисано паркираним аутомобилима, због којих су заузети тротоари, па пешаци морају да користе коловоз. Делимично се може уређивати према моделима уређења старих градских језгара. Планирати озелењавање, одговарајућим врстама биљака. могу се планирати ниско и жбунасто растиње, цветни аранжмани, у сарадњи са специјалистима за хортикултуру. За планирање високог зеленила потребно је водити рачуна о његовим позицијама, са циљем очувања отворених визура према грађевинама од посебне вредности.

ЛЕГЕНДА	
	Грађевине од посебне вредности
	Грађевине од вредности
	Грађевине које не нарушавају амбијент
	Грађевине без вредности
	Грађевине у нескладу са амбијентом
	Модернистички објекти грађени након Другог светског рата

				
10а-10	**6-8**	**4**	**2**	**13**
Куће Миладина Ђорђевића на к.п. бр. 1188 и 1189	**Две кућа на к.п. бр. 1187**	**Народни (Соколски) дом на к.п. бр. 1182**	**Зграда ОШ “8. октобар”-а на к.п. бр. 1185/1**	**Завичајни музеј Власотинце (Стара општина, Турска кула) на к.п. бр. 1184**
Тип деградације: 1 и 7	**Тип деградација: 10**	**Тип деградација: 1 и 7**	**Тип деградација: 10**	**Тип деградација: /**
Улица Марка Орешковића тренутно је оптерећена неартикулисано паркираним аутомобилима, због којих су заузети тротоари, па пешаци морају да користе коловоз. Делимично се може уређивати према моделима уређења старих градских језгара. Планирати озелењавање, одговарајућим врстама биљака. могу се планирати ниско и жбунасто растиње, цветни аранжмани, у сарадњи са специјалистима за хортикултуру. За планирање високог зеленила потребно је водити рачуна о његовим позицијама, са циљем очувања отворених визура према грађевинама од посебне вредности.				
Чува се изворни изглед и габарит, рестаурирају недостајући елементи на основу изворних података и доступних историјских података, у складу са мерама заштите. Нема промене габарита у погледу висинске регулације главног објекта. Могућа је одређена градња/ремоделовање дограђених делова куће у задњем делу дворишту. Могућа је рестаурација, реконструкција и евентуална хоризонтална доградња зграде у дворишту (на к.п. бр. 1189 КО Власотинце варош), према посебним условима. Евентуалну нову градњу могуће је планирати у северном делу парцела. Двориште уређивати на основу сачуваног изворног изгледа (препоручује се очување калдрме од камена облутака), а начин уређивања базирати на историјским моделима у погледу завршних застора и врсте биљака.	Објекте на к.п. бр. 1187 потребно је уклонити и заменити новим, или ускладити са непосредним окружењем, што подразумева прекомпоновање дводводних кровова, тераса и архитектонске обраде. Висинску регулацију објекта на к.п. бр. 1187, усклађивати са висином венца, односно са висином зиданог дела куполе, грађевине од вредности на к.п. бр. 1189. Архитектонско обликовање објекта потребно је ускладити са грађевинама од посебне вредности у непосредном окружењу, складном архитектонском композицијом, одговарајућим колоритом и сл.	Чува се изворни изглед и габарит, рестаурирају недостајући елементи на основу изворних података и доступних историјских података, у складу са мерама заштите. Нема промене габарита у погледу висинске регулације. Задржати изворну намену, или предвидети другу одговарајућу намену. Могуће је одређено мање ремоделовање дела зграде у северном делу објекта.	Још приликом првих конзерваторско-рестаураторских радова уочена је неодговарајућа позиција помоћне школске зграде, која је сграђена је 1956. године, непосредно уз Стару општину, на одстојању од само око 0,50m. Прво је подигнута као приземна зграда за школске потребе, да би 1961. године у њеним габаритима био надограђен спрат. 2020-2022. године, по узору на постојећи изглед и у габаритима постојеће школске зграде, изграђена је нова школа. Ипак више од шездесет година касније, школска зграда је и даље ту.	Чува се изворни изглед и габарит, рестаурирају недостајући елементи на основу изворних елемената и доступних историјских података, у складу са мерама заштите. Нема промене габарита у погледу висинске регулације. Задржати постојећу намену културне установе. Посебну вредност представља двориште са зеленилом, што треба задржати и подстицати. Двориште уређивати на основу сачуваног изворног изгледа (препоручује се очување калдрме од камена облутака), а начин уређивања базирати на историјским моделима у погледу завршних застора и врсте зеленила.

				
1	**9**	**11**	**13**	**25**
Зграда Суда на к.п. бр. 1173/1	**Кућа на к.п. бр. 1177**	**Кућа Александра Динкића на к.п. бр. 1178**	**Кућа на к.п. бр. 1179/1**	**Кућа Гаврила Паруновића на к.п. бр. 1181**
Тип деградација: 10	**Тип деградација: 10**	**Тип деградација: 1 и 7**	**Тип деградација: 10**	**Тип деградација: 7**
Улица Марка Орешковића тренутно је оптерећена неартикулисано паркираним аутомобилима, због којих су заузети тротоари, па пешаци морају да користе коловоз. Делимично се може уређивати према моделима уређења старих градских језгара. Планирати озелењавање, одговарајућим врстама биљака. могу се планирати ниско и жбунасто растиње, цветни аранжмани, у сарадњи са специјалистима за хортикултуру. За планирање високог зеленила потребно је водити рачуна о његовим позицијама, са циљем очувања отворених визура према грађевинама од посебне вредности.				
Чува се изворни изглед и габарит, рестаурирају недостајући елементи на основу изворних података и доступних историјских података, у сладу са мерама заштите. Нема промене габарита у погледу висинске регулације главног објекта. Могућа је одређена градња/ремоделовање дограђених делова куће у задњем делу дворишту. Могућа је реставрација, реконструкција и евентуална хоризонтална доградња зграде у дворишту (на к.п. бр. 1189 КО Власотинце варош), према посебним условима. Евентуалну нову градњу могуће је планирати у северном делу парцела. Двориште уређивати на основу сачуваног изворног изгледа (препоручује се очување калдрме од камена облутака), а начин уређивања базирати на историјским моделима у погледу завршних застора и врсте биљака.	Објекат на к.п. бр. 1177 могуће је уклонити и заменити новим, или ускладити са непосредним окружењем, што подразумева прекомпоновање архитектонског обликовања, кровних баџа, пропорција отвора и излога, и др. Архитектонско обликовање објекта потребно је ускладити са грађевинама од посебне вредности у непосредном окружењу, складном архитектонском композицијом, одговарајућим колоритом и сл.	Чува се изворни изглед и габарит, рестаурирају недостајући елементи на основу изворних података и доступних историјских података, у сладу са мерама заштите. Посебну вредност представља двориште са зеленилом, што треба задржати и подстицати. Двориште уређивати на основу сачуваног изворног изгледа (препоручује се очување калдрме од камена облутака), а начин уређивања базирати на историјским моделима у погледу завршних застора и врсте зеленила.	Објекат на к.п. бр. 1179/1 могуће је уклонити и заменити новим, или ускладити са непосредним окружењем, што подразумева прекомпоновање архитектонског обликовања, кровних равни, тераса, пропорција отвора и излога, и др. Архитектонско обликовање објекта потребно је ускладити са грађевинама од посебне вредности у непосредном окружењу, складном архитектонском композицијом, одговарајућим колоритом и сл.	Чува се изворни изглед и габарит, рестаурирају недостајући елементи на основу изворних елемената и доступних историјских података, у сладу са мерама заштите. Нема промене габарита у погледу висинске регулације. Кућа је рестаурирана 2003. године и добро се одржава. Посебну вредност представља двориште са зеленилом, што треба задржати и подстицати. Двориште уређивати на основу сачуваног изворног изгледа (препоручује се очување калдрме од камена облутака), а начин уређивања базирати на историјским моделима у погледу завршних застора и врсте зеленила.

Зграда Народног (Соколског) дома у Улици Марка Орешковића бр. 4

295.Зграда Народног (Соколског) дома у Ул. Марка Орешковића бр. 4 (фото: А. Никшић, 2023)

Зграда Народног дома у Улици Марка Орешковића број 4, налази се на катастарској парцели бр. 1182 КО Власотинце – Варош.

Историјски подаци:

Соколско друштво у Власотинцу основано је 1909. године, на иницијативу Александра Црниловића, његовог млађег брата Уроша и учитеља Лазара Миљковића, под називом „Гимнастичко и патриотско друштво – Соко", а 1910. године се трансформише и добија назив Соколско друштво „Душан Силни – Власотинце".[149]

Соколско друштво је, на иницијативу Радула Велашевића, 27. априла 1926. године је упутило предлог Певачкој дружини „Његош", читаоници и другим еснафским удружењима иницијатииву за изградњу Народног (Соколског) дома, а затим 1928. године и Вардарској бановини за помоћ, али је захтев одбијен.[150]

Да би се завршила градња дома у помоћ је притекао Влада Илић, индустријалац, који је приложио новац који је био потребан за завршетак градње.[151]

Зграда под називом „Народни дом" саграђена је 1929. године, средствима Власотиначког еснафа, Соколског друштва, Трговачког удружења, Певачке групе „Његош" и Народне књижнице и читаонице и имала је јавну намену. Освећена је 19. октобра 1929. године. Иницијатор за изградњу је био

[149] Ћукаловић, С. (2003): *Соколско друштво Власотинце 1909-1941*, Власотиначки зборник бр. 1, Културни центар, Власоотинце, стр. 65-76

[150] Ћукаловић, С. (2003): *Соколско друштво Власотинце 1909-1941*, Власотиначки зборник бр. 1, Културни центар, Власоотинце, стр. 69

[151] Станковић, С. (2018): стр.

доктор Радул Велашевић, угледни лекар у Власотинцу тог времена.

Архитекта здања је остао непознат, али је записан податак да је грађевинским радовима руководио Миладин Ђорђевић, познати локални грађевински предузимач.

У Дому су биле смештене просторије културних и професионалних удружења Власотинца.

296.Зграда Народног (Соколског) дома 1929. године (фото:"Рекорд" Власотинце)

Приликом прикупљања средстава за изградњу и функционисање Народног дома установљене су титуле, односно Дом је имао своје Добротворе, Велике Добротворе, Утемељиваче, Помагаче и Почасне чланове, а новчана средства за рад обезбеђивана су од прихода са организованих забава, путем добровољних прилога, завештања имања дому, као и кроз годишњу уплату чланарина друштава која су уложила мање капитала при његовој изградњи.[152]

Од изградње 1931, до 1941. године Дом је активно радио. У њему се одвијао културни и уметнички живот Власотинца организовањем већег броја забава, приредби, игранки и матинеа. У њему су извођене и соколске вежбе, прославе различитих власотиначких удружења, и генерално сви важнији скупови у овом периоду.

За време Другог светског рата сат кула која се налазила на југоисточном углу зграде срушена је од стране бугарских војника, а дом је делимично био оштећен. После рата, до 1951. године овде је била смештена Женска занатска школа, а од 1951. до 1972. године, школа ученика у привреди. Након 1972. просторије дома користи спортска организација „Партизан" – друштво за телесно васпитање. Почетком 2000. године неке од просторија у дому користио је локални лист „Власина", локална телевизија „Власотинце" и локална радиостаница „Гага", а у одређеним просторијама биле су канцеларије Српског покрета обнове (СПО) и Друштва за едукацију Рома Власотинца.

297.Поштанска маркица са Зградом Народног дома у Власотинцу (извор: Народна библиотека Власотинце)

Зграда се данас не користи у пуној мери, али је Општина Власотинце започела активности за њену ревитализацију, израду урбанистичког пројекта и пројекта реконструкције, санације и адаптације, са циљем да се оспособи за поновно коришћење и привођење новој намени.

298.Зграда Народног (Соколског) дома у Ул. Марка Орешковића бр. 4, улична - јужна фасада(цртежи: пројектна документација "Грминг" Ниш)

[152] Даница Валчић (2018): стр 80

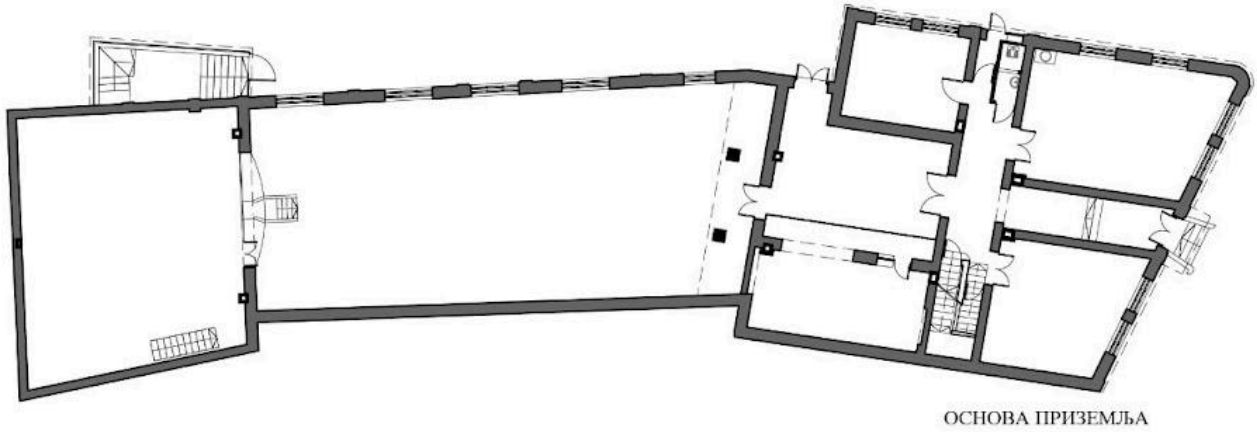
299.Централни трг, поглед ка споменику, начелству, старој општини и Народном дому
(извор: документација Народна библиотека “Десанка Максимовић” Власотинце

Архитектонске карактеристике:

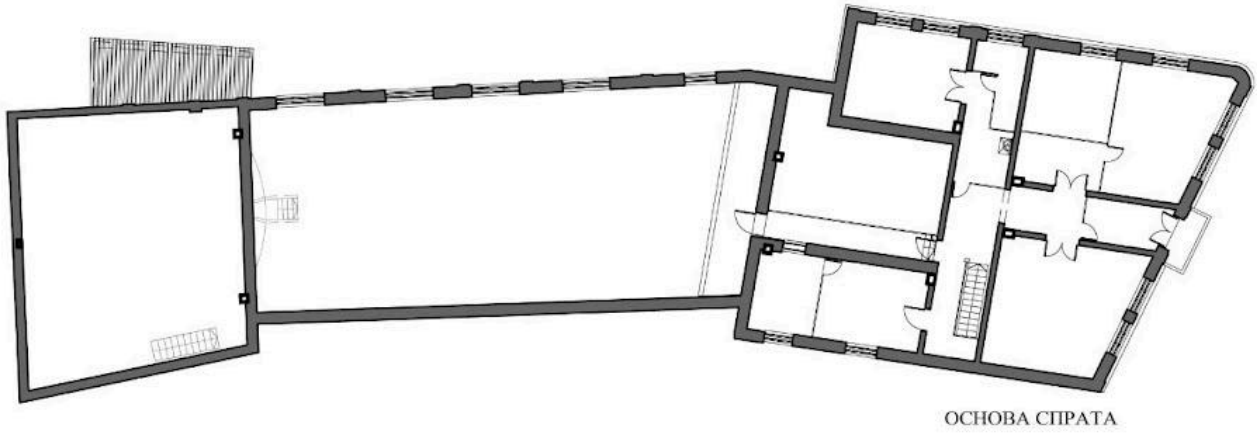
Објекат је издужене пологоналне основе, орјентисане приближно у правцу север-југ и чине га два корпуса, улични корпус са канцеларијама и део спортске дворане са бином. Спратности је По+П у делу спортске дворане, односно П+1 у делу канцеларија. Примењен је зидани конструктивни систем. Зидови су од опеке, а међуспратна конструкција је дрвена. Кровна конструкција је дрвена, а кров сложен и прати геометрију, али и висинске разлике појединих делова објекта.

Подрумска етажа се налази само испод северног корпуса објекта који је смештен у најдубљем делу парцеле. Подрумски простор у два нивоа је позициониран испод бине која је смештена у приземљу овог дела објекта. Подрумском простору се приступа преко степеништа позиционираног са источне стране. Подрум је на коти -4.50 у односу на коту приземља, (односно коту пода фискултурне сале) и у њему су смештене оставе, санитарни чворови и туш кабине. На горњем нивоу подрумског простора, непосредно испод бине, на коти -1.30м, смештене су свлачионице, канцеларија и помоћне просторије. Под бина је на +1м од коте пода фискултурне сале. Укупна светла висина дела дела изнад бине је око 6,5 метара.

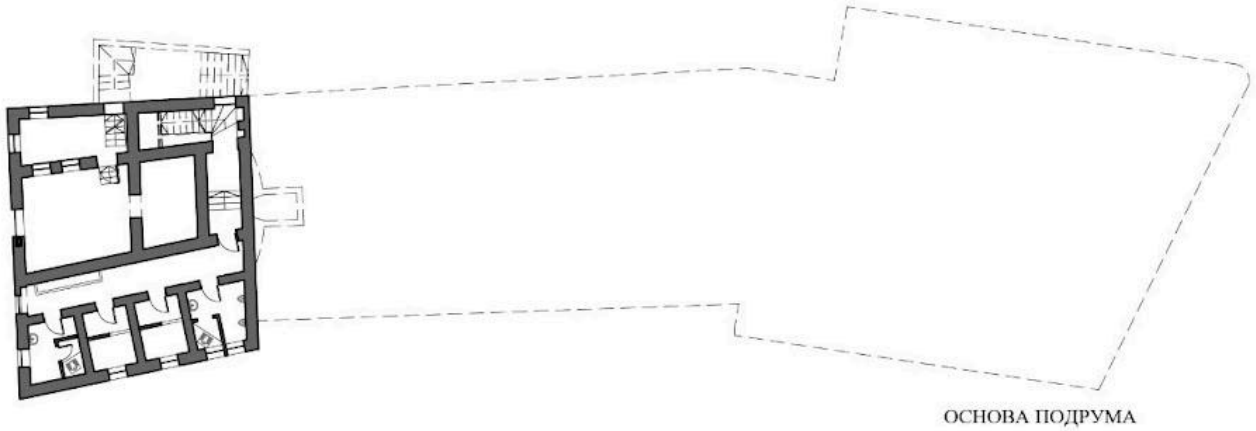
Фискултурна сала, која се налази у средишњем делу објекта је степеништем повезана за претходно споменутим подрумским делом.

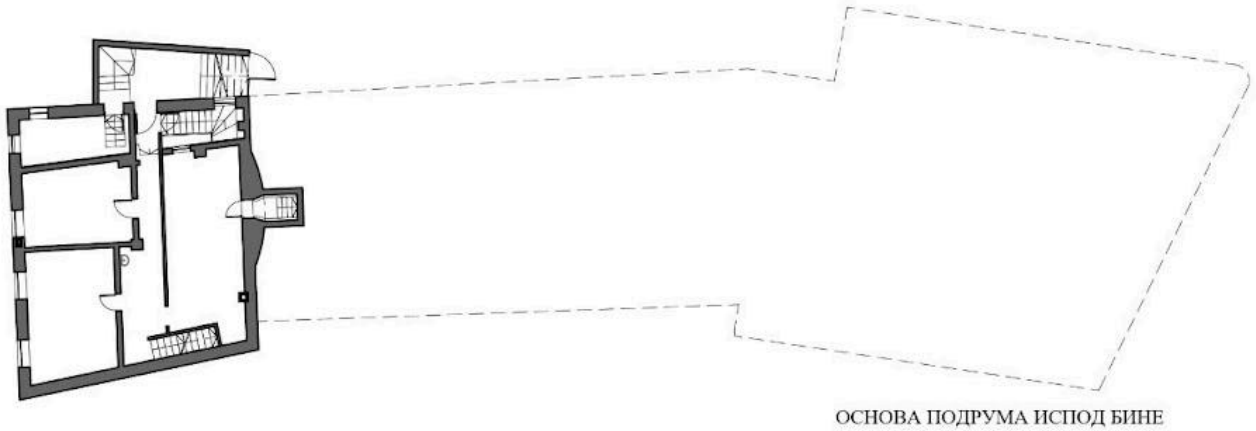
ОСНОВА ПРИЗЕМЉА

ОСНОВА СПРАТА

ОСНОВА ПОДРУМА

ОСНОВА ПОДРУМА ИСПОД БИНЕ

300.Зграда Народног (Соколског) дома у Ул. Марка Орешковића бр. 4, основе
(цртежи: пројектна документација "Грминг" Ниш)

301.Зграда Народног (Соколског) дома у Ул. Марка Орешковића бр. 4 (фотограметрија: А. Никшић, 2023)

У јужном делу парцеле, уз улицу Марка Орешковића, смештен је спратни део објекта. Приземљу се приступа са улице, преко централно позиционираног наглашеног степеништа. Ходник води у три простране канцеларије, као и у холски предпростор фискултурне сале. Двокраким степеништем се стиже на спрат, на коме су такође смештене канцеларије са одговарајућим помоћним просторијама.

Прочеље објекта у свом приземном делу садржи централно постављен улазни део са полукружно завршеним вратима над којима је лучно сегментни венац који прати облика горњег дела врата и изведен је у малтеру. Врата су са обе стране фланкирана пиластрима, који се пружају до подеоног венца у нивоу међуспратне конструкције. Пиластри су полукружног попречног пресека, са једноставним капителима. Лево и десно од улазног дела је по пар полукружно завршених прозорских отвора. Они су такође уоквирени пиластрима у истом маниру, али који полазе од нивоа парапета, а завршавају се у нивоу темена лука. И над њима су лучни сегментни венци који прате облик прозора

На крајевима објекта су некада хоризинтално канеловани, а данас равни пиластри који се протежу и изнад хоризонталног кордон венца. Изнад улаза се налази плитки балкон са оградом од бетонских стубића без орнамената, са хоризонталном завршном гредом преко њих, обрађеном на исти начин. Размак између стубића је готово исти као њихова ширина. Балконска врата су од масивних дрвених профила, без орнамената. Лево и десно од њих су позиционирана два пиластра, која полазе од хоризонталног венца у нивоу међуспратне конструкције над приземљем, а завршавају се у нивоу горњег венца. Некада су били хоризонтално канеловани, а данашња обрада им је равна. Симетрично од балконских врата, са обе стране постоје по два велика прозора. Прозорски отвори су подељени на шест једнаких поља. Над оба пара прозора је

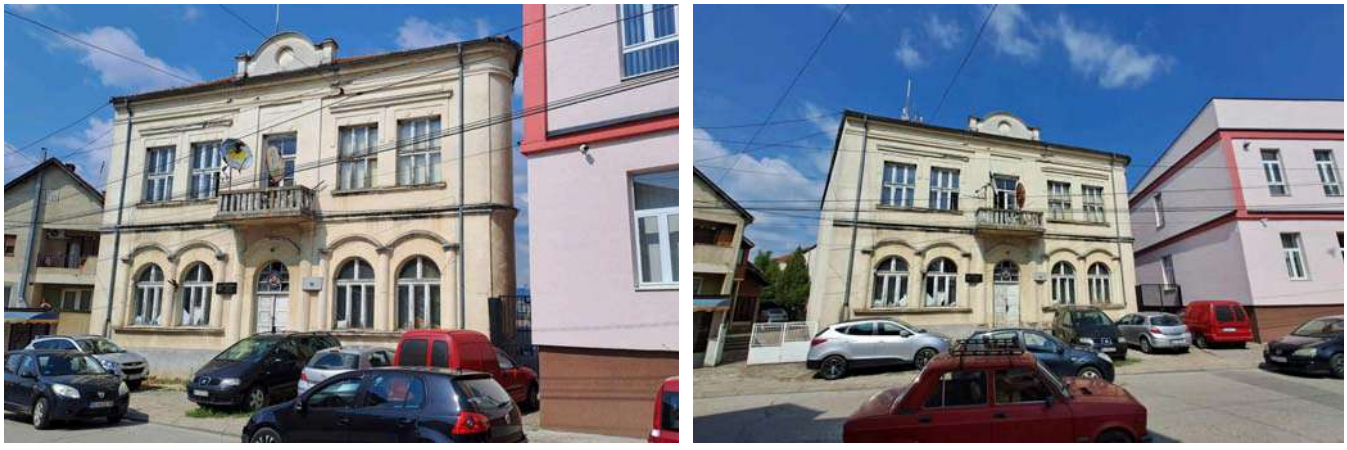
малтерна декорација у виду заједничког хоризонталног профилисаног венца и малтерних поља облика слова П у горњој трећини прозора. Над сваким прозором су по два кружна украса. Испод прозора се налази заједнички хоризонтални профилисани венац. Изнад профилисаног кровног венца је атика, у ширини средњег поља фасаде. Атика бочно садржи по један стуб, док је централни део завршен полукружно. Завршена је дискретним венцем.

Источни део објекта је заобљен. Над овим делом је раније постојао градски сат, који је срушен 1941. године.

Западна фасада овог корпуса је обликована у сличном маниру, али без превелике употребе декоративних елемената. Примењивани су само хоризонтални венци и равни пиластри којима је фасадна раван дељена на поља са два, односно једним прозорским отвором. Фасаде другог корпуса су знатно сиромашније у обради.

302.Зграда Народног (Соколског) дома у Ул. Марка Орешковића бр. 4, источна и западна фасада (цртежи: пројектна документација "Грминг" Ниш)

303.Зграда Народног (Соколског) дома у Ул. Марка Орешковића бр. 4 (фото: И. Цветковић, 2023)

Тренутно стање:

Зграда је у великој мери сачувала аутентичност, оригинални архитектонски изглед, конструктивни склоп и ентеријер. Иако нису забележени грађевински радови који су извођени, зграда је имала макар једну већу обнову након Другог светског рата. У унутрашњости се могу уочити бројна преграђивања и парцијалне интервенције, за задовољавање тренутних потреба корисника. Интервенције су највећим делом реверзибилне, спроведене лаким преградама и могуће је у потпуности сагледати и вратити изворни изглед и распоред просторија.

Тренутно стање је незадовољавајуће, делови зграде су запуштени и не оржавају се, потребно је у што скорије време приступити козерваторско-рестаураторским радовима и радовима на обнови.

Започета је израда пројектне документације за реконструкцију зграде, на основу услова за предузимање мера техничке заштите стручне службе Завода за заштиту споменика културе Ниш, у циљу враћање у изворно стање и очувања споменичких вредности. Пројектну документацију постојећег стања и новопројектованог решења реконструкције Зграде Народног дома у Власотинцу, израђује архитектонски биро “ГРМИНГ” из Ниша. Пројектом се планирају минималне интервенције у функционалном распореду просторија, очување споменичких карактеристика и враћање изворног изгледа и начина обраде фасадних равни и ревитализација зграде.

Пројекат подразумева и архитектонску анализу позиције и изгледа сат куле на југоисточном углу зграде, за потребе одлучивања о њеној поновној изградњи. Ипак након детаљне анализе закључено је да се враћањем куле у новом урбаном контексту неће постићи жељени ефекат, имајући у виду да је зграда Основне школе изграђена у непосредној близини Народног дома и у потпуности заклања визуру према овом углу грађевине, тако да је одлучено да се кула не врати.

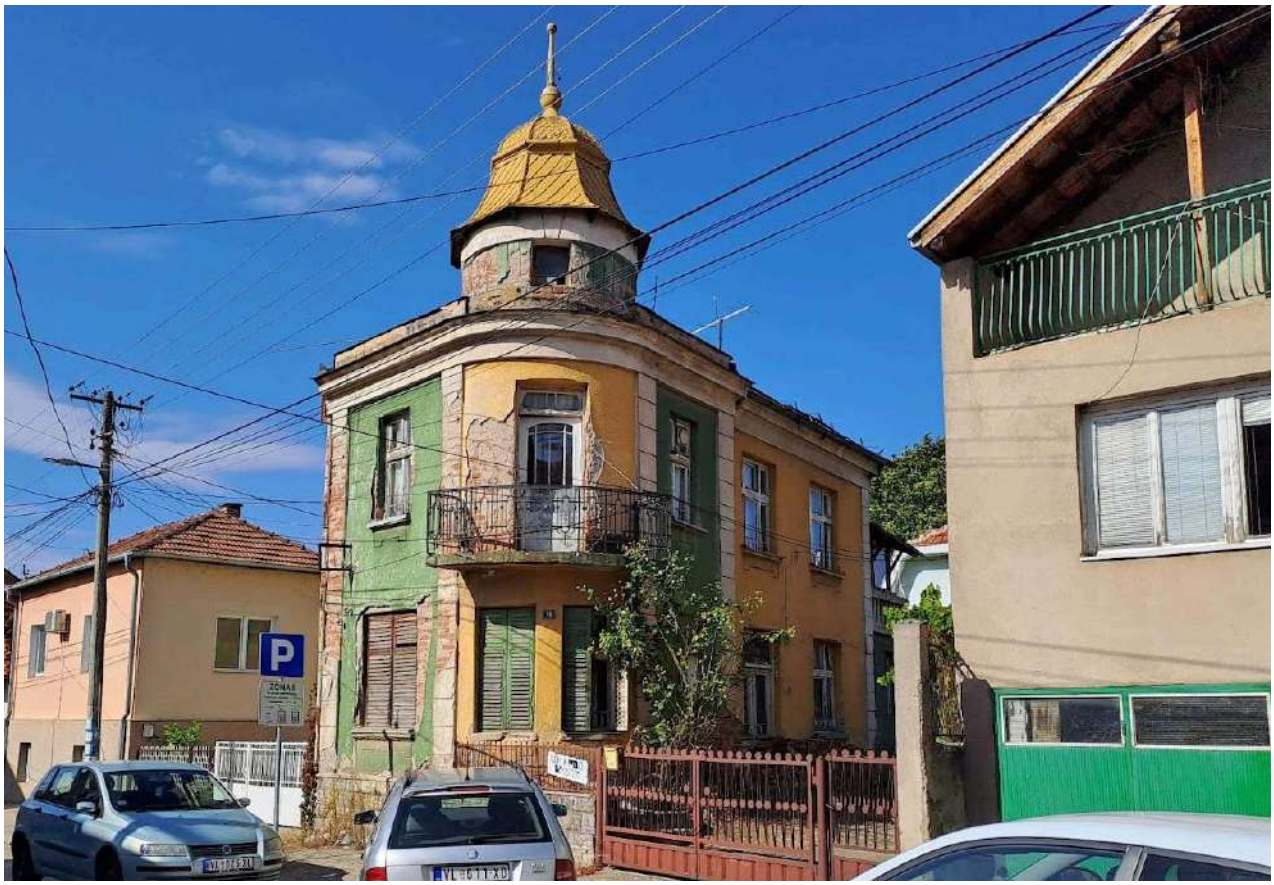
Мере заштите:

Чува се изворни изглед и габарит, рестаурирају недостајући елементи на основу изворних података и доступних историјских података, у складу са мерама заштите. Нема промене габарита у погледу висинске регулације.

Задржати изворну намену, или предвидети другу одговарајућу намену.

Могуће је одређено мање ремоделовање дела зграде у северном делу објекта.

Куће Миладина Ђорђевића у Улици Марка Орешковића бр. 10 и 10а

304.Кућа Миладина Ђорђевића у Улици Марка Орешковића бр. 10 и 10а (фото: И. Цветковић, 2023)

Кућа Миладина Ђорђевића у Улици Марка Орешковића на броју 10а, смештена је на катастарској парцели бр. 1189 КО Власотинце - Варош.

Историјски подаци:
Кућа је припадала грађевинском предузимачу Миладину Ђорђевићу. Према породичном предању кућу је настала је као комбинација различитих скица и нацрта са којима се власник сусретао током свог печалбарења.[153]

Миладин Ђорђевић се у Власотинце доселио из Црне Траве, из махале Брод. Миладин је од обичног грађевинца постао незаобилазни мајстор за изградњу цркава, и постоје подаци да је изградио цркве у Кумареву, Грделици и Нишкој Бањи. Радио је на изградњи више лесковачких фабрика, затим на згради Соколског дома и Санаторијума у Лесковцу, као и на Палати Милана Валчића у Власотинцу. Један је од главних предузимача на изградњи Зграде Народне скупштине у Београду, као и на бројним другим зградама у престоници.[154]

Убрзо по изградњи главне куће, до улице, Миладин је започео изградњу још једне куће, у дубини дворишта. Последњих деценија у кући је живела породица Анђелковић. Данас се свакодневно користи само део приземља, док је већи део куће напуштен. Захваљујући свом угаоном положају, као и карактеристичној архитектури, представља споменик развоја Власотинца у 20. веку.

[153] Даница Валчић (2018): стр 84

[154] Изложба „Црнотравци - градитељи Београда", Завод за заштиту споменика културе града Београда, Удружење Црнотраваца Београд и Грађевински факултет Универзитета у Београду, 2024.

305.Две куће Миладина Ђорђевића (фотограметрија: А. Никшић, 2023)

Архитектонске карактеристике:

Главна кућа

Конципирана је као једноспратни, слободностојећи објекат, позициониран својом краћом фасадом на регулационој линији Улице Марка Орешковића. То је веома издужена грађевина, која се развија по дубини дворишта, уз западну ивицу катастарске парцеле. Основна архитектонска замисао стилски се може определити у романтизам.

Приземље је полигоналног, издуженог облика у правцу север југ. Постоје два улаза у објекат, оба са источне стране, из дворишта. Први улаз у северном делу објекта води до степенишног простора. Од хола са степеништем се даље ка југу нижу три просторије међусобно повезане вратима.

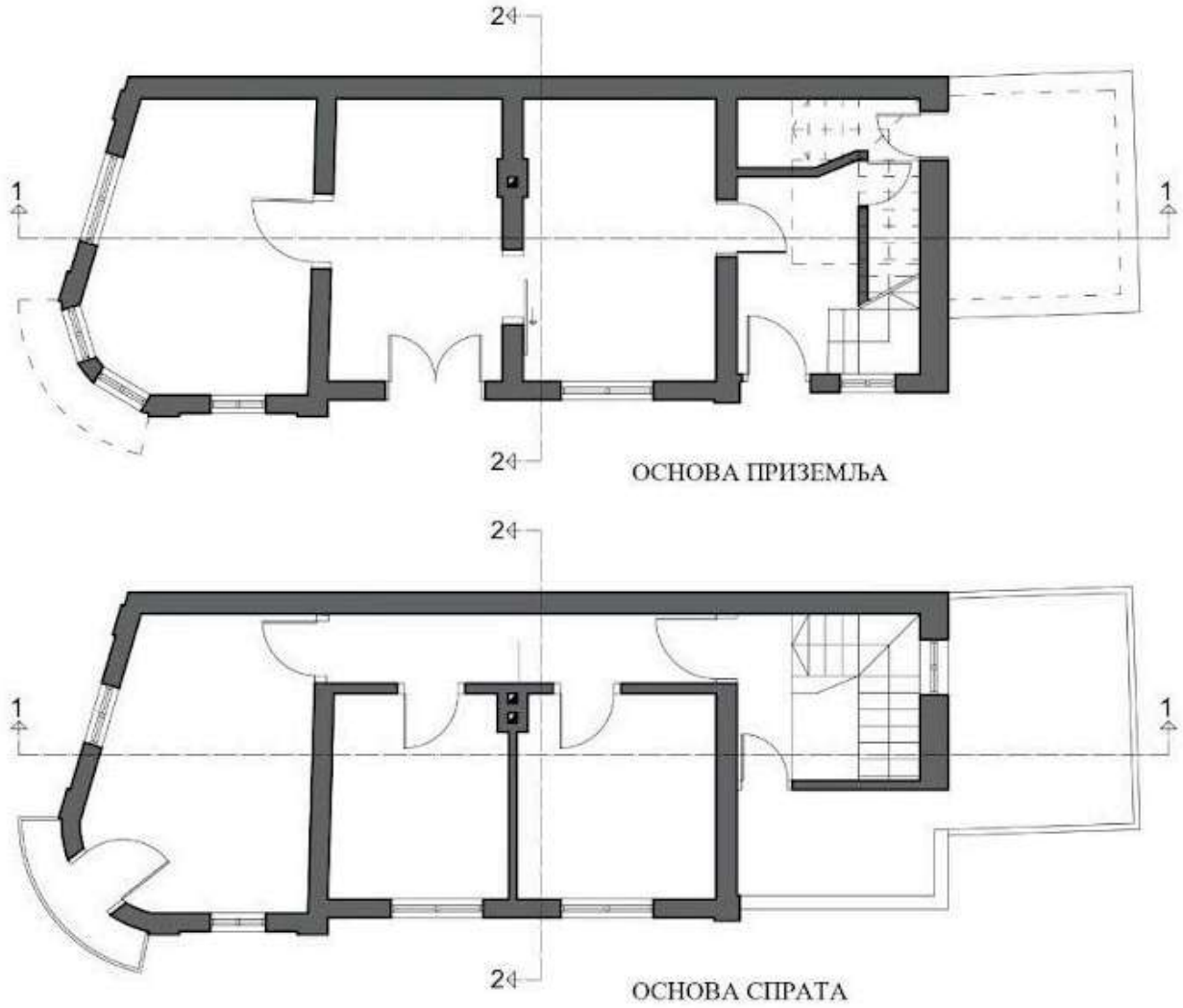

306.Кућа Миладина Ђорђевића, улична фасада (ортофото: А. Никшић, 2023)

Поред овог, постоји и други улаз, приближно по средини објекта, који двокрилним вратима води у средњу просторију. Јужна просторија са наглашеним угаоним делом је најпространија и најрепрезентативнија, а орјентисана је према улици.

Спратни део објекта чине, сем степенишног простора, још три просторије, међусобно повезане уским коридором. Јужна, најрепрезентативнија просторија садржи полукружни балкон, који прати облик зграде.

Изглед куће као да је инспирисан изгледом дворaца из средњег века. Завршеци уличне, главне фасаде, као и крајеви заобљеног дела су наглашени високим, хоризонтално канелираним пиластрима који се завршавају код једноставно профилисаног кровног венца. Идеја репрезентативности остварена је наглашавањем полукружног угаоног дела полукружне основе у виду куле са наглашеном куполом, благо закривљене стрехе. Полихромни контрасти различито, (жуто и зелено) бојених површина додатно оживљавају композицију. Одликују је јасна конструктивна решења, изражене је монументалности, прецизног извођења, складних пропорција и односа маса.

307.Кућа Миладина Ђорђевића, основе приземља и спрата (цртеж: екипа Завода, 2023, обрада: Л. Динић, 2023)

Тренутно стање и мере заштите:

Кућа је у незадовољавајућем стању. Већина елемената конструктивног склопа су угрожени. Кровни покривач недостаје или се померио, и то доводи до прокишњавања и угрожавања конструктивних елемената. Кровну конструкцију је неопходно прегледати, проверити и санирати или заменити делове који су пропали. Фасадна

малтерна облога је у веома лошем и дерутном стању (одпала са зидова или је у стању одпадања). Потребно је све труле и невезане делове малтерне обраде обити са зидова, очистити подлогу и поново малтерисати кречним санационим системима за санацију старих зиданих грађевина, уз враћање свих елемената фасадне обраде, према изворном изгледу.

Чува се изворни изглед и габарит, рестаурирају недостајући елементи на основу изворних података и доступних историјских података, у сладу са мерама заштите. Нема промене габарита у погледу висинске регулације главног објекта. Могућа је одређена градња/ремоделовање дограђених делова куће у задњем делу дворишту.

Могућа је рестаурација, реконструкција и евентуална хоризонтална доградња зграде у дворишту (на к.п. бр. 1189 КО Власотинце варош), према посебним условима.

Евентуалну нову градњу могуће је планирати у северном делу парцела.

Двориште уређивати на основу сачуваног изворног изгледа (препоручује се очување калдрме од камена облутака), а начин уређивања базирати на историјским моделима у погледу завршних застора и врсте биљака.

308.Кућа Миладина Ђорђевића, источна и јужна фасада (цртеж: екипа Завода, 2023, обрада: Л. Динић, 2024)

309.Кућа Миладина Ђорђевића, дворишна (источна) фасада (ортофото: А. Никшић, 2023)

Дворишна кућа

Кућа је квадратног облика у основи, позиционирана у дубини дворишта, на терену кои је у великом нагибу. Конфигурација терена условила је да се приуемљу куће приступа директно са коте тла дворишта, док је подрум, користећи пад терена, смештен ка североистоку и реци Власини, и у том делу се читав подрум налази изнад нивоа тла. Оваква конфигурација терена даје још једну погодност уређењу дворишта, могућност стварања два засебна дворишна амбијента. Предње двориште према улици је јавнијег карактера, невелике површине, са зеленилом по ободу парцеле и поплочањем од камена облутака. Двориште у дну парцеле је интимнијег карактера, са платоом за окупљања и породичне ручкове у непосредној близини дворишне куће, денивелисано и ушушкано, док се даље наставља у простор који је некада служио као башта или воћњак. Објекат је спратности По+П+1.

Подрумске просторије су смештене само испод северне половине објекта, и приступа им кроз двокрилна врата у западном зиду. Над подрумским делом су сводови од опеке. Светла висина подрума износи 2.48 м, односно 2.60 метара у темену свода.

Приземље је правоугаоног облика, спољних димензија 7x8 метара. Приступ приземљу је са јужне стране, из предњег дворишта. У дну велике, улазне просторије је двокрако ректификовано степениште које води на спрат, а испод чијег горњег подеста је каснијим преправкама смештено купатило. Ова просторија је повезана са још две просторије на западу, које су међусобно спојене вратима.

Распоред просторија на спрату прати распоред зидова у приземљу, па су на спрату смештене још две собе.

Зидана је у масивном систему, зидовима од опеке. Међуспратна конструкција је састављена од масивних дрвених греда које носе слојеве плафона и пода, у систему „кара-таван". Завршна обрада подова на спрату је патос од дрвених дасака преко штафни, као и у приземљу, осим на делу улазног хола и купатила. Кровна конструкција је дрвена, кров четвороводни, покривен фалцованим црепом.

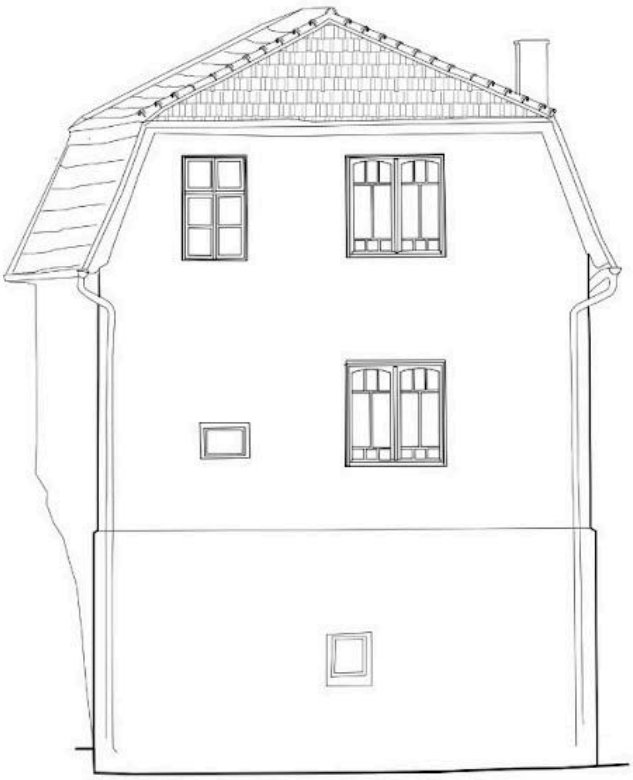
Фасада једноставног израза, без орнамената, али естетску вредност зграде подижу стилизовано и елегантно замишљени и изведени прозори и врата. Елементе столарије карактерише уплив ар декоа, кроз стилизацију и геометријску форму.

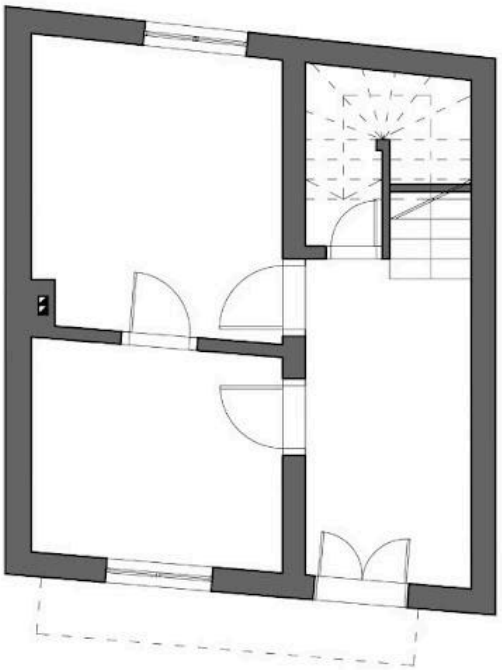
310.Кућа у дворишту Миладина Ђорђевића (фото: И. Цветковић, 2023)

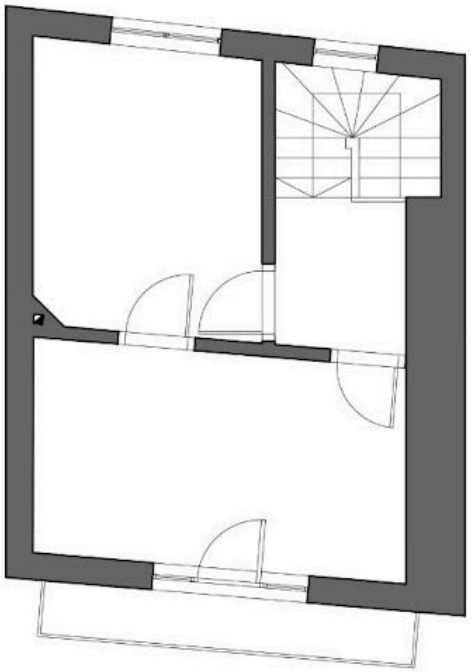
ЈУЖНА ФАСАДА

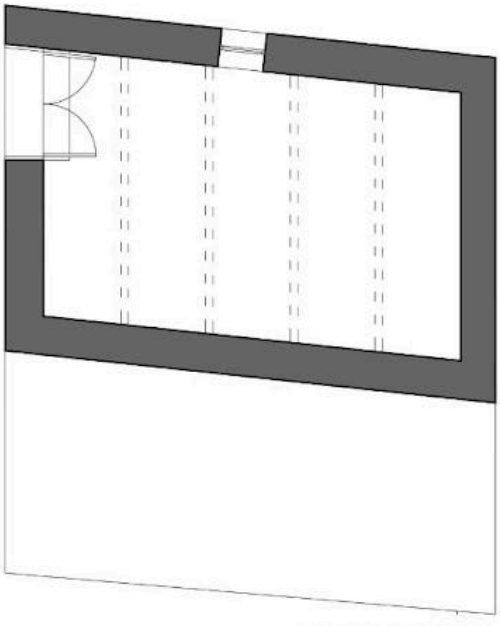
СЕВЕРНА ФАСАДА

ОСНОВА ПРИЗЕМЉА

ОСНОВА СПРАТА

ОСНОВА ПОДРУМА

	ЗАВОД ЗА ЗАШТИТУ СПОМЕНИКА КУЛТУРЕ НИШ	
	ЗАШТИТА ПКИЦ СТАРЕ ВЛАСОТИНАЧКЕ ЧАРШИЈЕ	
	КУЋА МИЛАДИНА ЂОРЂЕВИЋА у дворишту, Ул. Марка Орешковића бр. 10	
	ОСНОВЕ И ФАСАДЕ	
Графички прилог 1	СНИМАЊЕ: И. Цветковић, А. Никшић, Д. Радовановић, С. Станковић, Л. Динић	ОБРАДА: С. Станковић

Кућа Глигорија Паруновића у Улици Марка Орешковића бр. 25

311.Кућа Глигорија Паруновића у Улици Марка Орешковића бр. 25 (фото: А. Никшић, 2023)

Кућа Глигорија Паруновића лоцирана је у Улици Марка Орешковића бр. 25, на к.п. бр. 1181 КО Власотинце-Варош.

Историјски подаци:

Стара кућа Паруновића саграђена је 1895. године као репрезентативна породична стамбена зграда.

Паруновићи су стара, угледна, трговачка породица из Власотинца, чији се предак породице доселио из села Грнчар, а затим се у Власотинце преселио из Брестовог Дола или Своња. Најстарији познати предак је **Јова Парун**. Његов потомак **Глигорије Горча Паруновић** био је угледни власотиначки грађевински предузимач познат по извођењу грађевинских радова и градњи значајних зграда, међу којима је између осталих и зграда Окружног суда у Лесковцу.

Глигоријев брат, **Љубомир Паруновић**, познат по надимку "Бонко Парукнин" оснивач је Винарске задруге 1928. године а четири године пре тога и Кредитне банке.[155]

Глигорије Горча Паруновић је као грађевински предузимач био један од богатијих људи у Власотинцу. Горча се, поред извођења грађевинских радова, бавио и трговином, али и добротворним радом, и сачуван је податак да је 1898. године поклонио 20 примерака књига на поклон најбољим ђацима власотиначких школа.[156] Учествовао на лицитацији за изградњу среске болнице у Лесковцу 1. децембра 1906. године. Надзор над изградњом болнице вршио је архитекта *Светозар Јовановић - Стари*ји, виши

[155] Валчић, Д. (2018): стр.

[156] Просветни гласник, 1. 9. 1898., страна 48

инжењер грађевинског одељења при Начелству врањског округа.[157]
Светозар Јовановић је тада препознао квалитете које је Глигорије Паруновић имао као предузимач, и тако је започела дуга и плодна сарадња између њих двојице.
Архитекта Светозар Јовановић - старији пројектовао је већи број јавних грађевина у првој деценији 20. века. Он је 1907. године пројектовао Зграду Окружног суда у Врању, 1904. године пројектовао и учествовао у изградњи Зграде суда у Лесковцу, такође пројектовао је још две грађевине у Лесковцу - Српску кућу (1904. године) и Зграду општине (1905. године), а затим 1911. године, пројектовао је и Палату Сотира Илића у Лесковцу.[158]

Из породице Паруновић вероватно најзначајнији је био син Глигорија Паруновића, **Гаврило Паруновић**, грађевински инжењер по струци, запослен као помоћник министра грађевине у предратном Београду.
Подаци о Гаврилу Паруновићу могу се пронаћи у Српском техничком листу, Органу удружења српских инжењера и архитеката, од 1906. до 1910. године, као и 1914. и 1918. године. Наиме, у овом листу, из 1906. године помињу се господин Светозар Јовановић, подархитекта Министарства грађевина и господин Гаврило Паруновић подинжењер општине београдске, да су на VI месном скупу примљени у редовне чланове друштва.[159] Затим, у броју 4 из 1907. године наводи се да је архитекта општине београдске господин Димитрије Т. Леко постављен за вишег архитекту прве класе у Дирекцији Српских Државних Железница, а за подинжењера прве класе постављен је господин Гаврило Паруновић свршени техничар у Министарству Грађевина.[160] Затим, у истом листу, из септембра 1908. године, објављен је Указ Њ. В. Краља од 29. августа, којимм је Гаврило Паруновића постављен за подинжењера прве класе у Железничкој дирекцији.[161] Гаврило Паруновић, тада већ самоуправни инжењер, постављен је за повереника за округ пиротски за 1910. годину, Указом Њ. В: Краља, а на предлог Министра Грађевине, 19. јануара 1910. године.[162] По завршетку Првог светског рата, Паруновић Гаврило, самоуправ. инж. рез. инж. поручник ж. к. 999. спомиње се у списку редовних чланова овог удружења.[163]

Кућа Глиīорија Паруновића
Кућа у данашњој Улици Марка Орешковића, саграђена је 1895. године као репрезентативна породична стамбена зграда, великих димензија, компактног, четвртастог облика у основи, а градио је Глигорије Ј. Паруновић, предузимач из Власотинца, за своју породицу и себе.

312.Кућа Гаврила Паруновића у Улици Марка Орешковића бр. 25 (фото: И. Цветковић, 2023)

[157] Валчић, Д. (2018): стр.
[158] Ђурђевић, Марина (1995): Поглед на новије градитељско наслеђе југоисточне Србије до Првог светског рата, Лесковачки зборник бр. 35, стр. 65
[159] Српски технички лист, Орган удружења српских инжењера и архитеката, бр. 11. година XVII, од 10. септембра 1906. године и бр. 12, година XVII, од 17. септембра 1906. године, где је објављен записник са месног скупа.
[160] Српски технички лист, Орган удружења српских инжењера и архитеката, бр. 4. година XVIII, од 28. јануара 1907. године
[161] Српски технички лист, Орган удружења српских инжењера и архитеката, бр. 36. година XIX, од 07. септембра 1908. године
[162] Српски технички лист, Орган удружења српских инжењера и архитеката, бр. 5. година XXV, од 02. фебруара 1914. године
[163] Српски технички лист, орган удружења српских инжењера и архитеката, број 1, година XXV, 15. јула 1918. године, Солун

313.Кућа Гаврила Паруновића, бочна фасада
(ортофото: А. Никшић, 2023

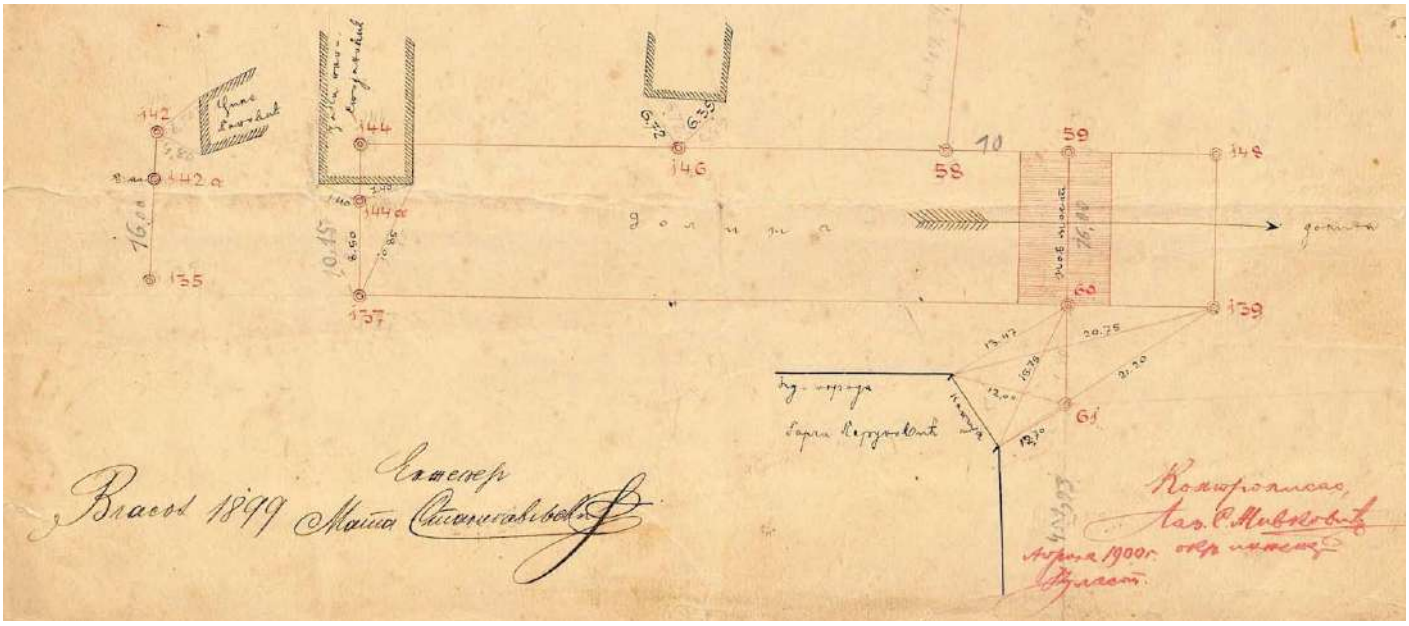
314.Кућа Гаврила Паруновића, главна фасада
(ортофото: А. Никшић, 2023)

Архитектонске карактеристике:

Грађена је као породична стамбена кућа слободна са свих страна у склопу пространог дворишта.

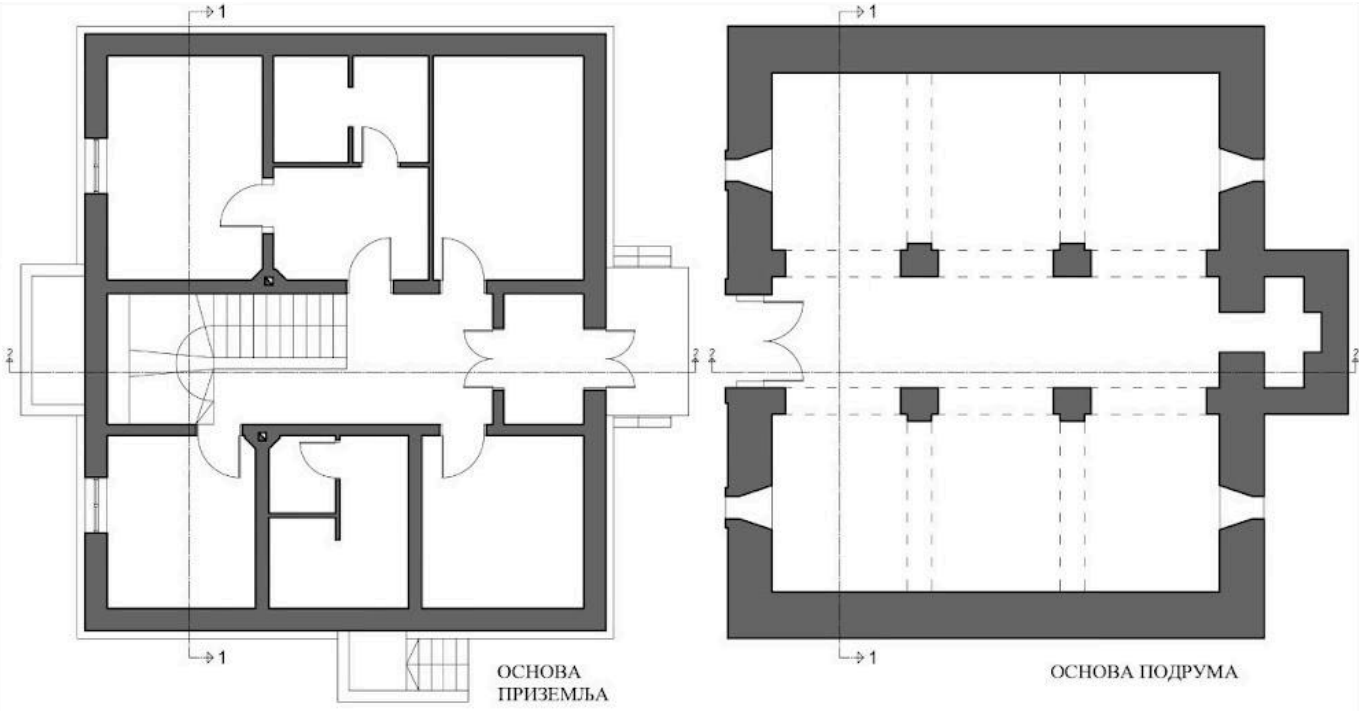
Кућа је смештена у близини централног градског трга, у Улици Марка Орешковића, на катастарској парцели која је са две стране (северне и источне) омеђена улицама, а трећом страном, ка југу, граничи се са суседом, у то време Драгутином Црнатовићем, док са западне стране излази на обалу потока.

Двориште је у свом западном делу спуштено у односу на приступ згради са улице, тако да је формиран подрум у склопу целог габарита објекта са улазом у подрум постављеним на западу, супротно у односу на главни улаз у зграду. Читаво двориште ограђено је масивним каменим зидом, са пешачком капијом од кованог гвожђа са источне стране и колским улазом са северне стране, у близини моста преко потока.

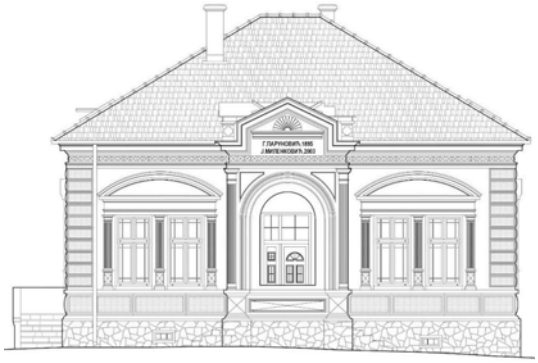
315.Странице Старе књиге за упис земљишта из 1899. године[164]

[164] Стара књига за упис земљишта - Пописни катастар овераван од стране окружних инжењера садржи вредне податке о власницима кућа и дућана од тврдог материјала које су постојале у 19. и на почетку 20. века, чува се у архиви Општинске управе Општине Власотинце.

316.Кућа Глигорија Паруновића, основе приземља и подрума
(извор: из породичне архиве Миленковића, обрада: Л. Динић, 2024)

Функционално решење уређења дворишта приказано је у архивском пројекту куће из 1911. године, а који је израдио окружни инжењер Јован П. Зрнић.[165] Овим пројектом поред главне куће, постављене централно у дворишту, уцртана је стара кућа, која се налазила јужно од главне куће, и која данас више не постоји.

317.Кућа Глигорија Паруновића, главна (источна) фасада (ортофото: А. Никшић, 2023, обрада: Л. Динић, 2024

Дуж западне ивице парцеле, ка потоку постављене су издужене и уске помоћне зграде и штала. Авлија је заузимала све отворене просторе између зграда, а уз источну и северну ивицу парцеле, све до куће налазила се башта. Главна кућа има два улаза у приземни стамбени део, главни улаз са истока, и помоћни или економски улаз у кухињу, са јужне стране.

318.Кућа Глигорија Паруновића, дворишна (западна) фасада (ортофото: А. Никшић, 2023, обрада: Л. Динић, 2024

Подрум се одликује масивним зидовима дебљине до 60 центиметра од камена, и зиданим ступцима, којих укупно има четири и

[165] План куће Глигорија Паруновића из 1911. године, који је израдио окружни инжењер Јован П. Зрнић, објавила је Даница Валчић у својој књизи *Градитељско наслеђе Власотинца* (2018): стр. 70-71. Јован Зрнић, инжењер округа подринског, је Указом Њ. В. Краља од 29. јуна 1910. године одликован орденом Св. Саве IV реда

четири зидана пиластра на источном и западном зиду, који носе сводну конструкцију од опеке из три дела, на којима почива зграда. Подрум је отвореног концепта, укопан за четири степеника, у односу на околни терен, са подом од набијене земље. Као и код других кућа у Власотинцу, главна намена подрума била је прављење и чување вина и ракије.

Над подрумом је приземни стамбени део, са централо постављеном и наглашеном улазном партијом, и са по три просторије лево и десно, које се групишу око централног хола, повезаног са улазом у зграду преко улазног степеништа и трема са источне стране. Изворно се из пространог централног хола, постављеног уз источни део зграде, приступа двема међусобно повезаним просторијама са десне - северне стране и спаваћој соби са леве - јужне стране. У ширини централног хола, ка западу, налазила се трпезарија из које се двокрилним вратима излазило на балкон. Трпезарија је била у директној вези са кухињом и спаваћом собом на југу, и радном собом на северу. Завршна подна облога у свим собама је био бродски под, док је у ходнику и кухињи завршно био обрађен каменом.

Улазни трем са луковима главно је обележје ове зграде, а одликује се масовним стубовима оивиченим пиластрима са канелурама и тосканским капителима. Изнад трема издиже се атика са натписом власника Паруновића и годином градње. Лево и десно од улазног трема на фасади су два прозорска отвора који су уоквирени пиластрима у малтеру, са заједничким лучним тимпанонима изнад сваког пара отвора. Углове куће красе имитације камених квадера. Објекат представља изваредан пример грађанске куће у духу европског еклектицизма са стилским елементима неоренесансе са краја 19. века.

319.Кућа Глигорија Паруновића, бочне фасада (ортофото: А. Никшић, 2023, обрада: Л. Динић, 2024

Досадашње конзерваторске/грађевинске активности и тренутно стање:

Кућа Гаврила Паруновића је у дужем временском периоду била напуштена и у веома лошем стању. Сви елементи конструктивног склопа куће, а нарочито кровни покривач и кровна конструкција, били су у стању велике девастације, па им је претила опасност од потпуног уништења. Оградни зид зидан у камену, био је порушен на више места.

320.Кућа Глигорија Паруновића
(фотограметрија: А. Никшић, 2023)

Породица Миленковић откупила је почетком 21. века ову кућу, са жељом да је обнови, у изворној функцији. Миленковићи су започели процес израде пројектне документације за извођење конзерваторско – рестаураторских радова, адаптације и обнове, 2000. године.
Пројектну документацију за реконструкцију куће радило је грађевинско предузеће „Црна Трава", пројектанти су били архитекта Р. Томић и дипломирани инжењери грађевине Б. Митић и Ј. Поповић. Пројектанти су у сарадњи са Заводом за заштиту споменика културе Ниш, предвидели одговарајуће интервенције, којим се грађевина прилагодила савременом животу, а да њене споменичке вредности нису нарушене.
Реконструкцијом је у одређеној мери промењена функционална шема и распоред просторија у приземљу. Уместо две мање повезане просторије десно од улаза, формирана је пространи дневни боравак, који се даље надовезује у радну собу. Кухиња је премештена у северозападну собу, која је преграђена на начин да је формирано купатило, кухиња и остава. Поткровље је адаптирано и претворено у користан простор за становање, са два купатила и четири спаваће собе. Поткровљу се приступа новоформираним степеницама из централног ходника. За оспособљавање поткровља саграђено је две прозорске баџе и постављено осам лежећих кровних прозора. Пројекат је предвидео и друге конструктивне промене како би се зграда привела намени. Под у подруму је завршно обрађен армирано-бетонском плочом. Над зиданим сводовима између подрума и приземља измењени су слојеви подова. Уклоњена је земља, дрвене штафне и бродски под, а постављени су следећи слојеви: преко зиданих сводова насут је слој шљунка за нивелисање, затим је изливена армирано-бетонска плоча, израђена је хидроизолација, затим слој естриха за нивелацију и као завршна обрада урађен је храстов паркет у собама, односно гранитне плочице у ходнику, купатилу и кухињи.
Таванска конструкција, између приземља и поткровља изведена је у ТМ („монта") конструкцији, или као армирано-бетонска плоча.

Мере заштите:

Чува се изворни изглед и габарит, рестаурирају недостајући елементи на основу изворних елемената и доступних историјских података, у сладу са мерама заштите.
Нема промене габарита у погледу висинске регулације.
Кућа је рестаурирана 2003. године и добро се одржава.
Посебну вредност представља двориште са зеленилом, што треба задржати и подстицати.
Двориште уређивати на основу сачуваног изворног изгледа (препоручује се очување калдрме од камена облутака), а начин уређивања базирати на историјским моделима у погледу завршних застора и врсте зеленила.

Улица Немањина

Упечатљиво је да је ова важна потцелина, густо изграђени централни део варошице, очувао све одлике наслеђене чаршије са својим специфичностима. Дуж главне комуникације (улица Немањина) ређале су занатске радње и трговине са доминатним фронтовима и некада дубоким парцелама. Специфично за ову чаршијску структуру јесте становање организовано изнад трговачко-производних садржаја, углавном на првом спрату. У централном делу града, у зони наслеђених делова типична је појава стамбено пословних објеката са узаним фронтом наметнутим ограничењима минималних парцела са који је гледишта рационалности веома је прихватљив. Куће су извучене на улицу и повећана је искоришћеност градских комуналија.

Временом је повећана густина насељености условила и појаву неколико четвороспратница /колективно становање/.

321.Немањина улица, почетком 20. века, лево се види кућа Ђорђа Поповића Крчимирца, а у даљини, у центру - Зграда старог начелства и спратна кућа Илије Краинчанића, десно (извор: документација "Власотинце које не бледи")

Немањина улица има и улогу градског корзоа, односно кроз њу је забрањен саобраћај у периоду од 18-22 сата. Конципирана пешачка магистрала требало је да представља средство оживљавања и стимулисања урбанитета, и обједини традиционалне форме просторног понашања: корзо, чаршија, променада/шеталиште и квалитетнији друштвени живот.

322.Немањина улица, непарна страна, с лева на десно ређају се спратне куће Кристе Бошковића, Голуба Аранђеловића и Илије Краинчанића, локали Косте Илића Мумџије (извор: Фото Мирковић, Власотинце)

323.Немањина улица (фото: А. Никшић, 2023)

Немањина улица - непарна страна

Композиција низа је прилично дисхармонична, углавном због различитих висина кућа и њиховог обликовања условљених различитим временима грађења. На почетку је низ од две спратне куће приближно уједначеног изгледа и висине, прекинут ниским приземним локалом Благоја Каруовића, након којег је изграђена спратна кућа Кристе Бошковића, као маркантна кућа на углу Немањине и Улице Гаврила Принципа.

324.Немањина улица, непарна страна, бр. 1-11 (фото: И. Цветковић, 2023)

Након прекида у градитељском низу, који је изведен продором улице Гаврила Принципа, постављена је троспратна модерна стамбена зграда.

325.https://www.google.rs/maps/@42.965299,22.12929,3a,90y,23.67h,113.93t/data=!3m6!1e1!3m4!1s6xjTvDeChpjcF-p48xReOw!2e0!7i13312!8i6656?hl=sr&entry=ttu

Стамбена зграда се уздиже преко висине слемена кровова кућа Кристе Бошковића и Голуба Аранђеловића. Значајно се издваја кубичним обликом и обрадом фасадних равни, а уметањем између Бошковићеве и куће Голуба Аранђеловића умањена је вредност архитектонске композиције овог низа. Након куће Илије Краинчанића, која је у поступку реконструкције, тренутно без финалне форме, следи низ локала, који формирају ивични блок заједно са приземним објектима који су изграђени у новије време, који значајно искачу из концепта ивичног низа (спратношћу, висином и обрадом фасада). Низ наведених приземних локала прекинут је Крњиним сокачетом.

326.https://www.google.rs/maps/@42.965167 4,22.1307981,3a,75y,325.55h,83.99t/data=!3m6!1e1!3m4!1srovHdAd8g_RI-BxEQ3x8uQ!2e0!7i13312!8i6656?hl=sr&entry=ttu

У наставку је још пар локала и кућа Влајка Такића на два спрата, која се својом висином значајно истиче од приземног блока кућа. Форма ове куће се може везати за Бошковићеву и кућу Голуба Аранђеловића.

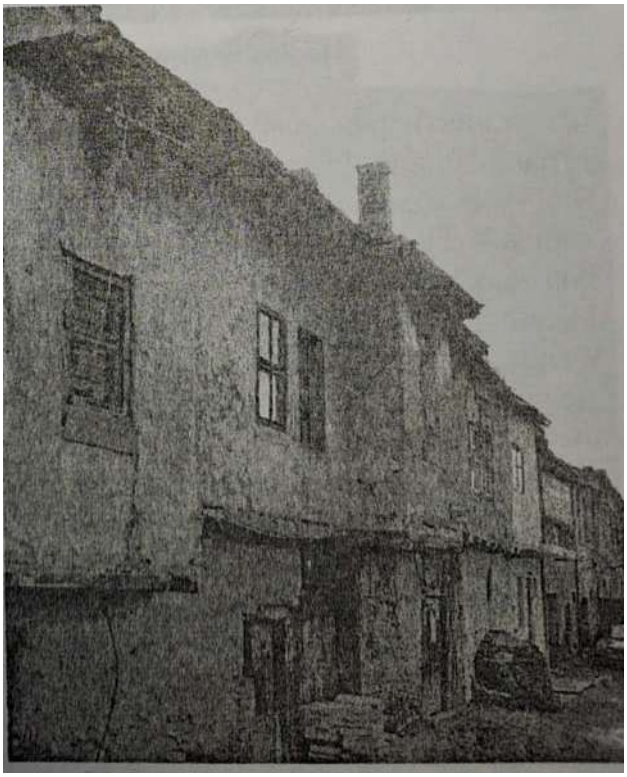

327.Немањина улица и Крњино сокаче (фото: А. Никшић, 2023)

Крњино сокаче

Крњино сокаче поседовало је значајне вредности османско-балканске архитектуре. Куриозитет ове целине, која је нераскидиво повезана са Немањином улицом, огледа се у начину градње, при чему се на једној згради

уочавају елементи и традиционалне османско-балканске и западно-европске архитектуре. Користећи конфигурацију терена, градитељи локала на непарној страни Немањине улице веома вешто граде зграде са великим (винским) подрумима, у које се улази из Крњиног сокачета и приземним дућанима, којима се приступа директно из Немањине улице. И док је архитектура дућана временом прилагођавана западно-европским узорима, па је читава Немањина улица попримила овај дух, задња страна ових дућана, из Крњиног сокачета, носи печат из времена настанка дућана балканско-османске архитектуре. Овај део града носио је дух старих балканских градова (Охрид, Скопље, Нови Пазар) и један је од ретких амбијенталних целина.

328.Крњино сокаче (извор: Д. Валчић (2018): стр. 37)

Крњино сокаче је до почетка 21. века скоро у потпуности чувало дух времена градње, али је последњих пар деценија претрпело велике промене и деградације. Одређени локали су у потпуности срушени и саграђене су нове зграде, које не остварују дијалог са окружењем. Локали који су сачувани у свом изворном изгледу прерађују се на неодговарајући начин (поставља се стиропор, зидиви се завршно обрађују лепком и мрежицом, дрвени прозори и врата мењају се новим од пвц материјала, или се прозори зазиђују, постављају се спољне јединице клима уређаја, и сл.).

329.Крњино сокаче (фото: И. Цветковић, 2023)

330.Крњино сокаче (фото: И. Цветковић, 2023)

Немањина улица - йарна сшрана

Парна страна Немањине улице оивичена је улицама Лоле Рибара са запада и улицом Учитеља Петра, са истока. Парна страна Немањине улице, у делу који је сачувао градитељско наслеђе, почиње кафаном Илије

Краинчанића, а завршава се апотеком Душана Милошевића. Кафана Илије Краинчанића и неколико локала представљају остатке старе урбане матрице и архитектуре, док грађевине у наставку имају особине разломљеног низа.

331.Немањина улица, парна страна
(фото: А. Никшић, 2023)

Овај блок кућа чине нижи објекти, са двоводним крововима и приближно истим кровним венцима. Од њихове линије одударају кафана Илије Краинчанића на почетку и спратна кућа Ђорђа Поповића Крчимирца на крају блока. Кућа Ђорђа Поповића на исправан начин формира низ, позиционирауђи се на углу са сокаком. Иако се на њу наслања објекат са истом висином кровног венца, форма тог објекта не припада концепту претходне куће и у великој мери деградира амбијент Старе чаршије. Њене спратне висине су смањене, повећан је број спратова, а фасада према новом пролазу се у потпуности отвара чак и у нивоу двоводног крова. Терен је у паду, што је додатно утицало на амбијент ове потцелине. Ипак, неравномерност у висинама спратова, као и различити број спратова, ову композицију удаљавају од хармоничне. У наставку, вишепородична стамбена зграда са четири спрата значајно искаче у односу на суседне објекте, што својом висином, то и кубичном формом. Даље се ређају спратне зграде узаних уличних фронтова, са приближно истим висинама кровних венаца или атика, са двоводним или изломљеним крововима. Овакав концепт утиче да кровни венци сачињавају изломљену линију.

Парна страна улице протеже се до улице Учитеља Петра, а зграда апотеке Душана Милошевића представља значајни репер овог дела целине. Затим наставља да се простире до моста на реци Власини на делу “сквера”, где је лоцирано неколикој ниских локала.

332.Сквер на углу улица Немањина и Димитрија Стојановића, 1990-тих (извор: Народна библиотека Власотинце)

333.Сквер на углу улица Немањина и Димитрија Стојановића, 2014. године (извор: google maps, приступљено: 12.2023. године)

334.Сквер на углу улица Немањина и Димитрија Стојановића, 2023. године (фото: А. Никшић, 2023)

Мере заштите:

Улица Немањина уређивати према моделима уређења старих градских језгара. Препоручује се формирање пешачке зоне дуж Немањине улице, као и њено повезивање са тргом испред зграде Општине у јединствену целину. Као застор користити гранитне коцке, или другу одговарајућу врсту застора (камене плоче, и сл.), одговарајуће за историјска језгра. Планирати озелењавање, одговарајућим врстама биљака. Могу се планирати ниско и жбунасто растиње, цветни аранжмани, у сарадњи са специјалистима за хортикултуру. За планирање високог зеленила потребно је водити рачуна о његовим позицијама, са циљем очувања отворених визура према грађевинама од посебне вредности.

ЛЕГЕНДА	
	Грађевине од посебне вредности
	Грађевине од вредности
	Грађевине које не нарушавају амбијент
	Грађевине без вредности
	Грађевине у нескладу са амбијентом
	Модернистички објекти грађени након Другог светског рата

1	3	5	7-11	**Улица Гаврила Принципа** представља уску стамбену улицу са великим нагибом, старе матрице градње. Изворно је била повезана са **Крњиним сокачетом**, у оквиру кога се сагледавала балканска архитектура локала и дућана са непарне стране Немањине улице. Данас је Крњино сокаче затворено оградама и приватним двориштима, тако да Немањина и Улица Гаврила Принципа, више немају везу. Крњино сокаче може постати вредна микро-амбијентална целина балканске архитектуре. Потребно је уклонити неадекватне интервенције (стиропор, пвц врата и прозори и сл.), уредити поплочање према моделима старих балканских квартова (Охрид, Скопље и сл.)	11а	13-17	19-23
Сотира Валчића на к.п. бр. 1291	**Војислава Поповића на к.п. бр. 1292/1, 1292/2 и 1292/3**	**Благоја Каруовића на к.п. бр. 1293**	**Кућа и мануфактура Кристе Бошковића на к.п. бр. 1296/1, 1296/2, 1295/1, 1295/2, 1294/1 и 1294/2**		**Стамбена зграда на к.п. бр. 1320**	**Кућа Голуба Аранђеловића 1321/1, 1321/2 и 1321/3**	**Кућа Илије Краинчанића 1322/2, 1322/3 и 1322/4**
Тип дегр: 1 и 5	**Тип дегр: 1, 5 и 7**	**Тип дегр: 1, 5 и 7**	**Тип деградација: 1, 2, 6 и 7**		**Тип деградација: 10**	**Тип деградација: 1, 5 и 7**	**Тип деградација: 1, 2 и 5**
Улица Немањина уређивати према моделима уређења старих градских језгара. Препоручује се формирање пешачке зоне дуж Немањине улице, као и њено повезивање са тргом испред зграде Општине у јединствену целину. Као застор користити гранитне коцке, или другу одговарајућу врсту застора (камене плоче, и сл.), одговарајуће за историјска језгра. Планирати озелењавање, одговарајућим врстама биљака. Могу се планирати ниско и жбунасто растиње, цветни аранжмани, у сарадњи са специјалистима за хортикултуру. За планирање високог зеленила потребно је водити рачуна о његовим позицијама, са циљем очувања отворених визура према грађевинама од посебне вредности.					**Улица Немањина** уређивати према моделима уређења старих градских језгара. Препоручује се повезивање трга испред зграде Општине и парковског простора са Спомеником ослободиоцима у јединствену целину, уз формирање пешачке зоне или интегрисане улице. Као застор користити гранитне коцке, или другу одговарајућу врсту застора (камене плоче, и сл.), чиме ће се и постићи смањење интензитета саобраћаја. Планирати формирање трга са зеленилом и просторима за одмор. Планирати озелењавање, одговарајућим врстама биљака. могу се планирати ниско и жбунасто растиње, цветни аранжмани, у сарадњи са специјалистима за хортикултуру. За планирање високог зеленила потребно је водити рачуна о његовим позицијама, са циљем очувања отворених визура према грађевинама од посебне вредности.	
Чува се изворни изглед и габарит, рестаурирају недостајући елементи на основу изворних елемената и доступних историјских података, у складу са мерама заштите. Нема промене габарита у погледу висинске регулације главног објекта. С обзиром на величину дворишта, могуће је испланирати рааличите садржаје и компатибилне намене. Могућа је одређена градња у дворишту, као и рестаурација, реконструкција и доградња помоћних објеката у дворишту, према посебним условима. Спровести враћање у изворно стање излога и улазних портала у погледу материјализације, начина обраде и детаља, на основу старих фотографија, или по узору на примере излога истог периода градње и типа зграда. Могућа ативација поткровља према посебним условима.					Стамбена зграда саграђена је у склопу старе чаршије, не обазирући се на наслеђено градитељско наслеђе. Допринела је смањењу амбијенталних вредности целине.	Чува се изворни изглед и габарит, рестаурирају недостајући елементи на основу изворних елемената и доступних историјских података, у складу са мерама заштите. Нема промене габарита у погледу висинске регулације главног објекта. Могућа је одређена градња у дворишту, као и рестаурација, реконструкција и доградња помоћних објеката у дворишту, према посебним условима. Посебну вредност представљају дворишта са зеленилом, што треба задржати и подстицати. Препорука је да се дворишта уређују на основу сачуваног изворног изгледа, а начин уређивања базирати на историјским моделима у погледу завршних застора и врсте биљака. Могућа ативација поткровља према посебним условима.	
		Могућа је доградња једног спрата како би се уједначио и ускладио низ.	Препорука је да се двориште уређује према историјским моделима и сачуваног изворног изгледа у погледу завршних застора и врсте биљака (препоручује се очување калдрме од камена облутака).				

25	27	29	31	33	35-39	41	43	43б	45	47	49
к.п. бр. 1323	Некадашњи локали Косте Илића Мумџије на к.п. бр. 1324, 1325, 1326/1				Некадашњи локали Косте Илића Мумџије на к.п. бр. 1326/1	к.п. бр. 1328	к.п. бр. 1329/2	к.п. бр. 1326/1	к.п. бр. 1330	к.п. бр. 1331	к.п. бр. 1332
Тип дегр: 3, 5 и 7	Тип деградација: 2, 3, 4, 6 и 7				Тип деградација: 10	Тип дегр: 10	Тип дегр: 10	Тип дегр: 10	Тип дегр: 10	Тип деградација: 4,6 и 7	Тип дегр: 4, 6 и 7

Улица Немањина уређивати према моделима уређења старих градских језгара. Препоручује се формирање пешачке зоне дуж Немањине улице, као и њено повезивање са тргом испред зграде Општине у јединствену целину. Као застор користити гранитне коцке, или другу одговарајућу врсту застора (камене плоче, и сл.), одговарајуће зза историјска језгра. Планирати озелењавање, одговарајућим врстама биљака. Могу се планирати ниско и жбунасто растиње, цветни аранжмани, у сарадњи са специјалистима за хортикултуру. За планирање високог зеленила потребно је водити рачуна о његовим позицијама, са циљем очувања отворених визура према грађевинама од посебне вредности.

Објекте је могуће задржати и ускладити или премоделовати како би се ускладили са непосредним окружењем, или уклонити и заменити новим, на основу доступних историјских података, у сладу са мерама заштите. Хоризонтална регулација објекта мора да буде у равни са регулационом линијом грађевине од вредности у непосредној околини. Није могуће планирати еркере на фасаду ка Немањиној улици, а терасе само према историјским моделима и посебним условима. Архитектонско обликовање објекта потребно је ускладити у погледу обликовања и материјализације кровних равни, фасадних површина, ритма и облика отвора, колорита и сл. У зависности од услова на парцели, могућа је доградња до висине венца објеката од посебне вредности на к.п. бр. 1322/3. Обликовање дворишне фасаде такође треба прилагодити изворном изгледу османско-балканске архитектуре локала и дуђана непарне стране Немањине улице, уз могућност формирања посебне микро-амбијенталне целине одманско-балканске архитектуре - Крњино сокаче. Могућа ативација поткровља према посебним условима.	Објекте је потребно уклонити и заменити новим, или ускладити са непосредним окружењем, што подразумева уклањање кровних баџа, еркера, тераса и испада на уличној фасади. Висинску регулацијау објекта потребно је ускладити са висином венца грађевине од вредности у низу на к.п. бр.1322/3, при чему у обзир треба узети нивелацију улице и поступно (каскадно) смањивати висину локала, како би се ка продору ка Крњином сокачету сачували приземни локали у изворном изгледу. Архитектонско обликовање објекта потребно је ускладити у погледу обликовања и материјализације кровних равни, фасадних површина, ритма и облика отвора, колорита и сл. Обликовање дворишне фасаде такође треба прилагодити изворном изгледу османско-балканске архитектуре локала и дуђана непарне стране Немањине улице, уз могућност формирања посебне микро-амбијенталне целине балканске архитектуре - Крњино сокаче.	Објекте је могуће задржати и ускладити или премоделовати на основу доступних историјских података и у сладу са мерама заштите, како би се ускладили са непосредним окружењем. Хоризонтална регулација објекта мора да буде у равни са регулационом линијом грађевине од вредности у непосредној околини. Није могуће планирати еркерека Немањиној улици, а терасе само према историјским моделима и посебним условима. Архитектонско обликовање објекта потребно је ускладити у погледу обликовања и материјализације кровних равни, фасадних површина, ритма и облика отвора, колорита и сл. Обликовање дворишне фасаде такође треба прилагодити изворном изгледу османско-балканске архитектуре локала и дуђана непарне стране Немањине улице, уз могућност формирања посебне микро-амбијенталне целине османско-балканске архитектуре - Крњино сокаче.

47	49	51	53	55	57	59		69	71	73	75
к.п. бр. 1331	**к.п. бр. 1332**	**к.п. бр. 1333**	**к.п. бр. 1334, 1335 и 1336**			**к.п. бр. 1337**		**к.п. бр. 1338**	**к.п. бр. 1339**	**к.п. бр. 1340**	**Кућа Влајка Такића на к.п. бр. 1341**
Тип дегр: 4, 6 и 7	**Тип дегр: 4, 6 и 7**	**Тип дегр: 4, 6 и 7**	**Тип деградација: 3, 6 и 7**			**Тип дегр: 3, 5 и 7**		**Тип дегр: 3, 5 и 7**	**Тип деградација: 3 и 5**	**Тип деградација: 3, 6 и 7**	**Тип деградација: 2, 6 и 7**
Улица Немањина уређивати према моделима уређења старих градских језгара. Препоручује се формирање пешачке зоне дуж Немањине улице, као и њено повезивање са тргом испред зграде Општине у јединствену целину. Као застор користити гранитне коцке, или другу одговарајућу врсту застора (камене плоче, и сл.), одговарајуће зза историјска језгра. Планирати озелењавање, одговарајућим врстама биљака. Могу се планирати ниско и жбунасто растиње, цветни аранжмани, у сарадњи са специјалистима за хортикултуру. За планирање високог зеленила потребно је водити рачуна о његовим позицијама, са циљем очувања отворених визура према грађевинама од посебне вредности.							**Крњино сокаче** представља уску стамбену улицу, приватни сокак, старе матрице градње, где се сагледавала балканска архитектура локала и дућана са непарне стране Изворно је била повезана са **Улицом Гаврила Принципа**. Немањине улице. Данас је Крњино сокаче затворено оградама и приватним двориштима, тако да Немањина и Улица Гаврила Принципа, више немају везу. Крњино сокаче може постати вредна микро-амбијентална целина балканске архитектуре. Потребно је уклонити неадекватне интервенције (стиропор, пвц врата и прозори и сл.), уредити пополочање према моделима старих балканских квартова (Охрид, Скопље и сл.)	**Улица Немањина** уређивати према моделима уређења старих градских језгара. Препоручује се формирање пешачке зоне дуж Немањине улице, као и њено повезивање са тргом испред зграде Општине у јединствену целину. Као застор користити гранитне коцке, или другу одговарајућу врсту застора (камене плоче, и сл.), одговарајуће зза историјска језгра. Планирати озелењавање, одговарајућим врстама биљака. Могу се планирати ниско и жбунасто растиње, цветни аранжмани, у сарадњи са специјалистима за хортикултуру. За планирање високог зеленила потребно је водити рачуна о његовим позицијама, са циљем очувања отворених визура према грађевинама од посебне вредности		
Објекте је могуће задржати и ускладити или премоделовати на основу доступних историјских података и у сладу са мерама заштите, како би се ускладили са непосредним окружењем. Хоризонтална регулација објекта мора да буде у равни са регулационом линијом грађевине од вредности у непосредној околини. Није могуће планирати еркерека Немањиној улици, а терасе само према историјским моделима и посебним условима. Архитектонско обликовање објекта потребно је ускладити у погледу обликовања и материјализације кровних равни, фасадних површина, ритма и облика отвора, колорита и сл. Обликовање дворишне фасаде такође треба прилагодити изворном изгледу балканске архитектуре локала и дућана непарне стране Немањине улице, уз могућност формирања посебне микро-амбијенталне целине балканске архитектуре - Крњино сокаче.								Објекте је могуће задржати и ускладити или премоделовати на основу доступних историјских података и у сладу са мерама заштите, како би се ускладили са непосредним окружењем. Хоризонтална регулација објекта мора да буде у равни са регулационом линијом грађевине од вредности у непосредној околини. Није могуће планирати еркерека Немањиној улици, а терасе само према историјским моделима и посебним условима. Архитектонско обликовање објекта потребно је ускладити у погледу обликовања и материјализације кровних равни, фасадних површина, ритма и облика отвора, колорита и сл. Обликовање дворишне фасаде такође треба прилагодити изворном изгледу балканске архитектуре локала и дућана непарне стране Немањине улице, уз могућност формирања посебне микро-амбијенталне целине балканске архитектуре - Крњино сокаче.	Чува се изворни изглед и габарит, рестаурирају недостајући елементи на основу изворних елемената и доступних историјских података, у сладу са мерама заштите. Нема промене габарита у погледу висинске регулације главног објекта. Спровести враћање у изворно стање излога и улазних портала у погледу материјализације, начина обраде и детаља, на основу старих фотографија, или по узору на примере излога истог периода градње и типа зграда.

38	36		70	68	66	64-56		38	38
Зграда Ђорђа Поповића, Крчимирца на к.п. бр. 2432/2	**Нови објекат, изграђен 2021. године, супротно условима на к.п. бр. 2433**		**Спратна кућа на к.п. бр. 2434**	**к.п. бр. 2436/1**	**Дућани на к.п. бр. 2437, 2438**	**Локали Краинчанића на к.п. бр. 2439, 2440, 2441, 2442**		**Кафана Илије Краинчанића на к.п. бр. 2443/1 и 2443/2**	**к.п. бр. 2445**
Тип деградација: 1 и 6	**Тип деградација: 10**		**Тип дег: 3 и 6**	**Тип дегр: 9**	**Тип дегр: 3,6 и 7**	**Тип дегр: 3, 6 и 7, за део 9**		**Тип дегр: 4, 6 и 7**	**Тип дегр: 9**
Улица Немањина уређивати према моделима уређења старих градских језгара. Препоручује се формирање пешачке зоне дуж Немањине улице, као и њено повезивање са тргом испред зграде Општине у јединствену целину. Као застор користити гранитне коцке, или другу одговарајућу врсту застора (камене плоче, и сл.), одговарајуће зза историјска језгра. Планирати озелењавање, одговарајућим врстама биљака. Могу се планирати ниско и жбунасто растиње, цветни аранжмани, у сарадњи са специјалистима за хортикултуру. За планирање високог зеленила потребно је водити рачуна о његовим позицијама, са циљем очувања отворених визура према грађевинама од посебне вредности.									
Чува се изворни изглед и габарит, рестаурирају недостајући елементи на основу доступних историјских података, у сладу са мерама заштите. Чување оригиналних елемената и рестаурација и враћање елемената изворног изгледа; Нема промене габарита у погледу висинске регулације. У дворишном делу, већ постоји изграђен нови објекат који је могуће ускладити са архитектуром главне зграде. Сачувати оригиналну калдрму и уредити дворишни простор у складу са архитектуром зграде и периодом њеног настанка. Подстицати озелењавање простора, у складу са историјским моделима, садњом аутохтоних врста растиња и одговарајућим пополочањима.	Зграда је сграђена мимо услова службе заштите, и није у складу са грађевинском дозволом. Зграда се мора изменити и прилагодити амбијенту, односно архитектонски изглед и габарит неопходно је усагласити са суседном грађевином од посебне вредности, и према посебним условима.	Објекат који не нарушава амбијент. Могућа доградња / градња дворишног анекса, по посебним условима.	Објекат у нескладу са амбијентом: може се уклонити, заменити новим или прилагодити амбијенту, архитектонски изглед и габарит неопходно је усагласити са суседном грађевином од посебне вредности, према посебним условима.	Чува се изворни изглед и габарит, рестаурирају недостајући елементи на основу доступних историјских података, у сладу са мерама заштите. Могућа је одређена доградња, у циљу унапређења изгледа овог дела целине, и искључиво према посебним условима надлежне службе заштите. Уклонити све рекламне елементе и друге елементе са главних фасадних равни (надстрешнице, спољне јединице клима уређаја, димњаке, и др.), а постављање нових могуће је само према посебним мерама техничке заштите. Хоризонтална регулација објекта мора да буде у равни са регулационом линијом грађевине од вредности у непосредној околини. Архитектонско обликовање објекта потребно је ускладити у погледу обликовања и материјализације кровних равни, фасадних површина, ритма и облика отвора, колорита и сл.	Чува се изворни изглед и габарит, рестаурирају недостајући елементи и враћа се изворни изгледна основу доступних историјских података, у сладу са мерама заштите. Нема промене габарита у погледу висинске регулације. У дворишном делу, већ постоји изграђен нови објекат који је могуће ускладити са архитектуром главне зграде. Сачувати оригиналну калдрму и уредити дворишни простор у складу са архитектуром зграде и периодом њеног настанка. Подстицати озелењавање простора, у складу са историјским моделима, садњом аутохтоних врста растиња и одговарајућим поплочањима	Објекат у нескладу са амбијентом: може се уклонити, заменити новим или прилагодити амбијенту, архитектонски изглед и габарит неопходно је усагласити са суседном грађевином од посебне вредности, према посебним условима.

76	74	72	70	68	66	64-56		38
Локали Гаврила Поповића на к.п. бр. 2408/1 и 2407/2		**Кућа Уроша Валчића на к.п. бр. 2409/1**	**к.п. бр. 2410**	**к.п. бр. 2411**	**к.п. бр. 2413 и 2412**	**к.п. бр. 2414**	**к.п. бр. 1352/1**	**Зграда Ђорђа Поповића, Крчимирца на к.п. бр. 2432/2**
Тип деградација: 9		**Тип деградација: 2, 6 и 7**	**Тип дегр: 9**	**Тип дегр: 9**	**Тип дегр: 9**	**Тип деградација: 10**		**Тип деградација: 1 и 6**
Улица Немањина - уређивати према моделима уређења старих градских језгара. Препоручује се формирање пешачке зоне дуж Немањине улице, као и њено повезивање са тргом испред зграде Општине у јединствену целину. Као застор користити гранитне коцке, или другу одговарајућу врсту застора (камене плоче, и сл.), одговарајуће зза историјска језгра. Планирати озелењавање, одговарајућим врстама биљака. Могу се планирати ниско и жбунасто растиње, цветни аранжмани, у сарадњи са специјалистима за хортикултуру. За планирање високог зеленила потребно је водити рачуна о његовим позицијама, са циљем очувања отворених визура према грађевинама од посебне вредности.								
Објекти промењеног изворног изгледа до те мере да су сада у нескладу са амбијентом, могу се слободније рестаурирати у складу са изворним изгледом, заменити новима или прилагодити амбијенту у складу са посебним условима. Прилагођавање архитектонског изгледа и усаглашавање са суседном грађевином од посебне вредности, према посебним условима.		Чува се изворни изглед и габарит, рестаурирају недостајући елементи на основу доступних историјских података, у сладу са мерама заштите. Нема промене габарита у погледу висинске регулације.	Објекти промењеног изворног изгледа до те мере да су сада у нескладу са амбијентом, могу се слободније рестаурирати у складу са изворним изгледом, заменити новима или прилагодити амбијенту у складу са посебним условима. Прилагођавање архитектонског изгледа и усаглашавање габарита са суседном грађевином од посебне вредности, према посебним условима.			Вишепородичне стамбене зграде настале након Другог светског рата, урбанистички и архитектонски неприлагођене амбијенту старе чаршије. Овом зградом нарушен је интегритет дела старе чаршије. Прилагођавање није могуће спровести имајући у виду габарит, спратност и позицију зграде.		Чува се изворни изглед и габарит, и рестаурација и враћање елемената изворног изгледа на основу доступних историјских података, у сладу са мерама заштите; Нема промене габарита у погледу висинске регулације. У дворишном делу, већ постоји изграђен нови објекат који је могуће ускладити са архитектуром главне зграде. Сачувати оригиналну калдрму и уредити дворишни простор у складу са архитектуром зграде и периодом њеног настанка. Подстицати озелењавање простора, у складу са историјским моделима, садњом аутохтоних врста растиња и одговарајућим пополочањима.

Спратна кућа Сотира Валчића у Немањиној улици бр. 1

335.Кућа у Улици Немањиној бр. 1, прва лево (фото: А. Никшић, 2023)

Налази се на у Немањиној улици бр. 1, на к.п. бр. 1291 КО Власотинце-Варош, у близини некадашње главне пијаце.

Историјски подаци:

Спратну кућу у Немањиној улици бр. 1 саградио је, почетком 20. века Сотир С. Валчић. Кућа представља материјално сведочанство историјских, културних и друштвених прилика у Власотинцу почетком 20. века. Поседује амбијенталне вредности употпуњујући низ на почетку Немањине улице.

Сотир С. Валчић из породице Валчић, био је власотиначки житарски трговац, почетком 20. века. Сотир С. Валчић потиче из старе трговачке породице, за коју се претпоставаља да је међу првима досељена у Власотинце. Истраживачи прошлости Власотинца наводе да се око 1770. године доселио оснивач рода Валчића, по имену Петко.

У књизи пореза на земљиште у Власотинцу за 1884/1885. годину пописана су осам домаћинства Влалчића што указује на бројност ове старе породице. Видосава Стојанчевић наводи да су чак седморица Валчића били потписници изјаве од 11. априла 1878. године којом је 268 виђенијих људи из Власотинца тражило од европских сила присаједињење Србији.

336.Низ у Немањиној улици (извор: Такић, С. (2010): *Власо̄тинце које волим*)

Архитектонске карактеристике:

Кућа Сотира С. Валчића, у Немањиној улици бр. 1 састоји се из приземља, у коме се налазила житара, и спрата, који је служио за становање. Изворно централно постављени балкон са кованом оградом, данас обухвата целу ширину уличног фронта зграде, а ограда је у ар деко стилу.

337.Куће у Улици Немањиној бр. 1 и 3
(фото: И. Цветковић, 2023)

Грађена је као кућа у низу, са слеменом које је паралелно са осом улице и двосливним кровом, са нагибом од око 30 степени, и са сачуваним изворним кровним покривачем од бибер црепа. У складу са својим положајем, декорисана је само улична фасадна раван. Кућа се састоји од високог приземља намењеног пословању и спрата који је служио за становање. Главна, улична фасада је репрезентативна, симетрично моделована и одликује се уским уличним фронтом. Приземље је без било каквих декорација, а да ли је и како било изворно обрађено није познато. Данас је изворни изглед приземља у великој мери измењен, док је изглед спрата сачувао своју аутентичност. Приземље и спрат одвојени су издуженом терасом са оградом декорисаном у стилу ар декоа.

Приземни део који је служио за пословање састоји се из једног локала који је изворно имао намену житаре. Изворно је било решено симетрично, са три ритмично постављена отвора, централним двокрилна улазним вратима и два висока излога лево и десно од њих.

Сӣрашӣ карактеришу такође, три хармонично распоређена отвора - два прозора и централна балконска врата, којима се излазило на централни балкон, касније преправљен у издужени балкон, који се протеже целом ширином фасаде.

Отвори прозора и врата на спрату једноставне су равне обраде. Укупно три

отвора се налази на спрату и претпоставља се да су били уоквирени са сваке стране пиластрима.
У нивоу таванске конструкције налази се дискретнији профилисани венац, а затим масивнији профилисани поткровни венац. Таванский простор, између венаца, је без отвора за вентилацију тавана, рустучно је обрађен правоугаоним украсима, који прате ширину отвора приземља и спрата.

Мере заштите:

Чува се изворни изглед и габарит, рестаурирају недостајући елементи на основу изворних елемената и доступних историјских података, у сладу са мерама заштите. Нема промене габарита у погледу висинске регулације главног објекта. С обзиром на величину дворишта, могуће је испланирати рааличите садржаје и компатибилне намене. Могућа је одређена градња у дворишту, као и рестаурација, реконструкција и доградња помоћних објеката у дворишту, према посебним условима.
Спровести враћање у изворно стање излога и улазних портала у погледу материјализације, начина обраде и детаља, на основу старих фотографија, или по узору на примере излога истог периода градње и типа зграда. Могућа ативација поткровља према посебним условима.

338.Куће у Улици Немањиној бр. 1-11 (ортофото: А. Никшић, 2023)

Спратна кућа Војислава С. Поповића у Немањиној улици бр. 3

339.Спратна кућа у Улици Немањиној бр. 3-3а (фото: И. Цветковић, 2023)

Налази се на у Немањиној улици бр. 3-3а, на к.п. бр. 1292/1, 1292/2 и 1292/3 КО Власотинце-Варош.

Историјски подаци:

Спратну кућу у Немањиној улици бр. 3 саградио је Војислав С. Поповић, унук Гаврила Поповића и једно од деветоро деце Петра и Настасије Поповић.

Поред архитектонских вредности које поседује, кућа Војислава С. Поповића представља материјално сведочанство историјских, културних и друштвених прилика у Власотинцу почетком 20. века.

Војислав С. Поповић је имао запажену и важну улогу у животу друштвене заједнице овога краја. У кући се својевремено налазио велики број етнолошких предмета (296), који су употребљавани до 80-их година прошлог века, а припадали су породици Војислава С. Поповића. Кућа је у дужем временском периоду била напуштена и није се одржавала. Наследници куће су имајући у виду опасност од урушавања, одлучили да вредне етнолошке предмете поклоне Народном музеју у Лесковцу. Уговор о поклону са Народним музејем Лесковца склопљен је 2018. године, са обавезом да формира Етнолошку збирку. Поклони су добијени од Невене Милић из Београда, Јеленине братанице и уреднице образовног програма РТС-а, унуке Војислава Поповића. Народни музеј у Лесковцу је 2018. године поклоном дошао до свих 296 предмета за Етнолошку збирку. Збирку чине: намештај, одећа, текстил, вез, чипке, покућство, предмети за осветљавање, предмети од стакла, предмети од порцелана, дечје играчке, дечја колица, алат, и сл.

Архитектонске карактеристике:

Кућа се састоји од високог приземља намењеног пословању и спрата који је служио за становање.

Кућа представља складно архитектонско остварење зграде у низу, у непосредном

окружењу централног градског трга - трга Ослобођења. Грађена је као кућа у низу, са слеменом које је паралелно са осом улице и кровом чија је кровна раван ка улици равна, са нагибом од око 30 степени, са бибер црепом као кровним покривачем, који се и данас сачувао на половини зграде, док је на другој половини замењен лимом. У складу са својим положајем, декорисана је само улична фасадна раван (дворишну фасадну раван екипа Завода није била у могућности да сагледа).

Главна, улична фасада је репрезентативна, симетрично моделована и одликује се релативно широким фронтом. Приземни део који је служио за пословање састоји се из два независна локала, са излозима и улазима, који су пратили ритам отвора на спрату.

Приземље је без било каквих декорација, а репрезентативност је била постигнута масивним и богато декорисаним излозима. Подеони кордон венац који одваја приземље и спрат је изостао. На спрату се налазе четири ритмично распоређена прозора, који се протежу целом ширином фасаде. Отвори прозора на спрату су без декорације, осим профилисаног симса, који се протеже испод свих прозора. са зупчастом декорацијом дуж лука. Претпоставља се да су прозори били уоквирени са сваке стране канелираним пиластрима, који су уз отвор врата полазили од пода терасе.

У нивоу таванске конструкције налази се дискретнији профилисани венац, додатно украшен зупчастим фризом. Надзидак у таванском простору, између венаца, испуњен је правоугаоним отворима за вентилацију тавана са металним декорисаним поклопцима и вертикалним декорисаним стубићима. Масивнији профилисани поткровни венац налази се испод кровне конструкције, у нивоу висине таванског натзидка. Прочишћеност од декоративних елемената огледа се и у недостатку декорација на угловима грађевине.

340.Кућа Војислава Поповића, у позадини лево (извор: Народна библиотека Власотинце)

Мере заштите:

Чува се изворни изглед и габарит, рестаурирају недостајући елементи на основу изворних елемената и доступних историјских података, у сладу са мерама заштите. Нема промене габарита у погледу висинске регулације главног објекта. С обзиром на величину дворишта, могуће је испланирати рааличите садржаје и компатибилне намене. Могућа је одређена градња у дворишту, као и рестаурација, реконструкција и доградња помоћних објеката у дворишту, према посебним условима.

Спровести враћање у изворно стање излога и улазних портала у погледу материјализације, начина обраде и детаља, на основу старих фотографија, или по узору на примере излога истог периода градње и типа зграда. Могућа ативација поткровља према посебним условима.

Војислав С. Поповић, унук је чувеног Гаврила Поповића и један од деветоро деце Петра и Настасије Поповић. Пошто га је усвојио стриц Сотир, стављао је средње слово С. приликом потписивања. Школовао се на Трговачкој академији у Бечу, према замисли његових родитеља. Како су породично имали развијену индустријску производњу, разматрали су шта им је потребно да би несметано наставили своје послове, и схватили су да им је потребан школовани трговац са знањем немачког језика како би куповали машине за индустријске објекте, које су махом набављане са немачког тржишта. Војислав је у Бечу заволео фудбал, а по завршетку школовања у Власотинце је донео прве копачке и лопту. Затим је 1920. године основао је фудбалски клуб „Власина" и постао први његов председник.[166] Војислав Поповић је основао и лист „Власина" 1926. године, а био је ожењен Смиљом, са којом је имао троје деце: Веру, Јелену и Момчила.

341.Војислав С. Поповића
(извор: Народна библиотека Власотинце)

[166] Станислав Л. Горуновић (1989): Фудбалски клуб Власина, Народна библиотека "Десанка Максимовић", Власотице, стр. 13 (https://digitalnabibliotekavlasotince.org.rs/proizvod/fudbalski-klub-vlasina/)

Приземни локал Благоја Каруовића у Немањиној улици бр. 5

342.Спратна кућа у Улици Немањиној бр. 3-3а (фото: И. Цветковић, 2023)

Приземни локал Благоја Каруовића, налази се на у Немањиној улици бр. 5, на к.п. бр. 1293 КО Власотинце – Варош.

Историјски подаци:

Поред архитектонско-стилских и историјских вредности као део јединствене архитектонске целине, има значајне амбијенталне вредности. Саставни је део градитељског наслеђа и доприноси валоризацији историјског језгра града. Својим архитектонским одликама, димензијама и градитељским детаљима сведочи о развоју вароши и формирању урбане матрице почетком XX века.

Породица Каруовић у Власотинце се доселила из села Црна Бара у близини Власотинца. Благоје Каруовић се бавио трговином.

Архитектонске карактеристике:

Једноставан приземан објекат скромних размера и складне пропорције, изграђен према потребама и могућностима првобитног власника, делује солидно уклопљен у грађевински низ, са добром организацијом простора, У приземљу према улици смештен је локал, а уличном фасадом доминирао је дрвени портал локала. Утицај градске архитектуре био је приметан на спољним деловима столарије, која уједно чинила и посебну вредност овог објекта. Кровна конструкција је двоводна, прекривена фалцованим црепом. Објекат је неодржаван и доста оштећен.

343.Кућа Војислава Поповића - лево, лакал Благоја Каруовића - у средини и кућа Кристе Бошковћа - десно
(извор: Народна библиотека Власотинце)

Тренутно стање и мере заштите:

Објекат у запуштеном стању, не користи се и препуштен је пропадању.

Чува се изворни изглед и габарит, рестаурирају недостајући елементи на основу изворних елемената и доступних историјских података, у сладу са мерама заштите. Нема промене габарита у погледу висинске регулације главног објекта. С обзиром на величину дворишта, могуће је испланирати рааличите садржаје и компатибилне намене.

Могућа је одређена градња у дворишту, као и рестаурација, реконструкција и доградња помоћних објеката у дворишту, према посебним условима.

Спровести враћање у изворно стање излога и улазних портала у погледу материјализације, начина обраде и детаља, на основу старих фотографија, или по узору на примере излога истог периода градње и типа зграда. Могућа ативација поткровља према посебним условима.

Могућа је доградња једног спрата како би се уједначио и ускладио низ.

344.Кућа Војислава Поповића - лево, лакал Благоја Каруовића - у средини и кућа Кристе Бошковћа - десно (снимили: Екипа Завода, 2023; обрада: Л. Динић, 2024)

345.Предлог могуће доградње приземне зграде у Улици Немањиној бр. 5 (извор: ЗЗСК Ниш, 2024)

Зграда Кристе Бошковића у Немањиној улици бр. 7-11

346.Кућа у Улици Немањиној бр. 7-11 (фото: А. Никшић, 2023)

Спратна угаона кућа Кристе Бошковића, смештена је на углу Немањине и улице Гаврила Принципа и обухвата бројеве од 7 до 11, на к.п. бр. 1296/1, 1296/2, 1295/1, 1295/2, 1294/1 и 1294/2 КО Власотинце-Варош.

Историјски подаци:

Зграда Кристе Бошковића на углу улица Немањина и Гаврила Принципа, према неким изворима је представљала Мануфактуру Кристе Бошковића и синова, који су се бавили производњом вина и ракије, о чему сведочи изузетно пространи и солидно грађен вински подрум.[167]

Зграда је грађена 1925. године, са пословним просторијама у приземљу и стамбеним делом на спрату. Угаони положај, поред тога што је изузетно практичан, кући даје посебну топлину и препознатљивост. Спратни део куће и даље поседује мајсторски одрађену оригиналну столарију. Представља визуелну доминанту старе трговачке чаршије.

Криста Бошковић је био трговац и рентијер, али се бавио и виноградарством и пољопривредом. Пореклом је из Црне Траве.

Породица Бошковић тачније петорица браће Бошковића, се из црнотравског села доселила у Власотинце пре ослобођења од Турака. Претпоставља се се да су се из неког разлога замерили Турцима у Црној Трави.

[167] https://www.facebook.com/IstorijaVlasotinca

Архитектонске карактеристике:

Грађена је у духу градске архитектуре са почетка XX века, представља репрезентативни пример добро очуване стамбено-пословне куће, и знатно је утицала на формирање градског амбијента ове вароши. Једноспратну угаону зграду, изграђену 1925. године, на погодној локацији, у центру вароши подигао је Криста Бошковић.

347.Немањина улица, стара чаршија (извор: документација Народна библиотека Власотинце)

Састоји се од винског подрума који се простире испод целе површине куће, приземља и спрата.

Подрум је укопан у целој спратној висини, јер је приземље постављено на коти терена. Приступ подруму омогућен је са севера, из дворишта, преко стрмих степеника. Обимни подрумски зидови изворно су вероватно били зидани опеком и каменом, а каснијим интервенцијама су ојачани бетоном. Међуспратна конструкција између подрума и приземља је тзв. „пруски свод", сачињен од гвоздених шина „I" профила са плитким сводовима од опеке између њих. Подови подрума изворно су били од набијене земље, данас је завршна облога пода бетон. Подрум је грађен као вински подрум за чување вина и ракије, за потребе великог капацитета, а и данас има исту намену.

Приземље је функционално подељено на више целина. Према улици су били смештени пословни простори, са припадајућим улазима директно са улице.

Стамбеном делу објекта, који се налази на спрату, присупа се из дворишта на северној страни парцеле. У двориште се улази из бочне улице, преко масивне дрвене капије – колско/пешачког пролаза, у оквиру које су компоноване и помоћне дворишне зграде. Кроз дрвену капију приступа се у зеленилом ушушкано двориште, поплочано калдрмом од камена облутака, која је и данас сачувана.

348.Кућа Кристе Бошковића (фото: И. Цветковић, 2023)

Зграда је изведена као једноспратна угаона грађевина са класицистичким архитектонским облицима, и елементима који су везани за новија стремљења у архитектури, што се посебно уочава код трокрилних прозора и ограде балкона. Кућа је постављена на регулационим линијама Немањине и улице Гаврила Принципа, а угао је додатно наглашен равним атикама на фасадним равнима ка улицама, на којима је уписано „Дом Кристе Бошковића" и полукружним надвишењем над угаоном фасадом, где је уписана година изградње куће „1925". Приземни део зграде карактеришу излози изузетно велике висине за ондашње прилике и наглашени пиластри са вертикалним канелурама који се настављају кроз спрат и фланкирају угаони део зграде. Пиластри на спрату равне су обраде, са плитким малтерним стилизованим орнаметом овалног облика у

горњим зонама. На засеченом угаоном делу налази се улаз у пословни простор, над којим је балкон украшен оградом од кованог гвожђа. Улазна врата у приземљу била су веома наглашене висине, двокрака и масивна, са уоквиреним простором за истицање рекламе над њима. На правоугаоном отвору који води на угаони балкон налазе се двокрилна дрвена врата са надсветлом. Ограде балкона су у духу ар декоа и модернијих стремљења у архитектури. Поред локала у угаоном делу зграде, у приземљу се налазе још два мања локала, који излазе на Немањину улицу.

Мере заштите:

Чува се изворни изглед и габарит, рестаурирају недостајући елементи на основу изворних елемената и доступних историјских података, у сладу са мерама заштите. Нема промене габарита у погледу висинске регулације главног објекта. С обзиром на величину дворишта, могуће је испланирати рааличите садржаје и компатибилне намене. Могућа је одређена градња у дворишту, као и рестаурација, реконструкција и доградња помоћних објеката у дворишту, према посебним условима.

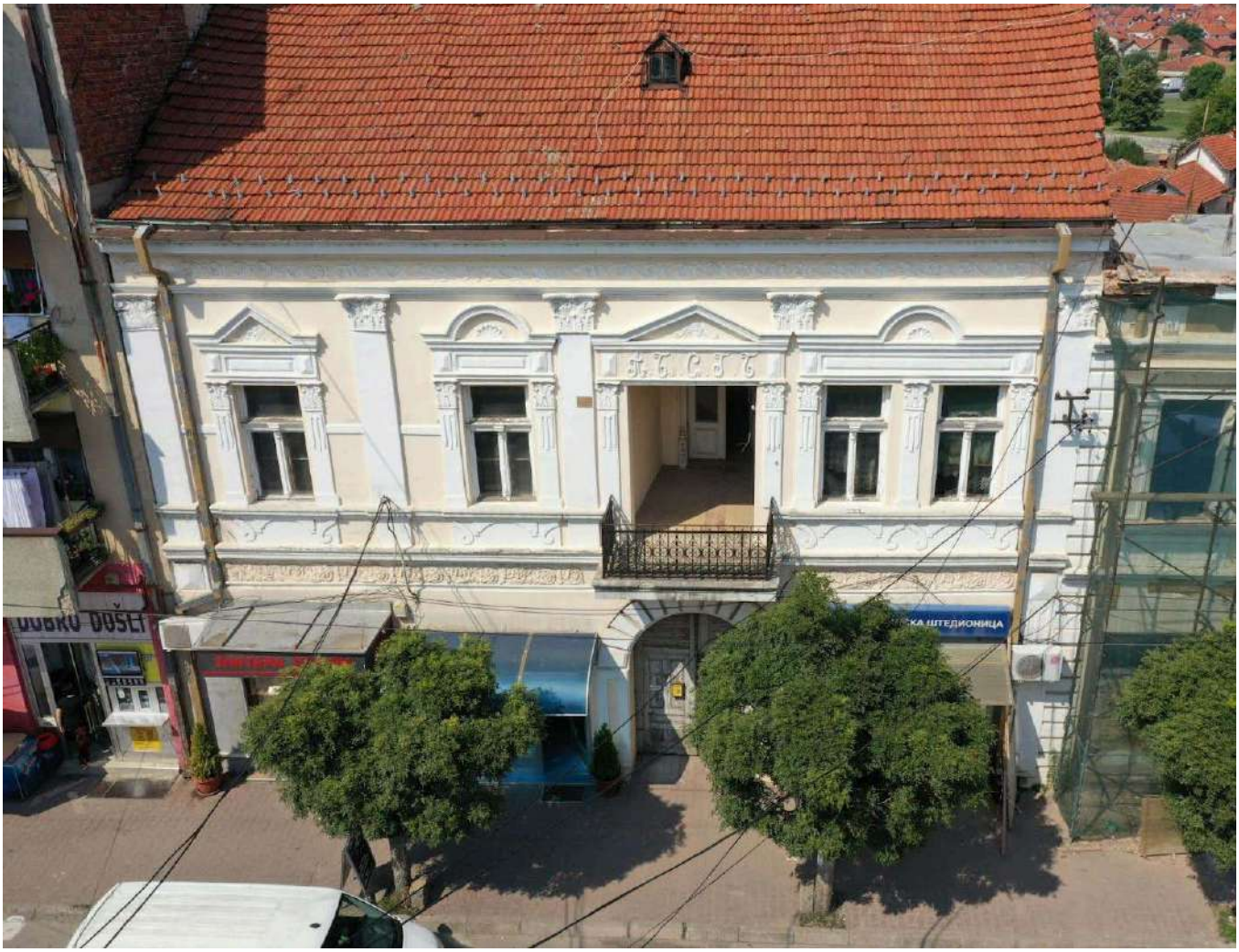
Спровести враћање у изворно стање излога и улазних портала у погледу материјализације, начина обраде и детаља, на основу старих фотографија, или по узору на примере излога истог периода градње и типа зграда. Могућа ативација поткровља према посебним условима.

Препорука је да се двориште уређује према историјским моделима и сачуваног изворног изгледа у погледу завршних застора и врсте биљака (препоручује се очување калдрме од камена облутака).

349.Кућа Кристе Бошковића, изглед из Немањине улице (снимили: екипа Завода, 2023, обрада: Л. Динић, 2024)

Кућа Голуба Аранђеловића Беље у Немањиној улици бр. 13-17

350.Кућа у Улици Немањина бр. 13-17 (фото: А. Никшић, 2023)

Репрезентативна спратна зграда Голуба Аранђеловића заузима катастарске парцеле 1321/1, 1321/2 и 1321/3 КО Власотинце - Варош, и лоцирана је у Немањиној улици на бројевима 13, 15 и 17.

Историјски подаци:

Зграда Голуба Аранђеловића, представља значајан репер градског језгра и пример репрезентативне архитектуре с почетка 20. века. Пројектант и извођач су применом нових решења, заснованих на утицајима средње и западне Европе оставили дубок траг у архитектури Власотинца,. Зграда са целином улице припада најбољим примерима продукције времена у коме је настала.

Голуб је кућу саградио као пословно-стамбену зграду, при чему је за становање своје породице уредио комфорне просторије на спрату, док је локале у приземљу давао у закуп. Након његове смрти, 1929. године, кућу је наследио његов син Живојин, а 1936. године, када је Живојин умро, кућу су наследиле његове две кћерке и син. После Другог светског рата, делови куће су национализовани, 1959. године. Спрат куће остављен је породици за живот, а два локала у приземљу је присвојила општина и давала у закуп.

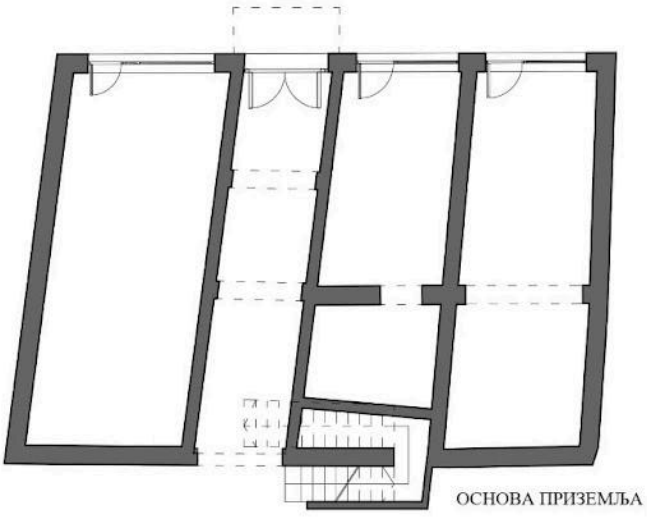
Голуб Аранђеловић син је Аранђела, званог „Беља”, који се у Власотинце дооселио из села Модра Стена, у општини Бабушница, саградио је ову зграду 1908. године. Пре доласка у Власотинце, Аранђел је у Модрој Стени имао продавницу, а у оближњем селу Грнчар саградио је воденицу са пет каменова.

351.Воденице на Лужници
(извор: Народна библиотека Власотинце)

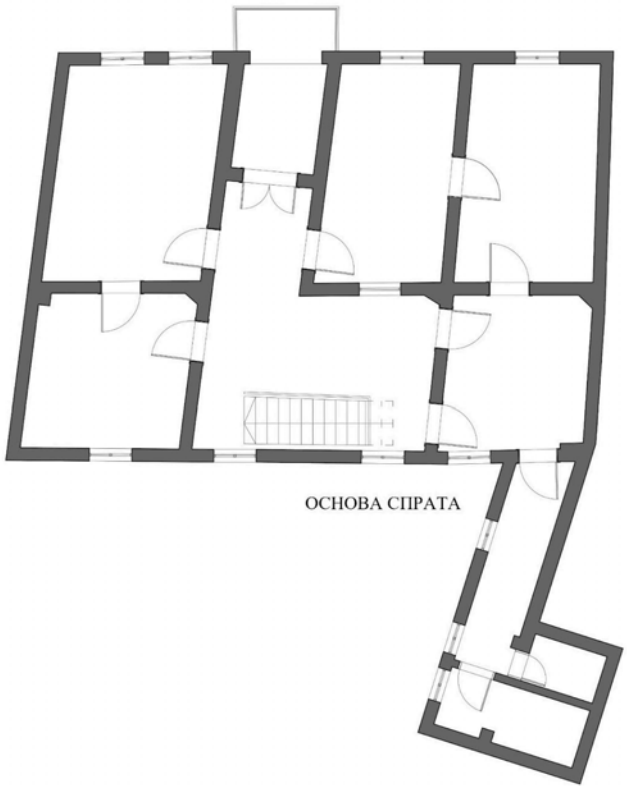
Архитектонске карактеристике:

Зграда Голуба Аранђеловића представља једноспратну зграда у низу, подигнуту на уличној регулацији, као репрезентативна грађевина, богате декорације. Ова зграда се састоји из приземља и спрата, а једна је од ретких у овом низу без винског подрума.

352.Кућа Голуба Аранђеловића, основа приземља (цртеж: екипа Завода, 2023, обрада: С. Станковић, 2023)

Приземље је правоугаоног облика, са централно постављеним колским прилазом, прилагођено облику катастарске парцеле. На спрату је по дубини парцеле, дуж западне ивице дворишта, додат дворишни крак, повезан са главним објектом и физички и функционално. Приземље куће, подељено лучно засведеним пасажом, састоји се из три потуно независна локала са директним излазом на главну улицу. Два локала мањих површина, лоцирана су западно од централног пасажа, док се са друге стране налази само један, нешто већи локал, што је утицало и на композицију и обраду уличне фасадне равни. Дућанима се приступа директно са улице, док је улаз у двориште и у стамбени део зграде могућ преко централног пасажа и спољног покривеног степеништа. Степениште је постављено у задњем северном делу приземља смештено је двокрако степениште које води на спрат.

353.Кућа Голуба Аранђеловића, основа спрата (цртеж: екипа Завода, 2023, обрада: С. Станковић, 2023)

На спрату се преко двокраких степеница, прилази до изузетно пространог хола, одакле се приступа трима просторијама, дворишном краку, и пространом надкривеном балкону ка улици.

Кровна конструкција је дрвена, са слеменом паралелним са осовином улице и бибер црепом као кровним покривачем.
Иако без уобичајне симетрије у композицији, улична фасада је раскошно обрађена уз употребу неоренесансних елеманата на спрату и класицистичких на приземном делу.
На фасади приземног дела зграде доминантни елемент је рустични камени лучни отвор са наглашеним сводаром који се завршава на венцу у нивоу међуспратне конструкције. Лук се ослања на елементе обрађене у виду правоугаоних рамова, без орнамената. Кроз лучни пролаз масивна дрвена двокрилна капија води у невелико двориште поплочано калдрмом од камена облутака. Лево од лучног пролаза су два, а десно један, некада дрвени а данас алуминијумски, портал, са неодговарајућим накнадно додатим засенчењима у виду тенди и привремених надстрешница.
Фриз испод нивоа међуспратне конструкције је декорисан плитким рељефом флораних мотива и уоквирен подеоним венцем са горње и дискретним профилисаним украсом са доње стране фриза.

На фасади спрата доминира балкон, са оградом од кованог гвожђа, чији се положај поклапа са положајем лучног пролаза у приземљу. Излаз на балкон је знатно увучен у односу на фасадну раван. Лево и десно од балкона су распоређена по два дрвена прозора.

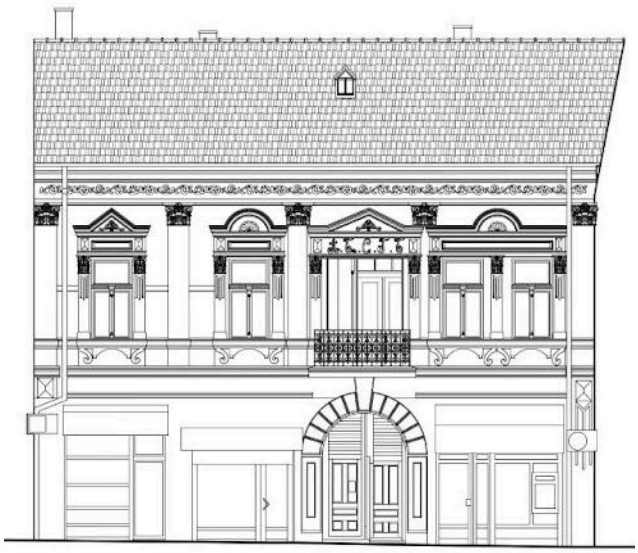
Прозори су, као и балкон, уоквирени плитким пиластрима са базом у висини парапетног венца који се континуирано пружа фасадом, стаблом са подужном шаром и капителом у коринтском стилу. Над прозорима је најпре правоугаона профилисана малтерна пластика, а затим тимпанони. Наизменично се смењују троугаони тимпанон на првом, полукружни на другом прозору, затим троугаони над балконским делом и заједнички полукружни над последња два прозора. Испод тимпанона балконског дела су у малтеру изведени иницијали власника објекта и његовог сина А. Би. С. Г. Б.

354.Кућа Голуба Аранђеловића, улична фасада (фото: И. Цветковић, 2023)

355.Кућа Голуба Аранђеловића детаљ лука са кључним каменом (фото: И. Цветковић, 2023)

356.Кућа Голуба Аранђеловића, улична фасада (цртеж: екипа Завода, 2023, обрада: С. Станковић, 2023)

Парапетне плоче су такође декорисане плитком стилизованом малтерном пластиком.

На фасади је распоређено и пет већих пиластара са коринтским капителима који се пружају до венца у нивоу друге међуспратне конструкције – по један на крајевима објекта, по један лево и десно уз балкон и један између прозора са леве стране. Пиластар са десне стране балкона нема јасно дефинисано стабло, због међусобне близине осталих декоративних елемената.
Тавански простор наглашен је континуалним фризом у виду биљних преплета, а уквирују га подеони и истурени профилисани кровни венац.

357.Кућа Голуба Аранђеловића
(фото: И. Цветковић, 2023)

Досадашње конзерваторске/грађевинске активности:

Осим обнове уличне фасаде, замене излога и преграђивања у приземљу, није било обимнијих грађевинских интервенција и измена изворног изгледа зграде. Конзерваторско – рестаураторски радови у правом смислу никада нису спровођени.

Мере заштите:

Чува се изворни изглед и габарит, рестаурирају недостајући елементи на основу изворних елемената и доступних историјских података, у сладу са мерама заштите. Нема промене габарита у погледу висинске регулације главног објекта. Могућа је одређена градња у дворишту, као и рестаурација, реконструкција и доградња помоћних објеката у дворишту, према посебним условима. Посебну вредност представљају дворишта са зеленилом, што треба задржати и подстицати. Препорука је да се дворишта уређују на основу сачуваног изворног изгледа, а начин уређивања базирати на историјским моделима у погледу завршних застора и врсте биљака.
Могућа ативација поткровља према посебним условима.

358.Кућа Голуба Аранђеловића, степениште ка спрату
(фото: И. Цветковић, 2023)

Кућа Илије Краинчанића у Немањиној улици бр. 19-23

359.Немањина улица, непарна страна (извор: фото "Мирковић" Власотинце, снимљено између два рата)

Зграда Илије Краинчанића у Немањиној улици 19-23, заузима катастарске парцеле 1322/2, 1322/3 и 1322/4.

Историјски подаци:

У оквиру централног градског језгра спратна зграда Илије Краинчанића заузима истакнути положај, тако да својом појавом представља материјално сведочанство урбаног развоја старе чаршије. Екстеријер и ентеријер објекта је у великој мери очуван из времена градње објекта. Представља доследно пројектовано и изведено решење пословно-породичног објекта, карактеристично за прву деценију двадесетог века. Готово цео објекат је очуван из времена градње, без значајних непримерених интервенција на самом објекту, осим промењених дрвених портала у приземљу. Пословно-породична кућа власотиначког трговца Илије Краинчанића Ицке у главној улици власотиначке чаршије представља значајно архитектонско остварење ове амбијенталне целине.

360.Фотографије које су се налазиле у кући, пре рушења (извор: породичне фотографије)

Илија Краинчанић – Ицка из породице Краинчанића, био је власотиначки трговац и угоститељ.

Зграда саграђена 1907. године, архитектонски је складно обликована у духу неокласицизма и академизма, са специфичном декорацијом око прозора, истакнутим архитравним гредама над отворима и наглашеним подеоним и кровним венцима. Име аутора пројекта није познато. Састоји се из масивног зиданог подрума са сводовима од опеке, приземља и спрата, док тавански простор испод двосливног крова, иако пространи, није у функцији.

361.Немањина улица, непарна страна (извор: googlemaps, снимљено 2014. год, приступљено новембра 2023)

Архитектонске карактеристике:

Зграда Илије Краинчанића представља доследно пројектовано и изведено решење пословно – породичног објекта, карактеристично за прву деценију двадесетог века, и састоји се од подрума, приземља и спрата и таванског простора који није у употреби.

Подрум је смештен у североисточном, дворишном делу објекта, у читавој ширини зграде, и служио је као вински подрум. Подрумски зидови су зидани каменом, у дебљини од 60 цм. Простор подрума деле два велика, опеком зидана ступца, који чине главне конструктивне елеменете зграде. Над подрумом међуспратну конструкцију чине масивни сводови од опеке који премошћују распон између спољашњих зидова и зиданих стубаца.

362.Кућа Илије Краинчанића, улична фасада током радова (фото: ЗЗСК Ниш, И. Цветковић, 2023)

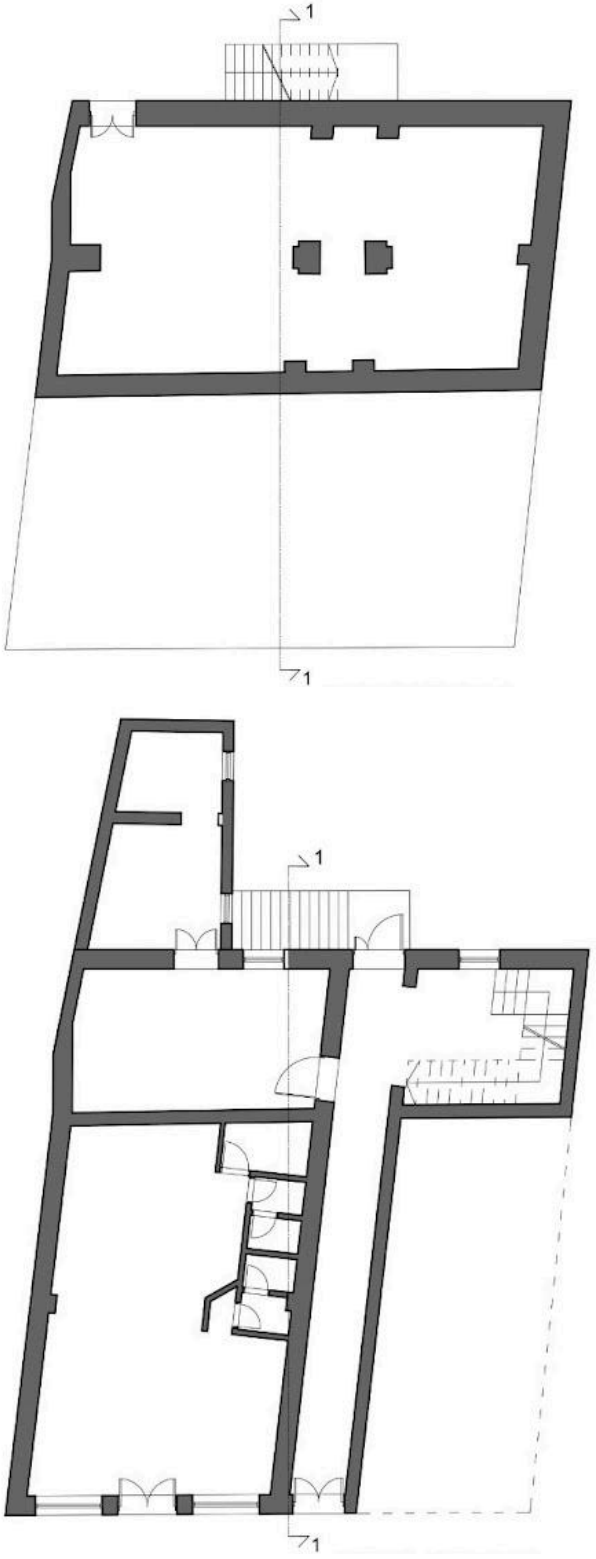

363.Кућа Илије Краинчанића, изглед винског подрума (фото: ЗЗСК Ниш, И. Цветковић, 2022)

Приземље је изворно пројектовано да буде правоугаоног облика, али је каснијим доградњама додат помоћни дворишни крак, који се надовезивао на главни објекат. Остаци ових грађевина уочавају се у дворишту, лоцирани уз западну ивицу парцеле.

Приземље куће састоји се из два потуно независна локала са директним излазом на главну улицу, односно две велике просторије, које су још у току пројектовања биле замишљене као пословни простори - дућани. Дућанима се приступа директно са улице. Улаз у зграду могућ је преко двокрилних врата, такође директно из Немањине улице, или преко унутрашњег дворишта, спољашњим каменим степеницама. Главни улаз у заједнички централни ходник невелике ширине позициониран је између локала, а води до просторија у задњем делу приземља, и до дворишног простора. У задњем североисточном делу приземља било је смештено дрвено трокрако степениште које

је водило на спрат, и још две помоћне просторије, вероватно магацински простори уз локале, као и додатно, спољно степениште којим се до нивоа проземља може доћи са коте тла дворишта, која је у овом делу нижа за целу висину подрума.

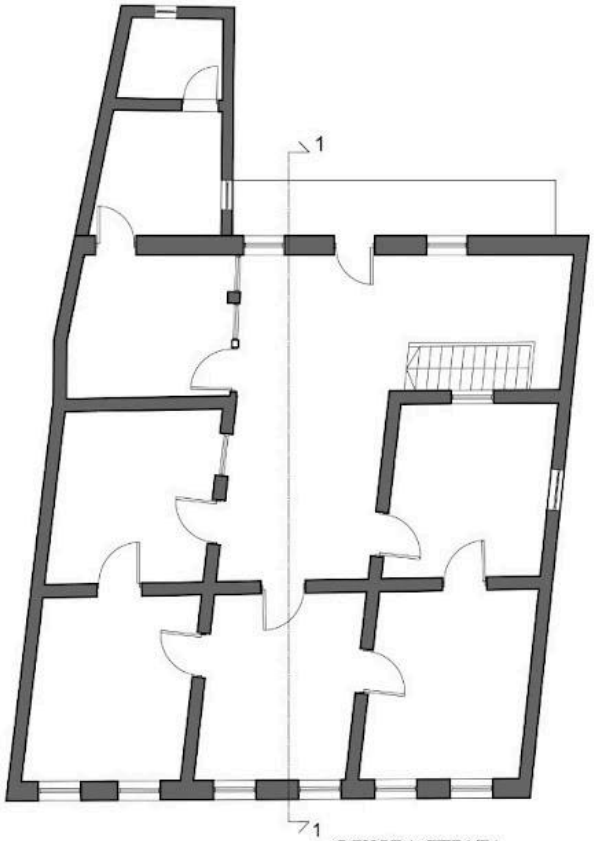

364.Кућа Илије Краинчанића, основе подрума и приземља (на основу пројектне документације, арх. М. Шарац, обрада: Л. Динић, 2024)

На овој кући кота терена у дворишту нижа за целу висину подрума, у односу на коту Немањине улице. Карактеристика трговачко-стамбених кућа у Немањиној улици у Власотинцу јесте постојање масивно зиданих винских подрума и релативно велика денивелација терена.

Приступ *сūрашу* обезбеђен је преко дрвених степеница, којима се долази до пространог централно постављеног хола, око кога су распоређене просторије за становање и балкон ка дворишту.

На спрату је, око централног простора распоређено шест стамбених просторија, од којих је једна кухиња, позиционирана у северозападном углу. У продужетку кухиње се налазе две оставе. На дворишној страни спрата куће налазе се двокрилна врата која воде на балкон са декоративном оградом од кованог гвожђа.

365.Кућа Илије Краинчанића, основа спрата (на основу пројектне документације, арх. М. Шарац, обрада: Л. Динић, 2024)

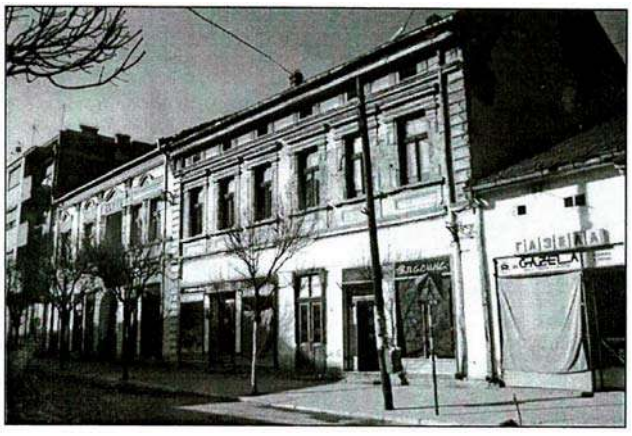
Међуспратне конструкције над приземљем и спратом су дрвене. Кров је највећим делом двоводни, уз сложени додатак са северозапада, над уличним краком са помоћним просторијама.

Кровни покривач изворно је био бибер цреп, али је временом замењен фалцованим црепом.

366.Кућа Илије Краинчанића, улична фасада постојеће стање и реконструкција изворног изгледа
(цртеж: И. Цветковић, А. Никшић, М. Шарац, 2023)

Главна, улична фасада је репрезентативна и одликује се широким фронтом са хармонично распоређеним прозорима у низу на спрату и пет масивних дрвених портала (излога) са дуборезним украсима у приземном делу. Између портала у приземљу смештена су двокрилна врата која воде у заједнички пролаз у приземљу, декорисана у истом маниру, са заштитним елементима од кованог гвожђа на стакленим површинама.

367.Куће Илије Краинчанића
(извор: Валчић, Д. (2002): *Стара власотиначка трговачко-занатска чаршија, Лесковачки зборник 42*, Народни музеј Лесковац, стр. 216)

Између приземља и спрата, у висини међуспратне конструкције, налази се дискретни профилисани подеони венац. Над њим су ритмично распоређени прозорски отвори спрата равног завршетка. Укупно шест отвора је уоквирено са сваке стране пиластрима наглашеног капитела, док су над капителима равни прозорски фронтони, стилизација архитравних греда. Испод парапетних дасака су правоугаоне, сведено декорисане парапетне плоче.

Следи још један профилисани венац, у нивоу горње међуспратне конструкције, а затим масивнији профилисани поткровни венац. Таванski простор, између венаца, означен је декоративним стубићима и таванским отворима са правоугаони декорисани вентилациони поклопци уоквирени ниским, вертикално плитко канелираним пиластрима. Углове грађевине чине снажни, нутовани пиластри који се завршавају у нивоу другог кордон венца.

Вероватно су заједно са објектом пројектовани, а након градње, и изведени сви елементи ентеријера, обзиром да су у складу са архитектуром објекта. Очувана је и аутентична подна облога дрвеног патоса на спрату, спољашња и унутрашња дрвена столарија, завршна обрада декорисаним молерајем, као и делови намештаја, покућства и породичних фотографија.

Досадашње конзерваторске/грађевинске активности:

Зграда је до 2022. године била у власништву потомака Илије Краинчанића и осим обнове уличне фасаде, замене излога и мањих преграђивања у приземљу, није било обимнијих грађевинских интервенција и измена изворног изгледа. На објекту су вршене минималне интервенције током времена, односно зграда је у великој мери сачувала изворни изглед и аутетичност. Након продаје зграде 2023. године, нови власници, започињу реконструкцију и адаптацију зграде. Власници без много слуха и разумевања за конструктивне карактеристике старијих зграда, важности и значаја очувања наслеђа, улазе у процес парцијалних радова на реконструкцији зграде. Пројектом планирају хитне санационе радове на дрвеној кровној конструкцији и замену кровног покривача, међутим по отпочињању радова, у потпуности демонтирају кровну и таванску конструкцију, преградне зидове, зид ка дворишту и међуспратну конструкцију између приземља и спрата, а на основу извештаја и статичког прорачуна инжењера грађевинске струке који оцењује делове грађевине небезбедне за коришћење уколико се не спроведе реконструкција објекта, по систему објекат у објекат.

368.Кућа у Улици Немањиној бр. 19-23
(фото: ЗЗСК Ниш, И. Цветковић, 2023)

Описаним интервенцијама сачувана је само главна улична фасадна раван и подрумски простор у изворном изгледу и материјализације, док је остатак зграде замењен новим конструктивним елементима. Према статичком пројекту, спроведено је подбијање и ојачавање темеља, и израђен је скелетни конструктивни склоп састављен од армирано-бетонских стубова и греда, са масивним армирано - бетонским међуспратним конструкцијама, који представља систем за себе, док је улично зидно платно анкеровано и повезано са новим конструктивним системом.

Функционални распоред просторија у објекту је у потпуности промењен, а делови ентеријера нису сачувани.

Мере заштите:

Чува се изворни изглед и габарит, рестаурирају недостајући елементи на основу изворних елемената и доступних историјских података, у сладу са мерама заштите. Нема промене габарита у погледу висинске регулације главног објекта. Могућа је одређена градња у дворишту, као и рестаурација, реконструкција и доградња помоћних објеката у дворишту, према посебним условима. Посебну вредност представљају дворишта са зеленилом, што треба задржати и подстицати. Препорука је да се дворишта уређују на основу сачуваног изворног изгледа, а начин уређивања базирати на историјским моделима у погледу завршних застора и врсте биљака.
Могућа ативација поткровља према посебним условима.

Кафана Илије Краинчанића у Немањиној улици бр. 14б

369.Кафана Илије Краинчанића у Улици Немањиној бр. 14б (фото: А. Никшић, 2023)

Кафана Илије Краинчанића заузима катастарске парцеле 2443/2 и 2443/1 КО Власотинце - Варош, и лоцирана је у Немањиној улици на броју 14 б.

Историјски подаци:

Веома значајан објекат за развој Власотинца тога времена јесте кафана Илије Краинчанића („Ицкина кафана") јер се у механи одвијао динамичан друштвени живот нижих и средњих слојева друштва, оних који су били везани за пословне активности у старој чаршији, односно на оближњој пијаци (сељаци, трговци и купци). Као објекат јавног карактера била је центар политичког и друштвеног живота, односно одиграла је значајну улогу као састајалиште мештана.

Прилично функционалним приземним објектом, једноставно обликованих фасада, доминира улазно партија са степеништем. Својим архитектонско-урбанистичким концептом, функционалном и просторном склопу и локацијом на средишњем делу/простору Немањине улице сведочи о историјском континуитету организованог градског живота у дужем временском периоду и од изузетног је значаја за развој архитектуре у Власотинцу на почетку 20. века. Илија Краинчанић је кафану саградио пре изградње велелепне спратне куће, која се налази тачно преко пута, а чија година изградње је 1908. година. Кућа је грађена на начин да се оствари склад са тереном и непосредним окружењем, али и да обезбеди неопходну функционалност, и представља

највише домете градитељства тог периода. Ово иде у прилог чињеници да је Илија Краинчанић, као имућан човек био у могућности да ангажује веште мајсторе који су могли да одговоре на сложене захтеве наручилаца.

Архитектонске карактеристике:

Механа је приземна зграда, подигнута је на регулационој линији, са полуукопаним подрумом испод, неправилног облик у основи, са дворишнм трактом који се пружа уз западну ивицу катастарске парцеле. Двориште се развија по дубини парцеле, што је искоришћено за изградњу подужног тракта, где су смештене помоћне просторије, што је омогућило да предњи, јавни део механе у унутрашњости буде отворен и састоји се из једног дела.

370.Кафана Илије Краинчанића
(извор: Валчић, Д. (2002): стр. 220)

У дубини парцеле налазе се још два објекта, којима се не зна намена.
Изворно се, између кафане Илије Краинчанића на броју 14б и локала на бројевима 18 и 20 у Немањиној улици, налазио заједнички пролаз за кориснике помоћних просторија механе, и кућа у дубини парцела. Овај пролаз био је веома значајан нарочито за потребе уноса робе за потребе функционисања механе.
Кафана Илије Краинчанића компонована је као приземна високопартерна зграда обликована у стилу академизма. На уличној фасадној равни централно је постављен наглашена улазна партија издигнута од коте тротоара за пет висина степеника.
Подрум је делимично укопан у односу на коту терена. Приступа му се дрвеним степеништем из унутрашњости механе, које је позиционирано уз зид ка улици, десно од улаза. Подрум је зидан обимним подрумским зидовима, зиданим опеком и каменом, у дебљини око 70 цм. Подрумски простор садржи масивне ступце зидане опеком, над којима се у оба правца пружају лукови од опеке, а између њих је сводна зидана конструкција. Подови подрума првобитно су вероватно били од набијене земље, данас је завршна облога пода од керамичких (теракота?) плочица. Подрум је предвиђен као вински подрум за чување вина и ракије за потребе механе која је била смештена у приземљу зграде.
Приземље је јединствени и отворени простор, у коме је само санитарни облок са тоалетима одвојен преградним зидовима. Изворно је, такође, ка улици била позиционирана пространа кафанска сала. У помоћном, дворшном тракту налазиле су се помоћне просторије, вероватно кухиња, магацини, и сл.
Међуспратна конструкција (између подрума и приземља) састоји се од лукова и сводова зиданих опеком, а завршна подна облога у механи био је патос од дасака.

371.Кафана Илије Краинчанића, изглед према фотографији Валчић, Д. (2002): стр. 220

Декоративна пластика главне фасадне равни у Немањиној улици, састоји се из различите материјализације завршне обраде сокле,

односно подрума и остатка фасаде, хоризонталних подеоних венаца и кровног венца, ритмичним распоредом отвора и скромним украсима око прозорских отвора.
Спољна обрада је малтерна и састоји се од вертикалних и хоризонталних фуга којима се подражава зидање тесаницима на оба угла зграде, као и од дискретно профилисаних кордонских и истурених поткровних венаца који доприносе хоризонталној рашчлањености објекта.
Између венца у нивоу таванске конструкције и кровног венца ритмично су постављени правоугаони отвори за вентилисање таванског простора са декоративним решеткама и декорацијом у виду једноставних малтерних квадратних поља.

Мере заштите:

Чува се изворни изглед и габарит, рестаурирају недостајући елементи и враћа се изворни изгледна основу доступних историјских података, у складу са мерама заштите.
Нема промене габарита у погледу висинске регулације. У дворишном делу, већ постоји изграђен нови објекат који је могуће ускладити са архитектуром главне зграде. Сачувати оригиналну калдрму и уредити дворишни простор у складу са архитектуром зграде и периодом њеног настанка. Подстицати озелењавање простора, у складу са историјским моделима, садњом аутохтоних врста растиња и одговарајућим поплочањима

372.Кафана Илије Краинчанића у Улици Немањиној бр. 14б (фото: И. Цветковић, 2023)

Локали породице Краинчанић у Немањиној улици бр. 18-22

373.Локали Краинчанића у Улици Немањиној бр. 18-22 (фото: А. Никшић, 2023)

Приземни локали породице Краинчанић налазе се у Немањиној улици на бројевима 18-22, на катастарским парцелама 2441, 2442, 2440, 2439 КО Власотинце - Варош.

Историјски подаци:

Приземни локали у старој чаршији, у близини кафане Илије Краинчанића, представљају неке од најстаријих грађевина у Власотинцу. Према сачуваним земљишним књигама из 19. века, ови локали грађени су као локали браће Краинчанић, крајем 19. века, сигурно пре 1899. године.[168] Постављени су на уличној регулацији. Значај ових објеката произилази и из чињенице да репрезентују дело једног од најпознатијих Власотинчана. Својим димензијама, надасве по свом просторном склопу и конструктивном решењу условљеном положајем на терену доприносе валоризацији сачуваног старог језгра чаршије.

У низу Немањине улице, само издигнути од улице били су локали браће Краинчанића (Донча и Тонча), издвојени лучном капијом. Кроз капију се улази у пространо двориште где се налазила њихова породична кућа, која је била грађена у османско-балканском стилу, са елементима моравске архитектуре. Локали су издавани у закуп, а један од закупаца био је Душан Милошевић, власотиначки

[168] Пописни катастар овераван од стране окружних инжењера садржи вредне податке о власницима кућа и дућана од тврдог материјала које су постојале у 19. и на почетку 20. века, а чува се у архиви Општинске управе Општине Власотинце. Стручним сарадницима Завода омогућен је увид у његов садржај и коришћење, и овом приликом се захваљујемо Јелени Краинчанић.

апотекар, и служио му је за справљење лекова.[169]

За проучавање развоја Власотинца још од средине 19. века, изузетно је важно очување материјалних остатака старе власотиначке чаршије, у којој се одвијао динамичан друштвени живот нижих и средњих слојева друштва, нарочито оних који су били везани за пословне активности у старој чаршији, односно на оближњој пијаци (сељаци, трговци и купци).

Архитектонске карактеристике:

Приземни локали породице Краинчанића су компоновани су као издужена приземна високопартерна зграда обликована у стилу академизма. На уличној фасадној равни централно је постављен засведени улаз - пространи пасаж, који је био затворен двокрилном дрвеном капијом са надсветлом. Зграду је украшавала једноставна и складна пластика главне фасадне равни у Немањиној улици, која је парцијалним и неодговарајућим интервенцијама у великој мери девастирана.

Спољна обрада је малтерна и састоји се од вертикалних и хоризонталних фуга којима се подражава зидање тесаницима, као и од профилисаних кордонских и истурених поткровних венаца који доприносе хоризонталној рашчлањености објекта. Пасаж ка унутрашњем дворишту лучно је засведен и постављен централно, чиме је наглашен његов значај. Лево и десно од улаза су велики излози локала, релативно симетрично постављени у односу на улаз.

Између венца у нивоу таванске конструкције и кровног венца су ритмично постављени правоугаони отвори за вентилисање таванског простора са декоративним решеткама. Бочне фасаде су приљубљене уз комшијске, док је дворишна фасада вероватно без декорације.

Карактеристика ових локала је пространи дворишни простор, који се развијао по дубини, и у коме су организовани разноврсни садржаји.

374.Могући изглед локала Краинчанића у Власотинцу и изглед локала данас (извор: facebook)

375.Локали породице Краинчанић (извор: Валчић, Д. (2018): стр. 41)

Засведени, централни пасаж води у унутрашње двориште, које се развија дубином парцеле. У дубини парцеле, на најјужнијем делу, подигнута је још једна кућа, вероватно намењена становању. Екипа Завода није била у могућности да сагледа дворишну фасадну раван .

376.Изглед локала Косте Илића Мумџије у Власотинцу (ортофото: А. Никшић, 2023)

[169] Валчић, Д. (2018): стр: 41

Мере заштите:

Чува се изворни изглед и габарит, рестаурирају недостајући елементи на основу доступних историјских података, у сладу са мерама заштите.
Могућа је одређена доградња, у циљу унапређења изгледа овог дела целине, и искључиво према посебним условима надлежне службе заштите.
Уклонити све рекламне елементе и друге елементе са главних фасадних равни (надстрешнице, спољне јединице клима уређаја, димњаке, и др.), а постављање нових могуће је само према посебним мерама техничке заштите.
Хоризонтална регулација објекта мора да буде у равни са регулационом линијом грађевине од вредности у непосредној околини.
Архитектонско обликовање објекта потребно је ускладити у погледу обликовања и материјализације кровних равни, фасадних површина, ритма и облика отвора, колорита и сл.

377.Изглед локала Косте Илића Мумџије у Власотинцу, тренутно стање и могући оригинални изглед (цртеж: ЗЗСК Ниш, 2023)

Спаскина кућа - кућа Спасе Краинчанића у Улици Николе Тесле бр. 3

378.Спасина кућа у Улици Николе Тесле бр. 3 (фото: И. Цветковић, 2023)

Спаскина кућа османско-балканског архитектонског израза заузима катастарску парцелу 1345 КО Власотинце – Варош, на адресу Улица Николе Тесле број 3.

Историјски подаци:

Спаскина кућа, поред Гигине, представља још један изузетно вредан пример традиционалне куће османско-балканског типа. Налази се у центру вароши, на левој обали Власине, непосредно уз насип према Власини.

Саградио је око 1880. године трговац Ставра Спаса Краинчанић, као породичну кућу са пространим двориштем.

Током друге половине 20. века овом зградом газдовало је грађевинско предузеће „Црна Трава". У том периоду кућа је, захваљујући ангажованошћу Завода за заштиту споменика културе Ниш, обновљена и спашена од пропадања. Кућа је пренамењена у „Винску кућу", делимично кафански постор са културним садржајем, постала је место одржавања књижевних вечери и других културних манифестација. Након кризе која је наступила у земљи током 1990-тих, а на име неплаћених пореза, кућа је доспела у власништво државе, и требало је да буде уступљена Завичајној библиотеци на коришћење. Након дугогодишњег судског процеса, опет је у приватном власништву локалног предузетника, на име неисплаћених потраживања од грађевинског предузећа „Црна Трава".

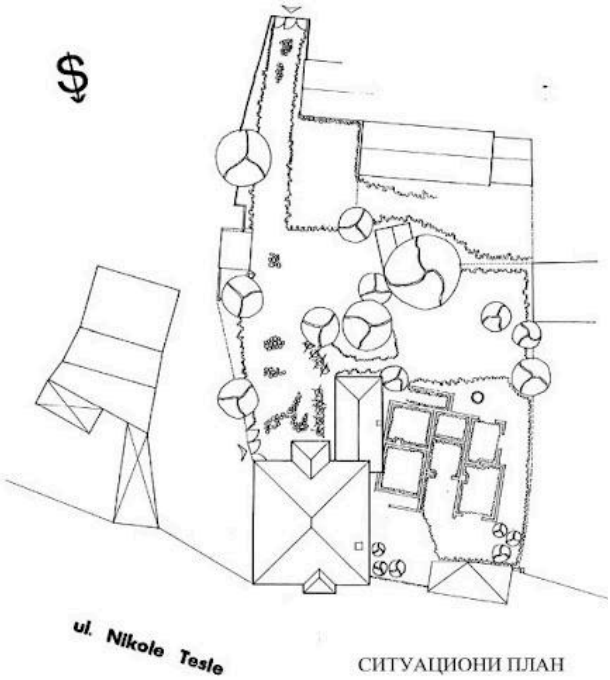
Ставра Краинчанић - Спаска је након ослобођења био први председник општине власотиначке.

379.Спаскина кућа
(извор: документација Христифора Црниловића)

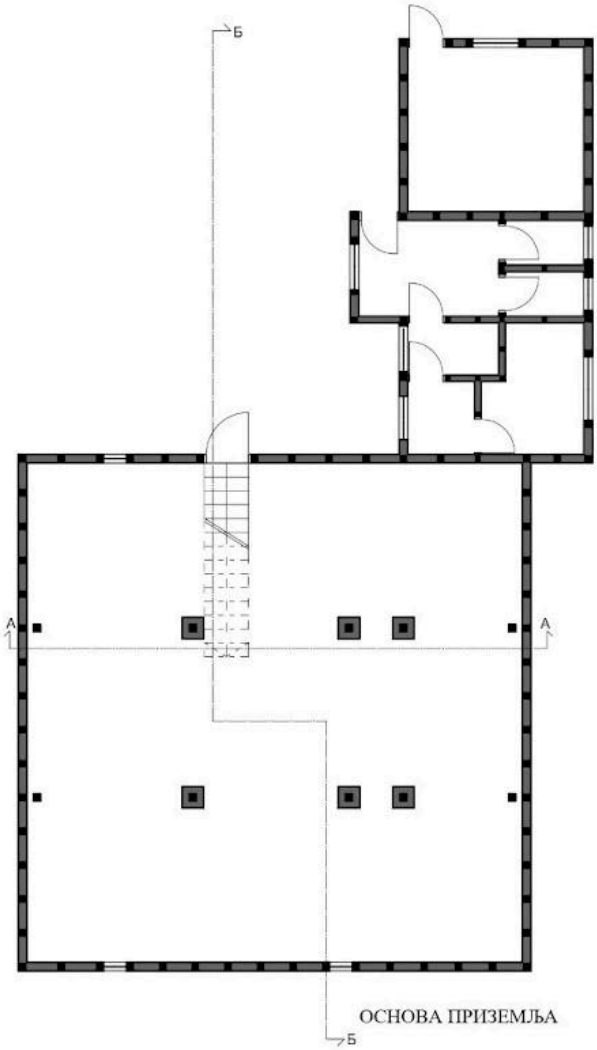
Архитектонске карактеристике:

Спаскина кућа налази се у центру града, у северном делу дворишта издуженог облика и у паду према реци Власини, занимљиве конфигурације терена која омогућава формирање неколико просторних и функционалних целина. Двориште се пружа правцем север – југ, при чему је северна страна повезана улицом Никола Тесла, која се пружа паралелно са кејом дуж Власине. Својим јужним крајем, двориште куће је, пешачким приступом, повезано са Крњиним сокачетом, и излази на главну градску чаршију, што представља посебну погодност.

380.Спаскина кућа, ситуациони план
(документација: ЗЗСК Ниш, 1980)

Спаскина кућа је спратности П+1, при чему је, као и код Гигине куће, приземни део некада имао функцију винског подрума. Уз северо – западну ивицу дворишта, на главној страни куће изграђене су скромне, приземне помоћне просторије, које су приликом извођења радова на санацији и адаптацији измениле свој изглед и габарит.

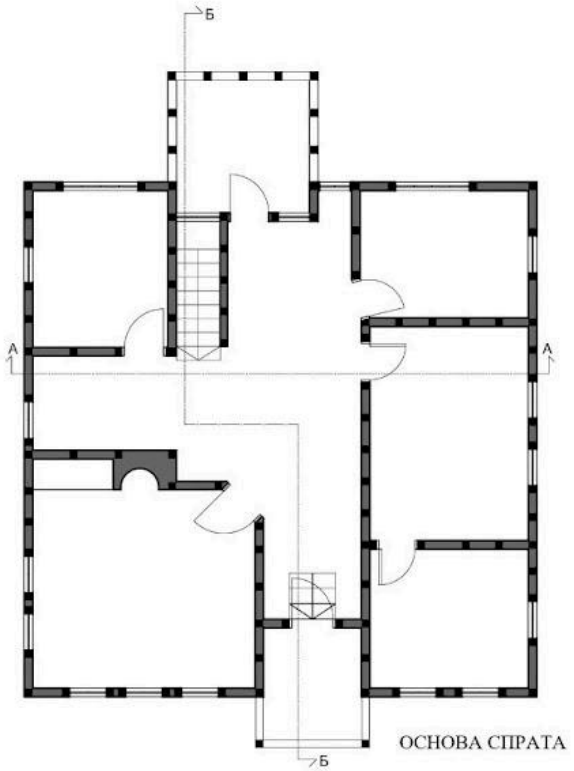
381.Спаскина кућа, основа приземља
(документација: ЗЗСК Ниш, 1980, обрада: студенти А.Н. и Г. С, 2022. и Л. Динић, 2024)

Приземље објекта је квадратно, бондручне је конструкције, димензија 10/10 метара, и 40 цм је ниже у односу на коту терена. Приступ приземљу је са југозападне стране, кроз улаз смештен испод доксата. Други улаз, смештен тик уз претходни води директно до дрвеног степеништа којим се излази на спрат. Унутрашњост приземног дела је слободна, без зидова, са десет слободностојећих дрвених стубова на каменим ћулсијама, који

подупиру таваницу спрата. Са унутрашње стране обимних зидова постоји камени парапет у висини од 90 цм. Под приземља је од набијене земље.

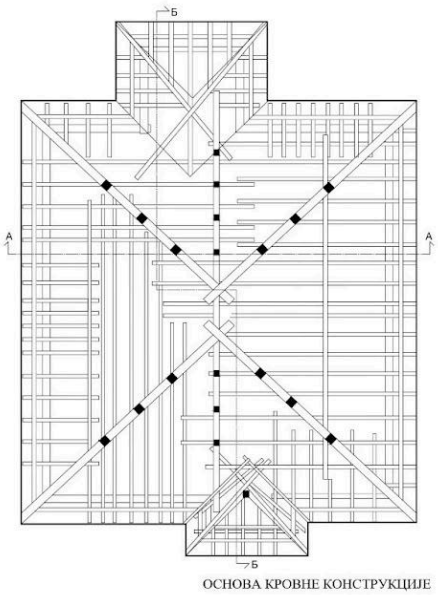
Спрат је незнатно већих димензија у односу на приземље, што се манифестује у виду дискретног еркера са јужне стране. Међуспратна конструкција је дрвена.

Дрвено степениште води до хола на спрату око кога је распоређено пет соба. Соба на северозападу садржи долап. Између соба на североистоку је димњачки канал. Са јужне стране се из хола прилази доксату, чији је ниво пода виши 30 цм од нивоа пода ходника. Ограда доксата је у горњем делу од профилисаних дасака, док је доња површина потпуно опшивена даскама. Кота пода јужног доксата је 50 цм виша у односу на коту ходника. Овде су присутне слепе аркаде, две са чеоне и по једна са бочних страна. Ограда је истоветна огради јужног доксата.

382.Спаскина кућа, основа спрата (документација: ЗЗСК Ниш, 1980, обрада: студенти А.Н. и Г. С, 2022. и Л. Динић, 2024)

Плафони у собама орјентисаним ка северу су били украшени профилисаним даскама, централне шеме, са кружним елементом (розетом) у средишњем простору. Подови соба су од дасака, док ходник и доксати имају подове од опеке, у слоју песка постављеног преко дрвене потконструкције.

383.Спаскина кућа, основа кровне конструкције (документација: ЗЗСК Ниш, 1980, обрада: студенти А.Н. и Г. С и Л. Динић, 2024)

Кров је сложен, четвороводни, са проширењима над доксатима. Кровна конструкција је дрвена, са широком стрехом. Кров је опшивен даскама, а кровни покривач је ћерамида. На белој фасади се истичу тамни прозорски отвори са профилисаним дрвеним лајснама у горњем делу. Прозори доњег нивоа који су орјентисани ка кеју имају дрвене решетке.

Ниво међуспратне конструкције је наглашен дрвеном гредом видљивом на фасади. Углови спрата имају на фасади видљиве дрвене стубове.

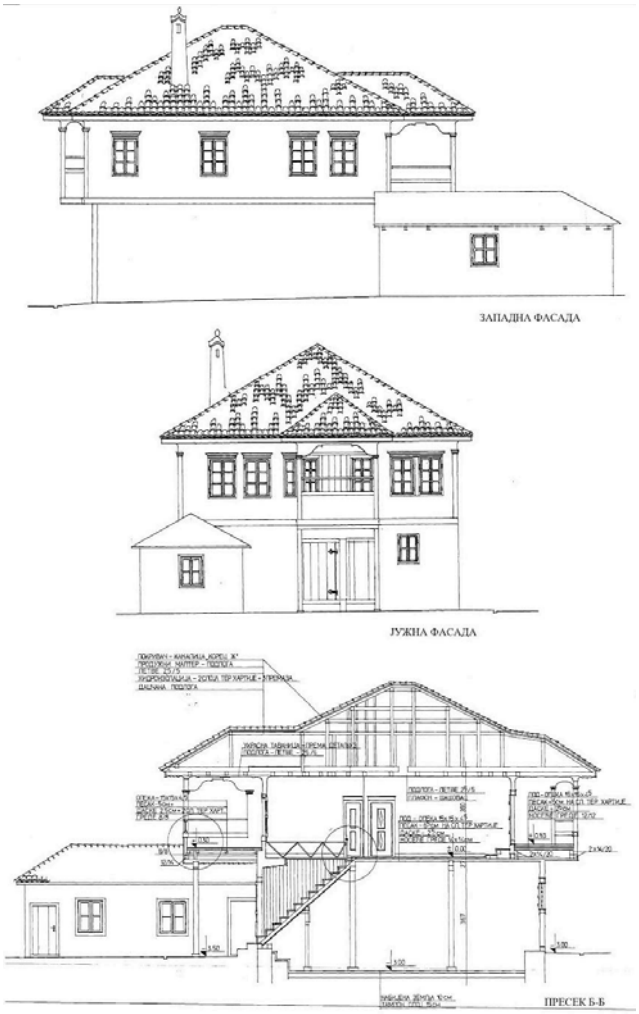

384.Спаскина кућа у Улици Николе Тесле бр. 3 (фото: Архива ЗЗСК Ниш)

Конзерваторско-рестаураторски радови:

Спаскина кућа је више пута обнављања у току свог дугог века постојања, али су први истраживачки радови и валоризација грађевине спроведени 1980. године, у склопу припреме пројектно-техничке документације за реализацију конзерваторско - рестаураторских радова. Истраживања и израда пројекта реализовани су под руководством архитекте Милорада Војиновића из Завода за заштиту споменика културе Ниш, док је део статичке санације грађевине пројектовао архитекта Милорад Димитријевић, архитекта - конзерватор, професор и декан Архитектонског факултета у Београду, пореклом из Црне Траве, тачније из села Добро Поље. Реализација активности предвиђених поменутим пројектом започета је тек десет година касније, 1990. године. Током 1990. године реализовани су следећи радови: припремни радови, земљани радови, бетонски радови и изолаторски радови који су подразумевали обијање малтера са зидних површина са спољне и унутрашње стране објекта, ископ земље унутар подрумског простора, денивелацију земљишта унутар подрумског простора и на делу тротоара, затрпавање земље са набијањем после изведеног бетонирања темељних серклажа, уградња арматуре, израда бетонске подлоге у подруму, израда хоризонталне изолације зидова са полагањем 2 слоја битуменске хартије и два хладна премаза, израда вертикалне изолације темељног зида преко већ припремљене подлоге. Санација и конзервација Спаскине куће наставила се и 1991. године, када су рађени столарски, молерско фарбарски радови, разни радови, а изведене су и електричне инсталације и инсталације водовода и канализације. Овим радовима обухваћена је израда целокупне фасадне и унутрашње столарије, израда

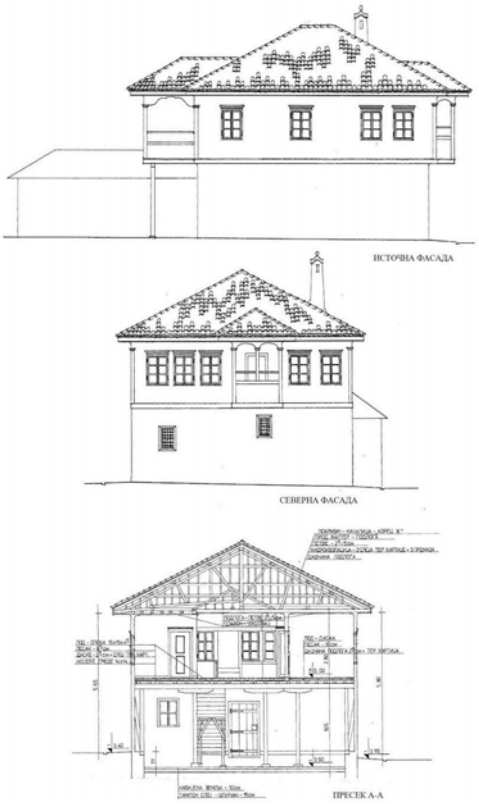
декоративних дрвених плафона, стреха, степеништа и завршне обраде фасаде.

385.Спаскина кућа, фасадне равни и подужни пресек (документација: ЗЗСК Ниш, 1980)

Тренутно стање:

Почетком 21. века кућа је напуштена, без намене и власника, чиме је отпочет је процес деградације и спонетаног урушавања свих делова архитектонског склопа, да би се последњих година процес девастације убрзао. Услед изостанка редовног текућег одржавања кровни покривач је се померио са свог места, што је даље довело до прокишњавања крова, и труљења дрвене грађе кровне конструкције, таваница и бондручних зидова.

386.Спаскина кућа, фасадне равни и подужни пресек (документација: ЗЗСК Ниш, 1980)

На овај начин је читава зграда доведена у веома угрожено стање, при чему постоји реална опасност од њеног потпуног од урушавања. Девастирана је кровна конструкција, чиме је читава зграда доведена у опасност да се потпуно уруши.

Заводу за заштиту споменика културе Ниш нови власници Спаскине куће обратили су се током 2023. године за прописивање услова за предузимање мера техничке заштите за израду пројектне документације обнове и рестаурације. Очекује се израда пројекта и отпочињање радова на њеној реконструкцији.

387.Спаскина кућа у Улици Николе Тесле бр. 3 (фотограметрија: А. Никшић, 2023.)

388.Спаскина кућа у Улици Николе Тесле бр. 3 (фотограметрија: А. Никшић, 2023.)

Спратна зграда Ђорђа Поповића Крчимирца, у Немањиној улици бр. 38

389.Кућа у Улици Немањиној бр. 38 (фото: А. Никшић, 2023)

Спратна кућа Ђорђа Поповића Крчимирца налази се у Немањиној улици на броју 38, на катастарској парцели број 2432/2.

Историјски подаци:

Стојан Поповић, отац Ђорђа Поповића, био је свештеник у Великом Крчимиру.

390.Стојан Поповић, свештеник из Великог Крчимира
(извор: из породичне архиве Поповића)

Крајем 19. века, Поповићи су продали имање у Великом Крчимиру, и селе се у Власотинце.

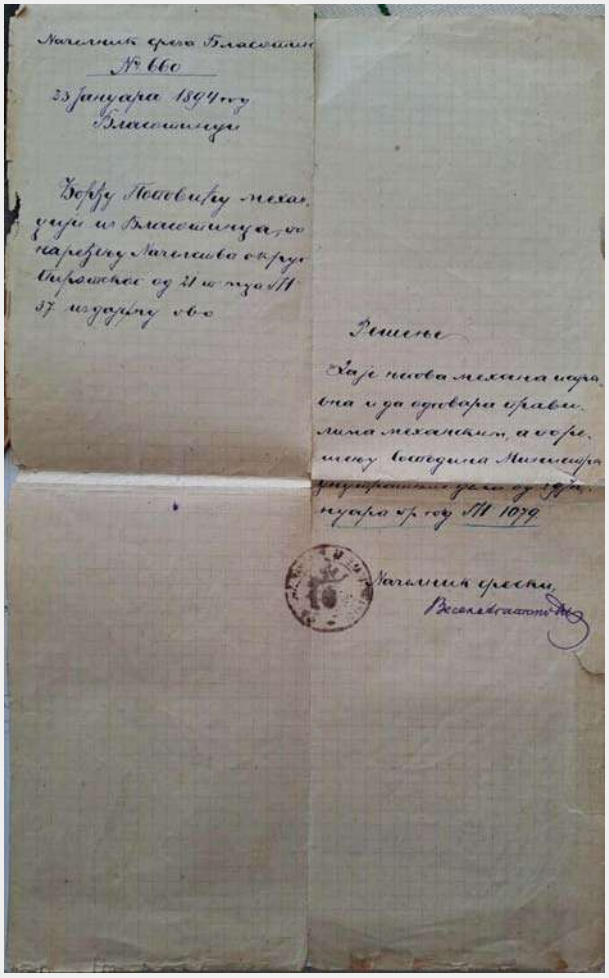

391.Ђорђе Поповић и његова жена
(извор: из породичне архиве Поповића)

Ђорђе С. Поповић - Крчимирац био је познати власотиначки трговац, народни посланик и солунац. Имао је два сина Светозара – Тозу и Николу, и три ћерке – Парашкеву, Стевку и Даницу.

Плац за градњу куће у центру власотиначке чаршије, Ђорђе Поповић је откупио 23. јануара 1891. године од Мијаила Станковића, који је пореклом из Црнатова. Три године касније, градња куће са механом и винским подрумом је завршена.

Ђорђе је на лични захтев 23. јануара 1894. године, добио Решење број 871-1079, издато од стране начелника среза власотиначког, да је његова механа *исīправна и да одīовара īравилима механским*.

392.Решење из 1894. године да је механа Ђорђа Поповића исправна
(извор: из породичне архиве Поповића)

Након Другог светског рата кућа је делимично остала у власништву породице Поповић. Током 1959. године национализаоване су просторије у приземљу, којима је до 1966. године руководила општина Власотинце. Затим је кафана дата на управљање друштвеном предузећу "Власина".

Светозар Ђ. Поповић се школовао у у Лиону, у Француској, где је завршио медицински факултет. О његовом животу за време школовања у иностранству сведочи породична преписка коју је одржавао са породицом у Власотинцу (коју чувају његови потомци), коју је екипа Завода имала прилике да прегледа. По завршетку школовања Светозар се вратио у Србију. Радио је у Нишу до 1941. године, када је погинуо у немачком бомбардовању.

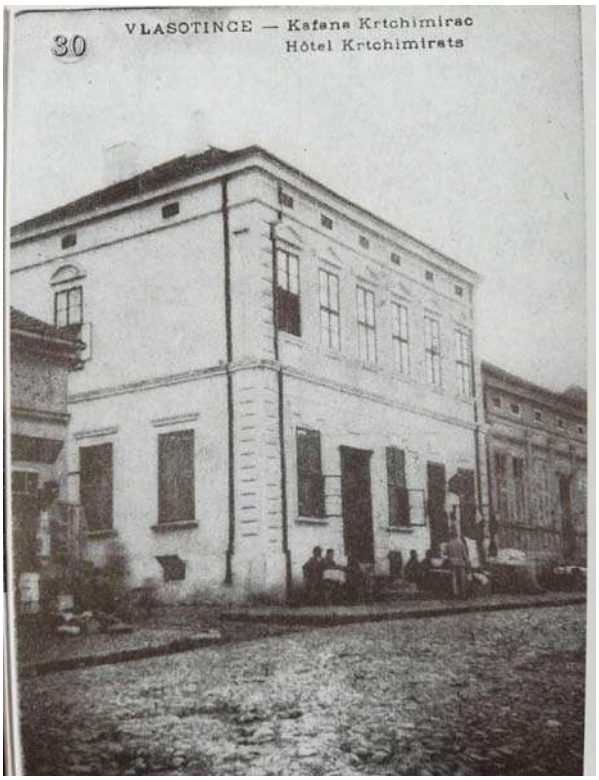

393.Никола и Ружа Поповић, на венчању
(извор: из породичне архиве Поповића)

Никола Ђ. Поповић син Ђорђа Поповића, наставио је породични посао и био механџија у Власотинцу. Оженио се Ружом Јовић, ћерком Јелене и Адама П. Јовића, јула 1919. године. Живели су у Власотинцу и наставили да одржавају породични посао у чаршији. Имали су ћерке Злату, Виду и Смиљу и сина Владимира – Владу, који се родио 1928. године.

Никола је преминуо 8. децембра 1928. године. Након Николине преране смрти, његова жена Ружа преузела је управљање механом. Целокупна Николина имовина

припала је његовом малолетном сину Влади, при чему је суд, до његовог пунолетства, одредио старатеље - мајку Ружу и деду по мајци Адама П. Јовића.
у овој механи су одседале познате и историјски важне личности за Власотинце и Србију.

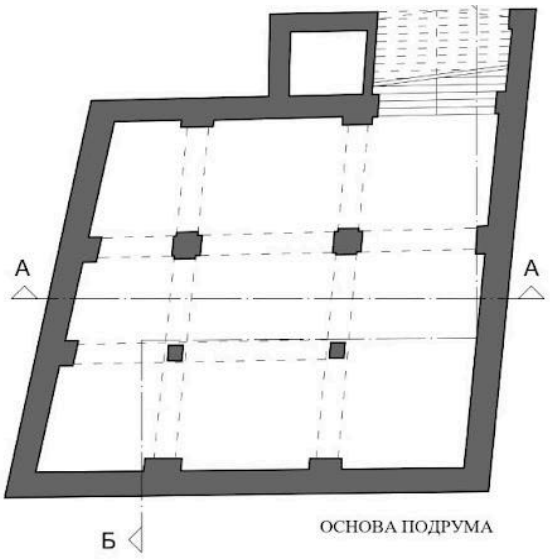
394.Зграда Ђорђа Поповића Крчимирца (извор: документација Народна библиотека „Десанка Максимовић" Власотинце)

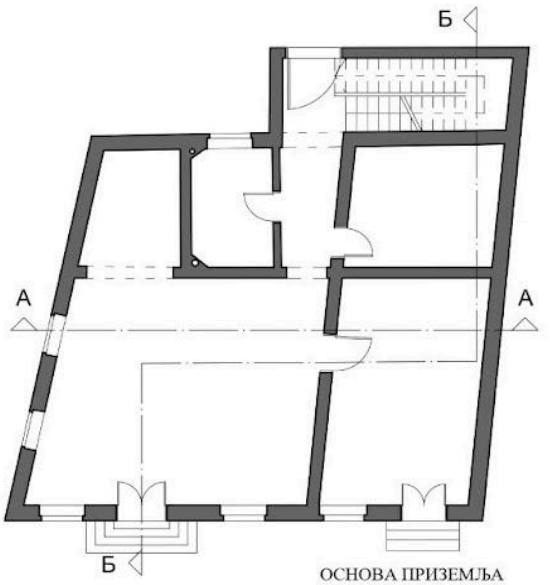

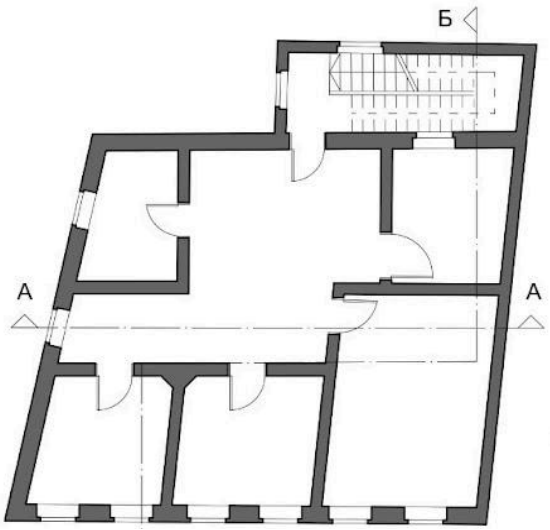
395.Зграда Ђорђа Поповића Крчимирца (извор: документација Народна библиотека „Десанка Максимовић" Власотинце)

Архитектонске карактеристике:

Објекат је изворно грађен као стамбено - пословни са кафаном у издигнутом и вискоком приземљу, и становањем на спрату. Спратности је По+П+1. Конструктивни систем је класични зидани. Основа је неправилна, полигонална, спољних димензија приближно 13x13 м. Обимни зидови нису међусобно управни. Северни зид окренут ка Немањиној улици се са источним зидом сучељава под углом од око 78 степени, а са западним под углом од око 96 степени.
Подрум је укопан 3,5 метара у односу на коту терена. Приступа му се преко 20 степеника позиционираних са југозападне стране објекта. Зграда почива на каменим темељима са обимним подрумским зидовима, зиданим опеком и каменом, у дебљини око 70 цм. Подрумски простор садржи четири масивна ступца зидана опеком, димензија око 70/70 цм, над којима се у оба правца пружају лукови од опеке. Вероватно због великог распона лука у дужем правцу постављена су два масивна камена стуба из једног комада клесаног камена, вероватно гранита. Висина темена лукова варира од 180 до 230 цм. Подови подрума изворно су били од набијене земље, данас је завршна облога пода од керамичких плочица. Подрум је грађен каоински подрум за чување вина и ракије за потребе механе која је била смештена у приземљу зграде. Простор подрума је адаптиран за различите садржаје, као дечија играоница, простор за славља, а у скоријем периоду ту је био смештен алтернативни ноћни клуб.
Приземље је функционално било подељено на две целине. Према улици су били смештени кафана и дућан, са припадајућим улазима директно са улице, до којих води неколико степеника. У задњем, јужном делу објекта се налазе кухиња и трпезарија, као и једна соба. Други улаз са степеништем, које води на спрат је у задњем, дворишном делу објекта. Спратна висина приземља је 4 метра. Подови су од дасака постављених преко дрвених греда, у слоју набијене земље и песка којим је испуњен простор над сводовима подрума.

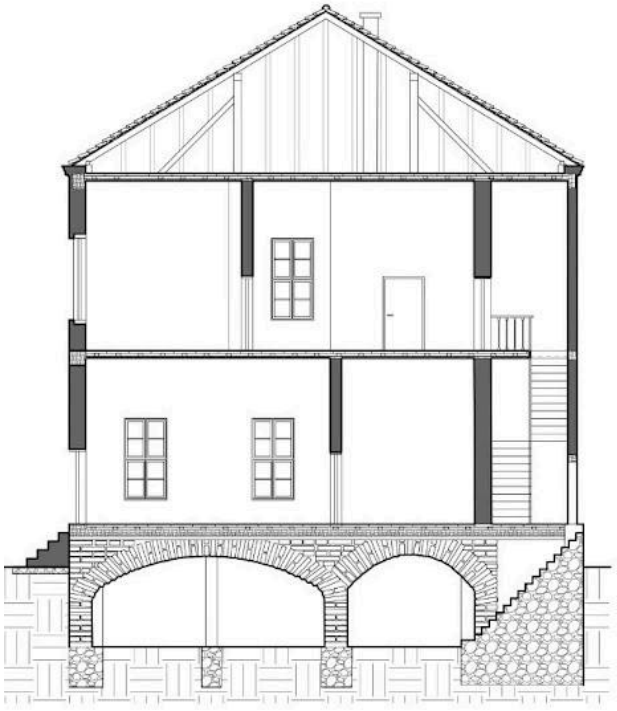
396.Кућа Ђорђа Поповића Крчимирца, основе подрума, приземља и спрата (на основу пројекта из породичне архиве Николе Поповића, обрада: Л. Динић, 2024)

Зидови су зидани опеком, различитих дебљина - носећи и спољни зидови су дебљине 38 цм, а унутрашњи 25 см, обострано малтерисани кречним малтером. Распоред просторија у приземљу више пута је мењан, и данас је преграђен на начин да одговара потребама продавнице мешовите робе која је послује у овој згради.

Спрату се приступа преко степенишног крака из задњег дворишта зграде. На спрату, централно постављено пространо предсобље води до пет засебних соба, од којих је једна служила као купатило.

Међуспратна конструкција између приземља и спрата је дрвена. Кровна конструкција троводног крова је дрвена, са бибер црепом као кровним покривачем. Кровне равни се завршавају код профилисаног венца, тако да стреха не излази у поље.

Двориште је сачувало оригинално поплочање калдрмом од камена облутака.

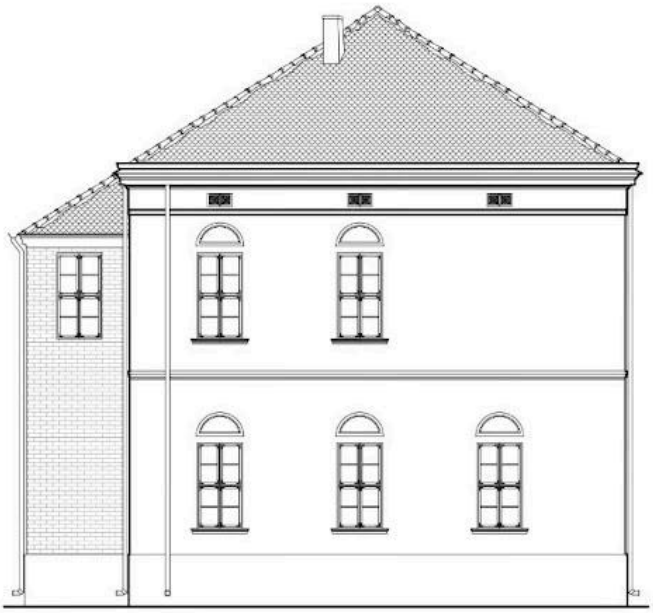

397.Кућа Ђорђа Поповића Крчимирца, пресек (на основу пројекта из породичне архиве Николе Поповића, обрада: Л. Динић, 2024)

Приземље је грађено у духу академизма са хоризонталним канелурама и наглашеним угловима на којима се помоћу хоризонталних и вертикалних нутни постигао ефекат имитације зидања тесаницима.

Прозорски отвори приземља су високи, са рустиком наглашеном на кључном камену рађеном у малтеру. Исту обраду имају и улазни портали у дућан и кафану. Спрат је од приземља одвојен дискретним кордон венцем.

Обрада зидова спрата идентична је обради зидова приземља. Прозори спрата, њих шест, су ритмично распоређени. Прозоре красе троугаони тимпанони, као и оквири декорисани уским, вертикално канелираним пиластрима који се ослањају на украсне базе између којих су недекорисане парапетне плоче. Испод профилисаног кровног венца је декорација од малтерне пластике у облику правоугаоних рамова између којих се јављају метални поклопци у виду розетни којим су затворени отвори за проветравање крова.

398.Кућа Ђорђа Поповића Крчимирца, бочни изглед (на основу пројекта из породичне архиве Николе Поповића, обрада: Л. Динић, 2024)

399.Кућа Ђорђа Поповића Крчимирца, Улични изглед, тренутно стање (лево) и изворни изглед (десно) (на основу пројекта из породичне архиве Николе Поповића, обрада: Л. Динић, 2024)

Мере заштите:

Чува се изворни изглед и габарит, рестаурирају недостајући елементи на основу доступних историјских података, у сладу са мерама заштите. Чување оригиналних елемената и рестаурација и враћање елемената изворног изгледа; Нема промене габарита у погледу висинске регулације. У дворишном делу, већ постоји изграђен нови објекат који је могуће ускладити са архитектуром главне зграде. Сачувати оригиналну калдрму и уредити дворишни простор у складу са архитектуром зграде и периодом њеног настанка. Подстицати озелењавање простора, у складу са историјским моделима, садњом аутохтоних врста растиња и одговарајућим пополочањима.

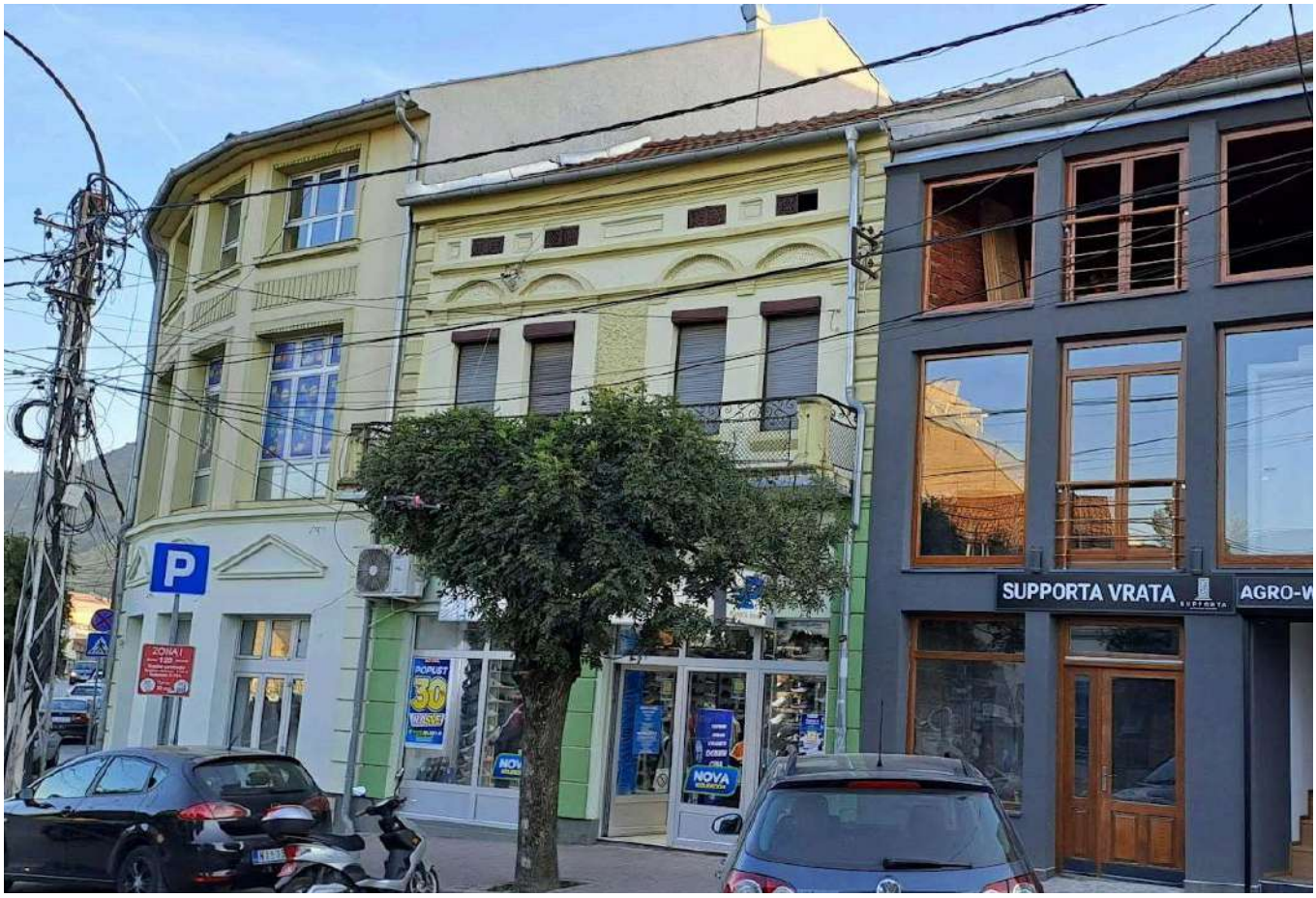

400.Подрум куће Ђорђа Поповића у Улици Немањиној бр. 38 (фото: И. Цветковић, 2023)

401.Кућа Ђорђа Поповића у Улици Немањиној бр. 38 (фото: И. Цветковић, 2023)

Кућа Уроша Валчића, у Немањиној улици бр. 72

402.Кућа у Улици Немањиној бр. 72 (фото: И. Цветковић, 2023)

Спратна кућа Уроша Валчића налази се у Немањиној улици на броју 72, на катастарској парцели број 2409/1.

Историјски подаци:

Кућа Уроша Валчића, грађена је као породична пословно-стамбена зграда са локалима у приземљу и стамбеним простором на спрату. Својом складном величином и функционалном организацијом представља репрезентативан пример у урбаној матрици Власотинца. Осим архитектонских вредности, кућа има и историјски значај, због континуитета живљења и стварања породице Валчић, и оних потомака који су оставили значајан траг у власотиначкој привреди, уметности и култури током 20. века. Објекат се истиче изразитим значајем за простор и околину у коме је саграђен. Градитељске одлике и димензије куће репрезентују угледну породицу Валчић, али и веште градитеље ове куће. У функционално просторном склопу представља погодан вид становања грађанске класе прилагођеног начина живота у вароши, и саставни је део градитељског наслеђа, и као таква доприноси валоризацији старе власотиначке чаршије.

Урош Валчић из породице Валчић, био је власотиначки трговац и банкар.
Валчићи потичу из Гариња у Грделичкој Клисури. Припадају старој трговачкој породици, за коју се претпостављања да је међу првима досељена у Власотинце. Истраживачи прошлости Власотинца наводе да се око 1770. године доселио оснивач рода Валчића, чије је име било Петко. После Другог светског рата фамилији Валчић је извршена конфискација имовине.

403.Сквер ка Власини, крајем 1980-тих, кућа Уроша Валчића сасвим десно (извор: Народна библиотека Власотинце)

404.Приземни локал Гаврила Поповића, лево и спратна зграда Уроша Валчића, десно (извор: Народна библиотека Власотинце)

Архитектонске карактеристике:

Спратна зграда Уроша Валчића представљала је део складног архитектонског остварења зграда у низу, у доњем делу старе чаршије, на тзв. „Скверу". Неодговарајућим преправкама и доградњама у последњих неколико деценија, овај складни низ је измењен и у великој мери деградиран, а у изворном облику сачуване су две спратне зграде (Уроша Валчића и Душана Милошевића, апотекара).

405.Низ у Немањиној улици, са некадашњим приземним локалима Гаврила Поповића, лево, спратна зграда Уроша Валчића, трећа с лева (ортофото: А. Никшић, 2023)

Слемена и кровни венци низа били су паралелни са осом улице, односно пратили су облик улице.

Кућа Уроша Валчића спратности је П+1. Високо приземље садржи два локала и има пословну, а спрат стамбену намену.

Приземље садржи два излога чији алуминијумски портали заузимају готово цео фасадни фронт. Нема података о изворном изгледу портала с обзиром да није сачувана пројектна документација, и да екипи Завода није била доступна фотодокументација на којој се сагледава изворни изглед зграде. О некадашњем изгледу портала може се извести закључак једино на основу аналогије са осталим кућама овог низа. На једној од

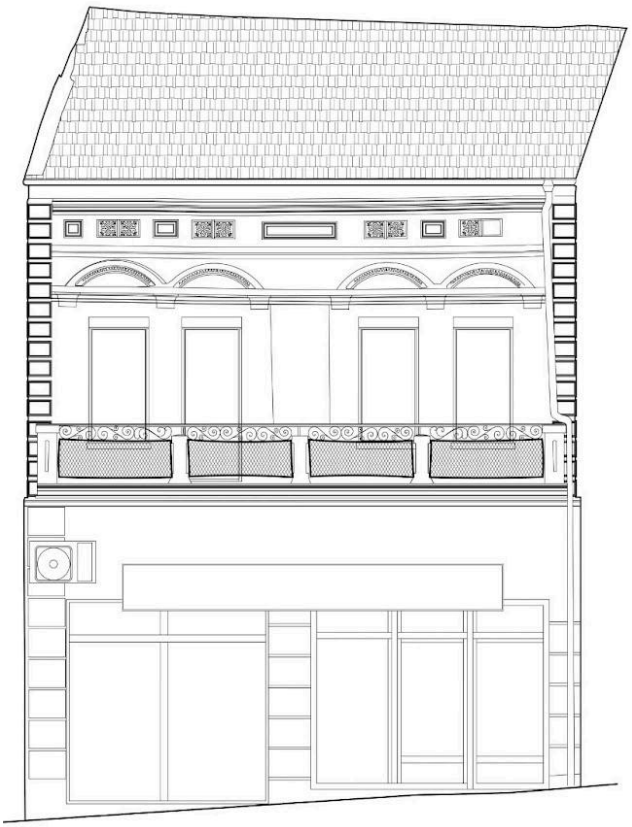
фотографија из осамдесетих година двадесетог века могу се уочити метални излози. Приземље је без било каквих декорација. Данас се, на крајевима приземног дела објекта, као и у његовом средишњем делу, између излога, налазе плитко нутовани пиластри којима се, у малтерној обради, имитира начин зидања тесаницима. Бочни пиластри се завршавају код балкона у нивоу међуспратне конструкције, док је средњи нешто нижи и завршава се у нивоу портала. над порталима су профилисани троугаони тимпанони рађени у малтеру, који се на споменутој фотографији не уочавају. Остаје нејасно да ли су, током реконструкције 2000-их пиластри и тимпанони рађени по узору на оригиналне, или представљају слободну интерпретацију стилских елемената од стране тадашњих власника.

Спрат је од приземља одвојен истуреним балконом са декоративно обрађеном оградом. На угловима балкона су квадратни зидани стубићи. Стубићи нешто мањег попречног пресека деле читаву дужину балконске ограде на четири једнака поља. Простор између стубића је затворен мрежастим, а изнад мотивима у виду завијутака, урађених од гвожђа.

Улична фасада спрата је бочно оивичена нутованим пиластрима који се продужавају изнад венца у нивоу таванске међуспратне конструкције и завршавају у нивоу профилисаног кровног венца.

Балконска врата и прозорски отвори су симетрично распоређени у односу на централну осу објекта. У централном делу објекта је правоугаони део декорисан такозваном буњастом фасадном обрадом. Заједнички профилисани венац над свим отворима садржи у себи капителе пиластара који су у доњем делу изостављени.

Претпоставља се да су отвори на спрату били уоквирени са сваке стране канелираним пиластрима, који су уз отвор врата полазили од пода терасе. Над прозорским отворима су кружни сегментни лукови, који по унутрашњем ободу имају зупчасте елементе.

406.Кућа Уроша Валчића, изглед из Немањине улице (снимили: екипа Завода, 2023, обрада: И. Цветковић, 2023)

Унутрашњост им је декорисана обрадом која подсећа на грубо пиковање. Венац у нивоу таванске међуспратне конструкције је профилисан. Над њим, у осама отвора, постоје по два квадратна отвора за вентилацију кровног простора затворена украсним металним решеткама. Простори између отвора су декорисани правоугаоним профилисаним пољима урађеним у малтеру.

Дворишну фасадну раван екипа Завода није била у могућности да сагледа.

Кровне равни имају нагиб од 30 степени. Изворно, кровни покривач је био бибер цреп, који је временом заменио фалцовани.

Мере заштите:

Чува се изворни изглед и габарит, рестаурирају недостајући елементи на основу доступних историјских података, у сладу са мерама заштите.

Нема промене габарита у погледу висинске регулације.

Урош Валчић рођен 1884. године, био је трговац из Власотинца.

Био је учесник ослободилачких ратова Србије, балканског и Првог светског рата (1912-1918.године). У рат је отишао 1912. године, али се вратио тек после 8 година.[170] Рањен је 1912. године у Куманову у борби са Турцима, а прешао је и „Албанску голготу". Године 1915. као ратник српске војске у Призрену је пао у немачко ропство. Подмитио је стражаре златницима, и побегао из ропства. Три године се крио у рупи у авлији.

Имао је синове Чедомира, Александра, Стевана, Жику и једну кћерку. Био је демократа по опредељењу. Током 1941. године имао је овлашћења од стране окупационих власти за трговину грожђем у земљи. Његов син Александар је био у служби Специјалне полиције, а други син Стеван у Привредној полицији у Београду. Користећи се овлашћењима током Другог светског рата откупљивао је грожђе, и складиштио у својим подрумима.

Након Другог светског рата ушао је у спор са народним властима, јер је на име реквизиције требало да Општинском Народноослободилачком одбору у Власотинцу преда веће количине намирница, кромпира, масти, зоби или 10.000.000 динара за набавку истих. Од имовине је поседовао кућу са локалима, виноград од 10.000 чокота и пола хектара земље.[171] Попис непокретности Уроша Валчића, два локала у Ул. Краља Милана бр. 41, локал са кућом у Ул. Краља Милана бр. 56 (западно од Тихомира Краинчанића, магацин у Ул. Краљице Наталије са базенима.[172]

[170] ИАЛ, НОС Власотиначког, Власотинце, К150, год 1921-1954, фасцикла 150/2, Л 37, Општински одбор Власотинца, Жалба Уроша Г. Валчића Општинском НОО, од 30. марта 1945. године.

[171] ИАЛ, НОС Власотиначког, Власотинце, К150, год 1921-1954, фасцикла 150/2, Л 37, Општински одбор Власотинца, Жалба Уроша Г. Валчића Општинском НОО, од 30. марта 1945. године.

[172] ИАЛ, НОС Власотиначког, Власотинце, К150, год 1921-1954, фасцикла 150/2, Л 37, Општински одбор Власотинца Попис непокретноси Уроша Валчића од 1945. године

Локали Гаврила Поповића, у Немањиној улици бр. 74

407.Приземни локал Гаврила Поповића (извор: Народна библиотека Власотинце)

Локал Гаврила Поповића налази се на скверу код Сата, у Немањиној улици на броју 74-76, на к.п. бр. 2408/1 и 2407/2 КО Власотинце-Варош.

Историјски подаци:

Првобитна композиција локала изграђена је као приземна, масивна грађевина у низу на терену који има благи нагиб, са високим двосливним кровом, основе која прати неправилан облик парцеле, на регулационој линији улице/сквера.

Поседује урбанистичке вредности и значајно је сведочанство о градитељским и урбанистичким правилима у Власотинцу током 19. века. Поред архитектонске и амбијенталне вредности зграда је имала и историјски значај јер је саграђена за потребе познатог власотиначког трговца Гаврила Поповића, који припада генерацији старијих трговаца стоком, још из времена када јача српски трговац, у то време називан „грчким“ или „турским“ трговцима или „турским поданицима“.[173] Временом је радња добила име Гаврила Поповића и синова, а затим и Петра Г. Поповића (*Пређе Гавило Пойовић и синови, Власойинце*).

На основу сачуваног рачуна о куповини из ове радње, из међуратног периода, сазнајемо да се радња бавила

[173] Поповић, А. (2023): *Улоīа йравославних шрīоваца у иншеīрацији срйскоī народа шоком 18. века, Лесковачки зборник 63*, стр. 65-78 (https://leskovackizbornik.rs/index.php/zbornik/article/view/147/163)

великоūродајом соли и жица, као и да је била колонијално – гвожђарска, стакларска, дашчарска, мануфактурна, фарбарска и шпекулативна трговина. Из истог извора сазнајемо да је радња у том тренутку стара више од сто година.[174]

408.Рачун из радње Петра Г. Поповића
(извор: Народна библиотека Власотинце)

409.Зграда Душана Милошевића и локали Гаврила Поповића на скверу у Немањиној (извор: Валчић, Д. (2002): *Сūара власоūиначка ūрговачко-занаūска чаршија, Лесковачки зборник 42*, Народни музеј Лесковац, стр. 218)

Током двехиљадитих ови локали су срушени и на њиховом месту саграђене су две зграде П+2, односно П+2+Пк. Улична фасада приземља локала Гаврила Поповића на броју 74, делимично је задржала основне карактеристике – троугаоне и лучне надпрозорне тимпаноне, и пиластре у виду камених блокова који имитирају квадере са профилисаним спојницама. Сачувани декоративни елементи и положај зграде, остали су као реминисценција на старе локале.

410.Приземни локал Гаврила Поповића и спратна зграда Уроша Валчића
(извор: Народна библиотека Власотинце)

Првобитна столарија је потпуно промењена. Улична фасада била је одвојена снажно профилисаним венцем на зону приземља и поткровља. Дограђивањем је добила још два спрата, чиме је измењен аутентични изглед грађевине.

Амбијентална вредност заснива се у уклопљености локала са суседним зградама на скверу. Објекат се налази у центру чаршије и представља(о) је, како по месту на коме се налази тако и по својим архитектонским квалитетима, вредан пример градитељског наслеђа.

411.Сквер на углу улица Немањина и Димитрија Стојановића, 2014. године (извор: google maps, приступљено: 12.2023. године)

[174] Рачун из радње Петра Г. Поповића (извор: Народна библиотека Власотинце)

412.Сквер на ууглу улица Немањина и Димитрија Стојановића, 1990-тих (извор: Народна библиотека Власотинце)

Тренутно стање:

На уличној фасади дограђених спратова највише се истичу прозори без украса који се разликују по димензијама отвора како на првом, тако и на другом спрату. Композиција је безначајна имитација грађанске архитектуре са почетка XX века. Услед „помодно" спроведених интервенција и презиђивања на „модеран" начин, изведених савременим материјалима, изворна архитектура и ликовно обликовна својства куће су деградирана. Промене у архитектури су настајале у складу са функционалним захтевима нових власника и корисника. Неопходно је вратити изворне архитектонске вредности. Свакако представља карактеристичан ансамбл са осталим грађевинама у низу овог дела чаршије.

Мере заштите:

Објекти промењеног изворног изгледа до те мере да су сада у нескладу са амбијентом, могу се слободније рестаурирати у складу са изворним изгледом, заменити новима или прилагодити амбијенту у складу са посебним условима. Прилагођавање архитектонског изгледа и усаглашавање са суседном грађевином од посебне вредности, према посебним условима.

Спратна зграда Влајка С. Такића, у Немањиној улици бр. 75

413.Кућа у Улици Немањиној бр. 75 (фото: А. Никшић, 2023)

Спратна кућа Влајка Такића на броју 75 у Немањиној улици, налази се на катастарској парцели број 1341 КО Власотинце-Варош.

Историјски подаци:

Кућа Влајка С. Такића припада градском наслеђу Власотинца са почетка XX века. Састоји се из приземног, спратног и мансардног дела. У оквиру централног градског језгра зграда заузима истакнути положај, тако да својом појавом представља материјално сведочанство урбаног развоја градског језгра Власотинца. Изразито декоративно обрађеном фасадом на спрату претставља украс овог дела града. Локал у приземљу некада је имао трговачку намену.

Влајко Ј. Такић из Власотинаца један је од заинтересованих купаца који су учествовали у лицитацији/продаја дућана са плацем, у власништву Цркве Пресвете Богородице, у Лесковцу. Продаја је одржана у виду две лицитације одржане 14. априла и 29. јула 1921. године, а његова цена је прихваћена као највећа. Очигледно да продаја није спроведена до краја, пошто се Такић обратио 26. септембра 1929. године представком Министру вера у Београд са молбом да се реши питање продатог дућана за 25.500 динара пошто се после извесног времена урушио и материјал се разносио и пропадао. Желео је или да се то реши или да му се предата кауција врати.[175] AJ-69-70-113, Представка

[175] Теодосић, Д. (2019): *Обнова верских објеката на југу Србије након Првог светског рата, Лесковачки зборник 59*, стр. 229-254.

министру вера Влајка J. Такића из Власотинаца упућена 26. септембра 1929. године.

Архитектонске карактеристике:

Спратна стамбено – пословна зграда Влајка С. Такића у Власотинцу издваја се обрадом фасаде у духу класицизма са призвуком сецесије. Постављена на истакнутом месту, начином градње, пропорцијом, избором и композицијом декоративног програма представља веома успело архитектонско решење. Објекат има правоугаону основу и вешто је уклопљен у постојећи низ зграда.
Фасада према улици је нешто богатије декорисана, а блага фасадна пластика садржи одлике градске арихитектуре. Приземни део је имао трговачку намену - у њему су некада, као и сада, били смештени локали, иако нема документованих података о некадашњем изгледу портала. О њима се може закључивати једино на основу аналогије са некада дрвеним порталима објеката у непосредној близини. Тренутно је, за потребе локала, извршено проширивање излога у приземљу. Комплетан улични фронт приземља, како стаклени део, тако и сам портал, прекрива реклама за коцкарницу чије су просторије смештене у објекту. Лево и десно од портала су витки пиластри којима се акцентују ивице објекта. Пиластри у приземљу имају антропоморфне капителе, у облику женске главе. Тело пиластра је облика удвојеног полукружног профила који се завршава богатим капителом форме стилизоване женске главе. Бочни пиластри задржавају своју форму и на спратном делу објекта, с тим што су удвојени полукружни профили нешто мањег пречника. Капители пиластара на спратном делу имају стилизовану биљну форму, попут коринтских.

414.Немањина улица, кућа Влајка Такића на бр. 75 је сасвим десно (фотограметрија: А. Никшић, 2023)

Спратни део наглашен је са три прозорска отвора међусобно одвојена стубићима, пиластрима. Са стране и између прозорских отвора се налазе пиластри, укупно њих четири. База пиластара је ослоњена на потпрозорну даску. Изнад сведеног базиса пиластра је четвороугаони, пирамидални део, над којим креће плитко вертикално канелирано стабло. Капител је једноставан, геометријске форме. Испод прозорских

отвора је профилисана парапетна плоча. Испод средњег прозора се налази украс у облику шкољке у којој је смештена пластично обрађена дечија глава. Парапетни зид је украшен малтерском пластиком правоугаоних облика. Простор између прозора и венца у нивоу таванске међуспратне конструкције је стилизован тако да подсећа на зидање квадратним тесаницима.

415.Зграда Влајка С. Такића са непосредним окружењем (фото: А. Никшић, 2023)

Простор између венца у нивоу таванске међуспратне конструкције и кровног венца је такође богато декорисан. У осама прозора су смештени правоугаони отвори намењени проветравању таванског простора, са китњастим гвозденим поклопцима.

Простори између и са стране отвора садрже правоугаоне профилисане мотиве у малтерној обради. Крајеви овог простора су оивичени по једним плитко канелираним пиластром. Горњи део чини низ од 25 квадратних профила завршених пирамидално. Кровни венац је профилисан. Кров је мансардног облика, покривен фалцованим црепом. Иако је зграда у основи задржала првобитни изглед, временом је на чеоној фасади дошло до неадекватних измена, пре свега на порталима приземља, али и на прозорима спрата који су замењени пвц столаријом.

416.Зграда Влајка С. Такића са непсредним окружењем (фото: А. Никшић, 2023)

Мере заштите:

Чува се изворни изглед и габарит, рестаурирају недостајући елементи на основу изворних елемената и доступних историјских података, у сладу са мерама заштите. Нема промене габарита у погледу висинске регулације главног објекта. Спровести враћање у изворно стање излога и улазних портала у погледу материјализације, начина обраде и детаља, на основу старих фотографија, или по узору на примере излога истог периода градње и типа зграда.

Зграда апотеке Душана Т. Милошевића, у Немањиној улици бр. 78

417.Кућа у Улици Немањина бр. 78 (фото: А. Никшић, 2023)

Спратна кућа и прва апотека у Власотинцу, у власништву Душана Милошевића, налази се на тзв. „скверу" у Немањиној улици на броју 78, на катастарској парцели број 2406/1.

Историјски подаци:

Поред архитектонско – стилских вредности, као вредан пример градске куће стамбене намене, постављене на значајној локацији у оквиру старе власотиначке чаршије, поседује значајне амбијенталне вредности, али и велики историјски значај, као прва апотека у вароши, грађена у првој половини 20. века.
Једноспратни стамбено – пословни објекат историцистичких стилских одлика подигао је у првој половини 20. века власотиначки апотекар Душан Т. Милошевић. У овој згради је дуги низ деценија пословала прва приватна апотека у Власотинцу, апотекарска радња „Свети Никола" Душана Милошевића.

Душан Т. Милошевић био је власотиначки апотекар.
Породица Милошевић је наставила да се бави овим позивом у континуитету током читавог 20. века, мењајући локације. Апотекарство је постало породични посао који се преносио са колена на колено.

Архитектонске карактеристике:

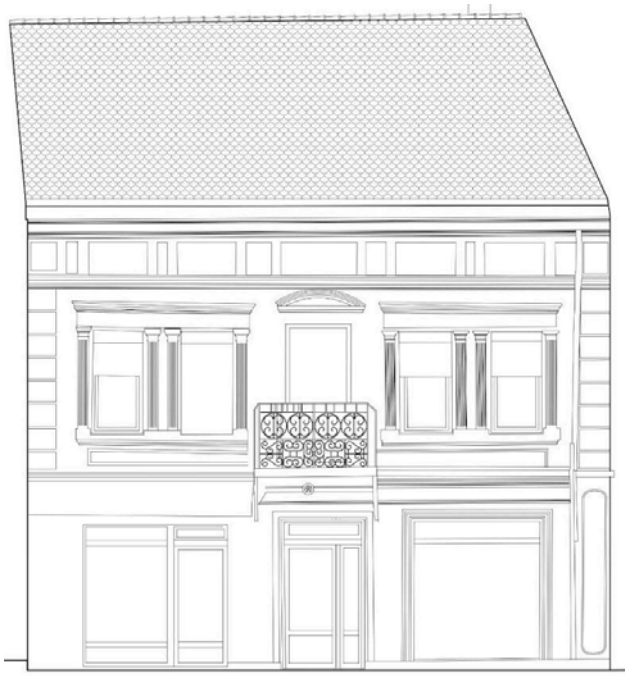
Спратна зграда Душана Т. Милошевића састоји се од приземља са локалом, пословног карактера и спрата који је служио за становање. Апотека Душана Т. Михајловића представља складно архитектонско остварење куће у низу на локацији тзв. „сквера" у доњем делу старе чаршије, на раскрсници улица Немањине и Димитрија Стојановића.

У складу са својим положајем, као кућа у низу, само улична фасадна раван је декоративно обрађена, док су две бочне фасадне равни слепљене са суседима. Дворишну фасадну раван екипа Завода није била у могућности да сагледа, али могуће је да је и ова фасадна раван декоративно обрађена. Кућа се састоји од високог приземља намењеног пословању и спрата који је служио за становање.

418.Апотека Душана Милошевића (извор: Власотинце које не бледи)

Главна, улична фасада је репрезентативна и одликује се широким фронтом са четири хармонично распоређеним прозорима у низу на спрату, и централно позиционираним двокрилним балконским вратима, којима се излази на невелики балкон са декоративном оградом од кованог гвожђа. У складу са успостављеном симетријом зграде и приземље је решено симетрично, са централним улазним вратима и два велика излога квадратног облика.

419.Апотека Душана Милошевића, изглед из Немањине улице (снимили: екипа Завода, 2023, обрада: С. Станковић, 2023)

Између приземља и спрата, у висини међуспратне конструкције, налази се дискретни профилисани подеони венац. Над њим су ритмично распоређени прозорски отвори спрата равног завршетка. Укупно четворо прозорска отвора је уоквирено са сваке стране канелираним пиластрима и за по два прозора заједничким, равним фронтонима, стилизацијом архитравних греда. У нивоу парапета, такође за по два прозора, налазе се правоугаоне, сведено декорисане парапетне плоче. Централна балконска врата додатно су наглашена лучном малтерном декорацијом.

У нивоу таванске конструкције налази се још један профилисани венац, а затим масивнији профилисани поткровни венац. Таванski простор, између венаца, декорисан је стубићима и таванским отворима са правоугаоним вентилационим поклопцима уоквирени ниским, вертикално плитко канелираним пиластрима. Углови приземља грађевине оивичени су наглашеним пилсатрима са плитко канелираним декорацијама, док су на спрату снажни, нутовани пиластри који се завршавају у нивоу другог кордон венца.

Мере заштите:

Чува се изворни изглед и габарит, рестаурирају недостајући елементи на основу доступних историјских података, у сладу са мерама заштите.

Нема промене габарита у погледу висинске регулације

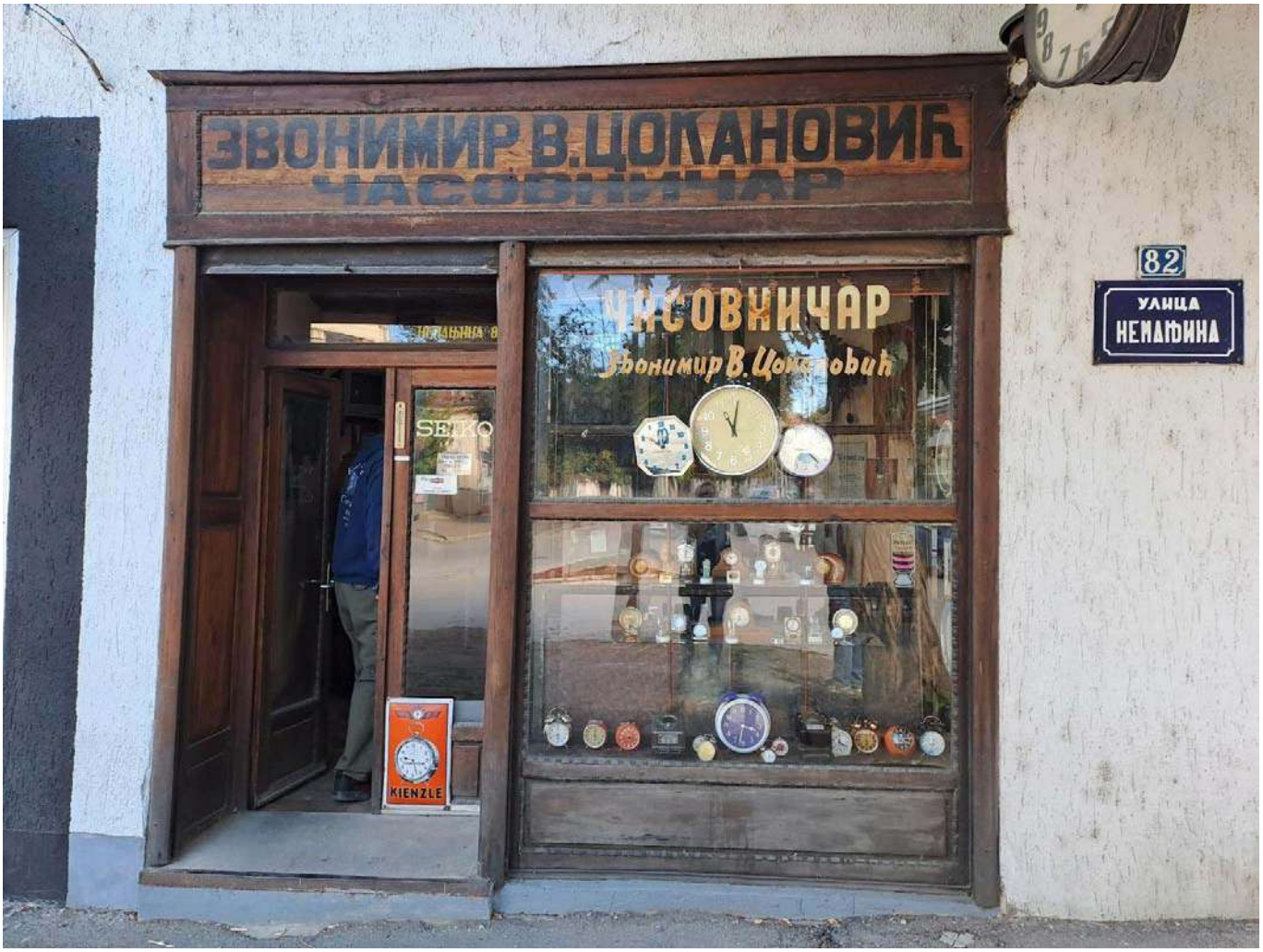

420.Спратна кућа Душана Милошевића у Улици Немањина бр. 78 (извор: Власотинце које не бледи)

421.Спратна кућа Душана Милошевића у Улици Немањина бр. 78 (фото: И. Цветковић, 2023)

Локал часовничара Цокановића, у Немањиној улици бр. 82

422.Локал Косте Цокановића у Улици Немањина бр. 82 (фото: И. Цветковић, 2023)

Приземни локал старих сајџија Цокановића налази се у Немањиној улици на броју 82, на катастарској парцели 2334 КО Власотинце – Варош.

Историјски подаци:

На месту званом „сквер" на углу Немањине и Улице Димитрија Стојановића налази се мали приземни локал у коме је већ скоро читав век смештена часовничарска радња. Зграду је градио Коста Цокановић почетком 20. века и у њој је држао механу, а од 1927. године овде је отворена часовничарска радња Владимира Цокановића, Костиног сина. Локал је смештен у приземној грађевини, малих димензија и неправилне основе, која прати облик парцеле. Уски фронт окренут ка Немањиној улици краси зналачки украшени дрвени портал сачуван у свом аутентичном облику из периода отварања часовничарске радње, и велики ручно прављени сат причвршћен за фасаду.

Власник и оснивач часовничарске радње, Владимир Цокановић, по отварању приступио је изради великог сата, који је данас познат као Стари сат.

Како би успео да направи поменути сат, који је и данас у функцији, помогли су му пријатељи занатлије из Власотинца. Према Владимировим нацртима направљена је спољна кутија сата од црног руског бора која је обложена бакарним лимом. Ручно рађени бројчаници постављени су са обе стране како

би се тачно време могло видети са обе стране сата. Бројчанике је израдио тада веома цењени фирмописац. За звоно сата узет је део точка старог аутобуса. Механизам сата такође је ручни рад Владимира и састоји се од више зупчаника. Механиза сата се налази у унутрашњости радње, лако доступан власнику за навијање, одржавање и поправке. Сат је звонио на пола и на цео сат. Током Другог светског рата ни сат, ни звоно нису били у функцији. Радња је током рата претрпела одређена оштећења и погођена је непријатељским мецима.

Временом се бондучна конструкција зграде у одређеној мери деформисала што је довело до тога да механизам који је покретао звоно, престао да функционише.

Седамдесетих година Звонимир је урадио нове бројчанике на великом сату.

Владимир Цокановић рођен је почетком 20. века у Власотинцу. Његов отац Коста био је угоститељ и држао је механу на истом месту, и Владимир је требало да настави очев посао, али он није желео да настави овај позив јер се од малена занимао за часовнике.

Након завршеног часовничарског заната у Нишу, 1908. године, Владимир Цокановић се са мајсторским писмом вратио у Власотинце и отворио радњу.

Током свог рада Владимир је у радњи имао шест ученика међу којима је био и Милутин Савић, који је касније био успешан часовничар у Земуну.

Владимир Цокановић, цењени часовничар и колекционар успео је да љубав према свом занату пренесе и на породицу, посебно на сина **Звонимира Цокановића**, а данас је породични посао наставио његов син **Никола Цокановић**.

Из тог периода у радњи се налази и зидни сат који је Владимир наручио из Словеније. Кажу да сат на зиду локала није променио место већ деведесет година. Међу вредне експонате свакако спада и зидни ловачки сат поред њега, кога је Владимир исте године наручио за свог пријатеља и ловца Тихомира Поповића.

Сат је наследио његов син Петар, који је пред смрт оставио аманет да се сат поклони часовничарској радњи Цокановић.

423.Мајсторско писмо из 1908. године (извор: из приватне архиве породице Цокановић)

424.Џез бенд “Мароко” из Власотинца, Владимир Цокановић десно (извор: Власотинце које не бледи)

Звонимир Цокановић је у очеву радњу почео да долази већ у основној школи са дванаест година, а 1976. године је преузео посао.Стопама оца и деде кренуо је и **Никола** који је у радњу долазио од раног детињства, а сада води посао у њој.

Они поправљају сатове, сакупљају и купују ретке експонате, а у једној витрини су и сатови по које власници никада нису дошли, међу којима је највише давно заборављених будилника. И наравно, одмах у човеку крену сећања на детињство и младост.[176]

176 http://kcvlasotince.rs/vlasina/%D0%BF%D1%80%D0%B8%D1%87%D0%B0-%D0%BE-%D1%81%D1%82%D0%B0%D1%80%D0%BE%D0%BC-%D1%81%D0%B0%D1%82%D1%83-%D0%B8-%D1%87%D0%B0%D1%81%D0%BE%D0%B2%D0%BD%D0%B8%D1%87%D0%B0%D1%80%D1%81%D0%BA%D0%BE%D0%BC-%D0%B7/

Архитектонске карактеристике:

Локал Цокановића је мала приземна зградица, неправилне, скоро трапезоидне основе, која прати облик парцеле, и чини низ приземних локала старе чаршије. Зграда има подрум, коме се приступа са задње стране зграде, из дворишта, које је денивелисано у односу на коту улице. Приземље је скромног изгледа и величине, али склад и лепоту фасадне равни према Немањиној улици дају му велики дрвени излог из 1927. године и масивни округли сат ручне израде направљен исте године, који и даље ради са истим механиизмом.

425.Унутрашњост локала Цокановића (фото: И. Цветковић, 2023)

Приземље се састоји из две просторије у којима је смештена часовничарска радионица и мала помоћна просторија у дубини зграде. Троводни кров покривен је фалцованим црепом.

426.Унутрашњост локала Цокановића (фото: И. Цветковић, 2023)

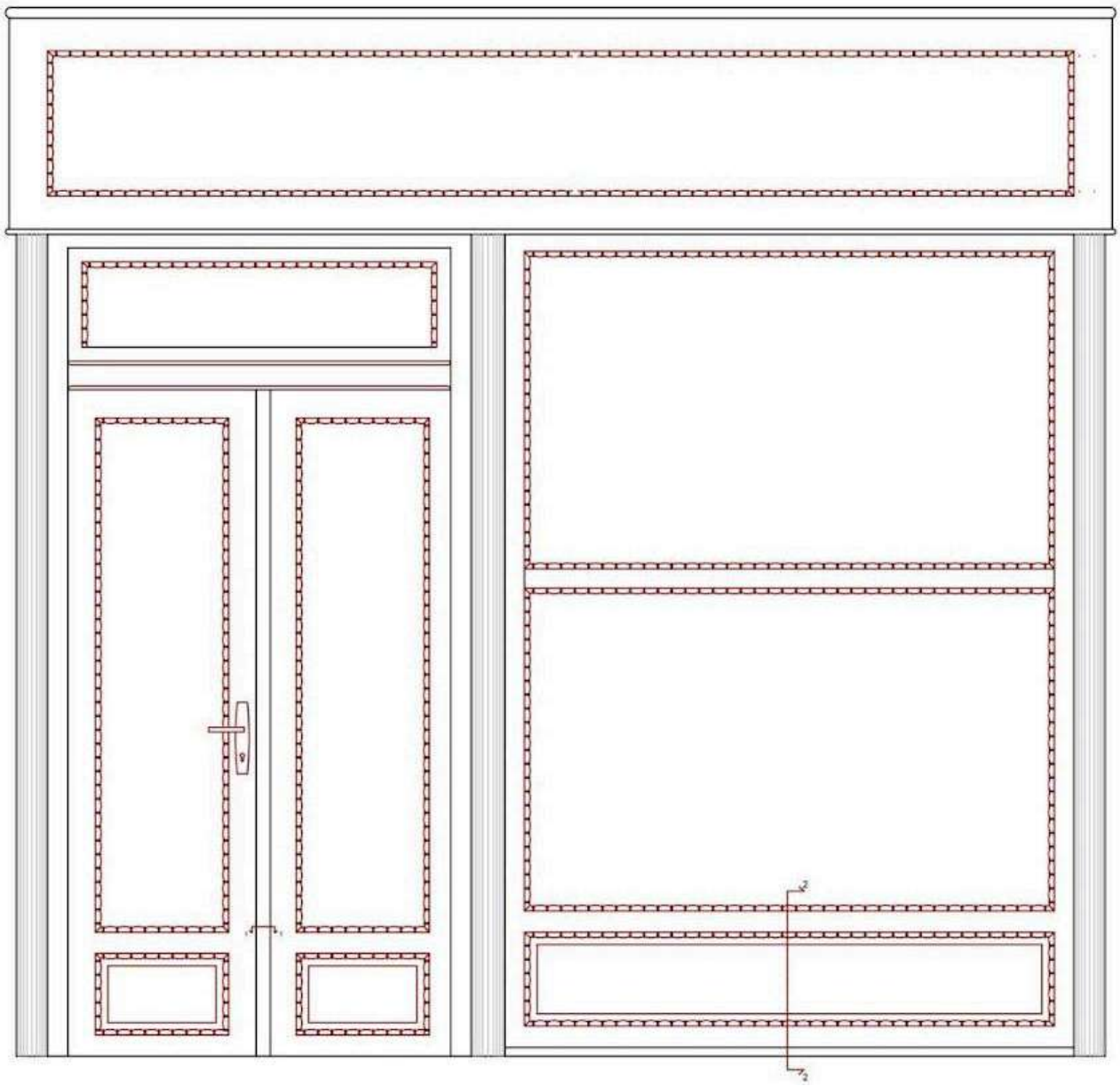
Градитељска целина овог низа садржи објекте који су грађени у временском периоду од краја XIX до првих деценија XX века, а чине је зграде грађене у маниру османско – балканске архитектуре. Објекти у саставу низа грађени су углавном у бондучном, масивном па и мешовитом конструктивном систему.

427.Кућа у Улици Немањина бр. 82 (фото: И. Цветковић, 2023)

Механизам сата такође је ручни рад Владимира и састоји се од више зупчаника. Механизам сата се налази у унутрашњости радње, лако доступан власнику за навијање, одржавање и поправке. Уски фронт окренут ка Немањиној улици краси лепо украшени дрвени портал из периода отварања часовничарске радње, сачуван у свом аутентичном облику, као и велики ручно прављени сат причвршћен за фасаду.

Власник и оснивач Владимир Цокановић, по отварању часовничарске радње, приступио је изради великог сата, који је постао препознатљив у Власотинцу, алиђ и шире, а данас познат као „Стари сат" и представља један од историјских репера Власотинца.

428.Часовничарска радња Цокановића, изглед оригиналног излога из 1929. године
(цртеж: екипа ЗЗСК Ниш, обрада: Соња Станковић, 2023)

Улице Димитрија Стојановића и Његошева

429.Амбијентална целина Његошеве уице са Старим млином на Власини (фото: А. Никшић, 2023)

Улица Димитрија Стојановића представља наставак Немањине улице, на коју се даље наставља Његошева. Две улице продиру у улицу Димитрија Стојановића: Улица Вука Караџића и улица Учитеља Петра. Како је овај низ оивичен улицом Учитеља Петра са своје западне стране, улица Вука Караџића представља једину линију поделе ове композиције.

430.Панорама Власотинца са Старим млином на Власини (фото: А. Никшић, 2023)

Улицу Димитрија Стојановића карактеришу стамбени објекти разноврсни по форми и ритму просторног распореда, а приметан је релативно произвољан облик и величина кућа. Ово је простор на коме се налази велика коцентрација градитељског наслеђа, и интезивно се користи као најатрактивнији део Старе чаршије, али и приобаља реке Власине од бране (јаза) до моста.

У овој потцелини доминирају монументалне грађевине које су и данас својеврсни градски симболи и репрезентативни примерци градитељске баштине Власотинца - Млин Поповића са неколико репрезентативни стамбениих кућа (Александра и Тихомира Поповића) које се надовезују на зграду Старог млина, окренутих ка Власини, затим Кућа Стаменка Милошевића, данас Вила Гуњетинац, затим једна од најрепрезентативијих зграда у Власотинцу - Кућа Петра Поповића, данас Зграда центра за социјални рад.

Доминантна у својој појавности, кућа Поповић, чини главни елемент композиције овог низа. Кућа Стаменка Милошевића својом висином донекле парира поменутој кући Поповића. Објекти који се налазе у наставку ове куће не подржавају њену висину кровног венца, пропорције, ни спратне висине. Тек на крају низа, по висини су сличне куће/локали Гаврила Поповића, који припадају другој подцелини. Форма крова куће Поповића указује на намеру градитеља да постави слободностојећи објекат, а не кућу на углу којом би почео нови низ. Сличан принцип је препознатљив и у кући Стаменка Милошевића, док једино Прва апотека Душана Милошевића представља део низа, јер се њен кров држи идеје двосливног одвођења воде, као свака кућа у класичном низу.

Овакав концепт доминантног елемента композиције овог низа је највише заслужан за разбијање ивичног низа кућа, чиме се идеја улице приближава појединачним слободностојећим објектима у стамбеном насељу.

У Његошевој улици је слична ситуација, мада је конфигурација терена другачија, јер је у два нивоа. У овом делу композициона доминанта је стари млин, који се логично наставља на мањи низ, који се завршава кућом Александра Поповића.

Од млина ка овој кући, сви кровови су четворосливни, чиме је ивични низ реализован само у погледу фасада.

Подручје представља урбану структуру која са карактеристичним микро амбијентом поседује огроман рекреативно/туристички и угоститељски потенцијал. Својом уникатном архитектуром с специфичним положајем има велику употребну вредност и представља амбијенталну целину. Употреба зграде млина може бити вишеструка, од трансформације у градску кафану или музеја индустрије.

431.Амбијентална целина Његошеве уице са Старим млином на Власини (фото: А. Никшић, 2023)

У Улици Димитрија Стојановића карактеристичан је посебан однос куће и јавног простора/улице/, који се изражава кроз оријентацију балкона и посебно тзв. фронта куће, делом који је у вези са јавним простором.

Ову улицу карактеришу стамбени објекти разноврсни по форми и ритму просторног распореда, а приметан је релативно произвољан облик и величина кућа.

432.Амбијентална целина Улице Диитрија Стојановића (ортофото: А. Никшић, 2023)

433.Амбијентална целина Улице Диитрија Стојановића (ортофото: А. Никшић, 2023)

434.Амбијентална целина Његошеве улице са Старим млином на Власини (фото: А. Никшић, 2023)

Мере заштите:

Улица Димитрија Стојановића – Улицу Димитрија Стојановића у будућности треба уређивати према моделима уређења старих градских језгара, са застором од гранитних коцки, камених плоча и сл. Озелењавање улице могуће је планирати на проширењима, уз ограде и на другим погодним позицијама, као и у жардињерама, употребом одговарајућих врста биљака, уз очување отворених визура према грађевинама од посебне вредности.

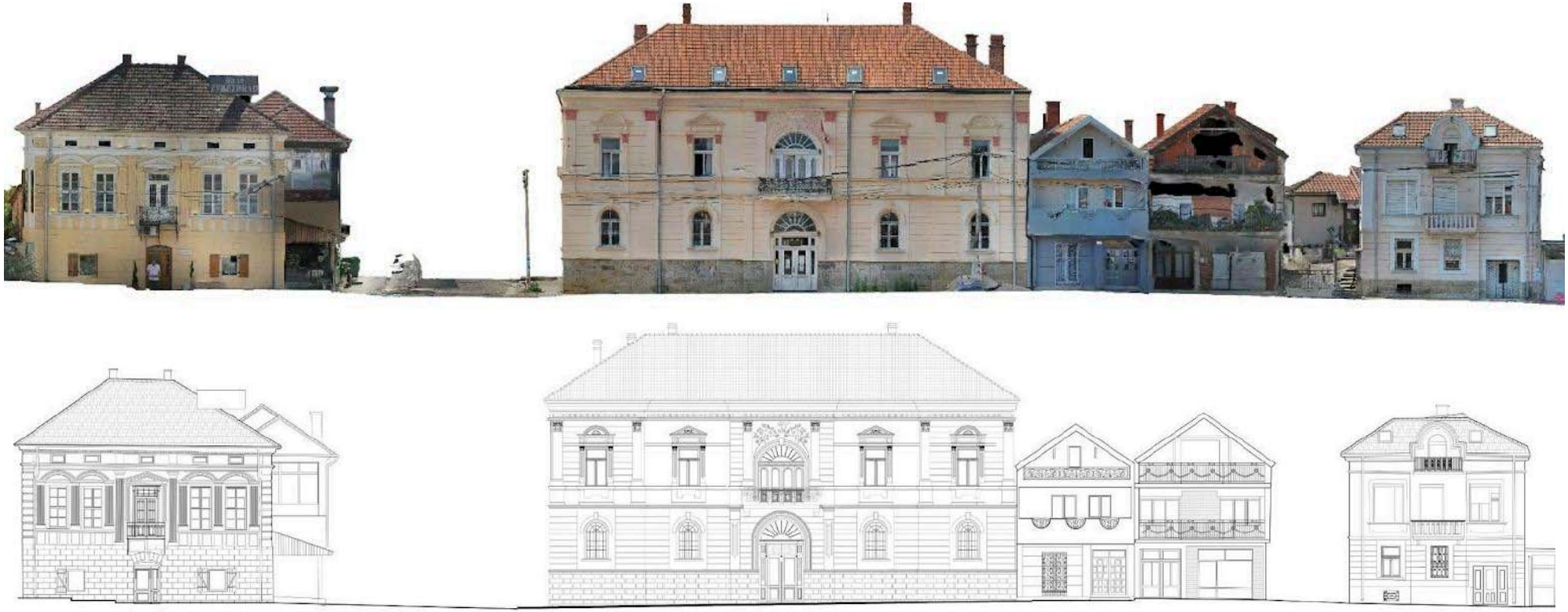
ЛЕГЕНДА	
	Грађевине од посебне вредности
	Грађевине од вредности
	Грађевине које не нарушавају амбијент
	Грађевине без вредности
	Грађевине у нескладу са амбијентом
	Модернистички објекти грађени након Другог светског рата

1			7	3
Стари млин Петра Поповића и Прокопија Црниловића	**Помоћне зграде старог млина**	**Нови објекат, изграђен 2019. године**	**Кућа Тихомира Поповића**	**Кућа Александра Поповића**
Тип деградација: 1 и 7	**Тип деградација: 3, 7 и 8**	**Тип деградација: 9**	**Тип дегр: 6**	**Тип деградација: 1 и 7**
Улица Његошева, део непосредно уз реку Власину Његошеву улицу уређивати према моделима уређења старих градских језгара. Као застор користити гранитне коцке, или другу одговарајућу врсту застора (камене плоче, и сл.), чиме ће се и постићи смањење интензитета саобраћаја. Планирати озелењавање, одговарајућим врстама биљака. Његошева, на делу ка млину, у великој мери је добро уређена и озелењена, али могу се планирати ниско и жбунасто растиње, цветни аранжмани, одговарајуће биљке - висилице преко ограде ка реци, како би се постигло визуелно озелењавање, у сарадњи са специјалистима за хортикултуру. За планирање високог зеленила потребно је водити рачуна о његовим позицијама, са циљем очувања отворених визура према грађевинама од посебне вредности.				
Чува се изворни изглед и габарит, рестаурирају недостајући елементи на основу доступних историјских података, у сладу са мерама заштите. Чување оригиналних елемената и рестаурација и враћање елемената изворног изгледа; Нема промене габарита у погледу висинске регулације.	Објекат од вредности, вратити елементе изворног изгледа. Могућа је доградња дворишног анекса, а у складу са посебним условима.	Објекат који не нарушава амбијент. Могућа доградња / градња дворишног анекса или новог објекта, без промене габарита у погледу висинске регулације, по посебним условима.	Чува се изворни изглед и габарит, рестаурирају недостајући елементи на основу доступних историјских података, у сладу са мерама заштите; Чување оригиналних елемената и рестаурација и враћање елемената изворног изгледа; Нема промене габарита у погледу висинске регулације.	
Могућа је одређена градња у дворишту, као и рестаурација, реконструкција и доградња помоћних објеката у дворишту, према посебним условима. С обзиром на величину дворишта старог млина, могуће је испланирати рааличите садржаје и компатибилне намене. Могућа је поправка потпорног зида, према вади и планирање терена. Двориште уређивати заједно са реконструкцијама и градњама, а начин уређивања базирати на историјским моделима у погледу завршних застора и врсте биљака.			Могућа је одређена градња у дворишту према посебним условима.	Могућа рестаурација помоћних објеката дворишту према посебним условима. Посебну вредност представља двориште са зеленилом и цветним аранжманима, што треба задржати и подстицати.

1		14	12	10		8
Кућа Стаменка Милошевића		**Кућа Петра (Гаврила) Поповића**				**Кућа Петра Горуновћа**
Тип деградација: 2, 6, 7 и 8		**Тип деградација: 1 и 7**	**Тип дегра: 10**	**Тип дегра: 10**		**Тип деградација: 1 и 7**
Улица Његошева	**Улица Вука Караџића**	**Улица Димитрија Стојановића -** Улицу Димитрија Стојановића у будућности треба уређивати према моделима уређења старих градских језгара, са застором од гранитних коцки, камених плоча и сл. Озелењавање улице могуће је планирати на проширењима, уз ограде и на другим погодним позицијама, као и у жардињерама, употребом одговарајућих врста биљака, уз очување отворених визура према грађевинама од посебне вредности.				
Чува се изворни изглед и габарит, рестаурирају недостајући елементи на основу доступних историјских података, у складу са мерама заштите. Чување оригиналних елемената и рестаурација и враћање елемената изворног изгледа; Нема промене габарита у погледу висинске регулације. Уклањање дрвене надстрешнице према Улици Вука Караџића. Пратећи спратни објекат прилагодити главном, према пројектној документацији на коју је дата сагласност. Двориште прилагодити амбијенту куће, при чему тзв. "етно" стил није одговарајући амбијент.		Чува се изворни изглед и габарит, рестаурирају недостајући елементи на основу доступних историјских података, у складу са мерама заштите. Чување оригиналних елемената и рестаурација и враћање елемената изворног изгледа; Нема промене габарита у погледу висинске регулације. Могућа је мања доградња у дворишном делу, која мора бити усклађена са архитектуром главне зграде. Могуће је постављање ограде, у складу са аналогним примерима из сличног периода и архитектонског изгледа у непосредној околини. Уредити дворишни простор у складу са архитектуром зграде и периодом њеног настанка. Подстицати озелењавање простора, у складу са историјским моделима, садњом аутохтоних врста растиња и одговарајућим пополочањима. Препорука је да се полуатријумски простор искористи за одржавање разноврсних манифестација на отвореном (изложбе, предавања, презнтације, књижевне вечери).	Објекти у нескладу са амбијентом, могу се уклонити, заменити новима или прилагодити амбијенту у складу са посебним условима. Прилагођавање архитектонског изгледа и усаглашавање габарита са суседним грађевинама од посебне вредности, према посебним условима. То подразумева уклањање тераса, промену изгледа крова, усаглашавање пропорција и димензија отвора, промену материјализације и сл.		Чува се изворни изглед и габарит, рестаурирају недостајући елементи на основу доступних историјских података, у складу са мерама заштите. Нема промене габарита у погледу висинске регулације. У дворишту већ постоји пратећа зграда, која не нарушава амбијент, коју је могуће рестаурирати..

8	6	4	2		80а-80	78а-78	76
Кућа Петра Горуновћа, на к.п. бр. 2354	**к.п. бр. 2349**	**Кућа Милошевића к.п. бр. 2343**	**к.п. бр. 2341 и 2342**		**к.п. бр. 2405**	**Апотека Душана Милошевића, к.п. бр. 2406/1**	**Локали Гаврила Поповића, к.п. бр. 2407/2**
Тип деградација: 1 и 7	**Тип деградација: 10**	**Тип деградација: 1**	**Тип деградација: 9**		**Тип деградација: 1 и 7**	**Тип дегр: 1 и 5**	**Тип деградација: 9**
Улица Димитрија Стојановића				**Учитеља Петра**	**Улица Немањина**		
Чува се изворни изглед и габарит, рестаурирају недостајући елементи на основу доступних историјских података, у сладу са мерама заштите. Нема промене габарита у погледу висинске регулације. У дворишту већ постоји пратећа зграда, која не нарушава амбијент, коју је могуће рестаурирати или реконструисати	Објекти у нескладу са амбијентом, могу се уклонити, заменити новима или прилагодити амбијенту у складу са посебним условима. Прилагођавање архитектонског изгледа и усаглашавање габарита са суседном грађевином од посебне вредности, према посебним условима	Чува се изворни изглед и габарит, рестаурирају недостајући елементи на основу доступних историјских података, у сладу са мерама заштите. Нема промене габарита у погледу висинске регулације Могућа је одређена градња у дворишту, као и рестаурација, реконструкција и доградња помоћних објеката у дворишту, према посебним условима	Објекти у нескладу са амбијентом, могу се уклонити, заменити новима или прилагодити амбијенту у складу са посебним условима. Прилагођавање архитектонског изгледа и усаглашавање габарита са суседном грађевином од посебне вредности, према посебним условима Породичну кућу Милошевића у дворишту чувати у свом изворном изгледу, габариту, уз могућност очувања и рестаурације изворног изгледа.		Објекти промењеног изворног изгледа до те мене да су сада у нескладу са амбијентом. Могу се слободније рестаурирати у складу са изворним изгледом, заменити новима или прилагодити амбијенту у складу са посебним условима. Могућа је доградња у циљу усклађивања са амбијентом до висине стрехе суседне грађевине од посебне вредности, а у складу са посебним условима. Зграду у позадини на к.п. бр. 2418/2 прилагодити окружењу.	Чува се изворни изглед и габарит, рестаурирају недостајући елементи на основу доступних историјских података, у сладу са мерама заштите. Нема промене габарита у погледу висинске регулације	Објекти промењеног изворног изгледа до те мере да су сада у нескладу са амбијентом, могу се слободније рестаурирати у складу са изворним изгледом, заменити новима или прилагодити амбијенту у складу са посебним условима. Прилагођавање архитектонског изгледа и усаглашавање габарита са суседном грађевином од посебне вредности, према посебним условима.

Породична кућа Милошевића, у улици учитеља Петра бр. 1

435.Кућа у Улици учитељ Петра бр. 1 (фото: И. Цветковић, 2023)

Приземна породична кућа породице Милошевић налази се на катастарској парцели 2342 КО Власотинце – Варош, и лоцирана је у Улици учитеља Петра број 1.

Историјски подаци:

Кућа Милошевић, саграђена је 1926. године, и у њој је живео и радио Душан Милошевић, народни посланик у Краљевини Југославији. Представља квалитетну грађанску кућу, традиционално окренуту ка дворишту и изразити израз економског стања, грађевинских и ликовних схватања, укуса и друштвених стремљења средине у којој је настала. Поседује архитектонско – стилске, културно-историјске и амбијенталне вредности, посебно јер се налази у делу значајне целине, и чини део историјског градитељског фонда Власотинца из времена његовог привредног, друштвеног и културног успона.

Архитектонске карактеристике:

Кућа Душана Милошевића представља солидно грађену кућу у непосредној близини старе чаршије, али потиснуту од главне улице, чиме је постигнута приватност. Ова кућа представља складно архитектонско остварење, постављена на доброј позицији. То је кућа неправилног облика основе, тако да се својом северозападном, дужом страном наслања на регулациону линију Улице учитеља Петра, док су остале три стране куће слободне и окренуте ка

двориштy, које је ушушкано у зеленило. Особеност ове куће јесте високи сокл, шембране, натпрозорници, кордон и степенасти кровни венац, а благо изражени централни ризалит и атика уз четири прозорска отвора који доминирају, наглашавају композицију уличне фасаде. У складу са својим положајем, све четири фасадне равни су декоративно обрађене, при чему се на главној, уличној фасади налазе иницијали власника и година изграње израђени у малтеру. Кућа се састоји од подрума и приземља за становање. Главном улазу у стамбени део куће приступа се са југоисточне стране, преко дворишта.

436.Кућа у Улици учитељ Петра бр. 1 (фото: И. Цветковић, 2023)

Кућа Милошевића, у улици Димитрија Стојановића бр. 4

437.Кућа Милошевића у Улици Димитрија Стојановића бр. 4 (фото: А. Никшић, 2023)

Спратна кућа породице Милошевић позиционирана је на катастарској парцели број 2343 КО Власотинце – Варош, и лоцирана је у Улици Димитрија Стојановића број 4.

Историјски подаци:

Кућа представља типичан пример градске архитектуре тога времена. Према начину градње и функционалној организацији простора, начину градње, примењеним материјалима и положају, очигледно је да објекат подигнут за оновремену угледну власотиначку породицу. Поседује архитектонско – стилске, културно – историјске и амбијенталне вредности. Представља репрезентативни примерак боље грађанске куће и значајан допринос наслеђу града и очувању идентитета ове вароши.

438.Кућа Милошевића, улична фасада (снимили: екипа Завода, 2023, обрада: С. Станковић, 2023)

Значајна карактеристика грађевине је њен положај у урбаном ткиву града, у непосредној близини реке, а надовезује се на главну чаршијску улицу.

439.Кућа Милошевића у Улици Димитрија Стојановића бр. 4 (фото: И. Цветковић, 2023)

Архитектонске карактеристике:

Кућа Милошевића грађена је као једноставна спратна зграда, строго симетричне композиције и квадратног облика у основи. Састоји се из приземља са два локала, којима се приступа са Улице Димитрија Стојановића, и спрата стамбеног карактера. Једноставни издужени пиластри, нису доследно спроведени, већ су негде испупчени у облику плитког пиластра, а другде су у равни малтера, са наглашеним декорацијама на простору између подеоног и кровног венца. Јављају се само на спрату зграде и сежу све до поткровног венца, оивичавајући кућу. Окренута је својом главном фасадом ка улици, на којој је, централно, на спрату, постављен издужен балкон са полукружним завршецима, а изнад се уздиже степенасто обрађена и централно полукружна атика.
Обрада фасадних равни веома је једноставна и састоји се само од подеоних и поткровних венаца. Главна улична фасадна раван је углашена правилно распоређеним хоризонталним нутнама у малтеру, до висине портала лепе декорације и обраде, централно постављеним балконом са оградом у ар деко стилу и завршено заобљеном атиком, обрађеном на исти начин као и остатак фасадне равни. Усклађеност фасадном платну дају велики и скалдни излози, прозорски отвори и врата архитравног завршетка.

Мере заштите:

Чува се изворни изглед и габарит, рестаурирају недостајући елементи на основу доступних историјских података, у сладу са мерама заштите.
Нема промене габарита у погледу висинске регулације
Могућа је одређена градња у дворишту, као и рестаурација, реконструкција и доградња помоћних објеката у дворишту, према посебним услови

Кућа Петра Горуновића, у улици Димитрија Стојановића бр. 8

440.Кућа у Улици Димитрија Стојановића бр. 8 (фото: И. Цветковић, 2023)

Кућу на броју 8 у Улици Димитрија Стојановић, на к.п. бр. 2349 КО Власотинце-Варош изградио је Петар Горуновић.

Историјски подаци:

Саграђена је 1926. године, као породична стамбена зграда, за породицу Петра Горуновића. Кућа је вероватно након Другог светског рата одузета власницима и национализована. Данас су у њој просторије Центра за Социјални рад општина Власотинце и Црна Трава, односно представља сигурну кућу за жене и децу жртве породичног насиља за ово подручје.

Породица Горуновић се у Власотинце преселила из лесковачког села Винарца.

Родоначелник ове породице је Горун, чији се монументални и масивни надгробни споменик налази на тзв. старом гробљу, а умро је 1846. године, према подацима са споменика.[177] Породица Горуновић дала је значајан допринос у борбама против Турака, као и у ратовима 19121918. године. Истичу се и у посвећености на подизању културног и просветног живота.

Петар М. Горуновић помиње се као резервни потпоручник у Моравској дивизиској области, у Службеном војном листу од 12.01. 1892. године, а 6. априла 1915. године је произведен у резервног пешадијског капетана прве класе.

[177] Динић, Б. (2002): Споменик Горуну на Старом гробљу, Лесковачки зборник 42, Народни музеј Лесковац, стр. 241-244.

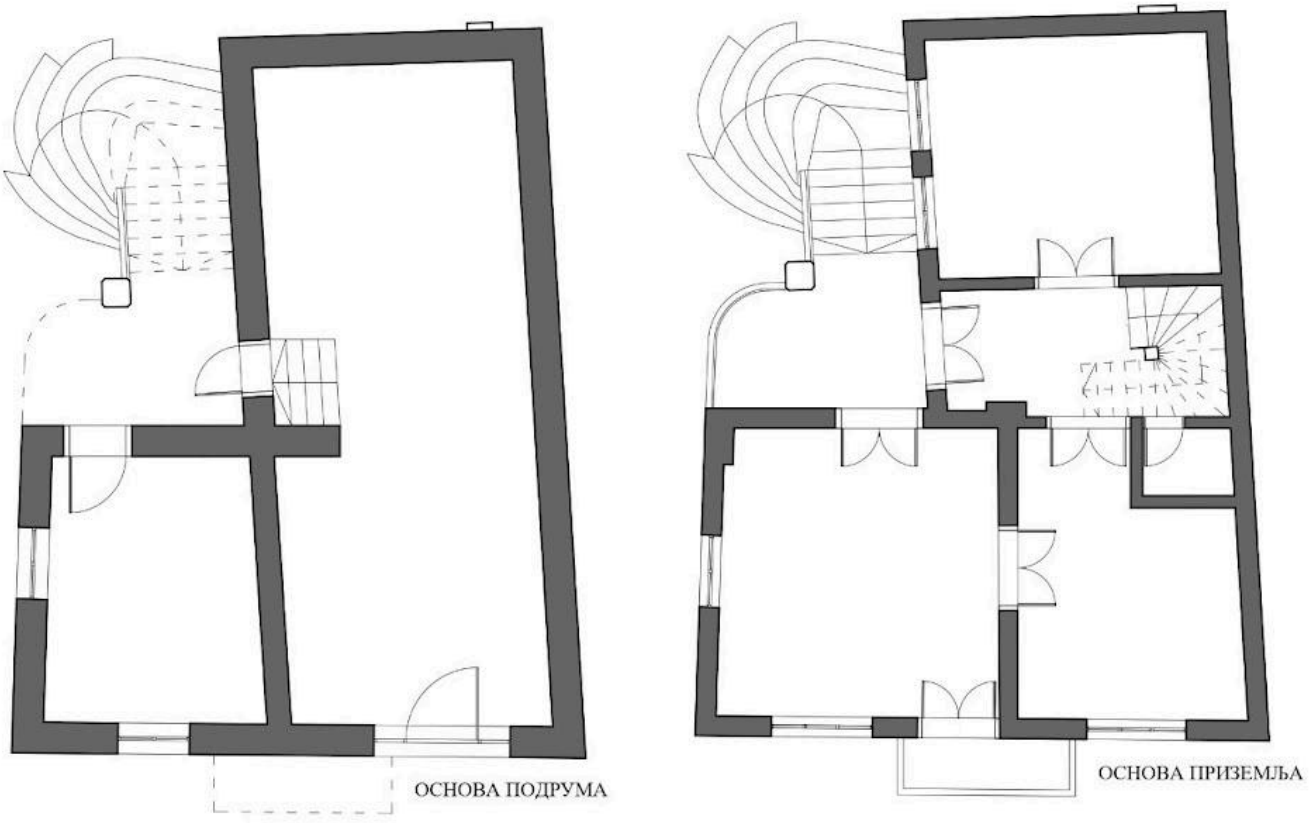
Архитектонске карактеристике:

Функционалним винским подрумом и организацијом стамбеног дела, објекат је јединствени градитељски пример архитектуре Власотинца.
Саграђена на косом терену, кућа је темељит објекат са карактеристикама средњоевропске грађанске архитектуре. Оно што ову зграду чини препознатљивом је усредсређена обрада уличне фасаде на којој се истичу два балкона. Објекат је разуђене основе у облику слова "Г" и састоји се од подрума на југоисточном делу објекта, приземља на два различита полунивоа, спрата и поткровља. Ширина уличног фронта је 9,50 метара, док се дворишни тракт простире по дубини парцеле у дужини од 12 метара.

441.Изглед из улице Димитрија Стојановића (фотограметрија: А. Никшић, 2023)

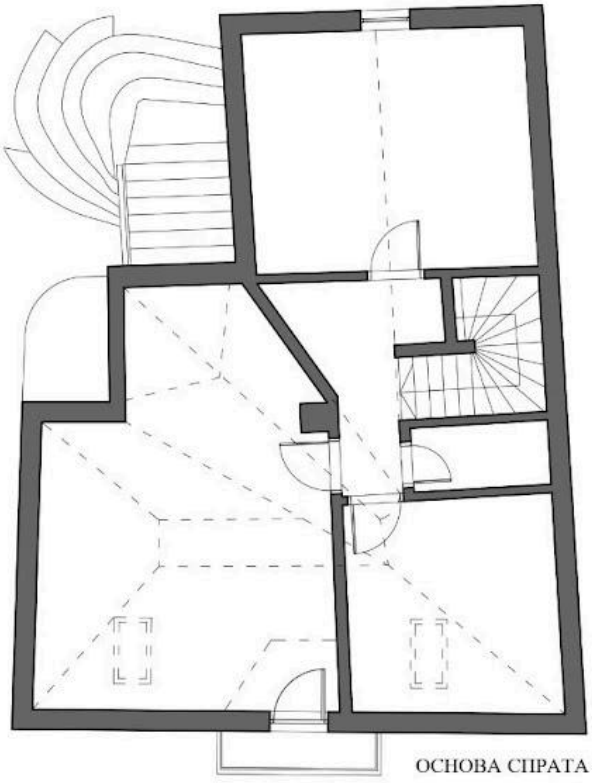
Конструктивни систем је масивни зидани, при чему је подрум зидан каменим тесаницима, а остале етаже опеком, завршно малтерисане.

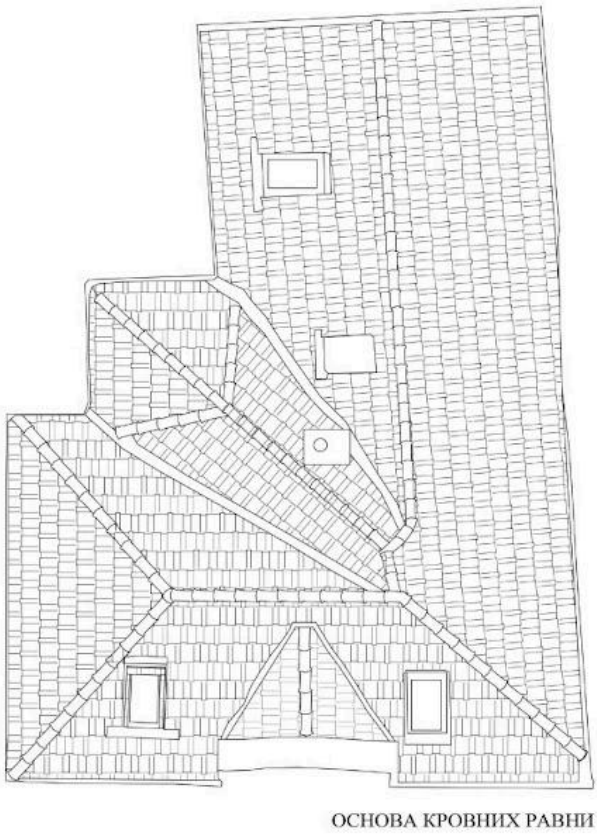

442.Кућа Петра Горуновића, основе подрума и приземља (снимили: екипа Завода, 2023, обрада: С. Станковић, 2024)

Подрумска етажа налази се у југоисточном делу грађевине, димензија је 368x448cm, светле висине 183cm и укопана је у односу на коту тла за око 60cm. *Приземље* куће се састоји из две одвојене просторије, којима се приступа преко два улаза из дворишта, испод терасе. Северозападној просторији приземља омогућен је приступ и директно са улице Димитрија Стојановића, широким двокрилним вратима. Кота пода северозападне просторије постављена је на око 40cm испод нивоа коте тротоара улице, док се кота пода југоисточне просторије налази за око 150 cm изнад. Сокла је зидана

каменим тесаницима димензија 70/35цм. *Спрату* се приступа из дворишта, ректификованим степеништем са заобљеним степеницима, које води до наткривеног трема, одакле се приступа кући кроз двоја улазна врата. Једним се улази директно у салон – просторију орјентисану ка улици, а другима у хол који је повезан и са остале две собе и купатилом. Степениште из хола води у поткровље у коме су смештене три собе и купатило. Фасада приземља и спрата је одвојена хоризонталним кордон венцем и различитом завршном обрадом. Приземље садржи хоризонталне канелуре. Око прозорских отвора у приземљу постоји правоугаони оквир и парапетне даске без детаља. Фасада спрата је равна, вез канелура, углови су наглашени равним пиластрима који се завршавају у нивоу горњег кордон венца. Око прозорских отвора постоје оквири без детаља, а испод прозора, у нивоу парапета, потпрозорски банци прелазе у стилизовани оквир састављен од средишњег правоугаоника, и два мања бочна квадратна испуста.

443.Кућа Петра Горуновића, основе спрата и корвних равни (снимили: екипа Завода, 2023, обрада: С. Станковић, 2024)

Балкон, који је централно позициониран, има масивну ограду од бетонских стубића, правилног кубусног облика, распоређених тако да размак између стубића одговара њиховој ширини. Оградни стубићи су квадратног попречног пресека са благим проширењем у нивоу капитела које садржи кружни украс.

Над балконским вратима спрата, а испод балкона поткровља стоји име власника, ПЕТАР ГОРУНОВИЋ, изведено у малтерној пластици, а на полукружној атици изнад балкона у поткровљу стоји година изградње зграде „1926”.

Профилисани кровни венац се налази 50 цм изнад горњег кордон венца.

444.Кућа Петра Горуновића, дворишне фасадне равни (фотограметрија: А. Никшић, 2023)

У средишњем делу поткровља, на фасади ка улици, се налази балкон са оградом од кованог гвожђа декорисаном кружним и спиралним мотивима у пет поља. над балконским вратима поткровља је полукружна лунета, без украса, чији облик прати и кровни венац, чинећи на овом делу полукружну атику. У малтеру овде стоји година изградње објекта, 1926. година.
Кровна конструкција је дрвена. Кров је вишеводни и прати облик основе. Покривен је фалцованим црепом.

Тренутно стање и мере заштите:

Кућа је у великој мери сачувала аутентичност, оригинални архитектонски изглед, конструктивни склоп, а делимично и ентеријер, и релативно је задовољавајућег општег стања, одржава се и редовно користи.

Почетком 21. века спроведена је делимична обнова за потребе формирања сигурне куће у оквиру Центра за социјални рад Црна Трава и Власотинце. Део подрума користи организација Црвени крст као магацински простор, мада постоји потенцијал да овај простор добије неку примереницу намену. У приземљу, према улици, у једној просторији, оформљен је канцеларијски простор, док се све просторије у спратном делу куће и поткровљу користе за боравак и смештај социјално угрожених категорија, односно као канцеларијске просторије.

Чува се изворни изглед и габарит, рестаурирају недостајући елементи на основу доступних историјских података, у сладу са мерама заштите.
Нема промене габарита у погледу висинске регулације. У дворишту већ постоји пратећа зграда, која не нарушава амбијент, коју је могуће рестаурирати или реконструисати.

445.Кућа Петра Горуновића, изгледи (снимили: екипа Завода, 2023, обрада: С. Станковић, 2023.)

Кућа у којој је живео Христифор Црниловић, у улици Димитрија Стојановића бр. 17

446.Кућа у којој је боравио Христифор Црниловић (фото: А. Никшић, 2023)

Кућа у којој је боравио Христифор Црниловић налази се у Улици Димитрија Стојановића бр. 17, на к.п. бр. 2316 КО Власотинце-Варош.

Историјски подаци:

Кућа у Улици Димитрија Стојановића бр. 17 у Власотинцу припадала је Љиљани Стаменовић Стошић, сестричини Христифора Црниловића, и он је последње године свог живота провео у њој. Значај ове куће, поред архитектонске вредности, огледа се и у чињеници да је везана за живот и рад Христифора Црниловића.

Христифор Црниловић (1886–1963) био је сликар, професор сликања, етнограф - аматер и колекционар етнографских и предмета материјалне културе, народних знања и умотворина. Рано је показивао интересовање за проучавање и прикупљање етнографских и уметничких предмета.

Рођен је 1886. у Власотинцу, у породици Црниловића, од оца Прокопија и мајке Васиљке. Студирао је сликарство у Београду (1900-1903. године у школи Ристе Вукановића) и Минхену (1903–1911. године, у школи Антона Ажбеа а затим у минхенској сликарској академији код професора Габријела Фон Хакла).

Христифор је добровољно учествовао у Балканским ратовима и Првом светском рату. Преживео је борбе за Куманово, Цер, Колубару и Албанску голготу, што је трајно нарушило његово здравље. Црниловић је истраживач, који је обилазио села сакупљајући најразличитије предмете који говоре о обичајима и људима са краја 19. и почетка 20. века. Највећи део вредних предмета, прикупио је у периоду између два

светска рата, док је радио као наставник у Скопљу, на простору Јужне Србије, Косовско-метохијске области и Македоније. Збирка је, уз услов да се чува као посебна целина, предата граду Београду. Град је за смештај Збирке обезбедио обновљено и рестаурирано старо здање, Манакову кућу, и обавезао Етнографски музеј да води бригу о њој. Збирка садржи 2.600 предмета велике културне вредности, 1.617 негатив плоча људи и предела са југа Србије и Македоније, преко 21.000 листова рукописне грађе забележене на терену и из литературе, преко 700 књига и часописа претежно историјско-етнографског садржаја.

У овој кући Христифор Црниловић је наставио са својим етнографским и сликарским радом до краја свог живота. Кућа је складне архитектонске обраде, постављена централно у пространом озелењеном дворишту, окренутом према реци Власини, па поседује и велики значај у погледу пејзажних вредности.

Архитектонске карактеристике:

Ова слободностојећа кућа, релативно разуђене основе, разликује по свом изгледу од осталих објеката стамбене намене у овом делу града, јер је увучена у односу на регулациону линију улице, поседује претбашту и окружена је вртом.

Истиче се улазном партијом у виду трема са масивним степеницама и засведеним тремом, на левој страни куће, док се на десној страни куће налази истурени ризалит протране дневне собе.

Састоји се од приземља и подрума. Приземље је, у односу на коту улице и дворишта, издугнуто за пет степеника, а подрум је делимучно укопан. На северној страни, ка улици, подрум је скоро потпуно укопан, док је у делу према реци Власини, у складу са конфигурацијом терена видљива цела његова фасада.

Кућа је прочишћеног изгледа, а једини декоративни елементи су подеони и поткровни венац, чиме је наглашена хоризонталност куће. Кућа је постављена на терену у паду, користећи природну денивелацију терена. Спратном делу куће, који је намењен становању, приступа се из претбаште ка Улици Димитрија Стојановића. Значајна карактеристика грађевине је и њен положај у урбаном ткиву града, у непосредној близини реке, са двориштем које се пружа до обале реке, па је очување и унапређење стања грађевине, али и њеног дворишта круцијално за очување историјског урбаног пејзажа, идентита и амбијенталних вредности целине, и битно утиче на свеукупну слику Власотинца, имајући у виду да представља једну од најзначајнијих панорама Власотинца.

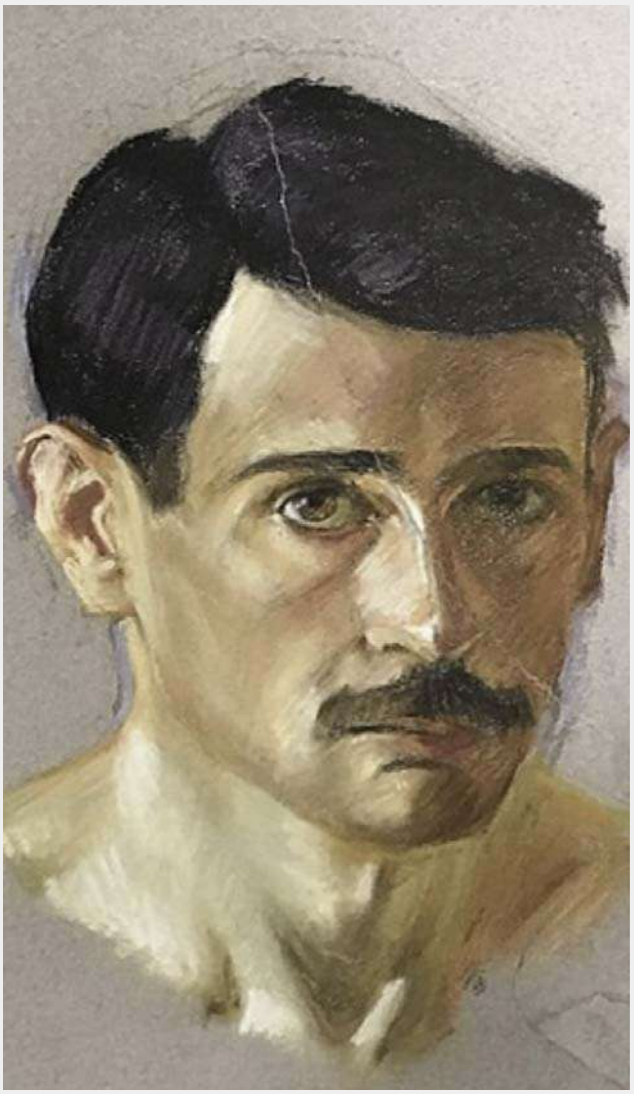

447.Кућа у којој је боравио Христифор Црниловић (фото: И. Цветковић, 2023)

Христифор Црниловић (1886–1963) био је сликар, професор сликања, етнограф - аматер и колекционар предмета материјалне културе, народних знања и умотворина. Рано је показивао интересовање за проучавање и прикупљање етнографских и уметничких предмета. Рођен је 1886. у Власотинцу, у породици Црниловића, од оца Прокопија и мајке Васиљке. Студирао је сликарство у Београду (1900–1903. године у школи Ристе Вукановића) и Минхену (1903–1911. године, у школи Антона Ажбеа а затим у минхенској сликарској академији код професора Габријела Фон Хакла).

Имао је два брата и две сестре. Његов брат Александар је погинуо 1915. године на Косову, у околини Гњилана, идући ка Албанији, као војник Ђачке чете. Други брат Урош, професор, показао је храброст у Првом светском рату, где се истакао на Солунском фронту. На почетку Другог светског рата, када су априла 1941. Немци напали Крагујевац, резервни потпуковник Урош Црниловић је погинуо приликом одбране града.

Христифор је добровољно учествовао у Балканским ратовима и Првом светском рату. Преживео је борбе за Куманово, Цер, Колубару и Албанску голготу, што је трајно нарушило његово здравље.

448.Христифор Црниловић, аутопортрет

Црниловић је истраживач, који је обилазио села сакупљајући најразличитије предмете који говоре о обичајима и људима са краја 19. и почетка 20. века. Највећи део вредних предмета, прикупио је у периоду између два светска рата, док је радио као наставник у Скопљу, на простору Јужне Србије, Косовско-метохијске области и Македоније. Збирка је, уз услов да се чува као посебна целина, предата граду Београду. Град је за смештај Збирке обезбедио обновљено и рестаурирано старо здање, Манакову кућу, и обавезао Етнографски музеј да води бригу о њој. Збирка садржи 2.600 предмета велике културне вредности, 1.617 негатив плоча људи и предела са југа Србије и Македоније, преко 21.000 листова рукописне грађе забележене на терену и из литературе, преко 700 књига и часописа претежно историјско-етнографског садржаја. Поред неуморног рада на терену, Црниловић се целог живота бавио и својом професијом – сликарством, а омиљени мотиви су му били актови и пејзажи. Највећи део Збирке чине сеоске и градске ношње и накит. У мањој мери заступљени су покућство, делови дрворезбарених ентеријера, различито посуђе, ћилими, алати појединих заната и занимања, прибори за пушење, писање, чешљање, предење, бојење, ткање, оружје, делови коњске опреме, музички инструменти, црквене реликвије, предмети уз обичаје и др. Христифор Црниловић се интересовао и за предмете ранијих епоха, па се у Збирци налазе археолошки предмети, нумизматички предмети (римски, византијски и турски новчићи и средњевековни српски новац и накит). Прикупио је око 500 разгледница на којима су представљене народне ношње, орнаментика и народни плесови из свих крајева бивше Југославије.[178]

[178] https://etnografskimuzej.rs/manakova-kuca/

Кућа Петра Тихомира Поповића, у улици Димитрија Стојановића бр. 23-25

449.Амбијентална целина у Улици Димитрија Стојановића (фото: А. Никшић, 2023)

Кућа Тихомира Поповића налази се у непосредној близини Старог млина, у Улици Димитрија Стојановићана броју 23 и 25, на к.п. бр. 2310, 2311 и 2312 КО Власотинце – Варош.

Историјски подаци:

Кућа Тихомира Поповића још једна је кућа бројне и познате породице Поповића, у непосредној близини Старог млина. Садржи у себи основне градитељске карактеристике објекта насталих с почетка XX века у погледу функционалности, примењене конструкције, архитектонског обликовања и ликовне обраде. Одсликава вредно градитељско остварење успешно уклопљено у контекст простора. Такође, поседује архитектонско - стилске, културно – историјске и амбијенталне вредности, и налази се у делу значајне целине и представља вредан допринос наслеђу града и очувању идентитета ове вароши. По свему судећи кућа је грађена за живот Тихомира Поповића, сина Петра Г. Поповића.

Архитектонске карактеристике:

Кућа је компонована као издужена приземна једноспратна зграда, асиметричне композиције и основе која се развија на раскрсници улица. Састоји се из делимично укопаног приземља и спрата. Једноставни издужени пиластри, нису доследно спроведени, већ су негде испупчени у облику плитког пиластра, а другде су у равни малтера, са наглашеним декорацијама на простору између подеоног и кровног венца. Јављају се само на спрату зграде и сежу све до поткровног венца, оивичавајући кућу. На

спрату су врата са излазом на терасу и два правоугаона прозора које красе идентични декоративни елементи. Изнад и око прозора је плитка декорација у облику правоугаоног архитрава, која лево и десно уоквирује прозор, до нивоа прозорске поделе. Потпрозорски банци прелазе у доњој зони у стилизовани орнамент састављен од средишњег правоугаоника и два мања бочна квадратна испуста. Истурени поткровни венац доприноси хоризонталној рашчлањености објекта.

450.Кућа Тихомира Поповића
(фото: И. Цветковић, 2023)

Кућа се састоји из приземља које је делимично укопано, пратећи конфигурацију терена и спрата. Окренута је својом главном фасадом ка истоку, где је, централно, на спрату, постављен балкон са погледом на реку Власину. Изворно је кућа у основи била изграђена у облику слова „Г", што се и даље може разлучити, али је бројним интервенцијама у одређеној мери нарушена аутентичност грађевине. Последње интервенције обухватиле су енергетску санацију дела грађевине – профилисани дрвени прозори замењени су новим од ПВЦ материјала, малтерисана профилисана обрада зидова обложена је стиропором и завршно обрађена, чиме је архитектонска обрада на делу грађевине девастирана, а изворно архитектонско обликовање занемарено. Кућа је на овај начин деградирана и умањена је њена естетска вредност у оквиру амбијенталне целине.

Значајна карактеристика грађевине је и њен положај у урбаном ткиву града, у непосредној близини реке, са двориштем које се пружа до обале реке. Очување и унапређење стања грађевине, али и њеног дворишног дела круцијално је за очување идентита и амбијенталних вредности читаве целине јер представља једну од најзначајнијих панорама Власотинца.

451.Кућа Тихомира Поповића
(фото: И. Цветковић, 2023)

Кућа Петра Г. Поповића, у улици Димитрија Стојановића бр. 14

452.Кућа Петра Гаврила Поповића (фото: А. Никшић, 2023)

Кућа Петра (Гаврила) Поповића налази се у Улици Димитрија Стојановићана броју 14, на к.п. бр. 2354 КО Власотинце – Варош.

Историјски подаци:

Кућу у Улици Димитрија Стојановића бр. 14, познату као Кућа Гаврила Поповића, заправо је изградио Петар Г. Поповић, 1910. године. Није познато име пројектанта, односно сматра се да је грађена без пројекта. Познато је да су је градили црнотравски печалбари из Рупља који су, радећи на грађевинама у Београду прикупљали скице и планове, које су у близини свог завичаја затим понављали.[179] У прилог овој тези иде и чињеница да монументално двоструко двокрако степениште којим се из хола у приземљу долази до спрата, на подесту има висину од само око 180 cm, чиме је његова монументалност умањена, а што наводи на помисао да је грешка настала услед непромишљености.

Кућу је Петар Поповић градио за своју многобројну породицу. Наиме, Петар је са својом женом Настасијом имао четрнаесторо деце. Позната су имена деветоро деце: Владимир, Коста, Борко, Војислав, Тихомир, Радивоје, Лазар, Ружа и Бранка.

После Другог светског рата кућа је одузета породици. Након национализације служила је као Интернат за децу без родитеља и за ратну сирочад, а у једном периоду неке просторије су биле коришћене као школске учионице, па је у њој била смештена Гимназија. Такође, у одређеном периоду у приземним просторијама куће био је смештен магацин за намештај.

[179] Марковић, С. (1993): *Новија истраживања грађанске архитектуре у Власотинцу, Лесковачки зборник бр. 33*, стр. 203-205

Почетком 21. века кућа је враћена породици Поповић, међутим њени наследници нису били у могућности да спроведу неопходне радове на реконструкцији и оспособљавању за коришћење, као и да је одржавају. Општина Власотинце откупила је кућу од власника и започела процес њене реконструкције и рестаурације. Пројектну документацију је радио Завод за заштиту споменика културе Ниш. Идеје о намени су се мењале и развијале током припреме пројектне документације, а првобитна идеја да се у овој кући формира и смести Завичајни музеј Власотинца је одбачена. У кући се данас налазе просторије Центра за Социјални рад општина Власотинце и Црна Трава. Поред канцеларија, које заузимају највећи број површина, одређене просторије су адаптиране за прихват социјално угрожених категорија.

Петар Г. Поповић (1860–1931) био је власотиначки трговац, индустријалац и народни посланик. Рођен је 1860. године у Власотинцу као најстарији син Гаврила Поповића.

Петар Поповић био је ожењен Настасијом Сиком, девојачко Борнодолац, ћерком Стојилка Борнодолца, вођом власотиначких напредњака. Са њом је имао четрнаесторо деце. Позната су имена деветоро деце, док је петоро деце умрло у раној младости: Владимир, Коста, Борко, Војислав, Тихомир, Радивоје, Лазар, Ружа и Бранка. Петар је новац улагао у образовање своје деце, па су се сва његова деца школовала у школама у иностранству, у складу са пословима којима су се бавили. Најстарији Петров син Владимир студирао је електротехнику у Грацу у Аустрији. Војислав је завршио Трговачку академију у Бечу. Коста Поповић је као и старији брат Владимир постао електромашински инжењер, док је Борко Поповић био грађевински инжењер. Петар Г. Поповић биран је за народног посланика Окружне скупштине за период од 1903. до 1907. године. Преминуо је 26. 11. 1931. године у 71. години живота, у Власотинцу.

Кућа у којој је живео и у којој су му се родила деца сагрђена је 1910. године, а градили су је црнотравски печалбари из Рупља. Налази се у улици Димитрија Стојановића број 14. По завршетку Другог светског рата имовина Поповића је конфискована, а потомци Поповића напустили су Власотинце и отишли за Београд. После рата кућа у којој су становали претворена је у интернат за ратну сирочад, кратко време је ту била Гимназија, а данас је кућа претворена у Центар за социјални рад Власотинце и Црна Трава. Млин у Власотинцу Петар је изградио 1895. године на месту где је била воденица Прокопа Ђокића Црниловића коју је откупио. Постројења за млин купио је у Немачкој и Аустрији, а дневно је прерађивао два вагона жита. Петров син Владимир је након завршетка Електротехничког факултета, 1912. године у млин уградио генератор од 20 кW, а Власотинце добило прво електрично осветљење. Захваљујући синовима Петра Поповића који су се школовали по Бечу и Грацу Власотинце је добило прву камеру, први грамофон, први тон филм, прву фудбалску лопту.[180]

[180] https://jugpress.com/prica-o-porodicnom-blagu-kako-je-petar-g-popovic-postao-inspiracija-za-cuvenu-seriju/

Архитектонске карактеристике:

Кућа Петра Г. Поповића представља велику, угаону спратну зграду, монументалног изгледа и основе у облику слова П. Имајући у виду бројност власникове уже породице (имао је четрнаестро деце) јасна је његова потреба за изградњом велике куће. Кућа укупно има 24 просторије, док је у дубини дворишта постојала кућа за послугу, која је, пошто је била у веома лошем и рушевном стању, уклоњена током последњих радова на реконструкцији објекта.

Кућа је грађена у масивном зиданом систему, са зидовима од опеке и соклом од камених квадера прецизно клесаних. Међуспратна конструкција између првог и другог спрата је тзв. пруски свод са челичним шинама, док је плафонска констукција ја тавану "кара-таван", а кровна конструкција је правилна вишеводна, дрвена са масивним храстовим елементима, покривена црепом и високим димњацима.

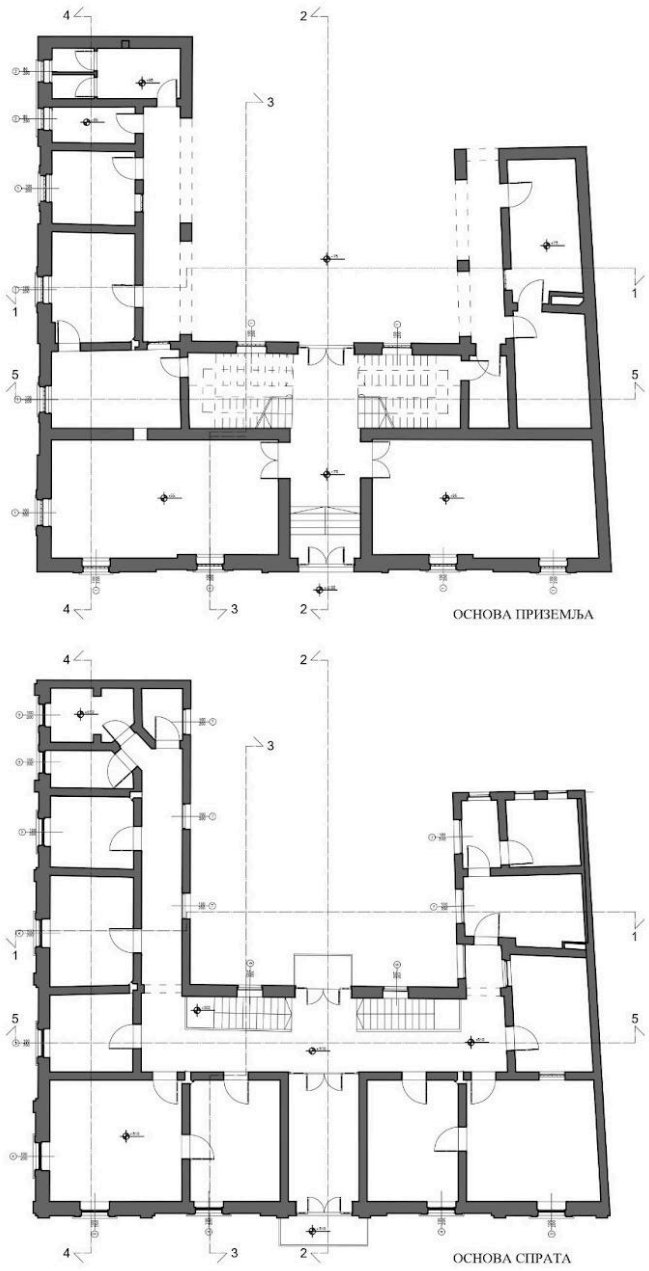

453.Кућа Гаврила Поповића, пре реконструкције (фото: З. Радосављевић, 2006)

Кућа се састоји од *високоī ūриземља* које је за 75cm издигнуто у односу на коту тротоара у Улици Димитрија Стојановића и спрата. Како је терен у паду ка реци Власини, приземље је у равни са котом унутрашњег дворишта, па је конфигурација терена вешто искоришћена за постизање монументалног главног улаза. Улазна зона постављена на средини главне фасаде, преко четири степеника води у пространи хол са раскошним степеништем, који заузима централни део куће и директно је повезан са унутрашњим двориштем.

Раскошно четворокрако масивно степенише са декоративно обрађеном оградом од кованог гвожђа и дрвеним рукохватом заузима велики простор приземља. Имајући у виду величину и монументалност степеништа, као и изузетну занатску обраду, зачуђује чињеница да је на подесту светла висина само 170 cm, што наводи на закључак

да се поткрала грешка приликом израде пројекта и изградње куће.

454.Кућа Гаврила Поповића, основе приземља и спрата (цртежи: документација Завода, 2006)

Основа приземља решена је релативно симетрично, у облику слова "П". Непосредно уз главни улаз, лево и десно позициониране су две велике просторије које су вероватно служиле као формална трпезарија и салон за пријем гостију. Уз просторију лево од улаза налази се просторија која је била у директној вези преко мањег отвора, па се закључује да је та просторија имала намену трпезарије, а да је просторија поред служила за припрему хране, која се преко поменутог отвора допремала до трпезарије. Остале просторије приземља смештене су у левом и десном тракту и њима се приступа из дворишног простора, односно отвореног трема. Међуспратна конструкција између приземља и спрата је такозвани "пруски свод" са челичним шинама I профила, као носачима, и плитким сводовима од опеке између носача. Светла висина приземља је 376–390 cm, осим на самом улазу где је 471 cm.

455.Кућа Гаврила Поповића, детаљ балкона, пре реконструкције (фото: З. Радосављевић, 2006)

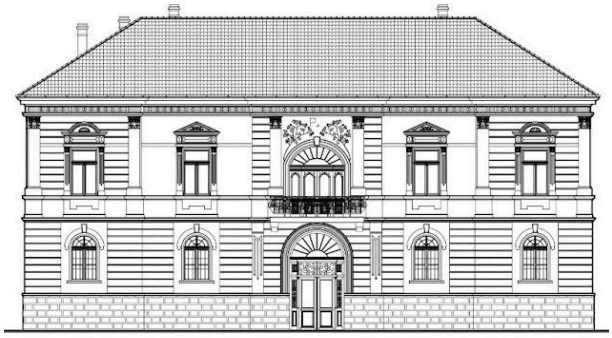
Спрат је нешто веће нето корисне површине, пошто се над отвореним тремовима у приземљу, на спрату налазе затворени коридори. Собе на спрату оријентисане су ка улицама Димитрија Стојановића и Вука Караџића, а једна просторије ка суседу на северу, има изнуђено решење индиректним осветљењем преко коридора окренутом ка унутрашњем дворишту. Над главним улазом постављен је богато украшен балкон са четворокрилним вратима и централно постављеним холом који омогућава приступ балкону.

456.Кућа Гаврила Поповића, детаљ балконске ограде, пре реконструкције (фото: З. Радосављевић, 2006)

Лево и десно, налазе се две међусобно повезане простране просторије, апартманског типа. На крајевима левог и десног крила куће смештене су санитарне просторије, а осталих пет просторија повезане су коридорима.

Главна фасадна раван строго је симетричног изгледа. На средини чеоне фасаде објекта налази се засведени главни улаз са богато украшеним дрвеним вратима и малтерном пластиком која прати облик отвора, а посебан акценат композицији даје балкон на првом спрату са декоративно обрађеном оградом од кованог гвожђа изузетне занатске израде са украсима у виду биљних преплета. Ограда је састављена од неколико сегмената који су међусобно спојени завртњевима у јединствену целину.[181]

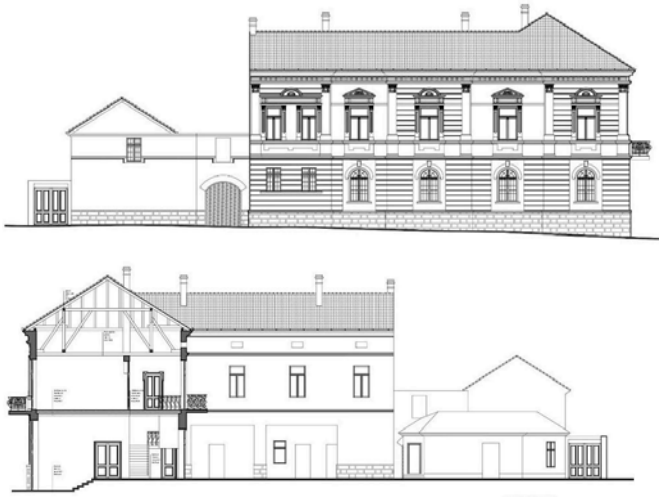
457.Кућа Гаврила Поповића, главни изглед из улице Димитрија Стојановића
(цртежи: документација Завода, 2006)

Застакљени делови улазних врата додатно су украшени декоративним решеткама од ливеног гвожђа. Зидно платно изнад балконских врата је лучно засведено, а испод кровног венца, са леве и десне стране налазе се стилизовани биљни орнаменти између којих је монограм власника.

Отвори су у приземљу завршени лучно, а на спрату архитравно и надвишени су троугластим тимпанонима.

Спрат је наглашен и издвојен кордонским и парапетним зидним венцем и богатијом декоративном пластиком изнад прозорских отвора уоквирених пиластрима, који на себи носе стилизоване коринтске капителе. Капители на себи носе самарице које се смењују у два облика, (троугласте и лучне) и доприносе пластичном ритму фасаде. Унутрашња поља забата испуњена су стилизованим пластичним детаљима у облику шкољке или лишћа.

Ово градитељско остварење је аутентични сведок времена када се Власотинце претварало у модерну варошицу, сведочи о успеху једне изузетне породице која је непосредно и ненаметљиво мењала провинцијски изглед варошице. Заузима једно од истакнутих места у Власотинцу и представља значајан израз у развоју резиденцијалне архитектуре. Распоред просторија и опремљеност грађевине сведоче о потребама и начину становања имућнијег грађанског слоја с почетка 20. века.

458.Кућа Гаврила Поповића, изглед из улице Вука Караџића и пресек кроз полуатријум
(цртежи: документација Завода, 2006)

Тренутно стање и досадашње интервенције:

Кућа је сачувала аутентичност, оригинални архитектонски изглед, конструктивни склоп и ентеријер. Почетком 21. века кућа се налазила у стању потпуне девастираности и запуштености, и претила јој је опасност од губитка оригиналног ткива и споменичких вредности. Ипак, уз помоћ стручне службе Завода за заштиту споменика културе Ниш, спроведена је обимна реконструкција и враћање у изворно стање. Идеје о намени су се мењале и развијале током припреме пројектне документације, тако да је

[181] Марковић, С. (1993): *Новија истраживања грађанске архитектуре у Власотинцу, Лесковачки зборник бр. 33*, стр. 203-205

првобитна идеја да се у овој кући формира и смести Завичајни музеј Власотинца, за коју је Завод за заштиту споменика културе Ниш израдио пројектну документацију одбачена. Пројектну документацију постојећег стања и новопројектованог решења реконструкције, рестаурације и адаптације Куће Гаврила Поповића у Власотинцу израдили су архитекте Миле Вељковић, Александар Радовић, Никола Милић, са сарадницима архитектама Аном Вукић, Александром Ристићем и Дејаном Палибрком. Пројекат је израђен уз поштовање конзерваторско - рестаураторских принципа заштите непокретних културних добара, односно сачувне су све изворне архитектонске вредности објекта.

459.Улазна партија, детаљи врата и балкона, пре реконструкције (извор: ЗЗСК Ниш, З. Радосављевић, 2006)

Радови на кући делимично су извођени на основу пројекта Завода, али нису изведени у потпуности, а намена планирана пројектом није спроведена. Пројектом је требало све просторије у приземљу и спрату повезати и искористити као изложбени простор, а садржаје за административне потребе и смештај канцеларија запослених предвидети у таванском простору. Данашња намена куће није у потпуности одговарајућа, јер се њом не могу у пуној мери афирмисати архитектонске вредности грађевине. Требало би тежити постепеној модификацији пространих репрезентативних просторија и хола у приземљу у неку врсту мултифункционалних простора са могућношту одржавања одређених јавних догађаја (изложбе, трибине, промоције и сл), а у циљу обезбеђивања доступности културног наслеђа и подизања свести јавности о вредности очувања културног наслеђа. Реализованим радовима на реконструкцији и ревитализацији куће у великој мери су сачувани изворни елементи и аутентичност грађевине. Помоћне зграде у дворишту су у периоду отпочињања пројектних активности биле у веома лошем стању, оронуле и у великој мери девастиране, па је већ на почетку пројектовања одлучено да се оне у потпуности уклоне. Двориште није уређено и не користи се, али пошто је у току израда пројектне документације за уређење овог простора, може се очекивати унапређење и стављање у функцију. У кући се данас налазе просторије Центра за Социјални рад за општине Власотинце и Црна Трава.

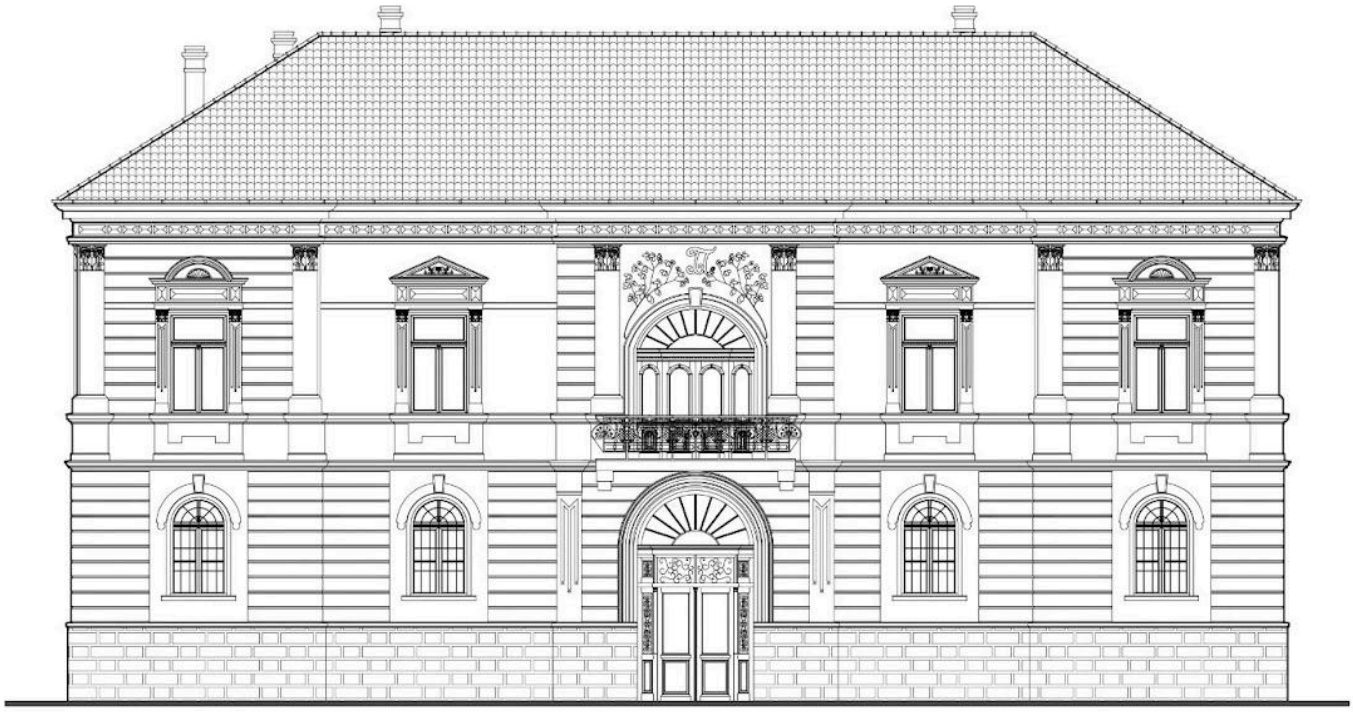
Мере заштите:

Чува се изворни изглед и габарит, рестаурирају недостајући елементи на основу доступних историјских података, у сладу са

мерама заштите. Чување оригиналних елемената и рестаурација и враћање елемената изворног изгледа; Нема промене габарита у погледу висинске регулације. Могућа је мања доградња у дворишном делу, која мора бити усклађена са архитектуром главне зграде. Могуће је постављање ограде, у складу са аналогним примерима из сличног периода и архитектонског изгледа у непосредној околини. Уредити дворишни простор у складу са архитектуром зграде и периодом њеног настанка. Подстицати озелењавање простора, у складу са историјским моделима, садњом аутохтоних врста растиња и одговарајућим пополочањима. Препорука је да се полуатријумски простор искористи за одржавање разноврсних манифестација на отвореном (изложбе, предавања, презнтације, књижевне вечери)

460.Кућа Гаврила Поповића, детаљ декорације са натписом над балконом (ортофото: А. Никшић, 2023)

461.Кућа Гаврила Поповића, главна фасада (цртежи: документација Завода, 2006 - Миле Вељковић, Александар Радовић, Никола Милић, Ана Вукић, Александар Ристић и Дејан Палибрк)

Кућа Стаменка Милошевића, у улици Вука Караџића бр. 1

462.Кућа Стаменка Милошевића (фото: А. Никшић, 2023)

Репрезентативна спратна зграда Стаменка Милођевића на адреси Вука Караџића бр. 1, на к.п. бр. 2720/4 КО Власотинце-Варош.

Историјски подаци:

Кућа Стаменка Милошевића поред историјске и архитектонске вредности, има уметничку и занатску вредност, а заједно са Старим млином, кућама Поповића, Горуновића, Стаменковића и Милошевића представља складну просторну и стилски усаглашену амбијенталну целину Власотинца. Наручилац објекта био је Власотиначки трговац Стаменко Милошевић.

Стаменко Милошевић био је власотиначки трговац, који је у Солун извозио кожу и ситну стоку и на тај начин зарађивао.[182] Стаменко је имао је тројицу синова - Трајка, Кристу и Душана

Трајко С. Милошевић најстарији син Стаменка Милошевића, био је један од оснивача Задруге за помоћ и штедњу (основане 1895. године) у Власотинцу. Трајко је касније радио и у банци Милана Т. Валчића.
Трајков син, **Стеван Т. Милошевић** је је 1903. постао први Власотиначки агроном, након завршетка пољопривредне школе у Букову код Неготина. Био је један од оснивача Земљорадничке задруге у Власотинцу.

Кућу је након Стаменкове смрти наследио Трајко. Почетком 2000-их у кући су живели Стаменкови потомци, његове две праунуке (ћерке Стеванове, а унуке Трајкове). Тада је покренута идеја да се у овој кући направи нека врста легата „Стаменков дом”.

[182] Даница Валчић (2018), стр 36.

463.Кућа Стаменка Милошевића, пре рестаурације (извор: Власотинце које не бледи)

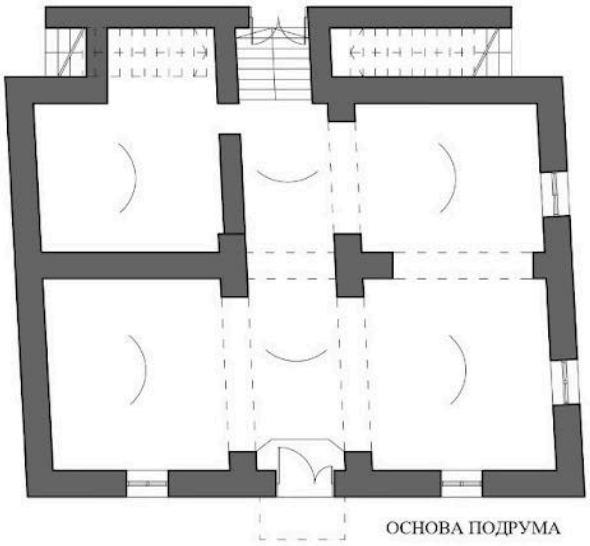
Кућу су делимично обновили 2008. године, у својој дубокој старости, Бранислава, Радмила и Милорад Милошевић, Стаменкови, потомци, уз помоћ свог кума Слободана Ћукаловића, уз сарадњу са стручњацима Завода за заштиту споменика културе Ниш.[183] Сачували су аутентичност куће, а подрумски део преуредили, са циљем да то буде Галерија за културна дешавања. Њихова намера је да кућу поклоне граду, али то се није остварило, Радмила и Бранислава су умрле пре завршетка радова на кући.[184] Након њихове смрти кућа је припала јединoм њиховом сроднику, који је кућу убрзо продао. Кућу су нови власници преуредили за потребе угоститељства, и од 2016. године у њој је смештен угоститељски објекат који носи назив „Вила Гуњетинац".

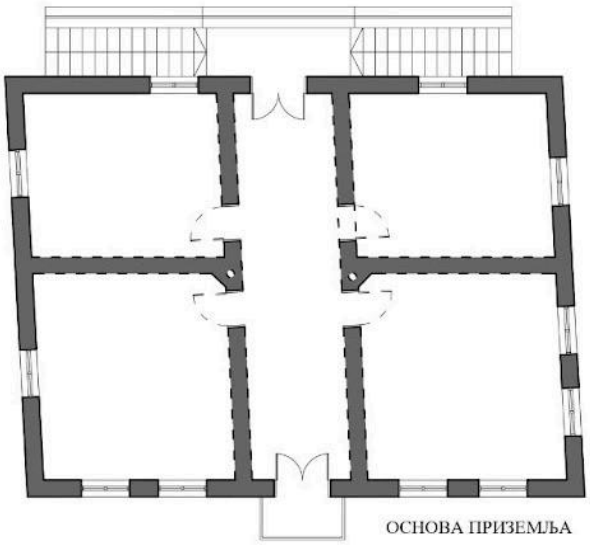
Архитектонске карактеристике:

Кућа Стаменка Милошевића представља вредан пример стамбене грађевине с краја 19. века у Власотинцу. Саграђена је са свим посебностима које су карактеристичне за начин живота становника у Власотинцу, што је утицало на функционално решење, габарит и изглед куће. Није познат пројектант куће.
Кућа је у основи компактна, у облику правоугаоника, са терасом која излази изван фасадне равни на главној (источној) фасадној равни и двокраким степеништем окренутом ка дворишту. Састоји од винског подрума и високог приземља за становање.

464.Подрум, након реконструкције (фото: И. Цветковић, 2016)

465.Кућа Стаменка Милошевића, основе подрума и приземља (снимање: А. Никшић, 2023, обрада: Л. Динић, И. Цветковић)

[183] Према натпису на спомен плочи која је постављена на кући

[184] https://vlkojenebledi.blogspot.com/2019/08/kuca-stamenka-milosevica.html

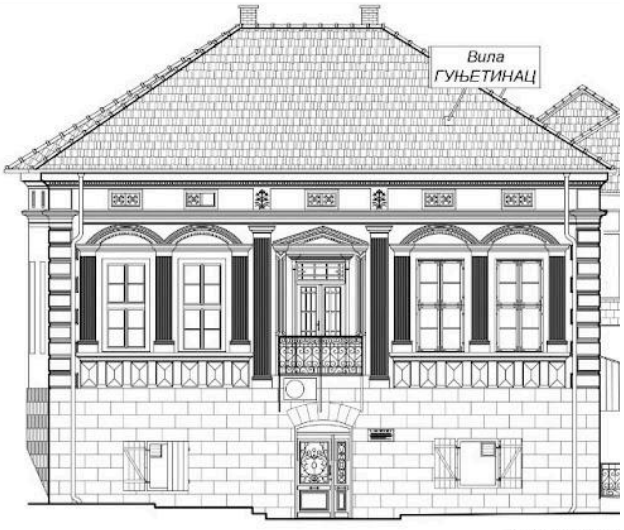
Подрум је делимично укопан у терен (за око пола светле висине) са два наспрамна улаза. Подруму се приступа са источне стране, из Улице Његошеве двокрилним вратима, док је други наспрамни приступ, са западне стране из дворишта, испод отвореног двокраког степеништа. Подрумски зидови озидани су од камена и опеке у кречном малтеру дебљине 80cm, а зидани сводови од опеке чине конструктивни склоп зграде. Подрум се састоји од већег отвореног простора који обухвата 2/3 површине и засебне просторије ка југу. Четири масивна зидана ступца придржавају зидане сводове који чине конструктивни склоп и међуспратну конструкцију између подрума и приземља.

Приземље се састоји из централно постављеног ходника коме се приступа преко двокраког степеништа окренутог ка дворишту. Преко поменутог ходника приступа се двема просторијама са леве и двема са десне, као и балкону окренутом ка Његошевој улици. Кровна конструкција је дрвена, а кров четвороводни, покривен фалцованим црепом.

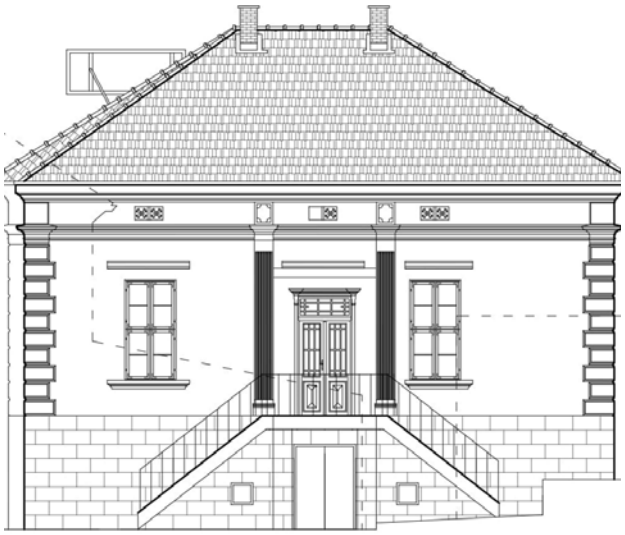
466.Централни ходник на спрату
(фото: И. Цветковић, 2016)

Кућу украшава очувана фасадна пластика, а највише пажње завређује фасада у Његошевој улици. Спољна обрада прве етаже, винског подрума, је малтерна, са вертикалним и хоризонталним фугама којима се подражава зидање тесаницима. Улаз у вински подрум је лучно засведен и постављен централно, чиме је наглашен његов значај. Лук над двокрилним вратима обојен у исту нијансу жуте као и остатак објекта. Лево и десно од улаза су прозори, симетрично постављени у односу на улаз, који су током реконструкције добили дрвене капке. У средишту горње етаже налази се балкон, на гвозденим конзолама, са декоративном оградом од кованог гвожђа. Двокрилна масивна балконска врата, над којима је троугаони профилисани тимпанон, наглашавају вертикалну симетрију фасаде.

467.Кућа Стаменка Милошевића, главна фасадна раван
(снимање: А. Никшић, обрада: С. Станковић, 2023)

Врата су додатно наглашена уским вертикално канелираним пиластрима. Са обе стране балконских врата, симетрично су постављена по два висока прозора. И прозори су уоквирени пиластрима, такође вертикално канелираним, али нешто ширим него што су они уз врата, над којима су лучни тимпанони. Средишњи пиластри између два прозора су заједнички. Испод прозора су стилизоване парапетне плоче у низу, које дају ритам фасади. Између овако уоквирених врата и целина прозора се јављају још два, нешто виша пиластра, који полазе са нивоа међуспратне конструкције и завршавају се у нивоу венца.

468.Кућа Стаменка Милошевића, дворишна фасадна раван (снимање: А. Никшић, обрада: Л. Динић, 2023/24)

Углови су наглашени нутнама, и завршно буњасто обрађени, те одају утисак зидања крупним тесаницима, доприносећи утиску масивности објекта. Између венца у нивоу горње међуспратне конструкције, и кровног венца су ритмично постављена правоугаона поља обрађена малтером, без профилације, и правоугаони простори за проветравање крова са декоративним решеткама. Остале фасаде су декорисане у истом маниру. Дворишна фасада разиграна је двокраким степеништем са декоративном оградом од кованог гвожђа. Подови у приземљу куће су од бродског пода постављених преко дрвених штафни нивелисаних на слоју песка, преко зиданих сводова од опеке, осим у ходнику где је подна облога од опеке постављене у слоју песка. Плафонска конструкција је тзв. „кара-таван". Карактеристична је обрада плафона у собама, који су украшени флоралном орнаментиком у фреско техници. У дворишту су се налазили старије помоћне зграде, кош и бунар.

469.Северозападни, главни, улични изглед (фотограметрија: А. Никшић, 2023)

Досадашње интервенције:

Кућа Стаменка Милошевића обнављана је више пута. Последња обнова спроведена је током 2008. године, када су потомци првобитног власника започели свеобухватну рестаурацију грађевине.[185] Пошто су желели да сачувају аутентичност зграде, обратили су се Заводу за заштиту споменика културе Ниш. Том приликом урађена је рестаурација фасадних површина, уређен и адаптиран подрумски простор, који је из винског

[185] Валчић, Даница (2018), стр. 76-77

подрума претворен у простор за одржавање изложби и других манифестација, у складу са планираном наменом зграде. Земљани под у подруму завршно је обрађен теракота плочицама. Унутрашњост приземља потпуно је сачувала изворни изглед и завршну обраду. Ипак власници нису успели у својој намери да кућу претворе у "Стаменков дом". Нови власници су се 2016. године обратили Заводу за прописивање услова за адаптацију подрумског простора у ресторан са кухињом и реконструкцију постојеће помоћне грађевине позициониране ка Улици Вука Караџића, тик уз кућу, уз њен југозападни део. Предузети су радови на привођењу новој намени – угоститељског објекта.

Подрумски део (сутерен) се користи као ресторан са кухињским блоком, а приземље није стављено у одговарајућу функцију, већ служи као канцеларијски простор и складиште. Унутрашње двориште се користи као летња башта. Помоћни објекат у дворишту је реконструисан и пренамењен у пословни, при чему су инвеститиори одступили од пројекта који је добио потребне сагласности, чиме је изглед у великој мери дегрдадиран. Део кухињских и санитарних просторије смештен је у помоћном објекту. На углу Улица Вука Караџића и Његошеве, не северној страни куће, нови власници изградили су надстрешницу за поребе одлагања амбалажног материјала, која се ни по функцији, а нарочито н по архитектонском обликовању не уклапа са изгледом куће и изгледом шире амбијенталне целине. Надстрешница је изграђена од дрвене грађе употребом масивних, необрађених дрвених облица, што се никако не може уклопити са архитектонским изразом и обликовањем Куће Стаменка Милошевића, грађевине од посебне вредности у склопу препознате Просторне културно-историјске целине „Стара Чаршија" у Власотинцу. Такође, у продужетку помоћног објекта, постављена је капија за улазак у двориште неприкладног „етно" израза као и надстрешница, укупно гледано је непримерено архитектонско обликовање чиме се деградира изглед читаве целине.

470.Кућа Стаменка Милошевића са непосредним окружењем (фото: А. Никшић, 2023)

Тренутно стање:

Кућа је у великој мери сачувала аутентичност, оригинални архитектонски изглед, конструктивни склоп, а делимично и ентеријер. Почетком 21. века спроведена је обнова куће са идејом да се вински подрум пренамени у галеријски простор, и да цео објекат постане нека врста легата Стаменка Милошевића. Како се ова замисао није остварила до краја, кућа је каснијим преправкама преуређена у угоститељски објекат у делу винског подрума и дворишта. Спратни део куће се не користи за угоститељство, већ су у њему смештене канцеларије и магацини. Тим адаптацијама одређени изворни елементи су промењени, а двориште је преуређено у стилу који није у складу са архитектуром куће. Помоћни објекат дуж улице Вука Караџића није изведен у складу са пројектом и архитектуром куће, и сходно наведеном будућим интервенцијама потребно је спровести усклађивање.

Како би се поправило целокупно стање грађевине неопходно је предвидети одређене радове на усклађивању изгледа реконструисаног помоћног објекта са већ израђеном пројектном документацијом, односно прописаним мерама техничке заштите.
У Заводу се чува достављена пројектна документација од које је одступљено приликом извођења радова, па се инсистира на усклађивању изгледа помоћног објекта са израђеном пројектном документацијом.

Мере заштите:

Чува се изворни изглед и габарит, рестаурирају недостајући елементи на основу доступних историјских података, у сладу са мерама заштите. Чување оригиналних елемената и рестаурација и враћање елемената изворног изгледа; Нема промене габарита у погледу висинске регулације.
Пројектовањем фасадних равни, материјализацијом и завршном обрадом објекта (ритам отвора, начин обраде и нијансе бојења), успоставити хармоничност са главном зградом. Обрада фасаде треба да буде у комбинацији дрвене фасадне столарије и малтерисаних фасадних површина, како је прописано условима за предузимање мера техничке заштите, а столарија се треба урадити од дрвета са детаљима по узору на постојећу столарију према аутентичним елементима очуваним на лицу места, уз могућност побољшања функционалних карактеристика.
Надстрешницу уз северну фасаду, као и капију ка улици Вука Караџића неопходно је уклонити (ремоделовати/редизајнирати).
Пратећи спратни објекат прилагодити главном, према пројектној документацији на коју је дата сагласност. Двориште прилагодити амбијенту куће.
Све интервенције потребно је подредити карактеру амбијента у коме се пројектује. Усклађивање обезбедити одговарајућим габаритом надстрешнице који не угрожава главну зграду на парцели, спољном архитектуром заснованом на вредностима главне зграде, употребом адекватних материјала, као и обрадом којом би се истакле споменичке вредности главне зграде, остварио просторни склад и допринело афирмацији простора. Архитектонско обликовање и израз треба везивати за елементе изворног архитектонског стила и историјских карактеристика амбијента. Никако не треба планирати елементе који се базирају на тзв. „етно“ стилу уређења дворишта, ограда или нових објеката и елемената на читавој парцели и ширем окружењу.
Препорука је да се просторијама у приземљу зграде одреди одговарајућа намена, којом би се изворно сачувани елементи завршне обраде и конструктивног склопа презентовали и афирмисали, али и редовно одржавали.

Кућа Александра Поповића, у Његошевој улици бр. 3

471.Кућа Поповића у Ул. Његошева бр. 3 (фото: А. Никшић, 2023)

Кућа Александра Поповића налази се у непосредној близини Старог млина, у Његошевој улици на броју 3, на к.п. бр. 2309 КО Власотинце-Варош.

Историјски подаци:

Кућу је саградио Александар Поповић, потомак Гаврила Поповића, родоначелника ове значајне власотиначке породице. Грађена је убрзо након завршене изградње млина, за потребе становања многобројне породице Поповића.

Позната је по томе што су у њој снимани кадрови култне серије “Врућ ветар”.

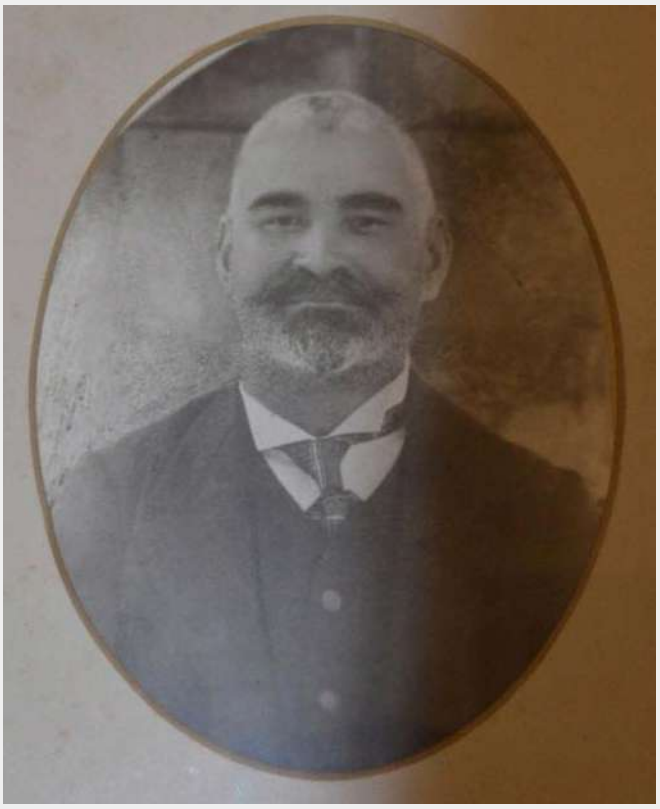

472.Кућа са винским подрумом у Његошевој бр. 7 (извор: https://bibliotekavlasotince.org.rs/, приступљено 18. новембра 2023. године)

Александар Поповић син Петра Поповића, био је председник општине Власотинце у међуратном периоду и то пред сам почетак Другог светског рата. Одликован је Краљевским орденом Светога Саве петог (V) реда. Краљ Александар I Карађорђевић је Указом од 30. априла 1928. године, на предлог Министра просвете, а за рад на народном просвећивању одликовао Александра Поповића, председника општине из Власотинца.

473.Александар Поповића са супругом (извор: из породичне архиве Вере Поповић)

474. Александар В. Поповић, (извор: из породичне архиве, љубазношћу Вере Поповић)

475. Одликовање за рад на просвећивању (извор: из породичне архиве Вере Поповић)

476.Александар В. Поповић са породицом (извор: из породичне архиве Вере Поповић)

Архитектонске карактеристике:

Кућа Александра Поповића представља солидно грађену кућу у низу у непосредној близини Старог млина. Ова кућа представља складно архитектонско остварење, постављена на изванредној позицији. То је угаоно постављена кућа у низу, тако да се својом југоисточном страном наслања на суседну зграду, док је са осталих три страна слободна. У складу са својим положајем три фасадне равни су декоративно обрађене. Кућа се састоји од винског подрума и приземља за становање.

477.Изглед куће Поповића око 1990-тих (извор: из породичне архиве Вере Поповић)

478.Кућа Поповића, североисточна фасада (фото: И. Цветковић, 2023)

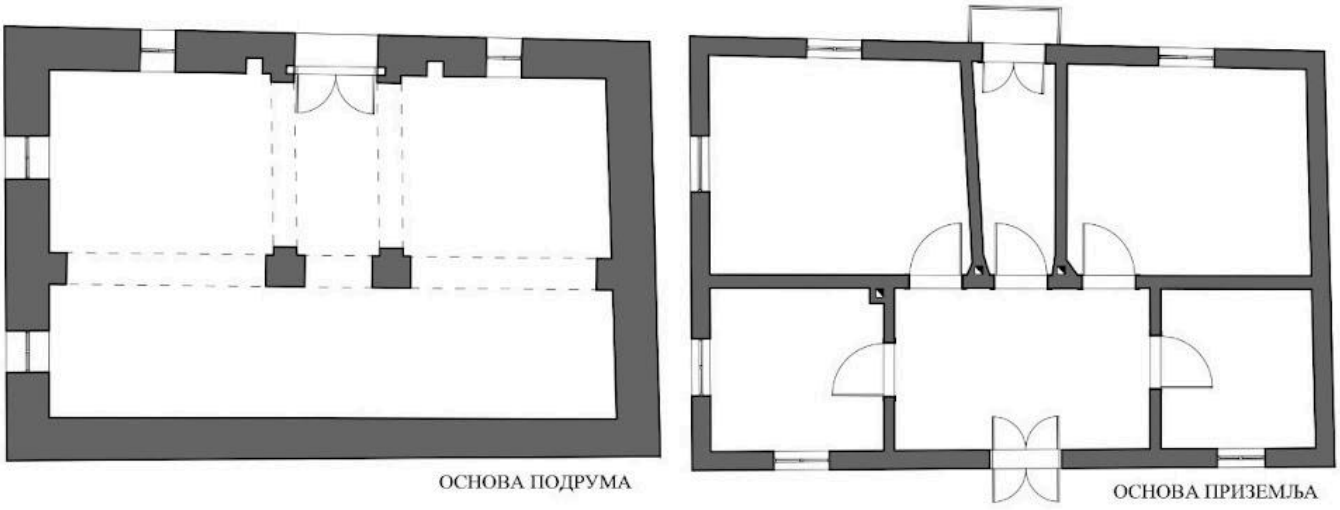
Главном улазу у стамбени део куће приступа се са југозападне стране, из Његошеве улице, преко дворишта. Како је кућа постављена на терену који је денивелисан, у паду је од запада ка истоку, главном улазу у приземље куће приступа се директно из дворишта, док је улаз у вински простор на источној страни, и приступа му се са приступног платоа испред Старог млина.

479.Кућа Поповића, северозападна дворишна фасада (фото: С. Станковић, 2023)

Подрум је делимично укопан у терен (за целу спратну висину на западу) али је са источне стране скоро потпуно отворен. Подруму се приступа са платоа испред млина преко двокрилних врата. Приступ подруму омогућен је и степеништем из унутрашњости куће, које је позиционирано непосредно уз главни улаз у приземље, из пространог предсобља (салона). Приступно степениште подруму вешто је сакривено у поду и аутентичном дрвеном плакару за обућу. Подрумски зидови озидани су од камена и опеке у кречном малтеру дебљине 80cm, а зидани сводови од опеке чине конструктивни склоп зграде и међуспратне конструкције. Подрум је отвореног концепта, састоји се из јединственог простора са четири зидана ступца који придржавају зидане сводове.

Приземље се састоји из шест просторија и приступа му се са коте терена дворишта, на југозападној страни куће, преко двокрилних богато украшених врата, која су позиционирана централно у односу на фасадну раван. Поред главних врата, постоје још једна једнокрилна врата, којима се из кухиње излази директно у двориште и она су постављена ближе помоћним зградама у склопу дворишта.

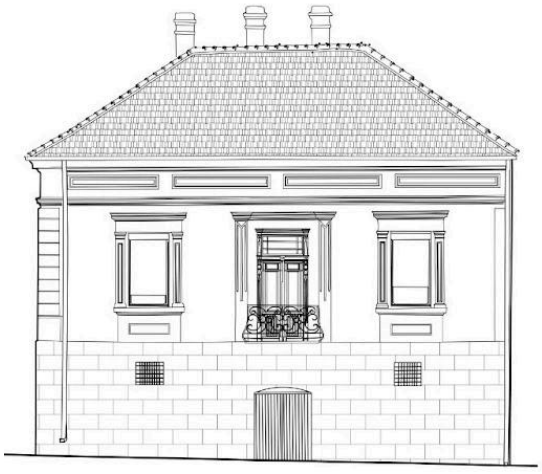
480.Кућа Александра Поповића, основе подрума и приземља (снимили: екипа Завода, 2023, обрада: С. Станковић, 2024)

Концепт приземља је са централно постављеним пространим салоном (предсобљем), са којим су све остале просторије повезане. Десно од улаза налази се пространа кухиња, затим се надовезује велика соба (комбинована дневна и спаваћа соба). Насупрот главном улазу је ходник који води до терасе ка реци Власини, данас је преправљен у пространо купатило. Даље, лево, налази се још једна пространа спаваћа соба са француским лежајем, као и још једна мала соба, лево од главног улаза.

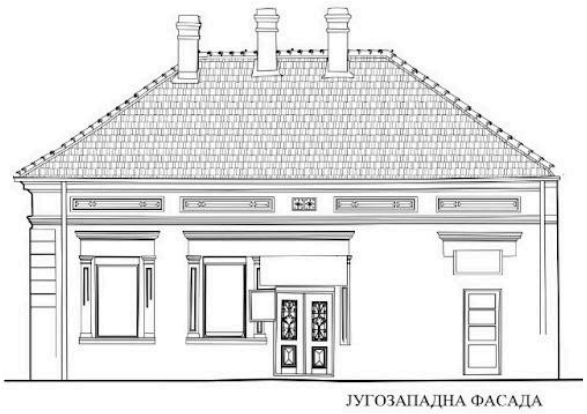
Двориште је озелењено и представља значајан део вредности амбијента целине Његошеве улице.

Тренутно стање:

Кућа је у потпуности сачувала аутентичност, оригинални архитектонски изглед, конструктивни склоп, ентеријер, намештај и покућство у великој мери. Разлике које се могу уочити у односу на изворни изглед куће су дрвене степенице за приступ подруму, које су замењене новим металним, спроведена је адаптација централне просторије са приступом балкону у купатило. Остале просторије су сачувале свој изворни изглед, изворну обраду подова, зидова и плафона. Сачуван је и велики број оригиналних комада намештаја – ормани, кревети, столице и фотеље, пећи, лустери, лампе и сл.

481.Кућа Александра Поповића, североисточни изглед (снимили: екипа Завода, 2023, обрада: С. Станковић, 2024)

482.Кућа Александра Поповића, северозападни изглед (снимили: екипа Завода, 2023, обрада: С. Станковић, 2024)

483.Кућа Александра Поповића (ортофото: А. Никшић, 2023)

484.Кућа Александра Поповића (фотограметрија: А. Никшић, 2023)

Мере заштите:

Чува се изворни изглед и габарит, рестаурирају недостајући елементи на основу доступних историјских података, у сладу са мерама заштите. Чување оригиналних елемената и рестаурација и враћање елемената изворног изгледа.

Нема промене габарита у погледу висинске регулације. Могућа рестаурација помоћних објеката дворишту према посебним условима. Посебну вредност представља двориште са зеленилом и цветним аранжманима, што треба задржати и подстицати.

Кућа Тихомира Поповића, у Његошевој улици бр. 7

485.Амбијент уз Стари млин (фото: А. Никшић, 2023)

Кућа Тихомира Поповића налази се у непосредној близини Старог млина, у Његошевој улици на броју 7, на к.п. бр. 2307/1 КО Власотинце – Варош.

Историјски подаци:
Градио је Тихомир П. Поповић, син Петра Поповића, рођен 1883. године. Кућу је градио за себе и своју породицу, у којој је живео са породицом до смрти 1968. године.
Тихомир је имао сина Петра и ћерку.
Објекат је вредан пример грађанске стамбене архитектуре са двориштем, стамбеним делом и подрумом. Поседује архитектонско – стилске, културно – историјске и амбијенталне вредности. Спољни изглед је пријатан и складан, добро постављен и уклопљен у околину, добро пропорционисан и димензиониран. Представља значајан допринос историјском наслеђу града, с обзиром да се налази у зони старог језгра Власотинца и значајан пример добро очуване грађанске куће.

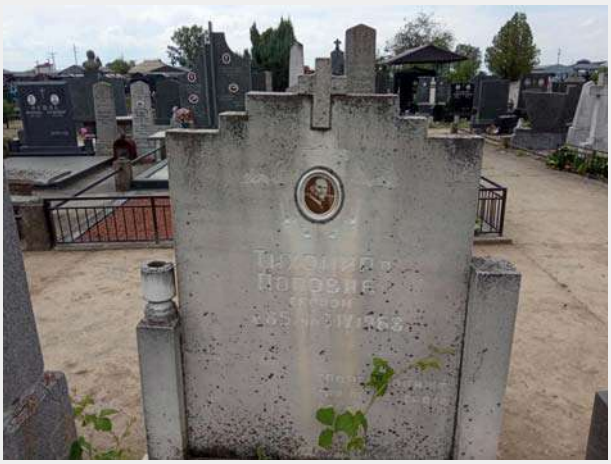
Тихомир Поповић (1883–1968) једно је од деветоро деце породице Петра Г. Поповића. Тихомир је, као и остала Петрова деца, школован у иностранству и агроном је по струци. Тихомир се оженио Љубицом (девојачко Валчић), са којом је имао две ћерке и сина Ненада. Љубица је у својим раним двадесетим годинама преминула од туберкулозе. Њихов син Ненад Т. Поповић (1910–1978), био је бубњар власотиначког џез оркестра „Амигоси“ и новинар Лесковачког гласника, где је написао десетак текстова.

486.Тихомир , Љубица и Ненад Поповић (извор: Саша Станковић, https://jugmedia.rs/wp-content/uploads/2020/08/VLASOTINCE-POPOVIC.png)

487.Тихомир Поповић са породицом (извор: из породичне архиве)

488.Надгробни споменик Тихомира Поповића на власотиначком гробљу (фото: Саша Станковић)

Архитектонске карактеристике:

Кућа са винским подрумом у Његошевој бр. 7 представља складну кућу у низу у непосредној близини Старог млина, која својом архитектонском обрадом и обликовањем утиче на амбијенталне вредности овог изузетно значајног дела просторне целине. Кућа се састоји од винског подрума и приземља за становање, док је последњим радовима на реконструкцији, поткровље адаптирано у стамбени простор.
Саграђена је на начин да веома вешто користи знатну денивелацију терена, која је овде присутна. Главном улазу у стамбени део куће приступа се са југозападне стране, из Његошеве улице, са коте терена дворишта, док је улаз у вински простор са источне стране, и приступа му се са платоа испред Старог млина. Подрум је делимично укопан у терен (за целу спратну висину на западу) али је са источне стране скоро потпуно отворен. Приступ подруму омогућен је и степеништем из унутрашњости куће.
Приземље се састоји из улазног претпростора, дневне собе, трпезарије, кухиње, купатила, спаваће собе и степеништа. Из дневне собе излази се на терасу ка Власини, која се протеже целом ширином куће.

Главна фасадна раван изведена је као имитација правилног зидања каменим квадерима, што је постигнуто правилно распоређеним нутнама (имитацијом фуга) у

малтеру. Обликовање фасадне равни постигнуто је плитким равним пиластрима који се јављају на сегменту високог приземља, флоралним украсима око отвора, подеоним профилисаним венцем између високог приземља и поткровља, и завршном заобљеном атиком, обрађеном на исти начин као и остатак фасадне равни. Склад фасадном платну дају прозорски отвори и врата архитравног завршетка.

489.Кућа са винским подрумом, главна фасадна раван према реци Власини (фото: И. Цветковић, 2023)

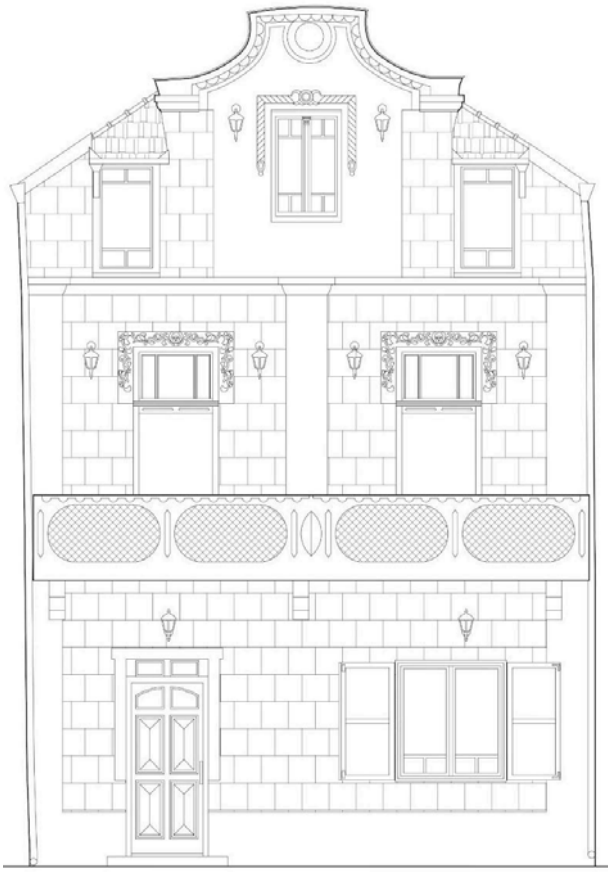
Истичу се масивни зидани балкон на спрату, флорална декорација и завршна атика високог крова као бојажљиви сецесијски елементи. Сама зграда је лепо укомпонована у непосредно окружење, усклађена са архитектуром грађевина које је окружују, и које заједно чине једну од најзначајнијих микроцелина Власотинца.

490.Микроцелина уз Стари млин (фото: А. Никшић, 2023)

Тренутно стање:

Данашњи изглед здања резултат је каснијих реконструкција, а последња је спроведена у првим деценијама 21. века. Том приликом изведени су обимни радови на санацији целокупног конструктивног склопа, замени дрвених степеница и адаптацији простора савременом начину живота, док је простор поткровља пренамењен у корисан стамбени простор. Поменутом реконструкцијом постављена су нова улазна врата у вински подрум и замењена су места врата и прозора. Како би се простор поткровља привео намени, на главној фасадној равни додата су два прозора. Такође, обновљено је главно фасадно платно, санирана је кровна конструкција и промењен кровни покривач, чиме је спроведена заштита фасадних зидова и целе зграде.

491.Кућа са винским подрумом, главна фасадна раван према реци Власини (снимили: екипа Завода, 2023, цртеж: Л. Динић, 2024)

Мере заштите:

Чува се изворни изглед и габарит, рестаурирају недостајући елементи на основу доступних историјских података, у сладу са мерама заштите. Чување оригиналних

елемената и рестаурација и враћање елемената изворног изгледа.
Нема промене габарита у погледу висинске регулације. Могућа рестаурација помоћних објеката дворишту према посебним условима. Могућа је одређена градња у дворишту према посебним условима.

492.Кућа са винским подрумом у Његошевој бр. 7 (извор: https://bibliotekavlasotince.org.rs/, приступљено 18. новембра 2023. године)

493.Кућа са винским подрумом, главна фасадна раван ка реци Власини, пре и након реконструкције (фото: З. Радосављевић, 2006. и И. Цветковић, 2023)

Стари млин Поповића, у Његошевој улици бр. 1

494.Стари млин на Власини (фото: А. Никшић, 2023)

Историјски подаци:

Стари млин на Власини саграђен је убрзо након ослобођења од Турака, када су се стекли услови за несметан развој индустрије. Грађен је у више фаза, почев од 1893. године.

Архитектонске карактеристике:

Стари млин у Власотинцу представља карактеристично здање индустријске архитектуре подређено функцији, али веома складних пропорција и изгледа. Посебно је лепо обрађена и складно решена чеона фасадна раван, иако са мало декоративних елемената. Монументалност млина постигнута је израженом висином грађевине, која је додатно наглашена доминантном атиком са лучним завршетком, која је служила као погодно место за натпис фирме и годину градње.

Млин је један од ретких троспратних објеката, насталих крајем XIX и почетком XX века у Власотинцу. Својим изгледом као да наглашава нови правац у архитектури тога времена.

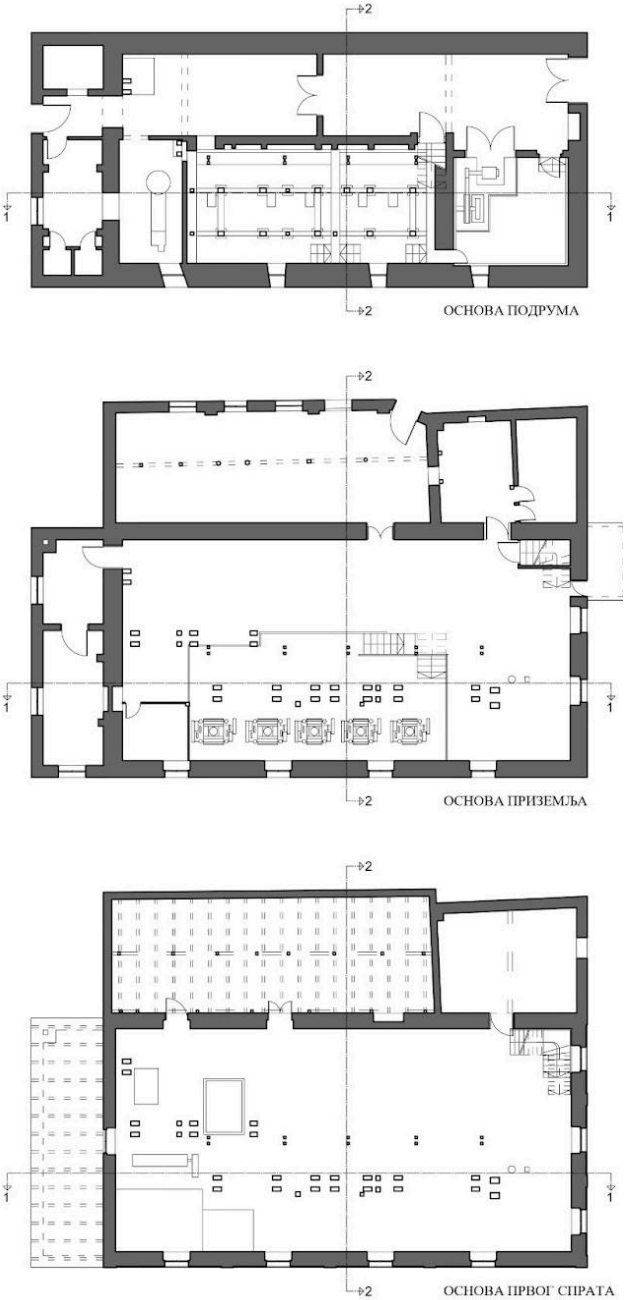
Сачувана стара аутентична производна линија је јединствена и има неоспоран значај за историју технике и њену употребу на тлу Јабланичког округа.

Зграда је вишеетажна, са четири полунивоа и две етаже које се простиру у целом габариту зграде. Најнижа етажа (полуниво) постављена је директно изнад широког канала (ваде) где је део воде из реке Власине одвајан и усмераван ка механизму за покретање млина.

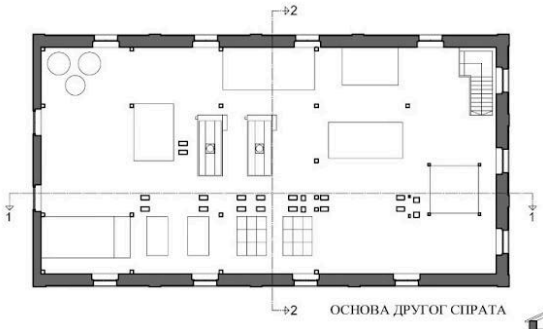
Грађен је у масивном конструктивном систему, зидан је каменом и опеком, и завршно малтерисан и бојен.

Млин је грађен у умереном романтичарско - класицистичком стилу. Прочеље на коме се

налазе ненаметљива улазна врата млина расчлањено је по вертикали плитким неупадљивим пиластрима који се уздижу до завршног мотива, лучног забата. Склад, симетрија и хармоничност маса обогаћени су плитком пластичном декорацијом око прозорских отвора.[186]

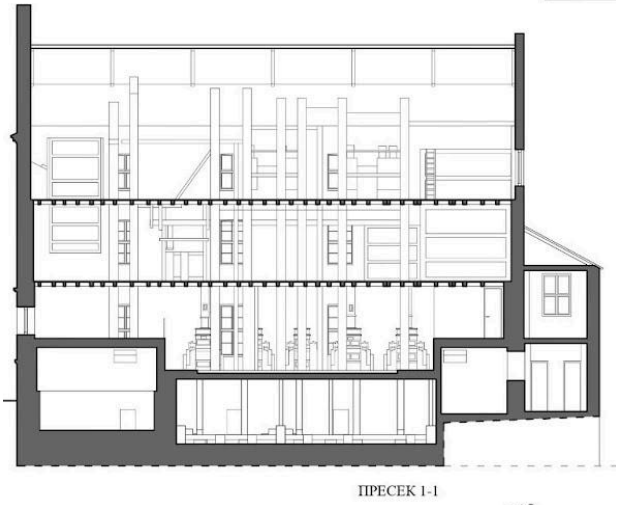

495.Стари млин на Власини, основе првог, другог и трећег нивоа (снимили: екипа Завода, 2023, обрада: Л. Динић, 2024)

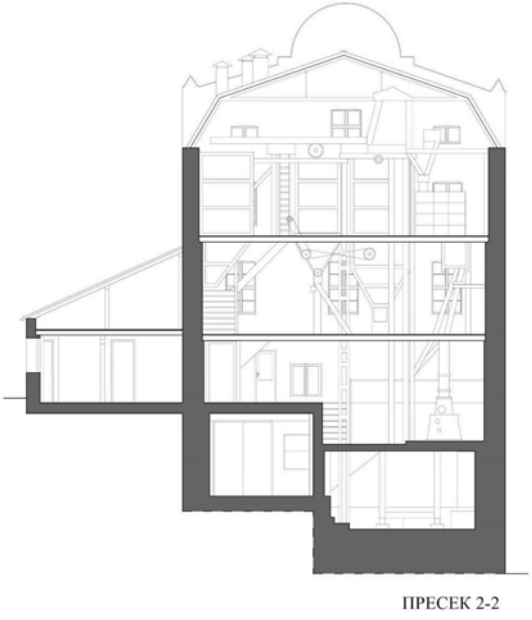

496.Стари млин на Власини, основе четвртог нивоа (снимили: екипа Завода, 2023, обрада: Л. Динић, 2024)

У чврстој је повезаности са већ постојећом околном градском архитектуром. Вода за покретање млина, доведена је технички солидно изведеном вадом.

497.Стари млин на Власини, подужни пресек (снимили: екипа Завода, 2023, обрада: Л. Динић, 2024)

498.Стари млин на Власини, попречни пресек (снимили: екипа Завода, 2023, обрада: Л. Динић, 2024)

[186] Јанић, Д. (2003): Градитељско наслеђе Власотинца,

499.Стари млин на Власини, оригиналне машине (фото: И. Митровић, 2023)

500.Стари млин на Власини, оригиналне машине (фото: И. Митровић, 2023)

501.Стари млин на Власини, источни изглед (снимили: екипа Завода, 2023, обрада: Л. Динић, 2024)

502.Стари млин на Власини (фотограметрија: А. Никшић, 2023)

Објекту је крајем 80-тих година XX века замењен кровни покривач у складу са „модерним" грађевинским тенденцијама на индустријским објектима.

Поред већ поменутих постројења која су чинила систем за производњу брашна, значајно је споменути сита за просејавање, којих има чак 18, што је омогућавало добијање најфинијег брашна.

Тренутно стање:

Стари млин на Власини налази се у реалтивно добром и одржаваном стању, иако се већ дуже од деценије не користи у својој примарној намени. Потребно је спровести одговарајуће радове на санацији свих фасадних површина и редовно одржавање. Имајући у виду да је целокупна производна опрема сачувана у просторијама млина, односно читав систем је у функцији, а према тврдњама власника, опрема је репарирана и стављена у рад након 2010. године. Потребно је спроводити редовно одржавање и ситне поправке. Неопходно је установити намену и начин на који би се омогућило очување аутентичних машина, али и одредиле друге намене, којима би се омогућила самоодрживост објекта.

Мере заштите:

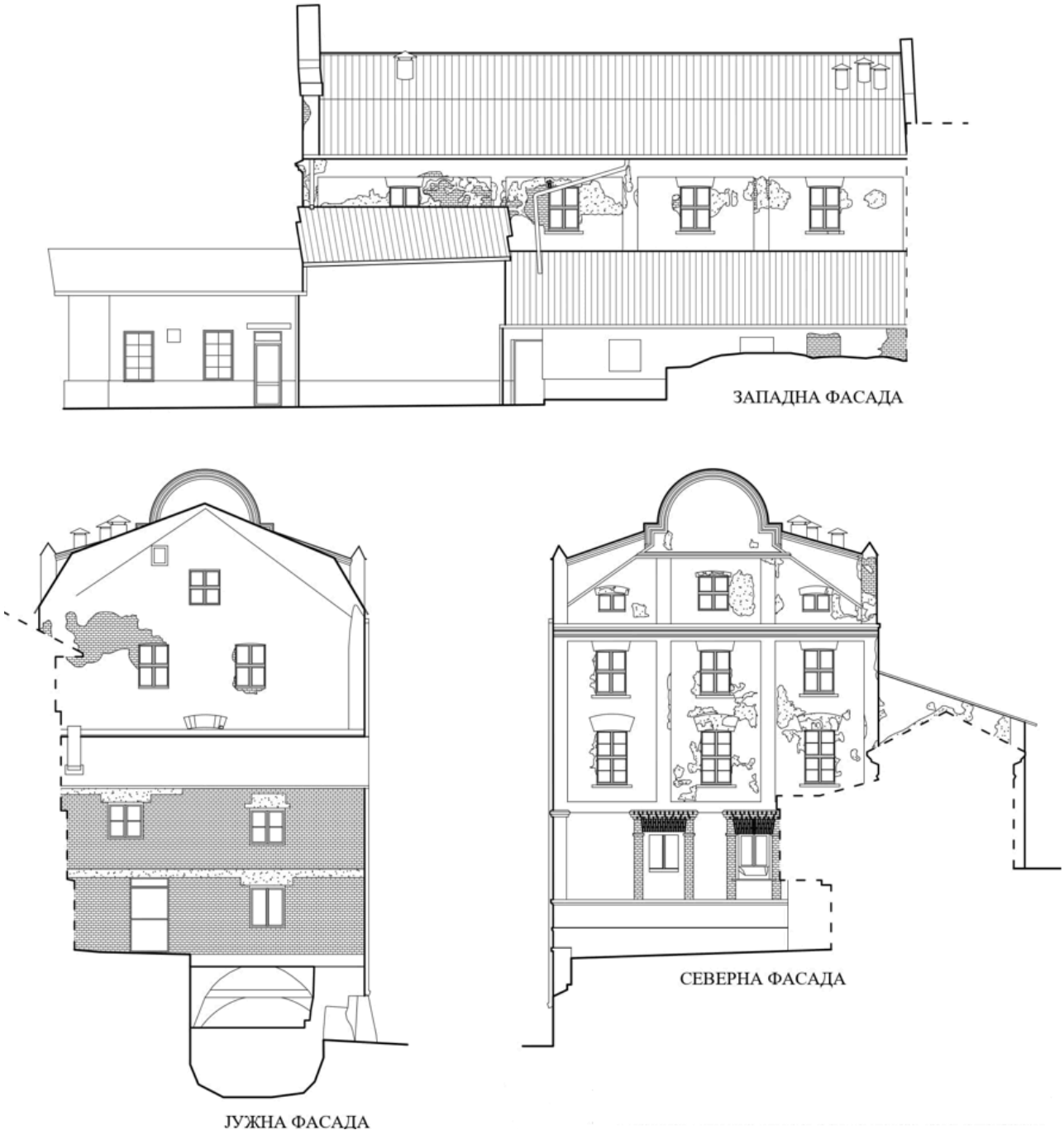
Млин је могуће претворити у музеј млинарства, у некој врсти јавно-приватног партнерства, са додатним комплементарним наменама (кафић, ресторан, пивница, продавница сувенира и сл.), док је у непосредном окружењу могуће размишљати о изградњи смештајних капацитета.
Све интервенције планирати на начин да се обезбеди очување амбијенталних вредности зграде Старог млина и афирмише његов архитектонски израз. Архитектонско обликовање и израз треба везивати за елементе изворног архитектонског стила и историјских карактеристика амбијента. Никако не треба планирати елементе који се базирају на тзв. „етно" стилу уређења дворишта, ограда или нових објеката и

елемената на читавој парцели и ширем окружењу.

Чува се изворни изглед и габарит, рестаурирају недостајући елементи на основу доступних историјских података, у сладу са мерама заштите. Нема промене габарита у погледу висинске регулације.

Могућа је одређена градња у дворишту, као и рестаурација, реконструкција и доградња помоћних објеката у дворишту, према посебним условима. С обзиром на величину дворишта старог млина, могуће је испланирати различите садржаје и компатибилне намене. Могућа је поправка потпорног зида, према вади и планирање терена.

Двориште уређивати заједно са реконструкцијама и градњама, а начин уређивања базирати на историјским моделима у погледу завршних застора и врсте биљака.

503.Стари млин на Власини, западни, јужни и северни изглед (снимили: екипа Завода, 2023, обрада: Л. Динић, 2024)

504.Стари натпис на млину (извор: народна библиотека власотинце, обрада: Л. Динић, 2024)

Гаврило Поповић је родоначелник породице Поповића из Власотинца, пореклом из крушевачког засеока Било (село Крушевица у општини Власотинце).

Гаврило је био угледни власотиначки трговац и индустријалац, као и вођа власотиначких либерала. Обогатио се тргујући стоком, вином и мешовитом робом коју је извозио у Једрене, Солун и Цариград.

Поседовао је имања у селу Дејан, воденицу са пет витлова на речици Рђавици, Монопол дувана у Врањском округу и локале у Лесковцу.

Гаврило је имао два сина - Петра и Сотира.

Уочи одржавања Берлинског конгреса Власотинчани и мештани околних села су 31. марта 1878. године упутили писану изјаву упућену великим силама, са циљем упознавања са стварним хтењима и жељама народа овога краја. Ову изјаву међу осталим потписали су Гаврило Поповић и његов син Петар Поповић. Преминуо је 1891. године.

505.Једина сачувана фотографија Гаврила Поповића (извор: завичајни музеј Власотинце, поклон Миодрага Поповића)

Влада П. Поповић (1884–1943), електромашински инжењер, школовао се у Власотинцу, Лесковцу и немачком граду Цвикау (Zwickau), а у Грацу у Аустрији је завршио Електротехнички факултет. Након завршетка школовања се вратио у Власотинце као електротехнички инжењер. По повратку кући, 1912. године у млин је уградио електро-генератор од 20кW, тако да је електрификација Власотинца започела захваљујући Поповићима.

Влада је био технички директор у Фабрици платна Илића (1912), која је 1938. године имала око 250 запослених.

Између два светска рата имао је и сопствено Техничко-трговачко предузеће „Омниа“.

Влада се оженио Љубицом (1883-1964), која је била једино женско дете Настасије и Михајла Илића Мумџије, најстаријег брата Владе Илића, градоначелника Београда. Влада и Љубица Поповић су започели брачни живот у Лесковцу почетком 20. века, где су добили троје деце: Босанку (1909), Драгослава (1912) и Анђелију (1914).

Био је активан и у јавном животу Лесковца још као школарац, што се закључује на основу података да је био међу оснивачима Гимнастичарског друштва „Душан Силни“ као претеча Соколског покрета. Влада Поповић је своју храброст потврдио у ратовима (1912–1918) из којих се вратио резервни официр са следећим одличјима: 2 споменице из Првог и Другог балканског рата, Албанска споменица, Бели орао без мачева, 2 медаље за храброст „Обилић“, 2 медаље за војничке врлине, Споменица за Први светски рат, Медаља за верност отаџбини (1915), Медаља за ревносну службу и Споменица о прослави 25 година од Првог балканског рата.

У бомбардовању су оштећене и фабрике Илића, а Влада Поповић као инжењер и директор Платнаре добио је задатак од Немаца да покрене производњу. Влада је одуговлачио са покретањем производње, да је на крају ухапшен, заједно са сином Драгославом. Влада и Драгослав Поповић стрељани су 1943. године у Јајинцима. На основу свега реченог види се да је Влада Поповић био веома темпераметан и без длаке на језику. На његовом се примеру види занимљив спој патријархалне српске културе са новом европском. Он је сачувао стари ратнички и трговачки дух Власотинчанина, али у складу са новим индустријским добом надоградио га немачким образовањем и соколским идејама.[187]

[187] Саша Станковић, Власотинчанин Влада П. Поповић – заборављени српски јунак носилац 12 медаља из четири рата, ЈугМедија, 15.10.2023. (последњи пут приступљено 21.11.2023. https://jugmedia.rs/vlasotincanin-vlada-p-popovic-zaboravljeni-srpski-junak-nosilac-12-medalja-iz-cetiri-rata/)

Прокопије Ђ. Црниловић био је отац Христифора Црниловића и живео је у Власотинцу, у делу града који се зове Каменица, и за који се претпоставља да је најстарији део Власотинца.
Прокопије Ђокић Црниловић и његова жена Васиљка имали су петоро деце, синове Александра, Уроша и Христифора и ћерке Зору и Лепу. Александар је погинуо 1915. године одступајући са српском војском ка Албанији. Урош, професор по професији, погинуо је у априлском рату 1941. године, бранећи Крагујевац. Зора је била професорка српског језика и неко време је предавала у власотиначкој гимназији. Лепа је била удата за правника из Власотинца, Кристу Стаменковића.

506.Кућа Прокопија Црниловића у Каменици, Власотинце (извор: Велимир Стаменковић - Лима: *Христифор Црниловић - Кица, водич кроз живот и дело*, Фондација даровитих "Христифор Црниловић", Власотинце, 2006)

Родна кућа Христифора Црниловића постојала је све до 1960. године, када је продата. Нови власници су кућу срушили и на њеном месту подигли су другу кућу. Породица Црниловић је имала и кафану „Призрен", која представља прву протоколисану кафану у Власотинцу, 1. октобра 1879. године. Кафана се налазила у центру Власотинца, на месту зграде биоскопа (данас Културног центра). Кафана је под тим именом радила на прелазу века, о чему сведочи пописни катастар из 1899. и 1900. године, који се чува у архиви Општинске управе Општине Власотинце.[188]
По завршетку Академије и повратку из Минхена Христифор Црниловић је на наговор свог оца у њиховој кафани насликао две фреске. Фреске су уништене заједно са рушењем зграде.[189]

[188] Пописни катастар овераван од стране окружних инжењера садржи вредне податке о власницима кућа и дућана од тврдог материјала које су постојале у 19. и на почетку 20. века, а чува се у архиви Општинске управе Општине Власотинце. Стручним сарадницима Завода омогућен је његов увид, и овом приликом се захваљујемо Јелени Краинчанић.
[189] Велимир Стаменковић - Лима: *Христифор Црниловић - Кица, водич кроз живот и дело*, Фондација даровитих "Христифор Црниловић", Власотинце, 2006, стр.26-27

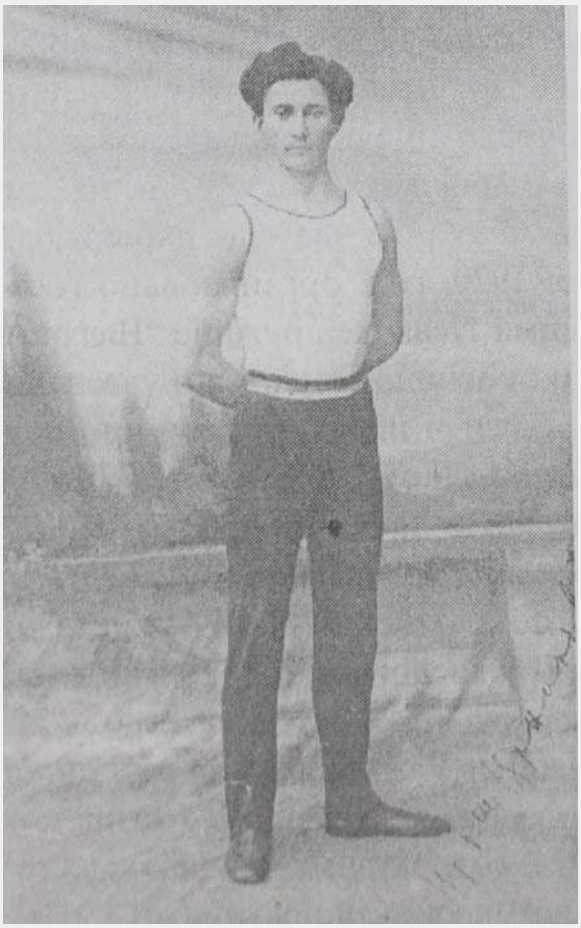

507.Кафана Прокопија Црниловића „Призрен”, четврта с лева (извор: Документација Народне библиотеке Власотинце)

508.Кафана Прокопија Црниловића „Призрен”, друга с десна (извор: Документација Народне библиотеке Власотинце)

Урош П. Црниловић био је атлетичар. Рођен је 1860. године у Власотинцу као најстарији син Прокопија Ђ. Црниловића. За његово име везано је прво спортско Соколско друштво у Власотинцу.

509.Урош Црниловића (извор: Слободан Ћукаловић: *Соколско друштво Власотинце (1909-1941)*, Власотиначки зборник 1, Власотинце, 2003)

510.Урош Црниловић (слика Александра Спасића)

Храбре војничке врлине и јунаштво Црниловић је испољио у борбама 1912. године са Турцима, затим 1913. са Бугарима и Арнаутима. У Први светски рат ушао је као наредник прве батерије Моравске дивизије. Јунаштво је испољио на Церу, Дрини, Колубари, за време Макензеове офанзиве на Србију 1915. и на Солунском фронту 1916–1918. године. Црниловићева изузетна храброст дошла је до изражаја за време пробоја Солунског фронта 1918. године. На челу извиднице заробио је команданта 28. бугарског пука, 4 официра и 7 војника и олакшао Српској војсци поседовање положаја на Кучковом камену. И на Овчем пољу, захваљујући Црниловићу, Бугари су потучени и натерани у панично повлачење. Командир батерије Мића Марковић предложио је Црниловића за одликовање. После пробоја Солунског фронта, Урош П. Црниловић хитао је родном крају и 7. октобра 1918. године први ушао у још неослобођено Власотинце. Патрола аустријске војске заробила га је, одузела му коња и оружје и потерала га испред своје јединице до Душника, код Ниша. За време Нишке операције, 12. октобра 1918. године, српска војска је ослободила Ниш и одробила капетана прве класе Црниловића. Одликован је златном медаљом Милош Обилић, Белим орлом и другим српским одличјима и споменицима.

ПРОСТОРНА ЦЕЛИНА „СТАМБЕНО-ПОРОДИЧНИ КВАРТ У ВЛАСОТИНЦУ”

(Делови улица Вука Караџића, Иве Лоле Рибара, Ивана Милутиновића, Првомајској и Синише Јањића)

Власотинце садржи неколико очуваних микроцелина резиденцијалне архитектуре које потичу из прве половине 20. века, у оквиру којих се издвајају грађевине које сведоче о духу времена у коме су настали и развоју резиденцијалне архитектуре. Ове микроцелине имају значај за изучавање урбанизације Власотинца, али и развоја архитектуре у унутрашњости државе. Квартови градића предвиђених за породичне, стамбене куће, смештени су у бочним улицама у односу на стару чаршију.

Делови улица Вука Караџића, Иве Лоле Рибара, Ивана Милутиновића, Првомајској и Синише Јањића представљају стамбене улице у којима преовлађују слободностојећи објекати породичног становања са више значајних грађанских кућа насталих почетком 20. века и очуваним амбијентом. Неке од улица сачувале су застор од гранитне коцке, чиме се успоставља јединствена естетска и визуелна целина.

511.Улица Синише Јанића
(извор: Власотинце које не бледи)

Иако се налази у непосредној близини урбаног језгра Власотинца, градитељску целину карактеришу објекти за породично, индивидуално становање ушушканих у зеленило уређених башти. Једна од главних амбијенталних вредности је мир становања који није нарушен трговачко занатским објектима. Улица Вука Караџића је задржала провинцијски шарм тишине, тромости и спокоја.

Стамбене улице у Власотинцу, препознате овом целином, позициониране су јужно у односу на главну чаршију у зракасто распоређеним улицама које се сужавају ка цркви, и школском комплексу, постављеним на узвишењу, јужно од центра вароши.

Дијагоналне улице, које се уливају у стару чаршију, пресечене су улицама релативно паралелним са чаршијом, формирајући неправилне стамбене блокове. На овај начин се јавни живот и пословање одвијало дуж главне улице, док су се у непосредној близини, формирали стамбено-породични квартови складних породичних зграда са пространим двориштима, окружених зеленилом.

512.Улица Вука Караџића
(извор: Власотинце које не бледи)

Стамбене куће у овим квартовима обично су формиране на регулационој линији, или

постављене централно у дворишту, слободне са свих стана, отварајући могућност да се у двориштима организује удобнији породични живот, релативно заклоњен од погледа пролазника ушушкан у озелењена дворишта, препуна винове лозе, и аутохтоних воћки и цвећа.

ГРАЂЕВИНЕ КОЈЕ ПОСЕДУЈУ СПОМЕНИЧКА СВОЈСТВА:

Споменичка својства од **посебне вредности** и посебни значај у урбано-историјској матрици Власотинца поседује градитељски низ у улици Вука Караџића, који обухвата кућу Стаменка Милошевића на к.п. бр. 2720/4 КО Власотинце Варош, у Ул. Вука Караџића бр. 1, и куће на к.п. бр. 2682/1 КО Власотинце Варош, у Ул. Вука Караџића бр. 35, затим на к.п. бр. 2678/1 КО Власотинце Варош, у Ул. Вука Караџића бр. 37, кућу Сретена Филиповића на к.п. бр. 2671 КО Власотинце Варош, у Ул. Вука Караџића бр. 41 и кућу Димитрија Он. Поповића на к.п. бр. 2599, 2598 и 2597 КО Власотинце Варош, у Ул. Вука Караџића бр. 50а.

Наведено подразумева и имплицира да се свака нова изградња треба прилагодити постојећој (како би се сачувао карактер). Обележени грађевински објекти (графички прилог) захтевају посебан третман јер испуњавају критеријуме амбијенталних, историјских, споменичких, архитектонских, урбанистичких, уметничких или других вредности. Уличним низом доминирају, односно издвајају се објекти који су имали одређену естетику почетком 20. века, али су задржали елементе предратне и међуратне архитектуре са уређеним баштама и зеленим површинама.

Одређени број кућа саграђен је након Другог светског рата, очигледно према јасно дефинисаним урбанистичким параметрима уз присутну свест о квалитетима које улица већ поседује. Већина кућа контекстуално је уклопљена у амбијент, са изузецима које је уз одређене модификације могуће прилагодити постојећим амбијенталним вредностима.

Значајне елементе амбијенталне целине стамбено-породиног кварта представљају складно обликоване фасаде са умереном декоративном пластиком и аутентичном столаријом (прозори, улазна и подрумска врата, излози локала).

Сходно наведеном савремени принципи очувања овог стамбено породичног кварта подразумевају очување урбанистичких параметара, спратности и габарита могуће изградње, како би се сачувао дух стамбено породничне намене са зеленим двориштима у великом проценту.

МЕРЕ ЗАШТИТЕ И ПРЕДЛОЗИ ЗА УНАПРЕЂЕЊЕ СТАЊА ПРОСТОРНЕ ЦЕЛИНЕ:

Општи услови за реконструкцију објеката у **деловима улица Вука Караџића, Иве Лоле Рибара, Ивана Милутиновића, Првомајској и Синише Јањића**:

1. Неопходно је прибавити историјску документацију уколико постоји и користити је при пројектовању пре свега фасада;
2. При отварању нових отвора нови изглед прилагодити логици и ритму првобитне фасаде, односно према аналогијама са осталим изворним грађевинама у непосредној близини;
3. Могуће је изводити радове у циљу побољшавања санитарно хигијенских услова живота;
4. У случају да објекат нема историјску документацију, потребно је имати у виду оно што је преостало (елеменате на фасади: кровни венци, постојећа украсна пластика и сл) и њих применити на новопројектованој фасади;
5. Облик, пропорцију и Материјализацију прозора и других отвора ускладити са

амбијентом. Прозори би пре свега требало бити дрвени (то се односи на препознате објекте), али је могуће постављати и друге врсте, при том имајући у виду природне боје дрвета;

6. Битан утицај на карактер улице и амбијента имају ограде и капије, и оне представљају значајни чинилац у формирању естетике улице, па их треба прилагодити историјским моделима.
7. Интервенције које није дозвољено радити на овим објектима су следеће: комплетно рушење објеката од посебне вредности или од вредности, изградња објеката који нису у складу са амбијенталним карактериситикама окружења.

КАТАЛОГ ВАЛОРИЗОВАНИХ ГРАЂЕВИНА У ОКВИРУ ИДЕНТИФИКОВАНЕ ПРОСТОРНЕ КУЛТУРНО-ИСТОРИЈСКЕ ЦЕЛИНЕ

Кућа Димитрија Он. Поповића, у Улици Вука Караџића бр. 50 и 50а

513.Кућа Димитрија Он. Поповића (фото: И. Цветковић, 2023)

Адреса - Улица Вука Караџића бр. 50 и 50а, к.п. бр. 2597, 2598 и 2599 КО Власотинце – Варош

Инвеститор/власник - Димитрија Он. Поповић

Период градње - 1928. године

Архитектонске карактеристике:

Зграда је подигнута 1928. године као породична вила угледне власотиначке породице Поповић.

Распоредом маса и отвора, као и заступљеном декорацијом на фасади, и складно укомпованом каменом оградом са пољима од кованог гвожђа, представља јединствен пример виле на теритирији Власотинца.

Цела грађевина је организована око мањег интимног дворишта, а по свом спољашњем и унутрашњем изгледу стоји на почетку интензивног процеса европеизације Власотинца и овог дела Србије. Кућа има приземље, спрат, поткровље и доминира улицом, а свакако представља један од најмаркантнијих објеката у оквиру просторне културно-историјске целине. У приземљу на фасади према улици доминирају три лучно завршена прозора. Очигледно је да су фасадна платна у последњим деценијама претрпеле измене. Приземни део фасаде обложен је од камена, односно обрађено је у виду камених квадера рустичне обраде. Изнад истуреног главног улаза, на страни окренутој према дворишту, извучена је полукружна тераса украшена имитацијом балустраде од бетона. Улазна врата су двокрилна, урађена у комбинацији дрвета и стакла. Поред главног улаза у приземље, на крају дворишне фасаде постоји улаз који кроз уски ходник води на спрат. Унутрашње степениште, изузетне вредности и зналачки конципирано, смештено је у задњем делу,

односно у анексу куће води на спрат и поткровље. Фасада спрата према регулационој линији улице акцентована је озиданим балконом кога носе 2 конзоле, и годином изградње куће, а декоративна пластика спрата складно је укомпована у надпрозорна поља правоугаоних прозора. Унутрашња организација простора функционално се разликује у приземљу, које је канцеларијског типа, и на спрату, салонско-стамбеног типа. Поред главног објекта, у склопу дворишта налази се живописни помоћни објекат, вероватно некадашња кућа за послугу, у великој мери запуштене фасаде.

Онуфрије Поповић (1856–1915) био је парох намесништва власотиначког, срез власотиначки, округ врањски, свештеник и прота и један од веома истакнутих Власотинчана. Службовао је најпре као парох крушевички од 1875. до 1895. године, када је премештен у Власотинце. Био је ожењен супругом Анастасијом (Настасијом) са којом је имао тринаесторо деце.
Димитрије је био њихово седмо дете.
Ухапшен је крајем 1915. године и поведен путем према Пироту. Убијен је на зверски начин недалеко од Власотинца у ноћи између 6. и 7. децембра 1915. године у селу Манастириште.[190]

514.Онуфрије и Настасија Поповића (извор: из приватне архиве Миливоја Поповића)

[190]https://eparhijaniska.rs/eparhija/istorija/u-oslobodjenom-nisu/5512-%D0%BD%D0%B8%D1%88%D0%BA%D0%B8-%D1%81%D0%B2%D0%B5%D1%88%D1%82%D0%B5%D0%BD%D0%BE%D0%BC%D1%83%D1%87%D0%B5%D0%BD%D0%B8%D1%86%D0%B8

Породица Поповић је знатно утицала на развој и проспаритет Власотинца

515.Породица Поповића (извор: из приватне архиве Миливоја Поповића)

Димитрије Он. Поповић (1886–1940) је рођен 20. октобра 1886. године у Власотинцу, од оца Онуфрија и мајке Настасије. Живео је у Власотинцу у породичној кући у Лондонској улици број 50 (данас улица Вука Караџића). Завршио је Учитељску школу у Алексинцу и једно време је био власотиначки учитељ.
Био је ожењен Даринком Поповић са којом је има два сина Косту и Милутина.
Захваљујући чланству у Радикалној странци, обављао је сложене државне дужности у Министарству социјалне политике, али и као народни посланик, и први секретар Народне скупштине, инспектор Министарства просвете, као и управник Кредитне банке у Власотинцу.

516.Димитрије Он. Поповић
(извор: из приватне архиве Миливоја Поповића

Учествовао је у балканским ратовима и Првом светском рату као резервни официр у Моравској дивизији другог позива. Био је водник и командир чете. У току Првог светског рата, заједно са својом четом, прешао је преко Албаније и стигао на Крф.
Одликован је орденом Св. Саве IV степена за заслуге према држави и допринос у току рата, а као официр носио је четири златне и једну сребрну медаљу за храброст.[191]
По завршетку рата вратио се на учитељску дужност, да би 1920. године почео да се активно бави политиком као припадник Народне радикалне странке на чијем челу је стајао Никола Пашић.
На општим изборима одржаним 22. августа 1920. године Димитрије Поповић изабран је за председника Власотиначке општине. На парламентарним изборима одржаним 1923, 1925, 1927 и 1931. године изабран је за народног посланика у срезу власотиначком као радикал. Постао је секретар Одбора за социјална питања Народне скупштине 1925. године, а 1931. године постаје секретар Министарства за социјална питања и изабран је у стални Одбор скупштине за финансијска питања. На парламентарним изборима одржаним 11. децембра 1938. године Димитрије Он. Поповић је изгубио, те је место народног посланика за власотиначки срез припало Рисги Аранђеловићу из Црне Траве. Димитрије је био председник управе Кредитне банке у Власотинцу, инспектор Министарства просвете, као и резервни пешадијски пуковник. Преминуо је 10. 01. 1940. године у 53. години живота у Власотинцу, где је и сахрањен.[192]

[191] Ко је ко у Југославији (1928): Издање Југословенског годишњака (Београд) и Нове Европе (Загреб,) стр. 119
[192] Милан Ж. Трајковић, сарадник Матице Српске, Нови Сад
https://medijacentar016.com/index.php/2020/02/01/milan-z-trajkovic-dimitrije-on-popovic-narodni-poslanik-i-sekretar-narodne-skupstine/

Кућа Сретена Филиповића , у Улици Вука Караџића бр. 41

517.Кућа у Улици Вука Караџића бр. 41 (фото: И. Цветковић, 2023)

Адреса - Улица Вука Караџића бр. 41, к.п. бр. 2671 КО Власотинце – Варош (N: 4757458 E: 592390)
Инвеститор/власник - Сретен Филиповић
Период градње - 1924. године

Архитектонске карактеристике:
Објекат по својој концепцији, архитектури, и волумену представља вредан пример грађанске стамбене архитектуре са тежњом власника да се као такав истакне, а постављен је на регулационој линији улице са изузетном локацијом у оквиру ширег центра градског урбаног језгра.

Конципирана је као слободностојећа градска кућа са издигнутим соклом од камених блокова правилног облика, са два прозора сутерена са решеткама (подрум у једном делу куће), и приземљем над њом. На фасади се истиче декоративна пластика. Дворишна ограда са испуном од плетене жице, обликована је у складу са двориштем - вртом. помоћним објектом и прилазом, посебно у погледу организације једног породичног стамбеног простора, у складу са културом становања између два светска рата.

Кућа Радула Велашевића у Ул. Иве Лоле Рибара бр. 29

518.Кућа Радула и Ане Велашевић (извор: Власотинце које не бледи)

Адреса - Улица Иве Лоле Рибара бр. 29, на к.п. бр. 2618/1 КО Власотинце – Варош
Инвеститор/власник - Радул и Ана Велашевић
Период градње - 1930. године

Историјски подаци:
Објекат је настао почетком четврте деценије 20. века, у периоду када полако долази до напуштања начела постакадемске архитектуре. Грађена је за наручиоце Велашевиће, власотиначке лекаре Радула и Ане. У периоду око 2000. године била је у власништву породице Поповић, која је током 1999. извршила обнову фасаде.

Архитектонске карактеристике:
Угаони објекат спратности П+1. Угаони део објекта је заобљен. Сокла је од тесаног камена, а приземље и спрат су малтерисани. У приземљу се јављају плитки жлебови у малтеру који простор између сокле и горње линије прозора деле на три хоризонталне површине. Са стране данашње улице Иве Лоле рибара се налазе двокрилна улазна врата подигнута пар степеника од коте тротоара. Прозори су складних пропорција, без декорација. У приземљу је на угаоном делу позициониран трокрилни прозор, док је на спрату над овим делом полукружни балкон са пуном оградом обрађеном у малтеру. У нивоу завршетка ограде, и доње површине прозора спрата, се целом дужином фасаде простире дискретни венац. Над балконским вратима је натпис Др. Р. и Др. А.

ВЕЛАШЕВИЋИ. На атици, која прати заобљену форму објекта, је назначена година изградње (1930). Централни део атике је нешто виши у односу на бочне и од њих је одвојен правоугаоним стубовима који полазе са нивоа кровног венца. У средишњем делу атике је прозор над којим је натпис ЛЕКАР. И на крајевима бочних делова атике се налазе стубови идентичне обраде, али мање висине.

Радул и Ана (Доманска) Велашевић брачни пар лекара је због свог лекарског посла 1924. године премештен у Власотинце, Ана као управница болнице, а Радул као срески лекар.[193]

Ана и Радул Велашевић упознали су се 1922. године у Прагу и убрзо венчали, а већ 1924. године дошли су у Власотинце, где су наставили да живе и раде све до 1946. године.

Ово двоје врсних лекара и хуманиста имало је жељу да се укључи и у културни и друштвени живот града и околине. Као изузетни интелектуалаци успели су да у Власотинцу покрену низ дешавања и да се укључе у рад многих удружења. На њихову иницијативу покренута је акција довођења здраве воде за пиће у град.[194] Уз помоћ хигијенског завода из Ниша, изграђене су четири јавне чесме. Акција је проширена па је вода за пиће доведена и изграђене су чесме у Орашју, Ладовици, Батуловцу и Лопушњи. Посебно се мора истаћи ангажовање Радула приликом изградње меморијалне спомен-чесме посвећене борцима палим у ослободилачким ратовима, која је у центру града завршена и освећена 1932. године. Такође и његов укупан рад на побољшању комуналне инфраструктуре града, пресељењу градског гробља и пошумљавању Страња.[195] Брачни пар Велашевић учествовао је у унапређењу соколског покрета у власотиначком крају, чији је председник Радул био у периоду од 1925–1940. године. Такође су били и чланови певачке дружине "Његош", чији је председник био од 1925. до 1928. године, а 1936. године је у Скопљу изабран за њеног почасног председника.[196] Године 1946. брачни пар Велашевић напушта Власотинце, Радул добија премештај на место управника поликлинике у Београду[197]

519.др Радул Велашевић

[193] Ђукаловић, С. (2006): Лекари Ана Велашевић и Раул Велашевић, Власотиначки зборник бр. 2, Културни центар, Власоотинце, стр. 285-294

[194] Ђукаловић, С. (2006): стр. 290

[195] Ђукаловић, С. (2006): стр. 290, 291

[196] Ђукаловић, С. (2006): стр. 291

[197] https://vlkojenebledi.blogspot.com/2020/07/putovanje-kroz-vreme-kako-smo-poceli-da.html

Кућа Јована П. Јовића - Вила Милче, у Ул Иве Лоле Рибара бр. 38

520.Вила Милче у Улици Иве Лоле Рибара бр. 38 (фото: И. Цветковић, 2023)

Адреса - Улица Иве Лоле Рибара бр. 38, Власотинце, на к.п. бр. 2549 и 2548 КО Власотинце – Варош
Инвеститор/власник - Јован П. Јовић, Таћин
Период градње - 1924. године

Историјски подаци:
Јован П. Јовић, рођен је 1885. године у Власотинцу. Завршио је учитељску школу у Алексинцу која је тада била смештена у потпуно новој згради. „Учитељска школа" надомештала је недостатак гимназије у Алексинцу, а 10. фебруара 1896. пребачена је из Београда у Алексинац – важност ове школе је велика за историју јужне Србије.
Јован П. Јовић постаје учитељ, затим школски надзорник и народни посланик. Имао је чин резервног капетана прве класе. За марљиву и брижљиву службу на пољу развоја просвете одликован је медаљом за ревносну службу.[198]

Архитектонске карактеристике:

Кућа има изузетно значајну грађевинску структуру са јединственом архитектуром, конструкционим и декоративним детаљима. Стилским одликама издваја се од осталих власотиначких кућа, чиме сведочи о посебном укусу првобитних власника и даје посебан печат архитектури Власотинца, јер поред архитектонско-стилске, поседује и

[198] Ко је ко у Југославији (1928): Издање Југословенског годишњака (Београд) и Нове Европе (Загреб,) стр. 51

културно-историјске и амбијенталне вредности.

Изузетна по облику, ова атрактивна кућа поседује две стамбене јединице, спратности - високо приземње са поткровљем. Улаз у један стан је са уличне стране, а у други из дворишта. Кућа је према уличној регулацији орјентисана ужом страном. Прозори су правоугаони и декоративно обрађени. Над објектом доминира масивни кров, сложене основе са оштрим нагибима кровних равни, који својим габаритом излази из равни зидног платна и чини уску надстрешницу.

Кућа браће Паруновић, у Ул Иве Лоле Рибара бр. 40

521.Вила браће Паруновић у Ул. Иве Лоле Рибара бр. 40 (фото: И. Цветковић, 2023)

Адреса - Улица Иве Лоле Рибара бр. 40, Власотинце, к.п. бр. 2551 КО Власотинце – Варош

Власници/инвеститори - Градили су је Браћа Христифор и Благоје Паруновић

Период градње – 1938. године

Историјски подаци:

Стамбени слободностојећи објекат високог естетског домета, представља најзначајније модернистичко остварење у Власотинцу, сведочанство високог достигнућа српске модерне с архитектонског и културно – историјског становишта. Градили су је браћа Христифор и Благоје Паруновић, трговци, који су живели у Београду. Христифор и Благоје били су рођаци са Гаврилом Паруновићем, Министром шума и грађевина, и сином Глигорија Паруновића, једног од првих власотиначких предузимача.

Сматра се да је пројекат за ову кућу за Благоја и Христифора Гаврило Паруновић прибавио из министарства грађевинарства, да је пројекат радио врсни архитекта који је радио за краља, али да је услов био да се приликом изградње пројекат не мења.[199] Иако је Марковић већ овом раду наговестио да је могуће да се ради о архитекти Милану Злоковићу, оставио је ово питање отворено, и

[199] Марковић, С. (1993): *Новија истраживања грађанске архитектуре у Власотинцу, Лесковачки зборник бр. 33*, стр. 203-205

сматрао је да је потребно додатно истраживање за артибуирање ове грађевине.

Архитектонске карактеристике:

Породична кућа браће Паруновића представља једну од ретких зграда модернистичког стила прве генерације у Власотинцу. Својим основним елементима – функцијом, конструкцијом и формом, има одлике модернистичке архитектуре.[200]

Фасада која се налази на углу улица Иве Лоле Рибара и Првомајске, формирана је у облику полукруга прекинута пространим степеништем са кога се улази у хол. Дворишни део куће саграђен је у кубичној форми.

Функционално гледано кућа се састоји из сутерена и високог приземља, у коме су јасно издвојене спаваће собе, радни простор, помоћна соба, кухиња и остава.

Архитектонско обликовање зграде састоји се од једноставне форме, оскудне пластичне декорације, равних зидани маса, а конструкцију равних зидова разбијају округли прозори и хоризонтални равни отвора прозора и врата, као и отворена конструкција летње терасе.

[200] Марковић, С. (1993): *Новија истраживања грађанске архитектуре у Власотинцу, Лесковачки зборник бр. 33*, стр. 203-205

Кућа Гаврила Т. Манића, у Ул. првомајској бр. 21

522.Кућа Гаврила Т. Манића у Ул. првомајској бр. 21 (фото: И. Цветковић, 2023)

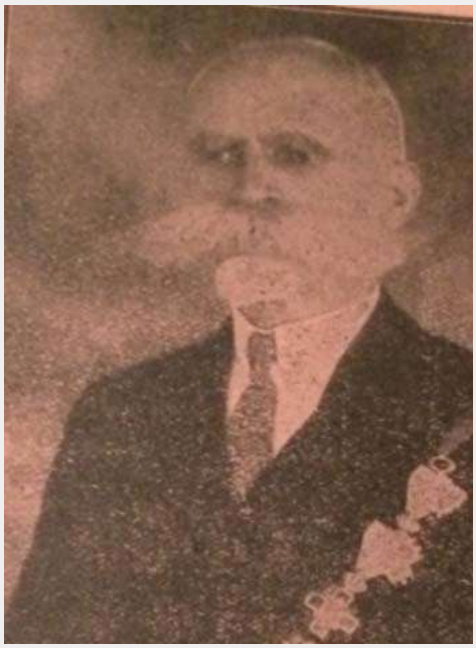
Адреса - Улица првомајска бр. 21,
Власотинце, на к.п. бр. 2513 КО Власотинце – Варош
Власник/инвеститор - Гаврило Т. Манић
Период градње – 1928. године

Архитектонске карактеристике:

У смислу просторне диспозиције проистекле из наслеђене урбане матрице – положаја и облика парцеле, зграда својим уличним фасадама прати правце регулационих линија двају улица (Синише Јанића и Првомајске) на чијој се раскрсници налази.

Састоји се од подрума, који је изведен у складу са конфигурацијом терена, приземља и таванског простора. Раскошни угаони део куће је полукружне основе, обликован са посебном пажњом, а завршава се доминантном атиком (изнад кровног венца), на којој је уписана 1928. година.
Кућа је разуђена и развијана у хоризонталном плану, формирајући веома интимно унутрашње двориште.

Хаџи Тома Манић познати родољуб и национални радник, рођен у Власотинцу, живео и радио у Београду. Хаџи Тома Манић је био јунак у балканским и Првом светском рату, припадник чувеног Гвозденог пука. Његове груди красиле су српске медаље и крстови. Такође, био је и мецена српске књиге и пријатељ песника Војислава Ј. Илића Млађег, који му је посветио песму „Јубиларни поздрав". Манић је два пута посетио Христов гроб у Јерусалиму И Свету Гору, манастире Хиландар и Ватопед. Био је сарадник Лесковачког гласника са рубриком „Из Хаџи Томине торбице" у којој је објављивао поуке за народ. Редовно је помагао цркву и поклањао књиге установама у Лесковцу и Власотинцу. Из једног чланка се сазнаје да је код Хаџи Томе на слави гост био Николај Велимировић.[201] Два пута је одликован орденом Св. Саве и медаљом за грађанске заслуге. Патријарх српски Димитрије је јуна 1928. године посетио старог Хаџи Тому у његовом дому у Београду у Дубљанској улици.

[201] Станковић, С. (2018): стр. 57

Кућа Јована Димитријевића, Американца у Ул. првомајска бр. 17

523.Кућа Јована Димитријевића у Ул. првомајској бр. 10 (фото: И. Цветковић, 2023)

Адреса - Улица првомајска бр. 17, Власотинце, к.п. бр. 2514 КО Власотинце – Варош

Инвеститор/власник - Јован Димитријевић - Американац

Власник – ЕПС

Период градње – 1935. године

Архитектонске карактеристике:

Према казивању сина првобитног власника, Зорана Димитријевића, кућа је грађена по узору на куће које је његов отац Јован виђао док је боравио у Америци.[202] Кућа је добро очувана и одржавана. Представља значајну карику у развоју резиденцијалне архитектуре Власотинца. Архитектонске вредности ове слободностојеће грађевине, са винским подрумом испод високог приземља изражене су у складним пропорцијама маса, и једноставним истуреним тремом улазне партије са приступним степеништем. Ауторско решење ове куће ближе је функционализму и осећа се уздржаност у употреби богатих декоративних елемената. Сви фасадни прозори су правоугаоног облика и са парапетима украшеним низом балустрада, а централни мотив декоративне обраде је знаначки израђена висока атика која заклања кров, такође акцентована са низом балустрада, које као да представљу ограду од балкона. Балустраде као мотив појављују се и на парапетима испод прозора, као и на отворима између венаца у таванском простору.

[202] Валчић, Даница (2000): *Архитектура у Власотинцу између два рата*, Лесковачки зборник 40, стр. 147

Јован Димитријевић Американац (1896–1964) рођен је у селу Црнатово, син Васиљка и Ђике Анђелковић, у трећој години остао је без мајке, а већ са деветнаест година, у јесен 1915. године, отишао у рат. Повлачио се са српском војском преко Албаније, дошао до Крфа и Бизерте. Рањен је на Солунском фронту 1916. године. Демобилисан је 1919. године и већ 1920. године је отишао у Америку.[203]

Након осам проведених година у САД, враћа се у Власотинце 1928. године, и жени се Надеждом Прикић, ћерком Пеше и Васке Прикић. Саградио кућу са мањим подрумом у ул. Иве Лоле Рибара, и у прво време се бавио трговином дрвене грађе. Убрзо се преорјентисао на производњу вина и алкохолних пића, са пашеногом Иваном Тонејцем из Словеније, је у Власотинцу изградио вински подрум "Димитријевић и Тонејц", капацитета 35 вагона грожђа и 10 вагона ракије. Вински подрум, опремљен најсавременијом опремом, стекао је поверење произвођача грожђа и виноградара. Подрум је радио пуном паром од 1937. године до почетка Другог светског рата.

Пред почетак Другог светског рата Јован је мобилисан и учествовао је у градњи утврђења на мађарској граници, а одмах по почетку је заробљен, па ослобођен у Сарајеву.

Немачке окупационе власти су одмах запечатиле њихов подрум и запленили целокупну количину вина и ракије. Подрум није радио две године, а онда су 1943. године приморале Јована Димитријевића на производњу вина током рата.[204] Иако без мрље у досијеу, овоме вредном и радном човеку је народна власт 1947. године конфиксовала сву имовину, а њега прогласила за ратног профитера, односно народног непријатеља, и послала на петогодишњу робију. Након робије враћа се у Власотинце где је радио као радник у сопственом винском подруму. Након правне борбе за повраћај одузете имовине, додељен му је део оног што је поседовао. Умро је у 68. години у Београду, а остао је упамћен као честит човек и добар домаћин.

524. Јован Димитријевић

525.Факсимил и заглавље са докумената подрума Димитријевић Тонејц
(извор: Митровић Никола (2007): *Црнаōово - ōрошлосōи и садашњосōи*, Културни центар Власотинце, стр. 187)

[203] Митровић Никола (2007): *Црнаōово - ōрошлосōи и садашњосōи*, Културни центар Власотинце, стр. 185-187
[204] Ђукаловић Сава (2017): *Јован Димиōријевић, Американац*, *Наше Власоōинце*, рубрика Отргнуто од заборава, бр. 7, март 2017, стр. 6-7

Кућа породице Коцића - Пурјака у Ул. Синише Јанића бр. 4

526.Кућа Влајка Коцића Пурјака (фото: И. Цветковић, 2023)

Адреса - Улица Синише Јанића бр. 4, Власотинце, к.п. бр. 3007/1 КО Власотинце – Варош
Инвеститор/власник - Влајко Коцић, Пурјак
Власник – Драган Коцић
Период градње – 1932. година

Архитектонске карактеристике:
Кућа у Улици Синише Јанића број 4, у власништву породице са надимком Пурјак, грађена је као спратна грађевина постављена на регулационој линији, са главном фасадом окренутом ка улици. Кућа је изворно грађена са главним улазним вратима орјентисаним ка улици, над којима је уписана година градње куће (1932) и иницијали власника – ДОМ Д.Н.К. – при чему претпостављамо да се Н.К. односе на Николу Коцића Пурјака, оца Влајка Коцића. Кућа је грађена 1932. године, након смрти Влајка Коцића.
Кућа је складно грађена, једноставне обраде, без превише орнамената, а једини декоративни елементи који се уочавају су дискретни подеони и јачи кровни венац, као и плитки украси парапета под четворокролним прозорима.
Над централно постављеним некадашњим улазом налази се конзолно постављен балкон са масивном оградом од балусрада. Уличну фасадну раван украшава високо издигнута, степенасто обликована атика, са кружним отвором.

Влајко Коцић Пурјак (1886–1928) рођен је у Власотинцу 14. јануара 1886. године, од оца Николе Коце Стојановића и мајке Параскеве рођене Газибарић.

Имао је сестре Драгињу Дицић (1880–1965), Јевросиму Коцић и браћу Милета, Јована (1888–1908) и Драгутина Коцића (1891–1979). Са супругом Зорком рођ. Кујунџић (1892–1962) имао је ћерку Десанку Павасовић (1912–1966) и сина Љубомира (1921–1998).

Био је српски политичар, адвокат, Министар поште и телеграфа (1927–1928), народни посланик.[205]

Основну школу завршио је у родном Власотинцу, гимназију у Врању и Нишу. Правни факултет завршио је 1910. године у Београду и добио звање адвоката.[206] Као студент био је политички веома активан, у Лесковцу је пре Првог светског рата организовао радикалну омладину, сарађивао је са студентским радикалним клубом. Студије је потом наставио у Швајцарској, а након годину дана се вратио у Србију како би служио војску.

527.Влајко Коцић Пурјак (извор: породична фотографије Николе Коцића)

528.Влајко Коцић Пурјак, трећи с десна
(извор: породична фотографије Николе Коцића, постављена 3. априла 2019. године на https://sr.wikipedia.org/)

[205] Ко је ко у Југославији (1928): Издање Југословенског годишњака (Београд) и Нове Европе (Загреб,) стр. 71
[206] Ко је ко у Југославији 1.1.1928. 71: Политика, Влајко Коцић, 26.3.1928.

Почетком Балканских ратова (1912) је прешао у „Пресбиро”, а затим је, марта 1914. године, постављен за писара Касационог суда у Београду.
Пред Први светски рат је дао оставку на државну службу ради полагања првозаступничког испита и по сопственој жељи је постављен јуна 1914. за јавног правозаступника у Лесковцу.[207] Пред почетак Првог светског рата отворио је адвокатску канцеларију у Куманову, а касније у Београду.[208] Био је учесник Првог светског рата, са српском војском је прошао Албанску голготу, заједно са својим млађим братом Драгутином Коцићем, који је био припадник српске краљевске коњице. У избеглиштву је радио као комесар за збрињавање српских ђака, гимназијалаца и студената. Са овог положаја је успео да распореди српску децу по француским породицама, а сами Французи су их прихватили са великим одушевљењем. На овај положај је постављен на лични захтев тадашњег председника Владе Краљевине Србије Николе Пашића.
Био је постављен и за секретара Министарства унутрашњих дела.
Био је сведок тужилаштва у Солунском процесу 1917. године. Исте године је прешао да ради као секретар посланства Краљевине Србије у Лисабону.
Након рата се вратио у Београд, где је отворио адвокатску канцеларију, са адвокатом Добром Митровићем и Ненадом Поповићем.[209]
Био је један од главних оснивача новинског предузећа и листа „Време“, основаног у Београду 1921. године.[210]
Године 1920, је први пут изабран за народног посланика у врањском округу. На изборима 1925. године био је носилац радикалне листе у врањском округу. Са десеторицом радикала је априла 1926. године искључен из Главног одбора Радикалне странке и формирао у Народној скупштини посебан посланички клуб, као присталица идеје Љубомира Јовановића. На изборима 1927. године био је носилац листе у врањском, кумановском и охридском округу. Након ових избора био је изабран за Министра поште и телеграфа у кабинету Велимира Вукићевића.
Носилац је Ордена Светог Саве и Ордена Белог орла Краљевине Југославије.[211]
Преминуо је 25. марта 1928. године,[212] услед компликација које су настале услед запаљења слепог црева. Сахрањен је 27. марата на Новом гробљу у Београду.

[207] Костић, Драгиша (2011): Попов, Чедомир, ур. *Срйски биоīрафски речник*, књига 5, Кв-Мао. Нови Сад: Матица српска
[208] Политика, Влајко Коцић, 26.3.1928.
[209] Влајко Коцић, Wikipedia, приступљено 17. марта 2024.
[210] Политика, 26. 3. 1928, стр. 4.
[211] Политика, Влајко Коцић, 26.3.1928.
[212] Учитељ, педагошки часопис за стручно усавршавање улитеља и школски живот, Београд, 1928.

Кућа Проке Мијајловића у Ул. Михајла Михајловића бр. 16

529.Кућа Проке Мијајловића у Ул. Михајла Михајловића бр. 16 (фото: С. Станковић, 2023)

Адреса - Михајла Михајловића бр. 16 на к.п. бр. 2886/1, 2886/4 и 2886/5 КО Власотинце – Варош
Инвеститор/власник – Прока Мијајловић
Власник – Владимир Михајловић, Слађана Михајловић
Период градње – 1935. година

Историјски подаци:

Кућа Проке Мијајловић представља значајан допринос непознатог аутора формирању архитектонског лика шире централне зоне Власотинца. Заузима посебно место својим архитектонским и уметничким вредностима, као и свом историјском, урбанистичком и културном значају. Зграда је скоро у целости сачувала првобитни изглед. Сведочанство развоја репрезентативних стамбених објеката почетком прошлог века у Власотинцу, са монументалним ефектом и хармоничним складом у композицији и детаљу. Представља висок домет у градитељском наслеђу Власотинца.

Архитектонске карактеристике:

Академско обележје спољном изгледу зграде, конципиране као репрезентативни стамбени објекат са монументалном улазном партијом чему доприноси прилазно степениште са балустрадом које води на улазни трем, а композиција целине и функционално решење основе одражавају опредељење аутора за модернистичку концепцију архитектуре – показатељ процеса постепеног модернизовања академских форми. Грађена је слободно у односу на двориште и оријентисан је чеоном страном

према улици мада је увучена у двориште са регулационе линије улице око четри метара. Састоји се од подрума, приземља и поткровља мансардног типа. Подрум је укопан у земљу израђен од цигле старог формата и засвођен. Фасаде својим пропорцијама, ритмом отвора и декоративним елементима одржавају утицај западноевропске архитектуре. Сама фасада је оживљена правилним правоугаоним прозорским отворима и парапетним украсима у виду ограде од балустрада. Унутрашњост куће репрезентативна је, и довољно очувана и опремљена свим потребним стварима које су сведочиле о луксузном и удобном начину живота некадашњих власника. У приземном делу смештене су репрезентативне просторије власника виле: трпезарија, дневна соба и спаваћа соба које се групишу се око средишњег хола.

Кућа Јована Јовића у Ул. Ивана Милутиновића бр. 22

530.Кућа Јована Јовића у Ул. Ивана Милутиновића бр. 22 (фото: И. Цветковић, 2023)

Адреса – Ивана Милутиновића бр. 22 на к.п. бр. 2631 КО Власотинце – Варош
Инвеститор/власник – Јован Вана Јовић
Период градње – почетак 20. века

Историјски подаци:
Значајан допринос непознатог аутора формирању архитектонског лика централне зоне Власотинца, изаузима посебно место својим историјским, урбанистичким и културним значењем. Зграда је скоро у целости сачувала првобитни изглед. Сведочанство развоја репрезентативних стамбених објеката почетком прошлог века у Власотинцу, са монументалним ефектом и хармоничним складом у композицији и детаљу. Представља висок домет у градитељском наслеђу Власотинца.

ЗАКЉУЧАК

Власотинце поседује просторне, архитектонске и пајзажне могућности креирања складне урбане концепције са зеленим коридорима којима се остварују боље урбано-руралне везе.
Значајна компонента идентитета Власотинца огледа се у нераскидивој повезаности градића са реком Власином и околним брежуљцима, који употпуњују његов урбани пејзаж. Левом обалом Власине се до насеља Манастиришта пружа тзв. “стаза здравља”, која представља значајан потенцијал за развој одрживог туризма, формирање зеленог коридора и повезивање градитељског наслеђа и природне баштине. Стаза се практично надовезује на евидентирану просторну културно-историјску целину “Стара чаршија у Власотинцу” и Спомен парк на Старом гробљу, и кроз природне лепоте дуж Власине повезује следеће природне атракције - “Пукли камен” и “Чаробну долину”, као и културно наслеђе - стару хидроцентралу на Власини.

531.Пукли камен (извор: Власотинце које не бледи)

Јединствени простор приобаља тзв. „простор сећања”, простире се уз Стари млин и брану са језером које служи као купалиште (некадашњи јаз), и обухвата доминантну узвишицу са монументалним Светилиштем палим борцима за слободу на Старом гробљу, које је пројектовао архитекта Богдан Богдановић. Овај простор треба чувати, афирмисати, разумети, додатно повезати са осталим непокретним културним наслеђем, а одговарајућим одрживим планирањем, препознати његове вредности и сачувати интегритет простора.

Сходно наведеном, основна концепција протезања просторне целине Старе чаршије, издуженог, линијског карактера, може се искористити као предност у планирању садржаја. Главнину чаршије чини градски трг, на који се надовезује централна зона Старе чаршије у Немањиној улици, и грана улицама Димитрија Стојановића и Његошевој до Нешићевог кеја, и бране на десној обали Власине, односно до спомен парка на Старом гробљу на левој обали.

Слаба презентација и интерпретација градитељског наслеђа Власотинца, недовољно познавање и неадекватно третирање у савременим процесима планирања, убрзана деградација потстакнута неадекватним грађевинским активностима с једне стране, али и велика очуваност споменичких карактеристика старе чаршије са друге, били су велики изазов, и додатни мотив за прекопотребно истраживање непокретног културног наслеђа Власотинца. Истраживањем је утврђено да се убрзано деградирају вредности просторне културно историјске целине непромишљеним грађевинским интервенцијама. То утиче на

губитак идентитеа читаве варошице. Умањена је естетска вредност целине, делови чаршије се убрзано девастирају бесмисленим интерполацијама нових, неусклађених зграда, непожељним грађевинским интервенцијама, парцијалним променама најчешће насталих нестручним третирањем фасада, доградњама, рушењем старих структура и градњом нових зграда.

Чаршија је препуштена наметљивом „инвеститорском урбанизму", којим се ни на који начин не доприноси складу у уређењу. Наведене промене посебно су изражене на простору Немањине улице, али су уочљиве и на Тргу ослобођења, улицама 12. бригаде, Душанове, Марка Орешковића, Синише Јанића, Иве Лоле Рибара, Димитрија Стојановића, Вука Караџића, Његошеве, Синише Јанића, Првомајске, 22. дивизије, и др.

Градитељско наслеђе представља важну компоненту просторног и културног идентитета. Чување наслеђа препознато је и уграђено у највиши правни акт Републике Србије – УСТАВ РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ. Законом о планирању и изградњи, предвиђено је да се планирање, уређење и коришћење простора заснива на начелима одрживог развоја.

У складу са тиме градитељско наслеђе је препознато у свим највишим планским и стратешким документима Републике Србије (Просторни план Републике Србије, Стратегија одрживог урбаног развоја Републике Србије, Национална архитектонска стратегија 2023 – 2035. године), из чега произилази да би требало бити адекватно третирано у свим нижим планским и стратешким документима, што није увек случај. Планирање у контексту очувања и афирмације наслеђа није постало пракса, а механизми за практично деловање нису развијени у довољној мери.[213]

Кроз планирање које има интегрални приступ, необновљиве ресурсе би требало рационално користити подстицањем урбане и руралне обнове и заштите (одрживо коришћење непокретних културних добара).

Стратегија одрживог урбаног развоја идентификује да културна баштина није довољно заступљена у пракси просторног и урбанистичког планирања иако градитељско наслеђе и други елементи урбане структуре, поред непокретних културних добара, представљају вредне чиниоце карактера и идентитета насеља. Изнето је запажање да су последње три деценије у Републици Србији карактеристичне по некритичким интервенцијама у простору којима се урбани идентитет градова девастира. Чести су примери неусклађених хоризонталних и вертикалних регулација габарита и архитектонског обликовања, чиме се нарушава баланс између старих и нових објеката.

Иако је обнова, очување и ревитализација урбаног наслеђа изузетно снажно подржана на међународном нивоу, и кроз законске оквире Републике Србије формално уграђена у законску регулативу, очекивана практична решења на националном нивоу потпуно су изостала.

Територијално надлежна институција за делатност заштите културног наслеђа, Завод за заштиту споменика културе Ниш, је уз подршку Министарства културе, током 2023. године реализовала истраживње

[213] Cvetkovic, I. & others (2023): *Preserving the Architectural Heritage of the City of Nis in the 21st Century: Challenges and Opportunities (Obilićev Venac Case Study)*, Proceedings, Volume 1, International Conference Synergy of Architecture & Civil Engineering, SINARG 2023, 364-375

карактеристика наслеђа и вредновање сачуваних појединачних грађевина и просторних целина у Власотинцу, чиме је спроведен неопходан искорак у осигурању одрживог коришћења, обнови градитељског (архитектонског) наслеђа и очувања просторног идентитета.

Поред појединачних грађевина, идентификоване су *Стара чаршија* и *Стамбено-породични кварт у Власотинцу,* аутентичне просторне целине.

Просторна културно-историјска целина „Стара чаршија у Власотинцу" препозната је и евидентирана због вредног градитељског наслеђа у центру Власотинца, где се и налази главнина објеката изграђених у 19. и 20. веку, углавном стамбено-трговачке намене. На овом делу града осликава се претходни период што представља својеврстан архетип урбане матрице. Значајна је за сагледавање историјског и урбанистичког развоја вароши као спонтано формиране целине око старих механа и ханова. Процес формирања и афирмације власотиначке „старе чаршије" као трговачког и привредног центра, њеног старог језгра, видан је и данас кроз њено очувано урбанистичко и архитектонско наслеђе из 19. и 20. века, и представља најречитији материјални доказ историјског развоја и трајања варошице.

С обзиром да се налази у ужем центру града и да знатно утиче на визуелни идентитет вароши, обнова и регенерација предметног подручја намеће се као приоритет. Целина обједињује и повезује вредне грађевине и „мање" амбијенталне целине целовитијим, органским интегрисањем, у складу са савременом праксом везаном за заштиту и презентацију архитектонског наслеђа. Потребно је предузети хитне мере како не би дошло до даљег нарушавања споменичких вредности вреднованих грађевина препознатљивих стилских карактеристика.

Такође, неколико очуваних микроцелина резиденцијалне архитектуре из прве половине 20. века сачињавају „Стамбено-породични кварт у Власотинцу". Ове микроцелине имају значај за изучавање урбанизације Власотинца и развоја стамбене архитектуре у унутрашњости државе у првим деценијама 20. века. Издвајају се грађевине које сведоче о времену у коме су настале, и о развоју резиденцијалне архитектуре. Лоциране су у бочним зракасто распоређеним улицама које се сужавају ка цркви, и школском комплексу, јужно у односу на главну чаршију. Делови улица Вука Караџића, Иве Лоле Рибара, Ивана Милутиновића, Првомајске и Синише Јанића представљају стамбене улице у којима преовлађују слободностојећи објекти породичног становања са више значајних грађанских кућа насталих почетком 20. века, који својим складним капијама и оградама, очуваним застором од гранитне коцке, и усмереним визурама према околним брдима или реци Власини, чине јединствену естетску целину. То су стамбено-породични квартови, складних породичних зграда, релативно заклоњени од погледа пролазника и ушушканих у дворишта богатих виновом лозом и другим аутохтоним воћкама и цвећем, формирани у непосредној близини главне улице где се одвијао интезивни чаршијски живот.

*

Савремено очување културног и градитељског наслеђа подразумева да се у историјским деловима градова већа пажња посвети коришћењу неког простора током времена, односно континуитету функција и везама који појединачне грађевине чине са деловима урбаног контекста. Као приоритет се намеће рестаурације фасада и усклађивање намена са изворним

карактером подручја. Предлаже се стручна обнова фасада појединачних објеката и враћање првобитног изгледа тамо где је то изводљиво и оправдано, док се на преосталим објектима предвиђа стилско надовезивање на очуване објекте у виду уклапајућег колорита и волумена. Циљ је добити естетски усклађену и функционалну целину, а неопходна средства за оглашавање је потребно визуелно усагласити и ограничити на што мању површину.

Уређењем зеленила на слободним просторима и опремање одговарајућим мобилијаром и просторима за седење, унапређује се потенцијал које нуди ово подручје.

Пажљивим истраживањем, проучавањем, вредновањем и разумевањем, као и предузимањем активне заштите културног наслеђа, утиче се на очување и истицање идентитета једног кварта, вароши, односно предела или региона.

Студијом заштите су дефинисани појам, садржина, карактеристике и улога културног наслеђа Старе власотиначке чаршије, и начин, поступци и услови њеног очувања, као и савремени однос према културном и градитељском наслеђу у процесу урбане обнове Власотинца.

Аутори студије су кроз трагање за равнотежом између традиционалног начина живота и данашњих потенцијала, кроз размишљање о будућим генерацијама и природном окружењу, посебну пажњу посветили могућности унапређења стања у историјском језгру Власотинца. Такође, интересовање је било усмерено и на оне објекте који можда на први поглед (већ је угрожен њихов „опстанак“ углавном због старости и запуштености), лаички и површно гледано, не представљају важна градитељска и уметничка достигнућа. Она се најчешће не вреднују као културно-историјска добра, тенденциозно се на пречац умањују њихове споменичке вредности, углавном из себичних интереса, али и због несхватања њиховог значаја за вредновање укупног простора.

Неопходно је да се идентификовано градитељско наслеђе посматра као необновљив ресурс, тако да је овом Студијом из објективних разлога још једном указана прека потреба да се кроз израду урбанистичких планова на свим нивоима очувају и регенеришу обележене целине и сачувају историјско – архитектонске вредности, односно унапреди и обогати власотиначка стара чаршија, и промовише њено окружење.

A.Th.C.J.C

ЛИТЕРАТУРА

- Каниц Феликс (1987): *Србија – земља и становништво од римског доба до краја XIX века*, књига 2, Српска књижевна задруга. Београд, Србија.
- Јиричек Константин (1952): *Историја Срба,* књига I и II
- Милићевић Ђ. Милан (1884): *Краљевина Србија*, Краљевска српска државна штампарија, Београд.
- Ракић Милан (1980): *Из нове Србије*, Отаџбина IV, Београд.
- Мита Ракић, Часопис "Отаџбина - из нових крајева" за 1880. и 1881. годину, стр. 593-594
- Челебија Евлија (1957): *Путопис II*, Сарајево.
- Дероко Александар (1951): *Средњовековни градови у Србији, Црној Гори и Македонији*, Просвета, Београд.
- Карић, Владимир (1997): *Србија (опис државе, земље и становништва)*, Београд – Нови Сад
- Михајло М. Костић (1954): *Власотинце (антропогеографска проучавања),* Гласник српског географског друштва св. 33, бр. 2, Београд-Нови Сад
- Михајло М. Костић (1954): *Привредно-географске прилике и гравитационе сфере Власотинца*, Гласник српског географског друштва, свеска 34, број 1, Београд, стр: 33-47 (http://www.digitalna.nb.rs/wb/NBS/Periodika/SD_009D9BE9B60FF0ED17AA71C7413495B7/1954/b034?fullscreen#page/19/mode/1up)
- Стојановић, Драгутин М. (1983): *Хроника Стојилковчинског рода, период с краја 18. века до 1979. године, прилог историји ослобођења Власотинца од Турака*, Београд
- Валчић, Д. (2018): *Градитељско наслеђе Власотинца,* Власина, Власотинце
- Милорад Војиновић (1984): *Гипина кућа у Власотинцу, конзерваторске интервенције и оспособљавање објекта за презентацију с новом наменом*. Заштита споменика народног градитељства. Зборник радова са саветовања о заштити споменика народног градитељства 27-30 септембар 1983. Титово Ужице, Сирогојно. Друштво конзерватора Србије. Београд, 138-140.
- Поповић, А. (2023): *Улоīа īравославних трīоваца у инīеīрацији срīског народа īоком 18. века, Лесковачки зборник 63*, стр. 65-78 (https://leskovackizbornik.rs/index.php/zbornik/article/view/147/163)
- https://muzejleskovac.rs/leskovacki-zbornik/leskovacki-zbornik-40-2000.pdf
- Стојанчевић, В. (2006): Власотиначки крај у Првом српском устанку, Власотиначки зборник 2, Власотинце, стр. 7-12
- Тихомир. р. Ђорђевић (1897): *Белешка о Власотинцу*, Београд https://www.kodkicosa.com/beleska_o_vlasotincu.htm
- Медаковић, Д.: *Историјска свест код Срба у време царице Марије Терезије*, *Барок код Срба*, стр. 585-606
- Бишевац С. и Светозаровић, М. (2018): *Власотиначка мушка основна школа 1878-1903. године*, Годишњак Педагошког факултета у Врању, књига IX, стр. 181-194 https://scindeks-clanci.ceon.rs/data/pdf/2466-3905/2018/2466-39051801181B.pdf
- Јанков, Раде (2010): *Власотинце 1804-1878*, белешке Душана Он. Поповића, Власотинце
- Станковић, С. (2018): *Први модерни īрадоначелник Беоīрада, Моноīрафија о Влади Илићу*, Власотинце

- Добривоје С. Ранчић (1966): *Козаре-прилог грађи за проучавање насеља и порекла становништва Грделице и њене околине*, Лесковачки зборник VI, Лесковац, стр. 123-136 (https://muzejleskovac.rs/leskovacki-zbornik/leskovacki-zbornik-6-1966.pdf)
- Димитријевић Сергије (1952): *Градска привреда старог Лесковца*, Лесковац
- Група аутора, 1984, *Сто година лесковачке текстилне индустрије (1884-1984)*, Народни музеј Лесковац, Лесковац
- Ко је ко у Југославији (1928): Издање Југословенског годишњака (Београд) и Нове Европе (Загреб)
- Марковић, С. (1993): *Новија истраживања грађанске архитектуре у Власотинцу, Лесковачки зборник бр. 33*, стр. 203-205 (https://muzejleskovac.rs/leskovacki-zbornik/leskovacki-zbornik-33-1993.pdf)
- Валчић, Д. (2000): *Архитектура у Власотинцу између два светска рата*, Лесковачки зборник бр. 40, стр. 125-151 (https://muzejleskovac.rs/leskovacki-zbornik/leskovacki-zbornik-40-2000.pdf)
- Хаџи-Васиљевић Јован (1896): *Ка историји града Врања*, Годишњица Николе Чупића,
- *Јужна стара Србија*, књига II, Прешевска област, 1913.
- Николић Т. Риста (1904): *Пољаница и Клисура*, Етнографски зборник IV, САН
- Николић Т. Риста (1912): *Крајиште и Власина,* Етнографски зборник IV, САН
- Ћоровић Владимир (1913): Историја Југославије, I књига, Народно дело.
- Несторовић, Б. (2006): *Архитектура Србије у XIX веку*, Art Press, Београд
- Николић, О и др. (2015): *Франц (Фрања) Барош - српски инжењер у 19. веку*, Зборник радова Грађевинско-архитектонског факултета бр. 30, Ниш, стр. 229-234 (https://gaf.ni.ac.rs/nip/dc1/Zbornik%20radova%20GAF%20Vol.%2030%20-%202015.pdf)
- Група аутора (1979): *Власотинце и околина у ратовима и револиуцији од 1903-1945*, Општински одбор СУБНОР-а, Власотинце
- Валчић, Д. (2002): *Стара власотиначка трговачко-занатска чаршија*, Лесковачки зборник 42, Народни музеј Лесковац, стр. 201-231 (https://muzejleskovac.rs/leskovacki-zbornik/leskovacki-zbornik-42-2002.pdf)
- Ћукаловић, С. (2006): *Лекари Ана Велашевић и Раул Велашевић*, Власотиначки зборник бр. 2, Културни центар, Власоотинце, стр. 285-294
- Митровић Никола (2007): *Црнатово - прошлост и садашњост*, Културни центар Власотинце
- Костић, Драгиша (2011): Попов, Чедомир, ур. *Српски биографски речник*, књига 5, Кв-Мао. Нови Сад: Матица српска
- Војиновић, Станиша (1993): Јужна Србија у часопису "Караџић" 1899-1901, 1903, Тихомира Ђорђевића, Лесковачки зборник бр. 33, Лесковац, стр. 307-333 (https://muzejleskovac.rs/leskovacki-zbornik/leskovacki-zbornik-33-1993.pdf)
- Поповић, Бооривоје (2006): *Глиторије С. Хаџи Јовановић, пешадијски бригадни ђенерал*, Власотиначки зборник бр. 2, Културни центар, Власоотинце, стр. 421-424
- Димић, Бранко (2006): *Меморијални споменик палим борцима у националним покретима и ратовима од 1809. до 1918. године за слободу и уједињење у Власотинцу*, Власотиначки зборник бр. 2, Културни центар, Власоотинце, стр. 243-262
- Стојковић, Драган (2006): *Бриге о културно-историјском наслеђу (с посебним освртом на неке појаве у Власотинцу)*, Власотиначки зборник бр. 2, Културни центар, Власоотинце, стр. 243-262
- Ћукаловић, С. (2003): *Соколско друштво Власотинце 1909-1941*, Власотиначки зборник бр. 1, Културни центар, Власоотинце, стр. 65-76
- Шимунец Звонимир, Ниношевић Мира, Трајковић Верољуб (2015): *Златно доба Лесковца 1918-1941*, Народни музеј Лесковац
- Петковић Донка (2014): Лесковац биографија једног града, Историјски архив Лесковца

- Бркић Никола (2013): *Насеља и становништво Топлице и Дубочице од XIV до XVI века,* докторска дисертација, Филозофски факултет Универзитета у Нишу
- Спасић, Д (1999): *Средњовековна Дубочица – богата и многољудна земља,* Лесковачки зборник 39, Лесковац
- Трајковић, Д (1961): *Немањина Дубочица, од најстаријег времена до ослобођења од Турака*, Београд
- Зиројевић, О. (1983): *Лесковац и његова нахија од 1455 до 1683. године,* Лесковачки зборник 22, Лесковац.
- Јоксимовић, Ч. (1930): *Лесковац, српски Манчестер у 1930. години*, Лесковац
- Војиновић Ненад (2016): *Ђорђе Станојевић, биографија једног научника,*
- Зарковић, Божидар В. *Тргови и урбанизација Србије крајем средњег и почетком новог века,* докторска дисертација, Београд 2012.
- Растислав Стојсављевић, Милка Бубало – Живковић (2011): Генеза српских средњовековних градова, Глобус, број 35, Српско географско Друштво, Београд.
- Стаменковић, Соња (2013): Римско наслеђе у Лесковачкој котлини, Посебна издања 53, Археолошки институт, Београд
- Стојановић, Ранчић (1966): *Израда тугли у лесковачком крају*, Лесковачки зборник VI, Лесковац, стр. 159-163 (https://muzejleskovac.rs/leskovacki-zbornik/leskovacki-zbornik-6-1966.pdf)
- Драгољуб Трајковић (1966): *О почецима лесковачке текстилне индустрије*, Лесковачки зборник VI, Лесковац, стр. 157
- А. Кадијевић (1993): Прилог познавању црквене архитектуре двадесетог века у околини Лесковца, Лесковачки Зборник бр. 33, Лесковац, 198-200 (https://muzejleskovac.rs/leskovacki-zbornik/leskovacki-zbornik-33-1993.pdf)
- А. Кадијевић, С. Марковић (1996): *Градитељство Лесковца и околине између два светска рата*, Лесковац
- Ђурђевић, М. (1999): *Делатност Руских архитеката у југоисточној Србији,* Лесковачки Зборник бр. 34, Лесковац, 188-189; (https://muzejleskovac.rs/leskovacki-zbornik/leskovacki-zbornik-34-1994.pdf)
- З. Маневић (1989): О вредновању градитељског наслеђа новијег доба у Лесковцу, Лесковачки Зборник XXIX, Лесковац, 48.
- Ђурђевић, Марина (1995): Поглед на новије градитељско наслеђе југоисточне Србије до Првог светског рата, Лесковачки зборник бр. 35, стр. 61-68. (https://muzejleskovac.rs/leskovacki-zbornik/leskovacki-zbornik-35-1995.pdf)
- Станислав Л. Горуновић (1989): Фудбалски клуб Власина, Народна библиотека “Десанка Максимовић”, Власотице (https://digitalnabibliotekavlasotince.org.rs/proizvod/fudbalski-klub-vlasina/)
- Шипка-Ергелешев,З. (1980): *Петар Ј. Поповић - живот и делатност*, ЗЛУ Матце српске 16, Нови Сад
- Ранчић, Добривоје (1966): *Козаре*, Лесковачки зборник VI, Народни музеј Лесковац. стр. 123-136; (https://muzejleskovac.rs/leskovacki-zbornik/leskovacki-zbornik-6-1966.pdf)
- Данијела М. Милошевић (2019): *Архитекта Петар Ј. Поповић (1873-1945)*, докторска дисертација, Београд, 2019, Универзитет у Београду, Филозофски факултет
- Т. Стефановић (2007): *О архитектури спомен-чесме палим за отаџбину у Власотинцу*, Лесковачки зборник XLVII, Лесковац
- Марковић, Ј. (2018): *Владарски тронови у цркви Св. Богородице у Лесковцу и Силаска Светог Духа на Апостоле у Власотинцу*, Лесковачки зборник 58, стр. 291-306
- Макуљевић, Ненад (2010). *Андреја Дамјанов: архитекта позноосманског Балкана*, Зборник Матице српске за ликовне уметности 38. Нови Сад: Матица српска. стр. 137—150.

- Панић-Тасић, Б. (1998): *Црква Светог Илије у Печењевцу*, Лесковачки зборник (38): стр. 165-176.

- Momčilović-Petronijević, A. Cvetković, I. & Stajić, D. (2024): *Protection of Immovable Cultural Heritage, Current State and Challenges*, International Scientific Conference BASA'2023, Sofia, 59-69
- Цветковић, И. и Стошић, Ђ. (2013): *Стара чаршија у Власотинцу - заштита грађанске архитектуре с почетка xx века и неопходност систематског истраживања*, Дигитални зборник са IV конференције, Стара градска језгра и историјске урбане целине, проблеми и могућности очувања и управљања, Београд, стр. 172-183
- Momčilović-Petronijević, A. Cvetković, I. & Stošić, Đ. (2022): *Protection of Buildings Heritage - Case Study of Greek Buildings in Dimitrovgrad*, Facta Universitatis, Architecture and Civil Engineering, University of Niš,
- Цветковић, И, Стошић, Ђ. и Никшић, А. (2022): *Истраживање индустријског наслеђа* Лесковца, Зборник радова са конференције Индустријско и техничко наслеђе, значај, стање и могућности, Завод за заштиту споменика културе у Панчеву, Панчево, стр. 65-89
- Cvetković, I. Stošić, Đ. Momčilović-Petronijević, A. & Stankovi', S. (2023): *Preserving the Architectural Heritage of the City of Nis in the 21st Century: Challenges and Oopportunities (Obilićev Venac Case Study)*, Proceedings THE International Conference Synergy of Architecture & Civil Engineering SINARG 2023, 364-375
- Цветковић, И. и Стошић, Ђ. (2023): *Очување културног и природног наслеђа Вучја у 21. веку, искуства из праксе*, Зборник радова са XII конференције, Заштита градитељског наслеђа у 21. веку, Београд, стр. 145-158
- Станимировић, М. Момчиловић-Петронијевић, А. Цветковић, И. и Стошић, Ђ. (2024): *Архитектонска радионица - очување градитељског наслеђа: Стара чаршија Власотинца*, Наука+пракса бр. 27/2024, стр. 77-85

Новински чланци:

- Станковић Саша (2017): *Коста Илић Мумџија у историји и предању*, *Наше Власотинце*, рубрика Отргнуто од заборава, бр. 7, март 2017, стр. 8-9
- Алихоџић Далиборка (2017): *Млин на власини ток је један од симбола Власотинца које је породица Поповић оставила за собом, Наше Власотинце*, рубрика Да подсетимо, бр. 7, март 2017, стр.18
- Ђукаловић Сава (2017): *Јован Димитријевић, Американац*, *Наше Власотинце*, рубрика Отргнуто од заборава, бр. 7, март 2017, стр. 6-7
- Саша Станковић, *Животна прича унука чувеног власотиначког банкара*, Југмедија, 11.6.2023. https://jugmedia.rs/zivotna-prica-unuka-cuvenog-vlasotinackog-bankara/

Историјске новине:

- Борба, 21. 6. 1954., страна 4
- Правда, 25. 1. 1917., страна 2
- Правда, 18. 2. 1917., страна 1
- Правда, 17.7.1937. https://istorijskenovine.unilib.rs/view/index.html#panel:pp|issue:UB_00042_19370717|article:div2185|page:17|block:Page1_Block34
- Застава, 19. 11. 1919., страна 3

- Време 10. фебруар 1940. године, стр.7
- Борба, 18. 9. 1965., страна 5
- Борба, 14. 8. 1965., страна 5
- Борба, 30. 9. 1963., страна 10
- Борба, 6. 8. 1964., страна 5
- Борба, 21. 1. 1963., страна 5
- Борба, 16. 12. 1963., страна 8
- Борба, 29. 5. 1963., страна 5
- Борба, 7. 8. 1973., страна 5
- Борба, 14.10.1968., страна 6 http://istorijskenovine.unilib.rs/view/index.html#panel:pp|issue:UB_00064_19681014|page:6
- Борба, 4. 3. 1981., страна 10
- Борба, 25. 1. 1982., страна 5
- Борба, 28. 6. 1988., страна 12
- Борба, 22. 4. 1981., страна 10
- Борба, 15. 1. 1997., страна 11
- Српски технички лист бр. 34, од 21. августа 1911. год http://istorijskenovine.unilib.rs/view/index.html#panel:pp|issue:UB_00158_19110821|page:1
- Политика, Влајко Коцић, 26.3.1928.
- Учитељ, педагошки часопис за стручно усавршавање улитеља и школски живот, Београд, 1928.
- Српски технички лист, 16. 7. 1906. године, страна 5
- Време, Велики пожар у Власотинцима, 26.2.1929. године
- Српски технички лист, Орган удружења српских инжењера и архитеката, бр. 11. година XVII, од 10. септембра 1906. године и бр. 12, година XVII, од 17. септембра 1906. године, где је објављен записник са месног скупа.
- Српски технички лист, Орган удружења српских инжењера и архитеката, бр. 4. година XVIII, од 28. јануара 1907. године
- Српски технички лист, Орган удружења српских инжењера и архитеката, бр. 36. година XIX, од 07. септембра 1908. године
- Српски технички лист, Орган удружења српских инжењера и архитеката, бр. 5. година XXV, од 02. фебруара 1914. године
- Српски технички лист, орган удружења српских инжењера и архитеката, број 1, година XXV, 15. јула 1918. године, Солун
- Београдске општинске новине бр. 12, децембар 1938. године http://istorijskenovine.unilib.rs/view/index.html#panel:pi%7Cissue:UB_00005_19381201

WEB:

https://nasledje.gov.rs/index.cfm/spomenici/pregled_spomenika?spomenik_id=44108
https://www.nokesoft.com/fdv/Radovi_PDF_2015/Veliki%20rat%20vlasotincani-.pdf
https://bibliotekavlasotince.org.rs/zadrugarstvo
http://www.digitalna.nb.rs/view/URN:NB:RS:SD_009D9BE9B60FF0ED17AA71C7413495B7
https://www.rastko.rs/rastko/delo/14083
https://vlasotincekojenebledi.weebly.com/
https://medijacentar016.com/index.php/2020/02/01/milan-z-trajkovic-dimitrije-on-popovic-narodni-poslanik-i-sekretar-narodne-skupstine/
https://www.rastko.rs/istorija/zaduzbinari/msofronijevic1995/11.html
https://www.facebook.com/IstorijaVlasotinca
https://etnografskimuzej.rs/manakova-kuca/

https://jugpress.com/prica-o-porodicnom-blagu-kako-je-petar-g-popovic-postao-inspiracija-za-cuvenu-seriju/

Необјављени извори:

Документација Завода за заштиту споменика културе Ниш

Стари пописни катастар из 1899. године, Општинакс управа, Општине Власотинце

Пројекат конзераторско-рестаураторских радова Старе куле, Републички завод за заштиту споменика културе Београд, архитекта Добросав Ст. Павловић

Архив Југославије, Фонд 62-Министарство грађевина, збирка планова.

Власотинце - Детаљни урбанистички план, Југословенски институт за урбанизам и становање, Београд 1977.

Породична архива Николе Поповића

Породична архива Вере Поповић

Породична архива Миливоја Поповића

Породична архива породице Миленковић

Породична архива Милана Валчића

Породична архива Сретена Валчића

Породична архива Милана Шелића

Породична архива породице Михајловић

Породична архива породице Краинчанић

ISBN-978-86-82346-04-3

Република Србија
Министарство културе

ЗАВОД ЗА ЗАШТИТУ СПОМЕНИКА КУЛТУРЕ НИШ
www.zzskns.rs